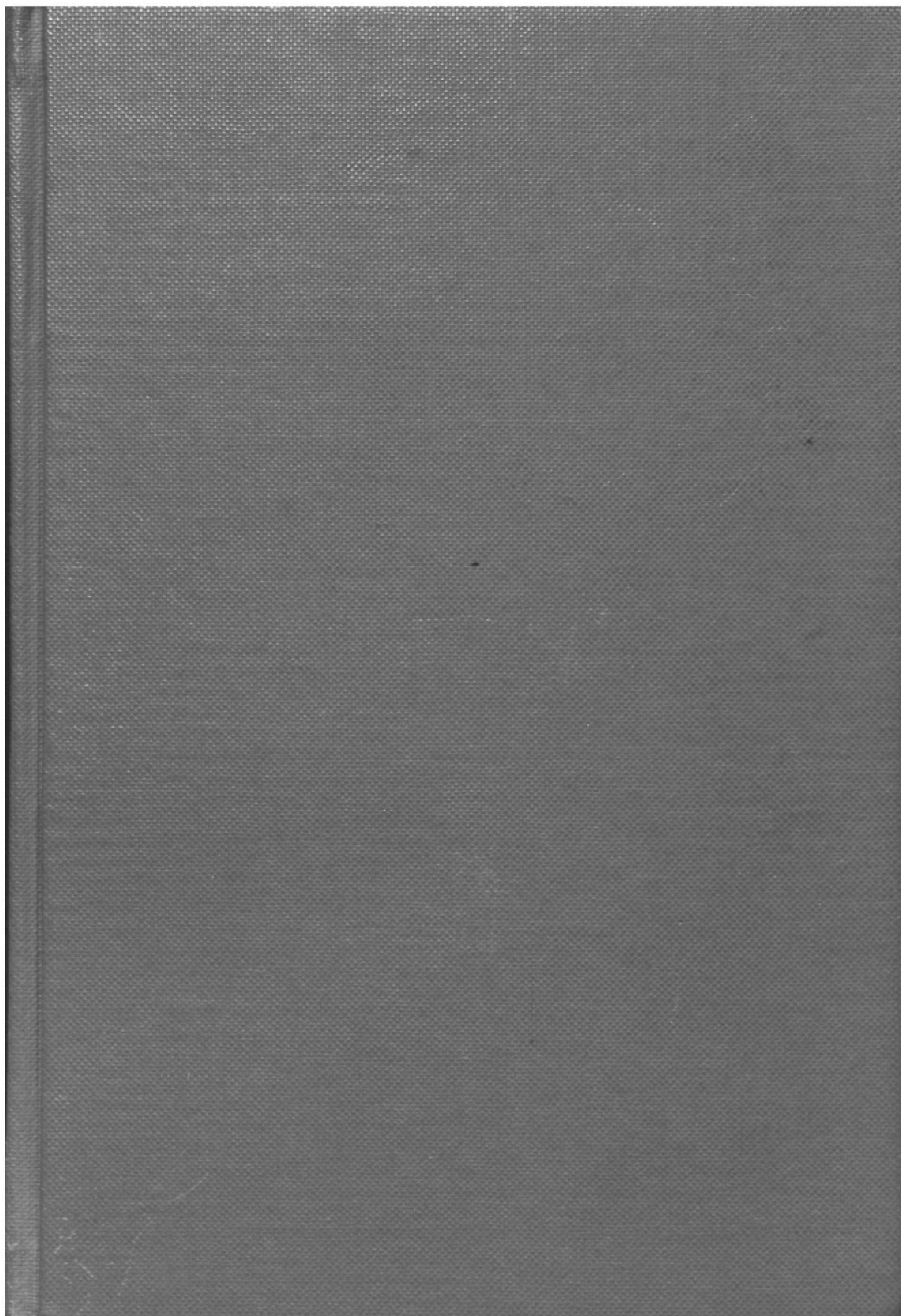

DE WEST-INDISCHE GIDS

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

ACHTSTE JAARGANG 1926/1927

NEGENDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1927

INHOUD VAN DEN ACHTSTEN JAARGANG

SURINAME VAN 1651 TOT 1668

EEN HOOFDSTUK UIT JAMES A WILLIAMSON „ENGLISH COLONIES IN GUIANA AND ON THE AMAZON (1604—1668"[1]) OXFORD, AT TE CLARENDON PRESS MCMXXIII.

Vertaald door NELLY E. VAN EYCK–BENJAMINS

Bronnen

Onder de koloniale papieren in het Rijksarchief zijn er slechts weinige, die betrekking hebben op het Suriname van voor 1660 maar een veel grooter aantal, loopt over de periode na 1660. In de meeste gevallen geven de *Calendars* een voldoende overzicht over den inhoud der documenten en is het onnoodig om zich tot de documenten zelf te wenden. Aanvullend materiaal van den zelfden aard vindt men in de *Domestic Calendars*; *Acts of the Privy Council, Colonial,* Deel I, en in de *Thurloe State Papers*. Verscheidene rapporten van de Historische Commissie voor de Handschriften bevatten gegevens over Suriname en zeer bruikbare kennis kan men putten uit de *Publications* of the American Jewish Historical Society, wier leden oude, te Paramaribo bewaarde Joodsche documenten beschrijven.

Onze documentatie over de kolonie wordt door een aantal gelijktijdige geschriften verrijkt. Kolonel Scott geeft in Sloane MSS 3662 een korte geschiedenis, die echter voorzichtig gebruikt moet worden. Goeverneur William Byam schreef: *A Narrative of the late Troubles in Surinam,* 1661 (of waarschijnlijker in 1662); *An Exact Relation of the most Execrable Attempts* .... on Francis, Lord Willoughby, London, 1665; en „A Journall of Guiana from

[1]) Dit is het eerste ons bekende aaneengeschakelde en goed gedocumenteerde overzicht van de geschiedenis van Suriname als Engelsche kolonie. Wij hebben het nuttig geacht het ter kennis te brengen van de lezers van De West-Indische Gids en geven de vertaling, de uitgevers dankzeggende voor de toestemming. *Redactie W. I. G.*

1656 to 1667." Het laatste is nooit gedrukt en bestaat alleen in een afschrift van Scott in de Sloane MSS. 3662, ff. 27—37 [1]). Men heeft de mogelijkheid opgeworpen dat dit relaas een brouwsel van Scott zelf tot zijn eigen verheerlijking is [2]), maar hiervoor bestaat geen bewijs en de stijl van het geschrift is voor zijn werk niet karakteristiek. Andere gelijktijdige pamfletten zijn *Surinam Justice*, door Robert Sanford, London 1662, en *An Impartial Description of Surinam*, door George Warren, Londen 1667. Een of twee feiten, die men elders niet vermeld vindt, kan men aantreffen in een zendings-verhandeling, waarvan de titel volledige vermelding verdient: *A Seasonable Proposition of Propagating the Gospel by Christian colonies in the Continent of Guiana, by John Oxenbridge, a silly worme, too inconsiderable for so great a Work, and therefore needs and desires acceptance and assistance from Above.* Het jaar van verschijnen is niet gegeven maar schijnt vóór 1667 te vallen. Een goede Fransche bron voor den strijd in Cayenne en Sinamari is J. Clodoré, *Relation de ce qui s'est passé dans les Isles & Terre-Ferme de l'Amérique*, 2 vols. Paris, 1671. Clodoré was bij eenige van de door hem beschreven gebeurtenissen tegenwoordig.

Ten slotte is Suriname tooneel van handeling in de eerste door een vrouw in het Engelsch geschreven roman. Mevrouw Aphra Behn was de dochter van John Johnson, een barbier [3]). Zij ging met een familielid naar Suriname, bracht daar eenige jaren door, en keerde vervolgens terug, om met een in Londen woonachtig Nederlander in het huwelijk te treden. Haar roman, *Oroonoko, of de Koninklijke Slaaf*, is, al zijn haar oordeelvellingen over personen ter wille van haar verhaal gekleurd, een echte bron voor het maatschappelijke leven in de kolonie.

---

[1]) Scott's *Description of Guiana* is door Frederik Oudschans Dentz gepubliceerd in een artikel, getiteld „*Suriname vóór de verovering door Abraham Crynssens*" in „*Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*". Deel XXXIX, 1918 blz. 176—187. Zie ook de daar medegedeelde litteratuur.

Noot v. d. redactie.

[2]) Prof. W. C. Abbott, „Colonel John Scott of Long Island", New Haven, 1918, blz. 40.

[3]) Dat meende men vroeger, maar de laatste uitgever van Alphra Behn's complete werken (London 1915), Montague Summers, ontdekte dat zij niet de dochter van een barbier was, maar waarschijnlijk „of good old stock". Haar vader schijnt een „relative" van Lord Willoughby te zijn geweest. De roman „Oroonoko" is vertaald in den 1sten jaargang van „*De West-Indische Gids*", waar ook het portret van de schrijfster is gereproduceerd. Zie voorts het artikel „*Nog eens, Aphra Behn*" in den 2en jaargang (Februari 1921) van hetzelfde tijdschrift. *Noot v. d. redactie.*

I. *Stichting en vroegste jaren, 1651—60*

Suriname verschilt in menig opzicht van de andere kolonies, wier geschiedenis ik in de voorafgaande hoofdstukken van dit boek heb medegedeeld. In de eerste plaats werd deze kolonie door ervaren kolonisten, niet door ongetrainde avonturiers uit het moederland gesticht. Haar pioniers, op Barbados voor hun taak bekwaamd, wisten wat zij te doen hadden en maakten van hun onderneming in korten tijd een succes. Dit aanvankelijk succes lokte kapitalisten. Vermogende mannen namen plantages die zij met neger-slaven bevolkten, en royalistische bannelingen vonden gedurende de eerste tien jaar in Suriname een vergeten uithoek van het rijk, waar het hun vrijstond precies te denken wat zij wilden en zij toch onder hun eigen vlag konden blijven leven. Na de Restauratie werd Suriname in ieder opzicht een typische patroonskolonie, wier voornaamste eigenaar in hooge gunst stond en een aanzienlijke plaats bekleedde, wier aanwassende bevolking welvarend was, en waar alles een toekomst beloofde waarop geen andere Guiaansche kolonie tot dien tijd ook maar in de verste verte had kunnen hopen. Maar toen werd het door het noodlot getroffen, gelijk iedere andere in dit relaas vermelde onderneming door het noodlot getroffen was. In 1665 brak met de Hollanders, in 1666 met de Franschen een oorlog uit. Het was de eerste zuiver koloniale worsteling in de Engelsche geschiedenis. De kolonie veroverde haar buren, werd op haar beurt door een vloot uit Europa veroverd, en te laat door de Engelschen teruggenomen, want het verdrag, dat haar overdroeg aan het Hollandsche rijk, waarvan het tot op dezen dag deel uitmaakt, was toen al onderteekend. Hoe dit zij, hoewel door oorlog, ziekten en desertie verzwakt, Suriname, het eenige blijvende gedenkteeken uit de zeventiende eeuw van al de inspanning en opoffering die de Engelschen zich in Zuid-Amerika getroost hadden, bleef bestaan. Het is niet uitgesloten dat nog heden aan de oevers van de Surinamerivier, althans onder de Joodsche bevolking, menschen wonen wier voorvaders, toen Francis, Lord Willoughby

of Parham, Groot-eigenaar der nederzetting was, plantages afbakenden.

Barbados had in 1650 na tien jaren suikercultuur een hoogen graad van welvaart bereikt. Zijn product behaalde op de Europeesche markten hooge prijzen, zijn handel was nog door geen scheepvaart-wetten beperkt, en zijn gelukkige grondbezitters brachten er in groeienden getale blanke arbeiders heen uit het moederland en zwarte slaven uit Afrika. Te zelfder tijd begon een maatschappelijke verandering zich te openbaren: terwijl de rijkdom van het eiland toenam, vertoonde het aantal vrije leden der bevolking de neiging om te verminderen. De bekwaamste planters slorpten het bezit van hun mededingers op en toen dit proces eenmaal begonnen was, ging het automatisch verder, want de groote, met behulp van slavenarbeid geëxploiteerde ondernemingen waren economisch krachtiger dan de kleine. Wat de planters betreft had Barbados derhalve een overtollige bevolking, hetgeen na de nederlaag van 's Konings zaak in den Burgeroorlog door de komst der royalistische bannelingen, sommigen van wie een aanzienlijk deel van hun fortuin, hadden weten te redden, nog erger werd. Wat de vrije arbeiders betreft was er eveneens een overschot, doordat de contracten met blanke arbeiders geregeld afliepen, voor wie dan bij gebrek aan onbezet land geen werk meer beschikbaar was. Deze omstandigheden maakten Barbados rijp voor het uitzenden van troepen pioniers naar nog maagdelijke streken, en omstreeks het midden van de zeventiende eeuw speelde het als moeder van nieuwe volksplantingen een belangrijke rol.

Francis, Lord Willoughby, een der boven vermelde royalistische bannelingen verkreeg in 1647 bij een pachtcontract voor 21 jaar de beschikking over Graaf Carlisle's eigendomsrechten op de Caraïbische Eilanden. In 1650 kwam hij ter behartiging van zijn belangen in Barbados aan en zond spoedig daarna een schip om de kust van Guiana te verkennen. Daar zijn afgezanten door de Caraïben van de Suriname-rivier goed waren ontvangen, vertrok een honderdtal Barbadianen in de tweede helft

van 1651, onder bevel van majoor Anthony Rowse, om er een kolonie te stichten. De omstandigheden vinden wij in een 9 Augustus 1651 geschreven brief van Willoughby aan zijn vrouw, omstandig verteld:

> „Over mijn ontdekking van Guiana, waarover ik U vroeger al schreef, heb ik uitsluitsel gehad, en de man dien ik daar naar toe gezonden had, heeft twee Indiaansche koningen meegebracht, en met verschillende hunner gesproken en zij zijn bereid onze menschen te ontvangen en vinden goed dat wij ons onder hen vestigen. Tot welk doel ik er van hier honderd man naar toe zend en ik twijfel niet of wij zullen er in een paar jaar vele duizenden hebben .... Zij waren bijna vijf maanden weg geweest en geen enkele van de veertig heeft in dien tijd ook zelfs maar last van hoofdpijn gehad [1])."

De datum van bovenstaanden brief maakt het mogelijk om het werkelijke tijdstip van de stichting van Suriname, in den regel op 1650 gesteld, op 1651 te stellen.

De nieuwelingen vonden er een eenzamen kolonist, Jacob Enoch, waarschijnlijk een Hollander of een Hollandschen Jood, die met zijn gezin in Suriname woonde en gedurende twee jaar van de inboorlingen geenerlei overlast had ondervonden [2]). Rowse, „een man van groote dapperheid en beleid, en met een lange ervaring van West Indië" [3]), begon met plantages toe te wijzen en een fort te bouwen. De praktische mannen, die Suriname stichtten, maakten het zich niet lastig met plannen tot

---

[1]) Tanner MSS. 54, fol. 147, gedrukt in H. Cary's *Monuments of the Great Civil War*, London, 1842, blz. 312. Zie tevens Col. Thos. Modyford to Bradshaw, 1652, 16 Febr., „een korte geschiedenis van de daden van den ongelukkigen Lord Willoughby", in *Colonial Calendar, 1574—1660*, blz. 373. De weergave van Willoughby's aanspraak op een concessie, 1663, 6 Mei (*Colonial Calendar 1661—68*, No. 451) bevestigt het op de hoofdzaken, evenals John Oxenbridge's *Seasonable Proposition*, blz. 7. Kolonel Scott, minder goed op de hoogte, verklaart dat Rowse, „ongeveer 300" planters meenam. (Sloane MSS. 3662, ff. 40 b., 41).

(De brief waaruit dit citaat is genomen, is in zijn geheel te vinden in *The History of Barbados*, by Sir Robert H. Schomburgk, London 1848, blz. 273 vlg. *Noot v. d. redactie.*)

[2]) Oxenbridge, Seasonable Proposition, blz. 7.

[3]) Scott, ut sup. f. 40 b.

gemeenschappelijken arbeid of ingewikkelde financieele finesses, die in de werkelijkheid altijd op niets uitliepen. Zij wisten precies hoe zij hun werk moesten aanvangen en deden dat met de eerste de beste hulpmiddelen waarover zij konden beschikken. Gedurende haar heele geschiedenis bleef dit individualisme de kolonie karakteriseeren. De naam van Ralegh wekte, hoewel reeds een menschenleeftijd verstreken was, onder de Indianen nog steeds ontzag en door zich op hem te beroepen ondervond Rowse van zijn gastheeren weinig moeite [1]).

Lord Willoughby had de pioniers een schip en wat koopwaren geleend en zond een paar van zijn mannen om in zijn naam plantages te vorderen. Klaarblijkelijk echter, was hij niet de eenige, die krachtens het recht van inbezitneming [2]) eigendomsrecht op den grond kon doen gelden en natuurlijk had noch hij noch een der anderen op dit tijdstip eenigen wettelijken titel in den vorm van een erkenning van hun rechten door het Gemeenebest of Karel II. Desniettegenstaande had Willoughby vanwege het groote bedrag dat hij in de onderneming gestoken had, een overheerschende positie. Scott zegt, dat hij alles bij elkaar 26.000 pond uitgaf, maar dit slaat op den geheelen duur der onderneming. Hij zelf beweerde dat hij in 1666 omstreeks 20.000 pond had besteed [3]). Hij rustte ten dienste van de volksplanting [4]) één schip met twintig kanonnen en twee kleinere schepen uit, en zond er tegen het eind van 1651 nog vijftig andere kolonisten uit Barbados naar toe [5]).

Een week na hun vertrek bereikte Sir George Ayscue's vloot Barbados, om dien haard van royalisme tot trouw aan het Gemeenebest te dwingen. Willoughby en de extremisten waren voor tegenstand, maar het gematigde element hield de overhand en den elfden Januari 1652 capituleerde het eiland op voorwaarden. Onder de laatste

[1]) Scott, ut sup. f 40 b.
[2]) Scott verklaart het uitdrukkelijk en Modyford onderstelt het.
[3]) *Colonial Cal. 1661—8*, No. 83.
[4]) Volgens zijn eigen opgave. *Colonial Cal. 1661—8*, No. 451.
[5]) Modyford, ut sup.

was er een, inhoudende dat Willoughby in zijn kolonisatie van Suriname niet gehinderd zou worden [1]). Hierdoor werd hij als de stichter der kolonie erkend, ofschoon de omvang van zijn rechten er niet door bepaald werd. Hij vatte nu min of meer tot consternatie van majoor Rowse [2]), die juist op dat oogenblik op Barbados verscheen, het plan op om in persoon naar Suriname te gaan. Rowse en de planters waren er niets op gesteld Willoughby in hun kolonie te zien. Daar hij hun voornaamste schuldeischer was, moest zijn aanwezigheid ter plaatse hen in verlegenheid brengen en zij zouden dan ook liever vernomen hebben dat Europa het doel van zijn tocht was. Toch zeilde hij den 27sten Maart 1652 naar Suriname, waar hij gedurende korten tijd bleef, en vertrok nog voor het eind van Mei naar Engeland [3]). Hoewel achteloos in kwesties van detail, was hij vol geestkracht en had hij voor hoofdzaken een scherpen blik. Hij begreep dat hij in Suriname vóór alles wettelijk gezag noodig had en daarom begaf hij zich naar Londen, om aan de bron der macht een behoorlijke concessie te verkrijgen.

In het begin van den Burgeroorlog had Willoughby aan de zijde van het Parlement gevochten en zijn latere overloopen naar de royalisten wordt verzacht door het feit dat het plaats greep toen hun zaak al aan de verliezende hand was. Hij handelde, inderdaad, uit overtuiging en niet uit berekening. Door zijn overgave van Barbados had hij zich weer met het Gemeenebest verzoend, maar, gelijk zijn latere handelingen toonen zouden, ditmaal zonder oprechtheid. Na zijn aankomst in Engeland verkreeg hij een gedeeltelijke restitutie van zijn bezittingen en pousseerde hij zijn aanspraken op het eigendomsrecht over de nieuwe kolonie. Aldus, ten minste, mogen wij afleiden uit een kort bericht van den negenden Augustus, dat Lord Willoughby zich ter zake van het capitulatie-

---

[1]) N. D. Davis, *Cavaliers and Roundheads in Barbados*, pp. 251—5 geeft een volledige opgave van de voorwaarden der capitulatie.

[2]) Modyford *ut sup.*

[3]) *Colonial Cal., 1574—1660*, blz. 380.

verdrag van Barbados [1]) in Engeland bevond. De Raad van State echter had Suriname reeds onder zijn rechtsgebied betrokken en gedurende eenigen tijd de aanstelling van een zekeren kapitein Richard Holdip tot Goeverneur overwogen [2]). Den achttienden Augustus nam de Raad zijn beslissing en beval dat de acte van Holdip's aanstelling opgemaakt, geteekend en aan hem uitgereikt zou worden [3]). In de persoon van majoor Rowse verscheen kort daarna nog een derde pretendent. Hij bevond zich, November 1652, in Engeland, toen een commissie uit den Raad van State dit lichaam adviseerde, Holdip's aanstelling in te trekken en Rowse in zijn plaats te benoemen [4]). Naar het schijnt is dit niet geschied, maar Rowse keerde toch naar Suriname terug, waar hij tot 1654 is gebleven [5]).

Ondertusschen volgde het Protectaat het Gemeenebest op, hetgeen de vooruitzichten voor een zoo monarchale instelling als het patroonsbewind waarop Willoughby zijn hoop gesteld had, verbeterde. Den zestienden Maart 1654 adviseerde Cromwell's Raad, om Willoughby en zijn erfgenamen octrooi te geven voor een „stuk gebieds in Amerika, oostelijk begrensd door de Marowijne-rivier, westelijk door de rivier Seramica, en zuidwaarts, om een vierkant te vormen, in een rechte lijn evenveel mijlen zich uitstrekkende als die rivieren oostwaarts en westwaarts van elkander verwijderd zijn" [6]). Maar om de eene of andere reden kwam er geen schot in. Misschien kon Cromwell, een oude strijdmakker van Willoughby in het leger der Eastern Association [de associatie der oostelijke graafschappen die de Parlementspartij gekozen hadden]

---

[1]) *Colonial Cal., 1574—60*, blz. 387.

[2]) Ibid. blzz. 376, 379, 383, 386, 387, April-Aug. 1652.

[3]) Ibid. blz. 387.

(Hartsinck „*Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-Amerika*" Amsterdam 1770, 2e deel, blz. 583—584, deelt mede dat Franschen uit Cayenne begin 1654 de Suriname-rivier opvoeren: „Aldaar gebood de Mayor Ruff [Rowse?], die, in plaatse van den Colonel Oldiph, tot Gouverneur was aangesteld." *Noot v. d. redactie*).

[4]) Ibid. blz. 394.

[5]) Sloane MSS. 3662, f. 41.

[6]) Colonial Cal. 1574—1660, blz. 414.

diens overloopen naar de zaak des konings niet vergeven. Wat de reden ook zijn moge, de concessie kwam er niet door [1]). Spoedig was de teleurgestelde requestrant in intrigues ten behoeve van Karel II verwikkeld. In 1654 stond hij onder verdenking, werd in 1655 betrapt, en in Juni van dat jaar in de gevangenis geworpen. Na zijn in vrijheidstelling, werd hij Maart 1656 wederom gearresteerd en in November opnieuw in vrijheid gesteld, op de aan een zekerheidstelling van 10.000 pond verbonden voorwaarde, dat hij binnen zes maanden naar Suriname zou scheepgaan, niet echter als eigenaar, maar onder de vagere bepalingen van het capitulatie-verdrag van Barbados [2]). Deze voorwaarde ten spijt, bleef hij tot de Restauratie in Engeland, en speelde hij in de royalistische samenzwering van 1659 opnieuw een rol.

Keeren wij nu tot de wederwaardigheden der kolonie zelve terug, dan vinden wij voor de periode van vóór 1660 slechts zeer schrale gegevens. Gelijk wij gezien hebben, was Holdip in 1652 tot Goeverneur benoemd, maar de geschiedenis van zijn bewind is ons volkomen onbekend. Van de Barbadiaansche planters, royalisten van nature, kon men niet verwachten dat zij een door het Gemeenebest aangesteld ambtenaar met bijzonder eerbetoon ontvangen zouden, en Rowse's aanwezigheid in de kolonie moet tot zijn moeilijkheden hebben bijgedragen. Over zijn ontslag hooren wij eerst geruimen tijd nadat dit plaats greep. Den zevenden November 1655 schreef Daniel Searle, Goeverneur van Barbados aan Cromwell: „De kolonisten van Suriname, op het vasteland van Guiana gevestigd, hebben zich over hun onzekeren toestand bij mij beklaagd. Hun Goeverneur, kolonel Holdip, heeft hen in den steek gelaten en is naar Engeland teruggekeerd, sinds welke gebeurtenis er niemand gerechtigd is geweest, noch is, om bewind over hen te voeren [3])". Holdip moet omstreeks

[1]) De laatste vermelding die ik heb kunnen vinden is, dat men eind Juni nog steeds aan het overwegen was. *Domestic Cal. 1654*, blz. 230.

[2]) *Colonial Cal., 1574—1660*, blz. 461. Zie voor zijn aandeel in royalistische intrigues *Dict. Nat. Biogr.*

[3]) *Thurloe State Papers*, deel IV, blz. 157.

den zomer van 1654 vertrokken zijn, want hij nam deel aan de Jamaica-expeditie, die aan het eind van dat jaar wegzeilde, en kreeg bij die gelegenheid den rang van kolonel. Een protest uit Jamaica van 1657 kan op zijn handelingen in Suriname betrekking hebben. „Ik hoor dat Zijne Hoogheid het plan heeft, kolonel Holdip hierheen te zenden, hetgeen hier groote beroering teweeg zal brengen, daar hij van wege de wreedheid en de onderdrukking, waaraan men zegt dat hij zich in Indië is te buiten gegaan, zoo buitengewoon gehaat is [1])". Als dit zijn vroeger verblijf op Jamaica betrof, zou het waarschijnlijk stelliger uitgedrukt zijn. Inderdaad is Holdip niet teruggekeerd. In 1658 werd hij als consul naar de Levant gezonden [2]). Uit de mededeeling, dat hij zijn post in Suriname in den steek gelaten had, mogen wij afleiden, dat daar ongeregeldheden plaatsgegrepen hadden. In het zelfde jaar, 1654, verliet ook Rowse, om onbekende redenen, de kolonie [3]).

Cromwell's talrijke bezigheden verhinderden hem, maatregelen te nemen om Suriname daadwerkelijk in het rijksgebied op te nemen. Gedurende die jaren moet er een gestadige toevloed van kolonisten uit Engelsch West-Indië geweest zijn, de meerderheid met royalistische neigingen, en het zou moeite gekost hebben van Engeland uit een Goeverneur te zenden, die den Protector trouw zou blijven en tegelijkertijd in staat zou zijn de kolonisten zonder gewapenden steun te besturen. Steun kon men zich op dit oogenblik niet goed veroorloven, want Cromwells Spaansche oorlog stelde de vloot heel wat hoogere eischen dan, in het begin van zijn regeering, de meer door uiterlijk vertoon treffende strijd met de Hollanders gedaan had. Misschien verklaart dit zijn bereidwilligheid, om in 1657 de heele zaak aan Willoughby over te dragen. Daar deze in dat aanbod echter niet treden wilde, geschied-

---

[1]) Thurloe State Papers, deel IV, blz. 391.
[2]) Ibid., deel VII, blz. 83,
[3]) Sloane MSS. 3662, f. 41. Scott, de schrijver, was over Suriname niet geheel op de hoogte. Hij schijnt niet van Holdip gehoord te hebben en onderstelt dus dat door Rowse de kolonie tot 1654 bestuurd was.

de er niets en tot aan de Restauratie werd Suriname aan zijn eigen zorg overgelaten.

Zijn zelfbestuur geschiedde in den vorm van een vertegenwoordigende Vergadering, een Raad en een Goeverneur. De Vergadering werd door de planters gekozen, de Raad ongetwijfeld door den Goeverneur benoemd, en de Goeverneur zelf werd voor de periode 1657—60 door de Vergadering gekozen, terwijl zijn diensttijd, evenals die van het lichaam dat hem koos, telkens één jaar duurde [1]). Er bestaat geen aanwijzing dat er gedurende de voorafgaande periode van drie jaren, 1654—57, van een regelmatige constitutie sprake was. Holdip, door het Gemeenebest benoemd, was vertrokken. Tot het einde van 1655 had Cromwell nog steeds geen opvolger benoemd en het is zoo goed als zeker dat hij daartoe ook nimmer overgegaan is. Wij mogen daarom aannemen dat de inwoners, aan hun eigen vinding overgelaten, gedurende dien tijd met de ontwikkeling van de instellingen doende waren, die wij er sedert 1657 van kracht vinden. Scott, weliswaar, beweert dat William Byam de kolonie vanaf 1654 [2]) bestuurd had, maar het andere bewijsmateriaal spreekt hiertegen, en volgens Byam zelf was hij ten tijde der Restauratie nog slechts drie jaar in dienst geweest [3]). Wat zijn antecedenten betreft zijn de volgende feiten bekend. In 1651 was hij lid van de Vergadering van Barbados [4]). Hij had te dien tijde den rang van majoor en behoorde tot de royalistische partij. Den vierden Maart 1652 werd hij door een wet der nieuwe, nu anti-royalistische Barbadiaansche Vergadering verbannen en bij een ander besluit werd hem verboden zonder vergunning der Engelsche regeering later terug te keeren [5]). Byam ging naar Engeland

[1]) Byams' *Narrative of the late Troubles in Surinam*, 1661—2. Ik ben er niet in geslaagd een exemplaar van de eerste uitgave van dit werk op te sporen, maar het is blijkbaar volledig herdrukt in Robert Sanfords *Surinam Justice*, London ,1662, waar men de bovenstaande mededeelingen kan vinden op blzz. 1—2. Zie tevens Sanford's petitie, *Colonial Cal. 1661—8* No. 363.

[2]) Sloane MSS. 3662, f. 41.

[3]) Byam's *Narrative, ut sup.*

[4]) *Colonial Cal., 1574—1660*, blz. 365.

[5]) Ibid. blz. 391.

waar zijn zaak door een commissie uit den Raad van State in Februari 1653 onderzocht werd [1]). Zooals hierboven gezegd is, werd daarna in Suriname voor het eerst weer van hem gehoord. Het feit dat hij bij drie opeenvolgende jaarlijksche verkiezingen tot goeverneur gekozen werd, is een aanwijzing dat hij zijn betrekking met eenige bekwaamheid vervulde. Een paar ongunstige meeningen over zijn optreden van den kant van menschen, die hem kenden, komen verderop voor bespreking in aanmerking.

2. *Suriname in zijn beginperiode*

Suriname, of, om zijn lateren naam, Willoughbyland te gebruiken, had zijn beste dagen gedurende de vijf jaren die op de Restauratie van Karel den Tweede volgden. Op papier omvatte zijn gebied, behalve de Suriname, de rivieren Coppename, Marowijne en Seramica, hoewel de groote meerderheid der plantages aan de eerste lagen. Twee schrijvers, die beiden een paar jaar in de kolonie gewoond hadden, hebben ons over de in Suriname heerschende levensvoorwaarden en zijn natuurschoonheid lofreden nagelaten. George Warren spreekt van zijn gezondheid, zijn overvruchtbaren bodem en zijn vriendelijke vrouwen [2]); en vol spijt schreef Mevrouw Aphra Behn: „Had wijlen Zijne Majesteit zaliger gedachtenis (Karel II) slechts gezien en geweten, van welk een uitgestrekte en bekoorlijke wereld hij in dit land meester is geweest, hij had het niet zoo gemakkelijk ten gunste van de Hollanders laten schieten" [3]). In 1663 noemde een bezoeker, de inwoners royaal en dienstvaardig, het klimaat matig heet, de inboorlingen schaarsch en vredelievend en het land zelf rijk aan allerlei vreemde soorten van dieren, vis-

[1]) *Col. Cal. 1574—1660*, blz. 400.

[2]) *An Impartial Description of Surinam*, London, 1667, Voorrede.

(Van dit boekje bestaat een Nederlandsche vertaling: „*Een onpartijdige Beschrijvinge van Suriname, Gelegen op het vaste Landt van Guiana in Afrika*" [sic], Amsterdam 1669. — De inhoud is bijna geheel opgenomen in de „*Hollandsche Mercurius*", Haarlem 1671, blz. 55—62 en in Adriaan van Berkels „*Amerikaansche Voyagien*". Amsterdam 1695. Van Berkel vermeldt echter Warren's naam niet. *Noot v. d. redactie*).

[3]) *Oroonoko: or the Royal Slave.*

schen, reptielen, insecten en gewassen [1]). Een den kolonisten welbekende bijzonderheid der natuur was de sidderaal. Warren noemt hem „Torpedo of Num-Eele", en Mevrouw Behn beweert dat zij er een gegeten en het vleesch bijzonder fijn gevonden had.

De binnenzeilende reiziger vond aan den mond van de Suriname rivier een breedte van een mijl, met een diepte van drie vadem bij hoog water op de zandbank en dicht langs elk der beide oevers een vaargeul. Vijftien mijl stroomopwaarts lag een klein dorp met name Pramorabo of het Fort, en zestig mijl van de zee lag de hoofdstad Torarica, een stad met een kerk en honderd huizen. De plaats waar het sinds lang verlaten Torarica lag, wordt nu ingenomen door de plantage Waterland, die de negers om de ruïnes der vroegere gebouwen Steengrond noemen [2]). Schepen van 300 tons konden Torarica bereiken; en nog tot dertig mijlen verder, te zamen dus negentig mijlen van den mond der rivier, was scheepvaart mogelijk. Langs zoo goed als deze heele uitgestrektheid waren de oevers met plantages bezet, elk van haar eigen landingsteiger en booten voorzien, en met de rivier als aller gemeenschappelijke heirweg tusschen hen in.

In Warren's tijd waren er omstreeks vijfhonderd plantages, veertig of vijftig waarvan suikerfabrieken bezaten die hun eigenaars groote winsten opbrachten. Het feit dat het heele vervoer te water geschiedde, maakte de verspreiding der plantages in een lange keten onvermijdelijk: Oxenbridge verklaart dat de pioniers, daar de goedwilligheid der Caraïben dit mogelijk maakte, de plantages, hoe „ver en eenzaam" ook, van den aanvang af zonder steun aanlegden. [3]) Die zelfde Caraïben hadden in 1645

---

[1]) *Colonial Cal., 1661—8*, no. 577.

[2]) Rev. P. A. Hilfman in *Publications of the American Jewish Hist. Society*, No. 18, blz. 180. De andere bijzonderheden in deze alinea zijn aan Warren's *Description* ontleend.

(Dit is niet juist. Thorarica lag bij „Zandpunt" aan de baai in den linkeroever van de Surinamerivier voorbij *Simplicité*. Zie het artikel van J. W. C. Ort, overgedrukt in „*De West-Indische Gids*", 2e jaargang. (1920), blz. 61—63. *Noot v. d. redactie*).

[3]) Oxenbridge, *op. cit.*, blz. 7.

een Fransche en Engelsche nederzetting uitgeroeid en in het eerst voelden de kolonisten zich, ondanks hun betuigingen van vriendschap, niet geheel veilig, maar na een paar jaar werd het aantal Engelschen zoo groot, dat geen gevaar te duchten was. Na de Restauratie nam de welvaart der planters toe en uit Barbados bleven nieuwe kolonisten toestroomen. Een brief uit Suriname van 15 Augustus 1662 vermeldt, dat zeven schepen zoo juist een lading suiker en letterhout ingenomen hadden — de suiker van betere kwaliteit en hooger in prijs dan de Barbadiaansche; en dat één planter voor zijn suikerfabriek een windmolen gebouwd had en anderen zijn voorbeeld volgden [1]). Van de plantage op Sint Johns Hill, schreef Mevrouw Behn dat zij het beste huis van Suriname had. Zij behoorde aan Sir Robert Harley, een in Engeland wonend grondeigenaar, die behalve deze nog andere ondernemingen had gekocht. Op St. John's Hill had hij een grooten veestapel en het huis schijnt voor de dames uit de kolonie, misschien vanwege zijn gezonde ligging, een vacantieverblijf geweest te zijn. Harley gaf zijn agent in 1666 instructie om al zijn belangen in Suriname van de hand te doen, maar de verovering der Hollanders greep plaats voor dit gedaan kon worden en hij verloor zijn bezittingen [2]). Lord Willoughby's onderneming heette Parham Hill. Zijn agent was iemand uit Cornwall, met name John Treffry, en zijn plantage was het tooneel van het lijden van Oronooko, den gefingeerden held uit Mevrouw Behn's vertelling.

Met behulp van slavenarbeid geproduceerde suiker was het hoofdproduct, en om die reden wekte Suriname de afgunst der machtige Barbadiaansche belangen op. Een brief van 1663 zegt, dat de „Groote Hanzen van Barbados" de gezworen vijanden der kolonie waren en alles in het werk stelden om het land te benadeelen [3]): en Lord Willoughby's moeilijkheden in het besturen en verdedigen

[1]) *Hist. MSS. Comm., 10th. Report,* deel VI (Bouverie MSS) blz. 96.

[2]) Brieven van en aan Harley, 1663—8. in *Hist. Comm., Report on Portland MSS.* deel III, blz. 280, 284, 287, 302, 308.

[3]) *Colonial Cal. 1661—8.* No. 577.

der Caraïbische Eilanden werden door het feit, dat hij van partijdigheid ten gunste van Suriname verdacht werd, zeer zeker vergroot. De toentertijd bestaande methode van suikerbereiding wordt aldus beschreven:

> „Het riet wordt in twaalf maanden tijd geschikt om afgesneden te worden. Het is dan zes voet hoog en zoo dik als een mans pols. Aan den top heeft het een pluim, die afgesneden wordt, waarna men het riet door een molen uitperst. Dat sap wordt in ketels gekookt, tot het een behoorlijke dikte bereikt heeft en vervolgens uitgegoten in houten vaten, die, van boven breed en vierkant, van onder spits in een schellingbreede opening uitloopen, die met een stokje gesloten blijft tot de suiker koud en stijf begint te worden; dan wordt het er uitgetrokken en door die opening loopt de melasse weg, en na op deze wijze een tijdlang behandeld te zijn wordt de suiker gebroken, in okshoofden verpakt en zoo verscheept" [1]).

Over den aanwas der bevolking zijn geen nauwkeurige cijfers beschikbaar. In Februari 1652 zouden er, naar beweerd werd, honderd vijftig pioniers in het land geweest zijn [2]). Een aan de Commissie voor Buitenlandsche Nederzettingen afgelegd verslag schatte het aantal inwoners in 1661 op 1000 [3]). Vermoedelijk heeft dit alleen op Europeanen betrekking, ofschoon wij niet zeker weten of de negers er niet in begrepen zijn; de Caraïben sluit het zeker niet in, daar deze voor een volkstelling niet bereikbaar waren. Daarna begon een snelle uitbreiding zoodat wij bij een correspondent de bevolking in November 1663 op 4000 geschat vinden, wederom zonder onderscheid van ras [4]). Dit is de laatste algemeene volkstelling die voorhanden is. De toeneming bleef klaarblijkelijk voortduren want volgens goeverneur Byam's bewering waren er in 1665 1500 man in staat de wapenen te dragen; de groote epidemie van het volgend jaar deed hun aantal tot 500 dalen [5]). Alle berekeningen stemmen hierin overeen, dat de kolonie in

[1]) Warren's *Description*, blz. 18.
[2]) *Colonial Cal. 1574—1660*, blz. 373.
[3]) *Colonial Cal. 1661—8*, No. 83.
[4]) *ibid.* No. 577.
[5]) Byam's Journal of Guiana, Sloane MSS. 3662, ff. 27, 37.

1665 het toppunt van haar ontwikkeling bereikt had; sinds dien „ging zij gestadig achteruit."

Van de beschaafde inwoners bestond een goed deel uit Joden, wier afstammelingen tot op den dag van heden in de kolonie gebleven zijn. Aan deze continuïteit danken wij het behoud van de oude registers der Joodsche gemeente, die vanaf 1704 een onafgebroken reeks vormen, terwijl daarenboven ook uit de Engelsche periode een of twee documenten over zijn [1]). De volledige authenticiteit der vroegste inschrijvingen echter, wekt, vanwege eenige data die er in voorkomen, een zekere mate van wantrouwen. Voor de onderstelling dat de opgaven een betrouwbare traditie vertegenwoordigen maar eerst later op schrift gesteld werden, is veel te zeggen. Deze bron leert ons, dat er reeds in 1639 Portugeesche Joden in Suriname waren en dat in het jaar 1642—3 een huwelijk ingeschreven werd [2]). Het laatste echter vertegenwoordigt een alleenstaand geval en men vindt er geen ander vermeld tot met de achttiende eeuw het geregeld register begint. Het is onwaarschijnlijk, dat de Joodsche gemeente de eerste kolonie waartoe zij behoorde overleefde. Die werd gelijk wij gezien hebben, in 1645 door de Caraïben uitgemoord. Toen Willoughby's mannen in 1651 in Suriname kwamen vonden zij daar slechts een enkelen blanke, wiens naam de gedachte wekt dat hij een Jood geweest kon zijn [3]). Van Willoughby zelf wordt bericht, dat hij in 1652 [4]) en de volgende jaren uit Cayenne een groot aantal Joden aanvoerde, die zich daar nedergezet hadden, toen de Franschen het hadden verlaten. Deze menschen kregen tot dat doel van de Nederlandsche West-Indische Compagnie octrooi [5]). Toen de Franschen Cayenne in 1664 op-

[1]) Zie *Publications of the American Jewish Historical Society*, in het bijzonder No. 18, blz. 179—207.

[2]) Ibid. No. 16, blz. 9; No. 18, blz. 191.

[3]) Zie hierboven blz. 5.

[4]) *Publications, ut sup.* No. 16, blz. 9.

[5]) Ibid.: In Egerton MSS. 2395, f. 46 vindt men een Engelsche vertaling van wat klaarblijkelijk een Nederlandsche concessie aan Joodsche kolonisten was, om zich aan de „Wilde cust" neder te zetten.

(Zie *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, onder „Grondpolitiek", blz. 324, 2e kolom. *Noot v. d. redactie*).

nieuw in bezit namen, verhuisden de meeste daar woonachtige Joden naar Suriname. Daar legden zij plantages aan en werden een blijvend element van de bevolking. Den zevenden Augustus 1665 vaardigden Goeverneur en Vergadering een privilege uit, waarbij de Joden vrijheid van planterij en handel, benevens de vrije uitoefening van hun godsdienst, vrijstelling van openbare plichten behalve militairen dienst, een afzonderlijke rechtbank voor kleine zaken, en een concessie van tien akkers land te Torarica voor den bouw van een synagoge en van scholen verkregen [1]). Door de Hollandsche veroveraars werden deze privileges later bevestigd.

Het voorgaande relaas is de vrucht eener vergelijking van veel overal verspreide berichten over het maatschappelijk leven in Suriname. Het geeft ons den indruk van een kolonie, die uit onsaamhoorige elementen opgebouwd was, maar door dat gevoel van verdraagzaamheid, dat uit tegenspoed geboren wordt, een zekere harmonie wist te scheppen. Royalistische planters zoowel als de Joden waren, toen zij voor het eerst naar de kolonie kwamen, uitwijkelingen. Zelfs hen die er geen politieke richting op na hielden zou men, daar zij voor de economische malaise op Barbados de wijk genomen hadden, in zekeren zin uitgewekenen kunnen noemen. Zij richtten zichzelf een soort „Alsatia" [2]) in, waar zij vrij, welvarend, verkwistend, gedurende dien korten tijd van politiek laag water in het midden van de zeventiende eeuw, precies konden leven zooals zij zelf graag wilden, nadat de kolonisten geleerd hadden de fouten van onervarenheid te overwinnen, en vóór zij betrokken werden in de groote worsteling om de maritieme supprematie, die de zeemogendheden op het punt stonden te beginnen.

---

[1]) *Publications, ut sup.* No. 9, pp. 144—6. In Engelsche archieven komt van dit privilege geen document voor, maar een Nederlandsch afschrift wordt te Paramaribo bewaard. (ibid. No. 13, blz. 130).

(Zie *Encycl. v. Ned. West-Indië*, onder *Israëlitische Gemeenten*, blz. 385, en *Essai historique sur la Colonie de Surinam*, Paramaribo 1788.

Noot v. d. redactie).

[2]) Een beruchte pleizierbuurt in het oude Londen.

Noot v. d. redactie.

3. *Surinaamsche Politiek* (1660—1665)

De Restauratie had het gevolg, dat zij Suriname met de Engelsche regeering in onmiddellijker aanraking bracht en ten slotte Lord Willoughby's aanspraak op het eigenaarschap bevestigde. In de kolonie was zij tevens de aanleiding tot, zij het niet de oorzaak van een heftige uitbarsting van oproer tegen William Byam en de partij die aan het roer stond. Byam, sinds 1657 ieder jaar opnieuw tot goeverneur verkozen, had de macht nog in handen, toen het bericht, dat Karel II den Engelschen troon bestegen had, Suriname bereikte. Tegelijk met dat bericht kwam er een mededeeling over, maar niet een afschrift van een proclamatie, dat alle ambtenaren de bediening van hun ambt tot nader orders moesten voortzetten. Het bericht was maar ten deele juist. Wat metterdaad gebeurd was is, dat het Parlement, den zevenden Mei 1660, bijna drie weken voor dat de Koning te Dover landde, een gedrukt bevel aan alle schouten, vrederechters, burgemeesters, politiehoofden en andere dienaars der justitie uitgevaardigd had, dat zij hun plichten voortaan in 's Konings naam te vervullen hadden en daarbij door alle militaire officieren gesteund moesten worden [1]). De order maakte van koloniale ambtenaren geen melding en had klaarblijkelijk het handhaven van den vrede in Engeland zelf op het oog. Maar de koloniën werden geacht van het Engelsche rijk deel uit te maken; en gaf hij aan de termen van het bevel een ruime uitlegging dan kon een goeverneur van meening zijn, dat ook hij binnen het kader van de order viel. Na eenig overleg besloten Byam en de toenmalige Vergadering om de zoogenaamde proclamatie te honoreeren, en na den afloop van hun dienstjaar in functie te blijven. De datum van dit besluit was acht Mei 1661 [2]). De omstandigheden schenen het wel te rechtvaardigen, want hun eigen constitutie was nog door geen enkele Engelsche regeering goedgekeurd en voor hen was het ongetwijfeld de juiste

---

[1]) *Domestic Cal. 1659—60*, blz. 433.

[2]) Byam's „Narrative of the late Troubles in Surinam'', im Sanfords *Surinam Justice*, blz. 1.

houding om de voorloopige bevelen van het nieuwe regiem op te volgen en inmiddels zijn uitvoeriger beslissingen af te wachten. Zooals de gebeurtenissen toonen zouden, werd deze gedragslijn door de meerderheid der kolonisten goedgekeurd en zelfs de afwijkende meening der minderheid berustte niet op politiek geloof, want de heele bevolking was royalist.

Op plaatselijke gronden echter, was er onder leiding van luitenant-kolonel Robert Sanford en zijn broeder William Sanford een beperkte maar krachtige oppositie. Byam beschuldigde deze partij dat zij zich door een paar geruïneerden als dekmantel liet gebruiken om in hoop op buit anarchie te veroorzaken, en zoo wij op een algemeenen indruk van het beschikbare bewijsmateriaal afgaan, schijnt dit een juist oordeel geweest te zijn; want wij hebben wat hun kant van de zaak aangaat een uitvoerige uiteenzetting van Kolonel Sanford zelf en die bestaat in substantie uit niet veel meer dan laster en geklets [1]). Hun eenige redelijk argument was dat zij zich tegen een onconstitutioneel gezag verzetten, maar daar dit slechts een tijdelijk karakter droeg en bereid was zich naar de centrale macht te schikken, was de wijze waarop zij protesteerden veel sterker dan de aanleiding vereischte. Toen zij hun zaak in Engeland bepleitten, waren zij dan ook gedwongen het werkelijk geschilpunt in een wolk van beschuldigingen en niet ter zake doende praatjes te verbergen. Aan den anderen kant lieten de meeste ooggetuigen, die tot de bent der Sanfords niet in betrekking stonden, zich over Byam gunstig uit. Er is één belangrijke uitzondering, Mevrouw Aphra Behn. Zij beschrijft hem als „de vleierigste, fleemerigste kerel van de wereld.... Hij was een man wiens karakter niet met dat van den ergsten slaaf in één adem verdient te worden vermeld.” Zijn Raad, beweert zij verder, bestond uit zulke beruchte schurken als uit Newgate nog nimmer zijn getransporteerd. Zelfs

[1]) Byam, *ut sup.* Blz. 5, bevestigd door een correspondent van Sir Henry Bennet in *Colonial Cal. 1661—8*, No. 577; Sanfords standpunt komt voor in zijn *Surinam Justice* en zijn petities tot Koning en Raad, 1662, 17 Aug. en 3 Sept. in *Colonial Cal. 1661—8*, Nos. 251 en 363.

aan de raadstafel pleegden zij met elkander te twisten en te vechten en zoo ontzettend te vloeken dat het vreeselijk was hen te hooren en aan te zien." Ik vermeld dit getuigenis voor wat het waard is: waarschijnlijk heel weinig, want de schrijfster stak niet onder stoelen of banken dat het haar alleen om haar vertelling te doen was, en de eischen van haar gegeven dwongen haar al de Europeesche belagers van haar zwarten held in de somberste kleuren te schilderen.

Het oproer verliep als volgt. In Februari 1661 besloot de Vergadering ten behoeve der publieke werken, tot een heffing van een half pond suiker per akker [1]). Er was wat oppositie, die na eenigen tijd tot rust kwam. In October echter, toen het besluit van de regeeringspartij om hun ambten niet neer te leggen, de ontevredenen inmiddels een voorwendsel in handen gespeeld had, „spuwde" William Sanford, door zijn broeder aangezet, op een bijeenkomst van de inwoners van Torarica, „de overheid op uiterst onbeschaamde wijze in het gelaat" [2]). De Sanfords en anderen trokken de heele kolonie rond om oproer te prediken en als een tegenzet riep Byam voor den 28en November, de Vergadering en tevens een algemeene bijeenkomst der grondeigenaars bijeen. Vóór dien datum begonnen de hoofden der Sanford-partij bang te worden en probeerden zij den kapitein van een slavenschip er toe te bewegen, hen naar Jamaica te brengen. Toen zij daarin niet slaagden, maakten zij zich van een aan een Hollandschen ingezetene toebehoorende sloep meester. Byam's mannen wisten de sloep terug te nemen en namen de belhamelslater in hechtenis, die vier dagen vóór de Vergadering bijeenkwam allen achter slot en grendel zaten. Sanford weerlegt de bovenstaande feiten niet noemenswaard, maar probeert het nemen van het Hollandsche schip op grond van de Acte van Navigatie te rechtvaardigen.

Sanford had het voordeel van een enorme stem, alsmede van een vloeiende en populaire welsprekendheid.

---

[1]) Byam blz. 3.

[2]) Byam's *Narrative* blz. 3. De hier volgende bijzonderheden zijn ontleend hetzij aan dit werk hetzij aan Sanford's antwoord, *Surinam Justice*.

Toen hij in de gevangenis vertoefde, maakte hij daar zoo'n goed gebruik van, dat heel Torarica naar hem stond te luisteren en Byam hem naar een in de rivier geankerd schip moest verwijderen. De Goeverneur zegt: „Sanford braakte zulke gepekelde taal uit, dat hij de Redekunst van Belingsgate overtrof", waarop de beklaagde eenvoudig antwoordt: ,,het mag waar zijn dat ik als een vischwijf te keer ging, maar dat kan toch ten hoogste een vergrijp tegen den goeden vorm zijn." Jammer dat Mevrouw Behn niet aanwezig was om van dit tooneel een vollediger beschrijving te geven.

Op den vastgestelden dag kwamen de Vergadering en de conventie van grondeigenaars bijeen en werden de gevangenen voorgebracht. Byam gewaagt van dit tribunaal als „het vereenigd gezag der kolonie", — Sanford als „een krijgsraad of liever een Hoog Gerechtshof gelijk dat van Bradshaw [1]). Drie officieren, die ten tijde der Restauratie in Engeland geweest waren, getuigden dat zij een proclamatie gezien hadden, waarbij alle magistraten enzoovoorts in hun functie gecontinueerd werden, en daarna werd blijkbaar, zonder veel meer formaliteiten in zake bewijzen, bij acclamatie over de zaak belist. De gevangenen werden een voor een gevonnist, de meesten verbannen. Kolonel Sanford kwam het laatst aan de beurt. Hij kreeg een boete van 5000 pond suiker, en bleef geketend in de gevangenis om met het eerste schip dat wegzeilde, naar Engeland verscheept te worden. Een weerbarstig, heftig man, schijnt hij de bewerker van zijn eigen rampspoeden geweest te zijn. In Engeland diende hij bij Koning en Privy Council een petitie tot herstel in. De laatstgenoemde autoriteit hoorde zijn klacht, maar voorzoover vastgesteld kan worden, volgde er geen actie uit en Byam bleef Goeverneur van Suriname.

De Restauratie gaf Lord Willoughby reden een onmiddellijke erkenning van zijn aanspraken op Suriname te verwachten. Bijna had hij het zoo ver gebracht: den negenden Juli 1660 werd een giftbrief opgemaakt om hem voor heel Guiana, in den vorm van een patroonskolonie

[1]) Petition to Privy Council, *Colonial Cal. 1661—8*. No. 363.

der heerlijkheid East Greenwich, concessie te geven [1]). Maar voor aan den giftbrief het zegel gehecht werd, maakte iemand, Graaf Clarendon waarschijnlijk, bezwaar omdat er voor het overdragen van een dusdanig uitgestrekt gebied geen precedent bestond en de belangen der kolonisten daardoor op onbillijke wijze verkort zouden worden [2]). Clarendon had, gelijk de volgende jaren zouden openbaren, over de consolidatie van het koloniale rijk de breede ideeën van een staatsman en zijn bezwaarschrift, waarin verder nog beweerd werd dat de benoeming van den Goeverneur van Suriname aan de Kroon behoorde te blijven is geheel met zijn denkbeelden in overeenstemming.

Willoughby's aanspraak bleef dus onbeslist en werd aan de zeer ingewikkelde kwestie van het eigendomsrecht over de Caraïbische Eilanden vastgekoppeld. In haar details doet deze voor het hier behandelde onderwerp niet ter zake. Het was een van reeds meer dan dertig jaar geleden dagteekenend warnet, dat in een staaltje van ongepaste nalatigheid van den kant van Karel I zijn oorsprong had. Bij de Restauratie had Willoughby, die een tijdelijk belang in het eigendomspatent van Graaf Carlisle gekocht had, zich te handhaven tegen de tegenaanspraken van Graaf Kinnoul, de planters van Barbados, de erfgenamen van Sir William Courteen, de schuldeischers van Carlisle en Graaf Marlborough. Dezen konden allen min of meer plausibele gronden voor hun aanspraken aanvoeren en Clarendon had drie jaar noodig om den knoop te ontwarren. In Juni 1663 deed hij dat op dezen grondslag: dat Willoughby het bestuur over de Caraïbische Eilanden voor de resteerende zes jaar van zijn pacht, met genot van de helft der inkomsten behouden zou, terwijl de tweede helft bestemd werd om de aanspraken der andere eischers te bevredigen, en ten slotte alles de Kroon zou toevallen [3]).

De vertragende invloed van deze zaak op de regeling der Surinaamsche kwestie lag in de, in verschillende krin-

[1]) *Colonial Cal. 1574—1660*, blz. 483.
[2]) Ibid.
[3]) Voor een vollediger verslag over deze regeling zie men Mr. C. S. S. Higham's *Leeward Islands under the Restoration*, Cambridge, 1921, blz. 13—25.

gen uitgesproken vrees dat Willoughby, als beide kwesties te zijnen gunste beslist werden, voor een onderdaan der Kroon veel te machtig zou worden. De staatslieden van dien tijd waren druk bezig met het in elkaar zetten en doorvoeren van wat als het oude koloniale stelsel bekend is; het netwerk van wetten en administratieve instellingen, dat ten doel had den kolonialen handel te regelen en te kanaliseeren. De neiging bestond om koloniale onafhankelijkheid, hetzij die op volks- hetzij die op eigendomsgezag berustte, in te perken en het scheen niet dienstig zulk een omvangrijke uitzondering te maken als die waarop Willoughby met betrekking tot Suriname aanspraak deed gelden. In Mei 1661 adviseerde de Secretaris, Sir Edward Nicholas in een memorandum, dat Willoughby, wanneer zijn aanspraak op Barbados erkend mocht worden, alleen Goeverneur en niet Eigenaar van Suriname zou worden; anders zou hij wel eens alle overtollige planters van Barbados naar Suriname kunnen trekken en op die wijze de kolonisatie van Jamaica belemmeren [1]). Eenige dagen later stelde de Commissie voor Nederzettingen als andere mogelijkheid voor, dat Willoughby als Goeverneur naar Barbados zou gaan om dan na eenigen tijd uit die betrekking ten gunste van Suriname ontslag te nemen [2]). Een jaar later (5 Juni 1662), lezen wij, bracht de Commissie dezelfde bezwaren naar voren: „De Eigenaar van Suriname behoort niet tegelijk Goeverneur van Barbados te zijn. Al de Lords van de Commissie achten het verkieselijker Lord Willoughby alleen Goeverneur voor het leven over Suriname te maken en hem daar concessie voor een uitgestrekt, tot „paltsgraafschap" te verheffen stuk land te geven. Het eerstvolgend voorstel, van 27 Augustus 1652, nam den vorm aan van een volmacht aan den Attorney General om ten behoeve van Willoughby een pachtceel voor zeven jaar op te maken, voor alle plantages tusschen den eersten en den twintigsten graad Noorderbreedte en ten Oosten van Porto Rico, met genot van de helft der inkom-

---

[1]) *Colonial Cal. 1661—8.* No. 80.
[2]) Ibid. No. 83.

sten [1]). Hoewel het zijn aanspraken op de eilanden erkende, zou dit zijn verwachtingen met betrekking tot Suriname ernstig gekortwiekt hebben. Waarschijnlijk protesteerde hij, want toen het patent in November gezegeld werd was het zoo gesteld dat het de eilanden in-, maar Suriname buitensloot [2]).

Het werd nu duidelijk, dat Willoughby met betrekking tot zijn eigenaarschap over het vasteland het hoofd te bieden had aan een tegenstand dien hij niet vermocht te breken. Zijn oplossing was karakteristiek voor den tijd waarin hij leefde: om zich zelf de rest te verzekeren kocht hij zijn gewichtigsten tegenstander af of om met den halven buit. Den tweeden Juni werd aan Francis Lord Willoughby en Lawrence Hyde, tweeden zoon van Graaf Clarendon, een gezamenlijke giftbrief uitgegeven. Met een opsomming van Willoughby's aandeel in de oorspronkelijke nederzetting van Suriname beginnend, zegt het document verder „dat de Koning de trouwe diensten van gezegden Lord Willoughby, en zijn wensch, dat Lawrence Hyde, tweede zoon van Graaf Clarendon, als deelgenoot zou mogen optreden, in aanmerking nemend, genoemde Francis Lord Willoughby en Lawrence Hyde, hun erfgenamen en hun cessionarissen concessie geeft over dat heele gedeelte van Amerikaansch Guiana, Suriname geheeten, dat zich westelijk een mijl voorbij de Coppename rivier, en Oostelijk een mijl van de Marowijne rivier, van oost tot west omstreeks veertig mijlen en van deze zuidwaarts tot de bronnen der genoemde rivieren en vandaar in rechte lijn tot de Zuid-Zee uitstrekt, onder den naam van Willoughbyland [3]). De gebruikelijke eigendomsrechten, uit de concessie voortvloeiend, werden stuk voor stuk opgesomd, en zouden onderworpen zijn aan de betaling ten behoeve van de Kroon van een vijfde van al

---

[1]) *Colonial Cal. 1661—8.* No. 359.

[2]) Ibid. No. 387.

[3]) De giftbrief is in zijn geheel te vinden (ook in het Hollandsch vertaald) in Hartsinck's *Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust, in Zuid-Amerika*, Amsterdam 1770, 2e deel, blz. 522—558 en in de *Chronological History of the discovery and settlement of Guiana, 1493—1668*, by James Rodway & Thomas Watt. Georgetown 1888, blz. 153—161. *Noot v. d. redactie.*

het gedolven goud en zilver-erts, 2000 pond tabak per jaar; tevens moesten voor Zijner Majesteits Domein 30.000 akkers gereserveerd blijven. De eigenaars mogen naar eigen goeddunken aan non-conformisten vrijheid van godsdienst toestaan. De kolonie zal handelsvrijheid genieten en vreemdelingen mogen met haar alleen handeldrijven na vergunning van de concessiehouders, die het recht hebben tot hun eigen voordeel de schepen en goederen van iedereen die op deze voorwaarden inbreuk mocht maken, verbeurd te verklaren. Als een der concessiehouders in de kolonie of eenig deel van Amerika aanwezig mocht zijn, de ander echter afwezig, dan zal onder reserveering van het verschuldigde aandeel in het provenu voor den ander, de eerste de rechtspraak uitoefenen [1]).

Door deze opneming van een stillen vennoot was het eigendomsrecht over Suriname geregeld. Wij weten niets over de onderhandelingen, waardoor Willoughby deze overeenkomst met Clarendon tot stand bracht, maar de aard der transactie blijkt duidelijk uit het feit, dat de zoon van den minister niets gedaan had waardoor hij dit fortuintje verdiend had. Zelfs de inleiding tot den giftbrief bevat, hoewel zij Willoughby's diensten gedetailleerd beschrijft, geenerlei voorgeven, dat dit wel het geval was.

De artikelen betreffende handelsvrijheid en de toelating van vreemde kooplieden schijnen in te sluiten, dat Suriname vrijstelling zou hebben van de Acte van Navigatie [2]). Ter versterking van deze zienswijze hebben wij een ongedateerd memorandum in een van Sir Joseph Williamson's opschrijfboekjes over de plantages: „Suriname heeft handelsvrijheid zonder eenig invoerrecht" [3]). Aan den anderen kant staan wij voor het feit, dat de Privy Council den vierentwintigsten Juni 1663 de verzending gelastte van een rondschrijven aan de Goeverneurs van alle nederzet-

[1]) *Colonial Cal. 1661—8*, No. 451; Patent Roll, 15 Charles II, deel 10, No. 4. Scott zegt dat de giftbrief gegeven was ondanks eenige door kolonisten ingebrachte bezwaren. Sloane MSS. 3662. f. 41.

[2]) Deze artikelen treft men in de eigendomspatenten van 1663 en 1665 voor Carolina niet aan.

[3]) *Colonial Cal. 1661—8*, No. 209.

tingen, Suriname inbegrepen [1]). Maar dit geschiedde zoo spoedig na het uitgeven van den giftbrief, dat zij, die er niet onmiddellijk bij betrokken geweest waren, er de strekking misschien niet voldoende van begrepen hadden. Ook kan het opnemen van Suriname in de lijst een schrijversvergissing geweest zijn. Het bewijsmateriaal doet over het geheel tot de meening hellen, dat de kolonie vrijstelling had van de handelswetten en als dit inderdaad het geval is, wijst het op een voor den toenmaligen staat der Engelsche politiek zeer exceptioneele gunst die ongetwijfeld aan Clarendons bescherming te danken was. De laatste was in het doorzetten van het koloniaal systeem in alle andere kolonies overigens streng genoeg. Willoughby zelf was een tegenstander van het systeem. Over den toestand op Barbados in het jaar 1666 schrijvend, zegt hij: „Wie Zijne Majesteit ook geadviseerd moge hebben om zijn koloniën op het punt van handel beperkingen en banden op te leggen, is meer koopman dan dat hij een goed onderdaan zou zijn." [2]).

De gelijktijdige afloop van de Guiaansche en de Caraïbische kwesties stelde Willoughby nu in staat om Engeland te verlaten en zijn functies op zich te nemen. Hij bereikte Barbados in het begin van Augustus 1663 en de delicate taak om de nieuwe regeling daar aan de planters op te leggen hield hem gedurende meer dan een jaar op de eilanden vast. Ondertusschen zette Byam onder den titel van Luitenant-Generaal voor de eigenaars het bestuur van Suriname voort. De eigenaars der plantages verkeerden in een zekere onrust over de uitwerking van den nieuwen status der kolonie op hun eigen bezit en zij zagen de aankomst van den grooteigenaar met gemengde gevoelens tegemoet. Eindelijk, den achttienden November 1664, voer Willoughby de rivier op. Hij werd hartelijk ontvangen [3]). Er is geen reden, aan te nemen dat er tegenover hem een algemeen verspreid gevoel van vijandschap

---

[1]) *Colon. Cal. 1661—8.* Nos. 500, 501.

[2]) Ibid. No. 1204.

[3]) William Byam, *An Exact Relation of the Most Execrable Attempts .... on Francis Lord Willoughby*, London, 1665, blz. 3.

bestond; de houding was er een van afwachting. Zijn positie maakte het hem mogelijk om voor tyran te spelen, maar hij staat te boek als een man die een zekere edelmoedigheid met een zeer degelijke zorg voor zijn eigen belangen wist te verbinden. De meerderheid der planters was daarom niet alleen zelf tot een redelijke houding bereid, maar verwachtte hetzelfde van hem.

Evenwel, er was een man van onhandelbaar karakter die het in zijn hoofd zette, dat Willoughby het op zijn plantage verzien had. Dit was een zekere John Allen, die zich in 1657 in Suriname nedergezet en door een vervolging wegens godslastering en door iemand in een duel te wonden, reeds onderscheiden had. Hij bezocht Willoughby omstreeks Kerstmis en trachtte aan te toonen dat hij het slachtoffer van lasteraars was. In antwoord hierop waarschuwde Willoughby hem, dat hij naar zijn gedrag een onderzoek zou instellen. Daarop besloot Allen Willoughby te vermoorden. Vergeefs zijn kans afwachtend, lag hij twee dagen lang in de buurt van Parham Hill in een hinderlaag op de loer. Toen, den vierden Januari, drong hij „met een woest en afstootelijk gezicht" de raadskamer binnen, houwde Willoughby met een kortelas tegen den grond en doorstak onmiddellijk daarop zich zelf met hetzelfde wapen. Van geen van beiden waren de wonden doodelijk. Willoughby herstelde na lange ziekte en Allen nam, na een poging om zich met een pistool dat geen vuur gaf dood te schieten, vergif in en stierf in de boot die hem naar de gevangenis van Torarica moest brengen [1]).

Toen de pachtkwesties ter sprake kwamen, ontstond tamelijk veel ontevredenheid. Over de grieven der planters kennen wij, behalve Byam's mededeeling, dat zij er bezwaar tegen hadden zonder vast huurcontract te wer-

[1]) Deze gebeurtenissen zijn in Byam's laatst geciteerd pamflet breedvoerig beschreven. Scott ontleende zijn inlichtingen klaarblijkelijk aan deze bron en voegt er niets aan toe.

(Byam's verhaal van den moordaanslag is opgenomen in het hiervoren genoemde artikel van Oudschans Dentz in „*Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*. Deel 39, 1918, blz. 197—199.

Noot v. d. redactie.)

ken, geen bijzonderheden [1]). Daar was echter meer dan dat, naar op te maken valt uit de woorden van een correspondent uit Barbados, die schrijft dat Willoughby de kolonisten in Suriname van zich vervreemd had en dat „zijn eigen Raad (gezamenlijk met de Vergadering) hem daar 19 van hun grieven had toegezonden onder aanzegging dat zij de kolonie verlaten zouden als hij voor deze niet spoedig herstel gaf" [2]). Byam deelt mede dat Willoughby de ontevredenheid door een verstandig antwoord tot bedaren bracht. De bevolking van een tropische plantagekolonie had tegenover haar overheid als laatste redmiddel altijd deze bedreiging met desertie, want daar het grootste deel van haar kapitaal uit slaven bestond, was het gemakkelijk verplaatsbaar. Vele Surinamers maakten van dit dreigement gebruik en sommigen handelden dienovereenkomstig, want toen Willoughby, na van zijn wonden hersteld te zijn, den negenden Mei 1665 de kolonie verliet, gingen meer dan 200 man, naar wij vernemen, tegelijk met of na hem heen [3]). Willoughby heeft Suriname nooit meer teruggezien. De oorlog met Nederland stond op uitbreken, en zijn tegenwoordigheid op Barbados, voor het bestuur van zijn verspreide bezittingen het best gelegen middenpunt, was gewenscht. Hij zelf was gedoemd in den strijd om te komen.

4. *Het Verlies van Suriname, 1665—68*

De Engelsch-Nederlandsche oorlog, in Europeesche wateren aanvang 1665 begonnen, had in vijandelijkheden van het jaar te voren op de West Afrikaansche en de Noord-Amerikaansche kusten zijn oorsprong gehad. Het was een commercieele en koloniale worsteling, en haar naaste aanleidende oorzaak was de groote uitbarsting van Engelschen ondernemingsgeest, die de Restauratie volgde, en in den aandrang tot beheersching van den slavenhandel, in het Portugeesche huwelijk van Karel II en in het weder van kracht maken en uitbreiden der handels-

[1]) Byam's Journal of Guiana, 1665—7, in Sloane MSS. 3662, ff. 27—37.
[2]) *Colonial Cal.* 1661—8, No. 1152.
[3]) Byam's Journal, f. 27.

en scheepvaartwetten tot uiting kwam. Deze algemeene overwegingen niet uit het oog verliezend, zullen wij ons hier alleen bezig houden met de lotgevallen van Suriname dat zelf maar een ondergeschikt onderdeel van het West-Indische strijdtooneel was. In dit verband heeft het belang ons te herinneren dat Frankrijk, in bondgenootschap met de Hollanders, Januari 1666 Engeland den oorlog verklaarde en dat de Franschen zich voornamelijk in West-Indië op voelbare wijze gelden lieten; terwijl hun bijdragen tot de andere oorlogsgebeurtenissen zoo onbeteekenend waren dat zij vrij algemeen vergeten zijn.

Langs de kust van Guiana namen de vijandelijkheden slechts langzaam een aanvang. De dreiging der Spaansche macht, de moeilijkheid om de Caraïben in bedwang te houden en het uitgestrekte gebied dat het kleine aantal pioniers die deze taak op zich namen, voor exploitatie beschikbaar stond, alles te zamen had onder de Engelsche, Hollandsche en Fransche kolonisten een ongebroken traditie van vriendschap teweeg gebracht. Zoo ver wij weten, hadden zij tot dan toe nog nimmer tegen elkander het zwaard getrokken en meermalen waren zij gezamenlijk opgetreden. Op de Caraïbische Eilanden, waar de concurrentie scherper en voor uitbreiding minder ruimte was, had men veel wedijver gehad, en met het uitzenden van troepen door de oorlogvoerende mogendheden verspreidde het kwaad zich van daar, in spijt van plaatselijke bewegingen ten gunste van onzijdigheid, naar Guiana. Daar waren te dien tijde Fransche nederzettingen van jongen datum, in Cayenne en Sinamari, bovenwinds van Suriname en reeds langer geleden gestichte Hollandsche posten te Moruca, Wacoporo, Borowma, Essequibo, Berbice en Aprowaco, allen behalve de laatste beneden den wind.

De eerste beweging was, dat Willoughby van Barbados uit tegen Tobago en de Nederlandsche posten in West Guiana een roof-expeditie uitzond. Zij bestond uit een klein eskader gewapende schepen en een regiment infanterie, alles te zamen onder bevel van majoor John Scott, wiens geschriften wij reeds zoo vaak gelegenheid gehad hebben aan te halen, en dien wij nu

in persoon het tooneel der geschiedenis zien betreden. In October en November 1665 nam hij, toen op Tobago de boekaniers van Jamaica hem voor bleken te zijn, Moruca, Wacopow, Borowma, en Essequibo [1]). Hij liet in de genomen bezittingen kleine garnizoens achter en beproefde, volgens zijn eigen voorstelling, toen hij op Barbados terug was, Lord Willoughby er toe te brengen om hen allen tot één goedverdedigden post te vereenigen, hetgeen echter niet geschied is. In Maart 1666 zond Byam een anderen troep, die Aprowaco nam en de Hollandsche vlag aldus voor korten tijd van alle Guiaansche rivieren, de Berbice uitgezonderd, verdwijnen deed. Kort daarna kwam het bericht van den oorlog met Frankrijk. De Fransche Goeverneur van Cayenne was de heer de Lézy, en er was een ondergeschikte post onder de Noël te Sinamari. De Lézy stelde een overeenkomst tot plaatselijke onzijdigheid voor. Byam stemde daar voorloopig mee in, maar waarschuwde de Franschen dat hij, zoo hem dat door zijn meerderen gelast mocht worden, moest aavallen; hij beloofde evenwel vóór het openen der vijandelijkheden van zijn voornemen kennis te zullen geven [2]). In Augustus zond Byam, na uit Barbados bevelen ontvangen te hebben, kapitein William Cowell met zeventig man voor een aanval op Sinamari uit. Zij kwamen den veertienden Augustus aan, zonden een brief, waarbij zij den wapenstilstand opzegden, en bestormden de plaats nog vóór het aanbreken van den volgenden dag, hetgeen door de Franschen als kwade praktijk beschouwd werd [3]). Reeds vóór dit geschied was,

[1]) Zijn eigen verslag, in Sloane MSS. 3662, f. 41b, bevestigd door Byam's Journal, ibid. *f 27b*. De *State Papers* bevatten geen direct verslag van Scot's expeditie maar er zijn een paar toespelingen, die aantoonen dat zij in hoofdzaak geschiedde zooals hij zelf het verteld heeft. Prof. W. C. Abbott zegt in zijn leven van Scott, (blzz. 41—2) dat de laatste op deze expeditie tweemaal door een krijgsraad, die later te Nevis zitting hield, aan lafheid en wangedrag schuldig verklaard was. Maar er zijn redenen om aan te nemen dat het aangehaalde getuigenis (Rawlinson MSS. A 175, ff. 149—56) niet zoo definitief is als oppervlakkig schijnen kan, en eenige ten gunste van Scott getuigende omstandigheden kunnen niet gemakkelijk weggeredeneerd worden.

[2]) J. Clodoré, *Relation de ce qui s'est passé* etc. Paris, 1671. deel I, blz. 378—80; Byam's Journal, f. 28, is daarmee in overeenstemming.

[3]) Clodoré en Byam, *ut. sup.*

echter, hadden de Fransche schepen het op Borowma achtergelaten Engelsch garnizoen gevangen genomen, terwijl Essequibo, en een paar kleinere posten tezelfder tijd in de handen der Hollanders vielen [1]).

Tot dusver was Engeland op de Guiaansche kust aan éen ramp ontsnapt, maar op de Caraïbische Eilanden was het hun slecht gegaan. In April 1666 werd het Engelsche deel van St. Kitts onder een groote slachting door zijn Fransche buren genomen en later in het jaar zetten de overwinnaars door inneming en plundering der aangrenzende eilanden Montserrat en Antigua hun actie voort. Erger was het verlies van Francis Lord Willoughby. Eind Juli zeilde hij weg uit Barbados om St. Kitts te heroveren maar een orkaan bedolf zijn vloot en hij verdronk met bijna al zijn mannen. Zijn broeder William was de erfgenaam van zijn titel, het bevel over de eilanden, en den eigendom van Suriname.

Scott's veroveringen in Nederlandsch Guiana lokten een tegenzet uit. Eind 1666 zond de Zeeuwsche Admiraliteit zeven schepen, met 1000 zeelieden en soldaten uit [2]), onder bevelhebberschap van Abraham Crijnsens. Dat smaldeel deed eerst Cayenne aan, waar de Franschen Crynsens van den aanval op Suriname trachten terug te brengen, in de hoop dat zij het, als hun zegevierende vloot van de Benedenwindsche Eilanden terugkwam, zelf zouden kunnen nemen. De Hollander was evenwel niet tegen te houden en den vijftienden Februari zeilde zijn eskader de Suriname-rivier op.

Byam was reeds lang voor zoo'n aanval beducht geweest, maar hij was met zijn defensieve maatregelen ten achter. De groote epidemie, gedurende Willoughby's bezoek in 1665 begonnen, was over de heele kolonie blijven heerschen. Wat het eigenlijk voor ziekte was, vinden wij nergens gepreciseerd, maar haar verwoestingen werden hoe langer hoe erger, zoodat het op een zeker tijdstip gedurende den zomer van 1666 onmogelijk bleek al was

---

[1]) Byam's Journal, f. 29.
[2]) Byam's Journal, f. 30; Clodoré, deel II, blz. 127.

het maar honderd gezonde mannen te monsteren [1]). Ten overvloede voegde de smeulende ontevredenheid over Willoughby's concessie aan de andere moeilijkheden van den Goeverneur nog den kanker van ontrouw toe. Byam had uit Barbados kleine voorraden munitie ontvangen en was er in geslaagd voor de verdediging van Torarica een batterij van zes kanonnen op te stellen. Lager stroomafwaarts was hij te Pramorabo met den bouw van een fort begonnen om den binnendringende vijanden den toegang te ontzeggen. Verder plaatste hij een blijvende kanowacht aan den mond van de rivier. Het werk aan het fort vorderde slechts langzaam, zoodat, toen de Hollanders verschenen, de muren op sommige plaatsen nog maar zes voet hoog waren. Zijn vijf bastions, waarvan er een paar nog onvoltooid waren, bevatten twaalf opgestelde kanonnen en negen andere waarvoor men geen affuiten kon krijgen. Het garnizoen bestond uit 100 Europeanen en 60 negers. Byam's verdere voorbereidselen bestonden in het aanstel-

[1]) Voor de volgende gebeurtenissen is, tenzij anders aangegeven wordt, Byam's „Journal" de bron. Hij geeft een beknopter verslag in een langen brief uit Antigua aan Sir Robert Harley 1668. (*Hist. MSS. Comm., Report on Portland MSS.* deel III, blz. 308). Een verslag in C. O. 1/21, No. 21 (*Colonial Cal. 1661—8* No. 1421) schijnt een uittreksel uit het Journal te zijn.

(Byam's „*Verhaal van de inneming van Paramaribo*" is door George Edmunson gereproduceerd in „*Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*", 19de deel, 1898, de brief aan Robert Harley door Oudschans Dentz in de „*Bijdragen*", 40ste deel, 1919; voorts door hem ook in „*Timehri: the Journal of the Royal Agricultural and Commercial Society of British Guiana*". September 1919, blz. 179—181, in een artikel: „*Surinam as a Dutch possession.*"

Na de verovering door Crijnssen schreef de predikant Abrahamus à Westhuysen, die in den zeeslag bij Nevis sneuvelde, het „*Waerachtich Verhael van de Heerlijke overwinning van Pirmeriba. Ende de Reviere Seraname, Gelegen aan 't vaste lant van America, door de Zeeusche Oorlogschepen, en 't gene zij daar verrigt hebben, Nevens 't weder veroveren van Ysequepe, Boumerona en Tabaqo, En wat haer verder op hare Reys ontmoet is onder het Commando van den Commandeur Crijnsen. Geschreven in 't Schip de Vissers-Herder, den 19 Mey 1667. Seylende tusschen Guardeloupe en Antigoa*". In 's-Gravenhage, Gedruckt bij Johannis Rammazeyn, Boeckdrucker woonende op Stadts Cingel over de Nieuwe-have.

In „*Onze Eeuw*", 17de jrg. (1917), 1e deel blz. 401—410 schreef F. E. Baron Mulert: „*De verovering van Suriname voor 250 jaren herdacht* (*27 Februari 1667*)". — Zie ten slotte „*Encyclopaedie van Nederl. West-Indië*" sub Byam en Krynssen. *Noot v. d. redactie.*)

len van officieren voor een algemeene lichting en in een bevel aan de planters om hun provisies en al hun bezittingen van waarde naar afgelegen plaatsen in de moerassen en kreeken over te brengen.

Zooals wij gezegd hebben bereikte Crijnsens den vijftienden Februari de Suriname-rivier. Hij wist de wacht om den tuin te leiden en ankerde een mijl van het fort af, vóór men door het feit dat hij de signalen niet beantwoorden kon, bemerkte dat hij een vijand was. Den zestienden zond hij een sommatie tot overgave, welke door Byam, die tegenwoordig was, geweigerd werd. Den volgenden morgen kwamen vier fregatten langszij het fort, dat zij drie uur lang bombardeerden. Dank zij de laagte van de muren waren zij in staat om over de naar de rivier gekeerde weringen heen schietend ook den binnenkant van die der landzijde onder vuur te nemen. Dit ziende, zond Crynsens drie groote bootladingen met soldaten om de landzij van het fort die de verdedigers niet bemannen konden te bestormen. Het spel was verloren en Byam vroeg voorwaarden, vastbesloten om vechtend te sterven, als hij geen eervollen terugtocht bedingen kon. Op Crynsens schijnt de verdediging indruk gemaakt te hebben, want hij vond goed, dat Byam's troepen onder de gebruikelijke eer, en met behoud van al hun particulier bezit behalve het geschut, het fort verlaten en aftrekken zouden. Na de capitulatie echter hielden de Hollanders zestig negers achter en wisten flink wat Engelschen over te halen om, onder garantie voor het behoud van hun bezittingen, onder hen dienst te nemen.

Byam trok, met het overschot van zijn volgelingen, naar Torarica. Hij sommeerde Raad en Vergadering tot een bijeenkomst op den een en twintigsten Februari en bracht middelerwijl een legertje van 168 Christenen en Joden benevens een aantal negers en Indianen op de been. De zwakmoedigen begonnen nu over de schade te praten die de plantages zouden lijden wanneer zij zich verzetten, en het ontging Byam niet, dat hij van zijn numeriek zwakkere en verdeelde volgelingen weinig gewapenden weerstand te wachten had. Hij zond een bode naar Crynsens

om onderhandelingen te openen en met het oog op de heerschende ziekte, het gebrek aan krachten en het onvermijdelijk einde van den strijd machtigden Raad en Vergadering hem, over de overgave te beraadslagen. Den vierden Maart verschenen de Hollandsche zaakgelastigden te Torarica en na lang loven en bieden werden de voorwaarden den zesden Maart[1]) definitief vastgesteld. Een van de voornaamste factoren, die tot de beslissing dwongen, was de vrees voor de komst der Franschen van wie men een veel erger behandeling dan van de Hollanders tegemoet zag. Crynsens, op wie dezelfde overweging misschien invloed uitoefende, gedroeg zich hoffelijk en gematigd. Suriname ging onder voorwaarde van zekerheid voor de ondernemingen, gelijke rechten voor de planters van beide nationaliteiten, gewetensvrijheid en vrijheid aan ieder die dat wenschte om zijn eigendom te verkoopen en te vertrekken, aan het Nederlandsche gezag over. Men eischte van de Engelschen dat zij, zoolang zij in Suriname woonachtig bleven, trouw aan de Republiek zouden zweren, en men zegde hun toe dat zij voor het geval er door Engelsche troepen een aanval plaats had niet gedwongen zouden worden, in militairen dienst tegen dezen op te treden. De eenige verbeurdverklaringen, die plaats hadden, betroffen de plantages van niet in Suriname woonachtige eigenaars en een door de heele kolonie op te brengen schadeloosstelling van 100.000 pond suiker.

De slotwoorden van Byams' dagboek moge ik hier te zijner rechtvaardiging aanhalen: „Ten slotte een overal verspreide en langdurige ziekte, een onvoldoend, slechts half voltooid fort, de groote afstand tusschen onze nederzettingen, een slap en verdeeld volk, de ouderdom, ziekte, zwakheid en achterlijkheid van velen hunner, de ontrouw van nog meerderen, het gebrek aan ammunitie, de onbeschaamde troebelen onder onze eigen negers, de dagelijksche verwachting der genadelooze Franschen, en de volstrekte afwezigheid van alle kans op hulp, zij vormden den samenloop van al de straffen bij elkaar die onze ver-

[1]) Oude stijl.

grijpen hadden doen rijpen, en die allen samenwerkten om ons aan het juk van onze vijanden te onderwerpen". Hij zelf trok zich in 1668 op Antigua terug en vandaar uit schreef hij, dat hij bezig was zich zelf „in de woeste bosschen een fortuin te hakken" [1]). Hij slaagde daarin in zooverre, dat hij een familie stichtte die tot het midden van de negentiende eeuw denzelfden grond in bezit hield.

Eenige maanden later eindigde de oorlog in Europa. Den eenentwintigsten Juli 1667 teekenden de drie oorlogvoerende naties de vredesverdragen van Breda. Engeland stemde er in toe, Frankrijk al de kolonies die het den eersten Januari 1665 bezeten had, terug te geven. Tusschen Engeland en de Nederlanders werd overeengekomen, dat elk der beide mogendheden de veroveringen die zij den eenentwintigsten Mei 1667 in bezit had, behouden zou [2]). Dit maakte het verlies van Suriname definitief. Het kwam er op neer dat de kolonie voor Nieuw Amsterdam omgeruild werd. Het laatste had Engeland voor de afronding van zijn koloniaal systeem noodig; het eerste, met zijn speciale vrijstellingen, hoorde in dat systeem niet thuis. Particuliere overwegingen werkten in dezelfde richting. De machtige Barbadiaansche belangen haatten Suriname. Francis, Lord Willoughby was dood, en graaf Clarendon was impopulair en stond op den rand van den ondergang. Er was op de vredesconferentie niemand, die voor de planters had kunnen spreken, en zoo liet men toe, dat de Engelsche belangen in Guiana verloren gingen.

Ofschoon de zaak in Europa al beklonken was, drong het bericht niet tot West-Indie door voor er dingen gebeurden, die den heelen stand van zaken wijzigden. Den negenden Juni 1667 was Sir John Harman met zeven oorlogschepen en een paar hulpvaartuigen op Barbados aangekomen. Zijn doel was de herovering van St. Kitts, maar toen dit onmogelijk bleek, zond William Lord Willoughby hem om het risico van het West Indische orkaanseizoen te ontloopen naar Guiana. Henry Willoughby, de zoon

[1]) *Hist. MSS. Comm. 10th. Rep.*, part. VI, blz. 96.

[2]) J. Dumont, *Corps Universel Diplomatique*, Amsterdam, 1731, deel VIII, afd. 1 blz. 42—5.

van William ging met hem mede. In het begin van September vielen zij Cayenne aan, dat zij in een gevecht, waarin de Lézy, de Goeverneur, om het leven kwam [1]), namen. Daarna westwaarts naar Suriname, hun tocht voortzettend, heroverden zij, den achtsten October, ook die kolonie. Crynsens was naar elders vertrokken, maar zijn opvolger bood, voor hij capituleerde, hevigen weerstand [2]). Het mocht hem evenwel niet baten. Harman en Henry Willoughby waren den tienden November weer op Barbados terug, waar zij van den vrede van Breda hoorden. Henry Willoughby werd onmiddellijk door zijn vader naar Suriname gezonden, om daar, voor het aan de Hollanders gerestitueerd werd, zooveel mogelijk planters en zooveel mogelijk bezittingen vandaan te voeren. De grondigheid waarmee de Willoughby's de kolonie leeghaalden, zette veel kwaad bloed en veroorzaakte een heele reeks geschillen, die voort bleven woekeren, tot zij in 1672 een van de voorwendselen tot den nieuwen oorlog met Nederland vormden. Maar aan de hoofdzaak was niet te ontkomen. Schoorvoetend, en na een scherpe reprimande van Karel II [3]) opgeloopen te hebben, zag Lord Willoughby zich genoodzaakt het verdrag na te komen. Omstreeks het midden van 1668 waren de Nederlanders opnieuw in het bezit van Suriname, de Franschen in het bezit van Cayenne, en de lange strijd was geëindigd.

Londen, Februari 1926.

---

[1]) Zie een gedetailleerd verslag in *Colonial Cal. 1661—8*, No. 1540.

[2]) Ibid. en No. 1633; evenzoo Byam's brief in *Report on Portland MSS.* deel 3, blz. 308. Willoughby merkte op dat „Hans Mons zeer in zijn verdediging overtrof en dat het een eervol afscheidstreffen was.

[3]) Te vinden bij Hartsinck. II, 589—593. *Noot v. d. redactie.*

MUNT-EN GELDMOEILIJKHEDEN OP CURAÇAO VÓÓR HONDERD JAAR

DOOR

MR. B. DE GAAIJ FORTMAN

II

Had ik aanvankelijk gedacht op mijn opstel onder dezen titel in dit tijdschrift [1]) geen vervolg te zullen geven, en het verder verloop in het kort te kunnen schetsen in een meer algemeene beschouwing van de geschiedenis der kolonie van 1816 tot 1828 — bij nader inzien blijkt mij de stof te omvangrijk en lijkt zij mij als aanvulling van Fabius' mededeelingen [2]) te belangrijk, dan dat ik met een al te korte vermelding van het verloop volstaan kan.

Cantz'laar had de medewerking van den Raad van Politie weten te verkrijgen voor zijn plan om het fonds tot vernietiging der bewijzen van afgekeurde Johannissen te doen strekken tot aflossing der in omloop zijnde gouvernements-ordonnantiën. Omdat de kas niet toereikend was voor dadelijke voldoening van alle schuld had de gouverneur bepaald, dat te beginnen met de oudste schuldbewijzen achtereenvolgens naar gelang van de draagkracht van het „Fonds" de houders der stukken zouden worden opgeroepen.

Van twee zijden kwam verzet.

Namens den handel kwamen den Gouverneur op 2 Januari 1821 vier kooplieden spreken, nl. D. Bing, J. C. Meyer, J. N. C. Jutting en C. L. Parker. Het verval van handel en scheepvaart schreven zij grootendeels toe aan

[1]) December 1925, bladz. 353—370.

[2]) In *de Economist,* 1913.

het gemis van gereede penningen en het in omloop zijn van papieren munt, de gouvernements--ordonnantiën, die als ruil- en betalingsmiddel in omloop waren, en aan de koloniale kas in betaling werden aangenomen, [1]) daaronder begrepen. De kooplieden verzochten opschorting van het raadsbesluit van 19 Dec. 1820 tot betaling dezer stukken uit het „Fonds", en boden een geldleening aan tot gedeeltelijke afbetaling der gouvernementsschuld en tot het geheel buiten omloop brengen der nog uitbetaalde schuldbewijzen, ten einde zoo spoedig mogelijk met de gelden van het „Fonds" en de opbrengst der afgekeurde Johannissen te komen tot vernietiging der papieren bewijzen. De Gouverneur willigde de gevraagde opschorting van het raadsbesluit aanstonds in, en behield zich overigens voor, zoodanige bepalingen en overeenkomsten te maken, als hij zou oordeelen „meest overeenkomstig te zijn met de belangen van het Moederland, die der Ingezetenen dezer kolonie in het algemeen en met opzigt tot den handel en de scheepvaart in het bijzonder."

Het andere verzet bleek den volgenden dag. In de raadsvergadering was toen bericht ingekomen van de vier commissarissen van het „Fonds", C. L. van Uytrecht, Theods. Jutting, Haim Abinun de Lima en J. W. G. Jutting, dat de laatste twee — de anderen zaten ook in den Raad van Politie — bezwaar maakten tegen uitvoering van het raadsbesluit van 19 December 1820, alvorens nog eens duidelijk als hun meening te hebben uitgesproken, dat het „Fonds" afgescheiden diende te blijven van 's lands financiën, en de gelden ervan slechts tot het oorspronkelijk doel mochten gebruikt worden.

In dezelfde vergadering gaf de Gouverneur verslag van zijn onderhoud met de vertegenwoordigers van „een aantal der aanzienlijkste kooplieden," waarna de Raad het gewraakte besluit formeel in zijn geheel opschortte, dus ook voorzoover het betrof de verminder-

[1]) 29 Nov. 1820 had de Gouverneur de beperking gemaakt, dat betalingen tot en met 10 pesos geheel- en die daarboven althans tot de helft in geld moesten geschieden.

ing der belastingen ten bate van het „Fonds." Verder gaf de Raad den Gouverneur machtiging om naar bevind van zaken te beslissen, onder gehoudenheid. slechts om aan den Raad mededeeling van zijn besluit te doen.

Dit besluit volgde een week later na een nieuwe samenspreking met de vier genoemde kooplieden. Hun aanbod om 27000 peso's tegen 6% aan het Gouvernement te leenen voor intrekking der uitgegeven gouvernements-ordonnantiën werd aangenomen. De schuldbewijzen ten laste der koloniale kas, die reeds bij het „Fonds" berustten [1]), zouden worden vervangen door een rentelooze schuldbekentenis, en aan het Gouvernement zou behoorlijk tijd worden gelaten tot betaling [2]). De belastingen ten gunste van het „Fonds" zouden op den ouden voet blijven bestaan.

Tot October 1822 is deze belastingheffing doorgegaan; met den 1sten van die maand hield zij niet op, doch veranderde van karakter.

In den loop van dat jaar had de Raad van Politie namelijk tot een nieuwen maatregel op het stuk van de munt besloten, die 12 November 1822 in het moederland werd goedgekeurd. De goedgekeurde gouden Johannissen werden in omloop gebracht tegen een vaste waarde, overeenkomstig de werkelijke waarde, bij het gewicht, evenals het geval was met alle ongestempelde gouden Johannissen en met alle andere gouden muntspeciën, en wel elke penny weight gerekend tegen 72 stuivers Cur. crt., zonder met kleinere deelen dan ¼ penny weight rekening te houden. Ook hiervoor zou aan de eigenaars dezer muntstukken vergoeding worden gegeven. Ter verkrijging van het daarvoor noodige geld moest de opbrengst der volgende belastingen dienen, tot nu toe geheven voor het fonds tot vernietiging der bewijzen van afgekeurde Johannissen: de belasting op bepaalde goederen; de heffing van Ps. 500 van vreemde-

[1]) Ps. 30.000, onder Kikkert uit het „Fonds" betaald.

[2]) Reeds in den loop van 1821 verbeterde de geldelijke toestand der kolonie zoodanig, dat geleidelijk op deze schuldbekentenis, groot Ps. 29013.7.5 kon worden afbetaald.

lingen, die zich kwamen vestigen om handel te drijven; die van Ps. 100 voor burgerbrieven van vreemdelingen, en het tonnengeld. De Raad-contrarolleur Nuboer, die de raadsvergadering van 16 Juli 1822, waarin dit besluit genomen werd, niet had bijgewoond, maakte bezwaar tegen dit besluit, dat hij „ruineus voor de bewoners" achtte. Hij berekende dat er ruim 11000 gouden Johannissen in omloop waren, waarvan niet één de reëele waarde van 7½ pesos zou bezitten; het geheele tekort schatte hij op 16000 patienjes. Bovendien merkte hij op, dat, als de nieuwe maatregel eerst 1 October 1822 zou beginnen, en dit bekend werd, er nog heel wat gelegenheid zou zijn om minderwaardige stukken in te voeren. De Raad nam den Raad-contrarolleur dit stuk zeer kwalijk, ontzegde hem het recht, om achteraf bezwaren te maken tegen een raadsbesluit, genomen in een vergadering, die hij niet had bijgewoond en handhaafde zijn besluit. Naast het bestaande fonds, dat in het vervolg kortweg als „Fonds tot vernietiging" zal worden aangeduid, werd nu gevormd het fonds tot vinding van het verschil tusschen de wezenlijke en nominale waarde der gestempelde gouden Johannissen, „Fonds tot vinding" te noemen.

Echter niet alleen de Raad-contrarolleur had bezwaren tegen den nieuwen maatregel. 3 Februari 1823 hield de geldigheid der gestempelde gouden Johannissen tegen hun nominale waarde van Ps. 11. 2 op. In het gouvernements-journaal van 15 Februari 1823 vinden wij aangeteekend, dat op den 3den dier maand sommige lieden in het pakhuis van A. W. Hellmund gesprekken zouden hebben gevoerd in tegenwoordigheid van het raadslid J. J. Beaujon, waarbij „men zich veroorloofd heeft onbetamelijke en honende uitdrukkringen te bezigen jegens het Gouvernement en de Leden van den Raad van Policie dezes eilands... met opzigt tot de maatregelen der regering en de handelingen der Leden van opgemelden Raad betreffende het gangbaar stellen van de gestempelde gouden Johannissen op derzelver reëele waarde bij gewigt tegen den tegenwoordigen bepaalden

koers" De Gouverneur was er natuurlijk aanstonds, bij om aan den Raad-fiskaal een onder zoek op te dragen. Gelukkig was er een Publicatie van H. H. M. Heeren Staten-Generaal van 19 Dec. 1706, bij vernieuwing 29 Mei 1792 op Curaçao afgekondigd, dat de noodige strafbepalingen gaf tegen „aanstotelijke termen... odieuse reflectien... of discoursen... etca dewelke eenigzins tot nadeel Calumnie of kwade interpretatie van de handelingen decisien of administratie der regering zouden kunnen strekken." De zaak liep echter met een sisser af, toen de schuldige, J. Kloppenburg, zijn verontschuldiging aanbood.

Aan de inwisseling der gestempelde gouden Johannissen werd den voorrang gegeven boven de vernietiging der bewijzen van afgekeurde Johannissen, zelfs werden de gelden van het „Fonds tot vernietiging" met die der Reserve-Kas daartoe aangewend. Op 3, 4 en 5 Februari 1823 werden ingewisseld 3005 gestempelde gouden Johannissen, in de Reserve-Kas waren er 2064; op deze 5067 stuks (1 bleek valsch en 1 dubbel geteld) leed de kolonie een verlies van Ps. 9486, vermeerderd met Ps. 474 voor onkosten. Half Juli 1823 waren door de geheven belastingen de noodige gelden bijeen, maar nog tot Maart 1824 duurde het voor deze belastingen afgeschaft werden. Met de vernietiging der bewijzen van afgekeurde Johannissen was inmiddels voortgegaan, naar gelang de gelden binnenkwamen. Met 1 April 1824 verviel de gangbaarheid dezer bewijzen, die tot 31 December van dat jaar ingewisseld konden worden. Omstreeks de helft van 1820 was de administratie van het „Fonds tot vernietiging," dat nog niet kon geliquideerd worden, omdat nog zoo veel achterstallige belastingen moesten geïnd worden, overgegaan aan het Gouvernement. Eerst werden de beheerders van het „Fonds" nog aansprakelijk gesteld voor het verlies op een particulieren wissel, die was aangekocht in strijd met de verplichting der directie alleen gouvernements-wissels te koopen, maar toen de uitkomsten gunstig bleken, werd deze schade, ruim f 500.—, toch maar ten laste van het „Fonds" genomen.

Bij de eindafrekening op 31 December 1824 bleken 7 bewijzen ter inwisseling niet aangeboden te zijn, en het batig saldo van beide Fondsen te bedragen Ps. 22691. 3. 2 met Ps. 1964. 5. 2 achterstallige schuld ten laste van uitlandige en minvermogende schuldenaren. Van dit geld werd Ps. 13.500 besteed, om de schuld van het schutterijkorps te betalen, Ps. 6000 werd in de koloniale kas gedaan als vergoeding voor het in 1824 niet geheven hoofd- en familiegeld, en de rest met de vorderingen kwam eveneens de koloniale kas ten goede. Voorwaar, een mooie uitslag van Cantz'laars beleid.

En thans wil ik nog uitvoerig stilstaan bij de *dubloenenkwestie*, die zoo geweldig veel beroering gewekt heeft, en nagenoeg de geheele bevolking, althans al wat daaronder notabel was, koopman en ambtenaar, tegenover den Gouverneur geplaatst heeft.

„Een ander besluit" (dan dat tot sluiting der R. K. Kerk op 1 Juni 1824), zegt Simons, „dat niet minder ontevredenheid verwekte, was de bepaling, die door den gouverneur Cantz'laar aan de ambtenaaren werd gegeven om de Spaansche en Columbiaansche dubloenen, alsmede de piasters voor veel minderen prijs aan te nemen dan zij in den handel gerekend werden waardig te zijn. — Bij uitgaaf van zijnent- of gouvernementswege werden zij echter tegen den ouden prijs berekend.— (Vermits de gouverneur nimmer in gouden of zilveren munten aan het ministerie sommen heeft overgedragen, schuilt het oogwerk van die handelwijze in het donker).

Eene commissie uit de kooplieden, die door die bepaling groote schade kregen, verzocht hem zijn besluit in te trekken, doch hij wilde zulks niet doen, en dit had ten gevolg dat, toen bij den tijd van betaling geweigerd werd, zulks volgens het oude gebruik te doen, men volgens den koers betaalde door den gouverneur vastgesteld, maar... zulks met recht van protest, hetwelk dan ook weinige dagen daarna ingediend werd. Reeds was die geest van ontevredenheid levendig geworden, doch toen die bij het gouvernement ontvangen gouden en zilveren

stukken openlijk verkocht en meest door de uitgevers terug werden gekocht, verbeterde zulks niet. De onderteekenaars van het protest werden nu voor den procureur generaal geroepen, die van de rechtbank vorderde, dat de onderteekenaars of verbannen of tot eene zware boete zouden worden veroordeeld, doch de rechtbank sprak hen echter vrij."

Brusse vertelt ook dit nagenoeg met geheel dezelfde woorden, en hij is met Simons het erover eens, dat toen de kooplieden zich tot den Koning gewend hadden en al hun grieven opgesomd hadden, in 1827 Van den Bosch als commissaris naar Curaçao gezonden werd om naar die klachten een onderzoek in te stellen, doch de gouverneur bij diens aankomst zich met den gouvernementssecretaris Prince, met wien hij eenigen tijd in onmin had geleefd, verzoende, en deze als bemiddelaar tusschen den gouverneur en de kooplieden optrad, en aan de zaak een gunstige wending gaf.

Vreemder dan dat tijdgenooten als Ds. Bosch en Teenstra geen woord aan deze zaak, die, zooals ik zeide, zeker eenige jaren lang de Curaçaosche samenleving in beroering heeft gebracht, wijden, is, dat Smidt en vooral Fabius met geen enkel woord ervan melding maken.

Curaçao had door het drukke verkeer met de Spaansche koloniën op de vaste kust van Zuid-Amerika de peso of zilveren piaster, pattinje genaamd, ook wel Spaansche mat en pilaardaalder, als belangrijkste munt behouden. Deze „ronde" peso is wel te onderscheiden van de peso van achten, de gesnoeide en gedeprecieerde peso, die de gewone *reken*munt geworden was. Als gouden munt kwam voor de dubloen of quadrupel.

Volgens publicatie van Gouverneur en Raden van 17 November 1804 was de waarde van de zilveren pattinje op 12 realen gesteld en volgens publicatie van den Gouverneur van 22 Juni 1808 de dubloen op 16 pattinjes. Naar deze bepalingen verwees het Kon. Besl. van 20 Januari 1816, dus nog vóór de inbezitneming der kolonie, dat bepaalde, dat de pattinje evenals voormaals in handelingen met het Gouvernement tegen een bepaalde waar-

de zou gelden, onverlet ieders bevoegdheid, om in onderlinge handelingen de waarde van dit geldstuk zoo te regelen als men zou overeenkomen. In 1814 of 1815 waren pattinjes — in 1798 onder Lauffer in vieren gekapt — in vijven gedeeld, en, evenals in 1798 de éénvierde stukken [1]), tegen 3 realen in omloop gebracht. Het eigenaardige is, dat desniettemin de pattinje 12 realen bleef doen in den eersten tijd. Kikkert zegt nog in 1817 in zijn verslag, dat de pattinje voor 12 realen geldt en de quadrupel of dubloen voor 16 pattinjes of 24 pesos van achten, beide boven hun werkelijke waarde, en voegt eraan toe, dat er „geene ten minsten zeer weinig", dubloenen in omloop waren, en de pattinjes „zeer schaars" waren, doch beide munten met 15% agio ingewisseld en uitgevoerd werden, wat de handel zoo nadeelig maakte en Curaçao van gereed geld ontblootte. De waarde van de pattinje en daarmee die van den dubloen steeg nog meer door invoer van in zessen gekapte pilaardaalders uit St. Thomas, die tersluiks voor vijfde deelen in omloop gebracht werden [2]). Vijftien realen werd de handelswaarde der pattinjes, 20 pattinjes of 30 pesos van achten die der dubloenen.

Het Gouvernement hield zich aan de wettelijke waarde. Van 1823 af leest men meer dan eens in het gouvernements-journaal van schuldenaren der gouvernementskas, die met dubloenen tegen 30 pesos van achten willen betalen. [3]) Eerst vindt de Gouverneur er dan dit op, dat die munten wel tegen 24 pesos aangenomen worden, waar met bevoegdheid van den schuldenaar on ze tegen ander gangbaar geld terug te nemen. Tevens verschijnt er in *de Curaçaosche courant* van 10 Mei 1823 een herinnering aan de wettelijke waardebepalingen van pattinjes en dubloenen met mededeeling, dat het Gouvernement zich daaraan zal houden „zonder op eenigerlei wijze in aanmerking te kunnen nemen eenigen hoogeren koers welke die muntspecie als handelspenningen, door on-

---

[1]) Deze werden in 1815 op $3^1/_2$ reaal gebracht.
[2]) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 206.
[3]) G. j. 21 Febr., 1 Mei 1823.

derlinge handelingen van particulieren, reeds verkregen hebben of naargaans nog mogten verkrijgen,"

Een uitzondering vermeldt het gouvernements-journaal van 23 Augustus 1824. C. L. Parker had ingeschreven op het verwhout van Bonaire voor het tweede halfjaar 1824 voor 3⅓ dubloen per ton. En nu overwoog de Gouverneur, dat dit minder zou zijn dan vroeger, wanneer de dubloen tegen 16 pattinjes of 24 pesos berekend werd, maar meer, wanneer men als tegenwaarde 20 pattinjes of 30 pesos aannam, waarvoor die munt in den handel en onder particulieren gangbaar was. Het Gouvernement, zoo wordt verder gezegd, is in de gelegenheid om zonder schade de dubloenen tegen 16 pattinjes of 24 pesos uit te geveu, daar maandelijks bij de uitbetalingen der militaire traktermenten en soldijen in koloniaal geld, daarop agio gegeven moet worden [1]), wat niet noodig zal zijn als deze betalingen met dubloenen tegen 24 pesos — in plaats van 30 — geschiedt, zoodat het verlies, dat het Gouvernement nominaal zou kunnen lijden bij het contracteeren in dubloenen, vergoed wordt door de besparing van agio op de gemelde traktementen. Met Parker werd daarom overeengekomen, dat, als hij onverhoopt niet in gouden dubloenen of quadruppels zou kunnen betalen, de tegenwaarde op 30 pesos zou aangenomen worden. Men heeft hier te doen uitsluitend met een berekening en blijkbaar wordt ervan uitgegaan, dat het gouvernement de waarde van 24 pesos zoowel bij het ontvangen als bij het uitgeven moet aannemen. Tevens is door het vorenstaande duidelijk het voordeel voor de gouvernementskas, waarnaar Simons tevergeefs gezocht heeft, ofschoon zijn opmerking daarover in het licht van zijn eigen mededeelingen nogal dom is, daar hij juist te voren had meegedeeld, dat het Gouvernement (en de Gouverneur) de dubloenen voor meer uitgaf, dan het die ontvangen had.

---

[1]) Voor de uitbetalingen aan de troepen was bij Kon. besl. de koers der dubloenen tegen 16 pattinjes en die der laatsten tegen 50 stuivers Nederl. vastgesteld, met bepaling dat bij betaling in koloniaal geld, anders dan hard of rond geld, 25 % agio zou moeten gegeven worden.

13 September 1824 ontving de Gouverneur een verzoek van kooplieden en andere ingezetenen om de dubloenen en zilveren pattinjes voortaan weer (wellicht was het vóór 1823 of onder Kikkert gebeurd) tot den marktprijs aan te nemen. In zijn antwoord wees de Gouverneur erop, dat nergens de verplichting was opgelegd, om 's lands belastingen met gekapt zilvergeld te betalen, waarvan de verzoekers uitgingen. De oorzaak der moeilijkheden lag bij de winkeliers, die het gekapte zilvergeld en ander kleingeld in handen kregen, en de dubloenen slechts met winst, en dus voor minder dan waarvoor ze bij particulieren onderling werden aangenomen, inwisselden. De Gouverneur zag hierbij over het hoofd, dat betaling aan de gouvernementskas in dubloenen wellicht nog voordeeliger was. Voorts beriep de Gouverneur zich op de wettelijke bepalingen, en betoogde, dat, eenmaal het verzoek ingewilligd, een nog hooger oploopen van de koers ook weer tot een hoogere wettelijke waardebepaling zou moeten leiden. „Ik mag geen bevelen van hooger hand buiten werking stellen," was ook weer des Gouverneurs antwoord toen hem een week later verzocht werd, den gevraagden maatregel provisioneel te nemen in afwachting van de beslissing des Konings, tot wien verzoekers zich zouden wenden.

En de administratie van financiën èn de fiskaal, tot wien gesommeerde landsdebiteuren zich hadden gewend met aanbod van betaling in dubloenen en ronde pattinjes tegen 20 pattinjes en 15 realen, „waarop het Gouvernement dezelve gekapt heeft," zooals het scherp en geenszins onjuist heet, weigerden de dubloenen tegen andere dan de wettelijke waarde aan te nemen.

Als men op het voortdurend aanhouden der belanghebbenden let, moet men wel aannemen, dat er in dezen tijd meer dubloenen in omloop gekomen waren, dan in Kikkerts *Verslag* bedoeld. De Gouverneur heeft geen kamp gegeven ondanks de klaarblijkelijke tegenwerking van den Raad van Justitie en van de Weeskamer, ondanks de slappe meewerking van den fiskaal en zonder de instemming ook van den Raad van Politie.

In October 1824 zou het tot een formeel protest van de kooplieden bij den gouverneur komen, Een der kooplieden J. W. G. Jutting, sprak daarover den Gouvernementssecretaris Prince aan, in diens hoedanigheid van notaris, om het stuk op te maken. Deze weigerde met instemming van den Gouverneur en na advies van den fiskaal, die als zijn oordeel, uitsprak, dat protesten tegen het gouvernement niet geoorloofd waren, daar minderen niet tegen meerderen konden protesteeren. Maar den volgenden dag kwam het toch. De kooplieden A. de Veer Jr., A. de Meza, A. H. Senior en J. W. G. Jutting hadden het met bijstand van den procureur Ricardo aan den fiskaal gebracht. Mede-onderteekenaars waren M. Trois (of Frois), M. A. Jesurun, E. Brandao, J. P. Brandao Jr., I. C. Jandroep, H. A. Cohen, D. A. de Lima Jr., Is. A. de Lima, D. S. Valencia, G. M. Ellis, A. Matthey, H. A. de Lima, J. H. Apitsz, D. G. Casseres, Is. Pardo, Jos. Pardo, Samuel Lyon, Jos. P. Brandao, I. de Sola, C. L. Parker, P. Robinson, E. Arnold en C. A. Zeppenfeld. De Gouverneur was woedend. Ingezetenen hebben geen wettig recht om te protesteeren tegen besluiten en handelingen van het wettig gezag, aldus leest men in het gouvernements-journaal; „het... protest moet beschouwd worden als een onwettig, schandelijk en schaamteloos libel, strekking hebbende tot ondermijning van het wettig gezag en verstoring van de rust onder de ingezetenen." Strijd met art. 1 van het Regeeringsreglement, miskenning van des Gouverneurs gezag als van den vertegenwoordiger des Konings werd erin gezien. Den fiskaal gelastte de Gouverneur tegen de onderteekenaars te procedeeren, en hij voegde eraan toe, dat hij niet begreep, dat deze ambtenaar niets ervan scheen gehoord te hebben, dat Samuel Pareira met het protest langs de huizen en straten gegaan was, om handteekeningen te krijgen. Th. Jutting, het lid van den Raad van Politie, was een der belhamels [1]). Mr.

[1]) Met hem had de gouverneur nog een kwestie. De Weeskamer en de Joodsche weesmeesters hadden Jutting een verklaring afgegeven, dat zij de dubloenen en de pattinjes aannamen tegen de handelswaarde, en dat hun

Serrurier had zijn meewerking bij het opstellen van het protest verleend, waarvan de Gouverneur begrijpelijkerwijs den Koning meedeeling deed.

Er waren nu twee processen in verband met de dubloenenkwestie: het eene tegen de nalatige landsschuldenaren, die niet tegen den wettigen koers hadden willen betalen en inmiddels tot betaling gedagvaard waren, en het andere tegen de onderteekenaars van het protest. Welhaast scheen het alsof er een derde zou bijkomen, tegen den procureur Ricardo, die in het eerstgenoemde proces ter terechtzitting gesproken had van „vixatie en onderdrukking aan de zijde van den crediteur zijner clienten," woorden, die de Gouverneur „odieus, laesif en seditieus," in strijd met de publicatie van Gouverneur en Raden van 29 Mei 1792 noemde. Zijn schorsing als procureur werd alleen voorkomen, omdat het anders den schijn zou hebben, alsof het Gouvernement zijn clienten van zijn diensten zou willen versteken.

---

geen „legale order ter contrarie van hooger hand" was toegezonden. De Raad van Politie, waarin de Gouverneur de zaak bracht, oordeelde zich van die uitlating niets te moeten aantrekken, doch de Gouverneur zond aan de Weeskamer bericht, dat de wettelijke bepalingen op dit stuk als voor alle publieke administratiën ook voor haar golden met persoonlijke aansprakelijkheid der weesmeesters bij overtreding. Bij het openen der raadsvergadering van 19 October 1824 las de Gouverneur voor een „acte van non praejuditie wegens het zitting nemen.... met het Lid Jutting", die daarop eerst wilde vertrekken, maar besloot te blijven „ten einde niet na te laten zijne functien als mede Lid van dezen Raad waar te nemen." In de twee volgende vergaderingen, waarin Jutting afwezig is, stelde de Gouverneur een onderzoek in, of de leden zich niet herinnerden, dat Jutting in 1822 zich in een vergadering heeft verzet tegen het invoeren van een koloniale munt en tegen het vermeerderen van gekapt geld, op grond dat daardoor de waarde van het ronde geld te veel zou rijzen, er bijvoegende, dat, indien de dubloenen op 20 pattinjes bleven en niet weer tot 16 pattinjes of daaromtrent daalden, de kolonie geruïneerd zou zijn. De uitslag is gunstig voor den Gouverneur. Zelfs herinnerden Cancrijn en Beaujon zich, dat Jutting gezegd had, dat alle andere munstspeciën dan het gekapte geld voor haar intrinsieke waarden moesten circuleeren: dubloenen tegen 16 pattinjes en pattinjes tegen 12 realen.

De ontknooping kwam toen Jutting in 1826 moest aftreden. Met den aftredende, volgens art. 27 van het Regeeringsreglement, werden de heeren I. N. C. Jutting, lid van den Raad van Justitie, en de planter Claas Schotborgh op de voordracht geplaatst. Deze laatste, die inmiddels voorgedragen was voor een met het raadslidmaatschap onvereenigbaar ambt, werd vervangen door Daniel Beevers, die ook door den Gouverneur benoemd werd.

Het vonnis tegen de landsdebiteuren viel den 4den Nov. 1824. Het wekte de verbolgenheid van den Gouverneur. Vooreerst om de inderdaad wel wat vreemde overwegingen, vooral als men bedenkt, dat de Raad van Justitie doorgaans geheel ongemotiveerde beslissingen gaf. „Gelet dat het dezen Raad niet vrystaat, noch tot deszelfs attributen behoort over de nuttigheid of schadelykheid van zoodanige maatregelen te oordeelen als aan andere magten zijn gereserveerd noch speciaal over de verhouding welke de prysbepaling op geld Specien welke 's ryks Kas mag komen te ontvangen behoord te hebben, tot de waarde dierzelfde geldspecien in den handel naar gewigt en gehalte, veel minder om van gehoorzaamheid aan Z. M. besluiten het zy finaal of by voorbaad te dispenseeren," werd de gedaagde (S. Lyon) veroordeeld om het gevorderde bedrag te betalen „in gekapt zilveren geld, Schellingen of Stuivers, zoo ver hy zich hetzelve zal kunnen verschaffen en voor het overige gedeelte in andere gouden of zilveren Specien op den voet zoo als dezelve tot betaling van Gouvernements inschulden volgens Gouvernements bepaling worden aangenomen, onder reserve van en onverlet des Debiteurs regt om in geval Zyne Majesteit mogt komen te besluiten dat de reeds verschenene Gouvernements inschulden in die Specie tegen eenen hoogeren voet zouden worden kunnen betaald als dan het te veel betaalde terug te vorderen, met condemnatie van den Eischer R. O. in de kosten [1]).

Mr. Serrurier, G. Striddels, J. N. C. Jutting, D. Specht en J. C. Meyer zijn de rechters, die dit vonnis gestreken hadden. Het vonnis ging vergezeld van de opmerking van de rechters aan den gouverneur, „dat zij zich met leedwezen ter gehoorzaamheid van 's Konings bevelen verpligt hebben gevonden op de posten van den Raad Fiscaal, ten voordeele van den eischer te decideren," en van een verzoek aan den gouverneur om tegenover de veroordeelden toegeeflijkheid te gebruiken „waardoor President en Raden.... bij de overtuiging van hunnen

[1]) Dit en andere judicieele stukken, op deze zaak betrekking hebbende zijn te vinden *Oud-Archief* no. 387.

pligt te hebben gedaan, nog die zouden kunnen voegen, dat aan het vonnis, buiten merkelijke ongelegenheid van iemand hunner mede ingezetenen, voldaan zoude kunnen worden." De Gouverneur maakte de weinig menschkundige opmerking, „dat het te bevreemden is hoe of eene regtbank leedwezen gevoelen kan in volgens de wet regt te spreken." Er is meer over de wet dan volgens de wet recht gesproken, zegt een andere opmerking.[1]) Na de rechtspraak moet de rechtbank zich met de zaak niet inlaten. Aan partijdigheid voor de landsdebiteuren en aan onwil om het Gouvernement recht te laten wedervaren grenst dit vonnis, wat echter weinig te verwonderen is, daar twee der rechters tot de onderteekenaars van het verzoekschrift van 13 September behooren. Zoo min als het politiek gezag zich met de administratie der justitie mag bemoeien, mag de justitie zich inlaten met de politieke administratie. Sterk stond de gouverneur met een beroep op het geval van G. Curiel, die meermalen uitstel van betaling had gehad, ten bewijze zijner bewering, dat het gouvernement, waar mogelijk, toegeeflijkheid gebruikte.

Een andere reden, waarom de Gouverneur over de beslissing van den Raad van Justitie misnoegd was, was de kostenveroordeeling in 34 gevallen ten laste van den Raad-fiskaal qq. als eischer. Hoe de Raad tot deze beslissing gekomen is, leeren de Notulen van denzelfden 4den November:

„Overgaande tot de decisie der kosten proponeert de Raad Jutting alzoo volgens de erkentenis van den Raad Fiscaal R. O. en ook volgens den aard der zaak, het invorderen der in éène Maand schuldig geworden pretentien by verschillende procedures het gevolg is van de inrigting op de Lands kantoren, en niet van eenige daad der contribuabelen, de debiteuren te condenmeeren in de kosten gevallen op de invordering der laatste rekening in ieder Maand en den Raad Fiscaal en wel R. O. in die der vorigen.

[1]) Ontleend aan het advies van den fiskaal, aan den gouverneur uitgebracht.

Alle de Heeren vereenigen zich met dit voorstel, en wordt dus hetzelve gearresteerd."

De Gouverneur vroeg echter tevergeefs naar de reden dezer beslissing; de Raad was niet bereid die mee te deelen. Toch was het van belang om die reden te weten in verband met de vraag of geappelleerd zou worden, en met het oog op nieuwe procedures van dezen aard. Ook bestond de regel, dat schade, den Lande veroorzaakt door fouten van ambtenaren, op deze werden verhaald. Van verhaal op den fiskaal kon nu geen sprake zijn, omdat van eenig verzuim van dezen ambtenaar niet gebleken was. De Gouverneur besloot allereerst hooger beroep te laten aanteekenen. Een daartoe strekkend verzoek werd door den Raad afgewezen, waarop de Gouverneur besloot de vonnissen niet ten uitvoer te doen leggen alvorens de Koning hieromtrent zou hebben beslist. Langs een omweg kwam de Gouverneur achter hetgeen hij weten wilde, toen hij kort daarop met het oog op nieuwe procedures tegen schuldenaren van den lande den fiskaal bij den Raad van Justitie inlichtingen liet vragen omtrent de wijze waarop tot invordering van 's Lands rechten en accijnzen behoorde te worden geprocedeerd. Het antwoord van den secretaris hield in, dat in de eerste plaats „er op den precisen vervaldag der rekening dagvaardiging op dezelve zoude moeten geschieden," en verder dat „voor de rekeningen van iedere maand slechts eene dagvaardiging zoude moeten gedaan worden." In zijn journaal van 14 Januari 1825 merkt de Gouverneur op ten aanzien van den eersten eisch, dat toch niemand een schuldeischer kan beletten aan zijn schuldenaar uitstel van betaling te geven, en ten aanzien van de tweede voorwaarde, dat dit een verandering in de bestaande manier van procedeeren is in strijd met art. 53 van het Regeeringsreglement („ook zal in de manier van procederen in de Kolonie gebruikelijk provisioneel geene verandering worden gemaakt"....) en practisch niet uitvoerbaar zonder vertraging, wanneer bijvoorbeeld één der posten van een maandrekening bestreden wordt. De Gouverneur vat zijn grieven tegen den Raad aldus

samen: „Dat de Raad van Justitie voormeld wegens alle omstandigheden als partij tegen het Gouvernement moet worden beschouwd in zoo ver dezelve, niet alleen geaarzeld heeft regt te spreken en zulks niet dan met leedwezen ten behoeve van het Gouvernement heeft gedaan, maar zich verder niet met de zaak tusschen hetzelve en de onwillige Lands debiteuren ingelaten heeft dan behoorlijk was en met deszelfs attributen overeenkwam, buiten en behalve de regtspraak zelve die de oorzaak is dat de Landskassen ontstoken blijven van de bedragen der sententien tegen eenige van die debiteuren waarbij het officie fiskaal in de kosten is gecondemmeerd, ten ware dat die kosten, welke ten laste der koloniale kas zouden moeten komen, uit dezelve betaald wierden; terwijl bovendien nog het hiervorengemelde sustenu geopperd is, als een tastbaar middel om het Gouvernement in de vervordering van deszelfs regt te verhinderen, wanneer hetzelve zich niet aan willekeurigheid zoude willen onderwerpen; al hetwelk niet te bevreemden is als men in aanmerking neemt dat de President bekend staat als de steller van een rekwest voor sommige der handeldrijvende ingezetenen dewelke zich naargaans in de maand September over den koers van gouden dobloenen en zilveren pattinjes hebben geadresseerd en twee der Leden onderteekenaars zijn van het eerste in die maand over dat onderwerp ingeleverd rekwest, waar in zij hunne gevoelens aan den dag hebben gelegd."

Op grond dat de Raad fiskaal tot aan de bedoelde beslissingen altijd geprocedeerd had zonder de nu bekend geworden voorwaarden na te leven riep de gouverneur den Raad van Justitie ter verantwoording met een beroep op het gemelde artikel 53 van het Regeeringsreglement. De Raad van Justitie betoogde, dat dit van de zijde van den Gouverneur een verboden inmenging in de justitie was, en zoo bleven partijen scherp tegenover elkaar staan. De Raad had zelfs de onkieschheid voor een plaatsvervangersplaats A. de Veer Jr. voor te dragen, waarop de Gouverneur antwoordde, dat, daargelaten dat in dit geval een voordracht niet noodig was, hij toch nooit

een voordracht zou aannemen, waarop De Veer voorkwam, „die onder het getal behoort van de genen tegen dewelke het officie fiscaal.... gekwalificeerd is om in regten te procederen, en waartegen eisch tot ontzegging van het burgerregt gedaan is.”

Intusschen bleken zelfs de autoriteiten zich zoo weinig rekenschap te geven van den inhoud der wettelijke bepalingen, waaraan de Gouverneur krampachtig vasthield, dat o. a. de fiskaal van meening was, dat wie eenmaal dubloenen en daalders tegen den handelskoers aangenomen had, verder niet weigeren mocht, betaling tegen dien koers aan te nemen. De Gouverneur vond daarin aanleiding tot een bekendmaking in *de Curaçaosche courant* van 5 Februari 1825, dat niemand verplicht was, deze munten tegen andere waarden, dan onderling werd overeengekomen aan te nemen; de wettelijke koersbepaling was alleen verbindend in handelingen met het Gouvernement.

Wat dit laatste betreft, ik heb niets gevonden, dat wijst op de waarheid van Simons bewering, dat bij uitgaaf van gouvernementswege de dubloenen tegen de handelswaarde werden berekend. Uit de kwestie der militaire soldijen blijkt het tegendeel.

En bij uitgaaf van wege den gouverneur als particulier persoon? In een brief aan Mr. Serrurier van 28 Februari 1825 zette Cantz'laar uiteen, wat van dit verwijt waar was. Van Jeosuah Naar had hij dubloenen gekocht tegen 30 pesos in gekapt zilvergeld, waarmee deze een schuld aan het Gouvernement voordeeliger kon betalen. Als particulier had hij gebruik gemaakt van zijn recht, om deze dubloenen uit te geven tegen f. 40.—, zooals overeengekomen was, aan Jutting en De Veer voor overtochtsgeld van zijn kinderen.

Over de rechtszaken tegen de onderteekenaars van het protest zou in plaats van het lid van den Raad van Justitie Jutting het lid van het College van commercie en zeezaken Ziegler als lid ad hoc oordeelen. De fiskaal deed nog een poging, om den Gouverneur tot uitstel te bewegen in afwachting van des Konings beslissing op

het verzoekschrift van de nalatige schuldenaren der kolonie, maar de Gouverneur wees er terecht op, dat de procedure tegen de protesteerders daarbuiten stond. Een dezer laatsten, C. A. Zeppenfeldt, vroeg „in submissie te worden aangenomen," wat geweigerd werd omdat de zaak in handen was van den Koning, „wiens Hooge en Souvereine regten bij het .... protest zijn aangerand." Wel kreeg de fiskaal opdracht het proces tegen hem te staken op grond van betoond berouw.

25 April 1825 nam de Raad-fiskaal zijn conclusie van eisch en vorderde, dat het „quasi, of onvolkomen protest .... zal verklaart worden te zyn van eene aller Laesifste en aller indecenste inhoud vilipendeerende het respect en de gehoorzaamheid, die burgers, ingezetenen en vreemdelingen op dit en onderhorige Eilanden, kragtens het Reglement op het Beleid den Handel en Iustitiewezen dd. 14 Septemb. 1815 geemaneert, speciaal volgens art. 1. aan zijn Excellentie den Gouverneur in der tijd schuldig zyn waardoor tevens zyne Majesteit hooge auctoriteit, in de persoon van hoogst desselfs Vertegenwoordiger is beledigt en midsdien als een *Fameus* en *Lasterlijk Libel* en dat hetzelve ter openbare audientie, ter rolle van den Raad in tegenwoordigheid dezer gedaagden door den Deurwaarder zal worden gescheurt en vernietigd. —

Voords dat alle de Gedaagdens ieder voor hun persoon over en ter zaake dezer tekening en overlevering zullen worden verklaart voor zo verre van het Burgerregt dezer kolonie jouisseeren, van hetzelve te zyn vervallen met verlies van alle baten regten en praerogativen by Publicatie van 13 February 26 July 1821 daaraan verknogt en verleent speciaal by art. 9. der eerst gemelde, bepaalt onvermindert het regt van rehabilitatie in tyd en wylen, indien zyne Exellentie den Gouverneur hiertoe termen mogte vinden of de Gecondemneerdens daarmede zoude gelieven op nieuws te beneficeeren by wyze van remissie met wyders inhabiel verklaring voor het verkrygen van dat Burgerregt, ten regarde der gene welke gedaagde of Gedaagdens in deze, daar-

van als noch niet waaren Jouisseerende", met veroordeeling van 12 hunner in een boete van 4000 pesos elk, en 10 hunner „als bovendien zich schuldig gemaakt hebbende aan leugenachtige voorgevens wegens de van hun door het officie fiscaal ingevoerde Landsgeregtigheden en 't welk zij niet anders hebben wedersproken dan door zich schuldig te verklaren aan complotten en verkragting van art. 160 [1]) der grondwet in een boete van *Vijfduizend Pezos* van agten.

En eindelijk de Gedaagdens
1 M. Trois
2 M. A. Jesurum
3 E. Brandao en
4 Joseph P Brandao Jr.
boven deze alle schuldig door ook nog voorgegeeven te hebben aan Z:E: den Gouverneur requesten te hebben geoffereert, waarop zij hun tekening gronden terwyl zulks gansch en al onwaaragtig en niet geschied was, waarop zij zich niet anders hebben kunnen defendeeren dan dat *voor het Corps Kooplieden* waaren opgekomen en misschien *in complot* voor en in naam van een *niet* gelegaliseerd Corps getekent hadden, strydig mede alzo teges het bereids geallegueerde artikel der grondwet in een boete ieder van *zes Duizend Pezos van agten* ...... of tot zodanige andere straffen mulcte en poene als deze WelEd: agtb: Raad tot maintien van 's Gouverneurs gezag in zyne Majesteits naam gevoert en reparatie aan hetzelve door deze Gedaagden toegebragt, in goede Justitie zal vermeenen te behooren."

Eerst 18 October werd het vonnis uitgesproken, waarbij, ditmaal weer zonder eenige motiveering, de eisch van den fiskaal werd ontzegd met zijn veroordeeling in de kosten.

Dat de Gouverneur hierover niet te spreken was, be-

[1]) Bedoeld zal zijn art. 161: Ieder ingezeten heeft het regt om verzoeken aan de bevoegde magt schriftelijk in te dienen, mits die persoonlijk en niet uit naam van meerderen worden onderteekend, welk laatste alleen zal kunnen geschieden door of van wege ligchamen wettiglijk zamengesteld en als zoodanig erkend, en in dat geval niet anders dan over onderwerpen tot derzelver bepaalde werkzaamheden behoorende.

hoeft geen betoog. Aanstonds liet hij den Raad-fiskaal, krachtens artt. 4 en 5 van het reglement van appel van 13 November 1803 een verzoek tot injectie van appel bij Raden — Commissarissen indienen. Dezen verwezen de beslissing naar het „volle Hof," dat 27 Oct 1825 het verzoek afwees. Uit de Notulen van den Raad van dien dag treft de verklaring van Ziegler „op grond van het in de vorige Sessie door des Presidents gezegde, dat het vonnis in zake van den Raad Fiscaal contra als boven door den Raad te wijzen niet zoude zijn appellabel, geconsenteerd te hebben in het slaan van het vonnis over dezelve zaak, hebbende anders de decisie daarvan aan hoogere magt in het moederland willen renvoyeeren". Volgens den president zou dit raadslid hem echter verkeerd hebben begrepen en hij alleen gesproken hebben van de inappellabiteit van een vonnis, overeenkomstig des requestrants gevoelen „geslagen op de confessie." Striddels was daarentegenover juist van meening, dat het vonnis nu inappellabel was, en dit niet zou geweest zijn bij veroordeeling. Dit gevoelen was in zoover niet in strijd met het rechtsgevolg, door den voorzitter aan een vonnis op bekentenis gehecht, als sommige rechtsgeleerden aan den eisch van bekentenis der feiten en omstandigheden verbonden dien eener „confessie van de Strafbaarheid." Het appèl werd geweigerd met 4 stemmen tegen die van den president, nadat deze nog verklaard had, dat „de Raad in deze al verkeerd vonnissende het erreur reparabel zijn zal, dewijl het Hoog Geregtshof in 's Gravenhage zich aan 's Raads decisie niet zal binden." Zoo zal ook de Gouverneur gedacht hebben, die den Raad van Justitie berichtte, dat hij de aanteekening van appèl als steunende op de wet niet had mogen ontzeggen. Den deurwaarder werd verboden mee te werken aan de executie van het vonnis, en toen deze zijn medewerking niet stellig genoeg doch slechts „provisioneel" weigerde, bezorgde dit hem een ernstige berisping van den Gouverneur. Des Konings beslissing werd over de zaak zelf ingeroepen.

Ruim een jaar later was deze zaak nog niet geëindigd, hetgeen blijkt uit het volgende.

Toen op 30 Januari 1827 de kooplieden A. de Veer Jr., H. A. de Lima en J. de Sola den Gouverneur een dankadres aan den Koning voor de openstelling der haven overhandigden, ging dit, zooals de Gouverneur in het gouvernements-journaal van dien dag meedeelt, bij monde van den heer De Veer gepaard met een „betuiging — van leedwezen over het vroeger voorgevallene tusschen de kooplieden en het Gouvernement, verklarende in substantie, dat zij daarbij geene bedoeling gehad hebben om ons personeel in het minste te beleedigen, daar zij integendeel ons altoos de hoogste achting hebben toegedragen en nog toedragen; voorts dat het hun ernstige wensch was om nu en in het vervolg met ons mede te werken, voor de welvaart van den handel dezer kolonie en daarom hoopten dat het voorledene van geenen invloed op het tegenwoordige zoude zijn. — Waarop door ons, mede in substantie is geantwoord: dat wij blotelijk beschikken konden over het gene aan ons was verbleven; terwijl al het gene aan eene regterlijke uitspraak was overgelaten, thans nog stond ter beslissing van hooger hand en daarom in deszelfs geheel behoorde gelaten te worden, zoo mede dat wij verlangen ons over het gebeurde, als gebeurde, niet verder uittelaten op grond van ondervinding dat in al de gevallen waarin eene toenadering verlangd wordt, men de herhaling der oorzaken van de bestaan hebbende geschillen behoorde te vermijden om niet, uit hoofde van het gelijk dat ieder aan zijne zijde vooronderstelt, in stede van zich te verzoenen, in nieuwe twisten of geschillen te vervallen; dat wij overigens meenden het regt te hebben om ons te verbeelden dat ons gedrag ten allen tijde zoodanig is geweest, dat wij op de achting der ingezetenen billijker wijze, eenige aanspraak mogen maken, terwijl wij ons uit hoofde onzer geisoleerde positie, beter in staat geloofden om over de algemeene belangen te oordeelen dan wel de genen die door hunne verschillende betrekkingen met anderen, met welke goede bedoeling dan ook bezield, toch aanvankelijk of eindelijk, meer op hun eigen dan wel op het algemeen belang bedacht zijn, en eindelijk dat wij

ons altijd tot en voor het algemeen belang beijverd hadden en ook daarin zouden volharden zonder terugzage op het voorledene."

Het heeft er alles van, of de hand der verzoening hier wordt geweigerd.

Niet waarschijnlijk is, dat de kooplieden deze welwillende houding zouden aangenomen hebben, als zij inmiddels den Gouverneur in zoo strenge bewoordingen bij den Koning verklaagd hadden, als Brusse wil doen gelooven. Hoe het zij — of en in hoeverre de uitzending van den Commissaris-generaal Van den Bosch te danken is geweest aan klachten over Cantz'laar — de uitkomst is een eerherstel voor hem geweest: Van den Bosch maakte hem Gouverneur-generaal der Nederlandsche West-Indische bezittingen. Maar ook de tegenpartij, zoo er van animositeit toen nog geen sprake is geweest, zal niet ontevreden zijn geweest: I. N. C. Jutting, dien de gouverneur bij diens aftreden in den Raad van Justitie had laten vallen, was niet slechter af in den Raad van politie, en A. de Veer, de voorman van het „protest' zag zich door Van den Bosch benoemd in den Raad van Justitie.

Amsterdam 20 Januari 1926.

NAAR AANLEIDING VAN „DE NEGER EN ZIJNE CULTUURGESCHIEDENIS"

DOOR

C. K. KESLER

In het December-nummer van dit tijdschrift komt een artikel voor van den Heer C. van Drimmelen, blijkbaar geinspireerd door de nobele neiging, die ook destijds Wilberforce, Mrs. Beecher Stowe, onzen dichter Bernard ter Haar en anderen bezielde, iets te doen, om het eeuwenoud vooroordeel van de blanke rassen tegen de donkerder gekleurde uit den weg te ruimen, om propaganda te maken voor de idée, dat alle menschen, ook de donker gekleurde, broeders zijn, leden van hetzelfde huisgezin, de menschheid, waarin geen plaats behoorde te zijn voor rassenstrijd en rassenafgunst, voor trots op de lichtere huidskleur aan de eene zijde en voor een gevoel van nederigheid wegens de aanwezigheid van donker gekleurd pigment aan de andere zijde. Ongetwijfeld eene nobele opvatting en het is niet goed aan te nemen, dat iemand, die mensch is in den waren zin des woords, zich tegen de algemeene aanvaarding daarvan zou willen verzetten. Dat dan ook in den loop der eeuwen, — en niet pas sedert in de meeste koloniën slavenhandel en slavernij zijn afgeschaft, dus in de 19e eeuw, — hoogstaande mannen en vrouwen van het blanke ras zich aangegord hebben om aan den gruwel van de onderdrukking der donkerder gekleurden paal en perk te stellen, is volkomen verklaarbaar; het zou onbegrijpelijk zijn, indien niet, als reactie tegen de beestachtige behandeling der negerslaven, reeds vele en vele malen krachtige stemmen zich verheven hadden, stemmen, die na langen tijd weliswaar en na vele mislukkingen, ten slotte dan toch hebben weten te verkrijgen, dat negers en andere ge-

kleurde rassen in de meeste landen als gelijkgerechtigd met de blanken beschouwd en behandeld worden. Nu is het waar, dat die gelijkstelling in de Vereenigde Staten en in Zuid-Afrika nog alles behalve volkomen is, dat er integendeel een wijde afgrond gaapt tusschen blank en gekleurd, maar ieder, die in onze blanke maatschappij rondziet, zal moeten toegeven, dat die afgrond haast niet minder wijd en diep is, hier tusschen den van alle stoffelijke voorrechten genietenden rijke en den van diezelfde voorrechten geheel verstoken niets-bezitter, dat het voor den laatste even moeilijk, even onmogelijk haast is, zich op te werken tot den staat van den eerste, als het voor een neger of kleurling in de Vereenigde Staten is om President te worden, of in Zuid-Afrika om eene leidende positie in de regeering of de zakenwereld te veroveren. Die verschijnselen in onze tegenwoordige maatschappij eenvoudig aan hebzucht en haat en egoisme der bezittenden toe te schrijven, is er zich wel een beetje heel gemakkelijk afmaken. En nu is het een nobel streven, te trachten in de ongelijkheid tusschen arm en rijk verbetering te brengen, aan den strijd tusschen blank en bruin zijne scherpte te ontnemen, — of dat streven in een afzienbare toekomst succes zal te boeken hebben, is nog een groote vraag. En wel o.a., omdat de vele samenstellende krachten, waarvan de tegenwoordige toestand de resultante is, nog steeds niet volkomen bekend zijn.

En zeer zeker zal het gewenschte succes uitblijven, indien men het doel, dat men zich gesteld heeft, met onjuiste middelen tracht te benaderen. Het is ongetwijfeld waar, dat in Suriname de afstand tusschen blank en gekleurd zeer gering is, veel geringer eigenlijk, dan tusschen de verschillende schakeeringen der gekleurden onderling; even waar ook, dat de moederlandsche wetten zonder veel omslag ook voor de in 1863 vrij-verklaarden toepasselijk verklaard zijn. Maar, om nu maar eens bij het laatste te blijven, is dat inderdaad het land en zijnen bewoners ten zegen geweest? En had men in 1863 geweten, wat wij thans maar al te goed weten, — al is reeds toen het vermoeden, dat het zoo gaan zou herhaaldelijk uitgesproken,

dan had men toen wellicht een anderen weg ingeslagen. Dan was waarschijnlijk op de vrijverklaring niet het vernederende en irriteerende en volslagen nutteloos gebleken 10-jarig staatstoezicht gevolgd, maar was deze voorafgegaan door eene veel langere periode van „apprenticeship" eene periode gedurende welke de negers opgevoed werden tot staatsburgers, opgevoed tot het besef, dat ieder voor zichzelf en de zijnen dient te werken en dat allen tezamen hebben te arbeiden aan het welzijn van de gemeenschap. Deze periode is er niet geweest en dat is de ellende van Suriname en van de meeste Westindische koloniën.

Als kinderen, die uit eene donkere ruimte plotseling in het volle licht gebracht werden, zoo moesten de negerslaven van gisteren zoekend en tastend, verblind door dat licht, hun weg trachten te vinden; moesten zij zonder middelen en zonder voortgeholpen te worden, trachten zich een bestaan te scheppen te midden van een hun vreemde maatschappij van vrijen. Dat was het resultaat van het „zonder veel omslag van toepassing verklaren der moederlandsche wetten". En zij zoeken nog, voor zoover zij of hunne nakomelingen den moed nog niet verloren hebben; en zij hebben, — enkele bevoorrechten daargelaten, — hun weg nog steeds niet gevonden!

Wel langzaam „schrijdt daar de moderne gemeenschap vooruit", uiterst langzaam in weerwil van de pogingen in velerlei richting aangewend, om dien vooruitgang in wat sneller tempo te doen plaats vinden, pogingen, uitgaand van het Bestuur of van vreemdelingen intusschen, niet van de inboorlingen zelve. Inderdaad vreemd doet het aan, in een artikel, geschreven met de duidelijke en zeer te prijzen bedoeling, in het licht te stellen, dat de neger in geenen deele inferieur is aan den blanke, te moeten lezen, dat 95 % van het ambtenarencorps uit Afro-Amerikanen bestaat. Dat is juist het ongeluk van Suriname, of een der ongelukken, dat streven van de kern der bevolking naar het schijnbaar-heer-zijn, het streven, om, zooals men het vroeger hier uitdrukte, te worden een proletariër-met-een-hoed-op. Verklaarbaar is het, dat in 1863 de onontwikkelde slaven den plantages den rug toekeer-

den; verklaarbaar ook is het, dat die menschen in het landbouwbedrijf iets vernederends zagen, maar thans zijn wij ruim 60 jaar verder en *on*verklaarbaar is het, dat het thans levende geslacht, steunende op „het goede en gemakkelijk te verkrijgen onderwijs", nog niet ingezien heeft, dat Suriname aardig op weg is, een land van Britsch-Indiërs, wellicht eenmaal ook van Javanen te worden. Want vooral de eerstgenoemden verrichten den productieven arbeid, landbouw en veeteelt; de negers en kleurlingen doen in die richting zoo goed als niets. Zeker, 95 % van het ambtenarencorps bestaat uit Afro-Amerikanen, verricht dus arbeid, die ongetwijfeld zijn nut heeft, — al moet hierbij tevens opgemerkt worden, dat het een telken jare geuite klacht is, dat het ambtenarencorps in Suriname veel te groot in aantal is, — maar arbeid, die niets of zeer weinig medewerkt om het land rijker en voorspoediger te maken, om het op te heffen uit het verval, waarin het reeds veel te lang verkeert.

Dat wijst toch zeker wel op eene „psychische kloof" tusschen blanke en neger. Nederland heeft zelf een boerenstand en daaronder een groote groep van kleine keuterboertjes, menschen, die slaven en zwoegen om er te komen en, die lijden, diep en innig lijden, als zij hunne huizen zien verzwelgen door overstroomingen, die er in willen blijven, al dreigen die huizen ook boven hunne hoofden in te storten; die met wanhoop in het hart het aanzien, dat hun land voor jaren onbruikbaar wordt gemaakt, hun land, waaruit zijzelven en geslachten vóór hen maar net genoeg hebben kunnen halen om het leven te houden. Maar die menschen hebben hun grond lief, leven mede met hun vee, zijn echte boeren, stug en taai, die het niet opgeven, al werkt ook alles tegen. Die menschen hebben in vroegere eeuwen Nederland gemaakt, tot wat het nu is, — dat hadden de vroegere slaven of hunne nakomelingen ook kunnen doen. Eeuwen waren zij aan de plantages gebonden geweest, en toen zij de vrijheid kregen, vonden zij niets beters te doen dan van die vrijheid te gaan genieten door niets te doen, of te trachten den heer te spelen. En dat het tegenwoordige geslacht nog niet van de dwalin-

gen zijns weegs is teruggekeerd, dàt is het ongeluk van Suriname, van geheel West-Indië eigenlijk. Suriname is niet te genezen door woorden, maar door daden, door hard werken, in de eerste plaats van de bevolking zelve; door uit den grond te halen de vele schatten, die erin verborgen zijn; niet door minachting te hebben voor handenarbeid maar door zelf de hand aan den ploeg te slaan, waar daarvoor gelegenheid is; door te doen, als de Britsch-Indiër, die zuinig, haast gierig leeft, maar die hard werkende in datzelfde Suriname het tot welstand weet te brengen. Dat zooiets ook voor andere rassen niet onmogelijk is, blijkt wel uit, wat thans in Zuid-Rusland met de Joden geschiedt. In het December-artikel worden deze herhaaldelijk in vergelijking met de negers genoemd, op welk punt wij hieronder terug komen; wordt zelfs de groote waarschijnlijkheid uitgesproken, dat in de Oudheid eene zeer sterke vermenging van Joden met negers zou hebben plaats gehad, met name in het Beloofde Land. Dit op het oogenblik daarlatend, zij er hier toch op gewezen, dat, sprekende van „psychische kloven", zoo'n kloof toch zeker wel gaapt tusschen den neger en den Jood, zoodra het erom gaat, zich aan veranderde omstandigheden aan te passen. Eeuwen reeds is het terrein, waarop de Joden zich bij voorkeur bewogen, geweest dat van den handel in al zijne schakeeringen. In Rusland is dat na de revolutie zoo goed als geheel voor hen afgesloten, terwijl ook in de industrie voor hen geen voldoende plaats te vinden is en zie, bij duizenden hebben zij zich thans in de Oekraine tot den landbouw gewend en zullen dien ook in de Krim ter hand gaan nemen. zoodat heele stadjes in den loop van 1925 ontvolkt werden. En het eigenaardige hierbij is, dat, ofschoon de Joden niet van ouder tot ouder landbouwers geweest zijn, of misschien juist daardoor, zij onmiddellijk succes te boeken hadden. Niet met vooroordeelen behept, waren zij in het afgeloopen jaar, toen de kolonisatie op groote schaal begon, onmiddellijk bereid, de meest moderne werkwijzen toe te passen, veel meer dan de boeren, in wier midden zij zich gevestigd hebben. Voorwaar, dat is wel een sterk staaltje van vermogen tot aanpassing aan

veranderde omstandigheden, waarin trouwens de Joden meesters gebleken zijn door alle eeuwen hunner lange geschiedenis heen.

Het is reeds zoo ontelbare malen, als van de daken verkondigd, dat de bron van welvaart voor Suriname de landbouw is en zoo lang reeds heeft de Afro-Amerikaan getoond, uit die bron niet te willen of te kunnen putten, dat dit artikel in die richting ook wel niets zal uitwerken. Maar m. i. zal dat nog veel minder geschieden, als men hem tracht diets te maken, dat hij, de lang verdrukte en steeds verachte, eigenlijk de zaak moest omkeeren en met minachting op den blanke behoorde neer te zien, „die de loyaliteit van de donkere broeders wel eens op een geduchte proef stelt" — die bezeten wordt door „cultuurduivels" als „zelfzucht en heerschzucht".

Zoo iets is toch geen gezonde redeneering, allerminst geschikt om den neger erboven op te helpen, even ongeschikt trouwens als de blik in de geschiedenis van het negerras, die het December-artikel hem wil laten slaan. Want, als hij aanneemt, wat hem daar wordt voorgehouden, dan is hij een heel eind verder op den verkeerden weg. Het is ongetwijfeld waar, dat kennis van de geschiedenis van zijn voorgeslacht den mensch met rechtvaardige trots kan vervullen, hem er prijs op kan doen stellen tot zijn volk te behooren. Maar dan geschiedenis, die waarlijk onbevooroordeelde historie is, geschreven, alleen om controleerbare feiten te verhalen, waaruit dan de ontwikkelde lezer zelf zijne gevolgtrekkingen kan maken. Geschiedenis echter, geschreven met eene zekere tendenz is o.i. steeds afkeurenswaardig, vooral wanneer die bestemd is voor minder ontwikkelden, die nog niet in staat zijn feit van tendenz te onderscheiden.

Niet de geschiedenis van het land zijner geboorte wil de schrijver den jongen Afro-Amerikaan voorzetten, niet die van het moederland, waarvan zijne voorouders in 1863 onderdanen werden, maar die van zijn ras, — het ras, dat „reeds vóór den blanke een vrij groote mate van stoffelijke en geestelijke beschaving bezat". Maar .... en nu komen er vele maren, als dan daarbij gevoegd wordt, dat

„de evolutie van den geest bij den neger in Midden-Afrika vele eeuwen lang heeft stilgestaan", dan zal toch de oprechte Afro-Amerikaan tot zichzelf moeten zeggen: „Maar is dat nu wel alles waar, wat mij daar geleerd wordt omtrent de superioriteit van mijn eigen ras boven dat van mijn blanken mede-burger?" En dan zegt de geschiedenis: „Neen, dat is niet waar". Men heeft in Suriname den onontwikkelden man uit het volk wel eens trachten wijs te maken, dat Hannibal een neger was. En ziet,op blz. 397 treffen wij de mededeeling aan, dat o.a. Hannibal een Afrikaan was, waarbij het gezelschap van den Zoeloehoofdman en de gekleurde pharao's, waarin hij voorkomt, het vermoeden wettigt, dat met Afrikaan wel neger bedoeld zal zijn. Nu is het volkomen juist, dat Hannibal een Afrikaan was, immers hij was, voor zoover wij weten aan de N. kust van Afrika geboren, maar hij was een Semiet, stamverwant der Joden, niet der negers, die vooral in die oude tijden hoogstens als bruikbare soldaten, maar niet als aanvoerders van Phoenicische legers zijn opgetreden. Zoo is er nog veel meer. Als de neger-bijbelkundige werkelijk aan het nasporen gaat, zal hij vinden, dat de oorspronkelijke bewoners van het Beloofde Land geene negers of negroïde stammen waren, maar òf Semieten, zooals de z.g. Kanaänieten, de Hethieten, de Jebusieten enz. of vrijwel volkomen gesemitiseerde Indo-Germanen z. a. wellicht de Philistijnen. De overlevering zegt nu weliswaar dat de Jebusieten afstamden van Kanaän, een afstammeling van Cham, den zoon van Noach, en aan Cham schrijft men een zwarte kleur en daarom het stamvaderschap van de negers toe, maar is dat nu cultuurhistorie? En dat de Joden, eenmaal in Kanaän gevestigd, huwden met de dochteren des lands, zal wel waar zijn, maar, of de uit die verbintenissen voortgesproten nakomelingen kleurlingen waren, is hoogst twijfelachtig en vrij zeker zullen, het exclusivisme der Joden en hun bekende stamtrots in aanmerking genomen, die nakomelingen wel niet als Jood beschouwd zijn. Waardoor het wederom ten hoogste onwaarschijnlijk wordt, dat „door de aderen van den grooten Leeraar en Heiland der Westersche wereld Semitisch-

Hamitisch bloed stroomde". Nog onwaarschijnlijker is het dat Zipporah, de vrouw van Mozes een negerin was. Immers Zipporah was de dochter van Jethro en deze behoorde tot de Midianieten, een roovend herdersvolk, waarschijnlijk in N. W. Arabië, ten Z. van Palestina, voorvaders dus van de tegenwoordige Bedouïenen, en allerminst van de negers. Zoo was ook koning Salomo geen neger, maar een Semiet; trouwens hij zegt niet van zichzelf in het Hooglied, dat hij „zwart, doch lieflijk" is, maar bezingt op die plaats heel wat anders. En ten slotte, teruggaande tot de oer-geschiedenis der menschheid, met den schrijver houden wij het voor mogelijk, dat de wieg der menschheid in Centraal-Afrika gestaan heeft. Maar, dit aannemende, moet uitgeschakeld worden, dat Adam de eerste mensch geweest zou zijn, een gevaarlijk terrein trouwens om zich op te wagen. Aanvaardt men echter Adam op grond van het scheppingsverhaal in Genesis als eersten mensch, dan is men in zooverre op veilig historisch terrein, dat dan de menschelijke beschaving, zooals trouwens de geschiedenis leert, in die streken zich van Oost naar West bewogen heeft, dus van Azië naar Afrika en niet omgekeerd. Tot dusver weet men nog niet beter, of Centraal-Afrika heeft niet de beschaving in het oude Egypte, in Babylon en in Indië in het aanzijn geroepen, maar heeft juist de beschaving, die het bezat, van daar ontvangen, meer in het bijzonder van het Oude Egypte, en wellicht van Phoenicië. Zeer waarschijnlijk zijn de Egyptenaren lang voor den historischen tijd uit Azië Afrika binnengedrongen en hebben zich, evenals andere uit Azië afkomstige volkeren, gevestigd in het vruchtbare Nijldal en de verdere aantrekkelijke deelen van het werelddeel langs de kusten der Middellandsche Zee, daarbij de oorspronkelijke neger-bevolking terugdrijvende of uitroeiende. Vermenging daarmede zal wel plaats gehad hebben, maar, dat te eeniger tijd neger-pharao's in Egypte zouden geheerscht hebben, is toch wel hoogst onwaarschijnlijk. Zoo ongeveer staat het ook met de Indo-Germaansche voorvaderen der tegenwoordige Britsch-Indiërs, die, uit het Noorden, uit Midden-Azië het schier-

eiland binnendringende, de negerachtige Dravida's òf uitroeiden, òf naar het Zuiden en het binnenland dreven.

Dit alles toont, dunkt mij, duidelijk aan, dat de oudste beschaving", de beschaving, welke denkers en geleerden nog steeds bezielt", wel ergens ontstaan is, of wel op meer plaatsen ongeveer tegelijkertijd, maar vrij zeker niet „aan Afrika's donkeren boezem". Het zal verder uit deze voorbeelden duidelijk zijn, dat de geschiedenis van het negerras op *die* wijze allerminst geschikt is, om den jongen Afro-Amerikaan trots op zijne afstamming in te boezemen en evenmin hem tot nederigheid behoeft te stemmen. Trouwens, noch trots, noch nederigheid zijn ook maar eenigszins gewenscht. Dat men afstamt van Semitische, of Indo-Germaansche of van welke voorouders ook, behoeft voor niemand een element van trots in zich te bevatten. Trotsch mag men zijn, — behoudens de ieder geboden menschelijke bescheidenheid, — op, wat men zelf gedaan heeft, op wat men tot stand bracht, om de gemeenschap vooruit te brengen, eigen geluk en dat der mede-menschen te bevorderen. En dit aanvaardende, zal de Afro-Amerikaan, die nadenkt en de hand in eigen boezem steekt, moeten zeggen: Voor mijn land en volk heb ik zoo goed als niets gedaan; wat daar is, is, hoe gebrekkig dan ook, gewrocht door blanken; ik critiseer, ik keur af, maar ik bouw zoo goed als niets op. Wie wat doet, is de Britsch-Indiër, dien ik als „koelie" veracht en bespot, wie leiding geeft en den weg aanwijst, is de Europeaan, dien ik becritiseer, voor wiens gebreken ik een open oog heb. Uit eigen kracht heb ik nog niets tot stand gebracht, noch in Suriname, waar ik nog niet de leiding in handen heb, noch op Haïti, waar ik die gehad heb, doch de kracht en het zelfbedwang miste, om haar te behouden.

Zoo, en niet anders zal de nadenkende Afro-Amerikaan moeten spreken, als hij oprecht wil zijn. En oprecht, zonder vooroordeelen zichzelf te willen zien, is toch de eerste stap tot verbetering. Wordt den Afro-Amerikaan nu een spiegel voorgehouden, niet helder, maar beslagen met vooroordeelen, dofgemaakt door onjuiste voorstellingen, dan ziet hij niet zichzelf, zooals hij is. Daarom geen cul-

tuur-historie van het negerras op onjuiste grondslagen rustende, geen cultuur-historie, met de tendenz, het voor te stellen, als steeds onderdrukt door den door eigenbaat en zelfzucht bedorven blanke, maar het opgeheven tot mensch, gelijkwaardig aan dien blanke. Dat is een zwaar, maar geenszins onmogelijk werk.

Amsterdam, Januari 1926.

JODEN OP HET EILAND CURAÇAO

DOOR

S. KALFF

In het archief van de Portugeesche gemeente te Amsterdam berusten bescheiden, waaruit blijkt dat tegen het midden van de 17de eeuw uit de nog jonge moedergemeente groepen emigranten afvloeiden naar West-Indië, naar kustlanden en eilanden, die voor korteren of langeren tijd Hollandsche koloniën waren. Naar Suriname in de eerste plaats, waar zij de bekende Joode Savanne stichtten, maar ook naar Cayenne, Barbados, Jamaïca, Tobago, Nevis, St. Eustatius, enz.

Als reeders, planters, kooplieden, winkeliers, enz. namen Spaansche en Portugeesche Joden in deze koloniale samenleving welhaast eene belangrijke plaats in. De West Indische Compagnie voerde met hare schepen gestadig zulke emigranten over om hare nieuwe volkplantingen in Noord- en Zuid-Amerika te helpen „peupleeren", en onder deze was het Joodsche element naar verhouding ruim vertegenwoordigd. 't Waren fortuinzoekers gelijk de rest, maar geenszins in de ongunstige beteekenis van het woord, noch waren 't allen berooide fortuinzoekers. Velen brachten naar het vreemde land hunne kapitalen en hunne handelsrelaties mede; ook naar het eiland Curaçao [1]) dat in 1634 door de Nederlanders op de Spanjaarden veroverd was. Enkelen vestigden zich mede op de naburige kleinere eilanden Bonaire, Aruba, St. Martin, Saba en St. Eustatius, welke daarna te samen (St. Martin ten deele) onder het bestuur zouden worden geplaatst van een gouverneur, bijgestaan door een Kolonialen Raad.

[1]) Zie ook de „*Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, onder het hoofd „Israëlitische Gemeenten", blz. 389.

Het Joodsche element werd in Suriname, op Curaçao en elders nog versterkt door emigranten uit Brazilië, nadat Nederland die kolonie in 1647 had moeten prijsgeven aan de Portugezen. Deze uitgewekenen hadden in dat „verzuimd Brasil" gelijk v. Haren het in zijn treurzang noemde, den tropischen landbouw leeren kennen. Zij brachten die kennis, eenigen ook hun kapitaal, naar hunne nieuwe woonplaatsen over, en werden er plantage- en slavenhouders. 't Heette dat zij op Curaçao ten aanzien van hunne woonplaats aan restricties onderworpen waren en dat op de hoofdplaats Willemstad het ontstaan der buitenwijken Pietermaai (van Pieter de Mey) en Scharlo waarschijnlijk moest worden toegeschreven aan de bepaling, dat Israelieten niet binnen de kom der hoofdstad mochten wonen. Doch Hamelberg schreef, dat van een dergelijk verbod in de archieven niets te vinden was. Integendeel pleitte voor hunne gelijkgerechtigheid in dit opzicht het feit dat de Joden, evenals de overige ingezetenen, de burgerwacht moesten betrekken (behalve op den sabbath) of die afkoopen; en oorspronkelijk alleen de burgers, die in de stad zelve woonden, verplicht waren tot het doen van „tocht en wacht".

Nadat eenige moeilijkheden met het bestuur door tusschenkomst van de Amsterdamsche moedergemeente bij de W. I. Comp. waren uit den weg geruimd, werden de Joden met de overige burgers in de meeste opzichten gelijkgesteld. De „vrijheden ende exemptiën", door bewindhebbers aan David Nassy en zijne volgelingen op Cayenne toegestaan, golden ook voor de overige bezittingen der Comp. Art. 7 daarvan luidde:

„Oock zullen de Jooden genieten sodanige vryheyt van conscientie met publicque exercitie, Cinagoge en schoolen gelyck by henluyden gebruyckelick is in de Stad van Amsterdam volgens de Leere van hunne ouderlingen, zonder eenige verhinderinge, soo int district van dese colonie (Cayenne) als in alle andere plaatsen van onse domeynen, ende dat met alle exemptiën ende vryheden die onse ingeboorenen burgers genieten, want wy henluyden voor soodanigen houden."

Deze zekerheid van vrije godsdienstoefening in eene kolonie, waar „de ware gereformeerde religie" de staatskerk was, met nog de zekerheid voor lijf en goederen, lokte weldra het Joodsch kapitaal en de Joodsche „uytwykelingen". De verdrijving der Joden uit Brazilië door de Portugeezen kwam ook aan de bevolkingssterkte op Curaçao ten goede. In een verzoekschrift van 1727 aan den gouverneur (de vroegere titel was directeur) Jan Noach du Fay noemden de Joden zelve, als het tijdstip hunner eerste vestiging op het eiland, het jaar 1659. Tevens werd daarin verklaard, dat zij bij hunne komst door bewindhebbers der Comp. waren aanbevolen bij den directeur Matthias Beck „om hen met neegers, paarden en alles te assisteeren, en landen aan te wijzen". Voorts dat zij zich op die gronden met den landbouw hadden bezig gehouden „totdat zij mettertijd de negotie aangesleept hebben".

Wellicht hadden sommige van deze nieuwe kolonisten behoord tot degenen, die met David Nassy naar Cayenne waren geweest, krachtens de vergunning van bewindhebbers om aldaar eene kolonie te stichten, of op eene andere plaats aan de wilde kust van West-Indië. (Onder die wilde kust verstond men de streken aan de noordkust van Zuid-Amerika, welke alleen door Indianen bewoond werden). Onder de emigranten uit Nederland behoorden ook geestelijken; zoo werd bv. aan den rabbijn Josua Pardo in 1674 vergunning verleend om met vrouw en zes kinderen naar Curaçao te vertrekken met vrijstelling van de verschuldigde 2 pCt. recognitiepenningen voor zijn mede te nemen huisraad. Alle emigranten vestigden zich ter hoofdplaats op een punt genaamd het Jodenkwartier, en daar hadden zij reeds vóór 1680 hunne synagoge gebouwd Uit dat jaar dagteekent eene oorkonde, welke voorzien was van de handteekeningen van den rabbijn Josseyahu Pardo en Daniël Aboab, en het duplicaat in de Portugeesche taal van de handteekeningen van een aantal Joodsche notabelen, luidende:

„Wy ondergeschreven alle van de Jootse natie verclaren ende attesteren by desen onse onderteeckeninge waer ende waarachtigh te syn, dat wy naer genoomen resolutie

in de vergaderinge van onse kerk ofte Synagoge den heer directeur Nicolas van Liebergen eenige dagen na syn Ed. voorstellinge (inhuldiging) alhier door onse gedeputeerden begroet ende bejegent hebben met een Regaal van een Lampet Schootel neffens een Lampet, synde silver, wegende beyde omtrent 13 marq. Syn Ed., na voorgaende refuys, persuadeerende hetselve regaal te willen aannemen, vermits het hier by onse Natie altyt de gewoonte is geweest aen een nieuw gestelde directeur ofte gouverneur in diervoegen haere Salutatie te offereeren, alleenlyck om ons alsoo in desselfs gunste en vrintschap gerecommandeert te hebben. Considererende hetselve te wesen onse schuldige plicht ende eerbiedigheyt sonder meer, dienvolgende verclaerende ende attesteerende dat wy in geenerhande manieren hebben gesolliciteert, veel minder oock van den welgemelte heer becoomen of ter saacke voorsz. vercregen eenige saecken ofte dingen, die wy van syn Ed. Praedecesseurs omtrent onse handelinge niet al te vooren souden gehadt hebben, ende specialycken niet eenige het minste consent en pouvoir omme met de Indianen ende naturellen van dit Landt te mogen handelen ende negotieeren, declarerende over sulcx voor de oprechte waerheyt dat al sulcke beschuldigingen van wie dieselve oock souden mogen voortkomen, zyn leugenachtigh, puur valsch en verdicht. Twelcke wy desnoots en daertoe versocht synde tevreden syn ende presenteeren met solemnele Eede te bevestigen. Toirconde deses geteeckent in Willemstadt op Curaçao den 30 October 1680".

Deze verklaring kon echter niet beletten dat, toen Liebergen later bij bewindhebbers werd aangeklaagd wegens verschillende vergrijpen, de aanneming van deze zilveren lampet of schenkkan een der punten van aanklacht vormde. Zijne instructie toch verbood hem geschenken aan te nemen van personen, „welke van hem in zijne qualiteit iets te verzoeken of eenige zaken met de Comp. uitstaende hebben, of apparent zullen verzoeken". Voorts werd hem verweten dat hy de slaven der Comp. gebruikt had voor het omheinen van plantages van particulieren, voornamelijk die der Joden, en dat hij hun dezelfde (kosteloo-

ze) assistentie verleend had bij den bouw hunner synagoge. De vijanden van den gouverneur trachtten daarmee te insinueeren, dat voor deze goede diensten aan de Joodsche gemeente de wederdienst waarschijnlijk niet was uitgebleven.

In godsdienstzaken betoonde de Comp. zich gemeenlijk toeschietelijk tegenover de Joodsche „coloniers". Wanneer er gouverneurs waren, die hen in de vrije uitoefening van hun godsdienst trachtten te bemoeilijken, dan werden deze daarover aanstonds terecht gewezen; in de parnassim der Portugeesche gemeente te Amsterdam vond men gemeenlijk goede pleitbezorgers. Zoo ontving bv. in 1701 de gouverneur Nicolaas van Beek de aanschrijving:

„Dewyle wy van ter syden berigt syn geworden dat die van de Joodsche Natie op het eylant Curaçao, dewelcke altyd de vryheit en privilegie gehad hebben haar te gouverneren en leven na haar Wet, gelyk hier te lande, in 't houden van hare Sabatten, feestdagen als anders, althans (tegenwoordig) daarinne souden worden geturbeert ende dat men haar die privilegie soude tragten te ontnemen, ende alsoo sulcx strecken soude tot merckelyken nadeele van de commercie ende bevolkinge van 't voorsz. eylant, hebben wy nodigh geagt U.E. by desen aan te schryven ende serieuslyck te recommanderen die voorsieninge te doen ende soodanigen ordre te beramen, dat die van voorsz. Joodsche Natie aldaar by hun vorige vryheit en privilegie, haer vergunt, werden gelaten."

Enkele ontspanningen en vermaken, van christen-burgers of schepelingen uitgaande, die aanstootelijk werden geoordeeld voor de Joodsche medeburgers, werden voorts van hoogerhand geweerd. Alleen was de houding der gouverneurs ten dezen verschillend, al naar gelang zij den Joden gezind waren. Zoo hadden ten jare 1682 op Witten Donderdag de matrozen van een in de haven liggenden Spaanschen slavenhaler een zg. Judas aan de ra van 't schip opgehangen en een spel gespeeld met schapen, aan welke zij Joodsche namen hadden gegeven. De gemeente had hieraan aanstoot genomen, vooral omdat men meende dat hun rabbi in die Judaspop zeer duidelijk was nage-

bootst. De gouverneur Liebergen had toen aanstonds dien in effigie gehangen rabbijn van de ra laten nemen, en een plakaat uitgevaardigd waarbij het verboden werd, op straffe van 100 pesos (rijksd.) boete, arbitrale correctie tot lijfstraf en bannissement toe, om aan beesten onchristelijke namen te geven, of Judassen op te hangen vertoonende iemand van de Joodsche natie. Spaansche matrozen lieten zich echter niet zoo licht hun genoegen bederven; toen onder het bestuur van Nic. v. Beek een dergelijk incident zich voordeed, waarbij wederom het vee van Laban betrokken was en Judas aan de ra hing, veroorzaakte de repressie van dit vermaak een opstootje onder het scheepsvolk. De zaak kwam in den Kolonialen Raad ter sprake en werd nog een oorzaak van oneenigheid tusschen den gouverneur en den kapitein der burgerij, die 't naar schijnt voor de Spanjaarden had opgenomen.

Dezelfde gouverneur, Nicolaas van Beek, kwam nogmaals met de Joodsche ingezetenen in botsing, toen hij hen wilde verplichten hunne slaven ook op den sabbath aan de fortificatiewerken der Comp. te laten arbeiden. 't Is waar, die slaven zelve waren niet van het Israelietisch geloof, maar de Mozaïsche wet gebood alsdan onthoudenis van arbeid ook voor de onderhoorigen. Een verzoekschrift, door de Joden ter zake ingediend, werd niet ingewilligd, waarop de zaak in hooger beroep kwam bij bewindhebbers. En deze bevreemdden zich over de weigering van den gouverneur omdat, blijkens vroegere ervaringen, de Joden zelve aan die sabbathskwestie niet zwaar tilden, wanneer de kolonie werkelijk in gevaar verkeerde. Thans gelastten bewindhebbers dat aan het verzoek tot ontheffing alsnog voldaan zou worden, „want wy vermeynen het ten dienste en voordeele van de Comp. te wesen, dat de Joodsche Natie aldaar behoorlijk werde gemainteneert".

Onder de industriën, waarop de Joden zich aanvankelijk het meest toelegden, behoorde de landbouwindustrie; o. a. de cultuur van tabak, en daarmee verbonden de fabrikatie van sigaren en snuif. Het duurde echter tot het jaar 1783 alvorens de eerste snuiffabriek op Curaçao werd

opgericht door een Franschen Jood, afkomstig van St. Domingo, die daarmee zijn fortuin maakte. Er was een tijd waarin dit artikel veel voordeel opleverde; nog in de 19de eeuw kon een schrijver over Curaçao, S. v. Dissel, getuigen:

„De snuifverkoopers hebben het goed. Ongeloofelyk veel snuif wordt er jaarlijks gedebiteerd daar bijna al wat vrouwelijk is, als het slechts tot zekere jaren is gekomen, snuift, en onderscheidene heeren dit voorbeeld volgen. Een klein blikken doosje, dat onderscheidene keeren des daags moet gevuld worden, is het bijna noodzakelijk geworden meubel, dat in zak of op tafel zelden gemist wordt."

Ook sigaren werden op het eiland bij duizendtallen gefabriceerd; de handel in dat artikel, zoomede in stroohoeden, huiden, maïs, katoen, copal, pinda's en andere cultuurgewassen was veelal in handen der Joden. Over den geldhandel legde dezelfde schrijver, v. Dissel, de verklaring af:

„Er wordt, vooral door de Israelieten, veel met geld gespeculeerd; zij kunnen over veel geld beschikken en ondernemen zaken waarover men verbaasd staat."

Er was echter nog een andere soort van handel, die van zooveel grooteren omvang was dan de overige takken van negotie, en waarbij tegenover veel risico ook aanzienlijke winst stond; nl. de slavenhandel. Zonder slaven geen goedkoope werkkrachten — op de geringe inheemsche Indianenbevolking viel ten dezen niet te rekenen — en voor het feit dat deze handel metterdaad berustte op menschenroof waren in de 17de eeuw, en nog wel later, de gewetens als 't ware toegeschroeid. Verscheidene Joodsche kooplieden namen aan dezen handel deel, ook aan den smokkelhandel als zg. enterloopers of lorrendraaiers, want de aanvoer van slaven was een monopolie van de W. I. Comp. Zij waren in dit opzicht niet beter of slechter dan de overige bewoners van het eiland, in een tijd waarin de slavernij eene gevestigde instelling was en Afrikaansche negers de gewone werkkrachten op de plantages waren. Zelfs hooggeplaatste personen waren bij dien handel be-

trokken en te Amsterdam, den zetel der West-Indische Compagnie, waren gezworen makelaars in slaven gevestigd, die met Spaansche handelshuizen in betrekking stonden. De eigenaars van West-Indische plantages rustten zelve schepen uit om, in weerwil van het (moeilijk te handhaven) monopolie der Comp. in Spaansche havens eene „zwarte lading" in te nemen en die naar Suriname, Curaçao, Brazilië en elders over te voeren. Doch dat het volksgeweten over dit eeuwenheugend misdrijf wel eens ontwaakte, verried somtijds de volksdichter, waar hij in zijne verzen of tooneelspelen dezen vloek der menschheid brandmerkte. G. A. Bredero bv., die zoozeer in de toestanden van zijne vaderstad Amsterdam thuis was, en die in zijn *Moortje* den jongeling Ritsart liet zeggen met het oog op den slavenhandel in de Braziliaansche havenplaats Fernambuco:

Onmenschelyck ghebruyck! Godloose schelmery!
Datmen de menschen vent tot paartsche slaverny!
Hier zynder oock in stadt, die sulcken handel dryven
In Farnabock: maar 't sal Godt niet verhoolen blyven.

Daarmee hielden slavenhalers echter geen rekening, Jood zoo min als Christen. Van een lid van eene bekende Curaçaosche familie, David Henriquez, leest men dat hij factoor of agent was van de Compagnie van Guinee, welke bestond van den slavenhandel. Zijn broeder, Philippe Henriquez, gaf in 1699 een verslag van zijn wedervaren te Cartagena, een Spaansche haven op de kust van Venezuela, werwaarts hij eene lading slaven had overgebracht. Hij werd in die haven gevangen genomen door de dienaren der H. Inquisitie, omdat hij verdacht werd propaganda te hebben gemaakt voor het Israelietisch geloof. Bij zijne ondervraging in de gevangenis legde hij de verklaring af dat hij te Amsterdam was geboren en dat, „besneede zynde, door myn ouders was genaemt Jacob zoon van Mordechay Senior en naerdat ick in de Negotie was gecomen, ick myn Grootvader naem had altoos gebruyckt, te weeten Philippo Henriquez, waermeede overal bekent was dat ick Joodt van Religie was."

Deze Henriquez, die te voren in het Staatsche leger had gediend, was sedert kapitein op een slavenhaler geworden en had zijne gebrandmerkte waar — het bewys van eigendom werd den slaven in de huid gebrand — met voordeel afgeleverd in een dier havens van Venezuela, waarmede Curaçao een vaak levendigen handel dreef. Doch die handel bracht somtijds geschillen teweeg, waarin ook de Joden werden betrokken. Door den gouverneur J. N. du Fay, die in 1721 optrad, was voorgesteld een hospitaal voor zieke en gekwetste zeelieden op te richten, wier verpleging en onderstand tot dusver zeer gebrekkig waren geweest; in die mate dat het vaak moeilijk viel om voldoende volk voor de schepen te vinden. De kosten voor dat hospitaal wilde hij bestrijden uit vrijwillige bijdragen, instede van uit de kas der Comp. Doch een paar leden van den Raad, waar de zaak ter tafel kwam, beweerden dat er geld genoeg in die kas zou wezen indien het invoerrecht van één pCt. op Spaansche goederen niet op het drijven der Joodsche kooplieden ware afgeschaft. Daarbij zou zoo'n hospitaal het meest aan de belangen der Joden ten goede komen, daar bijna alle scheepvaart op het eiland in hunne handen was en zij de kaperschepen uitrustten, wier ondernemingen tegen de Antillen en vreemde bodems zooveel verlies aan dooden en gekwetsten veroorzaakten. Wanneer nu de Joodsche belangen door de verwerping van dit hospitaalplan ernstig schade leden — welnu, in 't ergste geval moesten zij dan maar van de reederij afzien en zich gaan toeleggen op de zaken van den landbouw; zooals zij bij hunne komst op het eiland gedaan hadden.

Dit betoog werd echter krachtig wederlegd door David Senior, als woordvoerder voor de Joodsche belanghebbenden. De geschillen over deze kwestie liepen zoo hoog, dat de vergadering „in tumulte en oneenigheit" afliep; dat een der raadsleden, Isaac Levy Maduro, den gouverneur op hoogen toon afvroeg of men hier was gekomen om zich te laten beleedigen, en dat eindelijk David Senior handgemeen raakte met den bestrijder van het hospitaal-ontwerp Jan Martin, zoodat de gouverneur zelf tusschen

beide moest komen om de vechtenden te scheiden.

De zaak had nog tengevolge, dat de parnassim openlijk in de synagoge den ban afkondigden tegen de raadsleden Martin, Berck en Eck, aan alle Israelieten verbiedend om met deze personen handel te drijven. Doch voor deze eigenmachtige berechting werden zij door den gouverneur veroordeeld tot eene boete van 2000 pesos (rijksd.). In hooger beroep kwam de zaak in de Kamer Amsterdam der W. I. Comp. terecht, welke de handelwijze der parnassim afkeurde, maar evenzeer het bezigen van scheldwoorden in eene officiëele vergadering. Dit doelde op den uitroep van het raadslid Cornelis Berck: „Zou ik mij laten commandeeren door donderse smausen!" — hetgeen toen van beide kanten meer onakademische uitdrukkingen had uitgelokt. In zake de uitgesproken boete werd de gouverneur intusschen uitgenoodigd „alle mogelijke devoiren aan te wenden om de executie van zoodanig vonnis te modereeren". Men wist zeker wel, dat het op Curaçao niet anders gesteld was dan in Suriname, waar de gouverneur Jan Jacob Mauricius zich eens uitgelaten had: „Gij zult eerder aan Hercules zijn knods dan aan een Nederlander zijn beurs ontweldigen!"

De gouverneur du Fay deelde de berisping der Kamer aan de parnassim mede en bracht hun onder het oog dat zij niet gerechtigd waren om zelf de wet in handen te nemen. Overigens gedroeg hij zich naar de aanwijzing van bewindhebbers, die 't aan zijne prudentie hadden overgelaten om dit van blauwe oogen vergezeld geschil in der minne te vereffenen, en rust en vrede op het eiland te herstellen. Hoofdzaak voor de Joodsche partij was, dat het zeeliedenhospitaal toch tot stand kwam en dat deze stichting weldra een gunstigen invloed uitoefende op het bemannen der schepen.

In 1731 was de Joodsche gemeente reeds tot zoodanigen wasdom gekomen, dat de synagoge vergroot kon worden. Maar 't was niet groot genoeg, want reeds tien jaren later bleek het gebouw niet meer aan de behoefte te voldoen. Daarom werd vergunning gegeven om aan de overzijde der haven, in Otrabanda, eene tweede synagoge te vesti-

gen in een huis met erf, dat door Mozes Penso kosteloos voor dit doel was afgestaan. De Joden, welke in dit stadsgedeelte hunne godsdienstplichten kwamen vervullen, verlangden nu onder eigen parnassim te staan, en niet meer onder die van de oude gemeente. Nieuwe beroering was hiervan het gevolg. De parnassim van Willemstad kwamen tegen dezen eisch in verzet en brachten het geschil voor den Raad, waarop deze besliste dat de toestand op den ouden voet gehandhaafd zou blijven. Derhalve in de nieuwe synagoge geen nieuwe parnassim. Nu wendden zich ten jare 1746 Mozes Penso met een veertigtal zijner volgelingen tot de Kamer Amsterdam en legden voor deze hunne grieven open. Doch 't was nagenoeg terzelfdertijd dat 235 van hunne geloofsgenooten, „van de voornaemste van de Joodse natie van het eyland", eene contra-mijn lieten springen. Zij verzochten nl. aan de Portugeesche gemeente te Amsterdam om bij de Kamer tegen het drijven van Penso c. s. te protesteeren en betoogden in hun verzoekschrift dat door twee synagogen, elk met eigen parnassim, eene geheele scheuring onder de Joodsche gemeente op Curaçao zou ontstaan.

De Amsterdamsche kerkvoogden voldeden aan deze opdracht. Zij gaven daarbij aan bewindhebbers tevens te kennen dat, naar hunne overtuiging, de geschillen ten dezen te wijten waren aan den invloed van zekeren Italiaanschen Jood, David Aboab [1]), afkomstig van Jamaica. En aangezien deze scheuringmaker sedert naar dat eiland was teruggekeerd, zoo was er alle kans dat de oneenigheden nu bijgelegd zouden worden. Bewindhebbers zonden daarop aan den gouverneur Faesch instructie om de zaak vooreerst op haar beloop te laten, en eene oplossing af te wachten als door de Amsterdamsche parnassim voorzien. Evenwel, contrarie die verwachting, duurden ook na Aboab's vertrek de geschillen tusschen beide partijen nog voort, en liepen zelfs zoo hoog dat het in 1749, in de Heerenstraat te Willemstad, tot eene vrij

[1] Tot dit geslacht behoorde waarschijnlijk de populaire opperrabbijn Ishak Aboab, van wien portretten aanwezig waren op de Ghetto-tentoonstelling van 1916.

ernstige botsing kwam. Eerst in 't volgend jaar kwam er een eind aan de zaak doordat de prins-stadhouder Willem IV een besluit uitgevaardigde (opgesteld in het Hollandsch, Spaansch en Portugeesch) waarbij aan de Israelieten op het eiland gelast werd zich met elkaar te verzoenen, en hunne parnassim te gehoorzamen. Een algemeene dank- en bededag werd uitgeschreven; aan kerkvoogden werd verboden om weer van den kerkelijken ban gebruik te maken, tenzij in zeer notoire, gedecideerde gevallen, en tevens werd bepaald dat de Israelietische gemeente zich voortaan gedragen zou naar de reglementen, door de parnassim van de Portugeesche gemeente vast te stellen en door den prins goed te keuren. Maar dit zou geschie--den onverminderd de rechten en privilegiën, welke de gemeente op Curaçao reeds mocht bezitten.

Volgens de vigeerende bepalingen waren de Joden aanvankelijk niet benoembaar tot leden van den Kolonialen Raad. De instructie voor den in 1764 opgetreden gouverneur Jean Rodier bepaalde, dat voor den Raad in aanmerking zouden komen „die van de voornaemste en vroomste opgezetenen, doende professie van de Gereformeerde religie", mits ze niet onderling vermaagschapt waren. Doch het voorbehoud daarbij luidde: „of zoodanige andere Personen als de Comp. in tijden en wijlen zal goedvinden tot Raden te eligeren en aan te stellen." Het geloof werd hierbij buiten spel gelaten; men had alsdan ook de Roomschen en de Lutherschen, die te Willemstad mede hun eigen kerk hadden, moeten uitsluiten. In eene kleine koloniale samenleving was het exclusivisme om des geloofs wille op den duur niet vol te houden; de hospitaalkwestie onder den gouverneur du Fay (1721—1730) toonde aan, dat er reeds in dien tijd Joden in den Raad zitting hadden. Alleen waren zij niet zoo ver als hunne geloofsgenooten van de Joodsche Savanne in Suriname, wier onder het Engelsch bestuur verkregen voorrechten bij charter van 17 Aug. 1665 waren vastgesteld, die eene zelfstandige burgerkompagnie onder een eigen kapitein en officieren vormden en een eigen vierschaar hadden voor het burgerlijk recht.

De gemeente had ook haar eigen armwezen; zij ondersteunde hare behoeftige leden door eene maandelijksche uitdeeling. Later, nadat Curaçao in 1807 den Engelschen bij verrassing in handen was gevallen, werd ook eene Joodsche Weeskamer opgericht en van eene instructie voorzien. Vóór dien tijd waren de parnassim en de penningmeester belast geweest met de *ab intestato* boedels van personen tot hunne gemeente behoorende. Zij moesten alleen, alvorens die te aanvaarden, speciale kwalificatie van den Raad daartoe verzoeken.

Het Joodsche element vormde een van de drie groepen, waarin de bevolking van het eiland gesplitst kon worden; nl. de afstammelingen der oude Nederlandsche kolonisten, die van de geïmporteerde slavenbevolking en hare bastaarden (kleurlingen) en die van de vroegere Spaansche bezitters van het eiland, welke grootendeels van Joodschen stam waren. Ook bedienden deze Joden zich meestal van de Spaansche taal, welke mede op de scholen onderwezen werd. Voorts van Engelsch en Fransch; het Hollandsch, ofschoon de officieele, ambtelijke taal, was in het dagelijksch leven de minst gebruikelijke. Ten jare 1911 waren er op het eiland ook slechts 302 geboren Hollanders. Doch onder de Joodsche gemeente, die prat ging op hare meerdere beschaving boven de overige ingezetenen, hare liefde voor Joodsche wetenschap, voor taal-, land- en volkenkunde, waren er velen die Hollandsch spraken, of voor 't minst verstonden.

Het aantal Israelieten op Curaçao werd in 1899 geschat op een duizendtal. Twaalf jaren later werden op eene bevolking van 32.846 zielen, met inbegrip van de 174 militairen van het garnizoen, 701 Israelieten gevonden, en in 1914 werd hun aantal opgegeven met 607. Zoo deze cijfers achteruitgang toonden, dan was dit wellicht te wijten aan het feit dat de Joden, die als 't ware ééne groote familie vormden, steeds huwelijken onder elkaar sloten. Of anders — want dezelfde oorzaak bestond reeds vroeger — dat er, door immigratie uit Nederland of van elders, niet meer zooveel nieuw bloed in hunne gemeenschap kwam.

Onder alle wisseling van voor- en tegenspoed in de

6

kolonie, alle beroerten in eigen boezem, alle bestuursveranderingen: van Spaansch tot Nederlandsch, van Nederlandsch tot Engelsch en van Engelsch weder tot Nederlandsch, handhaafde de Joodsche gemeente op Curaçao zich als een aaneengesloten kerkgenootschap, verbonden door het geloof der vaderen. Zij handhaafde zich ook als onafhankelijk lichaam; zelve stelde zij hare rabbi's aan en betaalde die uit eigen middelen, terwijl zij noch aan gouverneur en raad, noch aan bewindhebbers eenige verantwoording schuldig was nopens den staat der gemeente of der kerkelijke kas. Alleen wanneer zij zelve de overheid met hare hoogloopende geschillen aan boord kwam, gaf zij tijdelijk die onafhankelijkheid prijs. Zij mocht roemen op eene synagoge ouder dan die van Paramaribo, welke eerst van 1719 dagteekende; en ook op het feit dat, toen de synagoge van de Joode Savanne reeds tot een begroeide puinhoop was geworden, die van Willemstad nog overeind stond als middelpunt van een opgewekt godsdienstig leven. Meer nog mocht zij roemen op een bloei, die in koloniën van meer beteekenis achterwege was gebleven.

Mr. H. J. Koenen schreef in zijne *Geschiedenis der Joden in Nederland*, dat de Hoogduitsche Joden op Curaçao nimmer talrijk genoeg waren geweest om eene afzonderlijke gemeente te kunnen vormen; en verder:

„Eene eigene Gescheidenis kan men dus ook naauwelijks zeggen dat deze Joodsche nederzetting heeft. Alleenlijk verdient vermelding, dat toen in 1805 de Engelschen een vruchteloozen aanval op dit eiland deden, de Joden aldaar woonachtig hun plicht ter verdediging van hetzelve moedig betracht hebben, zoodat een van hen, zijnde Daniël Cardoso geboortig van Amsterdam, bij die gelegenheid gesneuveld is".

Het mocht inderdaad een opmerkelijk verschijnsel heeten, dat in het kleine Suriname en op het nog kleiner Curaçao het Jodendom zich aanstonds tot eene vaste eenheid consolideerde, terwijl in het zooveel grooter en rijker Oostindië die eenheid ver te zoeken was. De Joodsche emigranten die, evenals de Christenen, Oostindië

slechts als een groot passantenhuis plachten te beschouwen, verlieten *après fortune faite* de kolonie metterhaast en keerden terug naar hun geboorteland; terwijl in Westindië de Joden eene vaste gemeenschap vormden en geslachten achtereen op den grond bleven wonen. In Oostindië bleef het Jodendom eeuwen lang op losse schroeven staan. De vertegenwoordigers van het Semietische ras verloren zich als 't ware in de massa. Zij waren er als eene verspreide kudde zonder herder, hun aantal was niet voldoende om zich tot eene religieuse gemeenschap aaneen te sluiten, noch bestond er een band met eene Amsterdamsche moedergemeente. Velen namen het met de ritueele voorschriften van hun godsdienst niet te nauw, sommigen huwden Christenvrouwen, anderen werden zelve Christen. Eene synagoge werd in hun midden niet opgericht, en het gestoelte van den rabbi bleef ledig. Het zou tot op onze dagen duren alvorens zij, en dan nog slechts op enkele hoofdplaatsen, eene eigen begraafplaats konden aanleggen. Voor den orthodoxen Jood was Oostindië eene verdorde provincie.

(Omtrent de reden waarom er zoo weinig Joden naar Oostindië trokken stond de geschiedschrijver, Mr. Koenen, de meening voor:

„Het komt ons niet onwaarschijnlijk voor, dat zij uit de Oost zijn teruggehouden door de voor hen zoo gevaarlijke mededinging der Chinezen, die men wel eens de Joden van Oostindië noemt, daar zij door schranderheid, doorslepenheid, ijverig winstbejag en rustelooze, wel eens woelige handelsbedrijvigheid het beeld der ballingen uit Kanaän vertoonen. Neemt men deze verklaring aan, dan laat zich lichtelijk begrijpen waarom zij zich in de Westindiën, waar de inlanders door hunne beperktheid van vermogens hun veel schooner gelegenheid lieten, bij voorkeur gevestigd hebben").

Voor dezen gezonken staat in het groote Aziatische eilandrijk gaven de Joode Savanne in de dagen van haren bloei, de synagoge van Paramaribo, de synagoge van Willemstad, de sprekende tegenstelling. En sedert de Joden op den grond van Curaçao onder de Nederland-

sche wet volkomen godsdienstvrijheid hadden gevonden, sedert zij op dit eiland hunne welvaart hadden opgebouwd en de erfenis van de uitgestorven inheemsche Indianenbevolking aanvaard, mochten zij het woord van den Psalmist gedenken:

„En Hij (de Heer) gaf hun de landen der Heidenen, zoodat zij in erfenis bezaten den arbeid der volken. Opdat zij zijne inzettingen onderhielden, en zijne wetten bewaarden" [1]).

---

[1]) Psalm CV. 44 en 45.

DE WET OP DE STAATSINRICHTING VAN SURINAME

DOOR

G. J. STAAL

Op hoffelijke wijze heeft de heer Mr. O. E. G. graaf van Limburg Stirum in de Februari-aflevering van dezen Gids een — critiek durf ik niet zeggen na de vriendelijke behandeling, — een beschouwing geleverd naar aanleiding van den arbeid der Commissie van advies in zake de herziening van het Regeeringsreglement van Suriname als gevolg van de Grondwetswijziging van 1822.

Als oud-Voorzitter van die Commissie voelde schrijver dezes zich zeer voldaan, dat eindelijk eens hier te lande openbaar aandacht geschonken werd aan hare voorstellen om de West, evenals Oost-Indië, te doen deelen in de toepassing van de beginselen, waaraan de nieuwe koloniale artikelen der Grondwet vorm gegeven hebben. Gaarne wil hij laten blijken van zijne erkentelijkheid en waardeering, doch hij zou aan deze gevoelens te kort doen wanneer hij volstond met een enkel woord van dank en lof, en meent dus te moeten ingaan op het artikel van den heer Stirum, vooral met het doel om hem — en misschien ook andere belangstellenden — voor te lichten bij de punten, die hem niet duidelijk geworden zijn.

Art. 32. Inderdaad moet hier gedacht worden aan het opheffen van functies, dus het tijdelijk intrekken van ambten. De bestaande redactie is niet fraai, niet klaar; de nieuw voorgestelde evenmin, doch dit is een gevolg van de beperkende strekking der opdracht, die de Commissie ontving. Zij had de vraag te beantwoorden welke wijzigingen het Regeeringsreglement moest ondergaan in verband met de nieuwe Grondwetsartikelen, dus eigen-

lijk: als rechtstreeks dàardoor noodzakelijk geworden. Meermalen stuitte zij op bestaande redactionneele onduidelijkheden, onzuiverheden en feilen — om niet te spreken van andere gebreken — en het kostte haar zelfbedwang niet toe te geven aan de neiging om wat zij verbeteringen oordeelde, ook in haar ontwerp op te nemen. De overweging echter dat zij dusdoende hare opdracht overschreed in die gevallen, waarin de veranderingen niet voortvloeiden uit de gewijzigde Grondwetsbepalingen, hield haar terug. Ware haar een algemeene herziening van het Regeeringsreglement opgedragen geworden, dan zou zij ongetwijfeld verder gegaan zijn dan zij ging. In héél enkele gevallen, waarin het haar, om het populair te zeggen, al te dwaas werd, waagde zij een stapje buiten het eng begrensd terrein.

De vraag hoe gehandeld moet worden met de dragers van ambten, die tijdelijk worden opgeheven, behoeft niet in de Wet op de Staatsinrichting beantwoord te worden. Art. 38 geeft gelegenheid voor een wachtgeldregeling.

Het komt schrijvers dezes voor, dat de plaatselijke keuren niet onder de schorsingsbevoegdheid van art. 32 bis gebracht behoeven te worden, aangezien art. 115bis wegen aanwijst om dienaangaande regelen te stellen.

Art. 36. In de taal der administratie wordt in Suriname onder „buitenlandsch verlof" verstaan een verlof *naar Europa*, terwijl „binnenlandsch verlof" in het algemeen alléen beteekent een verlof binnen de landspalen — hetgeen echter niet wegneemt, dat aan een binnenlandsch verlof de vergunning kan worden verbonden zich buiten Suriname te begeven. Dat zijn van die ambtelijke particulariteiten, die den buitenstaander natuurlijk ontgaan en hem wat spitsvondig moeten toeschijnen. In de fundamenteele wet zou „verlof" zonder meer zeker al voldoende zijn, nu er niet meer aan te twijfelen valt, dat aanspraak op een verlof naar Europa kan worden verkregen. Daartegenover zou echter een verandering van uitdrukking de gedachte kunnen opwekken dat het anders wordt.

Art. 42—46. De afkondiging van locale keuren en reglementen behoort niet tot de taak van den Gouverneur. Door wien en hoe die afkondiging zal moeten plaats hebben is eene aangelegenheid, waaromtrent regelen gesteld zullen moeten worden uit kracht van art. 115bis.

Koninklijke besluiten, die niet zijn Algemeene Maatregelen van Bestuur en derhalve niet vallen onder de *regelings*-bevoegdheid des Konings, doch zuiver *bestuurs*-beschikkingen zijn, worden niet afgekondigd in den wettelijken zin van dat woord. Zij kunnen desgewenscht wel openbaar bekend gemaakt worden, doch dat is iets anders: het is niet de eigenlijke afkondiging als voorwaarde van verbindbaarheid, die art. 42 bedoelt.

Om deze redenen zou in geen geval in gemeld artikel plaats zijn voor de keuren en reglementen en de evenbedoelde Koninklijken besluiten.

Artikel 42 handelt overigens alléén over die wettelijke regelingen, waarvan de afkondiging aan den Gouverneur van 's Koningswege wordt *opgedragen.* Het formulier, in art. 44 voor de afkondiging vastgesteld, vermeldt nog eens uitdrukkelijk den grondslag van de daad. De afkondiging van de zelf-uitgevaardigde verordeningen en besluiten geschiedt eigener autoriteit krachtens de artikelen 46 en 55, welke den algemeenen last tot afkondiging bevatten, en dus ook in anderen vorm (artt. 52 en 55). Het zou uiteraard wel mogelijk zijn deze materie in haar geheel in een verzamelartikel te regelen, doch wat zou men er bij winnen? Duidelijkheid niet en beknoptheid weinig.

Ten onrechte meent de geachte schrijver dat de (koloniale) verordeningen reeds onder art. 42 vallen. Zij zijn wèl vermeld onder 2° van art. 3, doch van de groep onder dat nummer neemt art. 42 alleen de wetten en algemeene maatregelen van bestuur over.

Waarom de onderscheiding in art 3? — vraagt de heer Stirum. Waarschijnlijk bedoelt hij; waarom niet al die vormen van regeling achter elkaar opgesomd onder het éene hoofd: wettelijke regelingen, zonder nadere groepsverdeeling in: algemeene verordeningen, besluiten van den Gouverneur en keuren en reglementen? Het ant-

woord kan zijn: voor het gebruik, voor de hanteerbaarheid in andere artikelen van het Regeeringsreglement (wet op de Staatsinrichting). Onafwendbaar noodzakelijk is die vorm intusschen weer niet, zelfs niet de opsomming: Ned.-Indië doet het ook wel zonder. Maar het is gemakkelijk.

Art. 49. De heer Stirum raakt hier een zeer moeielijk punt aan, de toepassing van het recht van schorsing, waaromtrent de Commissie zelve, zooals hij in herinnering brengt, niet tot eenstemmigheid is kunnen komen (bl. 9/10 van haar Verslag). Evenals de heer D. Coutinho in zijn „Schorsing van koloniale verordeningen" (W. I. Gids, 6de jaargang, bl. 561 vlg.) doet ook hij uitkomen, dat de bevoegdheid van de Kroon om eene (koloniale) verordening, al is zij reeds in werking getreden en al zijn er reeds rechten aan ontleend, ten allen tijde te schorsen, wel eens de animo, vooral van buitenlandsch kapitaal, om iets in Suriname te ondernemen, zeer zou kunnen bekoelen. Aangezien de bedoeling van deze bespreking van het artikel van den heer Stirum niet is om over de voorstellen der Commissie te discussiëeren, zal schrijver dezes geen debat over dit punt openen. Hij wil echter wel iets uit eigen ervaring mededeelen, dat hij niet wil hebben opgevat als bewijs van het tegengestelde, doch slechts als eene aanwijzing, dat ook een andere onderstelling niet geheel zonder grond zou zijn. Het is dit: dat juist buitenlandsche ondernemers wel eens nadrukkelijk uitleg vroegen of de plaatselijke wetgever in Suriname (Gouverneur met Koloniale Staten) inderdaad en feitelijk autonoom was, dan wel het Opperbestuur de bevoegdheid had achteraf nog in te grijpen, en dat zij zich bevredigd toonden wanneer hun het bestaan van deze bevoegdheid werd verzekerd.

Art. 91. Zonder inbreuk te maken op de hiervoren aangeduide bedoeling van deze bespreking, moge toch een enkel woord gezegd worden naar aanleiding van de opmerking van den heer Stirum over het onderwerpelijk

artikel, want die opmerking geldt niet een voorstel der Commissie, doch een bestaand voorschrift. Het is theoretisch volkomen juist, dat het recht van ontbinding van de Koloniale Staten niet dezelfde innerlijke beteekenis heeft als de bevoegdheid tot ontbinding van de Staten-Generaal, en dat de Gouverneur niet behoeft te wijken of toe te geven. Maar men stelle zich eens den toestand voor — en dat behoeft gelukkig ook alleen theoretisch! — dat een gespannen verhouding tusschen Gouverneur en Staten elke samenwerking onmogelijk maakt. Wat dan? Alles in Nederland laten regelen? In zoo'n noodgeval zou ontbinding te stade kunnen komen.

Art. 129. Het ligt geheel in den geest van de gewijzigde Grondwetsartikelen de rechtstreeksche bemoeienis van de Kroon tot het strict noodige te beperken. Hieruit moet verklaard worden het voorstel der Commissie om het recht tot benoeming van den Griffier van het Hof van Justitie over te dragen op den Gouverneur, zooals zij ook voorstelde met betrekking tot den Administrateur van Financiën en den Agent Generaal voor de Immigratie (zie bl. 18 Verslag, ad. art. 19). De Kantonrechters en Ommegaande Rechters ontvangen (reeds nu) ook geene Koninklijke benoeming, evenmin als trouwens in Oost-Indië de Voorzitters en leden der Raden van Justitie, de Landraadvoorzitters enz. Dat evenals de onafzetbaren (President en leden van het Hof van Justitie) ook de Procureur-Generaal, hoewel niet onafzetbaar, toch door den Koning benoemd wordt, is historisch te verklaren uit den vroegeren tijd, toen deze titularis krachtens het Regeeringsreglement van rechtswege Ondervoorzitter van den Raad van Bestuur was (Art. 58 R. R. vóor de wijziging van 1901). Feitelijk is sedert die wijziging de grond voor deze afwijking van den regel vervallen.

Art. 18, lid 3. (Onder corrigenda). De bedoeling is: een overeenkomst met den Staat in zijn geheel, met het Rijk in Europa of met Suriname. De bepaling stond er nu eenmaal voor overeenkomsten met den „Staat of de kolonie"

en, zooals bekend, werd vroeger de uitdrukking „Staat" nu eens voor de geheele Staatsgemeenschap, dan weer voor Nederland alléén gebezigd.

De overige beschouwingen en aanteekeningen van den heer Stirum over verschillende artikelen mogen voorbijgegaan worden, niet omdat zij niet de overweging waard zouden zijn, doch omdat een bespreking daarvan zou voeren buiten het Commissie-verslag of, voor zoover de onderwerpen daarin besloten zijn, tot de niet bedoelde polemiek.

De instemming, op verscheidene plaatsen betuigd met de conclusies van de Commissie, las schrijver dezes met bijzonder genoegen. Vooral trok het zijne aandacht, dat de Commissie er blijkbaar in geslaagd is in art. 29 de positie van den Gouverneur in verhouding tot de Kroon op duidelijke en juiste wijze te omschrijven. Het zal bekend zijn, dat bij de behandeling van het ontwerp der wet op de Staatsinrichting van Ned. Indië in de Tweede Kamer dit moeielijke en teedere punt aanleiding heeft gegeven tot veel discussie en tot amendementen. Zij zijn uitgeloopen op de aanneming van een wetsartikel (art. 1.) van dezen inhoud:

1. De uitoefening, in naam des Konings, van het bij het tweede lid van art. 60 der Grondwet aan den Gouverneur-Generaal opgedragen algemeen bestuur van Nederlandsch-Indië geschiedt overeenkomstig de in deze wet gestelde regelen en met in achtneming van 's Konings aanwijzingen.

2. De Gouverneur Generaal is wegens de uitoefening van zijn ambt verantwoordelijk aan den Koning. Enz.

Deze aanhaling is voldoende om er twee feilen in aan te toonen, die de omschrijving van de Commissie gelukkig niet heeft.

In de eerste plaats is de vervanging van het woord „bevelen" in de uitdrukking „'s Konings bevelen", — welke het Oost-Indisch reglement had in art. 20, zooals het Surinaamsche Reglement haar nog heeft in art. 21, dat de Commissie voor intrekking heeft aanbevolen, — door het

woord „aanwijzingen", eene miskenning van de hoogheid van het Koninklijk gezag en de toch altijd ambtelijke verhouding van ondergeschiktheid van den Landvoogd tot den Vorst. De Koning geeft Zijnen ambtenaar geen „aanwijzing", wel een last. Bovendien: wat is aanwijzing? Een raad? Een verzoek als het ware?

In de tweede plaats gold de nadrukkelijke instructie tot het opvolgen van 's Konings bevelen in het Oost-Indisch Regeeringsreglement speciaal de *regelings*-bevoegdheid van den Gouverneur Generaal (die tot vaststelling van verordeningen), terwijl nu in de Indische Staatsregeling (zoo heet het nieuwe Oost-Indische reglement) het inachtnemen van 's Konings aanwijzingen voor het *besturen* van den Landvoogd is voorgeschreven. Klaarblijkelijk is de draagwijdte van de amendementen, die het oorspronkelijk Regeerings-ontwerp aldus misvormden, noch door haar, noch door de Kamer overzien.

Met erkenning en eerbiediging van het Koninklijk gezag en tegelijkertijd rekening houdende met den geest der Grondwetsherzienning, heeft de Commissie de thans geldende artikelen 21 en 29 saamgetrokken in haar ontwerp tot een nieuw art. 29, waarvan de ondergeteekende hoopt dat het bij hen, die erover beslissen zullen, een even gunstig oordeel zal ontmoeten als bij den schrijver van de hier behandelde beschouwingen, en dat het niet zal gaan gelijken op artikel 1 van de Indische Staatsregeling.

2 Februari 1926

UIT DE PERS.

SURINAME.

Is het in Suriname steeds een armoedige boel geweest? (Een blik in het verleden). — Onder de vele Duitschers, die zich in den loop der jaren in Suriname vestigden, behoorde in den aanvang der 18e eeuw ook een zekere Johann Heinrich Schaefer. Hij legde verschillende plantages aan en na de verhollandsching van zijn naam in *Schaap*, noemde hij een dezer plantages „Schaapstede", wel bekend bij de tegenwoordige bevolking. Weinig had deze Schaap kunnen vermoeden dat zijn erfenis aanleiding zou geven tot vele moeilijkheden, processen en onderzoekingen welke tot op eenige jaren na zijn gaande geweest. Een tweede *Teylerkwestie?* Dat niet. Doch de vele malversaties die in vroeger jaren hebben plaats gehad, niet het minst onder het beheer der wees- en boedelkamer, hebben ten slotte het gevolg gehad dat de werkelijke erfgenamen van Schaap van de erfenis weinig hebben genoten.

Schaap overleed in 1765 te Paramaribo. Hij liet na aan zijn erven een aanzienlijk vermogen, bestaande uit plantages en huizen. Zijn testament was 20 October 1764 verleden. Executeurs waren de heeren J. C. Smit te Amsterdam, die overleed en Andreas *Reijnsdorp* alhier die alleen executeur en bewindvoerder bleef. Deze kapitein Reynsdorp pleegde malversatien. Een verklaring van hem aan het Gerechtshof in den Haag werd opgemaakt in 1784. Er werd een vonnis tegen hem geveld op 26 Juli 1802 om rekening en verantwoording te doen. Ten slotte werd hij als executeur op 15 Juli 1808 ontzet door het Hof van Holland en in gijseling gesteld. Drie nieuwe executeurs werden benoemd nl. de heeren Brondgeest, Eyssel en de Bas. Op 's Konings bevel werd Reijnsdorp gearresteerd en naar Nederland gevoerd, waar hij zich in de gevangenpoort ophing. De weduwe Reijnsdorp, geboren *Polentz* stond op 15 October 1815 de erfenis af aan Gravin van der Horst, die op haar beurt, toen ze te weten kwam dat zij onrechtmatig in het bezit der erfenis was gekomen, ze weer afstond aan de erfgenamen Schaap op 5 October 1819. De procesvoerende erven hadden tevoren een transactie gesloten op 3 Januari 1815 waarbij besloten werd om Schaapstede en 2 huizen te Paramaribo te verkoopen om de proceskosten te bestrijden. Nieuwe curators schijnen ook weer geen behoorlijke rekening en verantwoording te hebben gedaan. De eene onregelmatigheid is op de andere gevolgd, zoodat men kan zeggen dat de hopelooze verwarring en complicatie een eind aan deze miljoenenerfenis hebben gemaakt.

Uit de hierbijafgedrukte inventaris kan men nagaan welke rijkdommen Schaap heeft bezeten, en o.a. plantage *Boxel* nog heel wat meer waard was dan op 31 December 1924 in uw blad is vermeld, toen in 1820 de toenmalige eigenaar Conolly stierf.

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

(*De Periskoop*" van 19 December 1925).

De zeer uitvoerige inventaris, opgemaakt door Mr. Jan Nepveu (den lateren Gouverneur) en Amadeus Constantinus Valencijn, gezworen Clerq, kan hier niet worden opgenomen. Zie over de nalatenschap van Conolly „*De West-Indische Gids*", 7e jg. (Juli 1925) blz. 140/142.

Naar aanleiding van den inventaris maakt de redacteur van „*De Periskoop*" de volgende opmerking:

„Wanneer wij in aanmerking nemen de waarde van den gulden ruim anderhalve eeuw geleden, vergeleken met die van thans, dan vertegenwoordigt de volgens officieele personen geschatte waarde van 7 millioen gulden aan plantages, huizen, producten, goud, zilver, diamanten, slaven en huisraad aan *één persoon* toebehoorende, een kapitaal, dat onze arme Surinamers van de 20e eeuw doet watertanden".

Redactie W. I. Gids.

BIBLIOGRAPHIE

The Reference Book of the Sugar Industry of the World, published by the Louisiana Planter & Sugar Manufacturer Co., Inc. New Orleans, U. S. A., July 1925. Recent Development in British Guiana, by C. W. B. Arnold, B. S. F. I. C. (Met 7 afbeeldingen).

De Economist, 15 Februari 1926. Prof. Mr. J. C. Kielstra over Suriname, door Mr. Dr. C. F. Schoch.

Leerboekje der dierkunde voor Suriname. Voor M. U. L.- Normaal- en Landbouwonderwijs, door G. H. van Cronenburg. Met 150 figuren in den tekst. Uitgave der St. Petrusschool te Paramaribo. (1925).

De Periskoop, Algemeen Weekblad voor Suriname. 16 Januari 1926. Voordracht van Dr. P. H. J. Lampe over Surinaamsche volksziekten. —

Idem. 23 Januari 1926. Afkodree [Afgoderije], door W. V. L.[ier].

Idem. 30 Januari 1926. Mr. J. H. Abendanon.† door A. Ph. S. — Iets over onzen Caraibischen Pujai, XII, door A. P. Penard.

Idem. 13 Februari 1926. Iets over onzen Caraïbischen Pujai XIII, door A. P. Penard.

Idem. 20 Februari 1926. Iets over onzen Caraïbischen Pujaï. XIV door A. P. Penard.

Idem. 27 Februari 1926. Afkodree II, door W. v. [Lier].

Idem. 6, 13 en 20 Maart. Iets over onzen Caraïbischen Pujai, XV, XVI en XVII, door A. P. Penard. (Wordt voortgezet).

Humfelds Financier, 30 Januari 1926. Onze West.

Verslag van bestuur en staat van Nederlandsch-Indie, Suriname en Curaçao, 1925. — II. Suriname. 's-Gravenhage 1926.

Hans Staden. Die wahrhaftige Historia und Beschreibung einer Landschaft der wilden nacketen grimmigen Menschenfresserleuten, in der Neuen Welt Amerika gelegen. Nach der Erstausgabe uff Fastnacht 1557 mit einer Begleitschrift von: Prof. Dr. med. et phil. Richard N. Wegner. Mit 184 Seiten, 27 Seiten Begleitschrift, 58 Holzschnitten und einer Karte. Frankfurt am Main 1925.

Proceedings of the twentyfirst International Congress of Americanists. First part. Held at The Hague. August 12—16, 1924. Prepared by the Secretary, Printed by E. J. Brill Ltd. Leiden. The Hague 1924. [Verschenen Februari 1926]. (L'Orfèvrerie columbienne, par P. Rivet. — The trafe-

superstition in Surinam, by L. C. van Panhuys. — Guayana and Carib tribal names, by C. H. de Goeje. — Carib life and nature, by W. Ahlbrinck, C.SS.R. — The Arawak Indians and their language, by the Rev[d]. James Williams. — Something about Dutch Guiana (Surinam), by G. J. Staal).

Idem. Second part. Held at Göteborg, 20—26 August 1924. Göteborg 1925. Observations on the name Bacove, by L. C. van Panhuys.

Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven. 1924. XLVII. Eerste deel. Bijlage VII. De oude archieven van St. Eustatius, Sint Martin en Saba. (door Mr. B. Bijlsma). — Bijlage VIII. Het oud-archief van Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba (Supplement). 's-Gravenhage Algemeene Landsdrukkerij, 1925.

Indisch Tijdschrift voor het Recht. Deel 123 (1926), afl. 1. Mr. J. H. Abendanon. In memoriam, door Mr. A. C. H. Graafland.

Het Koloniaal Weekblad, 4 Maart 1926. Economische opvoeding in Suriname, een Koloniaal Vraagstuk, door C. K. Kesler.

Idem. 1 April 1926. Onvermoeid bezig voor Suriname, door C. K. Kesler. [Handelt over den heer S. Beck, „Geschäftsdirector der Moravische Broeder-Gemeente in Suriname].

Het Missiewerk. Februari 1926. Over de geesten en geestenbezweerders bij de Karaïben II. Over de goede geesten, door W. Ahlbrinck.

Malaria. De waarde van chinine en kwik voor hare behandeling en bestrijding, door H. E. Driessen. Leiden—Batavia. (Met platen).

Landbouwproefstation, Suriname. Mededeeling No. 1, Januari 1926. De instervingsziekte bij de cacao, door Dr. D. S. Fernandes en Ir. J. W. van Dijk. Paramaribo 1926.

British Guiana. Rules, regulations, by-laws, and orders-in-council made by the Governor, the Governor-in-council, the Governor and court of policy and other authorities for the year 1924, with gazette and alphabetical reference. Georgetown-Demerara, 1925.

Les Bois Coloniaux. Pilots et constructions en Bois dans les Eaux Maritimes et Fluviales. Note sur l'emploi du „Mambarklak". Par Edgard Parlongue. (Z. pl. Brussel?) 1926.

Idem. Note sur le bois de Mora, par Edgard Parlongue. Z. pl. [Brussel?] 1926.

Suriname. Von Missionskaufmann Siegfried Beck. Paramaribo. Missionsbuchhandlung in Herrnhut und Verlag „Die Brücke zur Heimat". Berlin S.W. 11. [1926]. (Met 11 afbeeldingen).

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Februari 1926. Apostolisch Vicariaat van Suriname. Een uur met Pater Ahlbrinck.

Idem. April 1926. Vroegere Zendingsarbeid in West-Indië, door S. Kalff.

Indisch Genootschap. Vergadering van 11 December 1925. De bestrijding der Framboesia tropica in Nederlandsch Indië. Voordracht door C. W. F. Winckel. 's-Gravenhage 1926 (Met vele afbeeldingen).

Les Indes Occidentales néerlandaises, par W. R. Chambers. Directeur du Bureau voor Handelsinlichtingen (Office des Relations Commerciales). Oudebrugsteeg 16, Amsterdam; 1926. Met een Avant-Propos van Louis Deshay, Professeur de langue française te Amsterdam en een préface van Dr. C. F. Schoch, Président de la Chambre des Indes Occidentales, Amsterdam. (Geïllustreerd).

De Indische Mercuur. 3 Maart 1926. De sinaasappelcultuur in Suriname door S. Beck.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, den 1 Februar 1926. Der Heimgang von Rasmus Schmidt und Wilhelm Treu 1845 und '46. Von S. Beck. (Fortsetzung). — Abgötterei unserer Bergendaler Christen, Von W. Burckhardt. — Ein Begräbnis im Distrikt. Von † Missionar F. Petersen. — Samuel Adabikolina. Von W. Burkhardt.

Idem, den 1 März 1926. Adventstage in Ganzee, von W. Burkhardt. — Der Heimgang von Rasmus Schmidt und Wilhelm Treu 1845 und '46 von S. Beck (Schluss).

Berichten uit de Heidenwereld, Maart—April 1926. Toespraak gehouden te Paramaribo bij de begrafenis van Zendel. F. Petersen door den Praeses W. Burkhardt. — Ter nagedachtenis † Friedrich Petersen. — Uit den arbeid der Stadszending-Paramaribo. 1 Nov. 1924—31 Oct. 1925.

Is in Suriname het land, buiten het zee-rivier-alluvium gelegen, voor den landbouw op groote schaal te benutten? Door E. Essed, B. Sc. Edinb. Paramaribo [1926]. Overgedrukt uit „De Periskoop".

De Navorscher, 1925, blz. 250. Zinnebeelden en motto's van eenige West-Indische Koloniën, door Fred. Oudschans Dantz.

Recueil des travaux botaniques néerlandais vol. XXII. 1925. Neue Beiträge sur Flora Surinams IV, herausgegeben von A. Pulle.

World's Work, March 1926. A. Klondike in the Tropics. An article on Legendary El Dorado, Now Surinam, by John W. Vandercook (Geïllustreerd).

Grootmoeder vertelt. Vervaardigd [door R. D. S(imons)] ter gelegenheid van het Zilveren Huwelijksfeest van H. M. de Koningin en Z. K. H. den Prins der Nederlanden en voorgedragen op den feestavond van de groep Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond op 9 Februari 1926 in het tooneelgebouw Thalia te Paramaribo.

Uit het geestenrijk in Suriname. I. Jorka, II. Bakroe, III. Libba en Azéman, IV. Mama foe gron, V. „Kra", VI. De moeder van je kra. Paramaribo 1926.

De Groene Amsterdammer. 10 April 1926. Brieven uit Suriname, door J. O. Spakler (met 3 kiekjes).

Niti Pawiro, der erste Javanen-Evangelist in Suriname, von H. Bielke, Missionar. Übertragung aus dem Holländischen von R. Voullaire. Herrnhut, 1926. (Geïll.).

Zeitschrift für Ethnologie, afl. 1 en 2 van deel 57, Günther Stahl, Der Tabak im Leben südamerikanischer Völker. (Geïll.).

DE OPRICHTING DER CURAÇAOSCHE SCHUTTERIJ

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

„Wijders schijnt hij [Cantz'laar] nogal maatregelen soms genomen te hebben, die tegen den zin van het algemeen waren en hem daarom onaangenaamheden berokkenden.

Hij noodzaakte b.v. de schutterij om militaire dienst te doen, zonder echter de manschappen daarvoor vivres of gage te verleenen. Toen zij hieraan weigerden te voldoen, nam hij hun de wapens af, doch de zaak was daarmede niet ten einde.

De wacht der schutterij vereenigde zich nu op Pietermaai, waar alras het volk zich bij hen aansloot. Toen een der adjudanten door den gouverneur naar hen werd afgezonden, greep men zijn paard bij den teugel, dreigde hem met stokslagen en overlaadde hem met schimpwoorden.

Deze onverrigter zake terug gekeerd zijnde, liet de gouverneur de kanonnen laden, de posten verdubbelen en trok zelve met een deel van het garnizoen uit. Doch vreezende voor mogelijke gevolgen, liet hij weer inrukken, waarna dan ook de volkshoop weder uiteen ging.

De kommandant der schutterij Stridel werd nu afgezet en door den kolonialen secretaris Prince vervangen, die daarop als bemiddelaar tusschen den gouverneur en de schutterij optrad en aan deze zaak een einde maakte."

Zoo schreef in 1868 ds. G. J. Simons geschiedenis, en Brusse volgde hem 14 jaar later na. Aan wien de gegevens, die hieraan ten grondslag liggen, zijn ontleend, wordt niet vermeld. Phoel, die in zijn bijdragen in *de Curaçaosche courant* Simons diens „voornaamste bron" leverde, zelf tijdgenoot van deze gebeurtenissen, beschreef ze niet. Dit is zeker, dat Simons de officieele bronnen op het koloniaal archief niet raadpleegde, want die verhalen deze feiten geheel anders. Behalve het gouvernementsjournaal bevat het oud-archief van Curaçao

en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba onder no. 379 eenige *rapporten en processen-verbaal* van ooggetuigen, die een geheel ander licht op de zaak werpen. Een en ander moge in het onderstaande verwerkt worden.

Sedert de eerste Hollanders zich op Curaçao gevestigd hadden, zegt Hamelberg, was het onder hen gewoonte geweest, de wachten te betrekken ter voorkoming van vijandelijke overvallen niet alleen doch ook ter bewaring van rust en orde. Politie was er niet; de militie bewaakte de forten, en trad slechts in hoogst ernstige gevallen tegen burgers op[1]).

Hier wordt de taak der burgerwacht tot verdediging van het eiland tegen een buitenlandschen vijand terecht voorop geplaatst. Zelfs de doode strijdkrachten werden voor een deel uit de afkoopsommen der wachten van bejaarde en vermogende burgers betaald, en allengs was de politie-taak der burgerwacht overgenomen door den fiskaal met zijne dienaren.

Hoewel het garnizoen, dat na de overname der kolonie op 4 Maart 1816 van de Engelschen op Curaçao gelegd werd, meer dan 300 man sterk was, droeg art. 41 van het regeeringsreglement van 1815 toch den gouverneur-generaal op, met overleg van den raad van politie *dadelijk* over te gaan tot het in het leven roepen van een *Gewapende Burgermagt*. Van haar taak wordt niets gezegd; slechts zou in het reglement aan hen, die uit hoofde van jaren, ziekte of andere omstandigheden worden vrijgesteld, de betaling van een geldelijke bijdrage moeten worden opgelegd, „waar uit de kosten van de Gewapende Magt zullen moeten worden gevonden."

Gouverneur-generaal Kikkert heeft dienovereenkomstig gehandeld. Alle manspersonen tusschen 15 en 50 jaar werden bij de burgermacht ingedeeld, doch onder 18 en boven 40 jaar was men van persoonlijken dienst vrij. Een reglement van administratie en bestuur en een van disci-

[1]) Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, bladz. 156 e.v.

pline, subordinatie en krijgstucht werd vastgesteld. De leden van den raad van politie, van de beide rechtscolleges en eenige ambtenaren waren niet ingedeeld, en de geestelijken kregen ook vrijstelling van dadelijken dienst zonder contributiebetaling. Anderen, zooals zij, die lichaamsgebreken hadden, welke hen tot den wapendienst ongeschikt maakten, schoolmeesters en dokters, waren vrij van dienst doch moesten evenals de manspersonen tusschen 50 en 60 jaren, alle weduwen en „bejaarde Dogters", die bezittingen hadden, een geldelijke bijdrage, uiteenloopende van 10 tot 30 Pesos, betalen. Men hoort weinig of niets van deze burgermacht in de eerste jaren van het nieuwe bewind.

Het eerste reglement was reeds van 27 Juni 1816 geweest. Drie jaren later, 2 Juli 1819, werd dit door nieuwe reglementen van administratie en bestuur en van discipline vervangen. Ofschoon aanstonds naar Holland gezonden, liet de goedkeuring daarvan op zich wachten, en als op het einde van 1820 Cantz'laar komt, is dit met heel andere lastbrieven op dit stuk. *In het Plan van bezuiniging voor het Eilant Curaçao*, behoorende bij het Koninklijk besluit van 25 Juni 1820 no. 69 wordt van de „schutterij", tot steun der troepen op te roepen, gezegd, dat zij „op den voet van militie georganiseerd, door jaarlijksche loting kompleet gehouden en een goed gedeelte daarvan tot artilleristen.... geformeerd (moet worden), daar bij de bewoners de beste geest heerst om het Eiland, wanneer zulks noodig zijn zoude te verdeedigen." Een der eerste daden van den nieuwen gouverneur is dan ook de benoeming eener commissie voor de reorganisatie van de schutterij. Bij besluit van 29 November 1820 worden daarin benoemd de garnizoenscommandant D. W. Dusteller, majoor-titulair van het bataillon artillerie van linie, de majoor der gewapende burgermacht G. Striddels en R. F. van Raders, kapitein bij het bataljon jagers no. 28 [1]), de laatste tevens als secretaris. Eerst twee maanden

[1]) Als zoodanig was hij in 1816 met de *Prins van Oranje* op Curaçao gekomen op 21-jarigen leeftijd. Daar huwde hij met Elizabeth van der Meulen. In 1835 werd hij ingelijfd in den Nederlandschen adel, was van 1836

later, 16 Januari 1821, deelt de gouverneur in den Raad van politie mee, dat de door den gouverneur-generaal Kikkert 9 Juli 1819 ingezonden nieuwe ontwerpen van reglementen door den minister voor vervallen worden gehouden, en dat van hem, gouverneur, een nieuw plan tot reorganisatie van het korps burgermacht wordt ingewacht, overeenkomstig het bezuinigingsplan. Toch vraagt de gouverneur op zijn ontwerp nog wel het gevoelen van de leden van den Raad van politie [1]). Veel op- en aanmerkingen worden niet gemaakt; algemeen vindt men de contributie te hoog en de afkoop ineens te laag; het raadslid Cancrijn onthoudt zich overigens, blijkbaar omdat wat eerst den Raad van politie mee was opgedragen, nu den gouverneur alleen werd overgelaten [2]).

In *de Curaçaosche Courant* van 17 Maart 1821 is het nieuwe door den gouverneur in opdracht des Konings vastgestelde „reglement van organisatie, administratie en discipline voor de schutterij" opgenomen. Het nieuwe korps zou zijn samengesteld uit de mannen van 18 tot 50 jaren, die in deze volgorde tot den schutterlijken dienst zouden worden opgeroepen: 1. de meest geschikte ongehuwde ingezetenen van 18 tot 40 jaar, 2. de meest geschikte gehuwde ingezetenen van 18 tot 40 jaar, 3. de meest geschikte ongehuwde ingezetenen van 40 tot 45 jaar, 4. de meest geschikte gehuwde ingezetenen van 40 tot 45 jaar, 5. alle geschikte manspersonen van 40 tot 50

---

tot 1845 gezaghebber van Curaçao en van 1845—1852 gouverneur van Suriname. Als adjudant van gouverneur Cantz'laar voerde hij verschillende belangrijke opdrachten uit naar Venezuela en Haïti. O. a. nam hij de eerste maatregelen, toen op Aruba goud gevonden was.

[1]) Men vindt die onder no. 396 *Adviezen en berichten. 1820—1822*, in het Oud-Archief.

[2]) Dit was ook in strijd met art. 41 van het Reglement op het beleid van de Regeering. Het is trouwens opmerkelijk hoe gemakkelijk men soms dit reglement ter zijde liet: van art. 46, de samenstelling van den Raad van Civile en crimineele justitie, was reeds dadelijk in meer dan een opzicht afgeweken; Cantz'laar moest zich tevreden houden met den titel van gouverneur; art. 34 over de vergaderingen van den Raad van politie werd ook niet nageleefd, en nu weer werd „schutterij" genoemd, wat art. 41 uitdrukkelijk als „Gewapende Burgermagt" had aangeduid.

jaar. Uitgesloten werden: inwonende lijf- en huisbedienden, tot persoonlijken dienst gebruikt; zij, die wegens wangedrag, verkwisting enz. onder curateele gesteld waren; zij, die in rechte voor eerloos werden gehouden, en zij, die bij voorgaande burgerkorpsen wegens wangedrag uit den dienst waren gecasseerd. Vrijgesteld waren: 1. de wegens ziekten of lichaamsgebreken ongeschikten, 2. de leden van den Raad van politie, de president en de raden van justitie, de leden van het College van commercie en zeezaken [1]), de secretarissen en de deurwaarders dier colleges, de wijk- en de districtsmeesters, 3. de bedienaars van den openbaren godsdienst van alle gezindten, kerkeraden, kerkmeesters, parnassim, penningmeester en assessoren der Israelitische gemeente, 4. schoolmeesters, 5. genees-, heel- en vroedkundigen, 6. alle ambtenaren, die uit hoofde van den aard hunner bediening niet bij alarm op hun post als schutter zouden kunnen verschijnen (fiskaal, raad-contrarolleur der financiën, gouvernements-secretaris), 7. allen, die in werkelijken militairen dienst waren. Er waren 5 klassen van contribuanten. Van contributie waren onder meer vrijgesteld de leden van huisgezinnen, waarvan al twee of meer leden waren opgeroepen. Alle blanke mestiezen van den christelijken godsdienst werden door elkaar in twee compagnieën ingedeeld, de Joden in één afzonderlijke compagnie, de mulatten en negers gescheiden in twee compagnieën en alle zeelieden met elkaar in één compagnie.

Bij besluit van den gouverneur van 21 Juni 1821 werden de volgende officieren bij de schutterij benoemd: tot majoor en commandant Gabriel Striddels, tot kapitein: I. Dovale, M. de Mey Schotborgh, Hk. Schotborgh Jz., D. Dovale, I. H. Jutting, I. Ferguson, tot eerste luite-

[1]) Bij de indeeling ontstond er een jaar later verschil over de vraag of de vaste plaatsvervangende leden der beide rechtsprekende colleges ingedeeld moest worden. Het plaatsvervangend lid van den Raad van civiele en crimineele justitie G. Striddels, de voormalige commandant der gewapende burgermacht, had geweigerd zijn bezwaren tegen zijne indeeling bij de aangewezen commissie van doleantie in te dienen. De Raad van politie (*sic !*) nam toen een besluit (Not. 16 Apr. 1822), waarbij de vrijstelling der bovengenoemde plaatsvervangende leden geregeld werd.

nant: W. Rutgers [1]), W. Smith [2]), M. Römer, I. A. F. Hellmundt (tevens adjudant), I. J. Elsevier Jr. [3]), D. de Lima, H. van der Meulen, C. A. Zeppenfeldt [4]), tot tweede luitenant: W. B. R. Brugman, I. F. W. Gravenhorst, I. B. Forbes, W. Nuboer [5]), Phs. Bosch, M. Jesurun, Ph. Lyon, tot chirurgijn-majoor, I. Groesbeek [6]), tot eerste luitenant-kwartiermeester W. Prince Jr. en tot officier van kleeding en wapening met rang van eersten luitenant L. Boyé [7]).

[1]) De benoeming van Rutgers werd 9 Juli 1822 op een verzoek om ontslag door den gouverneur ingetrokken, omdat hij op grond van „onderscheidene door hem van tijd tot tijd ingebragte redenen" nooit dienst gedaan had, en „doordien hij steeds groote onwilligheid daartoe betoond . . . (had), en omdat het ook niet raadzaam is dusdanige lieden als officieren bij de schutterij te hebben." Hij werd echter uitdrukkelijk gehouden, „om zich als schutter in de schutterij te laten inschrijven."

[2]) Hij vroeg dadelijk ontslag, omdat hij de Nederlandsche taal niet machtig was, doch kreeg een afwijzende beschikking onder mededeeling, „dat het hem tot geen oneer zal verstrekken zich alsnog in de Nederlandsche taal te oefenen en bekwaam te maken." Zie *Koloniaal Weekblad* van 23 Juli 1925. Kort daarna werd hij toch naar de contribuanten overgeschreven.

[3]) De latere gouverneur, eerst nog commandant der schutterij.

[4]) Als chirurgijn 3e klas op Curaçao gekomen, daarna apotheker; 15 Nov. 1822 ontslagen wegens vertrek naar Holland.

[5]) Kreeg op zijn verzoek 14 Nov. 1822 ontslag omdat hij dienst nemen ging in het Spaansche leger.

[6]) Chirurgijn-majoor van het garnizoen. Zie over hem Abbring, *Weemoedstoonen*, bladz. 20.

[7]) Boyé was adjudant van den gouverneur bij de gewapende burgermacht geweest, en in 1816 tot commandeur van Aruba benoemd. Er kwamen in 1818 klachten tegen hem (hij zou o.a. gelden uit 's Lands kas opgenomen hebben, den ontvanger S. Prince geslagen en een ander ingezetene voor dief uitgescholden en geslagen hebben), die tot zijn schorsing en arrest leidden. Herhaaldelijk trachte hij herstel te krijgen bij den gouverneur-generaal, den Raad van politie en den Koning. 1 Juli 1819 ontvangt de gouverneur-generaal bericht, dat Boyé door den Koning ontslagen was met betuiging van ontevredenheid en met behoud van 1 jaar traktement; de mogelijkheid van herplaatsing in een ondergeschikte functie werd aan den gouverneur-generaal ter beoordeeling gelaten. Tevergeefs solliciteert hij dan naar verschillende betrekkingen tot Cantz'laar komt met uitdrukkelijke opdracht om te beproeven in hoever Boyé „in eenen of anderen subalternen post" kan worden aangesteld. Zelfs voor 5de klerk op de gouvernements-secretarie komt hij in Juni 1821 nog niet in aanmerking, tenzij Cantz'laar hem toen reeds bestemd had voor bovenstaande betrekking, waaraan 300 Pesos per jaar verbonden was. Lang heeft hij het daärin ook niet uitgehouden: (intusschen had hij in 1822 nog gevraagd naar de post van hospitaalmeester) 18 Oct. 1822 wordt hij als

In de buitendistricten van het eiland Curaçao was een *landstorm* ingericht onder bevel van C. L. van Uijtrecht als kapitein-commandant [1]). Tot officieren werden daarbij benoemd de districtmeesters W. Craneveldt Hoyer, M. H. Alvares Correa, P. F. Koeijers [2]), C. F. G. Hoyer, M. E. van der Dijs, L. P. de Rochemont en I. P. Leseur, die als eerste luitenant zouden optreden, voor zoover zij als zoodanig gediend hadden, en overigens als tweede luitenant.

Omtrent de sterkte der beide korpsen heb ik geen gegevens gevonden uit het jaar der oprichting, doch wel van zes maanden en anderhalf jaar later. Onder no. 395 bevat het Oud-Archief de *sterktestaten van schutterij en landstorm 1822—1828*. Op 1 Januari 1822 telde de schutterij 776 onderofficieren en manschappen en 17 officieren, een jaar later 20 officieren en 850 onderofficieren en manschappen en de landstorm 8 officieren en 579 onderofficieren en manschappen. In de volgende jaren blijft de schutterij op omstreeks 20 officieren en 800 onderofficieren en manschappen gesteld [3]) en de landstorm steeds op 8 officieren en bijna 600 onderofficieren en manschappen.

Het bedrag der contributiën aan de schutterij voor vrijstelling van dienst was in 1821 Ps. 3465, in 1822 Ps. 3616. Voor de landstorm was de gouverneur gemakkelij-

---

officier van wapenen en kleeding der schutterij geschorst als verdacht van verstandhouding met een tegen Puerto Rico gerichte expeditie, een maand later eervol ontslagen en vervangen door den 2den luit. J. F. W. Gravenhorst. Zijn schuld was niet gebleken, maar de gouverneur vond hem buitendien niet geschikt. O. a. had hij klachten ingebracht tegen den kapitein Prince, en hiervoor van den gouverneur een schriftelijke waarschuwing opgeloopen, om zich aan zijn superieur te onderwerpen. Boyé kreeg het pensioen van *f* 600, dat hem reeds in 1804 door den Raad der Amerikaansche Koloniën was toegekend. In 1825 vertrok hij met Abbring van Curaçao. Zie *Weemoedstoonen* bladz. 122.

[1]) Van Uijtrecht was van 1816—1819 lid van den Raad van politie, van 1819—1821 waarnemend Raad-contrarolleur generaal der financiën en sedert hoofdontvanger.

[2]) 11 Nov. 1822 ontslagen als districtmeester en als 2de luit. bij de landstorm en vervangen door M. B. Schotborgh.

[3]) Tevens wordt aangeteekend, dat er 300 tot 400 „met verlof op zee zijn".

ker in het verleenen van vrijstelling dan voor de schutterij, daar de dienst van deze laatste van meer belang moest worden geacht.

Op 31 Juli 1821 ontvangt de gouverneur een mededeeling van den majoor-commandant der schutterij, dat de manschappen van zijn bataljon, dat hij dien namiddag had doen vergaderen om de noodige verdeeling tot het betrekken der wachten te maken, zich onwillig betoond hadden en verklaard hadden „onder geene militaire kommando te willen staan." De gouverneur gelast daarop de majoor de manschappen te laten inrukken, en bij hem een schriftelijk verslag van het gebeurde in te dienen. Een later bevel luidt, dat het bataljon den volgenden dag om 5 uur in den namiddag binnen het fort Amsterdam moet bijeenkomen.

Het is opmerkelijk dat de gouverneur aan de aanteekening van het vorenstaande in zijn journaal aanstonds toevoegt, dat hij een misverstand vreest over de mededeeling van den majoor aan de schutters, dat zij de garnizoenswacht of de hoofdwacht zouden moeten assisteeren, wat de gouverneur echter niet zou bepaald hebben. Diens orders kwamen, zooals hij den volgenden dag aanteekent, hierop neer:

„De Schutterij van morgen zijnde den 1sten der maand Augustus, gecombineerde dienst zullende doen met het Garnizoen alhier, zoo wordt bepaald het gene volgt:

„Op den 1^{en} en 2^{den} zal een officier der schutterij en op den 3^{den} een officier van het Garnizoen het piquet waarnemen" enz., volgt de dienst van den officier van het piquet.

„De wacht aan de poort van de Willemstad, zal van morgen of aan door 1 sergeant, 2 korporaals en 12 schutters bezet worden, en wel van des avonds zes tot des morgens zes uren, deze wacht zal vier posten uitzetten, als 1 voor het geweer en 1 op ieder Bastion der stads wal; de Kommandant der wacht zal zich overigens te gedragen hebben, ingevolge het 4^e, 5^e, 6^e, 7^e, 8^e, 9^e, 10^e, 11^e, 12^e en 13^e hoofdstuk van het Garnizoensreglement hetwelk zich tot dien einde aan de wacht bevindt"....

En de laatste orders aan den Kommandant der schutterij luidden:

„Het verlies aan officieren en manschappen welke het Garnizoen dezes eilands eerlang staat te ondergaan, maakt het noodig dat schutterij gecombineerd met het garnizoen den plaatselijken dienst verrigt, ten einde behulpzaam te zijn in het handhaven der rust en goede order — ik heb derhalve noodig geoordeeld te bepalen bij deze

1° „dat te rekenen van den 1sten der aanstaande maand Augustus dagelijks de noodige officieren, onderofficieren en schutters van uw onderhebbend bataillon, ter dispositie van den Plaatselijken Kommandant worden gesteld, welker getal met betrekking tot de onderofficieren en schutters bepaald is op 1 sergeant en 3 korporaals en 21 schutters, terwijl de officieren der schutterij met die van het Garnizoen onderling tot het waarnemen van het piquet zullen rouleeren.

2° Dat ten opzigte van het uur der optrekking de verdeeling der wachten enz., UEdle Gestr zich zal hebben te gedragen ingevolge de orders daartoe door den plaatselijken kommandant te geven, welke orders UEdle Gestr invitere in allen deele ten stipsten te doen nakomen als zijnde zulks eene vereischte om den Dienst op eene geregelde wijze te doen geschieden.

Overigens vertrouw ik Mijnheer de Majoor UEdele Gestr zal zorgen dat de officieren en manschappen van uw onderhebbend bataillon op eenen gelijken voet tot den Garnizoensdienst worden gecommandeerd, zonder dat UEdele Gestr zal gedoogen dat er eenige vrijstellingen plaats hebben, waardoor onvermijdelijk den eenen schutter boven den anderen zoude bezwaard worden, — Eene strikte en onzijdige discipline is alleen in staat om het ware esprit de corps daar te stellen en ieder officier en schutter de hen opgelegde dienstpligten met genoegen te doen waarnemen.

Ter meerdere uitbreiding van mijne order van den 27^en^ dezer vermeen ik aan uwelEdele Gestrenge te moeten doen kennis dragen dat de wachten, welke door de Schut-

terij zullen gegeven worden, op grond van art. 18 van het reglement voor de Schutterij moeten strekken, tot de veiligheid der plaats en tot het handhaven der orde en inwendige rust, terwijl mede op dezelve toepasselijk zullen zijn het 73e artikel van voormeld reglement." —

Waar de gouverneur zich zoo uitdrukkelijk en met zooveel openhartigheid op zijn orders beroept, valt er aan zijn bedoeling wel niet te twijfelen. Maar overigens — het mag er dan met dezelfde woorden niet staan, dat Striddels zoo'n groote domheid heeft begaan met te zeggen, dat de schutterij de garnizoenswacht zou moeten bijstaan, is toch moeilijk vol te houden.

Over de gebeurtenissen van den 1sten Augustus 1821 hebben wij behalve het door den gouverneur opgeteekende de schriftelijke verslagen van den kapitein-kwartiermeester S. Platz [1]), van den 1sten luitenant-adjudant Isaac Kikkert, van den kapitein-adjudant R. F. van Raders, van den gouvernements-secretaris Mr. W. W. Duyckinck [2]), van den 2den luitenant der schutterij J. W. Nuboer en van den procureur M. Ricardo.

De mededeelingen van den gouverneur komen hierop neer. Toen hij naar het fort Amsterdam zich begaf van zijn buitenplaats aan de Penn trof hij wel op Pietermaai veel menschen aan, maar in het fort geen schutters. Aan den adjudant van den gouverneur, kapitein Van Raders, werd toen last gegeven, majoor Striddels zijn eerste Compagnie schutters naar het fort te doen marcheeren, en tegelijkertijd werd de plaatselijke commandant, majoor Dusteler, bevolen, het garnizoen gereed te houden „tot voorkoming of beteugeling van wanorde wanneer het daartoe komen mogt, zoo wel als tot verzekering van persoonlijke veiligheid naar den toedragt der zaken daar en waar het zoude kunnen vereischen". Dan komt Striddels zeer ontsteld meedeelen, dat de schutters weigeren het fort binnen te gaan, en dat Van Raders omsingeld is.

---

[1]) Hij ging het volgend jaar naar Suriname, werd tot majoor bevorderd en in 1827 tot gezaghebber van Aruba benoemd.

[2]) Was eerst lid van den Raad van Civiele en Crimineele Justitie geweest; volgde in 1822 zijn vader als weesmeester op.

De gouverneur stijgt op dit bericht te paard, en gaat alleen in allerijl naar de plaats, waar het volk is samengeloopen, om de schutterij toe te spreken. Als de plaatselijke commandant met een afdeeling jagers ook ter plaatse gekomen is, wordt dit „in quarre" opgesteld, om geweld met geweld te keeren, als het volk tot daden mocht overgaan.

Het bleek echter onmogelijk, het volk toe te spreken, ook door het onmatig gebruik van sterke dranken, waaraan men zich te buiten gegaan was. De gouverneur bepaalde zich ertoe, het bataljon, als het vertrouwen van het gouvernement onwaardig te ontbinden. Geleidelijk herstelde zich de rust.

Aan dit sobere verslag voegt de gouverneur toe, dat hij het ongeraden achtte geweld te gebruiken, ook „uit hoofde dat, ongelukkiglijk, de blanken met de vrije lieden van de kleur en de vrije negers in dezen eene gemeene zaak gemaakt hadden, het gene, met opzigt tot de negerslaven de nadeeligste gevolgen voor de kolonie zoude kunnen gehad hebben."

Omtrent de feitelijkheden, die den gouverneur beletten de schutters toe te spreken vernemen wij alzoo niets. Gelukkig zijn de andere verslaggevers, die op last van den gouverneur te boek stelden hetgeen zij zagen en hoorden, uitvoeriger.

De kapitein-kwartiermeester Platz verhaalt, dat hij zich bevond bij de compagnie jagers, die naar Pietermaai oprukte, en toen een groote hoop volks in de nabijheid van het huis van majoor Striddels zag, grootendeels bestaande uit negers en kleurlingen, sommigen met stokken gewapend en in een dreigende houding. Den gouverneur hoort hij o. a. zeggen: „gijlieden zult obedieeren!", waarop verschillende personen tegelijk antwoordden: „Neen! neen! wij willen niet!" De luidruchtigste was een mulat Robertus, die van kapitein Platz een slag met het plat van diens degenkling kreeg. Onder degenen, die zich niet van vóór de troepen wilden verwijderen was Jan Prince. Platz zag een steen vliegen naar de jagers en hoorde een schot, naar zijn meening een pistoolschot, in zijn nabijheid vallen.

Luitenant Kikkert verklaart, dat hij zag „meer als zeshonderd menschen grootendeels beschonken en van de laagste classe, dreygende met stokken en werpende met steenen".

Zijn paard werd gegrepen, doch hij werd ontzet door de burgers Frans de Jong, Ab[m]. Steeling, Kok en twee anderen.

Kapitein Van Raders is uitvoerig. In de eersre plaats heeft hij een opmerking over de oorzaak van het „misverstand", die des gouverneurs uitlating daarover beter doet verstaan. Van Raders begreep, dat men in de meening verkeerde, dat de schutters tot de aanhoudende wachten van 24 uur zouden gebezigd worden. Als belhamel noemt hij ook Johannes C. Prince. Hij schat de menigte op ongeveer 400 menschen. Vijf of zes hielden de toomen van zijn paard vast, men zwaaide dreigend met dikke zware stokken, waarmee ongeveer twee derden der menigte gewapend was.

Zijn paard werd deerlijk gebeukt. In dit verband noemt hij Karel Fikke, bootsman of matroos op de golet van J. Muller. Juist toen het volk bedaarder werd en Van Raders gehoor verleende, kwam de gouverneur met de compagnie jagers. Ook zag hij nog, dat de tweede luitenant der schutterij Nuboer gedwongen werd, zich uit de macht van het woest gemeen door de vlucht te redden; onder diens vervolgers was de mulat Robertus Luis. Onder hen, die oproerige kreten uitten was Remualdes Matthias. Opmerkelijk is wat aan het slot opgemerkt wordt: de meeste, zoo niet alle, in dit rapport genoemde personen behooren niet tot de 1ste compagnie (het 1ste bataljon ?), evenmin als alle andere belhamels, wier namen niet genoemd zijn.

Mr. Duyckinck zag ook Robertus Luis, worstelende met den procureur Ricardo. De gouverneur was door een menigte menschen omsingeld; één riep: „neen, wij willen niet in het fort!" Als oproerling noemt hij Cornelis van Veen, dien hij in het Papiementsch ongeveer hoorde zeggen: „Wat zijn dat voor soldaten? Strontsoldaten! met twaalf andere burgers nemen wij alle hunne geweren weg. Komt burgers, laat ons dezelven gaan nemen!"

Belangrijk is wat de 2de luitenant der schutterij Nuboer meedeelt. Hij kwam om met de compagnie naar het fort te marcheeren, toen hij bemerkte, dat de onderofficieren niet in uniform waren. De sergeant majoor zei hem, dat men hem gedwongen had zijn uniform uit te doen en zich in burger te kleeden. Van den inmiddels gekomen gouverneur kreeg hij last om naar het fort te marcheeren. Zijn kapitein was er niet, en daarom trok hij zijn sabel, om het commando te voeren, doch werd door negers, mulatten e. a. aangevat en onder bedreiging met doodslag gedwongen zijn sabel op te steken. Zelf ontving hij een stoot in zijn rug, maar kon zich niet herinneren, dat aan deze of andere feitelijkheden manschappen van zijn compagnie zich schuldig maakten.

Ten slotte deelt M. Ricardo mee, dat hij Robertus Louis een knuppel zag zwaaien in de richting van den gouverneur, en zelf een stoot op zijn borst kreeg van Jan C. Prince. Daarop verwijderde hij zich stadwaarts.

Het is moeilijk — ook bij overtuiging van des gouverneurs goeden trouw, de gedachte geheel van zich af te zetten, dat een zondebok werd gezocht en gevonden in den majoor Striddels, wanneer men den volgenden dag in het gouvernementsjournaal leest: „In overweging nemende het gebeurde op den 31sten July ll. en op den 1en dezer, mitsgaders de daarbij komende omstandigheden en voorts onze eigene waarnemingen sedert den aanvang der bewerkstelligde nieuwe organisatie overdenkende, oordeelden wij de plaats gehad hebbende gebeurtenissen op de voormelde dagen te mogen toeschrijven aan de verkeerde begrippen en denkbeelden welke men uit de dubbelzinnige handelwijze van sommigen gevormd had en misschien van die genen zelven welke het beste met de meening van het Gouvernt. aangaande de schutterij werkelijk bekend waren, doch die uit weinig doorzigt en zonder de gevolgen te berekenen, waarschijnlijk aanleiding hebben gegeven om het vermoeden te doen ontstaan als of het Gouvernement de ingezetenen tot militairen wilde maken en de schutterij onder militaire wetten poogde te

brengen gelijk men zich in het algemeen, naar het scheen, verbeelde, in zoo ver dat de orders tot het betrekken van wachten op een' meer doelmatigen voet, als de eerste stappen tot bereiking van het hiervoren gemelde voornemen werden aangemerkt, waartoe de vermindering van het Garnizoen en het repatrieren van eenige manschappen met de laatst naar het moederland vertrokken zijnde schepen, ongetwijfeld aanleiding hebben gegeven, waarbij nog komt de inlevering der wapenen en wapenrusting van de Schutterij in de magazijnen om te worden nagezien en hersteld uit hoofde van den onbruikbaren zeer slechten en verwaarloosden staat daarvan, welke noodzakelijke maatregel als een mistrouwen op de schutterij werd aanschouwd, zonder dat iemand wiens pligt het was zulks te doen, het volk van het tegendeel heeft trachten te overtuigen, zoo dat het kwaad vermoeden en het wantrouwen op het Gouvernement allengskens, als het ware bij toelating en naar het schijnt door opstoking van slecht gezinden de overhand namen en zich op de hiervorengemelde dagen ontdekten."

Men bemerkt geen spoor van eenige zelfbeschuldiging, de majoor-kommandant Striddels moet het ontgelden.

Een proclamatie van den gouverneur aan de bevolking was het slot van het eerste bedrijf. De gouverneur zegt daarin, gehoopt te hebben op medewerking bij de uitvoering der door den Koning voorgenomen maatregelen tot welzijn der kolonie, „edoch wij hebben met verontwaardiging moeten ondervinden dat het onlangs georganiseerde bataillon Schutterij onwaardig was het vertrouwen, hetwelk de Koning op de ingezetenen dezer eilanden in het algemeen gesteld heeft gehad en de zulks uit hoofde van het door eenige manschappen van dat bataillon op eergisteren en ook op gisteren gehouden oproerig en allezins strafwaardig gedrag waarvan de wezenlijke of zelfs de voorgewende oorzaak (voor ons alsnog) een volstrekt geheim is, zijnde van de zijde des Gouvernements geene andere dan de gewoone schutterlijke diensten, slechts onder eene eenigzins andere wijziging, meer doelmatig om de inwendige rust en goede orde, tot min-

der last van den schutter te doen handhaven, gevorderd geweest. — Hoedanig gedrag dan onder deze consideratien alleenlijk zoude hebben kunnen vermoed worden van het losbandigste en verachtelij(k?)ste gemeen, hetwelk geen gedeelte eener natie, veel meer van het al oude alom vermaarde en geachte volk van Nederland behoort uit te maken, maar waarop integendeel door ieder weldenkend ingezeten met de diepste verachting zal worden nedergezien.

Uit dien hoofde dan en vermits wij in het hagchelijk oogenblik van gisteren bij onze gewone bedaardheid van geest, dit zoo onbetamelijk gedrag nog hebbende willen toeschrijven aan misverstand onzer goede bedoelingen, mislijding ofte opstoking van kwalijk gezinde rustverstoorders, niet hebben kunnen besluiten om menschen en burgerbloed te vergieten, en daardoor den onschuldigen en misleiden met de schuldigen te straffen, is door ons als Representant van onzen zeer geëerbiedigden Souverein, Willem den Eerste, Koning der Nederlanden, hoogst raadzaam en noodig geoordeeld, die zelfde magt welke tot verdediging dezes eilands en tot handhaving van de rust en goede order in hetzelve was zamengesteld, namelijk het Bataillon schutterij alhier, als daarop geen het minste vertrouwen kunnende of mogende stellen, op de plaats van het oproer zelve te ontbinden zoo als hetzelve in den volstreksten zin geheel en al, zoo wel ten aanzien van officieren als van manschappen, ontbonden blijft, behoudens de verantwoordelijkheid der officieren en andere comptabele personen, met vrijlating echter aan alle welgezinde en getrouwe ingezetenen, die tot dat bataillon hebben behoord en geen deel aan het oproerig en losbandig gedrag van hetzelve hebben gehad, om daar van aan ons te doen blijken, in welk geval hunne namen aan alle andere welmeenende en getrouwe ingezetenen zullen worden bekend gemaakt om aldus hen te zuiveren van de blaam en schande welke anderzins op hen zouden berusten, terwijl wij tevens aan ons wel degelijk en volkomen reserveren alle zoodanige maatregelen welke wij zullen noodig en dienstig oordeelen werkstellig te maken jegens

alle weerspannigen van het voorzeide ontbonden Bataillon schutterij en wel voornamelijk omtrent de Belhamels of hoofden en aanvoerders derzelve, ten einde aangaande dezen daar en wanneer het zal bevonden worden te behooren naar tijdsomstandigheden te worden gehandeld."

Den volgenden dag, 3 Augustus, kwam er een adres van de schutterij-officieren om hen van de blaam, die op hen zou kunnen rusten, te zuiveren en zich aanbiedende om hun voormalige betrekkingen en plichten waar te nemen. Vooralsnog wordt dit niet aangenomen, maar besluit de gouverneur den raad in te winnen van den raad fiskaal en van den president van den Raad van Justitie omtrent hetgeen gedaan kan worden om de officieren der schutterij tot verantwoording te roepen. De raad-fiskaal krijgt ook in handen de hiervoor vermelde verslagen der ooggetuigen van de „oproerige zamenrottingen".

Denzelfden dag kwamen Mr. H. R. Hayunga, secretaris van den Raad van Justitie, en C. A. baron de Larrey, vendumeester en lid van den Raad van politie, een adres der ambtenaren aanbieden, om hun afkeer over het gebeurde te kennen te geven en hunne diensten aan te bieden. De gouverneur betuigt hierover zijne tevredenheid en neemt de dienstaanbieding aan.

Dezelfde Mr. Hayunga komt een oogenblik later met den secretaris van den Raad van politie W. Prince en den hoofdontvanger (C. L. van Uytrecht, namens een groot aantal schutters [1]) trouw betuigen en leedwezen over het gebeurde, dat door hen toegeschreven wordt aan het onthouden van de noodige inlichtingen en ophelderingen, zelfs toen die gevraagd waren. Dit was natuurlijk de rechte snaar getroffen. Afgesproken wordt, dat de genoemde heeren een samenspreking zullen hebben met de schutters op een afgezonderde plaats op Scharlo en op hun beurt een uiteenzetting geven van de bedoelingen van het gouvernement met de schutterij, zooals de gouverneur hun die meedeelt.

[1]) Met namen worden genoemd Johannes en Pieter Craneveldt, de laatste wijkmeester, en François Martinus de Jongh.

Wanneer genoemde heeren den volgenden dag van deze samenpreking verslag aan den gouverneur doen, geven zij als hun gevoelen te kennen, dat misverstand, dwalingen, verkeerde begrippen, onkunde en wellicht opstoking de oorzaken van het gebeurde zijn; toen de bedoelingen van het gouvernement waren uiteengezet, vernamen zij „als uit een mond het grootste berouw en leedwezen over het voorgevallene.” De gewezen schutters vragen, hun gelegenheid te geven, dat alles in de tegenwoordigheid van den gouverneur te herhalen „en de verzekering te ontvangen van hunne verkleefdheid aan Z. M. den Koning, aan het Nederlandsch Gouvernement en aan hem die hetzelve op dit eiland vertegenwoordigt, ja van hunne bereidvaardigheid om hunnen schutterlijken pligt ten allen tijde waartenemen.” Weer betuigt de gouverneur zijn tevredenheid, en hij zegt toe, 6 Augustus op dezelfde plaats in het midden der schutters te zullen verschijnen.

Op de afgesproken tijd en plaats komt de gouverneur met zijn adjudant, kapitein Van Raders, en Mr. Hayunga in de samenkomst der schutters. Aldaar zijn dan ook tegenwoordig W. Prince en C. L. van Uytrecht. Mr. Hayunga leest voor een door velen geteekend verzoek aan den gouverneur „en ten slotte daarvan (worden) de daaronder staande uitdrukkingen of uitroepingen van verknochtheid en welmeenendheid in het algemeen herhaald.” Dan brengt de gouverneur hen hun verkeerd en strafwaardig gedrag onder het oog, en zet de bedoeling met de schutterij uiteen, „hen vermanende om allen wantrouw en zich zelven onteerende begrippen, welke misleiding of kwaadgezindheid van andere het mogten hebben ingeboezemd van zich te verbannen, den goeden naam van deze ingezetenen door hun toekomstig pligtmatig gedrag wederom te herstellen, het vertrouwen van het Gouvernement daardoor te herwinnen gelijk hetzelve het zijne als dan op hen wederom zal stellen en vooral te overdenken welke nadeelige gevolgen voor hun zelven hunne onberedeneerde handelwijze konden gehad hebben.”

Hierop heeft de gouverneur, het getoonde berouw voor oprecht aanziende, belooft het gebeurde te zullen vergeven en vergeten, en allen, die tot het ontbonden bataljon behoord hadden, in staat te zullen stellen, om voor de rust, goede orde en veiligheid van de kolonie te helpen waken. Dan volgden nieuwe uitroepen van verknochtheid, waarna de gouverneur naar huis ging.

Den 8sten Augustus volgde een publicatie van den gouverneur, waarin hij verklaarde bevestigd te zijn in zijn meening, dat het wangedrag van 31 Juli en 1 Augustus te wijten is geweest „aan misverstand, om niet van misleiding of opstoking te gewagen." De voorgenomen procedures zullen niet worden voortgezet, en het voorgevallene wordt als een afgedane zaak beschouwd.

Vijf dagen later werd de nieuwe organisatie bekend gemaakt. De gouverneur stelde zichzelf, zooals hij reeds bekend gemaakt had, aan het hoofd van de schutterij, en overwoog, dat een majoor dan gemist kon worden. Majoor Striddels, werd daarom ontslagen, en „bedankt voor alle vorige diensten aan den lande bewezen." Alle oude officieren werden herbenoemd, en bovendien: tot kapitein-vice-commandant W. Prince, tot chirurgijn J. Groesbeek, de majoor-dokter van het garnizoen, tot kapitein Mr. W. W. Duyckinck en I. R. Latté, tot tweede luitenant M. Ricardo en P. Craneveldt en tot auditeur-militair met den rang van kapitein Mr. H. R. Hayunga.

Bovendien werd, gebruik makende van hun aanbieding een afzonderlijk corps van de ambtenaren gevormd met uitzondering van den raad-fiskaal en van hen, die reeds ingedeeld waren als Prince, Mr. Duyckinck, Elsevier. Van deze compagnie maakte de gouverneur zichzelf kapitein, Mr. D. Serrurier, den voorzitter van den Raad van justitie, 1sten luitenant-adjudant, H. J. Nuboer, den raad-contrarolleur over de generale financiën en magazijnen, eersten luitenant, en den havenmeester W. A. Spengler [1]) en den vendumeester C. A. baron de

[1]) Van Spengler was op 7 October 1816 als havenmeester uit het moederland gekomen en drie maanden later gehuwd met Amalia Louisa Jutting. In 1821 werd hij bovendien loods, nadat hij reeds twee jaar eerder De

Larrey [1]) tweede luitenants. „De voorzeide Compagnie (zou) in alle buitengewone gevallen disponibel.... zijn en in cas van nood het zij bij alarm of anderzins in het Fort Amsterdam compareren om aldaar de bevelen van den Gouverneur af te wachten."

Juist toen aldus de rust in het stadsdistrict hersteld was, kreeg de gouverneur bericht van ongeregeldheden, die zich in de buitendistricten hadden voorgedaan bij de inrichting van den landstorm.

Op Zondag 12 Augustus 1821 was de commandant Van Uytrecht met de luitenants Koeijers en Hoyer der middeldivisie op het drilveld bij Morgenster. De commandant rangeerde de mannen, nam hun namen op, las het reglement voor en vertaalde dit in de landstaal. Alle onderofficieren legden den eed af, maar toen de manschappen hiertoe aan de beurt waren, drong een oude mulat Johannes Laguna, die niet tot de dienstdoende manschappen behoorde, in den kring, en verzette zich tegen den eed, omdat de manschappen geen soldaten waren en geen wacht konden doen. Eerst sloten alle mannen zich bij dat verzet aan, maar toen Laguna verwijderd was, en nog eens zoowel reglement als eed in de landstaal uiteengezet waren, gaf het grootste deel toe, en legden eenigen den eed af. Anderen, van welke eenige dronken, „de meesten

Larrey was opgevolgd als lid van den Raad van civiele en crimineele justitie. Bij K. B. van 6 Juli 1822 werd Van Spengler benoemd tot gouverneur van St. Eustatius, St. Martin en Saba, welk ambt hij tot 1828 bekleedde.

[1]) Carl August de Larrey behoorde tot het, thans uitgestorven, uit Normandië stammende Roomsch Katholieke geslacht, dat in 1739 door Karel VI in den gravenstand van het Heilige Roomsche rijk was verheven. Geboren in 1770 te Dillenburg, is hij als kapitein ter zee op Curaçao gekomen, waar hij in 1795 huwde met Pieternella Elisabeth Coerman, een dochter van den vroegeren fiskaal Mr. Huibert Coerman. Bij het herstel van het Nederlandsche gezag, 4 Mrt. 1816, wordt hij vendumeester en lid van den Raad van civiele en crimineele justitie. Dit laatste ambt moet hij in 1819 laten varen, als hij benoemd wordt tot lid van den Raad van politie. Nadat hij in 1823 in den Nederlandschen adel is ingelijfd, wordt hij in de Notulenboeken als graaf aangeduid, te voren als baron. Ds. Bosch noemt hem „den waardigen Graaf de Larrey", die professor in het Papiementsch had kunnen zijn, en een woordenboekje in die taal schreef. In 1832 overleed hij op Curaçao.

te dom.... om als redelijke schepselen aangemerkt te worden", zeiden, dat het genoeg was, wanneer zij als getrouwe burgers hun land dienden. Ten slotte gelastte de commandant hen, die den eed niet wilden doen, uit den kring te komen, en hem hun redenen op te geven; wie niet kwam, zou geacht worden den eed te hebben afgelegd, En niemand kwam.

Als belhamels worden genoemd de vrije negers Juan Felix en Bernard Martis Bacsa en de vrije sambo Profani Pieters.

In de Oostdivisie had zich drie dagen te voren bij Kiridongo iets dergelijks afgespeeld. De manschappen, zegt het rapport van Van Uytrecht, Craneveldt Hoyer en Alvares Correa, weigerden den eed, omdat zij het reglement niet begrepen. Het verloop was, als boven geschetst.

In de westdivisie, op de savaan tusschen Fontijn, Giftenberg en Bisento bepaalde 13 Aug. 1821 het verzet zich tot drie vrije negers, van welke een, Juan Ambrosius, volhardde bij zijn weigering den eed af te leggen, en naar de stad gezonden werd.

De gouverneur stelde alle processen-verbaal in handen van den fiskaal om te onderzoeken, of er gronden voor een strafrechtelijke vervolging waren.

De rust was hersteld en van moeilijkheden leest men niet veel meer [1]). Achter de feiten staande kan men moeilijk anders zeggen dan dat Cantz'laar, welke ook zijn schuld aan het ontstaan der gebeurtenissen moge geweest zijn, dank zij zijn krachtige handhaving van het gezag, als overwinnaar uit den strijd gekomen is.

Toch schijnt de schutterij niet populair geworden te zijn. Het aantal aanvragen om vrijstelling van dienst te-

[1]) Toch nog wel af en toe. O. a. zou in den nacht van 24 op 25 Maart 1822 de schutterij-sergeant G. M. Lopez, commandant van de wacht aan de Overzijde zijn wacht hebben verlaten om tegen de politie op te trekken.

Hoewel de gouverneur op het standpunt stond, dat krijgsraden tot den zeldzaamheden moesten behooren, werd er voor dit geval een benoemd „om beide magten, schutterij en Politie, te overtuigen dat beider diensten noodig zijn tot bewaring en handhaving der rust en goede orde in de kolonie".

gen betaling van contributie was groot. Vooral in het begin werden die aanvragen regelmatig ingewilligd. Al spoedig begint de gouverneur onderscheid te maken tusschen landstorm en schutterij, vreemdelingen en ingeborenen; in de eerstbedoelde gevallen is hij eerder geneigd tot het geven van vrijstelling dan in de andere. En voor officieren blijft het moeilijk vrijstelling van dienst te krijgen. Zoo gelukt dit 13 October 1823 wel aan Mr. Duyckinck, „wegens de kwaal of ziekte van graveel", maar slechts „onder reservatie van het regt aan ons, om, desverkiezende en noodig oordeelende, van tijd tot tijd van hem bewijs der voortduring zijner ziekte of kwaal aftevorderen."

In denzelfden tijd vroeg de tweede luitenant H. van der Meulen ontslag. De gouverneur vindt dit vreemd, omdat het bekend is, dat Van der Meulen juist met een nieuwe uitrusting uit Holland gekomen is, en vreest, dat men hem tegen het gouvernement opgezet heeft. Kort daarop wordt de aanvrage herhaald wegens „kortzigtigheid" en hangende dit verzoek wordt Van der Meulen ineens benoemd tot administreerend diaken, als hoedanig hij aanstonds van zijn dienst bij de schutterij zou ontslagen zijn. De goedkeuring der benoeming tot diaken houdt de gouverneur nu aan, tot de luitenant Van der Meulen 13 Oct. 1823 ontslag kreeg als zoodanig „wegens zwakheid van gezigt en een gebrek op het regteroog."

Dat ook de Regeering Cantz'laars houding goedkeurde, blijkt wel uit het volgende.

Einde Juni 1822 komt een brief van den minister van koloniën, waarvan de gouverneur meedeeling doet aan den vice-kommandant der schutterij, voor zoover daarin wordt te kennen gegeven, „dat Zijne Majesteit, bij de reorganisatie der Schutterij, alleen heeft gewild de oprigting van eene sedentaire of plaatselijke gewapende magt, waarvan de bestemming is, het zij afzonderlijk, het zij gezamenlijk met het militaire garnizoen, in tijd van vrede de inwendige rust te bewaren, en in tijd van oorlog of bij eenigen vijandelijken aanval, het eiland te verdedigen

met dienzelfden moed door welken zich deszelfs bewoonders, bij vroegere gelegenheden en nog zelfs in onzen leeftijd zoo loffelijk hebben onderscheiden; sprekende het voorts van zelve dat dergelijke inrigtingen, die in alle welgeordende maatschappijen plaats hebben, nergens zachter en gematigder in executie zullen gebragt worden dan onder het bestuur van het Nederlandsche Gouvernement; en dat, ter bereiking van die oogmerken eenige reglementaire bepalingen van kleeding, wapening en discipline noodig zijn, die eeniglijk berekend zijn voor het nut der zaak zelve; terwijl de Heer Minister daarmede vertrouwt dat de ingezetenen zich aan de beschikkingen van den Gouverneur zullen onderwerpen die voorzeker geene andere strekking hebben dan hierboven opgegeven is."

Afdoende blijkt hieruit, dat van hooger hand het optreden van den gouverneur is goedgekeurd. En, wat men ook over des gouverneurs schuld aan de aanleiding tot de wanordelijkheden moge denken, men zal hem de eer moeten geven, dat hij bloedvergieten heeft weten te voorkomen, en het gezag hooggehouden heeft.

Van het verhaal van Simons blijft niet veel over.

Amsterdam, 10 October 1925.

EENE WATERLEIDING VOOR PARAMARIBO

DOOR

D. G. J. BOLTEN

Reeds lang, en van velerlei zijden — ook in dit tijdschrift [1]) — is de wenschelijkheid betoogd van het aanleggen eener centrale drinkwatervoorziening voor Paramaribo.

De pogingen, die vroeger zijn aangewend om in de verschillende stadswijken verbetering te brengen in de bestaande watervoorziening zijn allen op niets uitgeloopen. De diepe boring (tot 164,5 M.) in 1903 op het Siwa-plein door Mr. Wardle, leverde òf zout òf sterk ijzerhoudend water in niet overmatig groote hoeveelheid. De ondiepe boringen van gouvernementswege ondernomen door de „Mijnexploratie" in de jaren 1906 en 1907 leverden evenmin iets bruikbaars op [2]). De bodem bleek — voor een groot gedeelte van de stad althans — ongeschikt voor het verschaffen van bruikbaar drinkwater in voldoende hoeveelheid. De benedenloop van de Surinamerivier is gedurende het grootste deel van het jaar verzout door den, ver het land indringenden vloed. Eerst bij Onoribo aan de Para is de aard van het rivier-water zóó, dat het met kans op goeden uitslag, na filtreeren en steriliseeren, als drinkwater kan benut worden. Het plan is daarom

[1]) Prof. P. C. Flu in W. I. G. 1923 (IV) blz. 577; Dr. C. Bonne in „de West" van 12 Januari 1923, overgenomen in de W. I. G. 1923 (IV) blz. 661; A. Reijne in Bulletin no. 47 v. h. Dep. v. Landb. Handel en Nijverheid in Suriname 1924, ref. in W. I. G. 1926 (VII) blz. 568; Dr. P. H. J. Lampe, in „de Periskoop" van 16 Januari 1926.

[2]) Zie „Verslag over de uitkomsten verkregen bij een aantal ondiepe boringen te Paramaribo in verband met de drinkwatervoorziening" uitgebracht door den Ing. E. Middelberg, Leider der Mijnexploratie van Gouvernementswege d.d. 17 April 1907.

geopperd van Onoribo uit Paramaribo van water te voorzien [1]). Wat staat echter de uitvoering van dit plan als een, voorloopig onoverkomelijk, beletsel in den weg? De hooge aanlegkosten! Er moet eene leiding van ± 30 K.M. lengte van Onoribo tot Beekhuizen (of een ander punt aan de buitenzijde der stad) worden aangelegd — en onderhouden. Indien men deze post kon verlagen zou het uitvoeren van een plan tot voorziening van de stad van drinkwater wel tot de mogelijkheden kunnen behooren.

Bij regelmatig onderzoek van het water in de openbare putten in Paramaribo van 1903—1908, is mij gebleken, evenals uit bovengenoemd „Verslag omtrent ondiepe boringen, enz.", dat een bepaald gedeelte van den stadsbodem in alle jaargetijden bruikbaar drinkwater oplevert, n.l. in de putten, die gelegen zijn in de „schulprits" (schelpen- en zandbank) Gouvernementsplein—Gravenstraat—Kwattaweg. Dit zijn de „Marine-put", de put op den hoek van den Grooten Combé-weg en de put achter het apotheek-gebouw van het Militair Hospitaal in de Gravenstraat.

Deze laatste, waarin het water slechts 1 M. hoog staat en waarvan het toestroomings-oppervlak niet grooter dan ± 4 vierkante Meter is, kon indertijd door de daarop geplaatste motorpomp niet worden lens gepompt, zóó groot was de wateraanvoer [2]). De „Marine put" ondervindt door dien zelfden sterken watertoevoer in het minst geen

---

[1]) Zie W. I. G. 1923 (V), blz. 295: Eene Waterleiding voor Paramaribo door Dr. J. W. Jenny Weijerman.

[2]) Ook in deze dagen, na al die maanden van felle droogte, geeft deze put nog 25 kubieke meter water (25000 liter) per dag!

Op blz. 7 van „*De Economische toestand van Suriname in 1925. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname*", Paramaribo, 1926 lees ik:

„De langdurige droogte deed ook watergebrek ontstaan in de districten. Waar ritsen zijn, gelukte het echter meestal aan de waterbehoefte te gemoet te komen".

En op blz. 16/17:

„De onuitputbaarheid der putten in de niet genoeg te roemen schelpritsen, welke de oude Zeeuwen voor deze merkwaardig gebouwde stad hebben uitgezocht, bleek nu dagelijks, wanneer de pompen het volle etmaal door in gebruik waren en zelden of niet stopten met haar levering van goed drinkwater".

invloed van het op ± 10 M. afstand stroomende en bij springtij evenhoog staande zoute rivierwater. Het zoete water stroomt bij eb daar ter plaatse — ook nu nog! — in groote hoeveelheden uit den vrij steilen oever. De schulprits, waarin deze putten voorkomen is aan de Noordzijde begrensd door weinig water doorlatenden kleigrond en verheft zich ongeveer een Meter boven het niveau van de rivier bij springvloed. Het zoete water, dat zich daarin verzamelt bij regen, zal daarom in de rits hooger staan dan in den grond er neven, evenals dit in de duinen het geval is. Hierdoor en door het kleinere soortelijk gewicht zal het boven het zoute water, dat langs de verschillende kreken het lage land aan de Noordzijde binnendringt, blijven drijven. Het gevaar voor verzouten van het schulprits-water is daardoor niet groot. In de stad met slecht sluitende riolen, met beer- en zinkputten is de rits natuurlijk niet te gebruiken als prise d'eau, maar buiten de stad?

Volgens welwillend verstrekte inlichtingen [1]) strekt de Gravenstraat-rits zich, met grootere of kleinere onderbrekingen uit tot ongeveer 6 K.M. van de Saramacca-rivier. dus ruim 20 K.M. Welk bezwaar is er tegen, in dezen (waarschijnlijk nog maagdelijken) domein grond, draineerbuizen te leggen op eene dusdanige diepte, dat het zoute onderwater (zoo zich dit al in de rits moge bevinden) niet wordt mee gevoerd, en het zich in de buizen verzamelende zoete water op te pompen en naar de stad te voeren? Als men de draaineerleiding bijv. 1 K.M. vanaf de laatste woning op den Kwattaweg laat beginnen en van daar uit 1, 2, of nog meer K.M. naar de Saramacca toe legt, wordt zeker eene voldoende voorraad water aangeboord (in horizontale richting).

Door proefboringen zal moeten worden uitgemaakt of de schulprits wel voortdurend tot dezelfde diepte onder den beganen grond zich uitstrekt, en ook of de waterrijkdom overal dezelfde is.

---

[1]) n.l. door den heer F. E. Spirlet, die zich gedurende zijn verblijf in Suriname heeft bezigg ehouden met topografische en kadastrale werkzaamheden (zie het artikel van zijn hand in de W. I. G. 1923 (IV), blz. 639).

De benoodigde draineerbuizen van onverglaasde klei of van beton kunnen in de kolonie zeker wel gemaakt worden en behoeven dus niet te worden aangevoerd.

Drainage wordt tegenwoordig nog slechts weinig aangewend als water win-methode. Vroeger was ze meer in gebruik. Alle duinwaterleidingen zijn begonnen met het graven van open kanalen, in het grondwater niveau, later zijn deze grootendeels vervangen door overdekte buizen, wat hygienisch juister is, en men is tot boren in diepergelegen lagen moeten overgaan, omdat de beschikbare terreinen te klein werden om voldoende oppervlakte-water te kunnen leveren bij de geweldige uitbreiding der groote steden in de laatste tientallen van jaren. Vlissingen echter voorziet nog steeds in de drinkwaterbehoefte der inwoners door drainage van een betrekkelijk klein zand-terrein bij Valkenisse. Tijdens de mobilisatie 1914—18 belast met het toezicht op de watervoorziening van de troepen te velde is door mij, ter voorziening in de behoefte aan drink- en badwater voor de vele kleine en groote detachementen militairen langs de W.kust van Walcheren gelegerd, op verschillende plaatsen met goeden uitslag, gebruik gemaakt van kortere of langere draineerleidingen in, meestal kleine, zandige terreinen. Uit de klei onmiddelijk achter en onder het zand, was geen bruikbaar water te krijgen. Voor de bezetting der verschillende kustbatterijen waren leidingen van 20—25 M. lengte voldoende. Voor de bevolking van een barakkenkamp aan de W.-Cappelschen Zeedijk, ruim 600 man sterk, heeft een draineerleiding van 125 M. lengte, 1—1.5 M. onder het oppervlak van een zand-terrein gelegd, langen tijd, ook gedurende de zomermaanden, bruikbaar drink- en badwater geleverd in voldoende hoeveelheid. Zouden dan 2 of meer K.M. draineerleiding in een zóó regenrijk land als Suriname in den schulprits op vakkundige wijze gelegd, niet voldoende zijn om de stad van water te voorzien? Het water uit den schulprits is hard, doch niet harder dan het meeste duinwater hier te lande en dit is een bezwaar dat gemakkelijk te verhelpen is. Ook bestaat de mogelijkheid dat het water minder hard wordt indien het korter tusschen de schelpen ver-

blijft bij geregeld wegpompen. Elk onderdeel van de schulprits kan als afzonderlijke waterwinplaats behandeld en door, voor water ondoordringbare buizen verbonden worden met het voorgaande.

Het nemen van een proef in deze richting zou niet zeer kostbaar behoeven te zijn.

Op domeingrond bijv. achter „Kwatta" worden op eenige plaatsen in de schulprits aan de Noordzijde proefwatervangen gegraven, bestaande:

1o uit een put, die zoo ver mogelijk in de schelpenlaag doordringt, met een grondvlak van 0,5 tot 1,0 vierkante meter. Deze put moet machinaal leeggepompt kunnen worden.

2o aan deze put verbindt men een iets hooger gelegen kanaal, evenwijdig aan de lengte-as van de rits, met een breedte op den bodem, bijv. van 30—50 c.M., eerst 5 M. later 10, 15, 20, 25, enz. Meter lang. Telkens wordt van elk nieuw gegraven stuk het debiet opgenomen. Na eenige dagen pompen wordt van het water eene analyse gemaakt door den militair apotheker belast met den keuringsdienst van levensmiddelen te Paramaribo. Bij de beoordeeling heeft men vooral erop te letten of het water smakelijk is. Een streng vasthouden aan den eisch dat er niet meer dan eene bepaalde hoeveelheid keukenzout in aanwezig mag zijn heeft geen zin, mits er niet zooveel aanwezig zij dat het water beslist zout smaakt. Bacteriologisch behoort het natuurlijk geheel betrouwbaar te zijn. Daarna graaft men een kanaal loodrecht op het eerste, van af de put 5, 10, 15 M. lang en handelt hier mee als boven.

Deze proeven behooren geheel onbevooroordeeld en onder deskundig toezicht te worden genomen.

Blijkt het debiet in deze proefleidingen voldoende, dan kan men overgaan tot het leggen der blijvende draineerleidingen.

Wat de kosten van aanleg betreft, deze zullen allicht minder bedragen dan voor de ontworpen rivierwaterleiding geraamd zijn. De waterwinplaats komt 5 of 6 K.M. buiten de stad te liggen waardoor 25 K.M. ijzeren persleiding van 375 m.M. worden uitgewonnen. Wellicht kan de

aanvoerleiding zelfs wat minder wijd zijn, omdat de afstand kleiner is. Kosten van pompwerktuigen en watertoren blijven gelijk.

Toezicht op het voldoende ontkalken en eventueel chloreeren van het water kan gemakkelijk van uit de stad gebeuren, bijv. door den militair-apotheker voornoemd. Waarschijnlijk is chloreeren niet eens noodig, daar het water aan maagdelijken bodem wordt onttrokken.

Wellicht geeft het bovenstaande aan belangstellenden een eenigszins anderen kijk op het watervoorzieningsvraagstuk en blijkt het voorgestelde niet geheel een hersenschim.

Maart 1926.

Naschrift: Het artikel van Dr. J. W. Jenny Weijerman in dit tijdschrift (1923, blz. 295) onder denzelfden titel kwam eerst kort geleden te mijner kennis. Wel was het bestaan van een plan voor eene rivierwaterleiding mij bekend geworden uit „Eenige mededeelingen over een reis naar Suriname in den zomer van 1923" van de hand van Prof. Went in het „Vakblad voor Biologen" van December 1923. Kort na het verschijnen van deze „Mededeelingen" heb ik over het hierboven ontwikkelde idee van drinkwater-voorziening met „rits"-water aan Prof. Flu geschreven. Zijn Hoogeleerde meende echter dat invoering van dit plan niet zoo eenvoudig was en dat men daarvoor wel buitenlandsche ingenieurs zou moeten raadplegen. Door de langaanhoudende droogte werd het vraagstuk meer actueel.

DE INTEROCEANISCHE VERBINDING VÓÓR 100 JAAR

DOOR

C. K. KESLER

In het jaar 1909 hield de heer H. P. de Vries, destijds agent der K. W. I. M. op Curaçao, een lezing voor de leden der Groep Ned. Antillen van het Algemeen Nederlandsch Verbond over het belang, dat de verbinding van den Atlantischen met den Stillen Oceaan voor de kolonie zou kunnen hebben. De verwachting, dat de opening van het Panama-kanaal op den opbloei van Curaçao een gunstigen invloed zou hebben, was toen bij de belanghebbenden vrij hoog gespannen. De spreker, die geacht kon worden in deze materie bij uitstek deskundig te zijn, toonde echter met cijfers aan, dat, al was ongetwijfeld wel voor Curaçao wat te verwachten van de aanstaande interoceanische verbinding, men toch goed zou doen, niet uit het oog te verliezen, dat verschillende omstandigheden het niet waarschijnlijk maakten, dat stoomvaartlijnen, die reeds gewend waren aan de verbinding met het Oosten via het Suez-kanaal, de koers harer schepen naar het westen zouden verleggen, terwijl bovendien, al geschiedde dit ook, Curaçao toch te ver bezuiden de route lag, die dan gevolgd zou moeten worden, om met St. Thomas, dat gunstiger gelegen is en een even goede natuurlijke haven heeft, als Curaçao, met succes te kunnen concurreeren. Over het geheel heeft tot dusver de uitkomst den spreker gelijk gegeven; Curaçao beleeft tegenwoordig een periode van bloei na lange jaren van malaise, de levendiger scheepvaart in de omringende zeeën ten gevolge van de opening van het Panama-kanaal zal daartoe wel eenigszins medegewerkt hebben, maar een hoofdstation op de lijnen, die West-

Europa met het Oosten verbinden, is het toch niet geworden.

Was dus de a.s. opening der verbinding tusschen de beide Oceanen toen de onmiddellijke aanleiding, dat men op Curaçao hoopte op nieuwen bloei door de verbinding van Oost en West, reeds veel vroeger had men het oog op dat eiland gevestigd als een hoofd-basis voor het interoceanische verkeer en in de maand Juli van dit jaar, zal het juist een eeuw geleden zijn, dat van Nederlandsche zijde daartoe ernstige plannen gemaakt werden, die echter weldra als onuitvoerbaar ter zijde moesten gelegd worden. Bij gelegenheid van de op handen zijnde openstelling van het Panama-kanaal verscheen in het laatst van het jaar 1912 in de N. R. C. een feuilleton, waarin Mr. Th. Heyligers een en ander mededeelde omtrent bovengenoemde plannen. Zij betroffen niet de verbinding der beide Oceanen door de doorgraving van de landengte van Panama, maar richtten het oog op die van Nicaragua, die reeds eeuwen geleden, eigenlijk reeds kort na de ontdekking van Amerika, de aandacht getrokken had, als een geschikt punt voor het graven van een kanaal, toen het duidelijk begon te worden, dat de gewenschte doorvaart, die men zoowel in Noord-, als in Zuid-Amerika met volharding gezocht had, niet bestond, Twee omstandigheden waren er, die maakten, dat juist toen, bij het begin van de 19e eeuw Neder, land zich er bijzonder voor interesseerde; in de eerste plaats, dat Koning Willem I, de Souverein-koopman, een open oog had voor alles, wat strekken kon, om den tijdens den Franschen tijd zoozeer vervallen handel van het nieuwe koninkrijk er weer boven op te brengen, en in de tweede plaats de opstand der Spaansche koloniën tegen haar moederland, waardoor in Zuid- en Midden-Amerika eén geheel veranderde staat van zaken intrad. Naast Souverein was Willem I ook handelsman; het belangrijke aandeel, dat hij had in de oprichting van de Nederlandsche Handelmaatschappij en de zending van Van den Bosch naar Oost-Indië, die de invoering van het Cultuurstelsel daar ten gevolge had, zijn voldoende bekend. Van minder algemeene bekendheid is het wellicht, dat de Koning voor

de West nog grootschere plannen had en, toen een schijn van verwezenlijking zich opdeed, hij de gelegenheid daartoe met beide handen aangreep, doch haar even spoedig weer losliet, toen zijn scherp doorzicht in commercieele aangelegenheden hem aangetoond had, dat de plannen niet meer dan zeepbellen waren.

In 1816 kwamen zooals bekend is, de meeste onzer koloniën, die in Engelsche handen waren, weer aan het Moederland terug. Zoo heel gemakkelijk was dat niet gegaan. Ceylon en de Kaap behield Engeland, de laatste „as a position connected with the security of our (d.w.z. het Britsche) Empire in the East"; Java had Raffles ook gaarne willen behouden en van teruggave van onze Westindische koloniën was aanvankelijk in het geheel geen sprake, omdat de Britsche Minister van Buitenlandsche Zaken, deze beschouwde als alleen van belang voor den handel „purely commercial" dus niet voor oorlogsdoeleinden en als middel om Nederland sterker te maken tegenover Frankrijk. De onderhandelingen over de teruggave werden lang niet altijd op vriendschappelijken voet gevoerd; tegenover de meening van Lord Castlereigh, die op grond der verovering verklaarde: „C'est à nous de juger ce qu'il faut rendre ou garder", stelde Willem I zijne beschouwing, dat het jonge koninkrijk zich niet kon neerleggen bij „l'abandon de nos meilleures colonies". Ten slotte dreef de Koning gedeeltelijk zijn zin door, wat de West betreft. Met uitzondering van Essequibo, Demerara en Berbice werd deze teruggegeven; de Nederlandsche regeering legde zich bij den afstand dezer drie koloniën neer en het verdrag werd onderteekend door Falck, destijds gezant te Londen, tot groote ergernis van den Minister van Buitenlandsche Zaken, Van Nagell van Ampsen, die van meening was, dat bij langer aanhouden van onze zijde, ook deze koloniën weer onder het Nederlandsche gezag hadden kunnen terugkeeren.

Voor de nu terugverworven Westindische koloniën trachtte Willem I het noodige te doen, om ze weer tot bloei te brengen. Daartoe zou op het voorbeeld van de in 1824 voor Oost-Indië gestichte Handelmaatschappij een

Amerikaansche Compagnie gesticht werden met een kapitaal van ƒ 5.000.000, waarvan de Koning zelf ƒ 2.000.000 voor zijne rekening zou nemen. De zetel der nieuwe Compagnie zou te Amsterdam zijn, terwijl Curaçao als hoofddepot voor den handel in het Westen uitgekozen werd. Een kanaal door een der landengten, van Midden-Amerika, waardoor ook de Westkust in de zakensfeer der Compagnie zou kunnen worden betrokken, zou deze natuurlijk ten zeerste ten goede komen. Het graven van zulk een kanaal was reeds een zeer oud plan, zooals boven gezegd werd, dat telkens weer opgevat en even dikwijls weer losgelaten werd. Reeds zeer kort na de ontdekking van Nicaragua door Gil Gonzalez Davilo in 1522, die van Panama was uitgezeild om de „Specerij-eilanden" te zoeken, en op zijn reis aan de Westkust van Midden-Amerika landde, was bij dezen in verband met berichten, die hij kreeg omtrent de gesteldheid van het binnenland, de gedachte opgekomen, de Noordzee (d.w.z. de Caraibische Zee) met de Zuidzee door middel van een kanaal te verbinden, nu het hoe langer hoe duidelijker werd, dat een doorvaart, door de natuur gevormd, tusschen die twee zeeën niet bestond, althans niet in het den Spanjaarden bekende deel van de Nieuwe Wereld. Volgens zijn rapport was het tot stand brengen van zulk een kanaal geen zeer bezwaarlijk werk: slechts enkele mijlen vlak land zou men hebben door te graven. Hoewel reeds in het jaar 1528, toen de rivier San Juan en het meer van Nicaragua inmiddels beter bekend waren geworden, in Spanje ernstige plannen gemaakt werden, om tot verbinding van de beide Oceanen over te gaan, zou het toch nog drie eeuwen duren, eer daarmede een aanvang gemaakt werd. Een blik op de kaart van Midden-Amerika doet zien, dat al was de eerste opgave van enkele mijlen geheel vlak land niet geheel juist, de landengte van Nicaragua eigenlijk evenzeer door de natuur was aangewezen, om doorgegraven te worden als die van Panama. De rivier van San Juan toch, die bij het vroegere San Juan de, Norte (thans Greytown) in de Caraibische Zee uitmondt, wijst vanzelf den weg naar het meer van Nicaragua en van den Weste-

lijken oever hiervan bij San Carlos tot San Juan del Sur aan den Stillen Oceaan is de afstand niet grooter dan die van Colón naar Panama.

De veranderde omstandigheden, die ingetreden waren door den opstand der meeste Spaansche koloniën, hare erkenning door verschillende Europeesche mogendheden en door de Vereenigde Staten als onafhankelijke republieken en de plannen met de Westindische Koloniën, maakten, dat vooral bij den Koning veel belangstelling bestond voor het tot stand komen van eenig interoceanisch kanaal. Voorzichtigheid met eventueele bemoeiïngen daarmede was echter vooral voor het jonge koninkrijk geboden. Met verschillende Europeesche mogendheden waren moeilijkheden te vreezen, terwijl ook de Vereenigde Staten ontzien dienden te worden. Immers de beginselen van het Heilig Verbond duldden geen erkenning van opstandige koloniën als zelfstandige staten, en zoo noodig kon dit hun of hunnen bondgenooten ingescherpt worden door een of meer Europeesche mogendheden, die in de Groote Alliantie vereenigd, de rust in Europa handhaafden. Aan den anderen kant moest tegenover de Vereenigde Staten eenige voorzichtigheid in acht genomen worden, daar deze bemoeiïngen van Europeesche mogendheden met Amerikaansche aangelegenheden ongaarne zagen, wat reeds in 1823 door president Monroe in zijn bekende boodschap aan het Congres onder woorden gebracht was, terwijl bovendien de Vereenigde Staten zelf reeds stappen gedaan hadden, om op de eene af ondere wijze een belangrijk deel van de controle over een eventueele interoceanische verbinding voor zichzelf te verzekeren. Eindelijk waren de opstandelingen, hoe verheugd ook ontheven te zijn van de onderdrukking van Spanje, wat kort daarna in beeld gebracht werd in de kleuren van de Venezolaansche vlag, geel, blauw, rood, d.w.z. „het gouden Venezuela, gescheiden van het bloedige Spanje door de azuren zee," toch onderling alles behalve eensgezind.

Weinigen waren er onder hen, die inzagen, dat het afschudden van de Spaansche overheersching een ander doel behoorde te hebben dan, in plaats van de vroegere onder-

drukkers, zelf den baas te gaan spelen. Een dier weinigen was Simon Bolivar, die steeds met het voorbeeld der groote republiek in Noord-Amerika voor oogen, als ideaal de vorming van eene dergelijke unie der Latijnsche Amerikaansche staten koesterde. Reeds kort na het uitbreken van den eersten opstand tegen het Spaansche gezag in 1810 had hij daartoe pogingen gedaan; had, nadat hij van uit zijne toenmalige residentie Angostura in 1818 de vrijheid van de Zuid-Amerikaansche staten geproclameerd had, als antwoord op geruchten van interventie uit Europa ten behoeve van Spanje, daaraan toegevoegd de verklaring van de eenheid van Zuid-Amerika. Weliswaar was deze nog ver te zoeken, maar de Bevrijder werkte er steeds aan voort. Tegelijkertijd met bovengenoemde proclamatie van de vrijheid en eenheid van geheel Zuid-Amerika, zond hij eene uitnoodiging aan de Argentijnsche provinciën om in deze richting met hem samen te werken en wist na de verovering van Bogotà in 1819 eene unie tusschen Venezuela en Columbia tot stand te brengen. In 1825 — toen Bolìvar inmiddels tot Dictator en Libertador ook van Peru en Columbia was uitgeroepen en zijn medestander, generaal Sucre als President van Bolivia had weten te doen verkiezen, trachtte hij zijn ideaal van de Unie van Latijnsch-Amerika te verwezenlijken door de bijeenroeping van een Pan-Amerikaansch Congres te Panamà. Oorspronkelijk bedoeld als eene samenkomst ter bespreking van de gemeenschappelijke belangen van de Zuid- en Middel-Amerikaansche republieken, werden op aanbeveling van de gezanten van Mexico, Columbia en Guatamala te Washington ook de Vereenigde Staten van Noord-Amerika tot het zenden van een of meer gedelegeerden uitgenoodigd, terwijl kort daarna eene dergelijke uitnoodiging eveneens gericht werd tot verschillende Europeesche mogendheden, die belangen in Amerika hadden, o.a. ook tot Nederland. De in Panamà vertegenwoordigde republieken waren Peru, Columbia, Mexico en de toen nog Geconfedereerde Staten van Middel-Amerika, n.l. Costa-Rica, Guatamala, Honduras en San Salvador. Frankrijk en Spanje gaven aan de uitnoodiging natuurlijk geen ge-

hoor, Engeland en de Vereenigde Staten wel. De gedelegeerden van de laatsten woonden echter het Congres niet bij, daar de eene op zijne reis daarheen stierf en de tweede zooveel oponthoud had, dat hij eerst na de sluiting der zittingen aankwam.

In Nederland werd naar een middenweg tusschen deelname en onthouding gezocht. Openlijk gehoor geven aan de ontvangen uitnoodiging was om de boven aangegeven redenen niet wenschelijk, zich geheel onthouden in verband met plannen voor den handel echter evenmin. Gelukkig kon toen Koning Willem I beschikken over iemand, aan wien hij meende de delicate zending naar Midden-Amerika met vertrouwen te kunnen opdragen, zulks op grond van ervaringen met hem opgedaan bij gelegenheid van eene vroegere zending naar de Westkust van Afrika, waar hij moest onderzoeken of er van de kolonie Delmina nog wat te maken was, b.v. als een centraal depot voor den slavenhandel en als een werfdepot voor neger-soldaten. Die vertrouwde man was de kolonel van den Generalen Staf Jan Verveer. Dezen werd in 1826 bij K. B. opgedragen zich naar West-Indië en Amerika te begeven, om te zien, wat daar in het belang van den Nederlandschen handel verkregen kon worden.

Via Curaçao begaf Verveer zich met zijn secretaris, den 1en luitenant M. Simon naar Chagres, om vandaar Panamà te bereiken. De weg over de landengte was in die dagen nog zeer moeilijk; bovendien was gebleken, dat de gele koorts de uitgekozen stad al zeer ongeschikt maakte voor het houden van een congres, waarom de zetel daarvan dan ook inmiddels verplaatst was naar Tabroja in Mexico. Den Nederlandschen gemachtigde bleef dus niets anders over, dan zich daarheen te begeven, maar voor zijne lastige reis werd hij al zeer slecht beloond, want het geheime karakter zijner zending werd hem zeer kwalijk genomen, als een bewijs van de vrees van den Koning om de republieken als zelfstandige mogendheden te erkennen Verveer moest dan ook constateeren, dat zijne zending als mislukt moest beschouwd worden en dat er niet veel kans op was, onder de gegeven omstandigheden voor den

Nederlandschen handel iets te bereiken. Van zijne aanwezigheid op het congres werd echter gebruik gemaakt door den afgevaardigde van Guatamala om te trachten zijn steun te verkrijgen voor het plaatsen van eene leening van 7.000.000 peseta's in Nederland. Guatamala, de minst belangrijke der Spaansche bezittingen in Amerika was kort na de ontdekking en inbezitneming door Pedro de Alvaredo, een der onderbevelhebbers van Cortez in 1523 een afzonderlijk Kapitein-Generaalschap geworden en had zich 15 Juni 1821 van het moederland onafhankelijk verklaard. Voorloopig bleef de toestand in de nieuwe republiek, zooals hij onder het Spaansche bewind geweest was; de overige deelen van Centraal Amerika, als Honduras, Nicaragua, San Salvador en Costa Rica bleven met de hoofdrepubliek verbonden, doch vertoonden al spoedig neiging zich zelfstandig te organiseeren, wat tot onophoudelijke burgeroorlogen aanleiding af en in 1838 tot de definitieve afscheiding dezer staten van Guatamala leidde.

Verveer schreef over de voorgeslagen leening naar Holland, doch vond, gezien den onzekeren toestand in Midden-Amerika, geen vrijheid het voorstel krachtig te ondersteunen. Het resultaat zijner zending was dus voorloopig al heel poover en het is niet te verwonderen, dat Verveer gaarne de gelegenheid aangreep, toen zich vrij onverwacht de kans voordeed, althans iets te bereiken. Die kans werd geboden door het volgende. Met den Consul-generaal Haefkens te Guatamala had Verveer gecorrespondeerd over de mogelijkheid, daar een markt te vinden voor Hollandsche waren. In die correspondentie, waarvan hij afschriften naar Holland gezonden had, was o.a. sprake van de mislukking der plannen van zekeren Palmer met betrekking tot een kanaal door de landengte van Nicaragua, waarbij Verveer de opmerking gemaakt had, dat hier voor Hollandsche ingenieurs, goed bekend met het bouwen van sluizen en dergelijke werkzaamheden een goed veld van arbeid zou te vinden geweest zijn, De aandacht van Willem I, die te Brussel verblijf hield, toen deze correspondentie hem bereikte, viel op deze passage, waarom hij door den Secretaris van Staat aan den Minis-

ter van Buitenlandsche Zaken in den Haag deed vragen, welk kanaal hier bedoeld werd, onder welke voorwaarden het totstandkomen ervan aan Hollandsche ingenieurs zou kunnen worden opgedragen ,welke kosten er vermoedelijk aan verbonden zouden zijn en welke inkomsten eventueel te verwachten zouden zijn. Deze vragen kreeg Verveer te beantwoorden, doch de missive van den Minister bereikte hen eerst te New-York, waarheen hij zich inmiddels op zijn terugreis naar Holland begeven had.

Allereerst moest hij nu trachten, in contact te komen met Palmer, waarbij het geluk hem eenigszins diende, want deze bleek juist te New-York te zijn, alleen niet zoo onmiddellijk te bereiken, daar hij in de gevangenis zat. Bedoelde Aaron Palmer, een Kwaker, was chef geweest van een handelshuis te New-York, doch had met allerlei tegenspoeden te kampen gehad. Door middel van een tusschenpersoon, een Pool, Boneski, had hij getracht, een contract te sluiten met de republiek Nicaragua voor het graven van een kanaal door de landengte en was, toen dat gelukt was, naar Engeland gegaan, hopende het contract te gelde te maken, om daarna orde op zijne verwarde zaken te kunnen stellen. Noch in Engeland, noch in de Vereenigde Staten gelukte het hem echter, er geld op los te krijgen, zoodat hij onverrichter zake naar New-York terugkeerde, waar hij vervolgens door zijne crediteuren gegijzeld werd. Een en ander vernam Verveer door bemiddeling van den Consul te New-York, Zimmerman en te Washington gelukte het hem daarna eenige verdere inlichtingen te krijgen omtrent de plannen ten opzichte van het geprojecteerde kanaal. In weerwil van de reeds ondervonden tegenspoeden en in weerwil van de omstandigheid, dat er op dat oogenblik eigenlijk nog geen republiek Nicaragua bestond, die in staat was een betrouwbaar contract af te sluiten, bleef Verveer steeds optimist en in zijn rapport omtrent de gedane stappen in het laatst van 1827 beval hij de Nederlandsche bemoeiïngen ermede zeer aan en adviseerde o.a. tot het zenden van een commissie van deskundigen, om door deze de zaak nader te doen onderzoeken.

Bij den Koning vielen Verveer's voorstellen in goede aarde; deze kreeg opdracht niet naar Nederland terug te keeren, maar zich opnieuw naar Midden-Amerika te begeven, terwijl overwogen werd, daarheen ook eenige genie-officieren te zenden, die destijds op Curaçao gedetacheerd waren voor de herstelling en verbetering der forten aldaar. Van deze zending kwam echter niets, want zooals bekend is, had Engeland bij de oprichting van het vergroote koninkrijk der Nederlanden als eisch gesteld de bouw van een reeks forten langs de grens van Frankrijk en daarvoor zelfs een belangrijk voorschot verleend. Deze forten nu, het Zuiderfrontier, waren door Wellington geinspecteerd en in onvoldoenden toestand bevonden, waarom genie-officieren in Holland zelf zeer noodig waren. De naar Curaçao gedetacheerden werden daarom teruggeroepen en voor Nicaragua werden alleen een paar civiele ingenieurs bestemd onder leiding van een luitenant van de genie, die echter voorloopig nog geen opdracht kregen af te reizen.

Nadat Verveer eenige maanden in Holland terug geweest was om persoonlijk besprekingen te houden, in de eerste plaats met den Koning over de grootsche plannen in de West, vertrok hij in Februari 1828 naar Havre, scheepte zich daar op de „Talma" naar New-York in en maakte van zijn kort verblijf aldaar gebruik om den President Adams voor de kanaalplannen te winnen. Ook bij dezen vielen Verveers voorstellen in zoo goede aarde, dat hij voor diens reis naar Midden-Amerika de Amerikaansche corvet „Erie" aanbood. In Februari 1829 kwam Verveer in Guatamala aan, vergezeld van zijn particulieren secretaris Jhr. Bangeman Huygens. Daar was de toestand echter alles behalve geschikt om werken des vredes te gaan ondernemen; de strijd van Honduras en San Salvador tegen Guatamala was in vollen gang, de hoofdstad der laatste republiek werd kort na de aankomst der Nederlandsche gedelegeerden door de vijanden geplnuderd, waarbij Huygens zijne bagage verloor en de pogingen van Verveer, daarin bijgestaan door den Consul-generaal Haefkens, om den vrede tot stand te brengen, bleven

vruchteloos. Verveer deed dan ook weldra door zijn secretaris een nota aan den Minister van Buitenlandsche Zaken richten, waarin hij zelf afried, voorloopig de commissie van ingenieurs te zenden.

Na eenige maanden bedaarde de storm in Midden-Amerika echter. Guatamala wist zich staande te houden tegen de aanvallers, geraakte door de goede maatregelen van generaal Morazon aanvankelijk zelfs in het voordeel en na een bal gegeven te hebben ter eere van Mevrouw Morazon en de vriendschap van den overwinnenden generaal, die inmiddels president van Guatamala geworden was, te hebben gewonnen, meende Verveer naar Holland te kunnen berichten, dat de toestand in Midden-Amerika nu zoodanig was, dat hij de zending der ingenieurs kon aanbevelen. Deze aanbeveling kwam echter op een zeer ongelegen tijd in Nederland aan. De moeilijkheden met België waren sedert 1828 steeds grooter geworden en al was de opstand nog niet uitgebroken, 's Konings aandacht was toch te veel voor het Zuiden vereischt, om te kunnen verwachten, dat er veel van voor het Midden-Amerikaansche kanalenplan zou overblijven. Bovendien was Verveers secretaris Jhr. Huyghens teruggekeerd en drong aan op eene schadevergoeding van ƒ 8.000 voor zijne verloren bagage. Dit alles maakte, dat de Koning langzamerhand genoeg van het plan begon te krijgen en Verveer geruimen tijd vruchteloos op eenig definitief antwoord moest wachten. Op zijn beurt verdroot dat hem en na herhaaldelijk erop te hebben aangedrongen, dat er nu toch voortgang met de zaak gemaakt zou worden, sloeg hij ten slotte in zijne correspondentie zelfs een eenigszins dreigenden toon aan. Zoo iets nu viel volstrekt niet in den geest van Willem I, die al te groote zelfstandigheid in zijn dienaren niet kon velen, wat verschillende hunner, b.v. Van Hogendorp hadden moeten ondervinden. Verveer kreeg dan ook bericht, dat de door hem gewenschte commissie niet zou komen, doch hem werd opgedragen, onderhandelingen te openen met de verschillende regeeringen in Midden-Amerika over een conventie voor het graven van een kanaal door Nederland en over het sluiten

van een tractaat van vriendschap, scheepvaart en handel.
In Midden-Amerika had men wel ooren naar de nieuwe voorstellen en was bereid daartoe een contract te sluiten met Nederlandsche kapitalisten, doch gedachtig aan de ervaringen met Palmer opgedaan, alleen onder garantie van de Nederlandsche regeering. Het handelsverdrag werd voorloopig door Verveer gesloten voor den tijd van twee jaar, onder voorbehoud van definitieve goedkeuring ervan door zijne regeering. De consul-generaal Haefkens, die inmiddels naar Nederland vertrokken was, diende daar een rapport in omtrent den stand der onderhandelingen bij zijn vertrek en legde daarbij met betrekking tot de kanaalplannen, als bijlage alleen over een kaart van waterpassingen door de Spanjaarden verricht in 1786, dus niet bepaald up to date. Verveer zelf liet ondertusschen verder niets meer van zich hooren, waarom men in Nederland ongeduldig begon te worden, al was ook over het algemeen het vertrouwen daar omtrent de Midden-Amerikaansche kanaalplannen niet bijster groot. Trouwens, reeds voor het uitbreken van den Belgischen opstand was dat gering; in 1828 b.v. noemt Falk in een zijner brieven het „een avontuurlijk plan, om voor ons geld en met het talent van onze ingenieurs een doortocht te graven naar de Zuidzee". Ten slotte werd aan Verveer, die voorloopig nog geen plan scheen te hebben, terug te keeren, een soort ultimatum gezonden. Bij geheim K. B. van 20 Februari 1831 werd hem te kennen gegeven ,dat wissels van hem slechts gehonoreerd zouden worden tot 1 Juli 1831, „zullende latere wissels met protest worden afgewezen". De gemachtigde was daardoor wel genoodzaakt, aan zijn verblijf in Midden-Amerika een einde te maken, wat hij dan ook in het begin van 1831 deed. Omstreeks Juli was hij in het moederland terug met leege handen, want het eenige, dat hij had kunnen verkrijgen, het voorloopige handelsverdrag, werd ten slotte door de regeering niet goedgekeurd. Zijn rapport omtrent de gevoerde onderhandelingen hield hij daarom ook maar achterwege en, nadat een verzoek zijnerzijds, om wederom bij het leger te worden

ingedeeld, van de hand was gewezen, vestigde hij zich als ambteloos burger te Beverwijk.

Onzerzijds was de zaak dus afgeloopen; in Midden-Amerika dacht men er echter anders over. Nadat zich daar eenigszins geregelde toestanden gevestigd hadden, had men in Nicaragua na de afscheiding van Guatamala het kanalenplan nog eens ter hand genomen, en de grondslagen van een concessie daarvoor aan Nederland werden 20 December 1833 vastgesteld. Nederland liet echter niets meer van zich hooren en de nieuw gevormde republiek beschikte niet over geldmiddelen, maar had wel genoeg schuldeischers. In het belang der laatsten was het natuurlijk, dat de zaak van het kanaal niet geheel werd opgeborgen, uitvoering ervan gaf hun althans eenige kans iets van hun geld terug te zien. Een dergenen, die een vordering op de republiek hadden, was een Fransche koopman, Mercher, wien uitzicht op betaling geopend werd, zoodra de overeenkomst met Nederland gesloten zou zijn. Om „de zaak een weinig te activeeren", zooals Falck schrijft, begaf Mercher zich daarom naar Holland en zocht allereerst Verveer te Beverwijk op. Deze kon hem echter weinig hoop geven; zijn eigen invloed was allergeringst en bovendien kostte de Belgische opstand zooveel, dat men in Holland aan het uitvoeren van groote werken in het land zelf niet eens kon denken. De inschrijving voor den aanleg van een spoorweg van Amsterdam naar Keulen b.v. was kort geleden mislukt. Mercher gaf echter den moed niet zoo onmiddellijk op en ging bij den Koning op audientie, wat ten gevolge had, dat aan Verveer opgedragen werd, alsnog een rapport omtrent zijne bemoeiingen in Midden-Amerika in te dienen. Dit rapport werd aan den Minister van Koloniën en aan den Directeur-Generaal der Marine om advies gezonden. Beider oordeel luidde ongunstig, vooral dat van den Minister van Koloniën Van den Bosch, die West-Indië door zijn verblijf daar in 1828 uit eigen aanschouwing kende. Had de Directeur-Generaal der Marine alleen gewezen op de duurte van het plan en op het onpractische ervan in verband met wind en stroomen, het oordeel van Van den Bosch was eenvoudig

vernietigend. Vooropstellende, dat negers en Indianen te lui waren om te werken, wees hij er vervolgens op, dat Europeesche werkkrachten gebruikt zouden moeten worden, wat wegens het klimaat niet mogelijk was. Daarom zou er geen industrie kunnen ontstaan, zoodat naar zijn oordeel de Midden-Amerikaansche streken even onbeduidend zouden blijven, als de West- en de Oostkust van Afrika. Hierom en in verband met de veranderde omstandigheden in Nederland adviseerde hij dan ook tot terugtrekken. Hiertoe werd in de eerste helft van 1835 besloten. Ondertusschen had Mercher geruimen tijd, wachtende op de beslissing, in Den Haag verblijf gehouden. Zeer teleurgesteld door de afwijzende beslissing, beklaagde hij er zich bitter over, zoo lang nutteloos opgehouden te zijn en drong ook al aan op vergoeding van de door hem gemaakte kosten.

Met het aandeel van ons land in het tot stand komen der interoceanische verbinding was het dus uit; ook de door den Koning gewenschte Amerikaansche Compagnie kwam niet tot stand en zoo sluimerde de belangstelling voor de West, eenmaal in de schatting des Konings „nos meilleures colonies" langzamerhand in. Van de zijde van Nicaragua werd in 1844 nog eens een poging gewaagd, de zaak van het kanaal nieuw leven in te blazen. De toenmalige gezant van dat land te Brussel, (Nicaragua was evenals de overige staten van Midden-Amerika in 1838 als onafhankelijk erkend) sprak er n.l. over met zijn Nederlandschen ambtgenoot, waarna Koning Willem II advies van den Minister Van Hall vroeg. Hoe dit uitgevallen is, is niet bekend, maar in verband met den toestand der financiën is het niet twijfelachtig, dat Van Hall ongunstig geadviseerd heeft.

Trouwens, hoewel het uiterst jammer is, dat de Nederlandsche invloed zich daar niet heeft kunnen vestigen, te verwachten was het, dat die er toch niet blijvend zou geweest zijn. Tusschen 1830 en 1840 toch had zich door verschillende omstandigheden een levendige belangstelling in de Vereenigde Staten voor het Westen ontwikkeld. Na de vastelling van de N. W. grens was Oregon bij de Unie

gevoegd, terwijl na het beëindigen van den oorlog met Mexico Californië als nieuwe staat in de Unie werd opgenomen, waar in 1848 goud ontdekt werd, wat een stroom van avonturiers daarheen lokte. „The Far West", tot dusver vrijwel zonder eenig belang, trok daardoor plotseling de algemeene aandacht en als gevolg daarvan ontwaakte een nieuwe belangstelling in de Unie voor de verbinding der beide Oceanen. Zooals bekend is, kwam die ten slotte niet via de landengte van Tehuantepec, noch via Guatamala, noch ook via Nicaragua, maar door de landengte van Panama tot stand.

Amsterdam, Maart 1926.

ADRES DER KOLONIALE STATEN D.D. 14 MEI 1926

„Aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën, den Haag.

De Koloniale Staten van Suriname hebben de eer voor het onderstaande de aandacht van Uwe Excellentie te verzoeken.

1. Bij de behandeling der Koloniale Huishoudelijke Begrooting voor het dienstjaar 1927 in de Koloniale Staten is duidelijker nog dan bij vorige gelegenheden gebleken, dat het tot nu toe gevoerd beleid niet de belangen van Land en Volk heeft bevorderd in den zin en in de mate als daarvan verwacht had mogen worden.

2. Niettegenstaande de groote belangstelling door het Moederland voor Suriname aan den dag gelegd, zich o. a. toonende in de belangrijke bedragen ten laste van het Moederland, besteed aan de huishouding des lands en aan de zgn. productieve werken, is de toestand van Suriname op dit oogenblik niet anders dan die eener geheel afhankelijke, kwijnende kolonie.

3. Onder die omstandigheden is een sterk verlangen ontstaan onder het denkend deel der bevolking, dat aan dezen toestand een einde kome en het bestek opnieuw worde gemaakt en een nieuwe koers bevaren.

4. De waar te nemen mislukking van het beleid vindt, naar het oordeel der Koloniale Staten, een zeer voorname oorzaak in de afscheiding, welke er in het bestaand Regeeringsstelsel is neergelegd tusschen *staatkundig* en *economisch* Suriname.

5. Immers het Koloniaal Bestuur is niet alleen niet verantwoordelijk aan de vertegenwoordiging der kolonie, doch behoeft zich zelf niet te houden aan de uitgesproken meeningen en wenschen der vertegenwoordiging; verantwoording en beslissing geschieden in Nederland buiten den invloed der Koloniale Staten.

6. Dit heeft ertoe geleid, dat de actieve deelname aan het Landsbestuur door het vertegenwoordigend orgaan, dat geacht mag worden voortgekomen te zijn uit het economisch Suriname, nooit ten volle tot zijn recht is gekomen.

7. Een der belangrijke gevolgen hiervan is, dat te geringe aandacht is geschonken aan de opvoeding der bevolking tot voldoende geschiktheid en initiatief om door eigen werkzaamheid het Land tot de welvaart te brengen, welke het gevolg zal zijn van een veel meer intensieve deelname dier bevolking aan de productie des lands.

8. Nooit zal Suriname uit den huidigen, kwijnenden toestand kunnen worden opgeheven en tot zelfstandigheid gebracht, zoolang niet de productie van verschillende bronnen zoo krachtig mogelijk worde opgevoerd; daarop zullen alle in de toekomst te nemen maatregelen gericht moeten worden.

9. Met nadruk moet hieraan worden toegevoegd, dat de huishouding van Suriname te dien opzichte zal moeten worden gewijzigd, opdat het mogelijk zij met de bestaande krachten en de voorhanden middelen dit doel zoo ernstig mogelijk na te streven.

10. Het voeren eener huishouding boven de krachten en de behoeften des lands, hetgeen alleen mogelijk is door daaraan een groot deel van het jaarlijksche subsidie te besteden, heeft een toestand in het leven geroepen, welke geen bevrediging gebracht heeft en waarmede de Koloniale Staten in de naaste toekomst gebroken willen zien.

11. Treffend blijkt die toestand uit de in de hierbij gevoegde bijlagen voorkomende cijfers, welke uit de officiëele gegevens zijn geput. [1])

12. Om aan dezen algemeen gewraakten toestand een einde te maken, achten de Koloniale Staten het gebiedend noodzakelijk dat hun, met betrekking tot de begrooting, volledige zeggenschap gegeven wordt.

13. De bestaande bestuursinrichting zal belangrijk gewijzigd en vereenvoudigd moeten worden, waarbij niet geschroomd zal mogen worden geheel te breken met wat reeds lang bestaan heeft en waarvan onder de gegeven omstandigheden het nut niet gebleken is.

14. Teneinde echter te voorkomen, dat ontwrichting zal plaats vinden, zullen deze wijziging en vereenvoudiging zeer geleidelijk moeten gebeuren en is het daarom noodig het subsidie voor een bepaald aantal jaren te handhaven, elk jaar te verminderen met een vast bedrag.

15. Rijkshulp in den vorm van het tegenwoordige subsidie behoort daarna uitgesloten te zijn.

16. De vlottende schuld zal in eene leening moeten gefundeerd worden, waarvan met de aflossing zal worden begonnen na afloop van een vooraf vast te stellen tijdvak.

Aan het huidig stelsel van kasvoorschotten wordt een einde gemaakt.

17. Voor Rijkshulp zal voornamelijk in aanmerking mogen komen:

a. het verleenen van steun aan het kapitaal om in dit land een loonend emplooi te vinden, en

b. het bevorderen van immigratie en kolonisatie.

18. Waar de nu te ondernemen reis van den Gouverneur, luidens aan de Koloniale Staten verstrekte mededeeling, blijkbaar ten doel heeft met Uwe Excellentie maatregelen te beramen tot verheffing van Suriname's welvaart, wenschen de Koloniale Staten thans als hunne meening te doen kennen, dat in de eerste plaats door de genoemde middelen en door opvoering der productie en inkrimping der Bestuursbemoeienis als uitkomst van een betere wisselwerking tusschen wat hier boven is genoemd staatkundig en economisch Suriname, een bevredigende toestand is te bereiken.

19. De Koloniale Staten, die de nadeelen van het bestaande stelsel zeer ernstig inzien, stelden zich voor in het nu ingetreden zittingsjaar hunne volle aandacht aan dit vraagstuk te wijden en hopen te dien opzichte in medewerking met het Bestuur een betere toekomst te hlepen voorbereiden.

20. Zij spreken op dien grond het vertrouwen uit dat geene maatregelen ter bevordering van de welvaart van Suriname zullen worden getroffen, alvorens hun de gelegenheid zal zijn geschonken een oordeel daarover uit te spreken, in verband met het vorenstaande.

De Koloniale Staten,
(*get.*) J. A. DRIELSMA, *Voorzitter.*
(*get.*) CHARLES C. MERIBA, *Griffier.*

---

[1]) De bijlagen zijn hier niet opgenomen.

Redactie W. I. G.

VIER EN TWINTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS (OVER 1925)

De Nederlandsche Commissie werd in het verslagjaar niet gewijzigd.

De Surinaamsche Commissie veranderde, doordat de heer L. Gonggrijp naar Ned. Oost-Indië werd overgeplaatst en dus Suriname verlaten moest; op 28 Juli 1925 werd hem door den Gouverneur van Suriname op zijn verzoek eervol ontslag verleend, terwijl tegelijkertijd in zijn plaats de heer J. W. van Dijk, landbouwscheikundige aan het Landbouw Proefstation, benoemd werd.

In den loop van 1925 werden geen belangrijke collecties uit Suriname meer ontvangen, ten deele wegens vertrek van den houtvester L. Gonggrijp. In het Botanisch Laboratorium te Utrecht werd de bewerking van een tamelijk groot aantal plantenfamilies voltooid.

De publicatie van de nieuwe soorten in het Recueil des Travaux botaniques is inmiddels begonnen. Met de verdeeling van het materiaal dier families over verschillende herbaria werd een begin gemaakt. Voor de „Flora van Suriname" zijn thans een aantal manuscripten in portefeuille aanwezig, zoodat ook met die uitgave zal kunnen worden begonnen, zoodra over de wijze van uitgave een beslissing is genomen.

Op 31 December bestond het boekenbezit uit de onderstaande werken:

Boldingh, Flora enz.	157 stuks.
Bulletin 47	10 „
„ 38	25 „

terwijl er aan geldelijke bezittingen waren:

Waarde effecten op 31 December 1925	ƒ 32.283,72
Inlage Rijkspostspaarbank	- 200,20
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank	- 1.387,62
Kassaldo	- 29,22

C. F. Schoch, *Voorzitter.*
L. P. de Bussy, *Secretaris.*

BIBLIOGRAPHIE

Land, Leute und Missionsleben in Suriname, von von W. R. Voullaire. Missionsbuchhandlung Herrnhut 1925 (Geïll.).

Zweimal gehenkt. Aus dem Leben eines Chinesen in Suriname, von †H. G. Schneider. 4. Auflage. Missionsbuchhandlung Herrnhut 1925. (Geïll.).

Glück auf. Berg- und Hüttenmännische Zeitschrift, 61. Jahrg. no. 27, 4 Juli 1925. Geh. Bergrat K. Keilhack. Der geologische Bau und die Phosphatlager von Curaçao.

Proceedings of the twentyfirst International Congress of Americanists. Second part.Held at Göteborg, 20—26 August 1924. Göteborg 1925. Recherche des tableaux sur le Brésil offerts par le Prince Jean Maurice de Nassau au Roi Louis XIV, par L. C. van Panhuys.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. 1 April 1926. Kurze Vorgeschichte unsers neuen Missionsposten Granman-Staalkondre, von Missionar W. Kersten. — Erste Erlebnisse in Granman-Staal-Kondre, von H. Zangen. — Eine Segelschiffreise von Suriname nach Europa. Aus dem Lebenslauf von Schw. E. S. Dobler. — Der neue Kirchbau in Carolina, von W. Burckhardt.

Negerpsyche im Urwald am Lohali. Beobachtungen und Erfahrungen, von Joseph Fräszle S. C. J. Kongo-Missionär. Mit 21 Bildern. Freiburg im Breisgau. 1926.

Tijdschrift van de Nederlandsche Maatschappij voor nijverheid en handel, April 1926. Overzicht van een lezing door Prof. Mr. J. C. Kielstra over „Problemen in West-Indie" op 12 Maart gehouden voor het departement Leiden.

Mitteilungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Leipzig, 1923—1925. Leipzig 1926. Niederländisch-Westindien. Von Otto Winkler. (Mit 1 karte).

De Indische Mercuur, 28 April 1296. De Sinaasappelcultuur in Suriname, door A. W. Drost.

Berichten uit de Heidenwereld. Mei—Juni 1926. Een Zondag in Leliëndaal, door Zendeling A. Peucker. — Lichtpunten. Uit den arbeid der Stadszending-Paramaribo. 1 Nov. 1924—31 Oct. 1925. (Slot), door J. Frey, Directeur.

De Indische Verlofganger, 16 April 1926. Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 30 April 1926. Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. (Geïll.).

Buiten. Geïllustreerd Weekblad. 1 Mei 1926. Gieren, door H. v(an) C(appelle). (Beschrijft ook de zwarte aasgier van Suriname, met afbeelding, en ook de Surinaamsche koningsgier).

Tijdschrift voor Economische Geographie, 15 Mei 1926. Enkele beschouwingen over Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Bijdragen tot de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Deel 82, eerste aflevering, 1926. Surinaamsche volksvertellingen, door A. P. Penard.

Oost- en West-Indië. Beknopt leerboek der aardrijkskunde, door L. Romkes. Met vele penteekeningen. Zwolle, 1926.

De Periskoop, 27 Maart, 1 en 10 April 1926. Iets over onzen Caraïbischen Pujai, door A. P. Penard.

Idem. 17 April 1926. Iets over onzen Caraïbischen Pujai, door A. P. Penard. — Naar de Tibiti, door E. Essed. — Geschiedkundige sprokkels, door Fred. Oudschans Dentz: Een noodkreet van een gouverneur (nl. een verzoek van P. Versterre van 4 Juli 1675 om emgratie van blanken naar Suriname).

Idem. 24 April, 1 en 8 Mei 1926. Iets over onzen Caraïbischen Pujai, door A. P. Penard. — Naar de Tibiti, door E. Essed.

Idem. 15 Mei 1926. Naar de Tibiti, door E. Essed.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Juni 1926. Buiten-parochies op het eiland Curaçao, door een Missionaris. — De Karaïb en zijn taal door W. Ahlbrinck C.SS.R.

Uit het geestenrijk van Suriname. VII. Ogrihai, VIII. Winti. IX. Wisi. X. De Obiadatra. Paramaribo, 1926.

De Economische toestand van Suriname in 1925. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo, 1926.

Verslag der Algemeene Rekenkamer over 1925, ingevolge artikel 36 der Surinaamsche Comptabiliteitswet.

Idem, ingevolge artikel 36 der Curaçaosche Comptabiliteitswet.

Naamlooze Vennootschap Balata Compagnie „Suriname". Verslag over het boekjaar 1925.

De Surinaamsche Bank 1925. Verslag door den Hoofddirecteur uitgebracht in de algemeene vergadering van stemgerechtigde aandeelhouders op 9 Juni 1925. Amsterdam, 1926.

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië. Deel 66, afl. 2 (1926). Bilharzia-behandeling. Ervaringen met ruim 3000 tartarus-emeticus-injecties. Te nemen voorzorgen. Bereikte resultaten, door Dr. P. H. J. Lampe, off. v. gez. te Paramaribo.

Koninklijke Vereeniging ,,Koloniaal Instituut". Amsterdam. Jaarverslag der Afdeeling Handelsmuseum 1925.

De Indische Culturen. 11e Jaarg. No. 9. 1 Mei 1926, Surinaamsche bajem (groentesoort) of klaroen, door Dr. C. J. J. van Hall. (Met afb.).

„In- en uitvoer" van 21 Juni 1926. De stand der Surinaamsche cultures.

EEN KONINKLIJKE COMMISSARIS IN SURINAME

DOOR

S. KALFF

Voorzeker is de figuur van graaf Johannes van den Bosch van meer beteekenis geweest voor Oostindië dan voor Westindië; de „vader van het Cultuurstelsel" was een meer op den voorgrond tredend persoon dan de commissaris generaal van het jaar 1828.

Intusschen was hij in die laatste kwaliteit vrij wel uniek; alleen aan baron von Spörche werd in 1751 een soortgelijk mandaat gegeven door bewindhebbers der W.I Comp. als aan v. d. Bosch door koning Willem I. En die opdracht had nog een ander karakter, dewijl von Spörche de plaats van den gouverneur Mauricius kwam innemen, terwijl v. d. Bosch als 't ware een heen- en-weertje naar de kolonie maakte zonder zich bij de rij der gouverneurs in te schuiven. In de geschiedenis der O. I. Comp. zouden de commissarissen generaal bij herhaling te voorschijn komen; de namen van Ryklof van Goens Jr., Frederik Lambertsz. Bent, v. Reede tot Drakestein, Nederburgh, Frykenius, v. Stockum, Siberg, v. Overstraten, v. Grasveld, Elout, v. d. Capellen, Buyskes, du Bus de Gisignies waren daar om het te getuigen. In de geschiedenis van de W. I. bezittingen zou eene zending als van v. d. Bosch een uitzondering blijven.

Tijdens hij die zending aanvaardde had hij reeds eene voorspoedige militaire loopbaan, en tevens een tamelijk bewogen leven achter zich. Geboren op 2 Febr. 1780 te Herwijnen (Gelderland) als zoon van een daar gevestigden geneesheer, was hij in 1797 als luitenant der genie naar Indië vertrokken, en had er voorspoedig gediend. Nadat hij tot den kapiteinsrang was bevorderd, was hij

aide de camp geweest van twee gouverneurs generaal, v. Overstraten en Siberg. In 1804 was hij tot majoor opgeklommen, en trad in 't huwelijk met eene dochter van den legerkommandant, Catharina Lucretia de Sandol Roy. Hij ontwierp een defensieplan voor Batavia, was bij een paar expedities tegenwoordig, bereikte den rang van overste en trad als zoodanig op als adjudant generaal van den landvoogd Wiese. Maar zoodra in 1808 de „glorieuse gek" (zooals zijne vijanden hem noemden) mr. H. W. Daendels aan het bewind kwam, nam v. d. Bosch met den titel van kolonel zijn ontslag. Doch het duurde tot 1810 alvorens hij met zijn gezin (van zijne vijf kinderen waren er drie te Batavia geboren) naar Europa vertrok. En dit vertrek was geenszins vrijwillig. Het machtwoord van Daendels had reeds te voren v. d. Bosch's schoonvader, den brigadier de Sandol Roy, uit de kolonie verwijderd; met den schoonzoon ging 't denzelfden weg. Ten gevolge van een compromitteerend schrijven van de Sandol Roy werd v. d. Bosch met een scheepje van slechts 120 ton naar Europa (Bordeaux) gezonden, doch dit werd onderweg door een Engelsch oorlogsschip genomen en naar Plymouth opgebracht. Uit die Britsche haven richtte v. d. Bosch in 1811 een brief aan den Nederlandschen agent v. Polanen, die door eene vorige Indische regeering met eene commercieele opdracht naar Noord Amerika was gezonden; en daarin kwam o.a. voor:

„Het onvoorzigtig schryven van myn schoonvader aan mij uit Amerika heeft voor mij en mijne familie zeer onaangename gevolgen gehad, weinigstens heeft het den Heer Daendels tot een pretext verstrekt mij met mijne geheele familie aan boord van een vaartuig van 120 ton te plaatsen en naar Bordeaux te zenden. Mijne schoonmoeder, vrouw en kinderen waren van deze conscriptie niet uitgesloten, en gedurende zes maanden zijn wij met twaalf personen in eene ruimte van 12 voet lengte en 10 voet breedte opgesloten geweest. Mevrouw de Marolles, uwe dogter, is met zeer veel moeite dit ongelukkig lot ontslipt, en ik mag het u niet ontveinzen dat wellicht het voornemen om haar Ed. tot een voorwerp van meer ver-

fijnde wraak te doen verstrekken, daartoe gecontribueerd heeft; zijn woede is tegens u tot die hoogte gestegen, dat hij in tegenwoordigheid van meer dan 40 menschen gesworen heeft u te zullen doen fusilleeren bij uw eerste intrede in de Colonie, al ware het ook dat de koning van Holland (Lodewijk Napoleon) u als gouverneur generaal na Batavia zond".

Daendels werd echter nog in hetzelfde jaar 1811 door keizer Napoleon teruggeroepen, en v. d. Bosch kwam veilig in Holland, waar hij als kolonel bij het leger in dienst trad. In 1813 werd hij benoemd tot aide de camp van den luit. generaal Krayenhoff. Napoleons heerschappij was in het laatst van dat jaar wel ten val gebracht, maar het grondgebied der voormalige Bataafsche Republiek was nog niet door de Franschen ontruimd. De generaal Molitor stond nog met eene vrij aanzienlijke troepenmacht in 't land en hield eenige vestingen bezet; doch na zijn aftocht uit Utrecht nam v. d. Bosch die stad in naam van den prins van Oranje in bezit. Daarna voerde hij het bevel over de troepen, die de Franschen uit de vesting Naarden trachtten te verdrijven. De latere minister A. R. Falck verklaarde in zijne gedenkschriften, dat v. d. Bosch zich bij hem had aangeboden om de vesting Gorkum te overrompelen, en schreef er over:

„Het kwam mij dadelijk zeer gewaagd voor, maar hij drukte zich zoo wel uit en was zoo vaardig in het oplossen der eerste bedenkingen, die ik in het midden bracht, dat ik mij verder met het voorstel inliet dan de drang der ons nabij liggende belangen en omstandigheden misschien veroorloofden. Hoewel ik het ontwerp, na raadpleging met eenige leden der voorloopige regeering liet vallen, den ontwerper verzocht ik bij de hand te blijven, wel voorziende dat het niet lang duren kon, of er zou van iemand van zooveel overleg en ijver nuttig gebruik te maken zijn. En inderdaad, hij was vijf dagen later chef van den staf bij Krayenhoff, en is thans gouverneur generaal in Ned. Indië".

Nadat de Franschen het land uit waren en de prins van Oranje uit Engeland was overgekomen om de kroon te

aanvaarden, meende de regeering van v. d. Bosch' Indische ervaring partij te kunnen trekken door hem in 1814 te belasten met de directie der O. I. militaire zaken. In het zelfde jaar stierf zijn vrouw; zij liet hem drie zonen en twee dochters na. Sedert hertrouwde hij met R. A. E. de Sturler, die hem nog twee zonen schonk. Aan een daarvan, in 1815 te Londen geboren, gaf hij den historischen naam van Richard Leeuwenhart.

Europa was nog niet tot rust gekomen, doch bij den slag van Waterloo was v. d. Bosch niet tegenwoordig. Hij was toen chef van den generalen staf van den luit. generaal de Constans Villars, en bevond zich te Maastricht ter verdediging van de Maaslinie. Nadat door dien slag Napoleon's lot bezegeld was, bereikte v. d. Bosch den rang van generaal majoor titulair en kwam gedurende eenige jaren op non-activiteit. In deze periode hield hij zich met voorliefde bezig met de zaak der armenverzorging. In 1818 gaf hij zijne verhandeling in 't licht over de mogelijkheid der vestiging van eene algemeene armeninrichting door stichting van eene landbouwkolonie. Zijn streven had ten gevolge de oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid, en van de kolonie Frederiksoord. Later, in Suriname gekomen, stond hij daar dezelfde beginselen voor; doch hier was reeds, ongeveer een half jaar vóór zijne komst, eene dergelijke maatschappij opgericht, en de tijd van zijn verblijf in de kolonie was te kort om aan die instelling een breederen en vasteren grondslag te geven.

Trouwens, ook met de Hollandsche instelling ging het niet naar wensch; zoowel prins Frederik, naar wien de kolonie genoemd was, als v. d. Bosch beleefden niet steeds genoegen aan het vaderschap over die schepping. Toen Jacob v. Lennep en D. v. Hogendorp in 1823 te Frederiksoord kwamen, viel hetgeen zij daar zagen hun zeer tegen, inzonderheid het onderwijs. En hun beider vriend Isaac da Costa, die zich in zijne jonge jaren wat heetgebakerd, en vooral geen „zoon der lauwe westerstranden" toonde, voer over dit onderwerp uit:

„Hij verdient dat men hem den kop voor de voeten legt

die generaal van den Bosch! En die goede prins Frederik! Mocht hij toch die schelmen ontmaskeren! Ik dank den Hemel dat onze dierbare kroonprins in geen van al die vervloekte verbonden en maatschappijen is ingewikkeld geworden.... Zij is uit den duivel, de Maatschappij van Weldadigheid! De armoede te willen opheffen! Het ontwerp is boven het bereik der menschen. Zij willen een toren van Babel bouwen" [1]).

Behalve met armenzorg hield v. d. Bosch zich bezig met de koloniale zaak. Daarvoor kwam hem zijn nonactiviteit ten goede; hij vestigde de aandacht der regeering op zich door een werk in twee deelen, dat in 1818 verscheen en waarin ook de zaken van Westindië behandeld werden. Het droeg den wijdloopigen titel van „De Nederlandsche bezittingen in Azië, Amerika en Afrika in derzelver toestand en aangelegenheid voor dit Rijk wijsgeerig, staathuishoudkundig en geografisch beschouwd". Deze uitgave droeg er ook toe bij om zijne persoonlijke belangen te bevorderen; hij werd van zijne nonactiviteit ontheven doordien hij belast werd met de administratie van de zaken der nationale militie en schutterijen bij het departement van Binnenlandsche Zaken. Zulk eene vaste en bezoldigde betrekking was geene onverschillige zaak voor een huisvader van welhaast zeven kinderen. Want alleen het jongste daarvan, mr. Eduard van den Bosch, legatiesecretaris te 's Gravenhage, werd na zijn terugkeer uit Westindië geboren.

Dit was zijn laatste openbare charge voordat hij, op 12 Oct. 1827, benoemd werd tot commissaris generaal voor Westindië, ten einde daar het bestuursstelsel op een vasten voet te brengen. De zending werd van den aanvang af beschouwd als eene tijdelijke; van daar dat hem geen vast inkomen en emolumenten werden toegekend, doch eene belooning in eens van *f* 60.000. Aanleiding tot die missie gaven de vele klachten, die uit de kolonie hun weg hadden gevonden naar het moederland, waar het beleid over de Westindische zaken in handen was van het Departement van Koophandel en Koloniën. Voorts de berichten over

[1]) Bijvanck. De jeugd van I. da Costa. II 255.

den ontredderden economischen toestand der W. I. bezittingen en de corruptie onder de Surinaamsche bewindslieden, waarvan voorbeelden werden genoemd in het adres aan den koning van den ontslagen gouvernements-secretaris Ringeling. De toestand was verergerd door de depreciatie van het kaartengeld, dat het eenige circulatiemiddel uitmaakte en allengs in waarde achteruit was gegaan, ten gevolge waarvan de verhooging van den wisselkoers op Nederland niet uitbleef. Eerst kort vóór v. d. Bosch' komst, in 1827, was met intrekking van het Surinaamsche papier- en kaartengeld een nieuw muntstelsel ingevoerd, met den gouden penning van *f* 10, den zilveren gulden en de kopermunt als in 't moederland. De hoofdplaats Paramaribo was de gevolgen nog niet te boven van den grooten brand, die zeven jaren te voren een aanzienlijk gedeelte der stad in de asch had gelegd, en een verlies van omstreeks 16 millioen veroorzaakte. De gedrukte toestand en de finantieele onmacht der plantage-eigenaars hadden het grootste aantal plantages in handen gebracht van hypotheek- en fondshouders in Nederland, die hunne gemachtigden in de kolonie hadden. Het handelscrediet was, volgens een schrijver uit dien tijd, „zwaar getroffen, er was gebrek aan geld, de landbouw kwijnde, onderwijs en armwezen bevonden zich in een treurigen toestand, het lot der slaven was diep ellendig [1]). Dit was derhalve een geheel andere staat van zaken dan waarop de dichter P. F. Roos in zijn *Suriname verheerlijkt* doelde met de regels:

Ja, Surinamers! ja! uw welgeregeld leven
Zal U van tijd tot tijd meer kroost, meer welvaart geeven,
'k Stel U den aardbol voor een oogenblik ten toon,
Een vraag waar gastvrijheid zoo heerlijk zit ten troon
Als in dit wingewest! Waar vind men zooveel weezen
Bij vreemden mild bezorgd, een weldaad nooit volprezen?
Waar word menschlievendheid zo hoog geëerd, geacht?
Waar word weldadigheid in stilte meer betracht?
Waar de armoe meer getroost door hulp en mededogen?
Gij, Surinamers, moogt op deze deugden boogen!
Gelukkig wingewest! Gij schaft een ruim bestaan
Aan ieder, die uw spoor van werken in wil slaan —
Enz.

---

[1]) Encyclop. W. I. 121.

't Was een vers van het jaar 1804; maar in de kwart-eeuw, die sedert verstreken was, had het z'n actualiteit niet behouden. Integendeel was voor dat „ruim bestaan" een zeer karig bestaan in de plaats gekomen. Thans verwachtte men opbeuring van den staat van zaken van een commissaris generaal, die met uitgestrekte volmacht bekleed was. Hij kwam als 's konings vertegenwoordiger, gerechtigd om alle maatregelen te treffen, die hij zou noodig achten. Met gewestelijke gouverneurs noch Koloniale Raden had hij rekening te houden; hij stond boven hen.

De oorlogsbrik de *Zwaluw* bracht hem naar zijne bestemming, doch niet rechtstreeks naar Suriname. Zijne inspectie begon bij de eilanden Curaçao, St. Eustatius en St. Martin, waar hij met klein gevolg aankwam, nl. met zijn secretaris Mouton en den administrateur Gillié. Volgens een van zijne tegenstanders had hij daarvoor zijne bijzondere redenen en was niet gesteld op eene talrijke omgeving omdat hij ongaarne bespied werd. Hoe talrijker het personeel, hoe meer omzichtigheid er vereischt werd in zaken, die het daglicht niet konden verdragen. Naar 't schijnt was hij op deze reis tevens vergezeld door zijn tweede vrouw, Rudolphine Adolphine Elisabeth de Sturler; althans, een tijdgenoot schreef in tamelijk duistere termen:

„Daar, op de eilanden, ging reeds alles tegenstroom; hooggeplaatste ambtenaren, die men wilde afzetten, werden niet alleen gehandhaafd, maar in veel hooger betrekking geplaatst. En men zag tegelijkertijd des Generaals vrolijke gemalin met voorwerpen schitteren, die men bij haar vroeger niet had waargenomen, die echter volstrekt niet in verband mogen worden gebragt met den plotselingen overgang in het waarderen van personen".

Onder die hooggeplaatste ambtenaren telde in de eerste plaats de gouverneur van Curaçao, Paulus Roelof Cantz'laar. Nadat v. d. Bosch op 28 April 1828 te Paramaribo was aangekomen, stelde hij den gouverneur van Suriname, Abraham de Veer, op pensioen, en Cant'zlaar in zijn plaats. De Veer's naam was nl herhaaldelijk genoemd in de naar Nederland gezonden

klachten over de ongerechtigheden, die in de kolonie bedreven werden, maar volgens zijne vrienden was hij meer zwak dan schuldig. Hij zou te veel aan den leiband geloopen hebben van den fiskaal baron van Heeckeren, afgeschilderd als iemand die „de gansche toonladder van de verfoeilijkste onzedelijkheid had doorloopen". Van den Bosch liet naar diens handelingen een onderzoek instellen, waaruit o.a. bleek dat hij zich verrijkt had met 's Lands eigendom, n.l. door zich gouvernementsslaven toe te eigenen. Later werd hij er van beschuldigd dat hij, procureur-generaal geworden, Europeanen tot hooge en willekeurige boeten verwees, en hen achter de traliën zette totdat zij het geld gevonden zouden hebben. Doch de uitslag van de enquête stond zijne promotie niet in den weg, want na Cantz'laars overlijden kwam hij als gouverneur van de kolonie in diens plaats. Ook in Suriname bestonden *cosas de Espana* — maar 't kon wel zijn dat zijne vijanden hier den duivel te zwart geschilderd hadden.

Voor den gouverneur de Veer was 't een pleister op de wond, dat v. d. Bosch hem schriftelijk de getuigenis gaf, dat onder zijn bestuur de finantiën der kolonie aanmerkelijk verbeterd waren. En dat hem daarna een verhoogd pensioen van *f* 8000 werd toegekend, zijnde *f* 2000 meer dan waarop hij aanspraak kon maken. Hij stierf in de kolonie, in 1838; zijne verdiensten werden door zijn zoon, G. S. de Veer, in eene brochure uiteengezet.

De verbetering van het lot der slaven was een van de *desiderata*, waarmee de commissaris generaal uit Nederland gekomen was. Hij oordeelde dat het in 1784 uitgevaardigde slavenreglement drakonische bepalingen bevatte en gelastte, in art. 117 van het Nieuwe Reglement:

„De slaven zullen, wat de dagelijksche behandeling betreft, in betrekking tot hunne eigenaars beschouwd worden te staan als onmondigen tot hunne kurators of voogden, aan welke wel het regt verbleven is om eene vaderlijke tucht over dezelve uit te oefenen, doch tegen welker mishandeling alle publieke autoriteiten verpligt zijn te waken en toe te zien dat de wet, in hun belang ontworpen, striktelijk worde gehandhaafd; wordende bij deze het

onregtvaardig beginsel dat zij in regten alleen als zaken, en niet als personen kunnen beschouwd worden, definitievelijk afgeschaft".

De zaak was maar dat de slavernij zelve een „onregtvaardig beginsel" was, en waaraan de regeering, die toch ook hare plantages en hare slaven had,mede schuldig was, De theorie der slavenbescherming was goed genoeg, doch 't haperde aan de praktijk, aangezien de regeering de middelen van controle, en vooral van contrainte miste om op de afgelegene plantages de wet te doen eerbiedigen. 'tWas nog in zijn tijd dat er een ontwerp werd gemaakt voor de oprichting eener maatschappij ter bevordering van het godsdienstig onderwijs onder de slaven en de overige „blinde heidenen" in de kolonie; een ontwerp waaraan hij zijn zegel hechtte. Maar religie was niet het eene noodige, noch het eerste noodige, hetgeen de slaaf behoefde. Een menschwaardig bestaan was een zooveel duurder eisch. Van den Bosch zelf erkende dat het oude slavenreglement te streng — hij had ook kunnen zeggen: te wreed — was, dat er te weinig waarborg was tegen mishandeling, en vóór eene behoorlijke voeding en materieele verzorging. Aangezien de slavenhouders den zwarten heiden nog geenszins beschouwden als de voogd den onmondige, maar veeleer als de eigenaar zijn vee, zoo had men zich die beweging voor godsdienstig onderwijs aldus kunnen voorstellen, dat de bastiaan thans kwam met den Bijbel in de eene en de zweep in de andere hand.

Een ander lofwaardig beginsel gold het dempen van den rassenhaat en klassenhaat onder de burgerij, het overbruggen van de klove tusschen blank en bruin, jood en christen. De kroniekschrijver vermeldde daarover: „Hij trachtte dit vooroordeel tegen te gaan door benoeming van verdienstelijke kleurlingen en Joden tot belangrijke betrekkingen, zijnde dit de eerste schreden, die kleurlingen en Joden op den weg van openbare ambten hebben gedaan; terwijl hij tevens in art. 116 der algemeene bepalingen tegen dit vooroordeel te velde trekt in de volgende bewoordingen:

„Aan alle vrije lieden, burgers der kolonie, om het even

van welke godsdienst of kleur, worden gelijke burgerlijke regten toegekend; alle publieke Autoriteiten worden uitgenoodigd om door hun voorbeeld de dienaangaande nog bestaande vooroordeelen tegen te gaan" [1]).

Evenwel was die ukase niet bij machte om zulke oude muren omver te halen. Daarvoor was de kastegeest te diep geworteld, de traditie te machtig. Slechts de tijd en de tijdgeest konden die vooroordeelen doen uitslijten en men had op deze beginselverklaring alleen mogen toepassen de zinspreuk van een vroeger tooneelgezelschap te Batavia: *Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.* (Waar de krachten ontbreken, daar is voor 't minst de goede wil te prijzen).

Op Curaçao zijnde had v. d. Bosch het initiatief genomen tot de stichting van eene gouvernements-bankinstelling, de Curaçaosche Bank. Zijn figuur werd als zoodanig herdacht door mr. G. J. Fabius in zijn aan die instelling gewijd opstel [2]). Evenzoo had hij de hand in de oprichting van de Westindische Bank [3]), welke na zijn vertrek, in 1829, tot stand kwam. Aan de zaken van den landbouw liet hij zich veel gelegen liggen; hij liet eene gouvernementsplantage aanleggen op *Voorzorg*, aan de Saramaccarivier, waar later eene kolonisatieproef met Hollandsche kolonisten genomen werd. Voorts stelde hij belang in de vruchtencultuur; ofschoon het Surinaamsche fruitkorfje reeds welvoorzien mocht heeten, streefde hij er naar het aantal soorten nog te vermeerderen. Zijne heugenissen aan de Oostindische Pomona kwamen hier in 't spel, hij bracht zaden mee van de advokaatvrucht, den kaneelappel, zuurzak, zoete citroen, pomme de Cythère, enz. Hij verried toen reeds dezelfde voorliefde tot de pomologie, waaraan hij later op zijn Haagsche buitenplaats *Boschlust* zou toegeven.

---

[1]) Wolbers. Geschiedenis van Suriname, bl. 643.

[2]) De Economist. Mei 1913.

[3]) Zie hierover: *Memorie betreffende het oprichten van eene bank voor de Nederlandsche West-Indische Bezittingen van J. van den Bosch*", medegedeeld door W. L. Groeneveld Meyer. (*Economisch Jaarboek*", 5e deel, 1919. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage. En voorts de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, sub. „*Credietinstellingen*".

In bestuurszaken was zijn voornaamste werk de nieuwe administratieve regeling, waarvan het leidend beginsel de centralisatie van alle Westindische koloniën onder één hoofd was. Dit maakte een einde aan de indeeling van het jaar 1816, waarbij Suriname onder een gouverneur generaal, de Benedenwindsche eilanden onder een gouverneur generaal en twee commandeurs, de Bovenwindsche eilanden onder een gouverneur en twee commandeurs geplaatst waren. Thans werden alle koloniën onder ééne administratie gebracht, waarvan het hoofd, te Paramaribo resideerend, den titel droeg van gouverneur generaal der W. I. bezittingen. Blijvend zou deze vereeniging intusschen niet zijn, want in 1845 werd Suriname weer administratief gescheiden van de overige bezittingen en de titel van gouverneur generaal afgeschaft.

Die titel was dan ook kwalijk in overeenstemming met de belangrijkheid van het ambt, en paste beter voor den landvoogd van Oostindië dan voor dien van Westindië. Toch hadden de gouverneurs der kolonie wel eens een nog wijdluftiger titel gedragen; aan Philip Julius Lichtenbergh, die tusschen de jaren 1669 en 1671 de kolonie bestuurde, had men in een officieel Recueil den titel gegeven van Souverein der Provincie Suriname. 't Was „meer vlagge dan verdeks", zooals Huygens gezegd zou hebben. En het praedicaat Excellentie was aan dat gouverneur-generaalschap „geaccrocheert", ofschoon niet eens de landvoogden van Oostindië, tot op Daendels, zoo ver gegaan waren. Die heetten slechts Zijn Edelheid, op z'n meest Zijn Hoog Edelheid. Doch de gouverneurs van Suriname waren in dit opzicht niet allen zoo modest als mr. Jan Jacob Mauricius, dien zijne vijanden tegenover bewindhebbers der W. I. beschuldigd hadden van usurpatie van dien titel, en die zichzelf als „la plus pitoyable excellence de l'univers" erkende. Doch tevens kon hij zich beroepen op het precedent, door zijne voorgangers gesteld; „en het zou eene belagchelyke humiliteit zijn de titels of praememinentiën, die ik bij het ampt gevonden heb, te willen altereren".

In den tijd van v. d. Bosch was men met die „humili-

teit" zoo ver nog niet gekomen, en wanneer nu een gouverneur van Suriname Excellentie genoemd werd, hoe moest dan wel een commissaris generaal en vertegenwoordiger des konings heeten? Men had daarvoor wel een titulatuur mogen bedenken in den geest van Heeren Meesters op het Oostindische Huis, toen die aan de stadhouders Willem IV en Willem V de hoogste waardigheid bij de O. I. Comp. wilden opdragen en daarvoor den titel bedachten van Opperbewindhebber en Oppergouverneur-generaal.

Bij zijne verdere hervormingen maakte v. d. Bosch eene restrictie voor den Raad van Politie, het college dat zooveel gouverneurs dwars had gezeten. Hij bepaalde „dat dezelve geenszins de magt en invloed zal kunnen beperken, welke aan den gouverneur generaal ter behoorlijke uitvoering van 's konings bevelen noodzakelijk is". Het Hof van Politie en Crimineele Justitie werd door hem afgeschaft, terwijl aan den gouverneur generaal werd toegevoegd een Hooge Raad der W. I. bezittingen, bestaande uit den procureur generaal, controleur generaal der financiën, raad commissaris der inlandsche bevolking en raad commissaris van 's Rijks domeinen. De gouvernementssecretaris was tevens secretaris van dezen Hoogen Raad. De bevoegdheid van den gouverneur generaal werd aanmerkelijk uitgebreid en de uitvoerende macht bijna geheel in zijne handen gelegd. Niet alleen waren de leden van den Raad aan zijn gezag onderworpen en had hij als voorzitter eene beslissende stem bij de beraadslagingen, doch de onderwerpen van die beraadslagingen mochten alleen met zijne toestemming ter tafel worden gebracht en zoo noodig was hij bevoegd alles alleen te regelen. Dit gaf hem dus vrij wel dat recht van *veto*, waardoor in het oude Rome de volkstribunen de besluiten van den Senaat konden vernietigen. En het karakter van dezen Hoogen Raad te Paramaribo aardde op die wijze naar dat van den Raad van Indië te Batavia, die van een mederegeerend lichaam werd teruggezet tot een adviseerend lichaam.

Zooveel macht als thans aan de gouverneurs generaal

van Westindië werd toegekend, hadden niet eens die van Oost-indië bezeten, al was 't wel eens voorgekomen dat een Indisch landvoogd geruimen tijd zonder een Raad regeerde, zooals in 't geval van Joannes Camphuis. Of ook dat zoo'n landvoogd leden van zijn Raad in hechtenis liet nemen en in militair arrest naar 't vaderland zenden, zooals Adriaan Valckenier deed met de raadsleden v. Imhoff, de Haze en Schinne. En onder Daendels, de man die aan v. d. Bosch maar al te goed bekend was, had de Raad van Indië minder te zeggen dan ooit in Suriname een Koloniale Raad. Doch wanneer in de dagen van Mauricius een gouverneur van Suriname zooveel bevoegdheden had bezeten als thans door een koninklijk commissaris aan zijne opvolgers werd verleend, eene machtige planterspartij had hem niet van zijn zetel kunnen drijven. Eerder had hij, in den trant van Valckenier, zich van Salomon Duplessis en andere leiders van *La Cabale* kunnen bevrijden door hen, tegelijk met de suiker en katoen van hunne plantages, naar 't vaderland te dirigeren.

Eene andere door v. d. Bosch gevestigde instelling was een zg. gemeentebestuur voor de geheele kolonie. De taak, waarmede dit college belast werd, bestond in het behartigen van de huishoudelijke aangelegenheden der kolonie zooals de plaatselijke politie, het beheer van de gebouwen en goederen der gemeente, het toezicht op de administratie der publieke inrichtingen, etablissementen, weeskamers, openbare eeredienst, armeninrichtingen, scholen, enz. Het college bestond uit een president, een secretaris en tien leden, waarvan twee wethouders. Deze werden voor de eerste maal door v. d. Bosch benoemd, onder goedkeuring der kroon. Uit de leden werden voor ieder distrikt twee heemraden benoemd, belast o. m. met de handhaving der politie en het toezicht op de slaven. De bevoegdheden van dit college waren zeer omvangrijk en werden geregeld bij een afzonderlijk besluit; het was onderworpen aan de jurisdictie van den Hoogen Raad. Voorts stelde de commissaris generaal reglementen vast voor de Regtbank van Kleine Zaken, voor het justitiewezen, handel en scheepvaart, terwijl hij bij zijn vertrek

nog instructies achterliet krachtens welke eenige takken van administratie georganiseerd, andere hervormd werden, o.a. het belastingstelsel.

Het geldwezen liet hij in eenigszins verbeterden toestand achter, ofschoon de naweeën van het vroegere vicieuse circulatiemiddel, het papieren geld, zich nog lang zouden doen gevoelen.

Dit z.g. kaartengeld (afgebeeld bij v. Loon) droeg als waarmerk een stempel met het wapen van Suriname, omgeven door de zinspreuk *Justitia Pietas Fides*, tusschen twee Indianen als schildhouders. Daaronder het jaar der uitgifte en handteekening van den boekhouder generaal; daarboven het nummer van het biljet. Sedert de gouverneur Friderici voor bijkans 2½ millioen van dit papieren betaalmiddel in omloop had gebracht, was het montant nog steeds toegenomen; bij de intrekking op 1 Januari 1827 was er voor ongeveer 7 millioen in de kolonie aanwezig. De agio was toen gestegen tot 215, volgens anderen tot 227 pct. De inwisseling was, gedwongen, geschied tegen een agio van 210 pct. en met de invoering van het nieuwe muntstelsel keerde men terug tot een gezonder finantieel beleid.

Doch dit beleid was reeds vóór de komst van v. d. Bosch ingetreden, en van de door hem ingestelde regelingen en hervormingen bleek het meerendeel voor de kolonie te kostbaar en te omslachtig. Met name zijn reglement op het regeeringsbeleid toonde zich in de gevolgen zoo onpraktisch, dat reeds vier jaren na zijn vertrek wederom eene nieuwe bestuursregeling werd vastgesteld, waarbij o.a. de Hooge Raad vervangen werd door een Koloniale Raad. Een tijdgenoot verklaarde: „Het zag er met veranderingen en instellingen, uit eigen beweging gemaakt, treurig uit; ze zijn zoowel daar (Suriname) als in de gansche W. I. bezittingen uit de natuur van hunne gebrekkigheid en ondoelmatigheid als van zelve vervallen [1]).

Nadat hij drie maanden in de kolonie had doorgebracht keerde v. d. Bosch op 1 Aug. 1828 naar Nederland terug, en de kroniekschrijver wist te verhalen dat hij zich van de-

[1]) Halberstadt. Een standbeeld voor graaf v. d. Bosch, bl. 8.

ze zending tot groote tevredenheid van den koning had gekweten. Maar had hij ook den Surinaamschen Augiasstal gezuiverd? Hier mocht men wel even denken aan de Horatiaansche vraag :*Risum teneatis, amici?* (Zoudt gij uw lachen kunnen inhouden, vrienden?) Doch het ware onbillijk geweest om van drie maanden eene oplossing te verwachten, waarvoor eerder drie jaren zouden noodig zijn geweest. Tegenstanders beweerden dat met deze zending hoofdzakelijk een privé doel was beoogd, waarmee men de uitkeering van *f* 60.000 voor een commissariaat van drie maanden op het oog scheen te hebben. Zooveel mocht gezegd worden, dat deze commissaris generaal voor Westindië al even weinig voor de opheffing en de blijvende welvaart der kolonie tot stand bracht, als dat met zoo menigen commissaris generaal voor Oostindië het geval was geweest.

Nog in hetzelfde jaar van zijn terugkeer werd v. d. Bosch benoemd tot gouverneur generaal van Oostindië, waar hij zijn levenswerk, het Cultuurstelsel, op het getouw zette [1]). Hij schreef daarover *Mijne verrichtingen in Indië*; een verslag voor zijn opvolger waarin de grondslagen en eerste uitkomsten van het stelsel vergeleken werden met de vroeger gevolgde regeeringsbeginselen en de resultaten daarvan, beschouwd in verband met de staatkundige en finantieele belangen van Indië en Nederland. In 1834 in 't vaderland teruggekeerd werd hij nog in 't zelfde jaar benoemd tot minister van koloniën, verheven tot baron, daarna tot graaf en minister van staat. Hij stierf den 28 Jan. 1844 op zijn buitengoed *Boschlust* bij Den Haag (een jaar later voor *f* 80.000 aangekocht door prins Alexander der Nederlanden). Op zijn overlijden werd een gedenkpenning geslagen, maar zijn vereerders

[1]) In een vroeger verschenen geschrift van Halberstadt: *Vrijmaking der slaven in Suriname en de opheffing van het meesterschap volgens de Staatscommissie*, Amsterdam, 1856, blz. 67, merkt hij op „dat Suriname eigenlijk de hoogeschool, de akademie voor de planters te noemen is; zoodanig, dat, toen de generaal van den Bosch zijn kultuur-systema voor Oost-Indië in werking begon te brengen, hij liefst en het eerst Surinaamsche planters gebruikte, om in de Oost-Indië te gaan les en onderwijs geven".

oordeelden die hulde te gering. Voor zulk een staatsman en hervormer behoorde een standbeeld opgericht te worden. Dit denkbeeld ging o.a. uit van het lid van den Raad van Indië jhr. J. C. Reynst, later gouverneur generaal *ad interim*; maar evenzeer als het v. d. Bosch' bewonderaars behaagde, prikkelde het zijne tegenstanders tot krachtige afkeuring. Het gaf aan een der laatsten een geschrift in de pen, dat in 1862 te Leiden in het licht verscheen onder den titel *Een standbeeld voor den graaf v. d. Bosch*, en waarin een zeer ongunstig oordeel werd geveld over den commissaris generaal en zijn werk in Westindië.

De auteur van dit geschrift was de eerste kommies bij de administratie van financiën in Suriname, Abraham Halberstadt. Zijn mikpunt was echter niet zoozeer de afgetreden commissaris generaal, maar de gouverneur van Suriname mr. Evert Ludolph baron v. Heeckeren, die hem in zijne betrekking had geschorst en op wiens voordracht hij, zonder een stuiver pensioen, uit den dienst was verwijderd. Het geschrift bevatte, in weerwil van den titel, minder eene beschouwing over de twijfelachtige aanspraken van graaf v. d. Bosch op een standbeeld, dan wel eene *oratio pro domo* van den schrijver zelf en de geschiedenis van zijn ontslag. De zaak dagteekende van ongeveer zeven jaren na v. d. Bosch' vertrek uit de kolonie, maar de schrijver was daar met dezen herhaaldelijk in aanraking geweest; 't was daarbij v. d. Bosch die, toen hij minister van koloniën was geworden, zijn zegel hechtte aan de voordracht tot Halberstadt's ontslag, en wederom v. d. Bosch, bij wien de ontslagene vruchteloos appelleerde. Reden genoeg om hem geen standbeeld te willen oprichten!

De oorzaak van het ontslag gaf eenig inzicht in Surinaamsche toestanden uit den tijd van v. d. Bosch. Ze was volgens den schrijver der brochure te zoeken in eene particuliere veete, door den gouverneur v. Heeckeren tegen hem opgevat. Hij had den laatste, tijdens hij nog fiskaal was, gedwarsboomd in zijn winstbejag, en verder kwam hier de vrouw in 't spel, van ouds een krachtige *undercurrent* in de Surinaamsche samenleving. Zoo was het reeds geweest in de dagen van Mauricius, toen het „saligh oud

wyf", mevr. Audra, van haar huis een centrum van de oppositie maakte; zoo was het sedert gebleven. De schrijver liet zich daarover uit:

„De baron van Heeckeren, vroeger Raadfiscaal en Procureur Generaal, was iemand die ons geen goed hart toedroeg, en had daar misschien zijne redenen voor; hoogstdeszelfs gemalin maakte daar geen uitzondering op. Niet zoozeer uit een teedere, zedelijke affectie voor haar verrukkelijken gemaal, want over dien boeg had de getrouwe gemalin de vuurproef niet kunnen doorstaan. Ook in dat bosch werd wel eens klandestinement gesprokkeld. „Celui qui essayait à lui plaire, lui plaît à son tour" — en zij wist dat ik er de wetenschap van bezat. Dikwerf was ik ook door Mevrouw Cantz'laar op de soirées en andere festiviteiten belast geworden om te zorgen, dat die vrolijke Madame niet naast haar op de canapé plaats nam, zooals dat de étiquette medebrengt voor de vrouw van den hooggeplaatsten ambtenaar. Mevrouw Cantz'laar kon die Madam niet goed zetten, en haar echtgenoot werd door den Gouverneur Cantz'laar voortdurend zeer afgemeten behandeld. Intusschen was dat voor mij een zeer moeyelijke corvee, en met welk talent ik mij ook mogt verbeelden mijne taak te hebben vervuld, kon ik toch niet verwachten dat ik daardoor een wit voetje bij de Madam verkreeg; terwijl het haar daarenboven niet beviel dat ik bij den Gouverneur Cantz'laar een soort van eerste viool speelde en steeds de vraagbaak was, wetende dat ik volkomen was uitgerust om hem in alles wat hij verlangde op de hoogte te brengen".

Halberstadt wist dus te veel, en daarbij had v. Heeckeren uit zijn fiskaalstijd bij hem nog een ham in 't zout. Zoodra de laatste nu, eerst voorloopig, daarna definitief, tot Cantz'laar's opvolger was benoemd, wilde hij met dien veelweter en gunsteling van den vorigen gouverneur in het gericht treden." Now, infidel, I have thee on the hip!" — gelijk het in den *Merchant of Venice* gezegd wordt. Als reden voor de schorsing en daarna voor het ontslag werd opgegeven, dat deze eerste commies op den nieuwjaarsdag van 1834 aan sommige hoofdambtenaren had doen

toekomen door hem vervaardigde papieren ridderorden — het geld was destijds wel van papier, waarom niet ook het eermetaal! — waardoor hij de regeering had willen beleedigen en koninklijke onderscheidingen in de oogen des volks als waardeloos voorstellen. Verder had hij in een particulieren brief over Surinaamsche bewindvoerders dingen gezegd, die als hoon en laster waren aan te merken. Zulk een ambtenaar kon niet gehandhaafd worden.

Sedert bleek uit een ter zake ingesteld onderzoek, dat niet Halberstadt die eereteekens van papier had gemaakt en gedistribueerd. En wat dien privé brief betrof, welke op een slinksche wijze in het bezit van den gouverneur was geraakt, hier waren door den schrijver gebruikte verdichte namen geroyeerd en eigendunkelijk vervangen door die van bestaande personen. Zóó lieten zich altijd hoon en laster bewijzen. Doch intusschen was Halberstadt, na 18 jaren dienst in de kolonie, reeds lang naar het vaderland verzonden, en mocht zien daar zijn recht te verkrijgen.

Inderdaad toonde hij zich daarin onvermoeid. Eenentwintig jaren lang vocht hij voor zijn belang en voor zijn recht; hij werd oud als querulant. Vijf opvolgende ministers van koloniën kwam hij met zijne zaak aan boord; hij schreef adressen en brochures, vroeg audienties aan, wendde zich tot invloedrijke Kamerleden, zooals Groen van Prinsterer, e. a. Ook was zijn kamp tegen officieele lauwheid en indifferentisme niet geheel vruchteloos. Er werd den onvermoeiden ijveraar, als om hem den mond te snoeren, eene toelage van *f* 600 verschaft, later verhoogd tot *f* 1000. Daarvan moest hij te Leiden, waar hij zich gevestigd had, met zijn gezin zien rond te komen. Zijne pogingen om aan eene kostwinning te geraken mislukten. Zoo rekwestreerde hij om als pachter te mogen optreden van de Surinaamsche landsplantage *Catharina en Sophia*, welk verzoek echter door den minister P. Myer, na bekomen advies uit de kolonie, van de hand werd gewezen. 't Bleek nog dat Halberstadt in zijn diensttijd in Suriname op bescheiden wijze de wetenschap had gediend, d. i. de wetenschap der ornithologie, en eene verzameling eie-

ren van Surinaamsche vogels en amphibiën had bijeengebracht. Hij nam die bij zijn gedwongen vertrek mee naar Nederland, en schonk ze aan het Museum van Natuurlijke Historie te Leiden.

Eindelijk, in het jaar 1852, toen de minister Cornelis de Groot aan het bestuur was, werd hem recht gedaan. Ambtenaren van het departement, die hem goedgezind, of van de rechtvaardigheid zijner zaak overtuigd waren, steunden die zaak; zijn ontslag werd verklaard eervol te zijn, zijn recht op pensioen erkend — achttien jaren had hij aan het pensioenfonds moeten contribueeren! — terwijl hem eene som van *f* 1800 werd toegelegd als tegemoetkoming in zijne ongunstige finantieele omstandigheden. Dit ministerieele besluit stelde hem in staat eene vordering van *f* 11.350 in te dienen voor achterstallig pensioen over ruim 21 jaren, verminderd met de bedragen van den onderstand, die hij sedert 1841 ontvangen had. „Waarbij" zoo heette het in de toelichting, „hij geheel onaangeroerd laat zijne verliezen van emolumenten, het verbreken zijner carrière, de enorme schade door gedwongen verkoop zijner goederen, reiskosten, enz. ,alsmede de eenentwintig van zijne beste levensjaren, die hij geheel buiten zijne schuld van zijne ambtenaarsloopbaan heeft moeten missen".

Nu er eindelijk een slot aan zijne lijdensgeschiedenis gekomen was, kon hij er ook toe overgaan om die geschiedenis zelve te boek te stellen. Doch dit deed hij niet vóór het jaar 1862, toen het drijven van jhr. Reynst *cum suis* om een standbeeld voor den generaal v. d. Bosch op te richten hem prikkelde tot verzet. Hij deed toen zijn boekje open, het boekje van zijn herinneringen, en versierde het met een vignet 't welk dat standbeeld der toekomst alvast voorstelde, doch met het satiriek opschrift — als zinspeling op een beruchte Weeskamer-geschiedenis — „Hulde van de weezen, erfgenamen, van den Oostindischen boedel Eckenholm (300 mille) aan den Graaf van den Bosch".

Intusschen zou het onvoordeelig licht, 't welk de schrijver over dezen commissaris-generaal en zijn verblijf in Suriname deed opgaan, nog herhaaldelijk worden opge-

wogen door de oordeelvellingen van mannen van meer koloniale beteekenis dan de zijne. De raad van Indië J. C. Reynst stond met zijne vereering voor deze figuur gansch niet alleen [1]). Zoo getuigde b.v. de oud-resident van Djokdjakarta J. J. Hasselman, die later gedurende een jaar minister van koloniën was, in zijne *Beschouwingen over de partikuliere industrie in vergelijking met hetKultuur stelsel*:

„De generaal v. d. Bosch bezat een practisch scheppend verstand van hooge vlugt. In geaardheid was hij menschlievend, want al hebben de resultaten, door oorzaken buiten hem, gebrekkig aan het goede doel beantwoord, zeker is het dat hij. in wiens gemoed het denkbeeld van de oprigting eener Maatschappij van Weldadigheid ontkiemt, iemand is, die zich het lot zijner medemenschen ernstig en liefderijk aantrekt. Dat aan zulk een man het belang van den Javaan gerust kon worden toevertrouwd, spreekt van zelf".

Die hulde was op haar plaats, maar 't was eene hulde aan den menschenvriend, niet aan den kolonialen hervormer. Voor Suriname althans, waar hij corrupte toestanden liet gelijk ze waren, waar zijne hervormingen en instellingen de eene na de ander verdwenen als gelogenstraft door de praktijk der ervaring, had zijn mandaat luttel beteekenis. Als vertegenwoordiger der Kroon mocht hij, tusschen de rij der gouverneurs, eene poovere figuur heeten, En wanneer vóór ruim een halve eeuw het denkbeeld om hem een standbeeld op te richten al door de natie ware aanvaard, waarschijnlijk zou men als de plaats voor zoo'n standbeeld niet juist Suriname hebben gekozen.

---

[1]) Zie ook: *Biographisch Album. Verzameling van portretten met levensberichten van verdienstelijke mannen uit de geschiedenis van het Ned. Zee- en krijgswezen en van de Koloniën*". Rotterdam (1850).

EUROPEAN INFLUENCE ON THE ARAWAK LANGUAGE OF GUIANA

BY

THOMAS E. PENARD and ARTHUR P. PENARD

In collecting material for a vocabulary of the Arawak language as spoken to-day in Surinam, it has been interesting to note such words as are used for cultural elements introduced by Europeans, for which the aborigines had no equivalent terms previous to the discovery of the New World. In many instances the Indians found sufficient means of expression in their own tongue, inventing suitable descriptive phrases, or constructing new words with Arawak roots. As a rule, however, they were content to adopt foreign words or to form hybrid combinations. The sources from which they drew were Spanish, Portuguese, English, and Dutch.

Probably the earliest contact of Arawaks with Europeans was with the Spaniards, whose influence on the Indian language is still seen in such words as *mülato* [1]) (mulato), mulatto; *kapussína* (capucino) (Schumann), long beard; *tiro* (tiro), cannon; *arakabosa* (arcabuz), gun; *bala* (bala), ball, shot, lead; *bulùm* (plomo), (Schumann), tin; *miyo* (navio?), ship; *temona* (timon), rudder; *remo* (remo), oar; *kampana* (campana), bell; *vela* (vela), sail; *banderu* (bandera), flag; *karena* (cadena), chain; *masséta* (mache-

[1]) The spelling of Arawak words, except where taken from the works of other writers, is in accordance with the system of orthography (phonetic) outlined by C. H. de Goeje in his Études Linguistiques Caraïbes, 1909, p. 75. Negro-English words conform with those in C. H. Focke's Neger-Engelsch Woordenboek, Leiden, 1855. The following abbreviations are used: Ar., Arawak; Sp., Spanish; Port., Portuguese; Eng., English; D., Dutch; Neg., Negro-English.

te) (Schumann, p. 174), cutlass; *fortalíssa* (fortaleza) (Schumann), a cemented wall; *sapatu* (zapato), shoe; *sambeleru* (sombrero), hat; *kamisa* (camisa), apron; *alflero* (alfiler), pin; *karte* (carta), paper; *pelata* (plata), money; *kawayo* (caballo), horse; *biriko* (borrico), ass; *polito* (pollino), ass; *mola* (mula), mule; *baka* (vaca), cow; *kabara* (cabra), goat — Kappler has *cabrita*; *porku* (puerco), hog; *pero* (perro), dog; *kalina* (gallina), domestic fowl; and *platena* (plátano), plantain. It will be seen that the words of Spanish origin pertain for the most part to nautical matters and colonization.

The word *arakabosa* applies particularly to the muzzle-loading gun. It has been combined with Arawak terms to express matters relating to fire-arms, as follows:

Breech-loading gun, *dorai-dowaro-arakabosa*.

Single-barreled gun, *thowaya-reroko-arakabosa*, from *thowaya*, alone, and *ereroko*, mouth.

Double-barreled gun, *biamatho-reroko-arakabosa*, from *biama*, two, and *ereroko*, mouth.

Gun barrel, *arakabosa-ereroko*, from *ereroko*, mouth.

Gun stock, *arakabosa-daya*, from *daya*, tree, wood.

Hammer, *arakabosa-koyokobere-kona*, from *yokhon*(?), report, and *kona*, thumb or thing.

Trigger, *arakabosa-farokote-kona*, from *faran* (?), to kill, and *kona*, thumb or thing.

Ramrod, *arakabosa-lokhotha-kona*, from *lokho*, inside, and *kona*, thing.

Charge of powder, *arakabosa-lokhodo*, from *lokho*, inside.

Percussion cap, *arakabosa-ari*, from *ari*, tooth.

Gun flint, *arakabosa-ari* (Schumann has *arrakabussa ari*), This name was no doubt suggested by the resemblance of the flint to a tooth. Its subsequent application to the percussion cap was perfectly natural. (Compare Focke, p. 53).

Report of a gun, *arakabosa-yokhon*, from *yokhon*, report

Other terms pertaining to guns and shooting are:

Gunpowder, *kolobara, kolobra, kulupara*, perhaps from the Spanish *polvora*, or the Arawak *kul-*, weak, and *bala*, lead.

Ball, or shot, *bala-maritasa*, from *bala*, lead, *malitan* (?), to make, and *sa*, egg.

Pistol, *pistolo*, from Spanish, Portuguese, English, or Dutch.

Revolver, *yohokoro-yokhon*, literally and quite appropriately, "full of reports".

Further we have the following Spanish-Arawak hybrids:

Sailor, *miyo-lokhodi*, from Sp. *navio* (?), ship, and Ar. *lokhodi*, people.

Mast, *vela-daya*, from Sp. *vela*, sail, and Ar. *daya*, tree.

Gold money, *pelata-korero*, from Sp. *plata*, money, and Ar. *kule*, red or yellow.

Silver money, *pelata-hariraro*, from Sp. *plata*, money, and Ar. *halira*, white.

Shoemaker, *sapatu-alin*, from Sp. *zapato*, shoe, and Ar. *alin*, maker.

Writer, *karte-alin*, from Sp. *carta*, letter, and Ar. *alin*, maker.

Horse stall, *kawayo-yala*, from Sp. *caballo*, horse, and Ar. *yala*, pen. "Para-grass" [1]), *kawayo-kalauya*, from Sp. *caballo*, horse, and Ar. *kalau*, grass.

Cow shed, *baka-yala*, from Sp. *vaca*, cow, and Ar. *yala*, pen.

Ox, steer, or bull, *baka-wadili*, from Sp. *vaca*, cow, and Ar. *wadili*, man.

Hen, *kalina-hiaro*, from Sp. *gallina*, hen, and Ar. *hiaro*, woman.

Rooster, *kalina-wadili*, from Sp. *gallina*, hen, and Ar. *wadili*, man.

Chicken, or egg, *kalina-sa*, from Sp. *gallina*, hen, and Ar. *sa*, child.

Henhouse, *kalina-sikwa*, from Sp. *gallina*, hen, and Ar. *sikwa*, house.

In the seventeenth century a large number of Portuguese Jews moved from Brazil to Surinam and settled there. These, no doubt, helped to preserve the Spanish

---

[1]) *Panicum numidianum* Lam.

words which had already been introduced, and perhaps contributed a few of their own. The similarity of these two European languages would, in most cases, make it difficult to decide to which the Arawak was indebted. The effect of this Brazillian influx upon the language of the negro, however, cannot be denied. A vocabulary of the Saramacca bush-negro dialect, collected in the eighteenth century by C. L. Schumann, and published by Hugo Schuchardt (1914), shows how important the Portuguese influence must have been. The Indian borrowed from the European only names of objects new to him, but the negro took many of the most common-place terms, for which he must already have had proper equivalents. It would be absurd, for example, to think that the latter had no words for "mouth", "tree", or "forest", just because he saw fit to adopt the Portuguese words "boca", "pao", and "mato". This difference in the character of words taken by the negro and the Indian is not one of accident. It has a much deeper meaning. It demonstrates most convincingly on the one hand the black man's ready response to new conditions, and on the other the red man's unyielding attitude.

The Spanish or Portuguese words have persisted practically without change for centuries. It is only in comparatively recent times that some have been replaced. For example a flag is now referred to as *flagra*, from the Dutch vlag", although the Spanish word "bandera" is still heard. The substitution of *ketin*, from the Dutch "ketting", for *karena*, from the Spanish "cadena", is of the same nature. They are merely shifts from one foreign language to another. But with the word for cow it is different. A new Arawak word, *kayolere*, apparently having reference to the lowing of this animal (from *ka*, possessing, and *yole*, throat), is now more frequently used than the old word *baka*, from the Spanish "vaca". Similarly, *temona* (H. C. Focke), rudder; *sambeleru* (Schumann), hat; and *kapussína* (Schumann), "the beard when it is long", have been replaced respectively by *bokodo-kona*, steering thing; *kwama*, a native head gear; and *waditho-*

tima, long beard. Such changes are of more than ordinary interest because they mark a tendency to discard long-established foreign words for others with Arawak roots.

Dutch and English have exerted their influence almost entirely through the medium of the so-called Negro-English. This jargon is familiar to the majority of Indians living near the coast, and is employed in practically all their intercourse with the whites and the blacks. Considering their close contact with civilization, it is remarkable that the language of the Surinam Arawak has not suffered more than it has from the Negro-English. Among the words originating from Dutch or English we recognize the following:

England, *Engelanta*, form D. *Engeland*.

Englishman, *Yerisiri*, form Neg. *Iengrisi*, English.

Priest, *pastoro*, from Neg. *pastoro*, D. *pastoor*.

Master, *basia*, from Neg. *basia*, D. *bastiaan*. There are two other Arawak words meaning master, i. e. *balili* (or *bariri*) and *fodo* (or *fudi*). The former is frequently used in combinations with names of animals to denote certain birds of prey; the latter has the significance of "teacher".

City, *forto*, from Neg. *foto*, D. *fort*. This word applies particularly to the city of Paramaribo where Fort Zeelandia is situated.

City dweller, *fortogondo*, from *forto*, city, and *gondo* or *kondi*, one who comes from. Schumann gives the meaning of *ukúndi* as "geburtig".

Cannon-ball, *kogel* (Schumann), from D. *kogel*.

Chain, *ketin*, from Neg. *ketien*, D. *ketting*.

Flag, *flagra*, from Neg. *flagra*, D. *vlag*.

Board, *planga*, from Neg. *planga*, D. *plank*.

Club, *kodya*, from Neg. *kodja*, Eng. *cudgel*.

Lamp, *lampu*, from Neg. *lampoe*, D. *lamp*.

Spoon, *lepere*, from D. *lepel*.

Soap, *sepi*, from D. *zeep*.

Button, *knopo*, from Neg. *knopo*, D. *knoop*.

Table, *tafra*, from Neg. *tafra*, D. *tafel*.

Barrel, *bari*, from Neg. *bari*, Eng. *barrel*.

Jug, *kana*, from Neg. and D. *kan*.

Bottle, *botoli*, from Eng. *bottle*, Neg. *batra*.

Box, *dosu*, from Neg. *dosoe*, D. *doos*.

Tin box, *tromere*, from D. *trommel*. A small tin box is called *tromere-sa*.

Beads, *korara*, from Neg. *krara*, D. *koralen*.

Cigar, *sigara*, from Neg. *sigara*, D. *sigaar*.

Pipe, *paipa*, from D. *pijp*, Neg. *pipa*. The bowl of a pipe is called *paipa-si* (pipe head), and the pipe stem *paipa-daya* (pipe stick).

Flute (European), *flauta* (Schumann), from D. *fluit*, Neg. *floiti*.

Cake, *kuku*, from Neg. *koekoe*, D. *koek*.

Brandy, *barandina*, from Neg. *brandiwien*, D. *brandewijn*.

Wine, *wini*, from Neg. *wien*, D. *wijn*.

Intoxicating drink, *sopi*, from Neg. *sopi*, D. *zoopje*.

Sugar, *sikalogö*, from Neg. *soekroe*, D. *zuiker*.

Sugar-cane, *sikalo*, from Neg. *soekroe*.

Coffee, *kofi*, from Neg. *kofi*, D. *koffie*.

Cacao, *kakao*, from Neg. *kakao*, D. *cacao*.

Chocolate, *sokolati*, from Neg. *soekrati*, D. *chocolade*.

Rice, *resi*, from Neg. *aleisi*, D. *rijst*.

Lime, *lemona*, from Neg. *lemiki*, D. *lemmetje*, Sp. *limon*.

Orange, *aransu*, from Neg. *aranja*, D. *oranje*.

Ginger, *sizembri*, from D. *gember*.

Cat, *pusi*, from Neg. *poesi* or *poes-poesi*, D. *poes*, Eng. *puss*.

Shark, *sarki*, from Eng. *shark*.

Errand, *boskopo*, from Neg. *boskopoe*, D. *boodschap*.

Read, *alesedin* (Schumann), from D. *lezen*.

Midday, *méndaka* (Schumann), from D. *middag*.

The days of the week, *Sondaka*, *Mandaka*, *Dinsdaka*, *Wunsdaka*, *Donderdaka*, *Fridaka*, *Saterdaka*, all from the Dutch.

Words taken from English or Dutch are in marked contrast to those of Spanish origin. They have to do mostly with such things as utensils, food products, etc.: in other words, with matters pertaining to peaceful occupations and a settled condition of life.

There is another interesting group containing post-Columbian words and expressions composed entirely of Arawak elements. These are, as a rule, matter-of-fact descriptions or comparisons. They do not draw upon the imagination to any great extent. In this group we find the following terms:

God, *Adayali*. This has the same root as *hadali*, sun, *daya*, tree, and *adaya*, leader.

Christian, *askosothi*; a christening, *sokoswa*.

Heathen, *masokosowatho*, "one who is not Christian",

Jew, *madaru*, from *madan*, no to have skin.

White man, (1) *kiritiado, kirtiado*; also *kitjado* (J. Mols). Derivation unknown. (2) *Balakondi*, from *bala*, sea, and *kondi*, one who comes from. (3) *faretho, fareto, faleto*, probably from *faran*, to fight, to kill (*aparràn* of Schumann). No doubt the same as *páletti, páletto, pálettiju* (Schumann) We must remember that the *l* and the *r* are in many cases interchangeable, and that certain Arawak words now have an *f* where formerly a *p* had been recorded. Schumann defines it as the general term used for Indian nations having no commerce with Europeans. To-day it is used in combinations with other words to designate certain mythical Indian tribes as *Itori-faretho* (Howling Monkey Indians), *Papaya-faretho* (Papaw Indians), and many others. The word *faretho* is also used to denote a wise man or a stranger.

Negro, (1) *ituri, itori, duli, dśuli*, the Arawak name for the Howling Monkey (*Mycetes seniculus*). The name *mëikurru* which Schumann has is probably the Carib word *mekolo*, from *meku*, a monkey, particularly *Cebus capucinus*, used in the same sense by that tribe. (2) *Burati*, very likely the same as *úburahítti* (Schumann), "einer der vor mehreren vorangeht", i. e. a guide, the negroes frequently serving in that capacity. (3) *Erahe*, derivation unknown.

Bush-negro, *konogodo, konokodi*, from *konoko*, woods. Compare Schumann (p. 138), *kúnnukúddin*, to be in the bush; thus, „one who belongs in the bush".

Governor, *adaya, hadaya*, a leader, an eminent perso-

nage. Schumann (p. 73) *ipillti adaija*. The governor's mansion is known as *adaya-sikwa*.

Carpenter, *ada-alin*, from *ada*, wood, and *alin*, worker.

Tailor, *bokolokhüsa-alin*, from *bokolo*, clothes, *akhüsan*, to sew, and *alin*, worker.

Seamstress, *bokolokhüsa-kwanatho*, from *bokolo*, clothes, *akhüsan*, to sew, *kwana*, "person", and *tho*, feminine ending.

Barber, *balalükü-kwana*, from *bala*, hair, *alükan*, to cut, and *kwana*.

Judge, *kaimalita-kwana*, from *kaima*, trouble, *amalitan*, to make, and *kwana*.

Writer, *bulüta-alin*, from *abulitin*, to write, derived from *bulün*, to decorate. A lead pencil is known as *bulütü-kwana*, or *beretekonaha*, i. e. "writing thing". The slate pencil, however, is called *isolwa*, the derivation of which is unknown to us.

Iron, *siparari*, *sipalali*. This word is also used by the Caribs. Its derivation is not known with certainty. Dr. E. Nordenskiöld suggests that it may have come from *tcĭpir*, the Wapisiana name for a certain hard wood, and *ari* which in that tongue means hard, rough, coarse. One of the Arawak Indian arrows is also known by the name *siparari*. Iron wire is *sipalalitho-teme*, from *teme*, rope.

Iron rust, *sipalali-tika*, from *tika*, excrement.

Iron fishhook, *tattáru búddehi* (Schumann), literally "strong fishhook".

Prison, *siba*, from *siba*, stone. This applies particularly to the prison in Fort Zeelandia which is of stone.

Steamboat, *kaděnaro*, from *ka*, possessing, and *děna*, arm. Perhaps the name was originally applied to the old side-wheelers, whose "walking-beam" could not have failed to attract attention. It may also have been suggested by the connecting rod of the engine.

Sailing vessel, *yoho-temere*, from *yoho*, full, and *teme*, rope.

Grindstone, (1) *siba-kona*, from *siba*, stone, and *kona*, thing.

(2) *Matata-kwana*, from *matata*, not secure, and *kwana*,

thing — obviously suggested by its property of revolving.

Wetstone, *sibaomanta-kona,* from *siba,* stone, *amantan,* to sharpen, and kona, thing.

Tool, *amekebo-konaha,* from *kémekebbün* (Schumann), to make, and *konaha,* thing.

Hammer, *sabade-kona,* from *asabadin,* to strike, and *kona,* thing.

File, *hürühürü, herehere,* from *húrrün* (Schumann), "gegresst sein".

Auger, (1) *olada-kona,* from *holadan,* to bore. (2) *Bôr* (Schumann), from D. *boor.*

Dividers, *akisidi-kona,* from *ikisidin,* to measure, to count.

Plane, *solosolo,* from *solaban* (?), to be flat. Shavings are known as *solosolo-dasa-owala,* from *ada,* wood, *sa,* child, and *owala,* splinter.

Saw, *zeki,* probably from D. *zaag.* Saw-dust is known as *zeki-dasa-owala.*

Cutlass, *kasipara*; *kachipara* (Sagot); *karipora* (Teenstra) — probably mis-spelled; derivation unknown.

Knife, *yadawala*; *jadolle* (Schumann); *iadoala* (Sagot); derivation unknown.

Hoe, *kasarâna*; *hassahoni* (Sagot); derivation not known. We suggest Sp. *azadonar,* to dig.

Nail, *fototoli*; *púttuputtúli* (Schumann); from Carib *puti,* point (see de Goeje, p. 33).

Sandpaper, *sarada-kwana,* from *salaban* (?), to be flat.

Razor, *adiri-konaha,* from *adirikin,* to shave, and *kona,* thumb or thing.

Scissors, *areke-konaha, lökö-kwana,* from *alükan,* to cut.

Needle, *akosa, aküsa,* from *akusan,* to thread like beads (Schumann, p. 85, *aküssan*). Nordenskiöld, p. 124, derives this from Sp. *agulha,* of which he says it is a slight variant.

Thread, *akosa-kwana,* literally, "needle thing".

Key, *tatade-kona,* from *tatan,* to make secure, and *kona,* thing.

Spectacles, *kusikĕ,* from *kusi,* eye.

Ring, *gabo-gondo,* from *gabo,* hand, and *gondo,* belonging to (?).

Mirror, *adekhe-konaha, dogö-kwana,* from *adeken,* to see, and *kona,* thing.

Clock, *haddali ikissi* (H. C. Focke, p. 53), from *hadali,* sun, and *ikissi* (Focke), the knotted string for counting days; *ikisin,* to count.

Calender, *kasakabo-kisida-kona,* from *kasakabo,* day, *ikisin,* to count, and *kona,* thing — thus, "day-counting-thing."

Telephone, *kahelekorothe-dia-kona,* from *ka,* possessing, *eleroko* (?), mouth, *dian,* to speak, and *kona,* thing.

Bread, *faretho-kale,* literally, "white man's cassava".

Crackers (hard bread), *faretho-tataroya,* from *faretho,* white man, *tata,* strong, and *roya* (?).

Consumption, *kayorehe,* from *ka,* possessing, and *yorehe,* throat.

Leprosy, *madolehe,* from *madulin* (Schumann), „keine wurzeln haben".

Another influence to which the Arawak language was exposed was that of the missionaries, who in teaching the gospel found it necessary to introduce many biblical names. A glance at an Arawak translation of the Acts of the Apostles, by Theodore Shultz, will show to what extent such terms were used. Names like *Jehovah, Jesus, Moses, engel,* and many others were not translatable; while others such as *Jerusalemmuniru* illustrate the application of the rules of Arawak grammar to foreign words. They are all in a different class from those already discussed, since they were neither invented by the Arawaks nor taken by them voluntarily.

In the present paper we have dealt with approximately 175 post-Columbian words incorporated into the Arawak language of Surinam. Many more could no doubt be adduced; but we believe that we have discussed a sufficient number to warrant the following conclusions: — that the new conditions brought about by the white man quite naturally made it necessary for the Arawaks to find names whereby to designate unfamiliar objects; that foreign words were received into their language only when their own could not provide suitable equivalents, that

Dutch and English have exerted their influence almost entirely through the medium of Negro-English; and that there is a tendency, though not a strong one, to replace foreign words by others of Arawak origin. Taken all in all, the Arawak language of Surinam does not appear to have been affected so much as close contact with civilization might lead us to think.

WORKS CITED

C. H. de Goeje, Études Linguistiques Caraïbes. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeeling Letterkunde, Deel X, No. 3, Amsterdam, 1909.

H. C. Focke, Neger-Engelsch Woordenboek, Leiden, 1855

H. C. Focke, Iets over de Arowakken en hunne Taal, Tijdschrift West-Indië, Deel 1, 1855, pp. 42—53.

A. Kappler, Surinam, sein Land, seine Natur, Bevölkerung und seine Kultur-Verhältnisse, Stuttgart, 1887. Comparative vocabulary on pp. 248—250.

J. Mols, A long series of articles, reviewing and discussing Dr. H. ten Kate's article „Benedenlandsche Indianen" which appeared in the Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië. Published in „De Surinamer", No. 131, 17 Dec., 1914, to No. 75, 16 Sept., 1915.

E. Nordenskiöld, Comparative ethnological studies, 5; Deductions suggested by the geographical distribution of some post-Columbian words used by the Indians of S. America, Göteborg, 1922.

P. Sagot, Vocabulaire Français-Arrouague, Bibliothèque Linguistique Americaine, Tom. VIII, 1882, pp. 61—68.

H. Schuchardt, Die Sprache der Saramakkaneger in Surinam. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Deel XIV, No. 6, Amsterdam, 1914.

T. Schumann, Arawakisch-Deutsches Wörterbuch. Bibliothèque Linguistique Americaine, Tom. VIII, 1882, pp. 69—165.

T. Schumann, Grammatik der Arawakischen Sprache.

Bibliothèque Linguistique Americaine, Tom. VIII, pp. 166—240. According to D. G. Brinton, the author of this work was not Schumann but Theodore Shultz.

T. Shultz, The Acts of the Apostles translated into the Arawack Tongue, New York, 1850. Published by the American Bible Society. The original was written in 1802.

M. D. Teenstra, De Landbouw in de Kolonie Suriname, Groningen, 1835. Arawak vocabulary on pp. 164 and 165 of Tweede Deel.

Arlington, Mass., U. S. A.

EEN VERGETEN HOOFDSTUK UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET CURAÇAOSCHE CIRCULATIEBANKWEZEN

DOOR

J. VAN ETTINGER

Medio Juli 1925 diende de Gouverneur van Curaçao bij den Kolonialen Raad een voorstel in tot vervanging van het vigeerend reglement van de Curaçaosche Bank (P. B. 1907, No. 9) door een nieuwe regeling (Zittingjaar 1925—1926-5, Nos. 1 en 2). Eerst einde September d.a.v. bracht de Koloniale Raad zijn Voorloopig Verslag uit (Zittingjaar 1925—1926-5, No. 3). Het antwoord van den Gouverneur liet eveneens op zich wachten en toen begin November 1925 eindelijk de Memorie van Antwoord (Zittingjaar 1925—1926-5, No. 4) verscheen, bleek hieruit, dat het voorstel tot herziening van het reglement der Curaçaosche Bank op verzoek van den Minister van Koloniën werd teruggenomen [1]). Bij de Regeering bestond — zoo werd medegedeeld — het voornemen om op het voetspoor van de regelingen voor de Nederlandsche en Javasche circulatiebanken ook de inrichting en de werkkring van de circulatiebanken in Suriname en Curaçao bij de wet te regelen.

Dit feit, het intrekken van een door het Bestuur van Curaçao gedaan voorstel tot ingrijpende herziening van de regeling van het circulatiebankwezen op grond van een verzoek van het Opperbestuur, heeft zich met geringe wijzigingen eveneens voorgedaan in het begin van de zeventiger jaren van de vorige eeuw.

---

[1]) Van de intrekking werd mededeeling gedaan door den Voorzitter van den Kolonialen Raad in de vergadering van 2 November 1925 (Zittingjaar 1925—1926, Notulen No. 10).

Na een oorlog van eenigen omvang en duur doet zich gewoonlijk een drang naar oprichting van nieuwe ondernemingen en uitbreiding van bestaande gevoelen. In bijzonder sterke mate heeft dit verschijnsel zich geopenbaard na het eindigen van den jongsten wereldoorlog. Ook na den Fransch-Duitschen oorlog brak eene echte Gründer-periode aan, niet alleen in de bij den oorlog betrokken rijken, maar ook in de aangrenzende landen. Die stichtingsdrang deed zich zelfs tot in de Antillen gevoelen. Bij koloniale verordening van 18 Juli 1873 werd aan Mozes Anker, John Leighton en Marc A. Schaffenburg, allen te Londen, voor den tijd van 25 jaren octrooi verleend voor de oprichting van eene nieuwe circulatiebank op Curaçao. Van de drie oprichters was Mozes Anker tijdelijk in de kolonie gevestigd; hij was n.l. directeur van de Aruba Island Gold Mining Company te Londen. Deze maatschappij had in 1868 de mijnconcessies op Aruba, in 1867 aan I. Isola voor 25 jaar verleend, van dezen overgenomen en heeft van 1868 tot 1881 met afwisselend geluk het onderzoek naar goud en koper op Aruba voortgezet. Volgens het octrooi zou de instelling — evenals de bestaande Gouvernementsbank Curaçaosche Bank genoemd — voor 25 jaren naast de Gouvernementsbank het monopolie van bankbiljettenuitgifte hebben. De Hoofddirectie zou gevestigd worden te Amsterdam, Londen, Parijs, Weenen, Berlijn, Hamburg of Bremen, bij de statuten nader te bepalen. Te Willemstad zou eene Directie worden geplaatst. De bankbiljetten mochten alleen in omloop worden gebracht op de eilanden van het Gouvernement Curaçao. Het kapitaal zou *f* 1.800.000.— bedragen, ten volle gestort. Toezicht zou worden uitgeoefend door een door den Gouverneur te benoemen Controleur, wiens bezoldiging ad *f* 5000.— 's jaars ten laste van de Bank zou komen.

De werkkring der instelling omvatte het disconteeren van wisselbrieven en ander handelspapier; het koopen, verkoopen en afgeven van wisselbrieven; het beleenen van goederen, munt, enz.; handel in goud, zilver, enz.; leenen van gelden op persoonlijke zekerheid; ontvangen van gelden in rekening-courant en in eigenlijk gezegde be-

waargeving. Aan de Bank was verboden: credieten in blanco te verleenen, deel te nemen aan handels- en nijverheidsondernemingen, het koopen van effecten, vaste goederen en waren, het schieten van gelden op hypotheek of onder scheepsverband.

Er mochten geene lagere biljetten dan *f* 5.— worden uitgegeven; de uitgifte van biljetten beneden *f* 10.— mocht *f* 2000.— niet te boven gaan. De totale uitgifte mocht hoogstens *f* 1.200.000.— beloopen. De biljetten waren op vertoon tegen specie inwisselbaar. Ter verzekering van de inwisseling der bankbiljetten moest de Hoofddirectie bij De Nederlandsche Bank te Amsterdam een bedrag aan Nederlandsche, Amerikaansche of Engelsche Staatsschuld deponeeren gelijkstaande met het bedrag der uitgegeven bankbiljetten. De Bank moest te allen tijde een bedrag van *f* 300.000.— aan goud en zilver, munt en muntmateriaal voorradig hebben. De Controleur teekende de bankbiljetten mede, onderzocht elk kwartaal de boeken der bank en kon opheldering omtrent den stand der operatiën vragen. De Hoofddirectie zoowel als de Directie zouden aan den Gouverneur en de Regeering in Nederland alle verlangde inlichtingen moeten verstrekken.

In den Kolonialen Raad vond het voorstel over het algemeen veel bijval. Alleen het lid B. Jesurun jr., tevens lid van den Raad van Bestuur, was er tegen; hij vreesde van de oprichting der voorgestelde bank groot nadeel voor de bestaande, goedwerkende, aan de koloniale kas voordeelen afwerpende Gouvernementsbank; de z.i. te vreezen mededinging en naijver tusschen beide banken zou tot lichtvaardige credietgeving en toomelooze speculatie lijden.

De Minister van Koloniën Fransen van de Putte (1872—1874) vroeg over het bewuste plan de meening van de Directie van De Nederlandsche Bank. Het advies was zeer ongunstig. Door de tegen specie inwisselbare biljetten van de nieuwe bank toe te laten, zou de eenheid van munt verbroken worden en zouden de biljetten van de Gouvernementsbank nog meer deprecieeren. Eerst zou de Regeering de bestaande bank van genoegzame specie moeten

voorzien ter inwisseling harer biljetten en pas daarna zou de oprichting van een particuliere circulatiebank mogelijk zijn zonder groote verwarring in het geldwezen te veroorzaken. Het sedert 1863 bij de Bankwet in Nederland gehuldigde beginsel van één circulatiebank voor Nederland moest voor het kleine Curaçao in nog hoogere mate gelden. Twee circulatiebanken naast elkaar op een beperkt gebied zou tot eene heillooze concurrentie leiden. Beter ware het de Gouvernementsbank te hervormen òf deze af te schaffen en door eene particuliere circulatiebank te vervangen. De waarborgen (specievoorraad van *f* 300.000, effectendepôt = bankbiljettenemissie) waren van dien aard, dat de rentabiliteit van de op te richten instelling hoogst twijfelachtig was. Het kapitaal van *f* 1.800.000.— kwam voor de kleine kolonie veel te groot voor. Verstrekking van gelden op persoonlijke zekerheid leek eene te gevaarlijke operatie. Kortom de Directie van De Nederlandsche Bank vreesde, dat door de nieuwe bank de handel in overspannen, ongezonden toestand zou geraken. Verder had zij bezwaar tegen toekenning aan vreemdelingen van een zoo ver reikend privilege. De vestiging van de Hoofddirectie zou in het buitenland kunnen zijn. Stichting van eene particuliere circulatiebank voor Curaçao door Nederlanders zou gedurende 25 jaar als uitgesloten kunnen worden beschouwd.

Hoewel in verschillende opzichten geen bezwaar hebbende tegen de oprichting van de voorgenomen bankinstelling meende Minister Fransen v. d. Putte toch nog nadere inlichtingen aan den Gouverneur te moeten vragen. Het antwoord van den Gouverneur bracht geene nieuwe gezichtspunten. Hij achtte een kapitaal van *f* 1.800.000.— voor den sterk toenemenden handel van Curaçao niet te groot. De Gouvernementsinstelling was eigenlijk geen bank, hield zich slechts met enkele operatiën bezig en zou met haar gering kapitaal en beperkte bankbiljettenemissie niet in concurrentie treden met de nieuwe bank. De beraadslagingen in den Kolonialen Raad waren z.i. samen te vatten in dit oordeel: „Wat is beter, de Kolonie zonder „eene circulatiebank te laten, gesteld dat daaraan be-

„hoefte is of mede te werken tot de oprichting eener zoo-
„danige instelling al zij het door vreemdelingen? Beter
„vreemdelingen dan niemand".

Dit antwoord deed De Nederlandsche Bank niet van meening veranderen en na ingewonnen advies van den Raad van State gaf Minister van Golstein (1874—1876) de Kroon in overweging de bewuste koloniale verordening te vernietigen. De vernietiging vond plaats bij Koninklijk besluit van 1 November 1874, No. 29, en wel op de volgende gronden:

1o. De landaard en de woonplaats van de oprichters doen het waarschijnlijk achten, dat de Hoofddirectie gevestigd zal worden te Londen, Parijs, Weenen, Berlijn, Hamburg of Bremen. De vennootschap zal dus beheerscht worden door de wetten van het vreemde land, waar zij gevestigd is. Zij krijgt zoodoende gelegenheid hare statuten zoodanig te wijzigen, dat afgeweken wordt van de oorspronkelijke voorwaarden, waaronder de vergunning is verleend. Het toezicht van den Controleur kan dit niet voorkomen. Ernstige verwikkelingen kunnen hierdoor ontstaan.

2o. Zelfs de vestiging van de Hoofddirectie te Amsterdam zou bezwaar opleveren. Het is toch wenschelijk, dat de Hoofddirectie van eene bank haar domicilie daar heeft, waar de instelling hare operatiën uitoefent.

3o. Aan eene verbetering van het bankwezen in de kolonie Curaçao behoorde eene hervorming van het muntwezen vooraf te gaan. Het verleenen van een feitelijk monopolie aan de ontworpen bank voor den tijd van 25 jaar zou het hervormen van het munt- en bankwezen gedurende dat tijdvak verhinderen.

4o. Het ter leen verstrekken van gelden op persoonlijke zekerheid behoort niet tot den werkkring van eene circulatiebank en kan daarenboven tot groot misbruik leiden.

Zoo was de eerste poging om eene nieuwe circulatiebank op Curaçao te vestigen mislukt. ondanks het feit, dat de oprichters — of waarschijnlijk het koloniaal bestuur — het ontwerp-octrooi opgesteld hadden naar het voorbeeld van het octrooi van 1864 van De Surinaamsche Bank,

welker Hoofddirectie eveneens buiten de kolonie is gevestigd. Ongelukkigerwijze was de toenmalige Regeering met dezen min eigenaardigen toestand bij De Surinaamsche Bank weinig ingenomen en viel daarom een beroep van de heeren Anker c.s. op dit antecedent allesbehalve in goede aarde.

BOEKBESPREKING

1°. Dr. ERNST VATTER. *Seltene amerikanische Ethnografica im Städtischen Völkermuseum zu Frankfurt a.M.* In de „Abhandlungen zur Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte", Deel II, Feestgeschrift ter viering van het 25 jarig bestaan van het „Frankfurter Gesellschaft für Anthropologie, Ethnolonologie und Urgeschichte". Met 21 platen en 78 fig. in den tekst. Frankfort, H. Bechhold en H. L. Brönner, 1925. Prijs 30 Mark. In 4°.

2°. HANS STADEN. *Wahrhaftige Historia und Beschreibung einer Landschaft der wilden, nacketen, grimmigen Menschenfresserleuten in der Neuen Welt* (enz.). Faksimile-uitgave naar de eerste uitgaaf van 1557. Met 57 houtsneden, kaart en portret, en een toelichting van Prof. Dr. R. Wegner. Frankfort, Wüsten en Co., 1925. Prijs 8 Mark. In 8°.

Dr. Ernst Vatter, die het in Augustus 1924 te 's-Gravenhage gehouden 21ste Amerikanisten-Congres bijwoonde, heeft in het bovenvermelde feestgeschrift een aantal zeldzame, van amerikaansche volken afkomstige voorwerpen beschreven, die reeds lang te Frankfort aan de Main aanwezig, in 1904 van het geschiedkundig museum aldaar verhuisden naar het 25 jaar geleden door wijlen Prof. Bernhart Hagen — hier te lande o.a. bekend door zijn werk over de Orang Kubu op Sumatra — te Frankfort gestichte volkenkundig museum. Onder de naar het laatstgenoemde museum overgebrachte voorwerpen zijn er enkele uit Suriname, geschenken, zegt dr. V.: „einer Frau Excellenz von Panhuys aus dem Jahre 1823, vielleicht der Gemalin des damaligen Gouverneurs in Surinam". Elders noemt hij: „Frau Generalin von Panhuys", die van de door haar afgestane voorwerpen, die ook van plant- en dierkundigen aard zijn, een lijst of beschrijving heeft op-

gemaakt, welke is teruggevonden. Dr. V. verklaart zich erkentelijk voor mededeelingen die nopens de door hem beschreven etnografica meer licht kunnen verspreiden; slechts door gezamenlijke kleine bouwsteenen en fragmenten bijeen te brengen en samen te voegen, zoo betoogt hij, zal het in vele gevallen nog mogelijk zijn het beeld van een verdwenen beschaving te herstellen en aldus een kostbaar goed van de geschiedenis van de menschheid te redden voor de nakomelingschap.

Voegt men de gegevens van dr. Vatter bij de mededeelingen vervat in den jaargang 1923, blz. 289—321, van *De West-Indische Gids*, over den gep. generaal-majoor titulair, gouverneur-generaal van Suriname Willem Benjamin van Panhuys, dan staat wel vast dat zijne weduwe, na haar terugkeer in Augustus 1816 uit Suriname, zich te Frankfort aan de Main heeft gevestigd en dat zij het was, die in 1823, op 61 jarigen leeftijd, aan de „Senkenbergische Gesellschaft" aldaar de curiosa uit Suriname ten geschenke heeft gegeven, die nu in het volkenkundig museum van Frankfort zijn terecht gekomen.

De bedoelde ethnografische voorwerpen uit Suriname zijn, volgens dr. V., vooral van belang door de ornamenten en versieringen. Ter verklaring van de bruinroode teekeningen op een „parel" (roeispaan), die klaarblijkelijk afkomstig is van Surinaamsche Indianen, haalt hij enkele opstellen aan uit het Internationales Archiv für Ethnographie van 1897 en 1898. Zoolang niet meer vergelijkingsmateriaal aanwezig is acht hij het onmogelijk eene verklaring te beproeven van een bijzonder interessante op een kalebas-ratel gesneden, tweemaal voorkomende groep van twee verschillend gekleede mannen en van de smaakvolle en kunstige vogelfiguren. Iets geheel anders vertoont de buitenzijde van een kalebas-schaal: daarop staat een eveneens in verhoogd relief uitgesneden door een Boschneger vermoedelijk onder Europeeschen invloed vervaardigde voorstelling, omgeven door fraai gebogen en met vaste hand gesneden boog- en bladvormige ornamenten, welke wellicht een tent verbeelden. Onder deze bogen is op een levendige, natuurgetrouwe wijze een groep van 7 personen weergegeven: een Europeaan in de kleederdracht van het midden van de 18de eeuw ontvangt een deputatie van vier personen (Boschnegers?) die een lendenschort aan hebben en een stok in de rechterhand dragen. Ook arm- en kniebanden schijnen te zijn aangeduid. Achter den Europeaan staat een inlandsche vrouw met een kandelaar in de hand; voor hem een knechtje met kuitbroek, en beker en kruik (stoop?) in de hand, die aan de aangekomenen een ver-

snapering (een „zoopje") schijnt te willen inschenken. Zou het, vraagt dr. V., een ontvangst van Boschnegers door den Gouverneur of ander hoog ambtenaar zijn?

Het komt ons voor, dat Dr. V. goed heeft gezien. De boogvormige ornamenten komen ook voor in afbeeldingen van Boschnegerversieringen, die wij omstreeks de jaren 1894—1896 hebben verzameld. Dat, het laatst sedert het kortstondig verblijf in Suriname van de heeren C. H. de Goeje en Bisschop van Tuinen, niemand zich de moeite heeft gegeven om naar Boschnegerornamenten en de beteekenis daarvan onderzoek te doen, is een verzuim, dat volkenkundigen in later tijd zullen betreuren.

Dr. V. maakt nog melding van een ratel van Indiaansch vlechtwerk en van een op bijzondere wijze gevlochten Arowaksch kralenschortje (kwejoe). Een gordel van woudgras, negerengelsch: *boessi-tété,* dat is woordelijk: boschtouw, waaraan het schortje werd gedragen, staat wel op de lijst, doch is verloren geraakt.

* * *

Een geheel ander werk dan het zooeven besprokene is de „Wahrhaftige Historia", uiterlijk zoowel als innerlijk een bode uit het midden van de 16e eeuw, die, uit het verleden teruggeroepen, plotseling in zijn eigenaardig gewaad voor de verbaasde oogen van ons, twintigste eeuwers verschijnt. De „Historia" speelt op hetzelfde tooneel waar later Nederlanders optraden [1]), n.l. in Pernambuco of *Prannenbucke,* zooals Hans Staden het schrijft.

Staden, een eenvoudig busschieter en artillerie-soldaat, werd, terwijl hij in Portugeeschen dienst was, op een reis van 1549 tot 1555 door de Tupinamba-Indianen gevangen genomen en negen maanden door hen vastgehouden. Hij werd door den kapitein van een Normandisch schip uit zijn gevangenschap verlost en van Brazilië naar Frankrijk gebracht, vanwaar hij naar zijn geboorte-

---

[1]) Reeds tusschen 1570 en 1580 voeren Nederlandsche schepen voor gemeenschappelijke rekening met Portugeesche handelaars uit Oporto naar „Brasijl". In 1594 begon onze eigen rechtstreeksche vaart op dat land, terwijl de West Indische Compagnie in 1630 in het bezit kwam van een deel van Brazilië, dat zij echter in 1654 aan Portugal moest afstaan. P. M. Netscher. *Geschiedenis van de Koloniën Essequebo, Demerary en Berbice,* 's-Gravenhage, Mart. Nijhoff, 1888, blz. 3 en 50. — Hermann Wätjen, *Das Holländische Kolonialreich in Brasilien.* Haag-Gotha, 1921. Erstes Buch, erster Abschnitt.

plaats in Hessen terugkeerde. Daar stelde zich een hoogleeraar in de ontleedkunde te Marpurg voor hem in de bres, door een voorwoord en warme aanbeveling te schrijven voor het boek, waarin Staden zijne avonturen door den druk openbaar maakte, dat een van de eerste boeken was die in Duitschland en in het duitsch over Brazilië en de Nieuwe Wereld verschenen, door de Frankforter Jaarmissen op het einde van de 16de eeuw als *Menschenfresserbuch* beroemd werd, en waarvan tot heden nog slechts zeer enkele exemplaren waren overgebleven.

Het eerste deel behandelt de gevangenneming en schildert de verhoudingen tusschen Portugeezen, Spanjaarden en Franschen, die met de Braziliaansche Indianen, — zooals Spanjaarden, Engelschen, Nederlanders en Franschen met die van Guyana hebben gedaan — ruilhandel dreven, door Braziliaansch verfhout, peper, katoen, versierselen van vogelveeren, „meerkatten" en papegaaien in te ruilen voor bijlen, messen, kammen, scharen, naalden, linnengoed, spiegeltjes en kralen. Het tweede deel omvat een bericht over de zeden en gewoonten van de Tupinamba. De zeer naïve, talrijke houtsneden zijn volstrekt niet gefantaiseerd; zij geven zoozeer den indruk van oorspronkelijkheid, dat zij op aanwijzing van, of naar teekeningen of schetsen van Staden zelf moeten zijn vervaardigd.

Men weet hoezeer tegenwoordig gepoogd wordt de geschiedkunde op te vatten niet alleen als een verzameling van historische feiten maar ook en vooral als een beeld van het gedachtenleven uit vroeger tijden. Welnu, dit boek geeft een zeer zeldzaam en zeer kostbaar staaltje van de wijze van denken van een man uit het volk, uit den geringen stand, in de 16de eeuw. Het kan ons een diepere menschelijke ontroering geven dan de fraaist bedachte roman van den tegenwoordigen tijd. Men vraagt zich af, hoe men zelf in de omstandigheden waarin Staden verkeerde zou hebben gehandeld. S. is de slaaf geworden van Indianen, die Portugeezen welke in hunne handen vallen uit haat dooden en opeten, maar Franschen, als bondgenooten, vrijlaten. Wanneer hij nu een van de kust naar het dorp gekomen Franschman smeekt aan de Indianen te verklaren, dat hij niet tot Portugal behoort, antwoordt deze, hem niet verstaande of hem niet willende verstaan, aan de Indianen: Doodt en eet dezen schurk; het is een Portugees. Toen, schrijft S., gedacht ik het bijbelwoord dat degeen vervloekt is die op een mensch vertrouwt; ik legde mij in mijn hangmat en verbeidde een afschuwelijken dood. Eerlijk komt hij voor zijn angst en geestelijke ellende uit, waarin hij bij zijn geloof steun zoekt,

maar toch komt hij, als het door hem opgerichte kruis onder spot en hoon wordt vernield, de wanhoop nabij.

Het geheel naakt zijn van de Indianen, zegt Prof. Wegner, maakte op de Europeanen uit den ontdekkingstijd veel meer indruk, dan dit op de menschen van tegenwoordig (vooral van den allerjongsten tijd) zou doen; ook dit droeg bij tot den tegenzin dien men toen — dien ook Staden, die gedwongen werd naakt rond te loopen — tegen „de wilden" koesterde. Paus Paulus III, zegt dr. W., moest nog in een bul van 3 Juni 1537 erop wijzen, dat Indianen toch als „veri homines" (en niet als beesten) moesten worden aangezien. Een eeuw later hadden de Tupinamba echter het lendenschort aangenomen.

Staden's gevoelens worden begrijpelijker, indien men zijne uitvoerige schildering leest van de door hem bijgewoonde moord en het na het afslachten volgende kannibaalsche feest. Maar ons treft diepe schaamte, dat Europeanen, zij het dan in vroeger tijd, in Zuid-Amerika van de beestachtige haat tusschen Indianenstammen hebben geprofiteerd, zoo niet die tegen mede-Europeanen hebben aangewakkerd, zooals ook in Noord-Amerika het geval was.

Op vergelijkingen tusschen de Tupinamba en Indianen in Guyana gaan wij niet in. Wij stippen slechts aan, dat Staden, die het Tupi zeer goed machtig was, den tooverratel, *tammaraka* (maraka) vermeldt, voorts *paygi* (piai, pujai), waarzeggers, en spreekt van het in een gordel van katoen op den rug ronddragen van een kind door de moeder, op het bereiden van drank door kauwen, enz.

Wij mogen ons verblijden, dat door toedoen van het *Frankfurter Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte* bij gelegenheid van zijn 25 jarig jubileum deze nieuwe uitgave van de „Historia" het licht heeft gezien, welke op prijs zal worden gesteld door beoefenaren van de volkenkunde en door historici; ook door iederen ontwikkelde in Suriname en Curaçao, die de ontwikkeling van de geschiedkundige gedachte en het leven van den mensch wenscht te volgen in het door hem bewoonde werelddeel.

L. C. van Panhuys.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN ADVIES EN ONDERZOEK INZAKE SURINAAMSCHE HOUTSOORTEN OVER HET JAAR 1925

In een inleidend woord tot een binnenkort verschijnende uitvoerige publicatie van den deskundige onzer Commissie zal een uiteenzetting worden gegeven van hetgeen in de afgeloopen jaren door onze Commissie werd verricht en van de werkzaamheden, die nog worden wenschelijk geacht. In verband daarmee meenen wij hier met enkele korte mededeelingen te mogen volstaan.

De zooeven bedoelde mededeeling zal het resultaat bevatten van de studie van den anatomischen bouw der Surinaamsche houstoorten en een handleiding vormen voor het praktisch determineeren daarvan.

Ook het onderzoek naar de mechanische, chemische en biologische eigenschappen van 28 voor de handel belangrijke Surinaamsche houtsoorten is geheel beëindigd en de publicatie daarvan is reeds in voorbereiding, zoodat zij in den loop van dezen zomer kan worden tegemoet gezien. Het zal blijken, dat ook dat geschrift het resultaat is van een zeer omvangrijken arbeid.

Wij vermelden hier met groote voldoening en erkentelijkheid, dat de beide uitgaven mogelijk zijn geworden door bijdragen van de Koninklijke Vereeniging „Koloniaal Instituut", het Van Eedenfonds, den Ondernemersraad voor Suriname, het Suriname Studie-Syndicaat, de Surinaamsche Bank, de Koninklijke West-Indische Maildienst en de West-Indische Kamer.

Er zijn ook in het afgeloopen jaar enkele proefnemingen in de praktijk met Surinaamsch hout ingezet en andere vervolgd, terwijl onze deskundige meermalen inlichtingen heeft verstrekt over Surinaamsch hout en over andere uitheemsche houtsoorten.

Intusschen bleek telkenmale weer aan onze Commissie, dat de ongeregelde en onzekere levering van Surinaamsche houtsoorten moeilijkheden meebrengt. Terwijl onze Commissie vertrouwt, dat door de hierboven aangekondigde publicaties de onbekendheid met de soorten en de hoedanigheden van Surinaamsch hout — welke onbekendheid naar hare overtuiging in belangrijke mate heeft meegewerkt om dat hout in discrediet te brengen — zal worden weggenomen, vermag zij zich geen afdoend oordeel te vormen over de oorzaken, die bij de zooeven genoemde ongeregelde productie en aflevering van dat hout een rol spelen.

Het verheugt daarom onze Commissie hier te kunnen mededeelen, dat haar deskundige, Dr. J. Ph. Pfeiffer, in overleg met den Minister van Koloniën en den Gouverneur van Suriname, in dezen zomer voor een tijdvak van 1 à $1\frac{1}{2}$ jaar naar Suriname zal vertrekken om den Gouverneur van advies te dienen over alles, wat met den houtaankap in Suriname verband houdt. Door zijn grondige studie van het Surinaamsche hout, zijn ervaring om-

trent het gebruik van dat hout en ook door zijn bekendheid met de Nederlandsch-Oost-Indische wildhoutbosschen, mag verwacht worden, dat Dr. Pfeiffer tegen die taak geheel zal zijn opgewassen.

Uiteraard ligt het in de bedoeling, dat Dr. Pfeiffer tijdens zijn verblijf in Suriname nauw contact zal blijven onderhouden met onze Commissie. Wij hopen dan ook na Dr. Pfeiffer's terugkeer een derde publicatie te kunnen aankondigen, waarin naast de resultaten der proeven met Surinaamsch hout in de praktijk, vooral ook de mogelijkheid van de houtproductie in Suriname zal worden behandeld.

Namens de Commissie van Advies en Onderzoek in zake Surinaamsche Houtsoorten :
G. VAN ITERSON, *Voorzitter.*
L. P. DE BUSSY, *Secretaris.*

UIT DE PERS

De Productieve waarde van den kleinen landbouw. — De beteekenis van onzen kleinen landbouw wordt, naar ik uit den aard mijner betrekking herhaaldelijk heb kunnen ervaren, nog te weinig ingezien. Daarom acht ik het mij een aangename plicht onderstaande, uit officieele bronnen verkregen, getallen betreffende de productieve waarde van den kleinen landbouw in Suriname, meer tot publiek eigendom te maken en aldus een steentje bij te dragen tot verhooging van de waardeering voor deze belangrijke bestaansbron.

De geldwaarde van den kleinen landbouw over het jaar 1924 bedraagt *f* 3.124.758.18, terwijl die van de totale productie van den grooten landbouw bedraagt *f* 6.732.680.71. Alleen aan suiker werd door den grooten landbouw geproduceerd tot een waarde van *f* 3.262.300.80, zoodat de totale productie in 1924 van alle cacao- en koffieplantages tezamen bedroeg *f* 3.471.379.91. De productie van den kleinen landbouw maakt dus tegenover die van alle koffie- en cacaoplantages samen geen slecht figuur.

Waar de bewering ook meer en meer veld wint, dat de klein-landbouwer een zeer oneconomisch gebruik maakt van den grond, heb ik eveneens getracht, aan de hand van de mij ten dienste staande cijfers, de juistheid van deze bewering te onderzoeken.

De totale oppervlakte in bebouwing bij de suikercultuur op ultimo 1924 was 3076 H.A., op alle koffie- en cacaoplantages tezamen 9357 H.A. en bij den kleinen landbouw 9823 H.A., Door een zeer eenvoudige berekening krijgen we dan als de productiewaarde per H.A. voor de suikerplantages *f* 1060,56, voor cacao- en koffieplantages *f* 370,99 en voor den kleinen landbouw *f* 318,11. Ook hierin kan bijgevolg de kleine landbouw een vergelijking met de cacao-en koffieplantages wel doorstaan.

Voor de verbetering van de handelsbalans van Suriname heeft de kleine landbouw in de laatste jaren goed werk gedaan. Een vermindering van den invoer heeft met betrekking tot de handelsbalans van een land immers dezelfde economische beteekenis als een gelijkwaardige verhooging van den uitvoer.

In het jaar 1910 bedroeg de invoer aan rijst nog 59.452 balen. Deze invoer daalde in 1925 tot 2744 balen. Dat is dus 56.708 balen minder dan een 15-tal jaren geleden. Een baal ingevoerde rijst op *f* 20.— gerekend, is de begunstiging van onze handelsbalans alleen door de rijstcultuur van den kleinen landbouw nu reeds *f* 1.134.160,— jaarlijks.

De rijstcultuur breidt zich meer en meer uit, zooals uit onderstaande productiecijfers moge blijken. Het is nu de tijd de landbouwers er toe te brengen door toepassing van arbeidsbesparende werktuigen de productiekosten naar omlaag te brengen, teneinde uitvoer mogelijk te maken, zooals onlangs door mijn ambtgenoot Liems reeds naar voren werd gebracht.

De productie aan rijst (padi) bedroeg in:

1890	16.546 K.G
1900	52.714 „
1910	1.993.700 „
1915	5.280.200 „
1920	9.798.200 „
1924	17.873.969 „

Op Lelydorp en omstreken wordt de pindacultuur gaandeweg uitgebreid om ook de invoer van dit product, welke in 1925 154.651 K.G. bedroeg ter waarde van *f* 54.128,— en welk gewas zeer goed op onze lichte gronden kan worden geteeld, langzamerhand tot het verleden te doen behooren.

Bij gebrek aan een goed uitvoerproduct in de plaats van de cacao, trachten de kleine landbouwers dus zooveel mogelijk de ingevoerde levensbehoeften te vervangen door producten van eigen bodem. Voornamelijk voor gewassen, die binnen het jaar product leveren, bestaat een speciale voorliefde. De koffiecultuur wordt wel langzamerhand uitgebreid, maar de klein-landbouwer heeft liever een product, waarvan de bereiding minder handen noodig heeft en minder bewerkelijk is dan die van de koffie.

Gaarne had ook gegevens betreffende den kleinen landbouw over het afgeloopen jaar medegedeeld, maar die zijn nog niet alle te mijner beschikking, daar het verzamelen dezer gegevens wel wat tijd vereischt.

De Landbouwleeraar,
W. HEWITT.
(*De West* van 19 Maart 1926.)

BIBLIOGRAPHIE

Het Koloniaal Weekblad, 24 Juni 1926. West-Indische bezoldigingen, door C. K. Kesler.

Idem, 15 Juli 1926. Surinaamsche brieven I.

Verslag omtrent den toestand der Nederlandsche Handel-Maatschappij en hare handelingen in het boekjaar 1925.

Handelsberichten, 24 Juni 1926. (Niet-ambtelijke gedeelte. De Nederlandsche Mercuur). Suriname, door L. J. M. Faber.

Indië. Geïllustreerd Tijdschrift. 23 Juni 1926. Oude gevels te Paramaribo, door Fr. Oudschans Dentz. (Geïll.).

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, den 1. Mai 1926.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Tweede reeks, dl. XLIII, No. 4, Juli 1926. De expeditie naar het Wilhelminagebergte (Suriname) 1926, I. (Met afbeeldingen in den tekst en twee kaarten). — Verslag der expeditie I, door Dr. G. Stahel. — Bijlage A: Over den gezondheidstoestand der Saramacca-Boschnegers, door H. C. van Ommeren. — Bijlage B: Korte mededeelingen over de vegetatie, door Dr. G. Stahel. — Bijlage C: Kort verslag van de geologische werkzaamheden, door R. IJzerman. — Later bericht van Dr. Stahel. — (Ook verschenen als Bulletin No. 82 van de Maatschappij tot bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën).

Numero especial del Boletin de la Cámara de Comercio Holandesa-Mexicana en la Haya (Holanda). Julio de 1926. (Hierin: Suriname, door Dr. A. J. A. A. Baron van Heemstra, Gouverneur van Suriname. — Suriname, door Mr. O. E. G. Graaf van Limburg Stirum. — Het nummer bevat voorts een schetskaartje van Suriname en eenige foto's).

De Prins der geïllustreerde Bladen. Jubileum nummer 26 Juni 1926. (Vier mooie afbeeldingen van Aruba, St. Martin, Coronie en een Boschnegerdorp in Suriname).

De Vrijheid, 14 Juli 1926. Suriname, altijd geplaagd. Door Montalbaen.

De Indische Gids, 1 Juli 1926. Westindische eilanden en belangen, door S. Kalff. — Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging. — De Surinaamsche en de Curaçaosche begrooting, door Mr. J. J. van Bolhuis.

De Houtsoorten van Suriname, door Dr. J. Ph. Pfeiffer. Deel I. (Met 23 afbeeldingen, benevens een atlas met 96 reproducties van verschillende houtsoorten. Uitgave van de Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut, Amsterdam. Mededeeling N°. XXII. Afd. Handelsmuseum N°. 6) Amsterdam 1926.

DE LABADISTEN IN SURINAME

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

(Met een kaart)

Zoo overvloedig als het materiaal is, waaruit wij de geschiedenis der huisgemeente in ons land kunnen opbouwen, zoo poover zijn de berichten over hare lotgevallen in Suriname. Noch in de archieven der Kolonie uit het tijdperk sinds 24 November 1683 (de ambtsaanvaarding van gouverneur Cornelis Aerssens van Sommelsdijk) noch in het archief van de Geoctrooyeerde Sociëteit van Suriname, in dat jaar opgericht, vindt men gegevens over hun verblijf en ondergang. Ook de gedrukte werken stellen te leur, zoowel de geschriften der labadisten zelven als die hunner bestrijders uit dien tijd. Dat doen ook de latere auteurs. Heppe wijdt aan de kolonisatie ééne bladzijde, Goeters geeft de geschiedenis der broeders slechts tot hun vertrek uit Amsterdam naar Herford. In de werken over Suriname is de oogst al even klein. De eerste schrijver, die in aanmerking komt, is J. D. Herlein, „Beschrijvinge van de volkplantinge Zuriname'', Leeuwarden, 1718. Hij schreef dus een jaar vóór (gelijk wij zien zullen) de plantage der kolonisten in andere handen overging. Hij noemt haar eigendom van de zusters der heeren van Sommelsdijk en geeft als zijne meening te kennen, dat enkele labadisten er heen getrokken waren met het oogmerk daar een beter leven te leiden tot bevordering der zaligheid en liefde met malkanderen in gemeenschap van goederen. „Maar alzoo'' besluit hij filosofisch, „in zulke gevallen de zinnelijkheid der menschen niet met malkanderen overeenkomt, zo

heeft dit ook geen stand gehouden" [1]). Th. Pistorius in 1763, Ph. Fermin in 1769, J. J. Hartsinck in 1770, J. G. Stedman in 1799 geven ons rechtstreeks weinig of niets, wel veel natuurlijk dat ter toelichting dienen kan. De lateren en algemeen bekenden, C. A. van Sypesteyn, J. Wolbers b.v. blijken allen te steunen op het werk van H. van Berkum, „De Labadie en de labadisten", Sneek, 1851, die II 132—153, slap-novellistisch, van de kolonisatie in Suriname en Nieuw-Nederland vertelt. Hij ontleent zijn verhaal aan W. à Brakel, „Leer en leyding der labadisten ontdekt" en „Redelijke godsdienst", doch vooral aan Petrus Dittelbach, „Verval en val der labadisten", 1692 en in datzelfde jaar een tweede druk. Het pamflet is vrij zeldzaam geworden; ik gebruik een exemplaar uit de Koninklijke Bibliotheek. Van Berkum dan vertelt het in hoofdzaken na, maar laat ook veel weg, en het is de moeite waard het oorspronkelijke nog eens te laten spreken. Er is één bezwaar. Dittelbach, predikant te Nendorp in Oost-Friesland, waar hij een heftigen twist had met den schoolmeester Menke Gerritsz., werd door invloed der huisgemeente in 1676 te Wieuwerd beroepen, maar bedankte, al was hij een ijverig labadist. Ambteloos daarna te Amsterdam levende, vertaalde hij o. a. Anna Maria van Schurman's „Eukleria" uit het Latijn in het Hollandsch, maar liet zich ten slotte toch met vrouw en kinderen in de huisgemeente op Waltha-state opnemen. Het duurde niet lang, of de rigoristische methode volgens welke de labadisten hunne kinderen opvoedden en hunne huwelijkstheorieën maakten hem afkeerig en hij verliet Wieuwerd als een afvallige. Doch anders dan b.v. in een gelijksoortig geval Obbe Philipsz, die zich van de melchiorieten afwendde, maar zacht en verschoonend van hen bleef spreken, haatte Dittelbach wat hij eens had liefgehad, en vandaar dat men zijne betrouwbaarheid pleegt in twijfel te trekken en te zeggen dat hij met voorzichtigheid moet gebruikt worden [2]). Een bezwaar inderdaad. Maar dit geldt minder de feiten dan de verklaring ervan. Wat hij vertelt

[1]) Herlein, *a. w.* blz. 89.
[2]) B. v. W. P. C. Knuttel in *Nieuw Ned. Biogr. Wrdbk.* III, 289.

van der labadisten daden en lotgevallen is betrouwbaar genoeg, slechts stelt hij ze gaarne in ongunstig licht. Wij volgen dus eerst zijn verhaal.

Reeds De Labadie [1]) had er aan gedacht het werk des Heeren uit te breiden en een vaag plan voor Madagascar gemaakt. Inderdaad schijnt mij dit de eigenlijke oorzaak der labadistische kolonisatiepogingen. Zich aanhang verwerven ook in vreemde landen, dat was het doel, waarbij nog kwam, dat de gemeente op Waltha-state sterk groeide en gebrek aan ruimte kreeg. Ik ben het derhalve met Heppe eens, dat zij aan zending niet gedacht hebben, daartoe ook niet bekwaam waren, dat zij niet de overwinning der wereld door het Christendom bedoelden, maar de vergadering van wie zich van de wereld afzonderden [2]). Het is waar, dat de zendingsgedachte niet geheel ontbrak. Juffrouw Huygens, die 30 Januari 1680 te Wieuwerd overleed, zeide op haar sterfbed, dat zij nu heenging om in aller naam Jezus te omhelzen, dat zij den Heer Jezus zou bidden voor de bekeering der arme Indianen, voor wie zij eene zeer teedere en bijzondere genegenheid koesterde, wel willende dat zij nog tot hen gaan kon, hoe zwak, ziek en oud zij ook zijn mocht [3]). Doch deze uitspraak staat toch wel alleen.

Hoe men er toe kwam naar Suriname te gaan is bekend. Cornelis Aerssens van Sommelsdijk (Dittelbach noemt hem voortdurend van Somerdijk!) was 21 Mei 1683 voor ⅓ eigenaar der kolonie Suriname geworden, het tweede derdepart verkocht de nieuwe W. I. Compagnie aan Amsterdam, het derde behield zij voorloopig zelve. Te zamen noemden zij zich de „Geoctroyeerde Societeit van Suriname" onder het oppergezag der Staten-Generaal. Cornelis werd tevens gouverneur en, toen hij naar zijn post vertrok, gingen talrijke Fransche uitgewekenen met hem.

[1]) Voor hem mag ik wel verwijzen naar mijn artikel in *N. N. B. W.* II 743 en *Gesch. Ned. Herv. Kerk* I, 278—287.

[2]) H. Heppe, *Geschichte des Pietismus und der Mystik in der Reform. Kirche namentlich der Niederlande*, 1879, S. 371, noot.

[3]) Yvon, *Fidelle Narré des états des dernières paroles et dispositions* etc. 1683, pag. 101. Er is eene Nederl. vertaling. Nog Heppe *a. w.*, S. 353, noot zocht het tevergeefs. Ik gebruikte een exemplaar van de Thysiana.

Hij had, sinds de dagen, dat zijn grootvader François gezant bij koning Hendrik IV geweest was, betrekkingen in Frankrijk en was ook met eene française getrouwd, Marguérite du Puy de St. André Montbrun, die hem echter niet vergezelde [1]. Voor de labadisten was dit een kans, Fransch reisgezelschap lokte hen aan, van den nieuwen gouverneur konden zij allen steun verwachten. Zijne drie zusters Anna, Maria en Lucia waren ijverige leden der huisgemeente, aan wie zij immers ook haar slot Waltha — haar moeder Lucia van Waltha had het bij haar huwelijk, 27 Januari 1630, haren gemaal Cornelis van Aerssen, zoon van François, aangebracht — ter vestiging hadden afgestaan en waar zij sinds met de anderen, onder leiding van Yvon, in gemeenschap van goederen leefden. Zoo lag het dan voor de hand, dat eenigen hunner in den zomer van 1683 medegingen om het land te bezien, onder wie ook broeder Pierre Bont. Doch zij kwamen niet — als de verspieders uit Kanaän — met berichten terug van een land dat overvloeide van melk en van honing en met een druiventros, aan een stok tusschen twee mannen in gedragen [2]. Het oordeel der meesten luidde ongunstig. Doch (en hier keer ik tot Dittelbach terug) [3] de Heer deed hen evenwel gevoelen, dat dit een Soar zou worden voor Zijne kerk, wanneer Hij door Zijne oordeelen de tegenwoordige wereld met hare valsche pieusen zou te niet maken [4]. Yvon en de andere leiders hadden al uitgekipt wie gaan zouden, hun moest men dan van tijd tot tijd vragen, wat zij dienaangaande van den Heer gewaar werden, om hen aldus te doen gevoelen dat de goddelijke leiding hier meer het bestier had dan die van vader Yvon. Men zeide hun wat een gezegend land het daarginds was en vooral, dat zij daar grooter vrijheid genieten zouden, dan hier te midden

[1]) Over de Aerssens de artikelen in *N. N. B. W*, III, 8—14. Bij de literatuur over François (1) thans ook *Un envoyé hollandais à la cour de Henri IV. Lettres inédites de François d'Aerssen à Jacques Valcke, tresorier de Zélande, 1599—1603*, ed. dr. J. Nouaillac, Paris, Champion, 1925.

[2]) *Numeri* 13, 23, 27.

[3]) Dittelbach, *a. w.* blz. 52.

[4]) *Genesis* 19, 21 vlgg. Jahwe zeide tot Lot: Zie ook hierin ben ik u goedgunstig, zoodat ik de stad waarvan gij spreekt niet zal onderstbovenkeeren. Berg u haastig daarin.... Daarom heet die stad Soar.

der wereldlijke vromen kon ontdekt en genoten worden. De teruggekeerde, die goed van het land gesproken had, werd onder de leidende broeders opgenomen, die afzonderlijk met „papa" Yvon op een bovenzaal van het kasteel aten [1]).

Nadat men met de uitrusting gereed gekomen was, reden de emigranten onder gejuich van het Huis weg. Dat een rad van den wagen brak en hen bijna in de vaart deed terechtkomen, zouden zij misschien als een kwaad „wikteeken" aangezien hebben, zoo zij niet vast overtuigd geweest waren, dat zij de „fondateurs du grand oeuvre de Dieu" worden zouden. Zij reisden vermoedelijk over de Zuiderzee, en een gedeelte van het gezelschap lag hier voor de palen, hier, dat is in Amsterdam, want Dittelbach woonde toen in de hoofdstad. De vrienden bezochten de reizigers aan boord en brachten wat vruchten te hunner verkwikking mede. Ook Bardewisch was er bij [2]), maar Robijn, het hoofd der emigranten, twistte met hem en verweet hem, dat hij in het goddelooze Amsterdam bleef: hoe kan een rechtgeaard kind wonen onder een volk, dat dagelijks zijn vader lastert? Dat gaf groote ontstichting. Maar Lucia [3]) van Sommelsdijk, die ook medeging, was van het schip aan den wal gekomen, en nam daar afscheid. Zij greep Dittelbach's handen en zeide: „de Heer roept ons tot groote dingen en Hij geeft er ons ook een groot hart toe". Ds. Hesener, die als leeraar mede uittrok, liet de freule het woord doen, toonende genoegzaam met zijn bedeesd en neerslachtig gelaat, dat zijn geloof niet zoo groot was [4]). Nog was er Harmen Jurriaansz., die meer

---

[1]) Vergel. Dittelbach, *a. w.*, blz. 34.

[2]) Zoo spelt Dittelbach, *a. w.*, blz. 53. Bardowitz, een Amsterdamsch koopman, die de Labadie's toespraken uit het Fransch placht te vertalen en, toen de huisgemeente naar Herford vertrokken was, de leider bleef van een klein groepje labadisten in Amsterdam.

[3]) Lucia, eigenlijk Luts, welke naam door Luts van Botnia in het geslacht Aerssens gekomen was.

[4]) Johannes Wesener, predikant te Britswerd en Wieuwerd, om zijne labadistische gevoelens afgezet, 6 Mei 1679, sinds opgenomen onder de „sprekende broeders" der huisgemeente, *Acta Z. H. Syn.*, uitg. Knuttel V, 265, 279, 340; J. Reitsma in *Vrije Fries* XIII, 97—128, 142—146; *N. N. B. W.*, VI, 773.

uit gehoorzaamheid dan uit genegenheid medeging. Hij was vroeger kok geweest op het jacht der Staten van Friesland, dus op zee gewend, en Yvon had hem beloofd, dat hij de reizigers zou behulpzaam zijn en daarna terugkeeren. Doch toen hij er eenmaal was schreef Yvon hem, dat hij moest blijven en de kinderen des Heeren dienen. Daartegen durfde hij zich niet verzetten. „Dien man heeft mij wel aan 't hart gelegen en ik heb mij sijner gejammert" [1]). Ook hem zullen wij nog ontmoeten.

In den loop van 1684 liepen de reizigers de Suriname in. Aerssens had gaarne gezien, dat zij dicht in de buurt bleven, niet te ver van het fort. Hij stelde hun voor, de nieuw aangevoerde slaven in hunne plantages te brengen, waar zij dan zouden arbeiden totdat zij verkocht waren. Meteen kon dan Ds. Hesener in de kerk van het fort optreden[2]). Het was een verstandig voorstel, maar de labadisten sloegen het in hun onverstand af. Israël moest alleen wonen, verre van de zondige wereld en de heidenen zouden het woord hooren, dat de christenen verworpen hadden. Zoo kwamen zij dan te wonen 40 mijlen van fort Zelandia de rivier op, daar waar de kreek Marchal in de Suriname uitmondt, ongeveer tegenover het tegenwoordige Phedra. Lucia van Sommelsdijk kreeg (of bezat reeds) daar twee plantages, de een La Providence, en daar was het dat de nieuwe huisgemeente zich vestigde [3]). De eerste indrukken waren prachtig, in drie dagen schoot het zaad op uit den vruchtbaren grond, een hof van Eden, en de aanstonds geschreven brieven brachten Yvon in verrukking.

---

[1]) Dittelbach, *a. w.*, blz. 54.

[2]) Vermoedelijk dus als huiskapelaan, want de gereformeerde predikanten zouden den labadist wel niet op hun kansel hebben toegelaten, t. w. op de bovenzaal van het Raadhuis of het Hof, die tot kerk diende. De eerste steen voor een nieuw kerkgebouw werd eerst 21 Juni 1810 gelegd. In Aerssens dagen ken ik als predikant ds. Baseliers, dien wij nog zullen ontmoeten, en ds. A. Backer, van wien in 1683 nog een brief ter synode van 's-Gravenhage inkwam, *Acta*, uitg. Knuttel, V, 455. Doch in 1684 was hij vermoedelijk gerepatrieerd.

[3]) De na te noemen labadistenkaart teekent daar ter plaatse sub 8 en 9 twee plantages en als eigenares „De suster van Sijn Excellencie Ae." Op de groote plantagekaart van Fermin komt La Providence als no. 14 ter plaatse voor, doch toen (1765) niet meer zoo vereenzaamd als in 1684.

En tegen PierreBont zeide hij hoonend [1]), dat hij zeker geslapen had, toen hij daar was.

Het werd haast anders. Er kwamen brieven, op hun beurt weer eenzijdig in mineur, maar toch der waarheid meer nabij. Dittelbach, nu in de huisgemeente opgenomen, hoorde de gunstige berichten aan tafel voorlezen, maar de broeders, die op verkenning waren uit geweest, gaven daar dan weer toelichtingen bij, die veel van dat schoone wegnamen. Het land heette laag, moerassig, met dichte bosschen bedekt, waarin de bijl een weg banen moest, het armste land ter wereld, alleen overvloed van suiker. Brood heet er bereid uit vergiftige wortelen, in de zon gelegd om er het vergif uit te trekken, dan geraspt en op ijzeren platen gebakken, het smaakt, alsof het zoo van den zaagmolen gehaald was. Men bespeurt aanstonds de verwarring tusschen de goede en de vergiftige of bittere cassave; de eerste geeft een voedsel, dat „het brood nog overtreft omdat het den regten smaak van kastanjes heeft", maar ook van de tweede weten de Indianen nog smakelijke koeken te bakken en het is deze bereiding, die de labadisten blijkbaar hebben gezien. Want zij raspen den wortel op een plank met scherpe stukjes steen (grage), persen het sap er uit, leggen hem eenige uren in de zon en braden hem daarna op ijzeren platen [2]). Het was niet te verwachten, dat onze Crusoë's deze kunst ook aanstonds zouden verstaan hebben en daarin vindt hun alarmeerend bericht zijne verklaring. Begrijpelijk en juist zijn hunne klachten over muskieten en mieren en over slangen, die door de huizen kruipen als thuis de muizen. In Wieuwerd bewaarde men een door de kolonisten gezonden en door hun slaven gepraepareerd slangevel van 23 voet [3]). In een dier brieven was ook sprake van twintig wilde varkens, op éénmaal gevangen, wat prachtig leek,

[1]) Dittelbach *t. a. p.*, „hij soude hem eenigzins uyt", wat wel „jouwde" zijn zal.

[2]) Uitvoerig bij Fermin *a. w.*, I, 59—67.

[3]) Dittelbach, *a. w.*, blz. 52. Vermoedelijk de Aboma of boomslang, die 20 à 30 voet lang is, *Tegenw. Staat* XXXII, 556. Zie ook J. G. Stedman, *Reize naar Surinamen* 1799, I 230—239, over het vangen en praepareeren van zulk eene halfvolwassen aboma van 22 voet.

maar een der broeders verhaalde, dat het vleesch dor en slecht was; men wilde er dan rookvleesch van maken, maar na weinig dagen vielen de maden er als hagel uit. Alles moet er versch gegeten worden, zout noch rook bewaart, alleen het uit Holland hun bij tonnen vol toegezonden pekelvleesch hield zich goed. Die varkens zullen wel pingos geweest zijn en ook hier speelde hun onervarenheid den labadisten parten, want wij zullen hen zoo aanstonds, door de Indianen gedroogd, pingovleesch zien eten.

Wij spraken van hun slaven. Het octrooy der nieuwe W. I. Compagnie verzekerde haar in art. 6 den begeerlijken alleenhandel in „swarte slaven ofte negros". Zij kocht hen in Ardra aan de Bocht van Guinee, in Loango, in Angola, en in de jaren der labadisten bedroeg de invoer dezer rampzaligen jaarlijks een 6000 [1]). Het schijnt, dat zij in den aanvang zacht voor hen geweest zijn, maar zij behoorden toch niet tot de weinigen, die in hun tijd den slavenhandel veroordeelden [2]), en waren ook weldra overtuigd, dat „men geen wille heeft van dat beestige slag van menschen als door beestige slagen". De uitdrukking doet denken aan Picardts betoog van enkele jaren vroeger dat „de zonen Chams, wanneer zij in vrijheid gesteld of lieftallig gekoesterd worden zichzelven niet weten te gouverneeren, maar bijaldien men gedurig met rottingen in hunne lendenen woont en dezelven zonder genade bastonneert, men goede diensten van hen verwachten mag, zoodat hunlieder zaligheid bestaat in slavernije" [3]). De labadisten waren sinds als de rest en hebben aldus voor hun deel bijgedragen aan den boozen naam, dien Suriname op het

---

[1]) Memorie over den handel der W. I. C. in *Bijdr. Histor. Gen. Utr.* XXXV 96 vlg. 99. Voor de namen, Elminaasche enz. ook Hamelberg, *De Nederl. op de W. I. eilanden* I, 165.

[2]) In 1688 reeds een protest tegen de slavernij van enkele doopsgezinden in Pennsylvanië, *Doopsgez. Bijdr.* 1884, blz. 97—103. In dien geest ook Hondius, *Swart register van duysent sonden*, 1674, blz. 364 van den tweeden druk van 1724. De 18de eeuw brengt eerst den eigenlijken strijd ertegen.

[3]) Joh. Picardt, *Antiquiteiten*, 1660, blz. 9. Zoo ook O. Keije, *Beschrijvinge van Guijana* hoofdstuk. 24, waarin „de slaven schijnen tot arbeid geboren en volbrengen dien met vroolijkheid".

punt van slavenbehandeling droeg,en waarvan ook vreemdelingen in krasse termen hebben gewaagd [1]).

Op hunne afgelegen plantage stonden zij aan de aanvallen der Indianen onbeschermd bloot. Zij noemen hen zoo woest als de wildste „Tapoejers", met een taal, waarin elk woord ontbreekt, dat niet behoort tot het dierlijk leven. Juist in het jaar van hun komst, 1684, had Aerssens vijf Indiaansche dorpen aan de Oostzijde van de Coppename verwoest, maar daarna vrede gesloten en hen voor vrije lieden verklaard [2]). Met dat al gingen zij natuurlijk voort zich als de ware bezitters des lands te beschouwen en het is zeer wel mogelijk, dat zij ook labadisten, die zij in het bosch aantroffen, met hunne pijlen doodschoten. [3]) Van betere verhouding zullen wij intusschen ook nog hooren.

De eerste oogst mislukte, wat ons niet verwondert bij hunne volslagen onkunde van landontginning en -bebouwing in een tropisch oord, en ook in dit opzicht doet het labadistisch waagstuk ons telkens denken aan de slecht voorbereide, onvoldoend toegeruste en dan ook jammerlijk mislukte boerenkolonisatieproef aan de Saramacca van 1845 onder de predikanten Copijn van Wilnis, v. d. Brandhof van Elst en Betting van Beets [4]). Onbekend evenzeer met alle tropische gezondheidsleer, vielen de labadisten gemakkelijk ten prooi aan allerlei ziekten, met name aan die heete moeraskoortsen, waaraan in de volgende eeuw ook de Hernhutters zoo deerlijk lijden zouden en waardoor zij als wormen over den vloer kropen of op

---

[1]) „On reproche avec raison aux Hollandois établis à Suriname, Berbice, Essequebo et sur la rivière de Poumaron un traitement dont la barbarie surpasse celui auquel les esclaves sont assujettis aux Antilles", *Depêches van Thulemeyer*, p. 98. „Ik ben nog in geen land geweest, waar de slaven zoo slecht worden behandeld", gouverneur Person Bonham, 14 Juli 1813 bij Wolbers, *a. w.*, blz. 567. Wij weten, dat dit oordeel nog veel te zacht is.

[2]) J. J. Hartsinck, *Beschr. van Guiana*, blz. 649. Het door van Sijpesteyn *Beschrijving*, blz. 234, tegengesproken bericht, dat Aerssens de dochter van een Indiaansch hoofdman tot vrouw nam als bezegeling van het vredesverdrag, is toch zeer aannemelijk. Aerssens gemalin had hem niet naar Suriname vergezeld en concubinaat ging met schier elk huwelijk samen.

[3]) Dittelbach, *a. w.*, blz. 56.

[4]) H. Pyttersen Tzn., *Europeesche kolonisatie in Suriname*, 's-Grav. 1896. A. Copijn in *West Indië*, I, 241. Ook Van Blom in *Schriften des Vereins. f. Sozialpolitik* 1912, II 139, heeft deze vergelijking gemaakt.

krukken voortstrompelden. En eindelijk, alsof deze kolonisatie alle onheilen vertoonen moest, die gemeenlijk zulke onoordeelkundige ondernemingen teisteren, het samenwonen onder zooveel ellende bracht onderlingen onvrede. „Armoede is krakeelig" en zoo kwam er haast twist onder de broeders. Reeds op reis hadden de voornamen de gelijkheid gekwetst door bv. hier en daar aan land zich te gaan vermeien „daarse de andere bloeden te scheep lieten" [1]). Het was met die gelijkheid nooit geheel in orde geweest. De leiders en uitverkorenen plachten elkander te „monfrèren" en te „masoeuren", terwijl de anderen „op zijn Fransch monsieur" heetten. Doch in dezen nood brandde het te meer op den nagel. Voorts was er ook te Wieuwerd geene volstrekte gelijkheid in de maaltijden. Hier bracht de zuster, die over de keuken ging, zuster Swem, aan den dag dat de hoofden dikwijls vooraf het beste van het eten kregen (als eenmaal Hofni en Pinehas!) en dat de anderen dan na den disch niet recht wisten of zij wat gehad hadden of niet, terwijl de leiders dan breed van den goeden zegen Gods spraken, dien hij over zóó weinig spijze gaf, waarmede toch zoovelen verzadigd werden. Toen het bedrog ten laatste openbaar werd, was de ontevredenheid groot. Zij begonnen den vinger in den grond te steken en te ruiken in wat land en onder wat volk zij waren en de leiders boetten er hun gezag bij in. Het slechte voedsel veroorzaakte ingewandsaandoeningen met heftige pijnen. Klisteer op klisteer kon niet tegen eene verstopping van veertien dagen, en men hoorde elkander van het eene in het andere huis krijten en kermen. Men opende sommigen na hun dood (ook op het lijk van de Labadie te Altona had men sectie gedaan). Eenigen was het vet in het lijf gesmolten en lag in korreltjes als witte hagel. Anderen hadden in het geheel geen darmnet meer, anderen nog hier en daar een stukje [2]).

---

[1]) Ziehier een voorbeeld van Dittelbach's verklaring van toestanden en gebeurtenissen, waartegen ik boven waarschuwde.

[2]) Op mijne desbetreffende vraag antwoordde men van deskundige zijde: „Het is onmogelijk om uit de verstrekte gegevens te besluiten of ook maar te gissen van welken aard de ziekte was, waaraan de labadisten leden. De kleine korrels in het abdomen gevonden zouden kunnen wijzen op tuber-

Intusschen bereidde men te Wieuwerd eene tweede uitzending voor. Dat Yvon van den slechten toestand daarginds geweten heeft, kan men moeilijk betwijfelen. Dittelbach zegt, dat hij brieven van de hoofden ontving, waarin zij hen die murmureerden als rebellen afschilderden, wien het als Korach, Dathan en Abiram vergaan zou. Het is zeer goed mogelijk, dat ook Yvon niet juist was ingelicht omtrent de wezenlijke ellende, daarginds geleden, want men kan moeielijk denken, dat hij opzettelijk zijne menschen den dood tegemoet heeft gezonden. De tweede expeditie nam uit Wieuwerd veel gereedschap mede, vooral voor de suikerfabricage, veel leeftocht ook en een kistje met ƒ 3000. Jasper Dankers was deze maal de leider, een ijverig en gehoorzaam labadist, van wien niet duidelijk blijkt of hij reeds vroeger de reis gemaakt had [1]). De Amsterdamsche broeders, ook nu de emigranten begroetende, verborgen naar het schijnt hunne bekommernis niet, maar zij lachten „smuyster" [2]) over zulk ongeloof, alsof de Heer niet voor zijn werk zorgen zou. Bij de „soute eilanden" [3]) heeft toen een zeeroover het rijk beladen schip genomen en de menschen, naakt en berooid, op het zijne overgezet. Zoo bereikten zij Suriname en hadden zelven alles noodig in plaats van te kunnen geven en verkwikken. Op La Providence vonden zij geen Eden, maar een gasthuis, waar de kinderen tegen de muskieten met geteerde beenen rondliepen.

Het thans volgend relaas van de opstandigheid der ongelukkige kolonisten is misschien wat op gesierd door Dittelbach of zijne ooggetuigen, toch niet met leedvermaak verteld en, gemerkt den afloop der expeditie, wel betrouwbaar. Dat de hoofden den dood van sommige „rebellen" als een straf des Heeren aanzagen ligt voor de hand. Zekere Pieter Gerritsz., een timmerman, met de tweede groep meegekomen, zag met ontzetting de ellende en de oneenig-

kels of misschien ook op de geëncepteerde moederdieren van een filaria, maar het is de groote vraag of de waarneming juist en de beschrijving goed is".

[1]) Dittelbach, *a. w.*, blz. 45 vlg.

[2]) Ter smuig, ter smuik, verholen.

[3]) Kaap Verdische eilanden.

heid. Ook hoorde hij een stervende tegen Ds. Hesener zeggen: „het berouwt mij hartelijk, dat ik ooit op uw hooge gevoelens ben ingegaan". Of een andere: „Ga weg van mij, gij en de andere hoofden zijt het, die ons op de pijnbank gebracht hebt". Zuster Swem, de kookster van daareven, had een harden dood en men zeide dat dit een oordeel was over hare leugens. Men trachtte weder eene andere te doen herroepen wat zij tegen de leiders gezegd had, Pieter Gerritsz. was juist aan haar bed toen sommigen hunner daartoe bij haar kwamen en wilde zich uit bescheidenheid verwijderen. Maar zij riep: „Neen, broer, blijf hier en wees mijn getuige!" En toen de anderen er sterk op aandrongen, dat zij zou bekennen onwaarheid gesproken te hebben, zeide zij: „Ik heb de waarheid gezegd, ik ga tot God en wat zou mij bewegen te liegen." Meteen keerde zij zich naar den wand en gaf den geest. In dit alles is veel tragiek en de beschrijving ervan niet zonder ontroering. Het sarcasme ontbreekt niet: deze laatste woorden verschillen wel veel van Yvons „Fidelle narré des dernières paroles et dispositions", die hij ook in het Engelsch en Italiaansch heeft doen overzetten, zegt onze auteur. Wat ze inderdaad doen!

Pieter Gerritsz. was een der eersten, die besloot naar het vaderland terug te gaan, niet dan na ook zelf zwaar ziek te zijn geweest en op krukken gereden te hebben. De hoofden zochten hem te overreden om te blijven. Dittelbach zegt, omdat zij wel wisten, dat zijne terugkeer daarginds „een stank zou geven." Misschien. Het is even mogelijk," dat zij nog in de kolonie en in „le grand oeuvre de Dieu" geloofden en het niet verlaten wilden zien. De vrouw van Robijn, Sara van der Pol, trachtte Pieter te overtuigen dat hij zich bezondigen ging aan de gemeente des Heeren, maar, toen hij volstandig bleef, begon zij te vloeken en te zeggen, dat zij wilde dat hij op de baar lag en dat de Heer zou maken, dat de Turk zijn schip nam. Doch hij hield vol, ging terug en Sara is kort daarna gestorven. Pieters bevindingen op Thetinga-State en hoe men hem in het blauwe kamertje afzonderde en trachtte voor de gemeente te behouden, opdat niet door zijne verhalen in

de wereld „den bommel uyt sou breken", aan dat alles ga ik voorbij. Op La Providence ging het al ellendiger, Robijn keerde ook terug, anderen namen insgelijks de „passe poort onder de voeten" en waagden zich in dezen onveiligen tijd liever op zee, dan daar langer te blijven. De dood raapte voor en na de kolonisten weg, in 1687 o. a. Ds. Hesener, voor het laatst verneemt men wat van de plantage in 1719. In dat jaar werd zij verkocht door Caspar Robijn en zijne echtgenoot Marthe Yvon, wonende op het slot te Wieuwerd en Vincentia van der Haar te Leeuwarden. Robijn kennen wij al. Marthe was stellig de dochter vanYvon en juffr. Martini [1]). Vincentia was de dochter van die Mad.elle van der Haer, die de labadisten in haar huis in Den Haag ontvangen, hen daarna te Amsterdam bezocht had en hen eindelijk met drie harer dochters naar Herford gevolgd was. Sinds waren zij leden der huisgemeente, de moeder stierf Juli 1678, eene harer dochters, getrouwd met Dulignon, overleed 28 Dec. 1686 in het kraambed, 31 jaar oud [2]). Er was nog eene Emilie en dan deze, naar Leeuwarden verhuisde, Vincentia. Blijkbaar beschouwde de gemeenschap zich dus eigenares der plantage. Was Lucia, na den moord op haar broeder in 1688 teruggekeerd en had zij haar land den labadisten geschonken? Viel deze verkoop in 1719, in 1732 ging de gemeente te Wieuwerd onder, in 1733 lieten de erven van Hans Willem baron van Aylva, den toenmaligen eigenaar van Waltha-State, het slot afbreken en het heerlijk geboomte vandalistisch rooien.

Van de lotgevallen der labadisten in Suriname is nog een bericht tot ons gekomen. Op de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo bevindt zich in handschrift het journaal van een reis, die eenige kolonisten van La Providence ondernomen hebben naar de Boven Cottica en de Couremoetibo. Ds. J. W. C. Ort gaf het indertijd uit als feuilleton in het Protestantenblad voor de kolonie Suriname

---

[1]) Koelman, *Histor. verhaal*, blz. 25; Dittelbach, *a. w.*, blz. 24.

[2]) Yvon, *a. w.* p. 50—60, 114—139. De verkoop volgens Mr. Bijlsma in W.-I. Gids, Oct. 1921, blz. 332.

van 8 Mei 1920 no. 19 tot 21 Augustus no. 33. Door vriendelijke beschikking van de autoriteiten te Paramaribo heb ik het Hs. te Leiden kunnen raadplegen en met die uitgave kunnen vergelijken, die zonder noemenswaardige afwijkingen bleek. Van enkele aanteekeningen van Ds. Ort heb ik dankbaar gebruik gemaakt. Bij het manuscript bevindt zich een kaart van de gronden langs de Suriname, Commewijne, Cottica en Couremoetibo, waarvan de heer Fr. Oudschans Dentz zoo vriendelijk was mij eene fraaie kopie ten gebruike af te staan. Als jaar der reis wordt 1686 aangegeven, als eerste dag Maandag 20 Mei. Dit klopt. Doch een week later spreekt het journaal van Dinsdag 27 Mei. Zóó was het in 1687. Intusschen is dit eene vergissing en geeft geen genoegzamen grond het jaar 1686 los te laten, waarvoor trouwens ook andere data in het journaal pleiten. De schrijver noemt zijn naam niet en men kan dus allerlei gissingen maken en bv. aan Hesener denken. Maar behalve, dat hij dan wel een zeer slechten stijl zou gehad hebben, spreekt de auteur van zijn aanstaand vertrek naar 't vaderland, wat voor Ds. Hesener wel wat snel zou geweest zijn. Gelukkig geeft hij wel de namen zijner tochtgenooten t. w. Robijn, dien wij reeds hebben ontmoet, Harmen Jurriaensz. ons ook reeds bekend [1]) en Hans Simon. Hij zal wel dezelfde zijn, van wien wij eene vroegere aanteekening van Yvon in zijne Narré hebben: „Hilletje, la fille de notre frère Hans Simons notre charpentier." Voorts gingen twee negerslaven mede en het Indiaansche jongetje Pito, dat Indiaansch [2]) en Hollandsch spreken en dus als tolk dienst doen kon.

De schrijver begint dan te vertellen, dat La Providence 20 mijlen (lees 40) boven het fort aan de linkerzijde der rivier ligt [3]). De plantage was niet geschikt om de tweede groep te ontvangen, waarvan de overkomst reeds besloten was. Daarom had men het vorige jaar al eene onderzoekingsreis naar de killen en landen bij de Marowijne en

---

[1]) Er staat Herman, Jurien, de komma blijkbaar eene vergissing.

[2]) Gedrukt: sijn diaensch; Ms. yndiaens.

[3]) Het fort nl. Zeelandia en dus Paramaribo. Aan de linkerzijde t. w. van den mond af.

de kreek Coeremoetibo ondernomen, thans wil de schrijver vóór zijn vertrek naar het vaderland en omdat onze waarde herder Yvon het zeker zou goedkeuren gaarne op een tweede expeditie medegaan, om daardoor ook voldoening te geven aan die hem gezonden hadden [1]).

Men vertrok dan in de bark Maandag 20 Mei 1686 om 8 uur, maar raakte vast op een zandbank bij de Cassipoere kreek [2]). Daarom verliet schr. het schip en ging met een neger in de kano vooruit, om alvast aan Samuel Nassy, die daar in de buurt woonde [3]) het model van een zaagmolen te brengen, dat Hans Simons hem beloofd had, om bij een anderen jood [4]) een oorkussen te halen en om aan Ds. Baseliers de zalf over te reiken, die broeder Huybrecht voor hem gereed gemaakt had. Ds. Baseliers woonde op Palmeneribo [5]), maar was juist op dienstreis naar de Commewijne. Alleen zijne vrouw was thuis en zijne dochter, die enkele vriendinnen uit de stad over had, over wie schr. zich zeer ergerde omdat zij „volkomen mondains" gekleed waren [6]). Voor eene harer, juffr. Broens nam hij op zich een brief aan haren vader op het fort te bestellen. Toen zocht hij met zijn kano de bark weer op, die voorbij de Cassiepoere op het verloopen van den vloed wachtte. Men reisde verder en ankerde 's avonds een goed stuk beneden Zandpunt [7]).

Dinsdag 21 Mei kwam men te 3 uur te Paramaribo aan. De schrijver ging naar den heer d'Alibert op de gouverne-

---

[1]) Uit Holland. Hij zou dus voor de tweede kolonie vooruitgezonden zijn, wat verbiedt aan Wesener te denken.

[2]) Casseapori op de kaart bij Hartsinck, *a.w.* blz. 521.

[3]) Samuel Cohen Nassy, die in 1682 den Portugeeschen Joden een groot stuk land of Savanne geschonken had, waar 1685 een prachtige synagoge verrezen was, centrum spoedig der gemeente, Joseph Wallach, *Beschrijving.... van het eerste jubelfeest der synagoge*, Amst. 1786. Zijne plantage op onze kaart no. 21, vergel. no. 15.

[4]) Misschien Elia Elii, no. 20.

[5]) Op onze kaart no. 25 „Dame Baselie"; op de plantagekaart van Fermin no. 52, Palmenisebo.

[6]) Mondeyns, mondeynsheit bij Dittelbach *a. w.*, blz. 21, de kleeding, blz. 37.

[7]) Volgens Ms. Bij Torrarica aan den linker oever, waar enkele joodsche planters woonden en in 1672 hunne eerste synagoge gebouwd was.

mentsplantage [1]) om „tayer [2]) en yams" op te doen en had daarna een lang gesprek met zekeren Cyprianus die de wereld verlaten en den Heer dienen wilde, maar zich in die wereld zóó geëngageerd vond, dat hij geen apparentie zag om van haar ontslagen te worden, want de genade in hem was nog niet krachtig en triumphant genoeg. Deze man, kommies bij 's lands magazijnen, leverde hun uit den voorraad zes roggebroodjes van een schelling het stuk. Den volgenden dag brengt schr. nog een bezoek aan zijn nicht Clefson, wier man naar de Commewijne was en die hem ten eten vroeg, wat hij aannam, hoewel zij eene mondaine en zeer verdorven was. Er had een gerucht geloopen, dat er een Hollandsch schip in 't gat [3]) lag en met den vloed zou opkomen. De labadisten verheugden er zich over, omdat het, zooal geen broeders, althans provisie en brieven brengen kon. Maar misschien was het een kwaad schip, gelijk de roep ging dat er zeeroovers op de kust waren, dus zendt de gouverneur luitenant Couper met eenige soldaten op eene landsbark op kondschap uit. Middelerwijl trokken onze reizigers verder, om half vier was men aan den mond van de Commewijne (waar het fort Amsterdam toen nog niet lag) [4]) en kwam met den vloed nog wat hooger dan de Peersenkreek [5]).

Donderdag 23 Mei gaat men 's ochtends 3 uur verder, komt 6 uur voorbij de kreek Matapy [6]), om 7 uur laat men de Commewijne aan de rechterhand haren loop vervolgen en slaat links de Cottica in. Bij de samenvloeiing zagen de reizigers een groot stuk bosch geveld, de plek waar de

[1]) Fermin, *a. w.* I, xx, kleine landerijen no. 2.

[2]) Igname of Teye, soort van aardappel, *Tegenw. Staat* XXXII 538, 616 vlg. De bereiding en het gebruik bij Fermin, *a. w.* I, 136 vlg.

[3]) D. i. bij Braampunt aan de zee.

[4]) Het is van 1747. Gezicht en platte grond bij Stedman, *a. w.*, I, 180.

[5]) De heer Ort teekent hier aan: oude naam voor Orleans-kreek. Beter is Orelijne kreek, bij verbastering Hoer-Helena-kreek genoemd, zegt Hartsinck *a.w.*, blz. 575. Of andersom, vermoed ik eerder. „On the bank of this creek flourished in days gone by the still famous Helena, a mulatto syren, whose dusky charms are said to have rivalled in their mischievous effects if not in other respects those of her Grecian namesake", W. G. Palgrave, *Dutch Guiana* 1876, p. 117.

[6]) Of Matapica aan de linkerhand in 't opvaren. Bij Stedman *a. w.* I 184, Matapaca.

NAMEN DER PLANTERS EN PLAETSEN DER PLANTAGIES OP HARE NOMBERS GESTELD.

in de Suriname

1. d'h^{r} Muninx wintsaegmolen.
2. 't Fort Zeelandia.
3. Kerk.
4. Plantage v. d. Sariete.
5. 't Fort Para.
6. Kerk.
7. Mesa.
8. De Suster.
9. van Sijn Exellencie Ae.
10. Joseph Nassy.
11. Bedloo.
12. Daeght.
13. da Costa.
14. Wilden Carbet
15. Samuel Nassy.
16. Wilde Carbet.
17. Abr. di Pina.
18. Jaq. da Costa.
19. Di Silva.
20. Elias Elij.
21. Samuel Nassy.
22. Goods.

\+

23.
24. Para.
25. Dom: Baselie.
26. d'h^{r} Scherpenh.
27. Sune da Costa
28. Serfatijn.
29. don Pedra.
30. de Fonseca.
31. Rabbij Arias.
32. Jacob Nassij.
33. David Drage.
34. Davilaer.
35. Brugman.
36. M. Maertens.
37. d'h^{r} Chattillon.
38. B. Perduin.

Commewijne

39. Jan Hart.
40. Fis Muninx
41. Gasper.
42.
43.
44. Caes moefer.
45. Darbij.
46. Bruijn.
47. Matthij.

in de Commewijne

48. 't Fort de Commewijne.
49. Secr. de Graef.
50. Makentof.
51. B. Perduijn.
52. Bruiningh.
53. Cor. Snelleman.
54.
55.
56. Bon: en Boogner.
57 d'h^{r} Vredenborg.
58. van Vollenhoven.
59. Jan Codercq.
60. Calison.
61. Ketelaer.
62. Clais de Camp.
63. Albertijs Cranc.
64. La Para.
65. Aron di Silva.
143. Pan Lam.
144. Maerten Jacob Jz.
145. Codercq
66. Moris.
67. Van Lagen.
68. Mogge.
69. Jan de Backer.
70. Jacob de Kaijser.
71. Borggraaf.
72. Burgm: Muninx
73. Charle Faket.
74. Jan de Neel.
146. Jan Meerman.
75. Frd: v. Ruijn.
76. Anth. v. Scheur.
77. Ouden hoek.
78. van der matte.
79. Tissou.
80. Abel Marine Jz.
81. Schoemaker.
82. Cor: verhart.
83. Frimaat.
84. d'h^{r}. Thijssen.
85. Bar. Reynier Jz.
86. Meulenaer.
87. d'h^{r} Norden.
88. Capt: gores.
89. greenwood.
90. d'h^{r}. verBoom.
91. Philebrecht.
92. Pieter Roijs.
93. Roose Ceeke.
94. Pere v. Lorsen.

in de Commewijne

95. Fanne Faux.
96. La Croix.
97. Jan Tuisseur.
98. Ade Sandrij.
99. Jan Starrenberg.
100. van Reuven.
101. Bolle.
102. W. de Bruijn.
103. Adriaen Jz.
104. van Schendel.
105. Pieter Jasper B.
106. Jan Ridderbach.
107. Andr: de haan.
108. N. Snelleman.

Perka.

109. B. de Langelaise.
110. Schedam.
111. de Lisle deveaux.
112. La Fortune.
113. Sacre Bri.
114. Dantrec.
115. Weijers.
116. Den Fort.
117. Collecto metric.
118. Jacob Stabij.
119. M. dacrit.
120. Jan Davits.
121. Galais Britton.
122. Willem Davits.
123. Robert Bare.
124. P. van der hooft.
125. W. de la place.
126. Belletof.
127. Jacob Jz.
128. Bentarius.
129. Bachman.
130. d'h^{r} Wobma.
131. van der poele.
132. Bistorius.
133. Bao.

Cotteca.

134. Bas.
135. uilsma.
136. Caert.
137. Frans daems.
138. Overschelde.
139. Wilde Carbet.
140. P. de Later.
141. P. Cousijn.
142. Forel.

Eritons cr.
Croskens cr.
Marchal cr.
Toumoutibó
Pariaca cr.
Mapani
Saruwa cr.
Cassi poerre
Apenacke cr.
Torrarica
Spanjaerts cr.
Penineca cr.
Commewijne F.L.V.
Carrewassebo
Cassewineca
Abrewacke
PARA Cr.
Bannister cr.
SURINAME F.L.V.
Cotteca cr.
Crammeca cr.
Surinó cr.
T Eylant Surino
Pirca cr.
Patilus cr.
Couremoutebó
Sucticae cr.
Commoutouwaneca
Peersen cr.
Cruis cr.
Matapibó
Cotteca cr.
Cotteca cr.
Matapi cr.
COMMEWIJNE F.L.V.
Maerrassigh Landt
Schillpad B
Mott cr.
Modder Banck

gouverneur het fort wilde bouwen, dat naar hem Sommelsdijk zou heeten [1]). Des avonds kwam men bij de Pirca kreek ten anker [2]). Vrijdag 24 Mei was het half vijf vloed, men roeide om 7 uur voorbij de Pirca rechtsch, om 9 voorbij de Motkreek linksch en kwam half elf bij ebbe ten anker. Om 5 uur was het weder vloed en kon men voortgaan tot middernacht. De Cottica bleek tot langs de oevers diep, soms elf en nooit minder dan zes vadem water, dat bruin en zwart voortstroomde, zonder klippen. Doch de muskieten waren hier, met den regen, de groote plaag.

Zaterdag 25 Mei trok men onder zwaren regen verder en kwam te middernacht ten anker wat beneden de plantage van zekeren Uilsma [3]). Daar kwam men Zondag 26 Mei om 8 uur aan. Onze labadisten zagen een aantal vaartuigen op de rivier, met Engelschen bemand, en dachten dat er ergens kerk zou gehouden worden [4]). Doch het bleken de bruiloftsgasten van de eigenares der plantage [5]) te zijn, die hertrouwde. Zij was vroeger een kwakerin geweest, maar nu zoo ijdel en mondain geworden in kleeding en manieren, ofschoon al over de 50 jaar, dat de labadisten, die op dat punt zeer gevoelig waren en zich reeds aan juffr. Baseliers en later aan juffr. Clefson geërgerd hadden, maar liever verder roeiden, na alleen naar den weg gevraagd te hebben. Tegen den middag bereikten zij de plantage van Frans Daems [6]). Zij vonden den man niet thuis, hij was op de schildpaddenvangst, die daar, bij de Schildpadbaai zeer talrijk en wel 300 pond zwaar zijn.

---

[1]) „The selection of this post will ever remain a proof of the administrative no less than of the military talents of Van Sommelsdijk, Palgrave, *a. w.*, pag. 115.

[2]) Of Cruis kreek op onze kaart.

[3]) Dat moet op onze kaart no. 135 zijn, waar de legenda den naam Uilsma heeft, Ort heeft Ulsmat. Het was de eerste plantage sinds hun vertrek van Paramaribo. Men ziet hoe weinig er toen nog langs de Cottica waren.

[4]) D. w. z. godsdienstoefening. Een kerkgebouw der hervormden kwam er bij fort Sommelsdijk en veel later, 1721, zou er een komen daar, waar de Perica in de Cottica vloeit, voor de bevolking der toen talrijke plantages. De gemeente ging echter 1797 te niet (de laatste predikant was J. C. de Cros.) W. Boekhoudt, *Uit mijn verleden*, Winschoten, 1874, blz. 121, zag nog de bouwvallen der kerk, met kreupelhout bewassen.

[5]) T. w. no. 136 op onze kaart.

[6]) No. 137.

Zijne vrouw was op het punt van te bevallen. De labadisten bespeurden aanstonds dat zij iets dat van den Heere was in het hart had. Ook de vroedvrouw was niet zeer aanstootelijk, maakte een goeden indruk. Zij was van Bremen of Hamburg en in het Luthersche gevoelen. Nog was er een meisje van een jaar of veertien en de moeder zeide hun, dat zij het gaarne bij de labadisten zag opgevoed. Doch zij moesten verder en kwamen 's avonds bij de plantage van zekeren Overschilde [1]). Zij zochten hem Maandag 27 Mei op. De man was van Curaçao gekomen, waar de grond echter schraal en uitgeput was, en had zich hier met 3 zonen nedergezet, welk voorbeeld ook zekere heer Timmerman welhaast, aan het einde van de Cottica, volgen zou. De reizigers hoorden van hem allerlei over de goede manier van maïs te bewaren. Dan bij opkomenden vloed, 8 uur, toog men verder, zeilende nu, want de bark had ook zeilvermogen, en kwam voorbij een Indiaansch dorp. Daar gaven zij een bijl voor wat gedroogd pingovleesch [2]) en zeilden voorts met goeden wind tot voorbij de plantages van Pieter Cosijn en mons. Forel [3]), die aan boord kwamen en alle hulp beloofden. Het regende hard. Even na middernacht bereikte men de scheiding van Cottica, rechtsch, en Coeremoutibo, linksch, die daar in de Cottica vloeit, na haren grooten bocht naar het Noorden [4]). Men ging de Coeremoutibo in, het was nu Dinsdag

[1]) No. 138 op onze kaart.

[2]) Vergel. *boven*, bl. 8, pinko, pingo, (Dicotyles labiatus) pecario, navelvarken, goed wildbraad, *Tegenw. Staat* XXXII 488 vlg., 553 vlg. Fermin, *a. w.* II, 79 vlg.

[3]) Nos. 141 en 142.

[4]) Hartsinck, *a. w.*, blz. 521 de kaart. Stedman *a. w.* I, 295 vlgg. beschrijft ook de Coeremoutibo, zonder natuurlijk van den tocht der labadisten te weten. In deze streken, aan de Patamacca, de Coeremoutibo en de boven-Cottica, noordelijk waarvan vroeger de Hernhutters hun zendingsstation Wanhatti hadden, predikte nog kortgeleden de boschneger Atjarinsi Koelè, een Saramaccaner, dat hij de god der Djoeka's was en dat men het Christendom te keer moest gaan, een marronsche Radbout of Wittekind. Zulke tegenstanders waren ook gramman Ossesi op Drietabbetje aan de Tapanahoni (overl. 1915) en Bakoe onder de Djoeka- of Aukanegers van de Suriname, daar waar de Sarakreek uitmondt en de zendingspost Koffiekamp ligt en Brohokomakka. Deze beide laatsten overleden in 1910 en Atjarinsi leerde, dat hij hen gedood had, omdat zij hem niet wilden aanbidden. Vergel. H. Weiss, *Vier maanden in Suriname*, 1915, blz. 50—57 (die

28 Mei [1]), voer dapper verder tot namiddags 5 uur, toen kwamen Cosijn en Forel hen achterop pattelen [2]) in hun kano en logeerden aan boord der bark.

Woensdag 29 Mei begon dan de eigenlijke onderzoekingstocht. Om 8 uur 's morgens gingen de reizigers aan den linkeroever der kreek aan land en vonden daar goeden, vetten kleigrond, van 't gele naar 't bruine strekkenkende en vet genoeg. En op het einde van den dag kwamen zij bij het eerste hoogland, dat „onze frères" het vorig jaar bezocht hadden. Dat was dus 1685 geweest en bewijst dat de labadisten reeds zoo spoedig na hunne vestiging op La Providence naar anderen grond hadden uitgezien. Cosijn en Forel sliepen dien nacht aan land op zijn Indiaansch. Donderdag 30 Mei bemerkten zij dat zij dat hoogland al voorbij waren geroeid, gingen echter verder en kwamen aan de kreek Waneka (of Wana) die naar de Marowijne doorloopt. Een sterke stroom met zwart water viel uit die kreek in de Coeremoutibo. Vrijdag 31 Mei voeren Cosijn en Forel de Wana in om te zien of zij ook Indianen zouden aantreffen, die de reizigers naar de Marowijne konden geleiden. Onze auteur had voorgesteld om de bronnen van de Coeremoutibo te gaan zoeken, die wel in de nabijgelegen bergen ontspringen zou. Dus roeiden zij tegen den stroom op, het water werd helderder, maar na tallooze bochten kwamen zij aan een bosch in de rivier, d. w. z. de rivier ging tusschen de stammen door, totdat zij er zich in verliest, zoodat de schr. gelooft dat zij uit die „byrebires" ontspringt [3]). Hunne frères hadden het vorig

---

den gramman als Brokkamaka spelt); dez., *Ons Suriname*, 1911, blz. 70—78; Ad. Schulze, *Abrisz einer Geschichte der Brüdermission*, 1901, S. 188; W. J. van Lier, *Iets over de boschnegers in de boven-Marowijne*. Overigens L. C. van Panhuys, *The heathen religion of the Bush-negroes*, Actes du Congres intern. de l'hist. des relig. à Leide 1913 en L. Junker over dat zelfde onderwerp in *W. I. Gids*, Juni-Aug. 1925. Zendeling Voullaire in zijn *Land, Leute und Missionsleben in Suriname*, Hernhut, 1925, dat ik nog niet zag.

[1]) Hier begint de foutieve dateering in het Ms., waarvan ik reeds sprak, dat zegt 27 Mei. Ik zal dat verder niet opzettelijk aanteekenen.

[2]) To paddle; en daarvan pattelen.

[3]) Mijn vriend, prof. Hesseling, had de goedheid mij in te lichten: biribiri Negereng. voor lang gras of biezen die op moerassige plaatsen groeien; de etymologie is niet duidelijk, misschien, maar niet waarschijnlijk, eene ver-

jaar maar drie hooge plaatsen aan den rechter of zuidkant der kreek gevonden, zij zagen thans aan den noordkant verscheiden hooge landen met goeden grond en met kostelijk bouwhout begroeid. Ook aan den zuidkant zagen zij eene uitgestrekte vlakte met witte klei en bouwhout. Er was daar ook reeds eene zagerij van een jood, die aan de Cottica woonde, en er lagen gezaagde wanenhouten planken, waarvan men de braziliaansche suikerkisten maakt. Wij gelooven onzen schrijver gaarne, wanneer hij ten slotte zegt: vermoeid en vuil kwamen wij weer aan onze bark.

Zaterdag 1 Juni bezochten zij weder het eerste hoogland van gisteren, vlakke kleigrond, dan een langzaam opgaande berg, bouwgrond en veel cabeshout [1]). Zij zouden nog verder gegaan zijn, maar Forel kwam hun in zijn kano melden, dat er wel 6 of 7 booten met Indianen aan hunne bark lagen. Zij vonden daar een dertigtal menschen, die hen over de Wana, de Marowijne en de Amanibo inlichtten. Om de lange reis door de Wana-kreek naar de Marowijne besloten zij om later liever buitenom d. i. over zee naar hier te komen en thans om te keeren. Fr. Herman (Jurriaansz.) leed veel pijn van zwerende vingers en kon hen toch niet meer vergezellen, terwijl onze schrijver zich in de geneeskunst weinig ervaren noemt en ook alleen maar wat basilicum (pikzalf) en pleisters bij zich had. Dus wilden zij maar liever naar Paramaribo afzakken om te zien wat de Heere daar verder met hen voorhad. Na het vertrek der Indianen voeren zij de kreek weer op en kozen een plaats voor een toekomstige watermolen. De diepte der Coeremoutibo was hier 2 vademen, de breedte nog 90

---

dubbeling van biezen. De beteekenis in elk geval biezenland, rietland. Moeras is in 't Negereng. swampoe, verdronken land heet verzuipi gron. Aldus zegt ook *Tegenw. Staat* XXXII, 534: moerassige gronden waarvan het grootste deel wel $\frac{3}{4}$ jaar onder water staat. Hartsinck *a. w.*, blz. 580 vlg. insgelijks: tusschen de Coeremoutibo en de Marowijne ligt een groot biezenland met 4 of 5 voet water in den regentijd, wanneer het een meer wordt waarin men gemakkelijk verdwaalt, zoodat men Indianen als gidsen dient te hebben. Hij noemt de expedities in deze streken van Louis Nepveu in 1747 en van Carel Philipp Spellenaar in 1767, maar weder niet de labadisten, bewijs ten overvloede hoe onbekend hun tocht gebleven was.

[1]) Misschien kopie-hout, een bastaard-ceder. Voor de houtsoorten *Tegenw. Staat* XXXII, 551 vlgg. Fermin, *a. w.*, I 218—228.

voet, klaar water, zoodat zulk een molen altijd genoeg zou hebben. Deze plek scheen hun dan ook in het bijzonder voor eene plantage geschikt. Den volgenden dag, Zondag 2 Juni, namen zij toch de terugreis nog niet aan. Met wat maïsbeschuit als proviand gingen Robijn, Hans Simon en onze schrijver met een neger 6 uur 's morgens in een kano de Wana-kreek in. Na 2½ uur kwamen zij weder aan een verdronken bosch, waar het killetje dwars doorheenliep, zoo dicht bewassen dat men er niet door kon zien en scherp moest opletten, dat men geen takken tegen zijn gezicht en lijf kreeg, al maar bukkende, zoodat rug en lenden wel vermorseld schenen door dat gedurig zich krommen. Stiet men aan een tak dan was er een regen van houtluizen [1]) en mieren, die hen zeer „incommodeerden". Door duizenden takken moesten zij zich aldus een weg boren, tegen een harden stroom en regenvlagen in, doornat eindelijk. De Indianen hadden wel eene opening gemaakt, maar zoo nauw dat het meer voor kruipen dan voor varen was. Dàarna kwamen zij aan eene opening, breed als de Leeuwarder vaart, die zij daarom (in deze wildernis het Friesche heitelân gedenkend) ook zoo noemden, maar een goed half uur later kwam de kil weer onder zoo dik geboomte, dat zij den dag er niet door zien konden. Eindelijk bereikten zij de byribiris, voor 't oog zonder einde en voeren over deze verdronken weiden, met gras begroeid, een voet water en vaste kleigrond, vele palmboomen recht als stralen, kleine eilandjes met bosschages, aangenaam en vermakelijk verschiet voor het oog, waartusschen men „als in een perspectief" de groene, effen velden tot in het oneindige zich zag uitstrekken. Nu werd de kil nauw en ondiep en zij noemden haar daarom de Langestraat of het Langedelft. Het was zoo prettig, alsof men in Holland of Friesland in een sloot door de weiden voer. Aldus onze schrijver met een echt vaderlandsch beeld van gezellige rust. Aan weerszijden verhieven zich weder hooge palmboomen, een waarvan zij met hun merk teekenden, opdat, wanneer zij later over zee naar de Marowijne kwamen en

[1]) Over houtluizen Stedman *a. w.*, III, 340 vlgg.

vandaar de Wana invoeren, zij zouden kunnen zien hoever zij geweest waren. Doch nu keerden zij dan ook om. Er was niemand, die hen bij de Indianen als tolk kon dienen, de proviand was op en hunne liefde liet niet toe, dat zij fr. Jurriaansz. nog langer in de bark en in angst [1]) lieten. Zoo besloten zij dan naar de bark terug te keeren, het ging nu stroomaf, sneller dus, maar ook met grooter gevaar van tegen de boomen aan te varen. Vaak vielen zij omver. Eindelijk om 4 uur „gerochten" zij aan boord [2]).

Maandag 3 Juni lichtten de ontdekkingsreizigers dus de dreggen om naar het fort af te zakken, nadat zij nog een gesprek met Indianen van de Amaribo gehad hadden, „kleyne Pito ons vertolkende". Bij het laatste hooge land stapten zij nog even uit en noemden het Lokusberg om het vele lokus-hout dat er groeide en dat voor rollen in den suikermolen zou kunnen dienen. Ook tapten zij van één boom wel 2 pond lokus-gom. Op een anderen lag een tijger, die echter vluchtte bij hun nadering. In den mond van de Wana-kreek vingen zij een landschildpad en een soort schelvisch, die hun goed smaakten en den volgenden dag, Dinsdag 4 Juni, waren zij de Coeremoutibo weer door en om 4 uur in de Cottica. Spoedig kwamen zij nu voor Forel's plantage, die hen vriendelijk ontving en, hen na hun vertrek achterna roeiend, nog een levenden haan[3]) in de boot wierp. Wat verder zagen zij Cosijn, die aan boord kwam en een „dram [4]) en een koekie" kreeg, waarmede hij zeer blijde was. Daarna ankerden zij voor de plantage van juffr. Campets. Haar dochter, eene weduwe en juist bevallen, stond te hertrouwen met Pieter de Later [5]), zoon van Jan de Later, kuiper te Middelburg. Mochten zij daar in de buurt komen wonen, dan zou de vrouw

---

[1]) Ms. hanghste.

[2]) Vergel. „die nije mare door welcke ghi sijt ut gherocht", er uit geraakt, verlost, *Een devoot ende profitelick boecxken* 1539, 1889, no. 67, 20, 3 vlg. Vergel. F. C. Wieder, *De Schriftuurlijke liedekens*, 1900, blz. 126—129.

[3]) Ms. heeft aen. Dit en het bovengenoemde hangst voor angst is streektaal, die op het spoor van den schrijver zou kunnen brengen.

[4]) Dram of kilduivel, gestookt van het schuim op de suikerketels, na eene tweede overhaling sterk als rum, gold voor een „gezonden dranck".

[5]) No. 140 op onze kaart.

gaarne haar zoontje bij hen doen inwonen om de chirurgie te leeren. Men ziet, hoe de roep van ver te zijn in genees-, heel- en verloskunde, die ook van de labadisten op Thetinga state uitging, reeds tot de Surinaamsche wildernis was doorgedrongen. Doch hier hadden zij geen Van Deventer! Middernacht, dus Woensdag 5 Juni, gaat ons journaal weder voort, roeiden wij verder en kwamen 's ochtends bij Frans Daems, die „sich seer koelties hieuw". Wij vernemen echter niet waarom. Wel, dat de vrouw voor enkele uren bevallen en zeer zwak was. 's Avonds tusschen licht en donker dan de plantage weer van Uilsma, waar de labadisten een arm meisje, dat naar Paramaribo moest, aan boord namen. Donderdag 6 Juni zette de eb in, waarvan de reizigers haastig gebruik maakten, ook omdat de vingers van fr. Harmen erger werden. Bij heldere maan waren zij 2 uur na middernacht weder aan de Pirca-kreek, Vrijdag brachten zij het met goeden wind tot vóór in de Suriname, omdat zij den vloed doodgezeild hadden en Zaterdag 8 Juni lagen zij 's morgens vijf uur beneden fort Zelandia ten anker. Voor Paramaribo vonden zij het schip van Jan Booms van Vlissingen, waarvan Uilsma hun de aankomst al verteld had. Ook lag er een Engelsch scheepje van Boston. Schipper Booms bleek te hebben medegebracht brieven van het Huis des Heeren (te Wieuwerd), een van juffr. Agatha Achijn aen fr. Harmen Jurriaansz., maar dan ook zes tonnen Iersch vleesch, een brandstuk (ton) met stokvisch, een oxhoofd Turksche boontjes, een met grauwe, een met witte erwtjes, met nog een vierkant „kassie" (kaasje?). Zij waren er zeer blijde mede, omdat het zoo bijzonder noodig was en zij het nu meteen konden inladen. De chirurgijn van Z.Exc. verbond den vinger van fr. Harmen en bemestte die met goede koemist, tevens klagende, dat die hier te lande zoo goed niet was als in Europa [1]). De reizigers besloten nu den tocht naar de Marowijne over zee uit te stellen en huis

[1]) „Koeyemis.... insonderheyt somers als de beesten in de wey gaen, versacht en verteert, verlicht pijn ende brant". Zie M. A. van Andel, *Volksgeneeskunst in Nederland* 1909, blz. 383. Voor zwerende vingers *aldaar*, blz. 387.

toe te gaan. Dien middag at onze auteur weder bij neef Clefson, die thans thuis was, met schipper Booms, Sander Vos, den Engelschen kapitein, den heer Bresser met nog een planter, die „pieux soowel als schipper Booms sijnde ons daarom niet min vijandigh was." Omdat zij labadisten waren? Hij sprak ook nog een mons. Wijnbergen „daer ick geen quaet contentement in hadde nopende onze waerheden", maar de kommies Cyprianus bleef voor en na de wereld aenhangen. Nadat de Heer hem genadig had bewaard voor verpletterd te worden onder een oxhoofd met legumes, dat van boven naar het strand d. i. den rivierkant werd gerold, ging het gezelschap weder scheep en een sijgen wints (een zuchtje winds) bracht hen tot aan den mond der Para.

Zondag 9 Juni roeiden zij toen om 6 uur de Para in en voorbij het fort, dat daar tegen de Indianen gebouwd was [1]). Maar de zieke hand van fr. Harmen werd erger, niettegenstaande zij de koemist telkens ververschten, en dus besloten zij niet verder te gaan. Maandag roeiden zij met de kano toch nog een goed stuk de kreek in tot aan de groote bocht, waar eertijds een kapitein Thorn gewoond had. Het was daar goede kleiïge grond, soms wat zandig. De plantages, waarvan de bewoners door de Indianen vermoord waren of die zij uit vrees verlaten hadden „verstrekten ons tot droevige monumenten van hun barbarische woede". Dan gingen zij terug naar de bark, kwamen om 4 uur weer voorbij het fort en voorts met den vloed een goed eind de Suriname op. Dinsdag 11 Juni met den wind achter bereikten zij weder Zandpunt, waar het Engelsche schip, van Boston gekomen, met provisie voor den heer Nassy lag [2]). Daarnaast lag „het Engelsch scheepie daer wij mede van ijsle de Brava gekomen sijn" [3]). Weder voorbij Ds. Basiliers, bij de joodsche synagoge ten anker, 's avonds met een „luchie van achteren"

[1]) Door Aerssens. Het was niet meer dan een versterkt steenen huis.

[2]) Nu misschien Jacob Nassy, die daar zijne plantage had, no. 32 van onze kaart.

[3]) Het eiland Brava in den archipel der Kaap Verdische eilanden. Doch welke reis was dat, tusschen de eerste en de tweede uitzending in?

tot den Mawelberg, die met recht zoo genoemd wordt, niet omdat er veel mawel in zit, maar omdat er altijd wat te marrelen, te sukkelen valt. Aldus onze schrijver met eene zeker toenmaals gangbare volksetymologie [1]). En zoo is dan de laatste dag aangebroken, Woensdag 12 Juni. Zij kwamen toen tot wat beneden Pieter Jaspers plantage, middagmaalden en daarna gingen fr. Robijn, Harmen en onze schrijver met een neger en kleinen Pito in de kano en waren om 5 uur thuis. Nauwelijks hadden zij voet aan land gezet of zij vernamen, dat de Heere Zijn huis wat bijzonderlijk bezocht had, hebbende Hij in zijne oneindige barmhartigheid fr. Jan Swanepoel tot zich genomen en bezocht met zeer zware pijnen en ziekten fr. Pieter, fr. Huybrecht [2]) met mas. Ester, fr. Hanske met mas. Swem (die wij kennen), fr. Sikke en Doeke zoowel als mas. Grietie Alberts. Meest al de kinderen hadden „quade viezige loopende oogen" en kleine Hendrik had het koud vuur in zijn voet gehad. Er was niemand vrij. „Wij daerentegen, die de meesten niet wel gestelt uijtgegaen waren, bevonden ons seer gesterkt en gesondt, uytgenomen fr. Herman aen zijn handt 't quaet hebbende. Gode alleen sij lof en danck in eeuwigheid."

De belangrijkheid van het ons in dit journaal gebodene springt in het oog. Het toont ons enkele labadisten in actie, moedig en schrander. Ook iets van hun geestelijk leven. Een ander beeld dan Dittelbach ons teekende. Toch niet geheel. Want de ziekten, welke de emigranten teisterden vertoonen zich bij beide berichtgevers. En bij onze schaarste van gegevens moeten wij voor dit journaal dankbaar zijn, ook om de namen, die het noemt en de toestanden in de kolonie, die het, zij het kort, vermeldt. Het reisverhaal geeft op het einde nog eene beschrijving van de gronden langs de genoemde rivieren, die voor onze geschiedenis echter van geen belang is.

Van de verplaatsing der kolonie naar de Couremoutibo

[1]) Mawel of marvel, mergel, marga albicans, en mergelberg brengt op marrelen.

[2]) Boven, blz. 15, de zalfbereider.

is niets gekomen. In 1688, tijdens het soldatenoproer dat aan Aerssens het leven kostte, deed de bark der labadisten nog dienst in de Boven-Suriname [1]). Of enkelen hunner zich misschien in het Noordoosten gevestigd hebben, weten wij niet. Alle gegevens omtrent den ondergang der nederzetting ontbreken. Van den verkoop der plantage in 1719 heb ik gesproken. Wij kunnen slechts hopen, dat nieuwe vondsten ons nog eens verder zullen brengen in onze kennis van deze merkwaardige secte gedurende de weinige ramspoedige jaren, die zij in het Surinaamsche binnenland doorworsteld hebben.

Juni 1926.

---

[1]) Aldus ds. Ort in *Protest. blad* 21 Aug. 1920 zonder bron. Th. Pistorius *Korte en zakelijke beschrijvinge van de Colonie van Zuriname*, 1763, geeft een uitvoerig verhaal van den moord op den gouverneur en het oproer, blz. 100—160. Er is daar sprake van twee regeeringsbarken en van de bark van schipper Maissonet, blz. 129, doch niet van die der labadisten.

DE ONDERNEMERSRAAD VOOR SURINAME EN ZIJNE VOORSTELLEN BETREFFENDE DEN GROOTEN LANDBOUW

DOOR

MR. DR. C. F. SCHOCH

De litteratuur over Suriname is dezer dagen weder met een belangrijk document verrijkt. De Ondernemersraad voor Suriname, waarover ik het vorige jaar in de West-Indische Gids het een en ander mocht mededeelen, heeft in Juli een request tot den Minister van Koloniën gericht met eene daarbij gevoegde uitvoerige nota, welke stukken thans in druk zijn verschenen.

Het is mij eene aangename taak aan het verzoek van de redactie van ons tijdschrift gevolg te kunnen geven om van deze studie een overzicht te geven. De nota zelve omvat 49 bladzijden folio druk en het overzicht kan dus niet anders dan beknopt aangeven, wat in het lijvige geschrift is verwerkt.

Bij de kennisneming van request en nota trekt reeds dadelijk tweeërlei de aandacht, waardoor deze stukken zich onderscheiden van de vorige, in deze eeuw verschenen, zeer belangrijke rapporten over de kolonie Suriname. Tot nog toe waren die rapporten bijna uitsluitend het resultaat van den arbeid van commissies of personen, die, door de eene of andere bijzondere aanleiding, hunne aandacht op een gegeven oogenblik, voor korteren of langeren tijd, speciaal op de in Suriname aanwezige toestanden hadden gevestigd, maar toch als buitenstaanders moesten worden aangemerkt. Thans hebben de belanghebbenden bij den landbouw, den handel en de nijverheid in de kolonie zich in den Ondernemersraad vereenigd en gezamenlijk hunne stem bij 's Lands Regeering doen hooren.

In de tweede plaats wijken de thans verschenen stukken van vroegere rapporten af, doordat niet het geheele economische samenstel der kolonie tot grondslag van het onderzoek heeft gestrekt, maar slechts een onderdeel daarvan, al is het een zeer belangrijk onderdeel, in studie is genomen.

Een en ander geeft aan de publicatie buitengewone belangrijkheid.

In zijn request aan den Minister spreekt de Ondernemersraad als zijne overtuiging uit, dat de economische ontwikkeling van de kolonie voor het overgroote deel afhankelijk is van den bloei van den grooten landbouw. Daarom is in de allereerste plaats de vraag in studie genomen, welke de redenen zijn waarom de aanwezige plantages over het algemeen slechts een kwijnend bestaan lijden en waarom Suriname voor opening van nieuwe landbouwbedrijven zoo weinig aantrekkelijk is. Aan ieder, wien het welzijn van Suriname oprecht ter harte gaat, klinkt deze mededeeling aangenaam en geruststellend in de ooren, n'en déplaise enkele raadgevers van tegenwoordig, zelfs in de koloniale raadzaal, die dit landbouwbelang niet op de eerste plaats stellen. Natuurlijk verdienen andere bronnen van welvaart, als de balata-industrie en de bauxietontginning, groote belangstelling en, zoo noodig, steun. Dat het die industrieën goed gaat geeft reden tot vreugde. De landbouw echter blijft voor Suriname het hoofdbestaansmiddel. Zonder bloeiende cultures zal de kolonie nooit loskomen van den zilveren keten, die haar te vast aan Nederland bindt.

Als resultaat van zijne studie is de Ondernemersraad tot deze conclusie gekomen, dat de langdurige ongunstige toestand van de kolonie voor een groot deel te wijten is aan de bestaande wettelijke bepalingen en voorschriften, zoowel op het gebied van immigratie en kolonisatie, als op het stuk van belastingen en arbeidswetgeving.

Van Bestuurswege kan op dit terrein zeer veel worden gedaan om de thans bestaande beletselen tegen een grooteren bloei der aanwezige plantages en tegen de opening van nieuwe ondernemingen op te heffen of althans belang-

rijk te verminderen. Daarbij dient dan echter gebroken te worden met de gedachte, welke tot dus ver bij de behandeling van het Surinamevraagstuk al te vaak als axioma is vooropgesteld, dat elke maatregel, welke eene tijdelijke opoffering voor het moederland zou medebrengen, bij voorbaat uitgesloten moest worden geacht.

Bij de bestudeering van de bestaande wettelijke regelingen heeft de Raad in de eerste plaats critisch onder de oogen gezien de bestaande immigratieregeling. Welk doel de bevordering der immigratie heeft en in wiens belang, deze in de eerste plaats moet worden bevorderd, zijn vragen, die door Opperbestuur en Staten-Generaal niet altijd scherp genoeg gesteld en principiëel genoeg beantwoord zijn. Uitbreiding der immigratie is een eerste eisch voor toekomstige welvaart, met daarnaast vermeerdering van het in Suriname — en in de eerste plaats in den grooten landbouw — belegd kapitaal. Niet de bestaande ondernemingen, die helaas in de laatste jaren voortdurend minder immigranten noodig hebben, maar het Koloniaal Gouvernement zelf is de eerste belanghebbende bij de immigratie en moet die niet alleen geheel zelf in handen hebben, zooals reeds het geval is, maar ook geheel zelf bekostigen. De plantages kunnen, evenals tot nog toe, uitnemend dienen om de aangevoerde Javanen op te voeden tot zelfstandige kolonisten, maar het is absoluut onverdedigbaar, dat die plantages, welke de immigranten weder moeten los laten als zij goed geschoold en geacclimatiseerd zijn, bezwaard worden met de kosten van aanvoer en, bij een hercontract, zelfs meer dan die kosten aan het Gouvernement moeten terugbetalen en daarenboven, tijdens het gebruik van die immigranten, nog zoo zwaar van allen kant belast worden, dat behoorlijk winst maken vrijwel geheel uitgesloten is. Een en ander wordt in de nota met cijfers zoo duidelijk aangetoond, dat ieder onbevooroordeeld lezer het met de conclusie wel eens zal zijn: aanvoer van Staatswege en ook bekostiging van dien aanvoer van Staatswege, waar, blijkens de gegevens, tenminste 80% der aangevoerden kolonist worden en dus de blijvende bevolking doen toenemen. Men zou, om de kolonisatie nog sneller te doen plaats heb-

ben, den contractduur met de plantages op 3 jaren kunnen bepalen in plaats van 5 jaren, zoodat de immigranten dan nog 2 jaren onder contract bleven bij het Gouvernement zelf, dat daardoor kracht zou kunnen bijzetten bij zijn toezicht op den arbeid van de aanstaande kolonisten. De kolonisatie zou kunnen plaats hebben, onder leiding van een bekwaam landbouwdeskundige, hetzij op vestigingsplaatsen, los van den grooten landbouw, hetzij op gedeelten van de plantages zelve, of wel zóó, dat de menschen zoo in de nabijheid van de plantages zich vestigen, dat zij een deel van hun tijd en arbeid kunnen geven aan de plantages.

Na de immigratie met de daaraan voor de plantages verbonden kosten behandelt de Raad in zijne nota de verdere lasten, welke op de plantages drukken:

1°. de inkomstenbelasting voor rechtspersonen, zijnde eene winstbelasting van 7½% vermeerderd met eene uitkeeringsbelasting van 12½%. Evenals eene dergelijke regeling voor Ned. Indië afgekeurd en vervangen is door eene eenvoudige vennootschapsbelasting zal dit ook voor Suriname noodig zijn. Dergelijke belasting zou dan wel op 10% kunnen worden gesteld.

2°. het hoofdgeld, dat door de ondernemingen betaald moet worden voor de onder contract verbonden immigranten en dat eigenlijk nog eens eene suppletie is op de immigratiekosten. Dit hoofdgeld dient ten eenenmale veroordeeld te worden, terwijl daartegenover eene minimum-bijdrage als complement op de inkomstenbelasting dient te worden in het leven geroepen, dat door iederen werkbaren man en vrouw tusschen de 18 en 60 jaren oud, die niet op de gewone wijze in de inkomstenbelasting is aangeslagen, zou moeten worden opgebracht en wel voor een man bv. ƒ 5.— en voor eene vrouw ƒ 2.50 per jaar. De afschaffing in 1899 van eene dergelijke minimum-bijdrage, destijds hoofdgeld genaamd, door Gouverneur Tonckens, op m. i. verkeerde humaniteitsgronden, heb ik steeds als een te betreuren fout beschouwd. Het hoofdgeld werd zonder te veel moeite geïnd en had het opvoedend element in zich, dat ieder, die kan, moet mededragen aan de gemeenschappelijke maatschappelijke lasten. Het denkbeeld, dat in Su-

riname nog te veel aanhangers heeft: „lanti sa pai", het Gouvernement zal wel betalen, moet zooveel en zoo spoedig mogelijk uit de wereld. Er is geen enkele reden waarom de eene ingezetene te veel moet betalen, omdat de andere, die ook zijn deel kan dragen, vrijgelaten wordt.

3°. de geneeskundige belasting. Als er één belasting willekeurig is en ongerijmd en onbillijk, dan is het wel deze. De nota teekent dat in duidelijke, schrille kleuren. Meer dan de helft van de kosten van den geheelen burgerlijken geneeskundigen dienst in de kolonie wordt door de plantages in deze geneeskundige belasting gedragen. Afschaffing van deze belasting en opheffing van het instituut der geneesheeren-ambtenaren voor de plantages wordt terecht in de nota bepleit met daartegenover de aan de plantages op te leggen verplichting om, onder controle van Gouvernementswege, zelve voor de geneeskundige behandeling behoorlijk te zorgen. Dit systeem heeft in Deli de beste resultaten.

4°. Met het sub 3 bedoelde behoort gepaard te gaan meerdere locale centralisatie van de ziekenhuisverpleging, doordat verschillende plantages zich daartoe vereenigen. Het Militair Hospitaal te Paramaribo, met zijne zeer kostbare verpleging, zal dan voor een groot deel kunnen worden ontlast, ten gerieve van het Gouvernement, maar ook van de planters, die de verpleging goedkooper kunnen doen plaats vinden, getuige de ondervinding met het centraal hospitaal op de onderneming Katwijk.

5°. De invoerrechten maken de hoofdbron van inkomsten der kolonie uit en drukken zwaar op den levensstandaard der inwoners. Zij brengen driemaal zooveel op als de inkomstenbelasting. Zoodra het uit een fiscaal oogpunt mogelijk zal zijn, zal verlaging der invoerrechten van groot belang zijn voor de economische ontwikkeling van de kolonie.

6°. De grondrente behoort ook tot de lasten, die zwaar op de plantages drukken, tenminste voorzoover deze in de eerste jaren van deze eeuw aan de uitnoodiging van het Koloniaal Gouvernement gevolg hebben gegeven om aan de bacovencultuur mede te doen. Die cultuur werd een

groot fiasco en een deel van het verlies, in aan de plantages gedane voorschotten bestaande, werd als schuld op de plantages vastgelegd in den vorm van een zakelijke last met geleidelijke afbetaling van *f* 5.— per H.A. per jaar, berekend naar het aantal H.A., waarvoor het bacovenvoorschot genoten was. De schuld eindigt eerst als *f* 200— per H. A. zal zijn betaald, vermeerderd met 1/5 van hetgeen de schuld op 1 Januari 1911 méér bedroeg dan dat bedrag en met de geheele toeneming van de schuld sedert dat tijdstip. Dit komt neer op eene extra belasting, die tal van jaren op vele plantages drukt.

De Ondernemersraad acht den tijd gekomen, dat het KoloniaalBestuur, daartoe door deRegeering gemachtigd, door deze schuld een streep haalt. De schuld is ontstaan uit goed vertrouwen in het Koloniaal Bestuur, dat het vooronderzoek naar de mogelijkheid van cultuur der destijds geïmporteerde en aangeplante bacovensoort had doen plaats hebben en bovendien waren de planters bij hun cultuur absoluut aangewezen op de instructies van de Gouvernements-deskundigen. Het geheel was dus feitelijk eene groote proef van Bestuurswege om eene nieuwe cultuur in Suriname te beginnen. Een en ander geeft alleszins aanleiding om ten deze royaal of nog beter billijk te zijn.

7°. Als last moet ook worden beschouwd de superpreferentie, welke het Koloniaal Bestuur zich allerwege heeft aangematigd voor zijne vorderingen, uit welken hoofde ook, boven elke andere burgerrechtelijke vordering. Dat die voorrang voor belastingen geldt is natuurlijk, maar dat hij ook betreft de grondrente, de 15 centsvergoeding, de verschuldigde terugbetaling van geleende gelden, is onredelijk. Daarbij staat het Gouvernement in geen andere verhouding tot den debiteur dan elke andere crediteur. Deze door het Gouvernement zich zelven toegekende voorrang heeft veroorzaakt, dat plantages moeilijk geld van derden konden krijgen of bij meerdere behoefte niet meer konden ontvangen. En zoo gingen plantages te niet, omdat nieuwe crediteuren geen zekerheid konden verkrijgen met het nieuwe geld iemand anders te dienen dan het Ko-

loniaal Gouvernement. Deze superpreferentie dient, op de wijze als in Nederland geschied is, zoo spoedig mogelijk te worden afgeschaft.

8°. Ook in anderen zin zijn er lasten gelegd op de plantages, waardoor voor het vele, dat betaald moet worden, te weinig ontvangen wordt. Dit geldt de geheele arbeidswetgeving der contractarbeiders. Enkele zeer treffende bezwaren worden genoemd en vergeleken met de toestanden in Deli, als:

a. de arbeiders kunnen buiten hun werktijd hulp weigeren, wanneer die vereischt wordt bij dreigende rampen van hooger hand.

b. bij de regeling van het taakwerk wordt het normaal loon (80 cent) zoo toegekend, dat zelfs een middelmatig arbeider dat binnen den contractueelen werktijd kan verdienen en een „ijverig en ervaren arbeider" dus meer moet kunnen verdienen. Als gemiddelde wordt dus aangenomen de arbeidsprestatie van een niet-ervaren, niet ijverig arbeider.

c. het uurloon bedraagt, volgens de daarvoor gemaakte berekening in Suriname 11½ cent, in Deli 4 cent;

de werkelijke kosten per arbeider bedragen in Suriname per werkuur 16, 9 en in Deli 7,1 cent.

d. het aantal arbeidsdagen bedraagt per jaar in Suriname gemiddeld 240, in Deli ± 315.

Dit lage getal arbeidsdagen voor Suriname is het gevolg van de regeling, dat alle Zondagen vrije dagen zijn plus de officiëele feestdagen, plus de eigen feestdagen der Javanen, waarbij dan nog door eene verkeerde interpretatie de ziektedagen komen. En dan komt daarbij nog de verplichte loonbetaling, zoo mogelijk op Zaterdagmiddag, waardoor de Zaterdag ook geworden is tot een halve werkdag.

e. de werkuren per dag: 7 uur veldarbeid tegenover 10 uur arbeid in gebouwen, zijn ook buitengewoon weinig in vergelijking met die in de Buitengewesten van Ned. Indië, waar de regeling geldt van een maximum van 10 uur voor bovengrondschen arbeid en van 8½ uur voor ondergrondschen en nachtarbeid.

Dan heeft men nog de bezwarende bepalingen omtrent

het onnoodig hooge minimum dagloon voor mannen van 80 cent en voor vrouwen van 60 cent en de onnoodig drukkende ouderwetsche bepalingen omtrent voorziening in huisvesting en die betreffende voeding.

Alleen de opsomming van een en ander zal den meest verstokten illusionist, die meent, dat behoorlijke arbeid een vloek is in plaats van een zegen, doen zien, dat welvaart in Suriname op die wijze nooit kan komen.

Het samenstel van al die regelingen is eenvoudig absurd en slechts historisch te verklaren. Dat er danig zal moeten worden gereorganiseerd, wil men menschen van de daad met kapitaal naar Suriname zien komen, menschen, die bij ervaring weten, wat arbeid in de tropen beteekent en waard is, zal voor ieder, die van de nota kennis neemt terstond duidelijk zijn. De geheele arbeidswetgeving zal dienen te worden herzien en de Ondernemersraad meent, dat eene arbeidsinspectie beter werk onder de tegenwoordige omstandigheden zal kunnen verrichten dan het Immigratiedepartement, dat in de periode van Britsch-Indische immigratie voldoen kon, maar nu uit den tijd is.

Is het noodig, dat al het opgesomde aan lasten en bezwaren nù onder de oogen wordt gezien en eene reorganisatie in den aangegeven grooten omvang nù wordt ter hand genomen?

Het antwoord van den Ondernemersraad luidt zeer beslist in bevestigenden zin, omdat de omstandigheden thans in verschillende opzichten bijzonder gunstig zijn om een deel van het Nederlandsche kapitaal, de Nederlandsche energie en de Nederlandsche werkkracht te zien aangewend ten bate van de economische ontwikkeling van Suriname.

Die gunstige omstandigheden zijn:

1°. dat Suriname thans in buitengewoon gunstige conditie verkeert ten opzichte van de omringende landen, omdat de kolonie een onbeperkt aantal immigranten voor bevolkingsuitbreiding kan verkrijgen, wat door de Britsch-Indische Regeering voor de naastbijgelegen Britsche koloniën onmogelijk is gemaakt.

2°. dat de vrije aanvoer van die contractarbeiders nog voorloopig verzekerd is, hoewel de handeling van de Britsch-Indische Regeering in Inlandsche kringen van Ned. Indië een diepen indruk heeft gemaakt en bij de voortschrijdende meerdere autonomie van Ned. Indië ten deze wel eens onaangename verrassingen zouden kunnen komen.

3°. dat als zulke verrassingen zouden komen, men niet dan eerst het oog op Suriname als reserveland moet richten, maar Suriname dan gereed moet zijn om een deel van de tegenwoordige taak van Ned. Indië over te nemen.

4°. doordat de cultures in Ned. Indië een tijdperk van grooten bloei beleven en groote winsten maken.

Door zijn contact met den Ondernemersraad voor Ned. Indië, is de Ondernemersraad voor Suriname in de gelegeheid, als aan de genoemde bezwaren door Regeering en Koloniaal Bestuur tegemoet gekomen wordt, zoo krachtig mogelijk in de kringen van het Oost-Indische kapitaal propaganda te maken voor de ontwikkeling van Suriname.

Zullen de aangegeven maatregelen en noodige wijzigingen veel kosten, is eene vraag, die natuurlijk opkomt bij den lezer van het voorafgaande? Ook daaraan wijdt de Ondernemersraad een deel van zijne nota.

Met zekerheid is natuurlijk ten deze niets vast te stellen. Alle voorstellen zijn bijv. gericht op de groote economische ontwikkeling van de kolonie. Hoeveel de stijging der inkomsten daardoor zal bedragen hangt van allerlei niet op cijfers vast te stellen factoren af. Het in het leven roepen van meerdere ondernemingen zal aan aanvoerkosten van immigranten meer vragen, evenals verkorting van den contracttijd op de plantages, terwijl de boven reeds genoemde meerdere aanvoer ook meer voor kolonisatie-uitgaven zal vereischen.

De oud agent-generaal C. van Drimmelen heeft de netto-baten voor de schatkist van iederen kolonist op *f* 29.— per jaar geschat. In ieder geval geldt voor al deze maatregelen dat de cost gaet uit voor de baet. Voor deze productieve maatregelen zal de Nederlandsche Staat, en niet de

kolonie de noodige gelden door leening moeten zien te verkrijgen. Wèl valt te berekenen wat in den nieuwen toestand aan inkomsten gemist zou worden.

Berekend wordt, dat bij afschaffing van de 15 centsvergoeding en van het hoofdgeld de kolonie een *f* 340.000 zal missen aan jaarlijksche inkomsten.

De afschaffing van de geneeskundige belasting zal geen extra-uitgaven voor het Gouvernement veroorzaken. Verschillende Gouvernementsgeneesheeren zullen kunnen vervallen of zullen door de ondernemingen worden overgenomen en op de kosten van het Militair Hospitaal zal flink kunnen worden bezuinigd.

De kwijtschelding van grondrente zal ± *f* 12.000.— per jaar aan begrootinsginkomsten ontnemen.

Daartegenover kan eene nieuwe 10% vennootschapsbelasting, blijkens de in de nota gemaakte berekening, een *f* 54.000.— 's jaars meer opbrengen dan hetgeen de plantages tegenwoordig aan inkomstenbelasting betalen.

De weder in te voeren minimumbijdrage als complement op de inkomstenbelasting kan, naar berekening, een *f* 200.000.— opbrengen.

Tegenover de te missen *f* 352.000.— zou reeds dadelijk *f* 254.000.— aan inkomsten gevonden zijn.

Alles wat de saneering van den kolonialen toestand in verband met den landbouw verder zal kosten, zal ruimschoots worden vergoed door de meerdere welvaart en de daaruit voortvloeiende meerdere inkomsten.

De nog niet door mij genoemde, in de nota ook zeer aanbevolen maatregel, tot wijziging van het onderwijs der immigranten-jeugd meer in landbouwrichting, zal weinig invloed hebben op de algemeene onkostenrekening.

Aan het slot van de nota worden de verschillende voorstellen nog eens geresumeerd. Ik acht deze conclusies van zooveel belang, dat ik mij niet weerhouden kan, die hier in extenso te doen volgen, met het daaraan toegevoegde slot.

„De hoofdlijnen van ons betoog zouden wij willen samenvatten in de volgende stellingen:

1. Het is niet een koloniaal Surinaamsch, doch een na-

tionaal Nederlandsch belang, dat aan den tegenwoordigen treurigen toestand der kolonie Suriname, zoo op financiëel als op economisch gebied, ten spoedigste een einde kome, opdat:

a. de jaarlijks terugkeerende tekorten op de Surinaamsche begrootingen, welke Nederland moet bijpassen, zoo spoedig mogelijk verdwijnen;

b. te zijner tijd, wanneer om welke reden ook belegging van Nederlandsch kapitaal in Ned. Indië minder aantrekkelijk mocht worden, Suriname gereed zij om ten deze de taak van Ned. Indië zooveel mogelijk over te nemen.

2. Ter bereiking van het onder 1 gesteld dubbel doel is het noodig en gemotiveerd, dat Nederland zich tijdelijk een geldelijk offer getroost, bijv. door het aangaan ten laste van het moederland van een geldleening voor de economische ontwikkeling van Suriname.

3. Voor die ontwikkeling is in de allereerste plaats noodig een sterke toeneming der bevolking en dat wel in snel tempo; deze is alleen mogelijk door krachtige bevordering van Staatswege van de Javanen-immigratie, waardoor tegelijkertijd de belangen van het overbevolkte Java zullen worden gediend.

4. Daargelaten of rechtstreeksche vestiging van pas van Java aangevoerde immigranten aanstonds als vrije kolonisten aanbeveling verdient en practisch uitvoerbaar is, zal in elk geval de tot dusverre gebruikelijke methode, om de Javanen aan te voeren als contractarbeiders voor de plantages en eerst na afloop van hun contract en van hunne landbouwkundige opleiding op de ondernemingen hunne vestiging als kolonisten te bevorderen, hoofdzaak moeten blijven.

5. Daar echter de behoefte van de tegenwoordige ondernemingen aan nieuwe immigranten eerder af- dan toeneemt, is voor den Staat aanwakkering van de opening van krachtige nieuwe ondernemingen het aangewezen middel ter bevordering van immigratie op grooter schaal en in sneller tempo dan tot dusverre.

6. Suriname verkeert ten deze momenteel — vooral

ook in vergelijking met hare Britsche naburen — in een gunstige positie:

a. doordat aanvoer van een vrijwel onbeperkt aantal contractarbeiders van Java — mannen en vrouwen — mogelijk en, na de laatste principiëele beginselverklaring der Indische Regeering ook verzekerd is;

b. doordat de cultures in Ned. Indië een tijdperk van grooten bloei beleven en groote winsten maken;

c. doordat de Ondernemersraad voor Suriname door zijne connecties met den Ondernemersraad voor Ned. Indië er misschien in zal kunnen slagen, een deel van het nieuwe kapitaal, dat anders in Oost-Indië of elders belegging zou zoeken, naar Suriname te trekken.

7. Hoewel bodem en klimaat, zoomede de ligging van Suriname ten aanzien van het wereldverkeer en de mogelijkheid van aanvoer van Javaansche contractarbeiders op groote schaal over het algemeen niet ongunstige en ten deele zelfs zeer gunstige factoren zijn voor vestiging van nieuwe ondernemingen, meent de Ondernemersraad voor Suriname niettemin zijn poging in den onder 6 sub *c* bedoelden zin afhankelijk te moeten stellen van de bepaling door het Opperbestuur en de Staten-Generaal van hun standpunt ten aanzien van de economische ontwikkeling van Suriname tegenover vorenstaande stellingen, en in het bijzonder van hun bereidwilligheid tot het brengen van een geldelijk offer als onder 2 bedoeld en tot bevordering van een grondige herziening — voor zooveel mogelijk in overeenstemming met het Koloniaal Gouvernement — van de geheele bestaande wetgeving op het gebied van immigratie, kolonisatie, arbeidsregeling en belastingen.

8. Deze herziening betreft in hoofdzaak de volgende punten:

A. Ten aanzien van de *immigratie* en *kolonisatie*:

1. de erkenning van deze beide maatregelen als onderwerpen van Staatszorg, welke geheel ten laste van den Staat komen; wat niet uitsluit de medewerking van den grooten landbouw als middel om de immigratie gemakkelijker te maken en de immigranten op te voeden tot bruikbare kolonisten; derhalve: opheffing van het Immigratie-

fonds, althans van de daaraan door de plantages verschuldigde bijdragen;

2. doelbewuste en deskundige leiding van de kolonisatie, met inachtneming ook van de hiermede verband houdende belangen van den grooten landbouw;

3. ter bespoediging van de immigratie en bevordering van de kolonisatie verkorting van den termijn, waarvoor de contractanten door het Gouvernement worden verhuurd aan de plantages, van 5 tot 3 jaar;

4. hervorming van het onderwijsstelsel voor de kinderen der Javaansche immigranten in meer practische richting, ten einde dezen zooveel mogelijk voor den landbouw te behouden.

B. Ten aanzien van de *arbeidswetgeving*:

1. het openen van de mogelijkheid van een meer economisch gebruik der contractarbeiders ten einde te geraken tot verlaging van den kostprijs van het product, zoodat dit ook bij gemiddelde verkoopprijzen kan concurreeren op de wereldmarkt.

Hiertoe:

a. wijziging van het Immigratiebesluit, van het modelwerkcontract en van de verordening op den wekelijkschen rustdag, ten einde te verzekeren, dat inderdaad volgens de bedoeling van het Immigratiebesluit 300 dagen per jaar gewerkt wordt, en dat op Zon- en feestdagen gewerkt zal kunnen worden, wanneer het landbouwbedrijf dit noodig maakt, zonder dat daarvoor een latere werkdag vrijaf gegeven behoeft te worden;

b. verhooging van het maximum aantal arbeidsuren voor arbeid in het veld tot 10 uren per dag, zooals in andere tropische landen gebruikelijk is;

2. grootere vrijheid voor den werkgever ten aanzien van de wijze waarop hij voldoet aan zijne verplichtingen tot het verstrekken van geneeskundige behandeling en verpleging, vrije woning en voeding aan de contractanten.

3. invoering van een deskundige arbeidsinspectie.

C. Ten aanzien van de *belastingen*:

1. vervanging van de bestaande inkomstenbelasting

voor rechtspersonen door een zakelijke vennootschapsbelasting van ten hoogste 10%;

2. aanvulling van de bestaande inkomstenbelasting voor natuurlijke personen met een bescheiden heffing te betalen door ieder „werkbaar" ingezetene, die buiten de inkomstenbelasting valt en niet om speciale redenen behoort te worden vrijgesteld;

3. afschaffing van de geneeskundige belasting;

4. algeheele kwijtschelding van de bacovenschulden, subsidiair het openen van de mogelijkheid om de resteerende schulden op billijke voorwaarden af te koopen;

5. bevordering van het landbouwcrediet door opheffing van de superpreferentie van den fiscus boven hypotheek, naar het voorbeeld van de Nederlandsche Wet van 17 Maart 1923, Stbl. no. 91;

6. zoodra de stand der koloniale financiën het toelaat, verlaging van de invoerrechten.

De Ondernemersraad is overtuigd van de mogelijkheid om, door samenwerking van Regeering en ondernemerskapitaal, Suriname uit zijnen tegenwoordigen treurigen toestand op te heffen en tot nieuwen economischen bloei te brengen.

Zoolang echter de Nederlandsche Regeering bevordering van immigratie: middel en kolonisatie: doel niet erkent als een algemeen Staatsbelang van de allereerste orde en daarvoor een tijdelijk offer wil brengen; zoolang de kostprijs van het product wordt opgedreven door den druk van de immigratielasten en door verschillende heffingen, die met de rendabiliteit der ondernemingen geen rekening houden; zoolang ten slotte de arbeidstoestanden in de kolonie niet een algeheele wijziging ondergaan in den geest van die in de Oost-Indische Buitengewesten, acht onze Raad een behoorlijke rendabiliteit van het landbouwbedrijf in Suriname *niet* verzekerd en mag zij investeering van nieuw kapitaal *niet* aanraden.

Indien het Opperbestuur, de Staten-Generaal, en het Koloniaal Bestuur bereid worden bevonden om tot een

grondige herziening der bestaande bepalingen en toestanden in den door ons aangegeven zin mede te werken, zal onze Raad niets onbeproefd laten om het thans voornamelijk in Oost-Indië werkend Nederlandsch kapitaal ook voor Suriname te interesseeren.

Er is echter periculum in mora, zoowel wat betreft de bestaansmogelijkheid voor de nog aanwezige oude landbouwberdijven, die laatstelijk door de abnormale droogte andermaal enorm geleden hebben, als ook ten aanzien van de mogelijkheid van aanvoer van contractarbeiders van Java, welke niet voor onbepaalden tijd verzekerd mag worden geacht.

Worden derhalve de in deze Nota samengevatte denkbeelden in beginsel aanvaard, dan zal de uitvoering der plannen tegelijkertijd in Nederland èn in Suriname èn ook, voor zoover omtrent enkele punten overleg met de Indische Regeering noodig is — in Nederlandsch-Indië, zonder verwijl en met den grootsten spoed moeten worden ter hand genomen."

Ik heb vertrouwen in het heldere inzicht van den Minister van Koloniën, Dr. J. C. Koningsberger; eveneens ben ik overtuigd van de instemming, die de voorstellen bij den tegenwoordigen Gouverneur, Baron van Heemstra en zijne raadslieden zullen vinden.

De Koloniale Staten in Suriname hebben in hun request aan den Minister van Koloniën van 14 Mei j.l., zooals in de nota wordt geconstateerd, reeds duidelijk uitgesproken, dat voor Rijkshulp voornamelijk in aanmerking mogen komen:

a. het verleenen van steun aan het kapitaal om in de kolonie een loonend emplooi te vinden en

b. het bevorderen van immigratie en kolonisatie.

Over twee hoofddenkbeelden van de nota van den Ondernemersraad bestaat dus reeds eenstemmigheid met dat vertegenwoordigend college.

Ook de Staten-Generaal vragen reeds jaren lang aan de Regeering om met afdoende plannen tot meerdere ontwikkeling van de kolonie te komen.

De voorstellen zelve zijn van dien aard, dat m. i. geen onbevooroordeeld kenner van Suriname de juistheid daarvan zou kunnen of willen betwisten. Zij hebben tenminste mijne onvoorwaardelijke instemming en die van alle in den Ondernemersraad vereenigde belanghebbenden en belangstellenden in de kolonie.

De voorteekenen voor eene eindelijke, gunstige regeling zijn dus in alle opzichten gunstig.

Moge ieder, die ten deze verantwoordelijkheid draagt, beseffen, dat het nu de tijd is om de zaken aan te vatten.

Baden (Aargau),
14 Juli 1926.

ONTWRONGEN BEZWAREN

DOOR

G. J. STAAL

De Ondernemersraad voor Suriname, broeder van den gelijknamigen Raad voor Ned.-Indië, heeft in druk doen verschijnen een „Rekest aan den Minister van Koloniën dd. 22 Juli 1926 met daarbij behoorende Nota", waarin het instituut de noodzakelijkheid betoogt om zoo spoedig mogelijk krachtige pogingen te doen tot eene blijvende verbetering van de zoo zeer gedrukte economische omstandigheden van Suriname en zich bereid verklaart van zijn kant daartoe mede te werken door opwekking van het in Oost-Indië werkend kapitaal ten bate van de West, mits Opperbestuur en Staten-Generaal de wettelijke hervormingen willen bevorderen en de geldelijke offers willen brengen, die de in de Nota aanbevolen maatregelen vragen.

Hartelijk verheug ik mij in dit optreden van den Ondernemersraad; even hartelijk hoop ik, dat de Raad er in slagen moge eindelijk eens aan Suriname te bezorgen wat het land behoeft om tot ontwikkeling te komen.

Des te meer doet het mij leed, dat ik ernstig bezwaar moet maken. niet tegen de voorstellen van den Raad, doch tegen dat deel van de beschouwingen in de nota, dat niet geheel strookt met de werkelijkheid en waarin aan den Gouverneur, die in 1920 den maatstaf der loonen van de contract-arbeiders op de plantages verhoogde, handelwijzen worden aangewreven, hem eene onbedachtzaamheid wordt verweten en aan zijne beslissing in zake de loonen gevolgen worden toegeschreven, die een geheel verkeerden indruk moeten wekken van den loop van zaken.

Ik bedoel de bladzijden 40 en 41 der Nota en de daar gegeven uiteenzetting van de loonsverhooging.

De Gouverneur, die haar invoerde, is schrijver dezes.

Een persoonlijk verweer dus? Best! De subjectieve tint van dit deel der nota moge het verklaren. Maar men onderschatte niet deze zakelijke overweging: dat het in het belang van den uitslag der bemoeienissen van den Ondernemersraad noodig en nuttig is tegenover diegenen, die geneigdheid mochten voelen aan den economischen opbouw van Suriname mede te werken, te doen uitkomen dat het daarginds wezenlijk niet zoo willekeurig en onbenullig toegaat als zij misschien uit de verschafte voorlichting zouden afleiden, tot schade voor hunne goede voornemens.

Zooals in de Nota is medegedeeld, is het loon der immigranten op de plantages, — dat zijn: de Oosterlingen, die met eene werkovereenkomst in Suriname worden aangevoerd voor landbouwarbeid; vroeger Britsch-Indiërs en Javanen, thans alleen Javanen, — in 1920 verhoogd van *f* 0.60 tot *f* 0.80 voor den man, van *f* 0.40 tot *f* 0.60 voor de vrouw per werkdag. Het zou beter zijn te spreken van den *maatstaf* van het loon, die verhoogd werd: de immigranten werken namelijk voor het meerendeel op taak en niet op tijd. Het loon beteekent voor hen dus het bedrag, dat hun toekomt voor het volbrengen van zekere taak, welke de werkgever verplicht is, onder Overheidstoezicht, zoodanig vast te stellen, dat de arbeider die taak kan afwerken, en derhalve het volle bedrag kan verdienen, binnen den wettelijk bepaalden arbeidstijd. Het werkelijk verdiende loon kan méer of minder zijn dan het maatstaf-, het standaardloon; minder, als de arbeider zijne taak in den werkdag niet afmaakt; méer als hij méer werk volbrengt, of ook als de taak bijzondere inspanning of vaardigheid vordert en op dien grond hooger getarifiëerd is.

De hiervoren genoemde bedragen van 80, 60 en 40 cent zijn de normale maatstaf-minima voor eene dagtaak. De werkgever is gehouden in elk geval zooveel werk aan te bieden aan den immigrant, dat deze het minimum kan behalen. Dat minimum is tevens het dagloon voor werk

op tijd. Het vertegenwoordigt dus eene loon-garantie.

De 60 cent voor den man en de 40 cent voor de vrouw dagteekenen reeds van omstreeks 1870. Het kan dus niet verwonderen, dat die maatstaf een halve eeuw later niet meer in den tijd paste, noch dat in den loop der tijden meer dan eens erop gewezen werd, dat hij te laag geworden was. De maatstaf werd echter gehandhaafd „zonder dat" (hier wordt de Nota letterlijk aangehaald) „daarbij eenige „rekening is gehouden: noch met de kwestie van vraag en „aanbod, noch met de veranderingen in de prijzen der „levensmiddelen in de kolonie, noch met den meerderen „of minderen bloei der ondernemingen, die de loonen had- „den te betalen". Hoe dat komt doet voor het oogenblik in verband met het doel van deze aanteekeningen niet ter zake, evenmin als het noodig is in te gaan op het verschijnsel, dat het gemiddeld dagloon, blijkens de loonstaten, in het Koloniaal Verslag beneden de norm bleef. Het gaat nu alleen om de opmerking, die de Raad laat volgen: dat in 1921 (ten rechte 1920) plotseling het Gouvernement ingreep, waardoor *ineens* de loonen werden verhoogd van *f* 0.60 op *f* 0.80 en van *f* 0.40 op *f* 0.60.

In eens: ja, bezien van wettelijk standpunt inderdaad *ineens*; de bedragen, die om zoo te zeggen tot toen toe wettelijk gekristalliseerd waren, werden door de nieuwe vervangen. Doch hoe stond het met de practijk?

Op den 5den Juni 1919 vergaderde te Paramaribo de Studiecommissie van het Suriname Studie Syndicaat met de leden van de destijds bestaande twee landbouwvereenigingen, onder presidium van den Leider van het Studie-syndicaat. Daar kwamen ook de loonen ter sprake. Nadat een der planters had medegedeeld, dat vele plantages voor de arbeiders rijst beschikbaar stelden tegen minder dan den kostprijs en de Voorzitter de wenschelijkheid had betoogd die loonsverhooging in het contract tot uiting te doen komen, deed een ander planter, vertegenwoordiger van de grootste onderneming, opmerken, dat men in het contract het loon dan moest vaststellen op 80 cts; *„de bestaande toestand is daarmede feitelijk in „overeenstemming"*, voegde hij er bij. En op de nadruk-

kelijke vraag of hij dus de zuivere dagloonen van 60 op 80 cent wilde brengen, antwoordde dezelfde: *dat dit reeds bij velen geschiedde.*

Ik cursiveer om er de bijzondere aandacht op te vestigen, dat die 80 cent maar niet een willekeurige uitvinding geweest zijn en dat het niet aangaat om te zeggen, dat de loonen ineens, door het ingrijpen van de Overheid, als het ware bij wijze van overval verhoogd werden. De noodzakelijkheid van eene verhooging was reeds in den kring der planters ingezien; een loon van 80 cent door hen reeds in practijk gebracht; door velen zelfs, zooals gezegd werd.

Nu werd het de taak van de Overheid om wat gebruik geworden was, vast te leggen, want „velen" was nog niet „allen" en het was niet toelaatbaar, dat enkelen aan hunne immigranten zouden onthouden wat velen reeds als noodzakelijk hadden erkend. Men bedenke hierbij dat de bedingen van de werkcontracten voor alle immigranten gelijk moeten zijn.

Ik ging naar Holland, onder meer om daar de belangen van den landbouw en de immigratie te bespreken. In eene vergadering met het Suriname Studie Syndicaat, op 11 Mei 1920 te 's-Gravenhage, deelde ik mijn voornemen mede om als norm voor het arbeidsloon vast te leggen 80 cent voor den man, 60 cent voor de vrouw. Nu wil ik mij niet uitsluitend beroepen op het feit, dat in die vergadering, waarin de genoemde Studiecommissie en vertegenwoordigers van landbouwbelangen in Suriname aanwezig waren, geen stem tegen dat voornemen werd aangeheven, daar ik wil aannemen, dat de aandacht hoofdzakelijk gespannen was op het voornaamste: de vraag of het Studiesyndicaat nieuwe ondernemingen in Suriname zou vestigen; maar het mag toch niet onvermeld blijven, want er werd wel degelijk over het loonvraagstuk gesproken en ik vond zelfs steun bij een der aanwezigen, die het arbeidsloon in Suriname laag noemde in vergelijking met de loonen, die in naburige landen, b.v. Britsch Guyana, werden betaald.

Toen ik in Suriname terugkeerde, was het loonvraagstuk intusschen acuut geworden. Mijn tijdelijke vervan-

ger had besprekingen gevoerd met de besturen der beide Landbouwvereenigingen op de basis van 75 cent loon voor den man, 55 cent voor de vrouw. Overeenstemming was, althans schriftelijk, nog niet bereikt: een der vereenigingen berichtte zich haar eindoordeel voor te behouden in afwachting van de beslissing, die ik zou medebrengen aangaande de verlaging van het aandeel der planters in de aanvoerkosten van de immigranten.

Mij werden gegevens verstrekt, die duidelijk de dringende noodzakelijkheid aantoonden van eene voorziening; door den Geneeskundigen Dienst liet ik mij voorlichten aangaande de minimumbehoefte aan voedingsstoffen, ten einde te kunnen beoordeelen in hoever daaraan met het wettelijk standaardloon (c.q. 80 en 60 cent) zou kunnen worden voldaan. En toen begon het uitvoerig overleg met de Landbouwvereenigingen, waarvan de Nota niet rept. Wellicht slaat op die onderhandelingen de passage op bl. 40: „Het is ons bekend dat de toenmalige „Gouverneur zelfs nog veel verder had willen gaan" (ver- „der dan 80 cent dus) „en dat alleen een eensgezind op- „treden der beide plantersvereenigingen en de bedreiging „om de plantages te zullen stopzetten, waardoor alle ar- „beiders geheel ten laste van het Gouvernement zouden „komen, een dergelijke ramp heeft kunnen verhoeden."

Ik ontken ten stelligste, dat de planters zulk een bedreiging tot den Gouverneur gericht hebben; het is geheel bezijden de waarheid dat zulk eene bedreiging een ramp verhoed zou hebben! Er zal nog gelegenheid zijn hier op terug te komen in het verder relaas.

De Gouverneur — zegt de Nota — had zelfs nog veel verder willen gaan. Ik begrijp wat bedoeld wordt, doch moet weer opkomen tegen de wijze van voorstelling.

Toen ik alle gegevens, die ik behoefde voor het overleg met de planters, bijeen had, riep ik de Besturen der Landbouwvereenigingen op tot eene vergadering op 6 Augustus 1920. Ik gaf daar eerst eene uiteenzetting van de, hun gunstige, beslissing in zake het plantersaandeel in de immigratiekosten en bracht daarna het loonvraagstuk aan de orde. Ik deelde hun mede, dat volgens de mij door

het Immigratiedepartement en den Geneeskundigen Dienst verschafte gegevens, berekend naar de winkelprijzen, een Javaansch arbeider *f* 7.60, een Britsch-Indiër *f* 7.20 per week noodig zou hebben om in de meest noodzakelijke levensbehoeften te kunnen voorzien; dit zou dus neerkomen op een dagloon van *f* 1.25 voor den Javaan. Onmiddellijk wierp een der planters daartegen in: Als dat waar is, kunnen wij de zaak wel sluiten, want een dergelijk loon betalen kunnen wij nooit.

Is dat soms de bedreiging van de Nota? Dan zou ze al heel voorbarig geweest zijn, want het was pas het eerste begin van het overleg. Ik deed uitkomen, dat de man moest hebben wat noodig was voor de onmisbare eerste levensbehoeften, doch stelde daarbij dadelijk in het licht, dat er drie wegen waren, waarlangs de werkgever aan dezen eisch zou kunnen voldoen, en wel:

1°. door het loon te regelen naar de noodzakelijke behoefte;

2°. door verstrekking van levensmiddelen naast het loon;

3°. door coöperatief levensbenoodigdheden (ook kleeren, gereedschappen, enz.) ten behoeve van de plantagearbeiders in te koopen en aan hen te verkoopen [1]), waardoor dezen verlost zouden worden van de zeer hooge prijzen van de, vaak voor vrij belangrijk bedrag verhuurde plantagewinkels, en hun loon dus grootere waarde zou krijgen.

Dit zijn de punten geweest, waarover het verder overleg geloopen heeft. Ik gaf den heeren gelegenheid om hunnerzijds met uitgewerkte voorstellen naar deze beginselen voor den dag te komen in eene tweede bijeenkomst op 24 Augustus.

Uit deze eerste vergadering moge ik nog twee punten aanstippen:

a. Ik had op den voorgrond gesteld, dat in elk geval het standaardloon op 80 cents moest worden bepaald; met andere woorden: bevestigd wat de practijk reeds als

[1]) Ik wist dat de planters dit reeds in overweging hadden.

noodzakelijk had erkend. Daartegen is toen *niet* geprotesteerd; alleen is opgemerkt dat een *hooger* loon niet mogelijk was.

b. Ik had het denkbeeld geopperd om, met het oog op de buitengewone tijdsomstandigheden, eene *tijdelijke* loonstoeslag te geven, die later bij terugkeer tot een meer normalen levensstandaard weer zou kunnen vervallen. Een der aanwezige officiëele adviseurs bracht de bezwaren tegen het stelsel naar voren. En de planters zijn er hunnerzijds *niet* op ingegaan. Dit vermeld ik, in verband met deze passage uit de Nota:

„Dat men in Suriname op grond van tijdelijke abnor-„male omstandigheden een definitieve loonsverhooging „heeft gedecreteerd, berust op hetzelfde gebrek aan in-„zicht, dat men destijds overal ter wereld heeft kunnen „constateeren".

Het is mij een genoegen te mogen vaststellen, dat in Suriname wèl aandacht aan het vermoedelijk tijdelijk karakter van de bijzondere toestanden gegeven is en zelfs daarmede rekening is gehouden, want zooals verder uit de tot stand gekomen regeling zal blijken, bevat die regeling elementen, welke met de tijdsomstandigheden zouden wisselen. De verhooging van het *standaard*loon op zich zelf van 60 tot 80 cent mag niet beschouwd worden als een maatregel, waartoe alleen *tijdelijke* nood dwong.

Eén helft van het „dubbel verwijt" aan het Bestuur op bl. 41 der Nota is dus inderdaad ongerechtvaardigd.

De andere helft wordt nader besproken.

In de tweede bijeenkomst — die van 24 Augustus 1920 — werden de officiëele en de inmiddels door de landbouwvereenigingen samengestelde lijsten van de strict vereischte voedingsmiddelen en andere levensbenoodigdheden, tot in de kleinste bijzonderheden, wat hoeveelheid en prijzen betreft, onderzocht en uitvoerig besproken, met het gevolg dat ik ten slotte de lijsten *der planters zelven* kon aanvaarden, behoudens eene op beslist advies van den Geneeskundigen Dienst aangebrachte geringe uitbreiding van het voedsel-rantsoen met $\frac{1}{8}$ K.G. kabeljauw per week (waarde 9 cent).

Het spijt mij voor den lezer dat ik in zulke kleinigheden moet afdalen, maar het is noodig om aan te toonen, dat er maar niet in het wilde gedecreteerd is, zooals de Nota zou doen vermoeden.

Ten gevolge van de voordeelen, die de immigrant zou genieten als de planters de in de lijsten opgesomde artikelen voor de daarin genoemde prijzen voor hem verkrijgbaar stelden, zou het *geld*loon van 80 c. voor den man en 60 cent voor de vrouw respectievelijk eene *waarde* krijgen van *f* 1.06[5] en 81 cent.

Nu werden echter tegen de 80 en 60 cent weer wèl bezwaren ingebracht. De Besturen verzochten om uitstel van de beslissing, ten einde eerst nog met de leden der vereenigingen te kunnen overleggen. Ik stond het toe, doch verzocht om een spoedige behandeling, daar over enkele dagen het stoomschip Madioen met immigranten van Java verwacht werd en ik niet bereid zou zijn arbeiders aan de plantages af te staan op de oude, onveranderde voorwaarden.

Een week later ontving ik van de vereenigingen het verzoek om geene andere bedingen voor de inmiddels aangekomen Javanen te stellen dan eene verhooging van den loonmaatstaf tot *f* 0.75 en *f* 0.55 zonder meer, daar anders de leden bezwaar zouden maken de immigranten aan te nemen.

Indien dit nu de „bedreiging" mocht zijn, waarvan de Nota gewag maakt, dan was het wel een wonderlijk soort bedreiging, want de planters wisten immers reeds van mij dat ik zelf bezwaar had hun arbeiders toe te wijzen. Ik heb het dan ook niet als een bedreiging beschouwd; zij zullen het niet als een bedreiging hebben bedoeld.

Een maand lang is er nog gewikt en gewogen, overlegd, gecorrespondeerd. Eene wending bracht eene mededeeling van de Besturen, dat de leden der Vereenigingen vermoedelijk geen bezwaar zouden hebben den loonmaatstaf te verhoogen tot 80 en 60 cent, indien er genoegen mede genomen werd, dat de benoodigde artikelen niet geleverd zouden worden tegen gezetten prijs, maar tegen kostprijs,

waarbij zij er naar zouden streven die prijs zoo laag mogelijk te doen zijn.

Ten slotte ontving ik van de Besturen het voorstel om de zaak te regelen op dezen voet:

1°. standaardloonen van 80 cent en 60 cent;

2°. beschikbaarstelling van rijst voor de immigranten tegen ten hoogste 12 cent per pond tot een maximum van 8 pond per week en per volwassene;

3°. verkrijgbaarstelling van de vereischte andere voedingsmiddelen en artikelen tegen den laagst mogelijken kostprijs;

4°. ter beschikkingstelling van ¼ akker gronds per hoofd op de plantages ten behoeve van de immigranten, voor eigen gebruik.

Dit voorstel heb ik aanvaard; begin October bereikte mij het bericht, dat de groote meerderheid der planters er zich bij had aangesloten. Toen werden de overeenkomsten der immigranten van de Madioen aldus gewijzigd, de arbeiders toegewezen, en sedert dien zijn de gemelde bedingen algemeen in de werkcontracten opgenomen.

Van deze maatregelen eischten alleen de eerste en de tweede *geldelijke* offers van de ondernemers, de eerste *blijvend*, de tweede *tijdelijk*. Vooral die tweede was een belangrijke tegemoetkoming *voor dien tijd*, waarin de rijstprijzen ongewoon opliepen; dit was dus de *duurtetoeslag*, het element van tijdelijke hulp in bijzonderen nood, dat volgens de Nota niet in acht genomen zou zijn. Naar gelang de toestanden en prijzen normaler werden, verloor het beding voor den planter gedeeltelijk of geheel zijne financiëele beteekenis. Reeds in den loop van 1921 begon de *padi*-prijs, die opgeloopen was tot 20 cent en meer per K.G., te dalen; zelfs tot 8 cent na den grooten oogst. In latere jaren schommelde hij tusschen 13 en 6 cent. Bij zulke prijzen behoeft de planter niet toe te leggen op de 12 cent. In den duursten tijd hebben sommigen, om hunne kosten te drukken, gezorgd voor een eigen aanplant.

De maatregelen, onder 3 en 4 omschreven, kostten de

planters geen geld; met dien verstande, dat sommigen waarschijnlijk wel inkomsten gederfd zullen hebben op de verhuur van hunne plantagewinkels, toen daarin voor de eerste levensbenoodigdheden niet meer zulke abnormaal hooge prijzen mochten worden berekend. In *3* school voor de arbeiders ook een soort duurtetoeslag; van de planters vorderde de maatregel alleen samenwerking; zij sloten zich aaneen voor gezamenlijken inkoop. Gaandeweg zijn ook hierin de toestanden veranderd.

Bij 4 moet nog iets worden aangeteekend. In de Nota wordt (p. 41) gewezen op de bij-inkomsten van den arbeider: „vruchten van zijn grondje (krachtens het immi-„gratie-contract heeft elke immigrant recht op $\frac{1}{4}$ akker „grond ter bebouwing voor eigen rekening), visch uit de „trenzen der onderneming enz. enz."

Gedurende het overleg met de planters werd ook van hunne zijde beroep gedaan op die bij-inkomsten. Doch wat bleek? Dat volstrekt niet op alle plantages grond voor de arbeiders beschikbaar gesteld werd; het was toen nog *geen* contracts-bepaling; dat is het pas bij de loonsherziening geworden. En wat het visschen aangaat (trouwens alleen in den drogen tijd mogelijk): er waren plantages, waar de ondernemer, gebruik makende van zijn recht, het *verboden* had.

De verplichting om een stukje grond voor den immigrant beschikbaar te stellen (dat wil zeggen — en dit geldt ook voor de andere besproken bedingen — den arbeider gelegenheid te geven er over te beschikken als hij dat wenscht), heeft vooral beteekenis voor immigranten met gezinnen.

In het voorafgaande werd alleen gesproken van de enkele individuen, de behoeften van den man, van de vrouw met een werkovereenkomst. Men bedenke echter wel, dat er dikwijls ook gezinnen bij te onderhouden zijn. Met het oog daarop is de verplichting ten aanzien van het verkrijgbaarstellen van rijst ook tot de leden van het gezin van den immigrant uitgestrekt.

Nu het werkelijk verloop van de nieuwe regeling is

weergegeven, kunnen daaraan nog eenige opmerkingen naar aanleiding van enkele passages van de Nota worden vastgeknoopt.

1. Waarom werd de regeling noodig geacht — wordt gevraagd.

En het antwoord wordt al dadelijk gegeven: „Voor zoo-„ver ons bekend is, hebben *niet* klachten van de zijde der „contractanten, *niet*, medische rapporten omtrent onder-„voeding, of dergelijke feitelijke gegevens, doch uit-„sluitend theoretische beschouwingen, gebaseerd op de „index-cijfers, den Gouverneur tot zijn optreden ge-„leid".

Nu, mij zijn *wel* klachten van contractanten gerapporteerd, klachten van arbeiders in Suriname en van teruggekeerden in Indië. Een medisch onderzoek naar den voedingstoestand der immigranten is door de planters gevraagd. Toen echter de Geneeskundig Inspecteur verklaarde, dat daarmede geruime tijd gemoeid zou zijn, mocht ik niet besluiten af te wachten tot dit onderzoek zou zijn afgeloopen. Trouwens, het was niet de beslissende noch de éenige vraag of ondervoeding bestond, maar wel of de geldende loonregeling waarborgen bood, dat de arbeiders, niet alleen bij die ondernemingen, waar inderdaad de werkgevers hun er gelegenheid toe gaven — die waren er gelukkig ook — maar overal, zich op *eerlijke* wijze van het noodige konden voorzien. Er deden zich bedenkelijke verschijnselen voor: de menigvuldige diefstallen van voedingsgewassen, in zulk een mate, dat ik er een speciaal delict met hooge straffen van had moeten maken om dat kwaad tegen te gaan; de vele desertiën van plantagearbeiders, waarvan er waren die bij kleine landbouwers gingen werken voor hooger loon; ook was ik attent gemaakt op de vervallen kleeding.

Het is dan ook *niet* waar, dat „uitsluitend theoretische beschouwingen, gebaseerd op de index-cijfers" tot maatregelen leidden. Het was anders volstrekt geen theorie alléen, dat 60 cent van 50 jaar her in 1920 minder dan 30 cent waard waren! En als uitsluitend theorie gegolden had, dan zou ik een hoogeren geldloon-maatstaf dan 80

cent hebben moeten eischen. Nu werd gestreefd naar eene oplossing voor beide partijen.

Beide: want evenmin is het waar, — de tweede helft van het „dubbel verwijt" op bl. 41 de „veel ernstiger grief" — zooals het daar heet — „dat het Bestuur een-„zijdig de belangen der arbeiders heeft behartigd, zonder „eenige aandacht voor de vraag of de groote landbouw de „daaruit voortvloeiende enorme verzwaring van lasten „en verhooging van den kostprijs van het product kon „dragen; zonder eenige poging te doen om een voor „arbeiders en ondernemingen beide aannemelijke oplos-„sing te zoeken."

Moet het, na het uitvoerig relaas van het verloop der onderhandelingen, nog weersproken worden? Juist omdat ik doordrongen was van de beteekenis van de zaak voor de economie van het bedrijf, heb ik den planters de volle maat van gelegenheid gegeven om zelven een systeem op te zetten en, zooals is gebleken, zij hebben er ruimschoots gebruik van gemaakt, terwijl ten slotte hunne eigen voorslagen zijn aanvaard, toen ik de overtuiging had, dat daarmede ook de belangen der arbeiders voldoende gediend werden.

In den gedachtengang van de Nota is het verklaarbaar, dat zooals daar gezegd wordt: „ook de zeer groote loons-„verhooging, zooals zij ten slotte tot stand is gekomen, „een der voornaamste oorzaken is geweest van het débâcle „van zoovele ondernemingen in de volgende jaren".

Nu geeft de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname jaarlijks een uitvoerig verslag over den economischen toestand. In dat over 1921 wordt melding gemaakt van de crisis en het te niet gaan van eenige plantages; namelijk: Boxel, Johanna Catharina, de Morgenster, Vredenburg, De Vrede, Vreeland, Leonsberg, Margaretha's Gift. Als oorzaak wordt aangegeven de daling der marktprijzen van koffie en cacao; van den invloed der loonsverhooging wordt niet gesproken. Het is echter de moeite waard eens na te gaan in hoever die verhooging er invloed op gehad heeft.

Morgenster, Vredenburg en Vreeland hadden, blijkens

de loonlijsten bij het Koloniaal Verslag, geen immigranten en kunnen dus buiten beschouwing blijven.

De Vrede en Leonsberg zijn voortgezet.

Margaretha's Gift had in 1920: één Javaanschen immigrant (70 cent dagloon), in 1919: *twee*! Daar zal het dus niet in het loon gezeten hebben.

Blijven over Boxel en Johanna Catharina.

Boxel betaalde in 1920 gemiddeld als loon per dag uit: 87 cent aan de mannen, 53 cent aan de vrouwen; in 1921: 84 cent en 62 cent. Dus aan de mannen *minder* dan vóor de invoering van de loonsverhooging.

Johanna Catharina betaalde in '20: resp. 68 en 42 cent, in 1921: 71 en 48 cent. Hier dus èn voor mannen èn voor vrouwen eene loonsstijging (3 en 6 cent).

Het zal worden toegegeven, dat deze voorbeelden in het besproken verband weinig zeggen.

In het verslag der Vereeniging voor Handel en Nijverheid over 1922 wordt wederom melding gemaakt van de daling der marktprijzen en er op gewezen, dat de plantages daaronder zoo zeer leden, omdat zij weinig gelegenheid gehad hadden in betere tijden reserves te maken, wat tot zekere hoogte samenhing met het werken met „dure immigranten". Het Verslag vervolgt: „Kon men er toe besluiten den aanvoer van arbeiders voor rekening van den Staat te doen geschieden, dan zou dat aan de rentabiliteit.... zeer ten goede komen."

De Vereeniging zocht het dus niet in de loonen.

Verder wordt medegedeeld, dat Waterland, St. Barbara, Constantia en Caledonia tot stilstand of nagenoeg tot stilstand zijn gebracht.

Waterland had reeds in 1919 en 1920 geen immigranten meer; het nam er eerst weer in 1921. Vergelijking is dus niet mogelijk.

Op Constantia was het gemiddeld verdiend loon per dag: in 1920 resp. 69 en 51 c., in 1921: 77 en 59 c., in 1922: 78 en 57 c., in 1923: 72 en 65 c. (vermoedelijk nog niet gesloten).

Op Caledonia: in 1920 resp. 63 en 44 c., in 1921: 66 en 49 c., in 1922: 85 en 59 c.

Op St. Barbara: in 1920 resp. 74 en 50 c., in 1921: 82 en 62, in 1922: 67 en 66 c., in 1923: 70 en 45 c. (als Constantia).

Het is mogelijk, dat deze drie kleine plantages, — in tegenstelling met andere gelijksoortige die zijn blijven voortbestaan, — den druk van de marktdaling niet of moeielijk tegelijk met de verhooging van den loonmaatstaf hebben kunnen dragen. Maar dan moet mij toch één opmerking van het hart: ieder ter zake kundige weet, dat er in Suriname plantages zijn, die al vele jaren zwak staan, omdat zij in zich zelf weinig levensvatbaarheid hebben; het bedrijfsleven stelt nu eenmaal andere eischen dan vroeger en, — hoe gaarne ik ook het recht van bestaan van kleinen erken, — hare positie kan geen beletsel zijn om maatregelen in te voeren, die het algemeen belang vordert, nòch maatstaf voor de begrenzing van die maatregelen om ze als het ware kunstmatig in stand te houden.

Als ik de, zeer zeker te betreuren débâcle van alle kanten bezie, dan acht ik het minstens gewaagd om de loonsherziening „een der voornaamste oorzaken" daarvan te noemen.

Ik eindig met de herhaling van de verzekering, dat ik geenszins bedoeld heb bezwaren kenbaar te maken tegen de voorstellen van den Ondernemersraad. De Raad vraagt trouwens niet om vermindering van de bedragen van 80 en 60 cent.

De gezindheid om Suriname te helpen uit den werkelijk nijpenden economischen nood met het, naar mijne vaste overtuiging éénig doeltreffend middel: de krachtige bevordering van een breed ontwikkeld, gezond landbouwbedrijf en het daaraan verbonden immigratie-kolonisatiestelsel begroet ik volgaarne met een oprechten goeden wensch.

ENKELE OPMERKINGEN OVER DEN SOCIAAL-HYGIENISCHEN TOESTAND EN DE GENEESKUNDIGE VERZORGING VAN SURINAME

DOOR

DR. P. H. J. LAMPE
Off. van Gez. N. I. L.

Onder de medisch-statistische gegevens van Suriname zijn er enkele, die zoo zeer de sociaal-oeconomische zijde van het Suriname-vraagstuk raken, dat zij zeer zeker niet alleen bij medici, doch ook bij niet-medici belangstelling zullen wekken.

Hetzelfde geldt voor enkele gegevens betreffende de hygienische toestand onder de Nederlandsch-Indische Immigranten en de Britsche Indisch kleine landbouwers, en de medische verzorging van stad en districten.

Vandaar deze publicatie in dit orgaan.

Oppervlakkig beschouwd is de gezondheidstoestand van Suriname — vooral in vergelijking met de naburige Zuid-Amerikaansche staten — niet „slecht" te noemen.

Slechts gedurende het tijdvak 1861—1880 en het griepjaar 1919 had Suriname een sterftesurplus, Paramaribo bovendien in de droge jaren 1911 en 1912 (typhus, dysenterie en enteritis) en in de griepjaren 1918—1921.

Doch mogen deze cijfers niet den indruk wekken dat — zooals Minister de Graaff in 1924 in zijn Memorie van Antwoord zeide — de gezondheidstoestand in Suriname, gezien de sterftecijfers, niet zoo slecht is.

Volkomen terecht antwoordde het eerste-kamerlid van Kol:

„Is dat sterftecijfer nu werkelijk zoo gunstig?

„In het Surinaamsche Koloniaal Verslag van 1922, het

	Suriname 1921-1925	Paramaribo 1921-1925	Br. Guyana 1921-1925	Georgetown 1921-1924	Nederland 1921-1923	Amsterdam 1921-1923
Geboortecijfer . . .	31.96	30.02	31.27	33.75	26.4	20.78
Sterftecijfer	19.04	26.80	28.60	44.37	10.8	9.85
Geboorte overschot .	12.92	3.22	2.67	—10.52	15.6	10.83

	Suriname 1924 en 1925			Britsch-Guyana 1923 ed 1924	
	Inboorlingen	Britsch-Indiërs	Nederlandsch-Indiërs	„Blacks and Mixed"	„East-Indians" d. i. Britsch-Indiërs
Geboortecijfer . . .	30.9	41.6	28.9	31.0	32.9
Sterftecijfer	17.4	13.5	13.7	23.8	29.6
Geboorte overschot .	13.5	28.1	15.2	7.2	3.3

„laatste, dat ik in handen kon krijgen, wordt een sterfte-„cijfer genoemd van 24 per mille, op de Bovenwindsche „eilanden van Curaçao is dat 19 per mille en in Neder-„land 15 per mille, dus iets meer daar dan de helft van „Suriname.

„Maar daarom gaat het hier niet. Er is hier sprake van „den gezondheidstoestand en niet van de sterfte, wat toch „iets anders is. Die gezondheidstoestand laat buitenge-„woon veel te wenschen over...." (38ste vergadering van de 1e Kamer der Staten Generaal van 10 Juni 1924).

Zoo is het inderdaad.

Ondanks de niet „zeer" ongunstige sterftecijfers is de gezondheidtoestand in Suriname „slecht" te noemen.

De volgende cijfers zullen dat voldoende bevestigen.

A. LEVENLOOSGEBORENEN:

Suriname in 1900—1925 wisselend tusschen 86 en 62 per 1000 geborenen,

Britsch Guyana in 1900—1925 wisselend tusschen 90 en 75 per 1000 geborenen,

Nederland in 1900—1925 wisselend tusschen 41 en 35 per 1000 geborenen,

Suriname 1925 66 per 1000 geborenen,
Britsch Guyana 1924 78 per 1000 geborenen,
Nederland 1924 37 per 1000 geborenen,
Suriname 1919—1925 Negers en Kleurlingen 77 per 1000 geborenen,
Britsch-Indiërs 45 per 1000 geborenen,
Nederlandsch-Indiërs 63 per 1000 geborenen,
Suriname 1925 Negers en Kleurlingen 75 per 1000 geborenen.
Britsch-Indiërs 40 per 1000 geborenen,
Nederlandsch-Indiërs 70 per 1000 geborenen.
Paramaribo 1919—1925 56 levenloosgeborenen per 1000 wettig geborenen,
124 levensloosgeborenen per 1000 onwettig geborenen.
Districten 1919—1925 34 levenloosgeborenen per 1000 wettig geborenen,
49 levenloosgeborenen per 1000 onwettig geborenen.
In *Paramaribo* werd in 1925 66.9 % onwettig geboren.
In de *Districten* werd in 1925 81.7 % onwettig geboren.

NB. Deze buitenechtelijke geboorten kunnen niet vergeleken worden met de buitenechtelijke geboorten in Nederland, die sociaal een geheel andere beteekenis hebben.

Voor de districten geldt bovendien, dat bij de buitenechtelijke geboorten inbegrepen zijn de geboorten uit Britsch-Indische en Nederlandsch-Indische vrouwen, niet gehuwd volgens de Surinaamsche wetgeving, d.i. ruim 42 % van het totaal aantal geborenen.

B. STERFTE VÓÓR HET BEREIKEN VAN HET EERSTE LEVENSJAAR

In Suriname van 1880—1900 lager dan in Nederland (respectievelijk 136 en 141 per 1000 levend geborenen) daarna in Suriname „grillig" gedaald tot 90 per 1000 in 1925, in Nederland „geleidelijk" gedaald tot 57 per 1000 in 1923.

In Britsch-Guyana 165 per 1000 in 1924.

Suriname 1924—1925 Negers en Kleurlingen 82 per 1000 levendgeborenen.

Britsch-Indiërs 52.9 per 1000 levendgeborenen.

Nederlandsch-Indiërs 121.5 per 1000 levendgeborenen.

Paramaribo 1919—1925 78 per 1000 wettig levendgeborenen, 135 per 1000 niet wettig levendgeborenen.

Districten 1919—1925 60 per 1000 wettig levendgeborenen, 101 per 1000 niet wettig levendgeborenen.

Van de in Paramaribo onwettig geboren kinderen (d.i. 70 % van het totaal aantal geboorten) *komt ruim het vierde gedeelte of wel levenloos ter wereld of sterft vóór het bereiken van het eerste levensjaar.*

C. LEEFTIJDSKLASSEN VAN OVERLEDENEN: (zie bijlage I)

	Suriname 1914—1923		Suriname 1925	Nederland 1914—1923
0—1 jarigen	15.06 %	v/d totale sterfte	14.84 %	16.75 %
30—39 „	13.77 %	„	10.83 %	5.27 %
60 „	20.30 %	„	21.78 %	43.00 %

In Suriname sterven dus op 30—39 jarigen leeftijd naar verhouding bijna 3 × zooveel menschen als in Nederland, terwijl in Nederland meer dan het dubbele aantal een leeftijd boven 60 jaar bereikt. De verhoudingen van 1925 zijn iets gunstiger.

D. GEMIDDELDE LEEFTIJD (exclus. levenloosgeborenen).

De gemiddeld bereikte leeftijd is in Suriname veel lager dan in Nederland.

In Suriname.

Inboorlingen (1924—1925) 36 jaar, 11 maanden;

Britsch-Indiërs (1924—1925) 33 jaar, 4 maanden;

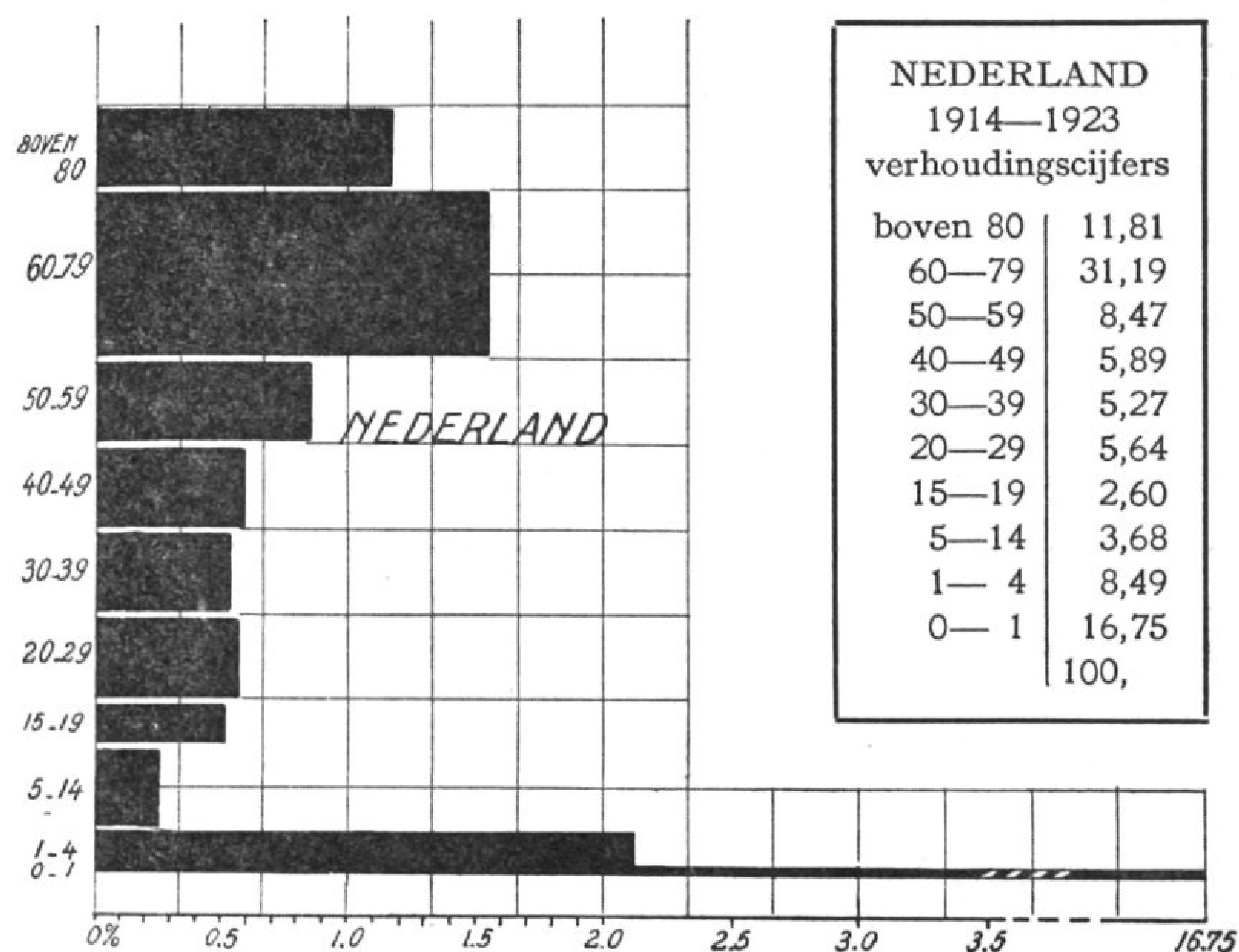
Nederl.-Indiërs (1924—1925) 23 jaar, 3 maanden;

In Nederland (1914—1923) ruim 40 jaar (naar schatting).

Wel vermeldingswaard is de opmerking van den Ambtenaar van den Burgelijken Stand in Paramaribo dat naar zijn jarenlange ervaring de arbeiders van den binnenlanden praktisch „nooit" den leeftijd van vijftig jaren bereiken.

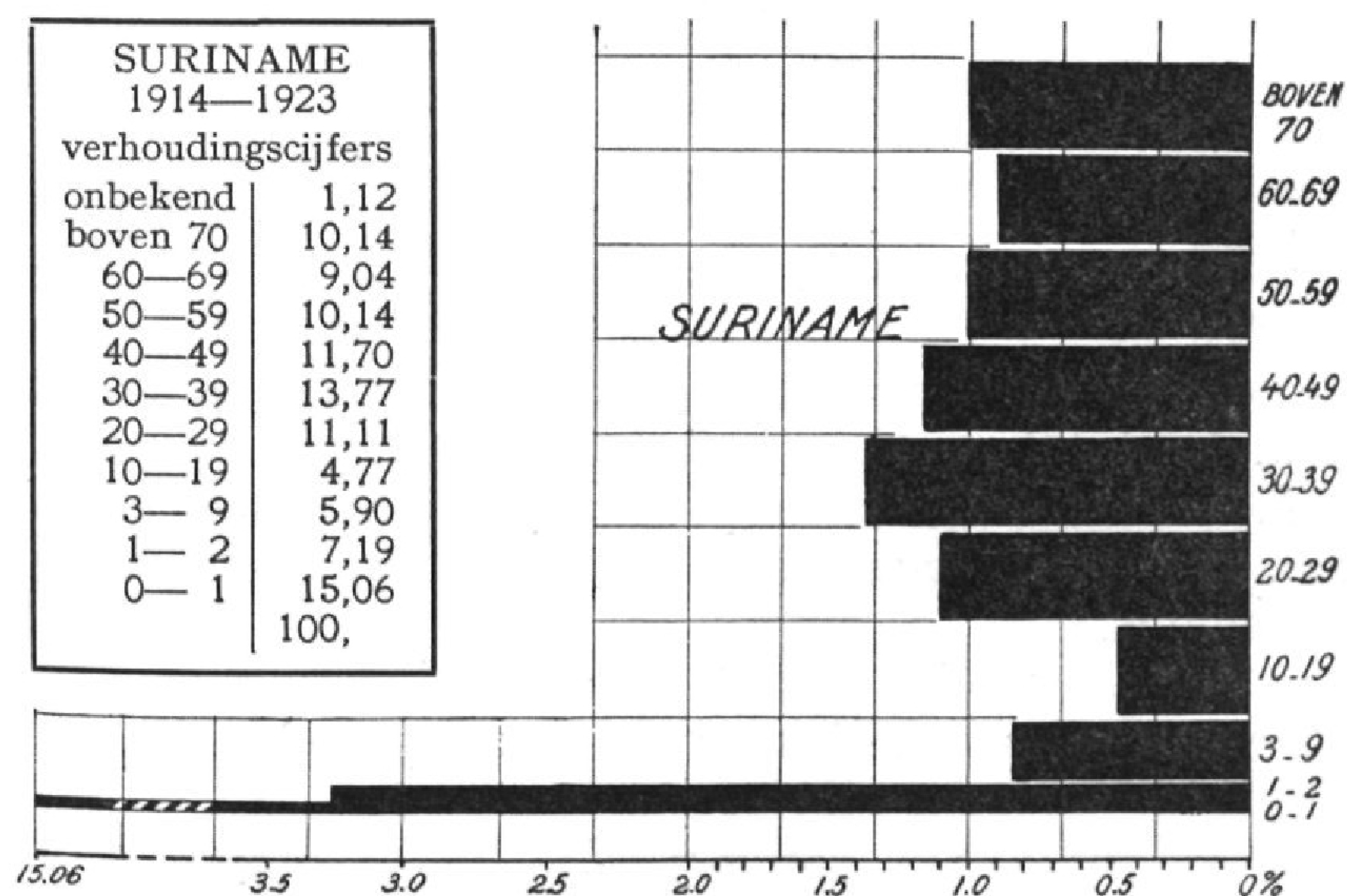
BIJLAGE I.

Leeftijdsklassen van overledenen in Suriname en Nederland in 1914—1923

NEDERLAND
1914—1923
verhoudingscijfers

boven 80	11,81
60—79	31,19
50—59	8,47
40—49	5,89
30—39	5,27
20—29	5,64
15—19	2,60
5—14	3,68
1— 4	8,49
0— 1	16,75
	100,

SURINAME
1914—1923
verhoudingscijfers

onbekend	1,12
boven 70	10,14
60—69	9,04
50—59	10,14
40—49	11,70
30—39	13,77
20—29	11,11
10—19	4,77
3— 9	5,90
1— 2	7,19
0— 1	15,06
	100,

E. STERFTECIJFERS AAN DE BELANGRIJKSTE ZIEKTEN VAN PARAMARIBO

In de onderstaande tabel zijn vermeld de sterftecijfers van de belangrijkste ziekten van de stad Paramaribo in 1917—1923, 1924 en 1925, en de verschillende doodsoorzaken in die jaren, berekend op 100 sterfgevallen.

STERFTECIJFERS IN DE STAD PARAMARIBO IN 1917—1923, 1924 en 1925. (Zie bijlage II en III)

	1917—1923	1924	1925	per 100 overledenen		
				1917—1923	1924	1925
Typhus en dysenterie . .	1.37	0.62	0.53	4.22	2.75	2.45
Darmparasieten	1.09	0.46	0.33	3.36	2.04	1.52
Influenza	0.85	0.22	0.24	2.62	0.97	1.11
Malaria	0.80	0.62	0.52	2.47	2.75	2.40
Nephritis	2.37	2.00	1.95	7.30	8.87	9.01
Aandoeningen van hart en vaten	2.31	1.65	1.50	7.12	7.32	6.93
Syphilis	0.59	0.53	0.55	1.82	2.35	2.54
Aandoening van hersenen en ruggemerg	1.33	1.23	1.73	4.10	5.45	7.99
Filaria en secund. gevolgen	0.69	0.55	0.55	2.16	2.45	2.54
Kanker	1.00	1.05	1.01	3.08	4.65	4.67
Longtuberculose	2.60	2.09	2.53	8.01	9.27	11.69
Tuberculose van andere organen	0.21	0.20	0.09	0.65	0.90	0.42
Pneumonie	1.87	1.92	1.23	5.76	8.51	5.68
Overige ziekten	15.07	9.41	8.89	47.33	40.82	41.05
Totaal sterftecijfer . .	32.15	22.55	21.65	100	100	100

De gegevens van deze tabel samenvattende blijkt, dat

a. het totale sterftecijfer belangrijk gedaald is,

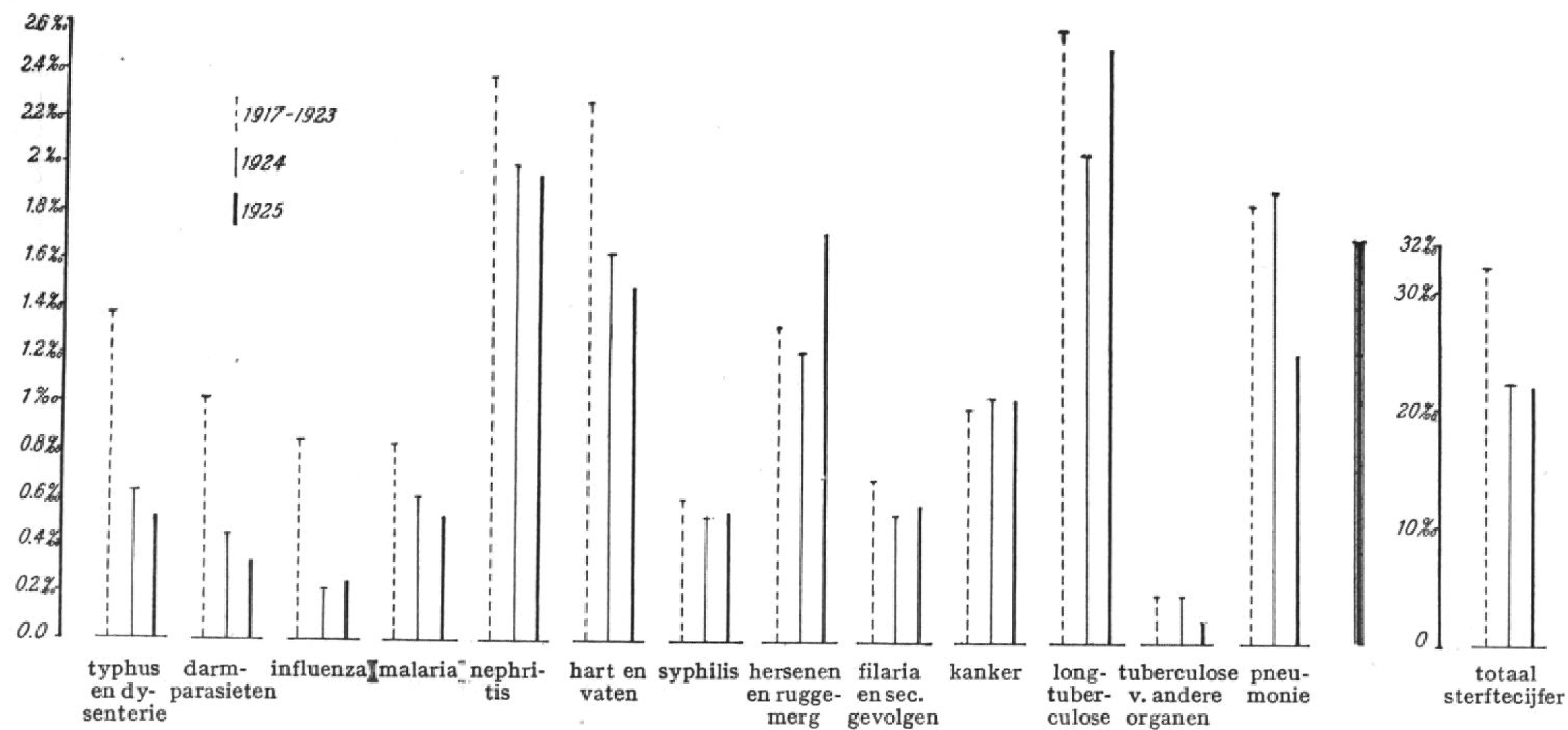
b. het sterftecijfer aan *typhus, dysenterie, darmparasieten, influenza* en *tuberculose van andere organen* belangrijk gedaald is,

c. het sterftecijfer aan *malaria-aandoeningen van hart en vaten en pneumonie* naar verhouding veel minder gedaald is,

d. dat de sterfte aan *nephritis* (malaria) *syphilis* en *long-tuberculose* naar verhouding sterk is toegenomen,

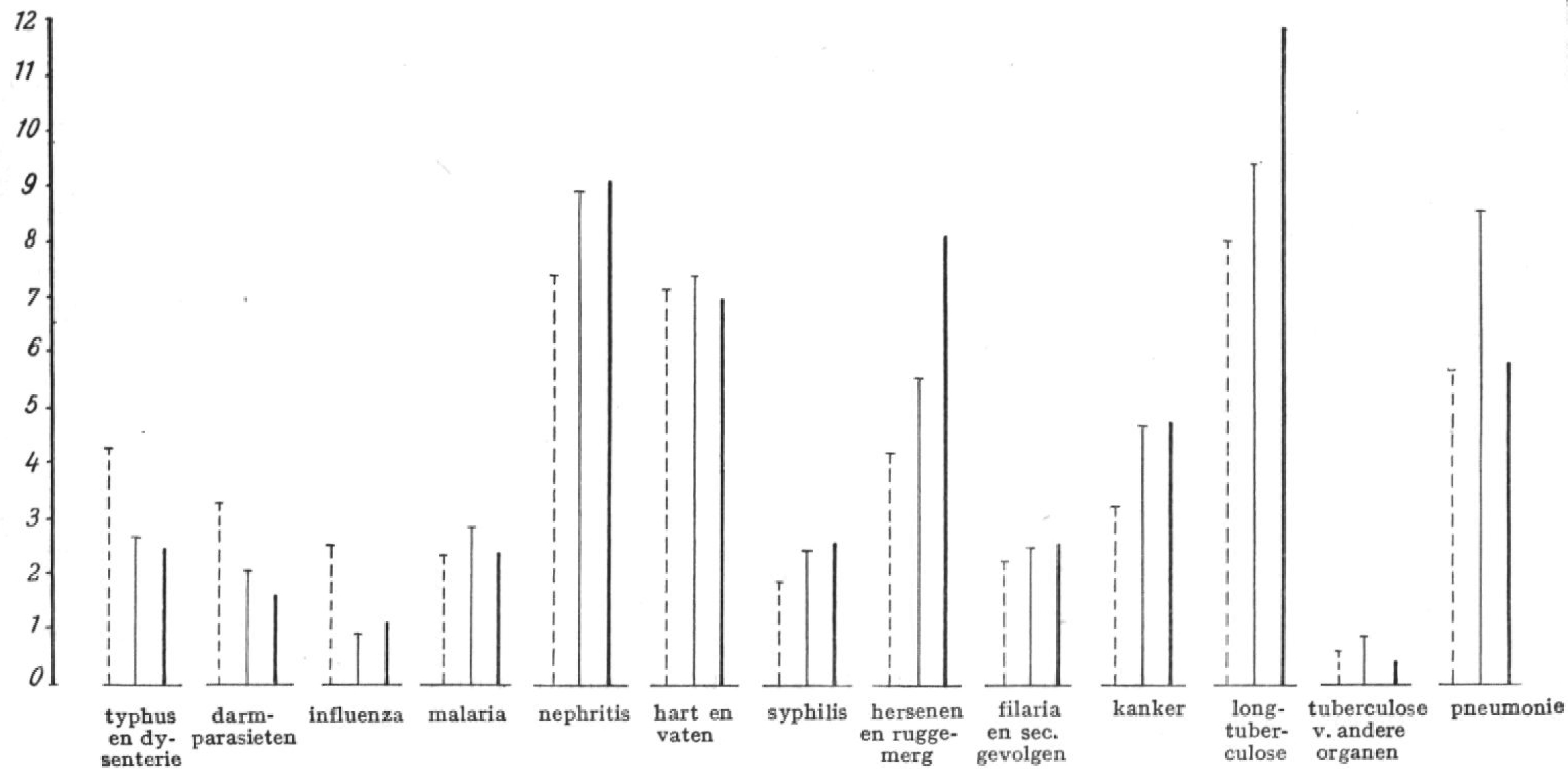
BIJLAGE II.

Graphische voorstelling van de sterftecijfers aan de belangrijkste ziekten in de stad Paramaribo in 1917—1923, 1924 en 1925

BIJLAGE III.

Graphische voorstelling van de sterfte aan de belangrijkste ziekten in de stad Paramaribo per 100 overledenen in 1917—1923, 1924 en 1925

e. dat de sterfte aan *aandoeningen van hersen en ruggemerg* (sypilis!) en *kanker* absoluut is toegenomen.

F. ZIEKTE-STATISTIEK

Ook uit de bestudeering van de ziektestatistieken van het Militair Hospitaal (74.266 ziektegevallen, in 1913—1925) nader gecontroleerd met de sterftestatistieken van het Militair Hospitaal van de stad Paramaribo en aangevuld met waarnemingen betreffende ziekten buiten het Hospitaal volgt, dat de ziekten die de volksgezondheid van Paramaribo (Suriname) het meest benadeelen zijn:

I. *Syphilis en andere Venerische infectie's.*
II. *Malaria.*
III. *Tuberculose.*
IV. *Worminfectie's.*
V. *Lepra.*
VI. *Filaria.*

Ter toelichting volgt hier voor ieder dezer ziekten een overzicht der belangrijkste gegevens.

I. *Syphilis en andere Venerische infectie's*

16 % van de Hospitaalpatienten wordt verpleegd voor syphilis en andere venerische aandoeningen, hierbij niet inbegrepen de talrijke gevallen (ruim 7 %) van hart- en vaatziekten, hersen- en ruggemerglijden, ziekten tijdens zwangerschap en aangeboren zwakte en gebreken, die heel dikwijls met syphilis in verband staan.

Het aantal venerische infectie's neemt toe. Bij vergelijking met de Hospitalen in Britsch-Guyana, het Wilhelmina Gasthuis te Amsterdam en de Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting te Batavia worden in het Militair Hospitaal van Paramaribo de meeste syphilislijders verpleegd.

II. *Malaria*

10 % van de Hospitaalpatienten wordt verpleegd voor malaria, hierbij niet begrepen de talrijke gevallen van

nephritis (ruim 5 %) die heel dikwijls met malaria (quartana) in verband staan. Het aantal malariagevallen, dat in het Hospitaal verpleegd wordt, neemt af; het aantal nephritisgevallen neemt toe, eveneens de sterfte aan malaria en nephritis (in 1925 ruim 18 %) van alle doodsoorzaken).

III. *Tuberculose.*

Bijna het vijfde gedeelte van alle overledenen in het Militair Hospitaal is gestorven aan tuberculose. De tuberculose neemt toe.

In de stad Paramaribo was in 1917—1923 8 % van de overledenen gestorven aan tuberculose, in 1924 ruim 9 %, in 1925 bijna 12 %. (zie bijlage III). In Georgetown is dit slechts 6 % (1924).

IV. *Anchylostomiasis.*

Omtrent het voorkomen van anchylostomiasis worden wij het best ingelicht door de Rapporten van de Rockefeller Foundation. In 1917 werden door de Rockefeller Foundation onderzocht 13159 personen, waaraan 12.045 besmet d.i. 91.5 %. In 1921 bleek bij een onderzoek van de vroeger behandelde districten (1915—1918) dat in de districten, waar controle achterwege gebleven was, wederom 65—98 % geinfecteerd was.

In 1922 werden in het district Beneden Suriname 3489 personen onderzocht, waarvan 3448 besmet d.i. 98.8 %

In het verslag van het jaar 1923 worden geen cijfers vermeld.

De cijfers van de polikliniek in Paramaribo zijn iets lager.

In 1923 was bij een eerste onderzoek van 1508 personen: 82 % besmet.

In 1924 was bij een eerste onderzoek van 4990 personen 61.8 % besmet.

In 1925 was bij een eerste onderzoek van 4408 personen 61 % besmet.

Volgens mijn onderzoek in het district Kwatta, was aldaar ruim 96 % geinfecteerd, in Meerzorg eveneens, in Charlesburg ruim 97 %.

Met de cijfers van de Rockefeller Foundation als basis van den infectiegraad der districtsbevolking en de cijfers van de anchylostoompolikliniek als basis van den infectiegraad der stadsbevolking kan men zeer zeker aannemen dat minstens 80 % van de geheele bevolking van Suriname besmet is met anchylostomiasis.

Van de Hospitaalpatienten werd in 1913—1925 gemiddeld 124.3 ‰ voor anchylostomiasis en 14.3 ‰ voor andere darmparasieten verpleegd, in 1925 71.9 ‰ voor anchylostomiasis en 36.9 ‰ voor andere darmparasieten (bilharzia!)

Het aantal „zware" anchylostoomlijders neemt af, het sterftecijfer aan anchylostomiasis daalt (zie tabel).

V. *Lepra.*

Omtrent het juiste aantal lepralijders is niets met zekerheid bekend.

Schuitemaker, die zich speciaal op de leprabehandeling toelegt, schat, dat 1 % van de kolonie en 2½ à 3 % van de stad Paramaribo besmet is.

Wolf, voorheen Geneeskundig Inspecteur van Suriname, noemt in een artikel over de lepra in Suriname, Suriname een van de zwaarste besmette leprahaarden der wereld.

Vast staat verder, dat bij ieder schoolonderzoek steeds weer opnieuw lepreuze kinderen gevonden worden. Bij een zeer recent onderzoek van een school in de districten zelfs 4 op nog geen 60 kinderen.

VI. *Filaria.*

Volgens Flu is van de kleurlingen 50 % der mannen en 60 % der vrouwen besmet, van de welgestelden 25 %.

Hierin is gedurende de laatste jaren zeker geen verbetering ingetreden. Een zeer belangrijk gedeelte der be-

smetten gaat gebukt onder de gevolgen van deze infectie en dit veelal gedurende de meest krachtige en productieve levensperiode.

Een nadere beschouwing verdienen de *Nederlandsch-Indische immigranten* aangezien zich daarbij enkele nieuwe gezichtspunten voordoen.

Ondanks het feit dat de Nederlandsch-Indische Immigratie pas dateert van 1890, zoodat de bezetting van de oudere leeftijdsklassen zeer gering is en ondanks het geneeskundig onderzoek van deze jonge mannen en vrouwen vóór hun vertrek uit Nederlandsch Indië en vóór de uitdeeling aan de plantages in Suriname, is de sterfte onder hen zeer aanzienlijk namelijk 13.74 per mille in 1924 en 1925.

Bij een natuurlijke bezetting van de oudere leeftijdsklassen zou het sterftecijfer ongetwijfeld veel grooter zijn.

Om deze reden mogen dus de leeftijdsklassen van overledenen niet vergeleken worden met die van andere bevolkingsgroepen waar een natuurlijke verhouding van leeftijdsklassen van ingezetenen aanwezig is [1]).

Hetzelfde geldt voor den gemiddeld bereikten leeftijd.

In de jaren 1924—1925 bedroeg het geboortecijfer 28.86. Bij een normale bezetting van de oudere — niet produceerende — leeftijdsklassen — zal het aantal geboorten per 1000 inwoners natuurlijk kleiner worden.

Meer objectief is de beoordeeling van het aantal levenloosgeborenen, de zuigelingensterfte en de kindersterfte ten opzichte van het aantal geborenen.

Het aantal levenloosgeborenen bedroeg 70 per 1000 geborenen inclus. levenloosgeborenen (bij de Britsch-Indiërs 40). De sterfte van 0—1 jarigen bedroeg 121.5 per 1000 levendgeborenen (bij de Britsch-Indiërs 52.9). De sterfte van 1—2 jarigen bedroeg 32.8 per 1000 levendgeborenen (bij de Britsch-Indiërs 12.7). De sterfte van 3-4

---

[1]) Noch door den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand, noch door het Immigratie Departement kunnen gegevens verstrekt worden over de leeftijdsklassen van de Nederlandsch Indische Immigranten in Suriname.

jarigen bedroeg 13.78 per 1000 levendgeborenen (bij de Britsch-Indiërs 7.46).

Van de in Suriname geboren Nederlandsch-Indische kinderen komt het vijfde gedeelte ofwel levenloos ter wereld of sterft vóór het bereiken van het eerste levensjaar, van de in Suriname geboren Britsch-Indische kinderen bedraagt dit minder dan een tiende gedeelte van de kinderen, van Negers en Kleurlingen ruim het zevende gedeelte (voor de jaren 1924 en 1925).

Het bijgevoegde lijstje vermeldt den gemiddeld bereikten leeftijd van de Nederlandsch-Indische immigranten in Suriname. (Zie blz. 260).

Zeer sterk komt hierin tot uiting de ontzettende kindersterfte, vooral in de districten waar slechts de gemiddelde leeftijd van 20 jaar bereikt wordt. De gemiddelde leeftijd van de Nederlandsch-Indische vrouw in de districten bedroeg in 1924 16.09 *jaar en* 12.92 *jaar* (*inclus. levenloosgeborenen van het vrouwelijk geslacht*).

Jammer is het, dat nog nooit de aandacht is gevestigd op deze treurige toestanden en in ieder geval nog nooit flinke pogingen gedaan zijn om hierin verbetering aan te brengen, vooral als men bedenkt, dat deze immigranten met groote geldelijke opofferingen gehaald worden uit het land hunner geboorte, niet alleen om hier hun contracttijd uit te dienen, maar om — na afloop van het contract — bij te dragen tot de vorming van een produceerenden klein-landbouwersstand.

Nu het in de kennelijke bedoeling ligt van het koloniaal beleid om — meer dan totnutoe het geval was — aandacht te besteden aan de sociale verhoudingen van deze immigranten, moet een nader onderzoek van de factoren, die deze slechte levenskansen beïnvloeden (vrouwen-tekort, slechte gezinsvorming en gezinsinstandhouding, geslachtsziekten) wel zeer urgent geacht worden.

In tegenstelling met de Nederlandsch-Indische immigranten, die grootendeels onder contract werkzaam zijn op de plantages, bestaat de *Britsch Indische bevolking* uitsluitend uit vrije lieden, die — na afloop van hun con-

tract — zich in de districten gevestigd hebben, meestal als klein-landbouwers.

Uit de reeds genoemde cijfers is gebleken, dat over het algemeen de gezondheidstoestand onder hen veel beter is dan onder de Nederlandsch-Indiërs.

Vooral het hooge geboortecijfer (in 1924, 1925 41.6) het lage sterftecijfer (in 1924, 1925 13.5) en de naar verhouding geringe kindersterfte steekt zeer gunstig af met de overeenkomstige cijfers van de Nederlandsch-Indische immigranten.

Ook zijn deze cijfers veel beter dan die van de Inboorlingen.

Op lateren leeftijd evenwel komen de Britsch-Indiërs onder slechtere conditie's dan de Inboorlingen en de gemiddeld bereikte leeftijd is dan ook minder hoog.

Vergelijken we geboorte- en sterftecijfers van onze Britsch-Indiërs met die van Britsch-Guyana, dan zien we een ontzettende tegenstelling. Het geboorte overschot is bij ons ruim 8 × zoo groot (zie tabel blz. 250).

Toch is de gezondheidstoestand onder hen nog verre van ideaal.

Ter illustratie laat ik hier volgen enkele bijzonderheden over den gezondheidstoestand en de geneeskundige verzorging van het Kwattadistrict, nabij de stad Paramaribo gelegen en bewoond door ruim 100 Britsch-Indische kleinlandbouwers.

De naam zal den lezers wel bekend in de ooren klinken; aan de vroeger hier bloeiende cacaoplantages dankt namelijk de bekende „Kwatta" chocolade haar naam.

In dit district bevindt zich een polikliniek, die tweemaal in de week bezocht wordt door een daartoe aangewezen geneesheer, terwijl dezelfde geneesheer de onvermogende zieken bezoekt zonder betaling, de niet onvermogenden tegen betaling en bovendien op geregelde tijden (2 × per jaar) de school inspecteert.

Aangezien deze geneesheer in de stad woont zal het duidelijk zijn, dat ook bij groote nauwgezetheid en dienstijver de geneeskundige verzorging aldaar toch veel te wenschen overlaten moet.

De toestanden, die ik in dat district aantrof, zijn dan ook volkomen verklaarbaar.

De volgende cijfers mogen volstaan om een indruk te' geven.

Bij een enkelvoudig onderzoek van 434 willekeurige personen bleek 96 % zwaar geïnfecteerd met anchylostomen en 37.5 % van de mannen 24.3 % van de vrouwen en 3.4 % van de kinderen bovendien met bilharzia.

Omdat een eenvoudig ontlastingsonderzoek slechts een klein percentage van de bilharziabesmettingen aan het licht brengt, moet aangenomen worden dat het aantal besmetten veel grooter is. Niet uitgesloten is het, dat in geïnfecteerde gebieden alle volwassen mannen en vrouwen, die bij hun werk in de moerassen en in de rijstvelden aan het infectiegevaar zijn blootgesteld, geinfecteerd zijn.

Bij een onderzoek van de schoolkinderen bleek, dat deze allen — op enkele kleine kinderen na — geïnfecteerd waren met anchylostomen.

Bij huisbezoek — waar op de allereerste plaats de ellendige woningtoestand opvalt en het dikwijls ontbreken of in slechten staat verkeeren van de latrines — maakt men kennis met lijders aan chronische bronchitis (ook de vrouwen rooken zwaar), asthma, dysenterie, malaria en framboesia tropica.

Slechts in uiterste noodzaak wordt de dokter gehaald — deze klein-landbouwers moeten een vrij belangrijk honorarium betalen, als de dokter uit de stad moet komen — en evenmin wordt door deze menschen graag het Hospitaal opgezocht.

De verloskundige hulp laat eveneens alles te wenschen over.

In 1924 werden op Kwatta 26 kinderen geboren, waarvan 3 levenloos; in 22 van die gevallen geschiedde de bevalling zonder eenige deskundige hulp.

In 1925 werden tot ultimo Augustus 14 kinderen geboren, waarvan 1 levenloos; in 13 van die gevallen was er geen deskundige hulp.

Meestal worden barenden bijgestaan door oude Britsch-

Indische vrouwen, soms zelfs mannen(!) die onder omstandigheden ook durven ingrijpen met alle gevolgen van dien.

Het aantal levenloosgeborenen en de sterfte van zeer jonge zuigelingen is vermoedelijk grooter dan het register van den Burgerlijken Stand aangeeft.

Toch is de Britsch-Indische bevolking niet afkeerig van Westersche genezingsmethoden en verloskundige hulp.

Behalve bij navraag is dit wel zeer duidelijk gebleken bij de door de bevolking zoo gewaardeerde bilharziabehandeling in het Hospitaal. Treffend is het, hoe dikwijls geheele gezinnen, met alle kinderen den urenlangen weg afleggen om ook — evenals vrienden en kennissen — met injectie's behandeld te worden en hoe zij — nu eenmnaal bekend is, dat hun klachten worden aangehoord — smeeken om chinine en andere medicijnen.

Ook de welwillendheid, waarmede ik in alle hutten werd ontvangen, het gulle onthaal, dat ik overal genoot en de gewilligheid waarmede allen voldeden aan het verzoek ontlastingmonsters te brengen, wijst in dezelfde richting.

Eén ding mag ik echter niet verzwijgen.

De Britsch-Indiër houdt van zijn moeizaam verdiend spaarduitje en zeer ongaarne besteedt hij iets ter wille van zijn gezondheid.

Opvoeding in dezen zal het nu opkomend geslacht langzamerhand andere begrippen bijbrengen.

Typeerend is ook het overdrukke bezoek van de Britsch-Indiërs aan de populaire medische voordrachten, die ik in den laatsten tijd hield voor de districts-bevolking. Treffend is het, hoe zij vragen stellen over de anchylostoomworm of over de malariamuskiet, hoe zij hun kinderen de beelden wijzen, die op het projectiedoek verschijnen en hoe zij na afloop blijven napraten over woronsiekie (wormziekte — anchylostomiasis), pakro-siekie (slakkenziekte — bilharziasis) en muskieta-siekie (muskietenziekte — malaria).

Steeds vormen zij het dankbaarste gehoor en hun aan-

wezigheid alleen vergoedt ruimschoots de moeite, aan deze lessen in de open lucht besteed.

Dankbaar ben ik, dat ik de doorgaans zoo geminachte „koelie" heb leeren kennen. Ze hebben hun ondeugden: drift, gierigheid en sluwheid, die soms tot onbetrouwbaarheid en leugenachtigheid voert, maar in hun eigen kring vertoonen zij hun deugden: huiselijkheid, spaarzaamheid, roerende ouderliefde en kinderliefde, goede gezinsinstandhouding en.... wat voor onze kolonie zoo uiterst belangrijk is.... liefde voor den grond, waar zij als vreemdelingen kwamen en liefde voor het werk, dat zij als contractant gedwongen, later als vrij man beoefenden en door het nu opkomend geslacht ook nog bij voorkeur beoefend wordt, liefde voor den landbouw, die iederen Britsch-Indiër in deze kolonie maakt tot een nuttig lid onzer Surinaamsche maatschappij, waarvoor ieder Surinamer vooral dankbaar behoort te zijn.

Natuurlijk rijst nu de vraag, wat gedaan wordt ter wille van de volksgezondheid in Suriname.

In het kort hierover het volgende:

Jaarlijks wordt aan Suriname ten koste gelegd een bedrag neerkomende op bijna acht gulden per hoofd alleen voor medische verzorging.

Voor 1926 is wederom voor dit doel beschikbaar gesteld een bedrag van *f* 792.850.— (koloniale begrooting en ± *f* 180.000.— (bijdrage van het Rijk).

In geen enkel koloniaal gebied stelt de Regeering jaarlijks een zoo ruim bedrag voor dit doel beschikbaar als in Suriname (Minister de Graaff 1924).

Dit stemt dankbaar!

Dit bedrag is volgens de wet van 29 Juni 1925 (Staatsblad No. 297) houdende vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1925 verdeeld als volgt:

1. Departement Geneeskundig-Inspecteur *f* 16.703.—
2. Laboratoriumuitgaven . . . . - 6.000.—
3. Bezoldiging, vergoeding, reiskosten

	enz. voor Districts- en Schoolgeneesheeren	f 102.860.—
4.	Behandeling en verpleging van burgerpersonen in de Militaire Ziekeninrichting	- 290.000.—
5.	Alsvoren buiten de Militaire Ziekeninrichting	- 30.800.—
6.	Poliklinieken	- 9.700.—
7.	Vroedvrouwen	- 2.925.—
8.	Hygienische dienst, Anchylostoombestrijding	- 40.020.—
9.	Keuringsdienst	- 6.200.—
10.	Slachthuis	- 6.480.—
11.	Geneeskundige School	- 9.700.—
12.	Krankzinnigenverpleging	- 54.876.—
13.	Melaatschenverpleging	- 167.207.—
14.	Begraafplaatsen enz.	- 13.459.—
15.	Diversen	- 35.920.—
		f 792.850.—
	Bijdrage van het Rijk voor tegemoetkoming van verpleegkosten voor on- en minvermogenden in het Militair Hospitaal	f 180.000.—
	Totaal	f 972.850.—

Het ligt niet in de bedoeling van dit opstel deze uitgaven, naar het nuttig effect te beoordeelen.

Slechts enkele opmerkingen mogen hieronder een plaats vinden, niet bedoeld als kritiek, maar uitsluitend als een illustratie van de moeilijkheden die Burgerlijke Geneeskundige Dienst en Militair Geneeskundige Dienst ontmoeten in hun welbedoelde pogingen om ziekten te voorkomen, te bestrijden en te genezen.

1. Militair Hospitaal

Zooals gezien, zijn zeer belangrijke sommen noodig — ongeveer de helft van alles wat aan de geneeskundige verzorging wordt ten koste gelegd — d.w.z. bijna *f* 4.— per hoofd v. d. totale bevolking van Suriname, voor het in stand houden van het Militair Hospitaal.

In dit Hospitaal met een gemiddelde dagsterkte van ± 350 zieken, een gemiddeld aantal zieken van ± 4000 per jaar en een gemiddeld aantal verpleegdagen van ± 140.000 per jaar bedraagt het aantal verpleegdagen van on- en minvermogenden gemiddeld 100.000 per jaar.

In 1925 90750 van onvermogenden en 7922 van minvermogenden. De onvermogenden betalen persoonlijk niets, de minvermogenden 50 cent per dag.

De kostprijs per dag en per hoofd stellende op *f* 4.70 (in 1925 *f* 4.687) beteekent dat een bedrag van vier honderd zeventig duizend gulden per jaar waarvan *f* 290.000.— is uitgetrokken op de koloniale begrooting en de rest door het Rijk wordt bijgepast.

Het aantal verpleegdagen van on- en minvermogenden is zoo groot, omdat de bevolking doorgaans te arm is om zich tegen eigen kosten geneeskundige hulp en verpleging te verschaffen en omdat de ziekteverzekering, waarvan de geringe premie door een groot percentage wel betaald zou kunnen worden, zoo weinig ingang vindt.

Steeds wordt getracht, om in het Hospitaal slechts die zieken op te nemen, die werkelijk behoefte hebben aan „medische hulp", maar ieder die de sociale verhoudimgen in Suriname kent, zal begrijpen dat — zoolang huisverpleging door wijkzusters enz. en verpleging van hulpbehoevenden zonder middelen en zonder nabestaanden in daartoe bestemde inrichtingen niet in ruimere mate mogelijk is — ons hospitaal steeds voor een zeer belangrijk deel gevuld zal blijven met chronische nier- en hartlijders, filarialijders, syphilislijders, invaliden, debielen en zwakken, waarvoor geen medische hulp meer baten kan en die dan ook na een lang sociaal onnut bestaan buiten en na dikwijls maandenlange verpleging in het hospitaal, aldaar hun leven eindigen.

De bestaande vereeniging „Het Groene Kruis — Armen Zuigelingenzorg" geheel gebaseerd op particulier initiatief telt slechts 800 leden en beschikt over één wijkverpleegster .

De stichting 's Landsgrond Boniface biedt slechts plaats aan ± 400 hulpbehoevenden, een aantal dat voor

deze kolonie met zijn groot aantal invaliden veel te klein is.

De exploitatiekosten van deze inrichting, waar meer huisvesting en verzorging, dan wel medische hulp en verpleging wordt verleend, zijn belangrijk lager.

In 1925 werd f 0.485. berekend voor voeding, kleeding en verzorging per dag en per hoofd, dat is dus het tiende gedeelte van de exploitatiekosten van het Hospitaal.

De geneeskundige behandeling van de tallooze in stad en district wonende onvermogenden komt dus maar al te vaak hierop neer, dat — na bezoek aan een stad- of disstrictsgeneesheer — de zieke, voorzien van een certificaat van on- of minvermogenden, dat door de politie of door den Districts-Commissaris wordt verstrekt, in het hospitaal terecht komt.

Zeer typeerend is wel de clausule voorkomende op het opnamebiljet van on- en minvermogenden:

„De ondergeteekende belast met de armenpraktijk in „de.... geneeskundige afdeeling van Paramaribo, ver- „klaart dat de verpleging van de hierboven genoemde pa- „tiënt ter plaatse waar deze zich bevindt niet naar behoo- „ren geschieden kan en dat voor zijne genezing eene op- „neming in het Militair-Hospitaal volstrekt noodig is."

Een clausule, die het sociaal ongewenschte en het geldverslindende opbergen van hulpbehoevenden, noodlijdenden en ongeneeslijk zieken in het Militair Mospitaal „noodgedwongen" sanctioneert.

Het spreekt van zelf dat bezuinigingsoverwegingen het al te letterlijk opvolgen van deze clausule onwenschelijk en onmogelijk hebben gemaakt.

Belangrijke bezuiniging zou verkregen worden als de invaliden en ongeneeslijk zieken — die het meerendeel der hospitaalbevolking uitmaken — verzorgd en verpleegd konden worden in een andere inrichting waarvan de exploitatiekosten belangrijk lager zouden kunnen zijn dan die van het Militair Hospitaal met zijn uitgebreide staf van medisch- en verplegend personeel, laboratorium, enz. enz.

Of plannen tot voldoende uitbreiding van de stichting

's Landsgrond in overweging zijn en welke veranderingen van internen aard noodig zouden zijn om het Hospitaal ruim te kunnen ontlasten, gaat buiten het bestek van dit opstel.

Veel zou verder bereikt worden als hier de ziekteverzekering meer ingang vond; van groote opvoedende kracht en tevens van groot financieel belang zou een algemeene ziekteverzekering voor de mindere bevolking zijn, eventueel gedwongen met strenge selectie voor de werkelijk onvermogenden, of als eisch gesteld voor een opname in het hospitaal, met dezelfde selectie als boven bedoeld.

(Voor 60—85 cent per maand wordt door de meeste ziekenfondsen een verpleging in de vierde klasse (d. i. a *f* 1.— per dag) voor 2 maanden gegarandeerd.

Tegenwoordig zijn hier 12 ziekenfondsen met tezamen slechts 7962 leden (April 1926) en dit op een bevolking van 45.554 zielen (Paramaribo 31 December 1925) grootendeels min of meer behoeftig.

2. Anchylostoombestrijding.

Aanvankelijk bestond deze ziekte alleen bij de Immigranten; maatregelen werden evenwel niet genomen, zoodat langzamerhand de geheele bevolking geïnfecteerd werd.

Reeds in 1902 vestigde van Kol de aandacht op dezen toestand. .... in 1908 werden door de Regeering toezeggingen gedaan .... in 1914 moest van Kol nogmaals aandringen op bestrijding .... en .... in 1915 deed de Rockefeller Foundation (op aanstichten van Dr. Hovenkamp) haar intrede in Suriname.

Gedurende haar eerste campagne (1915—1918) werden tienduizenden onderzocht en behandeld. 33 lezingen werden gehouden voor de bevolking, bijgewoond door ± 8200 personen, en 72.000 vlugschriften in de verschillende volkstalen handelende over deze ziekte werden verspreid.

Inmiddels was den 10 September 1917 een verordening uitgevaardigd tot wering van de anchylostomiasis, een dienst werd in het leven geroepen, ter controleering van

de latrines, en poliklinieken, alwaar kosteloos behandeling mogelijk was, werden opgericht.

De resultaten waren evenwel niet bevredigend.

Van 9 Juli 1921 tot October 1923 kwam de Rockefeller Foundation nogmaals hier „to demonstrate what can be done by an organized campaign to cure and prevent diseases".

Duizenden werden wederom onderzocht en genezen en meerdere populaire voordrachten met lichtbeelden werden gehouden o.a. de film „Unhooking the hookworm" die gedurende de Koninginneweek in 1921 voor meer dan 20.000 menschen vertoond en toegelicht werd.

Ondertusschen vervolgde de Burgerlijke Geneeskundige Dienst zijn werkzaamheden, maar de daadwerkelijke belangstelling van het Gouvernement bleef gering.

Op de West Indian Medical Conference (8 Juli 1921 Georgetown) zeide de Geneeskundige Inspecteur Wolf o.a.

„The Anchylostome ordinance would be very effective against the spreading of infection, if the Government had the means to vigorously control its fulfilment of the act, but I am sorry to say, that there is not much done just now" .... Luckily during the last years the interest of the Government and population has been much raised, so that I hope we are now on the dawn of a new area in sanitary organization."

Het budget van de anchylostoombestrijding resorteert onder den hygienischen dienst, waarvoor jaarlijks *f* 40.000.— beschikbaar is.

Ook het personeel van de anchylostoombestrijding is bij het personeel van den hgyienischen dienst ingedeeld.

De staf van den hygienischen dienst bestaat uit een stadsgeneesheer, belast met de schoolinspectie, tevens hoofd van de anchylostoompolikliniek, een hoofdispectrice, 9 opzichters, waarvan 3 in de stad en 6 in de districten en 4 microscopisten, waarvan 2 in de stad en 2 in de districten.

De werkzaamheden bestaan uit het inspekteeren van erven en latrines, bekeuren, indien de latrine bij herhaling in niet goeden staat is en propagandeeren.

De microscopisten zijn werkzaam in de anchylostoom-polikliniek in de stad of toegevoegd aan de districts-geneesheeren.

3. Leprabestrijding.

Deze is tot dusverre zeer onvoldoende geweest.

Aan de drie leproserien wordt — behalve de ruime particuliere inkomsten — jaarlijks honderd zeventig duizend gulden ten koste gelegd.

Hiermede wordt bereikt dat ± 400 lepralijders worden afgezonderd, na eerst jaren lang de omgeving aan besmetting te hebben blootgesteld, of wel levenslang of tot genezing intreedt (Groot Chatillon en Bethesda) of zoo lang de patienten zelf verkiezen (Gerardus Majella).

Verreweg het grootste deel blijft in de stad, in het gunstigste geval eenigszins geïsoleerd, meerendeels volkomen vrij, zonder medische behandeling of particulier behandeld met alle willekeurigheden van dien.

Aan de leprabestrijding buiten de gestichten kan geen zorg besteed worden, zoodat het hooge bedrag uitgetrokken voor de leprabestrijding alleen individuën ten goede komt, die zich niet kunnen handhaven, terwijl de ziekte als zoodanig niet bestreden wordt.

Niet onvermeld mag blijven dat grondige veranderingen in de leprabestrijding in behandeling zijn.

4. Typhus, Dysenterie en Enteritis.

Ieder jaar komen in de kolonie grootere- of kleinere epidemieën voor.

Van de 26.315 sterfgevallen, sedert 1903 in Paramaribo aangegeven waren 2958 gevallen van typhus, dysenterie en enteritis d.i. 11.25 %

Begrijpelijk zal het zijn, dat aan de verpleging van deze ziekten groote kosten verbonden zijn, Ieder jaar worden belangrijke sommen daaraan besteed, maar de oorzaak — ondeugdelijk drinkwater, slechte faecaliën-afvoer, muskietenplaag — blijft ongemoeid.

Nog steeds bezit Paramaribo geen goede watervoorziening, geen deugdelijke rioleering en geen georganiseerde muskietenverdelging.

Een muskietenverordening is nu in behandeling.

5. Filariabestrijding

Aan de bestrijding van deze ziekte (systematische muskietenverdelging, betere watervoorziening) wordt niets gedaan.

Naar schatting wordt jaarlijks voor verpleging van lijders aan filaria en secundaire gevolgen een som van *f* 40.000.— besteed.

De veel zwaarder wegende gevolgen die drukken op ieder geregeld bedrijf zijn moeilijk in cijfers uit te drukken.

6. Geneeskundige verzorging in de Districten

Ook hieraan wordt jaarlijks een groot bedrag besteed, ongeveer honderd duizend gulden.

Toch is de geneeskundige verzorging verre van ideaal.

Goede verkeerswegen ontbreken, goed ingerichte en gemakkelijk te bereiken hospitaaltjes eveneens [1]), van hygienisch werk — afgezien van de anchylostoomcampagne — geen spoor.

Zoo komt het geneeskundig werk practisch hierop neer, dat — na uren lang nutteloos en kostbaar verblijf in barkassen of andere vervoermiddelen — enkele individuen, in het gunstigste geval verzameld in poliklinieken — door den dokter bezocht worden.

Het moge zijn nut hebben de feiten, in het voorgaande genoemd, nog eens in het kort te resumeeren:

I. *Omtrent de geheele bevolking:*

a. Het totale sterftecijfer, het aantal levenloosgebo-

---

[1]) Alleen in Albina, Nickerie en Katwijk bevindt zich een Hospitaaltje.

renen per 1000 geborenen en de sterfte vóór het bereiken van het eerste levensjaar per 1000 levendgeborenen bedraagt in Suriname bijna het dubbele van de overeenkomstige cijfers in Nederland.

b. In Paramaribo komt het achtste gedeelte van de wettig geboren kinderen en ruim het vierde gedeelte van de onwettig geboren kinderen ofwel levenloos ter wereld of sterft vóór het bereiken van het eerste levensjaar (5/6 deel hiervan zijn kinderen van Inboorlingen). In de districten is dit respectievelijk het elfde en het zevende gedeelte.

c. In Paramaribo wordt 70 % van de kinderen, in de districten 80 % van de kinderen onwettig geboren.

d. In Suriname sterven op een leeftijd van 30—39 jaar bijna 3 × zooveel menschen als in Nederland, terwijl in Nederland meer dan het dubbele aantal menschen den leeftijd van 60 jaar bereikt.

e. De gemiddelde bereikte leeftijd bedraagt in Suriname 32 jaar, 2 maanden; 36 jaar 6 maanden in de stad en 27 jaar 4 maanden in de districten.

In Nederland bedraagt de gemiddelde leeftijd naar schatting meer dan 40 jaar.

f. Syphilis en andere venerische infectie's, malaria, anchylostomiasis, filaria, lepra en tuberculose zijn de ziekten, die de volksgezondheid het meest benadeelen.

II. *Omtrent de Inboorlingen*.

a. Het geboortecijfer is iets hooger dan in Nederland, maar het sterftecijfer is bijna dubbel zoo groot.

b. Van de kinderen der Inboorlingen komt ruim het zevende gedeelte ofwel levenloos ter wereld of sterft vóór het bereiken van het eerste levensjaar (Zie I b.).

In Nederland 9.5 % in 1923.

c. De gemiddeld bereikte leeftijd bedraagt 36 jaar, 11 maanden.

III. *Omtrent de Britsch-Indiërs*.

a. Van de drie groote bevolkingsgroepen in Suriname is het geboortecijfer van de Britsch-Indiërs het hoogste en het sterftecijfer het laagste.

b. Van de in Suriname geboren Britsch-Indische kinderen komt bijna het tiende gedeelte ofwel levenloos ter wereld of sterft voor het bereiken van het eerste levensjaar. Dit is dus „iets" meer dan in Nederland.

c. De gemiddeld bereikte leeftijd bedraagt 33 jaar, 4 maanden, dus minder dan de gemiddeld bereikte leeftijd van de Inboorlingen.

d. De hygienische toestand van de Britsch-Indiërs in Suriname is veel beter dan van de Britsch-Indiërs in Britsch-Guyana; het geboorteoverschot is in Suriname ruim 8 × zoo groot.

IV. *Omtrent de Nederlandsch-Indiërs*:

a. Van de drie groote bevolkingsgroepen is het geboortecijfer van de Nederlandsch-Indische immigranten het laagste. Het sterftecijfer is betrekkelijk gunstig. Beide cijfers worden sterk beïnvloed door de geringe bezetting der oudere leeftijdsklassen.

b. Van de in Suriname geboren Nederlandsch-Indische kinderen komt het vijfde gedeelte ofwel levenloos ter wereld of sterft voor het bereiken van het eerste levensjaar.

c. De gemiddeld bereikte leeftijd bedraagt 23 jaar, 3 maanden; in de districten 20 jaar, 2 maanden.

De gemiddeld bereikte leeftijd van de Nederlandsch-Indische vrouw bedraagt in de districten 16 jaar en nog geen 13 jaar als ook de levenloosgeborenen van het vrouwelijk geslacht worden meegeteld.

N.B. De bezetting der leeftijdsklassen is niet bekend.

V. *Omtrent de Geneeskundige voorziening*:

a. Jaarlijks is beschikbaar een bedrag neerkomende op *f* 8.— per hoofd van de geheele bevolking van Suriname.

b. Hiervan wordt besteed.

	- 4.—	voor	het Militair Hospitaal.
	- 1.50	„	de drie leproserieën.
	- 0.50	„	het krankzinnigengesticht.
	- 0.80	„	den districtsgeneesheer.
Totaal	*f* 6.80		*Voor genezing van zieken en verpleging van*

ongeneeslijk zieken en hulpbehoevenden.

	f 0.40	voor de geheele hygienische dienst, inclus. anchylostoombestrijding.
Totaal	- 0.40	*voor voorkoming en bestrijding van ziekten*
	- 0.80	voor andere doeleinden (zie specificatie blz. 266/267).

Van iedere f 18.— *wordt dus f* 17.— *besteed voor genezing van zieken en verpleging van ongeneeslijk zieken en hulpbehoevenden* (*afgezien van de armenverzorging*) *en f* 1.— *voor voorkoming en bestrijding van ziekten.*

De eindconclusie, waartoe de beschouwing van het hierbijeengebrachte feitenmateriaal voert, luidt derhalve inderdaad: „*De gezondheidstoestand van Suriname is slecht*''.

Zwaar is de verantwoording dergenen die geroepen zijn het hygienisch werk te leiden; niet de verantwoording voor het zieke individu, dat belangstelling, toewijding en steun in overmaat ontvangt, maar de verantwoording voor het geheele Surinaamsche volk, dat — van alle kanten door ziekten bedreigd — nimmer nog in staat gesteld werd, zich te kunnen weren.

Zwaar is de taak, die op hun schouders rust en groot zijn de moeilijkheden, die overwonnen moeten worden, onbegrijpelijk groot, vooral voor ieder, die niet van nabij gezien heeft, hoe goedbedoelde, wel doordachte maatregelen in Suriname kunnen falen.... *Onbegrijpelijk groot, maar nimmer op den duur onoverkomelijk.*

Paramaribo 1 Mei '26.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1926

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Bij ons jaarlijksch overzicht kan ditmaal de Eerste Kamer geheel uitgeschakeld worden. Zij meende te kunnen volstaan met een Eindverslag, waarin slechts wordt opgemerkt, dat beschouwingen over het beleid, dat de Regeering voornemens is te voeren ten aanzien van Curaçao, van weinig nut meer konden zijn, toen het dienstjaar, waarvoor de begrooting was opgemaakt, reeds voor een aanmerkelijk deel verstreken was op het oogenblik, waarop de Eerste Kamer de begrooting te behandelen kreeg. Waarom dit standpunt nu juist ten aanzien van de West-Indische begrootingen moest worden ingenomen, is niet gebleken.

De begrooting, zooals bij den Kolonialen Raad ingediend, raamde bij een bedrag aan uitgaven van *f* 2.807.471 een tekort van bijna *f* 450.000. Vijf dagen, vóór de openbare beraadslaging zou worden gehouden, verscheen een, nota van wijzigingen in het oorspronkelijk ontwerp, waarbij verschillende posten tot een bedrag van niet minder dan *f* 62.000 werden teruggenomen, en *f* 56.000 nieuw aangevraagd werd voor de watervoorziening. Niet minder dan 12 bijlagen moesten deze aanvrage steunen. Begrijpelijkerwijs merkte de Raad op in zijn Eindverslag, dat de leden deze stukken bij gebrek aan tijd niet naar behooren hadden kunnen nagaan; den gouverneur werd verzocht den post terug te nemen en een suppletoire begrooting in te dienen. Toen hieraan niet werd voldaan, verwierp de Raad met algemeene stemmen de aangevraagde gelden, ondanks den aandrang van den bestuursgemachtigde, die wel wat heel naief opmerkte, dat ook na

lange bestudeering niet-geo-hydrologen en niet-technici de onderwerpen niet in onderdeelen zouden kunnen beoordeelen, en dat het er meer om ging, of de Raad voldoende vertrouwen had in het bestuur en zijn raadgevers. Het bestuur had zich dit echec kunnen besparen.

Iets dergelijks deed zich voor bij art. 119*d*, waarbij *f* 125.000 werd aangevraagd voor den aanleg van een telefoonnet. Reeds bij de indiening van het begrootingsontwerp stond dit bedrag aangevraagd, en in het Voorloopig verslag werd slechts dit bezwaar genoemd: „De heerschende meening was, dat het Gouvernement zoo min mogelijk bedrijven in eigen beheer moest hebben." Bij de verdediging van den post trachtte de gouverneur zelf een argument te ontleenen aan 's Raads streven naar financieele onafhankelijkheid voor Curaçao: het meewerken aan het tot stand brengen van een gouvernementstelefoonbedrijf zou er beslist toe leiden het tijdstip van die onafhankelijkheid nader te brengen. Bij de afstemming van deze gelden met algemeene stemmen door den Raad deed echter weer opgeld, dat de zaak niet bestudeerd was, en ook, dat het vreemd zou zijn dezen post goed te keuren, terwijl een suppletoire begrooting voor 1925 voor hetzelfde doel nog niet behandeld was. Toen de begrooting voor 1926 in de Staten-Generaal kwam, was de suppletoire begrooting inmiddels door den Raad aangenomen en had de Nederlandsche begrootingswetgever met deze uitgave zijn instemming betuigd, zoodat er geen reden was, om de voor voortzetting van het werk noodige gelden langer te weigeren. Met *f* 75.000.— minder bleek men toen echter te kunnen volstaan.

Een andere post, die de minister in weerwil van des Raads afwijzend votum handhaafde, was de *f* 3000.— voor den hulp-landbouwkundige en *f* 500.— voor diens reis- en teerkosten. Ten onrechte gebruikte de minister als argument, dat de Raad bij zijn beslissing geen rekening ermee had gehouden, dat de titularis als ontvanger *f* 300.— genoot, en dit bedrag aanmerkelijk zou moeten verhoogd worden, wanneer hij zijn inkomen als hulplandbouwkundige zou moeten missen.; de bestuursge-

machtigde had dit wel degelijk naar voren gebracht, maar desalniettemin had de Raad met algemeene stemmen de aangevraagde gelden geweigerd. Wie de begrootingsbehandeling in den Kolonialen Raad gedurende de laatste — zeg vijftien — jaren gevolgd heeft, zal met verwondering kennis nemen van het tweede argument van den minister voor het herstel van den post: dat de vraag, of de betrekking van hulplandbouwkundige al of niet zou worden gehandhaafd in Curaçao „alsnog" ernstig moest worden overwogen.

De schrapping der uitgaven voor landbouw en katoenbouw liet de minster ongerept. In het geheel schrapte de Koloniale Raad *f* 210.000.—, het Bestuur nam *f* 8.000.— terug, terwijl gedurende de behandeling bij amendement *f* 2400.— op de begrooting gebracht werd, behalve de duurtebijslag voor de ambtenaren. Over dit laatste dient iets meer gezegd te worden.

Den 30sten April 1925 verscheen in het Publicatieblad een beschikking van den gouverneur van den 16den dier maand, waarbij een duurtetoeslag tot wederopzeggens toe aan „de" Curaçaosche ambtenaren werd toegekend. De daaraan verbonden uitgaven zouden voorloopig worden verantwoord op den post voor onvoorziene uitgaven. De Memorie van antwoord voor de aanhangige begrooting zweeg over dit onderwerp, terwijl toch verwacht mocht worden, dat ook voor 1926 deze duurtetoeslag zou gehandhaafd worden, want anders had men dien wel aanstonds alleen voor 1925 kunnen bepalen. Het Eindverslag viel daarover. Men billijkte den duurtebijslag, doch was algemeen van oordeel, dat deze regeling niet zonder medewerking van den Raad tot stand had mogen komen, en de daardoor veroorzaakte uitgave „niet rechtens en naar den geest van de begrooting" onder „onvoorziene uitgaven" had mogen worden gerangschikt, maar daarvoor een crediet had moeten zijn aangevraagd. De bestuursgemachtigde bestreed die opvatting voor 1925 en herstelde het begane verzuim door voor 1926 voor dit doel *f* 135.000.— aan te vragen, waarmee de Raad zich zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming vereenigde. Ook in

de Tweede Kamer is dit onderwerp niet uitvoerig besproken, al was het in de gewisselde stukken aangeroerd. En daar was hiertoe nog meer aanleiding dan in Curaçao. De minister toch had dezen post overgebracht naar het zoogenaamde „voorwaardelijk krediet" en daarmee den duurtetoeslag verbonden aan en afhankelijk gemaakt van beperking van uitgaven op andere onderdeelen der begrooting of het ruimer vloeien der middelen dan geraamd was. Alsof de duurdere levenseischen, grondslag der uitkeering, daarmee iets te maken hebben. Maar er was meer. Anders dan de benaming van des gouverneurs beschikking doet verwachten, was de duurtetoeslag volstrekt niet toegekend aan alle Curaçaosche ambtenaren, maar was daarbij een grens van inkomens van *f* 6000.— aangenomen. Grond daarvan was o.a. geweest dat deze ambtenaren van hun inkomen zonder meer wel konden leven. Wel zijn ook staatsrechterlijke bezwaren geopperd tegen duurtebijslagen bij gouvernementsbeschikking van bij Koninklijk besluit vastgestelde bezoldigingen, maar, daargelaten dat dit bezwaar niet veel steek houdt, waar het om aanvrage der noodige gelden gaat, had de gouverneur natuurlijk ook wel de uitlokking van een Koninklijk besluit kunnen bevorderen. Voor de Tweede Kamer was nog deze reden daarbij gekomen, om zich het lot der voorbijgegane ambtenaren aan te trekken, dat het traktement van den gouverneur juist met *f* 5000.— verhoogd was, waarbij ook de stijging van den levensstandaard als argument had dienst gedaan. Wellicht zal er aanleiding zijn in een volgend overzicht op deze zaak terug te komen, daar zij in den Kolonialen Raad uitvoerig behandeld is bij de begrooting voor 1927.

Thans nog iets over wat in de Tweede Kamer wel gesproken is. Het lange tijdsverloop tusschen Voorloopig verslag en de openbare behandeling, bijna een half jaar, heeft zich gewroken. Slechts twee sprekers voerden het woord. Meer dan een belangrijk onderwerp, ter sprake gebracht in de gewisselde stukken, en daar niet bevredigend opgelost, bleef buiten bespreking. De heer Van Vuuren heeft een uitvoerige rede over het onderwijs en de bevre-

diging gehouden. Hij drong aan op verdere doorvoering van deze laatste, verhooging van de vergoeding voor gebouwen en pensionneering van de bijzondere onderwijzers. In de tweede plaats besprak de heer Van Vuuren de emigratie naar Cuba of liever het terughalen der emigranten. Wie meende van deze zaak op de hoogte te zijn, en het uitvoerig verslag van de reis van den heer Kwartsz in *de Curaçaosche Courant* gelezen heeft, zal zeker de vraag om een stoomschip en een autoriteit, die zijn zedelijk gezag in dien zin kan doen gelden, dat men op de emigranten geen dwang kan uitoefenen, die hen tot blijven beweegt, niet aanstonds begrepen hebben. De minister beloofde door een telegram de zaak nog eens aan het oordeel van den gouverneur te onderwerpen. Het antwoord daarop geeft als het ware de *openingsrede* van den gouverneur voor de nieuwe zitting van den Kolonialen Raad. Gesproken wordt daarin van de *degelijke* voorbereiding „met groote nauwgezetheid" van den heer Kwartsz, van de „alleszins lofwaardige en verdienstelijke" wijze, waarop hij zich van zijn moeilijke taak heeft gekweten, van diens „doortastenden arbeid"; aan het slot wordt gezegd: „Het Bestuur blijft doorgaan met aan deze repatrieering, die voor de betrokkenen eene verlossing beteekent uit veeltijds zeer droeve omstandigheden, zooveel mogelijk steun te verleenen".

De heer IJzerman besprak de in de vorige jaren gevolgde averechtsche bezuinigingspolitiek, de inkomstenbelasting, de loodsgelden op Aruba, het droogdok, de watervoorziening en eenige belangen der bovenwindsche eilanden.

De watervoorziening — en hiermee keeren wij terug tot hetgeen in het begin van dit opstel gezegd werd — was door den Kolonialen Raad afgevoerd. De minister had zich daarmee vereenigd in afwachting van een „afzonderlijke behandeling" van deze zaak. Bij Nota van wijzigingen werd echter plotseling een bedrag van *f* 500.000 — aangevraagd, overeenkomende met het door den gouverneur bij suppletoire begrooting voor 1926 aangevraagde bedrag. De minister noemde de aangelegenheid spoed-

eischend en haastte zich zoo, „opdat, na verkregen uitspraak van den Kolonialen Raad,.... de uitvoering van de werken zoodra mogelijk ter hand (zou) kunnen worden genomen". Welke beteekenis moet hier worden gehecht aan de uitspraak van den Kolonialen Raad? die van een tijdsbepaling of van een voorwaarde, dat die uitspraak gunstig moet zijn? Ik vrees de eerste. De suppletoire begrooting voor 1926 is buitengewoon ongunstig ontvangen in den Kolonialen Raad. Desniettegenstaande heeft de gouverneur voor 1927 toch weer *f* 900.000.— aangevraagd. En toen de Raad op het ongerijmde hiervan wees, draaide de gouverneur de zaak om en achtte dit „niet juist gezien .... waar nog principieel niet door den Raad is beslist over de vraag of eenige watervoorziening tot stand dient te komen." Men zou geneigd zijn te vragen of het wel juist gezien is, gelden aan te vragen voor renten eener leening, waar toe nog niet besloten is, en voor voltooiïng en aanleg van werken voor watervoorziening, als nog niet beslist is over de vraag of er een watervoorziening zal komen. Wat de heer IJzerman hierover opmerkte, kwam neer op de vraag, om het voordeel van een vakman op geologisch gebied over het plan-Molengraaff in te winnen, waarop de minister antwoordde, dat de Ir. Molengraaff een geoloog was, en de leden van den Kolonialen Raad dit niet waren. Bij zulk een wijze van handelen en behandelen blijft weinig gelegenheid voor een ernstig debat over. Wie van dit vraagstuk meer weten wil, leze de hoogst belangrijke artikelen hierover in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 9 en 19 Juni 1926, Avondblad. Het is te hopen, dat deze zaak goed afloopt.

Ten slotte de opmerking, dat een batig saldo over 1924 van een ton gouds behoudens met Nederland te verrekenen uitgaven, allengs geslonken is tot *f* 6500.—. Aan een sluitende begrooting zal Curaçao bij de tot nu toe gevolgde gedragslijn nog wel niet spoedig toe zijn.

Amsterdam, 22 Juni 1926.

BOEKBESPREKING

DR. H. T. COLENBRANDER. *Koloniale Geschiedenis*. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1925.

Zooals het prospectus zegt, dit boek vult inderdaad een leegte, daar in de Nederlandsche taal een dergelijk werk niet bestaat. Al diegenen, die om de eene of andere reden belang stellen in hetgeen in tropisch Nederland gedaan is, om het te maken tot wat het tegenwoordig is, mogen Prof. Colenbrander er dankbaar voor zijn, dat hij het in zijne colleges behandelde voor een wijderen kring van belangstellenden toegankelijk gemaakt heeft; dat hij hen in staat gesteld heeft, er zich een denkbeeld van te maken, hoe in den loop der tijden de verschillende koloniseerende machten zich in Oost en West vastzetten, enkele vandaar verdreven werden en hoe de geschiedenis tot heden zich afgespeeld heeft voor die deelen van dat gekoloniseerde gebied, dat door den loop der gebeurtenissen aan ons land ten deel viel en bleef.

Dankbaar, maar, wat het Westen betreft, — onze Westindische koloniën — niet geheel voldaan. Immers, er heeft zich daar in Amerika zooveel afgespeeld, dat ook voor de geschiedenis van Europa van belang geweest is, — men denke maar eens aan de Engelsche oorlogen, die voor een goed deel in de Noordzee, maar voor een niet minder belangrijk gedeelte in de Caraïbische Zee, de Middellandsche Zee van het Westen, uitgevochten werden, dat eene verhouding van 45 bladzijden voor de West tegen 278 voor de Oost in het 2e deel den belangstellende in de West wel een weinig teleurstelt. De verhouding wordt nog ongunstiger wanneer men bedenkt dat het derde, nog te verschijnen, deel gewijd zal zijn aan „de Oost sinds 1816."Nu is het wel waar, dat uit verschillende oogpunten thans de Oost voor ons land van veel grooter belang is dan de West, ook, dat in den tijd der Compagniëen de Oost rijke baten opleverde en de West gewoonlijk moeite had, erdoor te sukkelen, maar juist daarom was eene minder stiefmoederlijke bedeeling van de laatste zoo goed geweest. Onbekend

maakt onbemind en onbekend ook en niet het minst, wat de geschiedenis betreft, is de West in hooge mate, waaraan het onderwijs op onze lagere en middelbare scholen niet weinig schuld heeft, en daardoor onbemind, niet bepaald in den zin van gehaat, maar meer in zooverre, dat men hier eenigszins onverschillig is voor de deelen van Grooter Nederland aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan. Weinigen zullen er hier zijn, die niet althans iets weten van Jan Pietersz. Coen, maar hoevelen zullen moeten bekennen, van een soortgelijke figuur in het Westen, den Gouverneur Van Aerssen, nooit gehoord te hebben?

Suriname is een zorgenkind, schreef nog niet lang geleden Dr. Van Blankenstein; Curaçao is dat lange jaren ook geweest en zorgenkinderen eischen een beetje meer opkweeking en belangstelling dan robbedoezen, die zich gezond en normaal ontwikkelen. Daarom is het te wenschen, dat de verhouding in bladzijden 1 : 6, niet de weerspiegeling is van de belangstelling, die de West, vergeleken met de Oost zal ondervinden van de lezers en bestudeerders van Dr. Colenbranders boek, van wie wellicht velen invloed zullen kunnen oefenen op den gang van zaken in beide gebiedsdeelen.

Dus, niet geheel voldaan, maar toch dankbaar voor het genotene, legden wij het boek na aandachtige lezing ter zijde. Want het geeft inderdaad, wat het prospectus ervan vermeldt, een niet al te summier overzicht van de koloniale geschiedenis, waarbij wij hier uitsluitend het gedeelte de West op het oog hebben [1]. Ieder, die zich daarin wel eens verdiept heeft, zal de groote moeilijkheid ondervonden hebben, waarop men telkens stuitte; zoo'n overzicht is haast niet te krijgen, tenzij men den tijd heeft, velerlei boeken van meer en minder belang door te lezen en daaruit te halen, wat men noodig heeft. De Encyclopaedie van West-Indië heeft dat al belangrijk gemakkelijker gemaakt, maar vóór die er was, was men aangewezen op meer of minder betrouwbare geschiedenissen van Curaçao en Suriname, het werk van Netscher over de vroegere Nederlandsche koloniën in het tegenwoordige Britisch Guyana enz. Het boek van Prof. Colenbrander nu geeft de lijnen aan, langs welke zich uit de vroegere toestanden de tegen woordige ontwikkeld hebben en, is dus voor den belangstellende in onze koloniën van thans en vroeger in de West een uiterst te waardeeren gids.

---

[1]) Voor zooveel Curaçao betreft zie men de besprekingen in „*Het Koloniaal Weekblad*" van 14 Januari 1926.

Enkele vraagteekens veroorloofden wij ons bij de lezing te zetten, waar het ons toescheen, dat de geleerde schrijver het voor diegenen, die uit eigen aanschouwing de West niet kennen, wat te moeilijk maakt, hem te volgen; heel enkele zaken ook noteerden wij, die wij meenen, dat in een volgenden druk verbetering behoeven. Eerst de vraagteekens. Op blz. 3 vinden wij, dat Oldenbarnevelt, de promotor van de Oostindische Compagnie, tegen de oprichting van de W. I. C., was. De studeerende zal uit den aard der zaak, om zich een klaar inzicht in die schijnbare tegenstrijdigheid van den grooten Lands-advocaat te verschaffen, met graagte gebruik maken van de aan het eind van het hoofdstuk opgesomde literatuur, doch de „general reader" heeft daartoe niet altijd gelegenheid. Kon dat niet iets uitvoeriger dan in zes regels behandeld zijn; zou eene uitdrukking, als: „men zeilde elkaar het geld uit den buidel en de schoenen van de voeten", niet een vingerwijzing geven naar de scherpe concurrentie, in de Oost, waarvan men in het Westen nog geen last had.

Iets dergelijks trof ons bij de vermelding van de reis van Mr. Jacob Roggeveen naar het onbekende en trouwens niet bestaande Zuidland, althans niet zooals men het zich toen voorstelde. Waarom kreeg juist in 1721 de W. I. C. behoefte zich daarmede in te laten, vraagt de opmerkzame lezer zich af, daar zij zich vroeger tegen pogingen van den vader van den leider der expeditie om in die richting ontdekkingen te doen, verzet had; vooral ook, als hij bedenkt, dat de eerste W. I. C. reeds gefailleerd was en de tweede moeite had, zich staande te houden. Een korte vermelding van het feit, dat de oprichting van de O.- en W. Indische Compagnie te Ostende door Karel VI onze W. I. C. bevreesd maakte voor concurrentie in de toekomst van die zijde, in het haar toegewezen gebied, ware hier wellicht op haar plaats geweest.

Zoo komt ook Petrus Stuyvesant, een zeer opmerkelijke figuur, die door de W. I. C. geschikt geoordeeld werd, tegelijkertijd twee zoover uiteen liggende koloniën, als Curaçao en Nieuw-Nederland te besturen, er wel wat heel mager af. Waarom, gaf hij, de oudsoldaat, in 1664 de kolonie N.-Nederland tegen zijn zin aan de Engelschen over; hijzelf had willen vechten, maar „werd door zijne omgeving genoodzaakt, van eene hopelooze verdediging af te zien." Hier hadden wij gaarne vermeld gezien, de voortdurende conflicten van den gouverneur met die omgeving, zijn, trouwens wel eenigszins noodig, autocratisch optreden tegen haar, waardoor hij geenerlei medewerking te verwachten had.

De behandeling van den slavenhandel op Curaçao doet on-

willekeurig de voorstelling ontstaan, dat deze steeds smokkelhandel geweest is, wat toch meenen wij, niet geheel het geval was. Aan dien handel zat heel wat vast; de vermelding, dat deze, het monopolie der Spaansche regeering, door haar overgedragen werd aan eenig handelshuis, dat zich dan belastte met de verschaffing van de zwarte werkkrachten aan de koloniën, het z.g. assiento, ware hier, dunkt ons, nuttig geweest, vooral, daar de aanwezigheid van een ambtenaar voor den slavenhandel op Curaçao, die in relatie stond met de assientisten, aan dien handel in lateren tijd het karakter van smokkelhandel geheel ontnam [1]).

Ook de strijd tusschen de Staten-Generaal en die van Zeeland over het oppergezag in Suriname, dunkt ons wel wat heel kort vermeld. Waarom was het juist de admiraliteit van Zeeland, die het eskader van Crijnssen uitrustte? Verwijzing naar de rivaliteit tusschen de twee zeeprovinciën en hare raadpensionarissen, vermelding van het niet tot uitvoering gekomen plan van Holland eveneens eene expeditie uit te rusten en van de ontmoediging na den slag bij Duinkerken, waarom het besluit genomen werd, de vloot der generaliteit gedurende den winter maar binnen te houden, hadden wellicht dit punt voor den niet-deskundige wat duidelijker gemaakt. Zoo was ook eenige verklaring van het bedrag van *f* 260.000, dat de W. I. C. aan Zeeland te vergoeden had, — de kosten n.l. der Crijnssen-expeditie — niet onwenschelijk geweest, terwijl eene herinnering aan het chronisch court d'argentzijn der Compagnie het inroepen van de hulp van de stad Amsterdam en van Cornelis van Aerssen beter begrijpelijk gemaakt had.

Een soortgelijke opmerking maakten wij bij de afdoening in zes regels van de Lawa-kwestie. Voor den opmerkzamen lezer blijven hier allerlei vraagpunten over, wat in dit geval juist jammer is, daar, wat aan de Oostzijde met Frankrijk tot eene bevredigende oplossing gebracht is, zich aan de Westzijde te eeniger tijd wellicht zal herhalen. Men zie hierover de artikelen van Dr. Benjamins in dit tijdschrift en de korte vermelding van deze kwes tie op blz. 43 van het boek.

Zoo wordt ook o.i. *het* vraagstuk voor Suriname, het verkrijgen van eene arbeidzame bevolking, wier aantal in betere verhouding staat tot de beschikbare bebouwbare oppervlakte, dan thans het geval is, wel wat heel kort besproken. De formuleering van dit pro-

---

[1]) Voor wat betreft den slavenhandel zie men in de *Encyclopaedie van Nederl. West-Indië* het artikel van dien naam.

bleem, op blz. 32, n.l., dat voor den bloei van Suriname twee voorwaarden vervuld moeten worden:

1. er moeten werkwillige ingeborenen zijn voor de groote cultures,

2. er moet een kleine landbouw zijn, die in hun levensbehoeften voorziet, is door hare beknoptheid niet zeer duidelijk. Hier blijven allerlei vragen over, wier beantwoording de studeerende in de volgende bladzijden te vergeefs zoekt. Dat men de oplossing van het vraagstuk op twee wijzen beproefd heeft, door aanvoer van vrije kolonisten en door middel van contract-arbeiders komt op blz. 34 niet zeer duidelijk uit. De geheel onvoldoend voorbereide immigratie der Geldersche boeren in 1845 was een poging in de richting van het eerste; de voortgezette aanvoer van contract-arbeiders Chineezen, Britsch-Indiërs en thans nog van Javanen beoogt in de eerste plaats verschaffing van voldoende werkkrachten aan de plantages en komt middellijk ook de oplossing van het bevolkings-vraagstuk ten goede.

Bovenstaande opmerkingen mogen ons ten goede gehouden worden; zij beoogen uitsluitend, in het licht te stellen, dat de groote beknoptheid, waarmede de West behandeld is, hier en daar aan de duidelijkheid afbreuk heeft gedaan. Enkele hieronder volgende zaken echter, meenen wij, dat in een volgende druk verbetering behoeven. Zij zijn deze:

Op blz. 7 wordt vermeld, dat tijdens het bewind in Brazilië van Joan Maurits, (den *kleinzoon*, niet den *zoon* van Jan den Ouden) de W. I. C. St. George d'Elmina doet veroveren. Het maakt zóó den indruk, dat die verovering van uit het Moederland geschiedde; was het niet de Gouverneur van Brazilië, die, zij het met voorkennis van bewindhebbers in patria, daartoe het zijne deed? De vermelding van het feit, dat de opening van eene synagoge den Joden in Brazilië verboden werd (blz. 8), zij het niet met instemming van den vrijzinnigen Gouverneur, wekt bij den lezer allicht den indruk, dat de Joden zich in het algemeen over het Hollandsche bewind te beklagen hadden. Hiermede is het vervolg van hunne omzwervingen door ZuidAmerika wel eenigszins in strijd, want gedachtig aan de vrijheid, die zij in Hollandsche omgeving steeds genoten hadden, trokken zij na de teruggave van Brazilië aan Portugal in vrij aanzienlijken getale eerst naar Cayenne en, toen Holland dat aan Frankrijk verloor, naar Suriname. De vermelding van de voor de economische ontwikkeling zoo belangrijke Joodsche bevolking missen wij trouwens geheel in de geschiedenis van deze kolonie. Toch zijn zij reeds in de eerste jaren van

de vestiging van blanke kolonisten van veel belang; Willoughby verzekert den Joden vrijheid van godsdienst en geeft hun verschillende voorrechten, welke politiek door het Hollandsche bestuur later gevolgd wordt.

Daarentegen vinden wij wel vermeld, dat de Gouverneur Van Aerssen de immigratie bevorderde, b. v. van Labadisten en Fransche Hugenoten. Wij meenden te weten, dat de vestiging der Labadisten op La Providence in geenen deele de goedkeuring van den Gouverneur wegdroeg, doch doorgedreven werd door zijne, met de toestanden in de kolonie geheel onbekende zusters en hare Fransche geloofsgenooten; de vestiging der Hugenoten, een gevolg van de dreigende en in 1685 feit geworden opheffing van het Edict van Nantes werd door hem bevorderd. Hier kreeg hij te doen met menschen, die van plantages in de tropen verstand hadden, voor wie hij ook door zijne Fransche relaties, gelijkheid in stand en geloofs-overtuiging sympathie had.

Niet geheel juist schijnt ons de verdediging tegen de boschnegers (of marrons of wegloopers, zooals zij in de 17e en 18e eeuw heetten) op blz. 21 voorgesteld. Grensversterkingen met Duitschers en Zwitsers tot bezetting wekken vanzelf de voorstelling, dat men hier te doen had met huurtroepen, wat toch niet het geval was. De vestiging van Duitschers en Zwitsers beoogde in de eerste plaats vestiging van kolonisten in de nog niet ontgonnen deelen der kolonie; daarnaast zouden enkelen hunner tevens dienst kunnen doen als beveiliging tegen de aanvallen der wegloopers; zoo o. a. de geheel mislukte vestiging aan het Oranjepad tusschen Suriname-rivier en Saramacca met den Duitschen Baron Von Bülow aan het hoofd. De Gouverneur Jan Nepveu diende bij bewindhebbers een plan in tot beveiliging van het bewoonde gedeelte der kolonie door een militair kordon, dat wel ten deele werd aangelegd, doch op ondoeltreffende wijze, daar het voorstel Heeren bewindhebbers te duur voorkwam.

Ook tegen andere punten in den strijd tegen de Marrons meenen wij bezwaar te mogen maken. Op blz. 22 vinden wij, dat de boschnegers in 1775 bedwongen waren. Nu is het waar, dat het doel, dat men zich met de expeditie van Fourgeoud voorstelde. in zooverre bereikt was, dat de lastigste der Marrons over de Marowijne gejaagd waren. Bedwongen waren zij echter nog zoo weinig, dat ongeveer 20 jaar na het vertrek van Fourgeoud eene nieuwe expeditie noodig werd en zij zelfs tot in de 19e eeuw nog steeds last veroorzaakten, zoodat o. a. in 1868 een verdrag met de Aucaners gesloten moest worden. En nog thans behooren Bosch-

negers alles behalve tot de gezeglijkste onderdanen van H. M. onze Koningin en geven haren vertegenwoordiger, den Gouverneur van Suriname, nog telkens heel wat last. Nog niet zoo heel lang geleden moesten twee „granmans" Amakti en later Jankoesoe naar Paramaribo ontboden worden, om eene scherpe reprimande in ontvangst te nemen.

En ten slotte het gebeurde in 1763 in Berbice onder den Gouverneur Van Hoogenheim. Hier had men niet vooral met bosch negers te doen, die invallen in het gecultiveerde gebied deden, maar met in opstand gekomen plantage-slaven. In Berbice waren trouwens niet zooveel boschnegersdorpen, als in Suriname, daar men daar een andere politiek ten opzichte der Indianen volgde. Deze hield men te vriend, zoodat zij bereid waren, hulp te verleenen bij het opsporen en terugbrengen der wegloopers, terwijl men in Suriname had toegelaten, dat zich tusschen de Indianen en de plantages eene zône van negers vormde, waardoor het contact met de eersten gaandeweg verloren ging, welke toestand tegenwoordig nog vrijwel bestaat.

Dit zijn echter betrekkelijke kleinigheden, waarop men bij aandachtige lezing van Prof. Colenbrander's boek stuit. Herhaald zij hier, dat vooral de belangstellenden in onze koloniale geschiedenis in het Westen den schrijver dankbaar mogen zijn, dat hij hun een werk geschonken heeft, waarin de historische ontwikkeling daar helder en klaar uiteengezet wordt.

Amsterdam, Februari 1926. C. K. KESLER.

OTTHO KEYE [1]) IN 1659 OVER DE BACOVE

De Baccoves is mede een heerlijcke vrucht / welckers Boom noyt meer dan eenmaal vrucht en draegt / en dat aan eenen grooten Tros rijp zijnde wort den Boom afgesneden / ondertusschen dat van ter zyden al-weer verscheyden andere jonghe zyn uitgesproten; daer van sommighe derselver al by-kans weer rype vruchten dragen / ende andere kleynder na advenant. De vrucht is ongeveer anderhalf vinger lanck / en drie-kantich van de dikte van een half wassen Concommer / en zijn dickmaels een hondert (hondert vyftigh) ook wel twee hondert der selve aen eenen Tros. Den Boom is redelyck dick met seer groote / langhe ende breede bladeren / sonder eenighe tacken / recht midden uyt den Boom groeyt den Tros / hangt voor aen eenen steel soo dicke als eenen goeden Rottinge. Den Boom in sich selven is gansch voos en spongieus ghelijck de biesen / ende wel soo dicke als eens mans Dye. Een wonderlycke speculatie valt omtrent die vrucht: want die selve ryp ende geel zijnde / ende de buytenste schelle die sacht ende weeck is / met de vingeren af-ghetrocken / ende dan de vrucht aan kleyne schijfjes / ghelyck men een Appel ofte Peere doet / gesneden: soo vertoont elck schyfjen / en dat aen beyde zyden de gedaente ofte gelyckenisse van een mensche uytgestreckt / ende hangende aen een Cruyce / en dat so volkomentlyck en pertinent / als oyt eenich schilder / oock van de beste / met syn Penseel nae het leven / soude konnen ofte mogen af-teekenen. Daeromme de Portugysen / als synde een volck vol superstitie of bygeloovigheydt / niet geerne en sien dat men die selve Vrucht met Messchen snijdt. Het welcke in der daet wonderlijcke is. Dese vrugt is seer lecker en voetsaem / mals / en seer aenghenaem uyt de hande gegeten. Oock so sijn de Toerten daer van gebacken ongemeen delicaat: die vrucht mede inde Boter geroost en Eyeren daer op geslaghen / geeft vele delicater struyven / als hier te Lande / soo goet van geene Appelen ofte Peeren oock van de beste / niet en konnen gebacken worden.

De Banantas sijn de Baccoves, so aengaende de vrucht als den Boom / seer gelyck / doch vallen die selve langer / en drooger / noch en sijn niet so milt van smaeck.

---

[1]) *„Het waere Onderscheyt tusschen tusschen Koude en Warme Landen"*, enz. 's-Graven-Hage. (1659), blz. 56—57.

BIBLIOGRAPHIE

Woordenlijst en samenspraken. Hollandsch Papiementsch. Curaçao 1925.

Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, door Dr. W. M. F. Mansvelt. Uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan, in opdracht van de Directie en in overleg met den Hr. Abram Muller. Tweede deel. Haarlem, Joh. Enschedé & Zonen. 1926.

De Periskoop, 22 Mei 1926. Naar de Tibiti, VI, door E. Essed. — Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. — Iets over de feesten bij onze Caraïben, door A. P. Penard.

Idem, 29 Mei 1926. Naar de Tibiti, VIII, door E. Essed. — Iets over de feesten bij onze Caraïben (Slot), door A. P. Penard.

Idem, 5 Juni 1926. Eenige nuttige wenken om zich tegen muskieten te vrijwaren, door X. — Mededeelingen over Officiersfamiliën, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, 12 Juni 1926. Naar de Tibiti, VIII, door E. Essed. (Slot volgt).

Idem, 19 Juni 1926. Naar de Tibiti, door E. Essed (Slot).

Idem, 26 Juni 1926. Iets over onzen Caraïbischen pujai, door A. P. Penard.

Idem, 12 Juli 1926. Neger-wijsheid, door V. L.

Idem, 24 Juli 1926. Iets over onzen Caraïbischen pujai, door A. P. Penard.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, den 1. Juni 1926. (Dit nummer handelt over den arbeid onder de Britsch-Indiërs).

Idem, 1 Juli 1926.

Op de Hoogte. Juni 1926. De kalibas, door Afer. (Geïll.).

Buiten, 5 Juni 1926. Kalebassen, door Afer (Geïll.).

Nederlandsch Zendingsblad, Juli 1926. Suriname. Samuel Adabikolina (Boschneger) door W. Burkhardt.

Economisch-Statische Berichten, 7 Juli 1926. Stand der cultures en uitvoer gedurende het eerste kwartaal 1926 in Suriname.

Historisch Tijdschrift. V. No. I. Martinus Joannes Niewindt, missionaris op Curaçao, 1824, door G. A. Meijer.

Berichten uit de Heidenwereld, Juli-Augustus 1926. Uit het Surinaamsche Gemeenteleven. — De Paramakkanergemeente aan de Marowijne, door Br. G. Freytag, oud-Zendeling. (Slot volgt).

Van Nieuw-Guinea tot Curaçao, door W. W. Broekhuysen, A. van Deursen en J. Minderman. (Bloemlezing uit tijdschriftartikelen en boeken, totaal 52 opstellen). Wageningen, 1926.

Het Koloniaal Weekblad, 29 Juli 1926. Surinaamsche brieven. II. — West-Indische Bezoldigingen. Open brief van J. F. E. Einaar aan den Heer C. Kesler, naar aanleiding van zijn artikel in het Kol. Weekbl. van 24 Juli j.l.

Idem, 12 Augustus 1926. Surinaamsche Brieven. III.

Idem, 19 Augustus 1926. Uit de geschiedenis van Suriname. (Wordt vervolgd).

United Empire. July 1926. Problems of British Guiana, by J. B. Cassels, M. B. E.

Uit het geestenrijk van Suriname. XI. Kartaman en Loekoeman. XII. Wintidans. — XIII. De Piaaiman. Paramaribo, 1926.

De Ondernemersraad van Suriname. Rekest aan den Minister van Koloniën d.d. Juli 1926 met daarbij behoorende Nota.

De Vrijheid. Algemeen Nederlandsch Weekblad. 4 en 11 Augustus 1926. Suriname's herstel.

Geneeskundig Tijdschrift voor Ned.-Indië. Deel 66. De Sarcopsylla penetrans en hare betrekkingen met de elephantiasis arabum in de kolonie Suriname, door W. F. Essed.

Nederlandsch Zendingsblad, Augustus 1926. De oude Salomo. Een herinnering aan Paramaribo, door Voullaire.

Riksmuseets Ethnografiska Avdelning Smärre Meddelanden. Einige details in der Ornamentik der Buschneger Surinams, von K. G. Lindblom. Stockholm 1926.

De Indische Verlofganger, 13 Augustus 1926. Het tien-jarig bestaan der petroleumnijverheid op Curaçao, door Fred. Oudschans Dentz. (Met 2 foto's).

DE CORANTIJN-KWESTIE OP DEN GOEDEN WEG?

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Aan het slot van mijn vorig artikel over deze kwestie in het nummer van November 1925 (7de jaarg., blz. 343) schreef ik:

„Ik vrees niet voor tegenspraak wanneer ik beweer dat de behandeling van de Surinaamsche begrooting niet de geschikte gelegenheid is om deze kwestie uit te vechten. De ervaring van een kwart eeuw heeft dit geleerd. Er wordt gedebatteerd. De Minister laat de meeste vragen der Kamerleden onbeantwoord. Een besluit wordt niet genomen en de Minister trekt zich van de heele zaak niets meer aan tot de volgende begrooting".. . .

Of de Tweede Kamer het hiermede eens is? Zij gooide het althans over een anderen boeg en bracht de kwestie ter sprake bij de behandeling van de staatbegrooting voor het dienstjaar 1926, hoofdstuk Buitenlandsche Zaken. In het Voorloopig Verslag, vastgesteld 15 October 1925, lees ik:

„§ 5. *Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana.* De vraag, welke de juiste grens is tusschen Suriname en Britsch Guyana is nog steeds niet tot een oplossing gekomen. Deze vraag is herhaaldelijk ter sprake gebracht bij de behandeling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname. Het eenige resultaat, dat daarmede bereikt is geworden, is dit, dat de onlangs afgetreden Minister van Koloniën de Graaff een oplossing gaf in strijd met die, welke in 1913 was gegeven door den toenmaligen Minister van Buitenlandsche Zaken de Marees van Swinderen. Terwijl toch de heer de Marees van Swinderen zeer positief als zijn meening had uitgesproken, dat de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Coetari-Coeroeni, verklaarde de heer de Graaff, dat de linkeroever van de Corantijn de grenslijn uitmaakt en dus die rivier over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsche gebied behoort.

Verscheidene leden, die van oordeel waren, dat deze quaestie thans zoo spoedig mogelijk tot een oplossing moet worden gebracht, oordeelden het na de teleurstellingen, door hen bij de besprekingen met het hoofd van het Departement van Koloniën ondervonden, het best zich te dezer zake met den Minister van Buitenlandsche Zaken in verbinding te stellen. Gaarne

zouden deze leden vernemen, welke naar 's Ministers opvatting de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana is en op welke gronden die opvatting steunt. Voor het geval de Minister mocht meenen, dat de bedoelde grens niet met zekerheid is aan te geven, zou men het op prijs stellen, indien de Minister de noodige maatregelen zou willen treffen ten einde tot een vaststelling van die grens te geraken."

Maar de Kamer kwam bij den duivel te biecht, als men dit zeggen mag van een zoo hoffelijk man als onze Minister van Buitenlandsche Zaken. In zijn Memorie van Antwoord, ingezonden bij brief van 3 November 1925, gaf de Minister het volgende bescheid:

„§ 5. *Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana.* De uitspraak van den Minister van Buitenlandsche Zaken van 1913, welke afwijkt van het standpunt tegenwoordig door het Departement van Koloniën ingenomen met betrekking tot de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana, hangt samen met eene opvatting, waarvan dit Departement vroeger had doen blijken. Voorzoover de ondergeteekende zich tot oordeelen bevoegd acht, gelooft hij, met den vorigen Minister van Koloniën, dat inderdaad de opvatting, dat de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort, in de praktijk bevestiging vindt. Onder deze omstandigheden is er voor hem voorshands geene aanleiding deze aangelegenheid tot eene internationale quaestie te maken."

Dit antwoord is wel het merkwaardigste diplomatieke bloempje, dat op dit veld vol distels, in 25 jaren heeft gebloeid. Zou Zijne Excellentie werkelijk onkundig zijn gebleven van wat in al die jaren over deze kwestie in en buiten de Staten-Generaal is geschreven en gesproken? En dat terwijl de zaak meer *zijn* departement aangaat dan dat van Koloniën! De verklaring van den Minister van Buitenlandsche Zaken van 1913, welke Jhr. van Karnebeek toch zeker voor zich heeft gehad toen hij zijn antwoord schreef, betrof toch *ook* de ***bronrivieren***. Ten overvloede stond dat ook in het te beantwoorden Voorloopig Verslag.

En *De West-Indische Gids*, die zich steeds beijverd heeft aan Zijne Excellentie overdrukken te zenden van de reeks artikelen in het tijdschrift verschenen en waar in handig formaat alles is te vinden wat in de Staten-Generaal over de kwestie werd geschreven en gesproken, een formaat dat de lectuur mogelijk maakt in een luierstoel — bijna had ik gezegd in een hangmat — waartoe de *Handelingen* en de *Bijlagen* zich nu juist niet leenen.

„Eene opvatting, waarvan dit Departement vroeger had doen blijken". Heeft Jhr. van Karnebeek — hij die anders zoo fijn voelt — toen hij deze woorden neerschreef, niet gevoeld, dat hij hier uitvoeriger had moeten zijn en eenige opheldering had moeten geven van de omstandigheden, die geleid hadden tot deze vroegere opvatting van het Departement, n.l. tot de beweerde „overeenstemming" met de Britsche Regeering? Jaren lang hebben immers de Staten-Generaal om die opheldering gevraagd.

„Voor zooveel de ondergeteekende zich tot oordeelen bevoegd acht". Komt hier bescheidenheid niet te onpas? Zou Jhr. van Karnebeek in zijn lang ministerieel leven niet voor moeilijker vraagstukken hebben gestaan?

De Memorie van Antwoord is ingezonden bij brief van 3 November 1925. Ware dit een paar dagen later geschied dan had het op 4 November vastgestelde Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1926 den Minister een licht kunnen doen opgaan en zou Zijne Excellentie hebben ingezien dat de Tweede Kamer *ook* de kwestie van de bronrivieren op het oog had.

Het antwoord van den Minister gaf den heer IJzerman bij de openbare behandeling van de begrooting van Buitenlandsche Zaken, in de vergadering van 10 November 1925, aanleiding tot het volgende betoog:

„In § 1 van de Memorie van Antwoord beklaagt Zijne Excellentie zich er over, dat hem in het Voorloopig Verslag gebrek aan mededeelzaamheid werd verweten.

Zijn Excellentie betoogt in die paragraaf, dat hij volstrekt niet met dat gebrek is behept, dat hij integendeel zoo mededeelzaam is als een Minister van Buitenlandsche Zaken maar kan wezen. En hij beantwoordt de klacht over zijn onmededeelzaamheid met een tegenklacht: een klacht over het slechte geheugen van zijn critici. Hij wijst op de veelvuldigheid van de mededeelingen, waarin zijn mededeelzaamheid zich heeft geopenbaard, en hij verklaart, dat het hem heeft getroffen „dat de herinnering aan zoodanige mededeelingen niet altijd behouden bleef".

Ik begrijp volkomen, dat het Zijn Excellentie getroffen heeft te moeten constateeren, dat leden van deze Kamer soms door hun geheugen in den steek worden gelaten. Ik begrijp dit des te beter, omdat het mij zoo sterk trof, te moeten constateeren, dat zelfs de Minister van Buitenlandsche Zaken zich zijn eigen mededeelingen niet altijd herinnert; dat Zijn Excellentie toen hij § 5 van zijn Memorie van Antwoord schreef, blijkbaar al vergeten was wat hij in § 1 had geschreven.

In § 1 doet Zijn Excellentie zich kennen als iemand, die de mededeelzaamheid als een deugd beschouwt en die zich daarom diep gegriefd voelt door het verwijt van gebrek aan mededeelzaamheid. Het lag dus voor de hand, het was eigenlijk vanzelf sprekend, dat de Minister in de volgende paragrafen zou toonen, hoe hoog hij die deugd in eere houdt; dat hij in die paragrafen een mededeelzaamheid zou ontwikkelen, welke allen, die zijn deugd in twijfel hadden getrokken, beschaamd zou doen staan.

En vooral wat betreft het in § 5 behandelde onderwerp, de quaestie van Suriname's westgrens kon men verwachten, dat de Minister een overtuigende demonstratie van zijn mededeelzaamheid zou geven.

Want hier was die demonstratie al bijzonder gemakkelijk!

Immers tot dusverre heeft de Regeering, wanneer deze quaestie in de Staten-Generaal ter sprake kwam, nooit van eenige neiging tot mededeelzaamheid blijk gegeven. Gewoonlijk toonde zij een sterke neiging om zich van die quaestie met een Jantje van Leiden af te maken. En wanneer zij een enkele maal, zooals Minister de Graaff in de Memorie van Antwoord bij de Surinaamsche begrooting van 1924, zich genoopt voelde wat méér van de zaak te vertellen, dan muntte, naar ik toen heb aangetoond, de uiteenzetting evenmin door volledigheid als door juistheid uit.

Die omstandigheid, de uiterst geringe mededeelzaamheid van hcn, die vroeger de Volksvertegenwoordiging in zake de grensquaestie hebben voorgelicht — d. w. z. in duisternis hebben gelaten —, maakte het voor dezen Minister zoo gemakkelijk, gaf hem zoo'n ongezochte gelegenheid om met bijzondere duidelijkheid te demonstreeren, dat tot zijn vele voortreffelijke qualiteiten ook de mededeelzaamheid behoort.

Helaas, Mijnheer de Voorzitter! Zijn Excellentie heeft die gelegenheid onbenut gelaten.

De „verscheidene leden", die, blijkens het Voorloopig Verslag, zich, na de teleurstellingen, door hen bij de besprekingen met het hoofd van het Departement van Koloniën ondervonden, tot dezen Minister wendden, in de stellige verwachting nu bij een beter adres aan te kloppen, zullen wel zeer zijn teleurgesteld.

Deze leden hadden in het Voorloopig Verslag allereerst er op gewezen, dat de mededeelingen van Minister de Graaff in strijd waren met die in 1913, door den toenmaligen Minister van Buitenlandsche Zaken de Marees van Swinderen gegeven:

„Terwijl toch de heer de Marees van Swinderen zeer positief als zijn meening had uitgesproken, dat de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyna wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Coetari-Coeroeni, verklaarde de heer de Graaff, dat de linkeroever van de Corantijn de grenslijn uitmaakt en dus die rivier over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsche gebied behoort."

En wat zegt nu Zijn Excellentie in § 5 van de Memorie van Antwoord tot opheldering, tot verklaring van die krasse tegenstrijdigheid?

Hij deelt ons mede:

„De uitspraak van den Minister van Buitenlandsche Zaken van 1913, welke afwijkt van het standpunt tegenwoordig door het Departement van Koloniën ingenomen met betrekking tot de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana, hangt samen met een opvatting, waarvan dit Departement vroeger had doen blijken."

Meer niet!

De verklaring van de tegenstrijdigheid komt dus hierop neer: Dat men

vroeger een heel ander standpunt innam dan men tegenwoordig inneemt, hangt samen met de omstandigheid, dat men vroeger een heel ander standpunt placht in te nemen. Een verklaring, die evenveel licht geeft als die, welke Onkel Braesig van de armoede gaf, nl., dat de armoede te wijten was aan la pauvreté.

Toch was er wel reden, om een iets meer verklarende verklaring van deze zaak te geven.

Immers, Minister de Marees van Swinderen heeft zijn uitspraak niet gegeven als een min of meer persoonlijke opvatting, neen, hij heeft in het Voorloopig Verslag aan de Eerste Kamer 1913 met nadruk verklaard:

„dat het op gronden van historischen en volkenrechtelijken aard in overeenstemming met de Britsche Regeering, als een uitgemaakte zaak (is) te beschouwen, dat die grens wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Coetari-Coeroeni, op welken waterloop in zijn geheel toepasselijk zijn de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren geldende."

Minister de Marees van Swinderen verklaarde dus niet alleen, dat het zuidelijk deel van Suriname's westgrens gevormd wordt door de Coeroeni en niet door de New-River, zoodat het tusschen die twee bronrivieren van de Corantijn gelegen gebied tot Britsch-Guyana en niet tot Suriname behoorde en dat de grens verder niet langs den linkeroever van den Corantijn, maar langs den „Talweg" of door het midden van de rivier liep, maar hij verklaarde bovendien, dat dit een uitgemaakte zaak was en wel een in overeenstemming met de Britsche Regeering uitgemaakte zaak.

En deze verklaring was te opvallender, waar de Nederlandsche Regeering na de in 1899 genomen scheidsrechterlijke uitspraak in zake de grensregeling tusschen Britsch-Guyana en Venezuela aan de Britsche Regeering had medegedeeld, dat die uitspraak niet kon praejudicieeren op onze rechten om de New River als de grens te beschouwen; waarop de Britsche Regeering te kennen had gegeven, dat zij voor dat standpunt niets voelde en vast wenschte te houden aan de Coeroeni als grensrivier. Toen was dit laatste voor de Nederlandsche Regeering dus geen uitgemaakte zaak en was er geen overeenstemming met de Britsche Regeering.

Er moet dus tusschen 1899 en 1913 iets gebeurd zijn, een mondeling of schriftelijk overleg tusschen de Nederlandsche en Britsche Regeeringen hebben plaats gehad, waardoor Minister de Marees van Swinderen in 1913 zoo'n besliste uitspraak kon doen.

Maar wat er gebeurd is, dit is de Kamer ondanks herhaalden aandrang nooit medegedeeld. De Regeering heeft daarover tot nog toe de meest mogelijke onmededeelzaamheid getoond.

In Suriname is de Regeering iets mededeelzamer geweest. Daar heeft, in de vergadering der Koloniale Staten van 5 Mei 1913, de procureur-generaal, gedelegeerde van den Gouverneur, medegedeeld, dat in zake de westgrens reeds in 1903 een beslissing was tot stand gekomen. En hij voegde hier later aan toe, dat wanneer de betrekkelijke bescheiden gepubliceerd zouden zijn, blijken zou, dat die beslissing op goede gronden genomen was.

Wat voor een beslissing dit geweest is, bleef ons tot heden onbekend. Een definitieve en bindende beslissing kan het bezwaarlijk geweest zijn, daar hiervoor de medewerking van de Staten-Generaal vereischt is.

De publicatie van de bescheiden, welke ons het noodige licht zouden kunnen verschaffen, is herhaaldelijk in de Eerste en in de Tweede Kamer verzocht, maar tot nog toe steeds door de Regeering geweigerd.

Waarom?

In de pers is wel eens ondersteld, dat die weigering een gevolg was van bezwaren, welke de Britsche Regeering tegen die publicatie zou hebben.

Maar op een vraag dienaangaande, door mij aan Minister de Graaff gericht, heeft deze geantwoord, 6 Februari 1923:

„Aan eenige bedenking van dien aard is vermoedelijk zelfs geen oogenblik gedacht."

Die onderstelling kan dus niet juist zijn.

Zijn Excellentie heeft in antwoord op een vraag van het Eerste Kamerlid van Kol, 8 September 1921, als motief genoemd: de groote uitgebreidheid van de bescheiden over de grensregeling, die over een tijdperk van anderhalve eeuw loopen. En Minister de Graaff heeft 8 Maart 1922 dat zelfde bezwaar aangevoerd: de publicatie zou, ten gevolge van haar omvang, te duur worden.

Nu geloof ik, dat dit bezwaar eenigszins gezocht is en dat in ieder geval het evenwicht van de Staatsbegrooting zeker niet bedreigd zou worden, indien de Regeering overging tot publicatie van de bescheiden, welke genoemd zijn in het Voorloopig Verslag over de Surinaamsche begrooting:

„1°. de briefwisseling, welke voorafgegaan is aan de opdracht-Schomburgk, zoowel die met onze Regeering als die tusschen de Gouverneurs van Britsch-Guyana en Suriname;

2°. de mededeeling van de Britsche Regeering aan de Nederlandsche Regeering van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie;

3°. de briefwisseling tusschen de beide genoemde Regeeringen na de uitspraak in 1899 van het Scheidsgerecht te Parijs in zake de grensscheiding tusschen Britsch-Guyana en Venezuela, alsmede de nota's van het Gouvernement van Suriname over deze aangelegenheid."

Bovendien kan, indien de Regeering het kostenbezwaar toch nog onoverkomelijk mocht achten, gebruik gemaakt worden van het aanbod, in de Novemberaflevering van *De West-Indische Gids* gedaan, om de publicatie in dat tijdschrift te doen geschieden, in welk geval zij dus in het geheel geen uitgaven van 's Lands schatkist zou eischen.

Er zou thans dus voor een weigering tot publicatie geen ander motief kunnen bestaan dan een zucht om het gebeurde te verheimelijken, een neiging om de Volksvertegenwoordiging te verhinderen zich een gefundeerd oordeel te vormen over de ontwikkeling en den stand van de al sinds een kwarteeuw in deze Kamer ter sprake gebrachte quaestie van Suriname's westgrens.

Van een dergelijke zucht en een dergelijke neiging kan ik natuurlijk dezen Minister, die de mededeelzaamheid onder de cardinale deugden rekent, geen oogenblik verdenken. Ik hoop dus dat Zijn Excellentie ons straks iets meer tot verklaring van de in het Voorloopig Verslag aangeduide tegenstrijdigheden zal mededeelen dan het al te sobere en al zeer weinig mededeelzame antwoord, dat hij in zijn Memorie gaf. En ook indien deze hoop ijdel mocht blijken, dan vertrouw ik in ieder geval, dat Zijne Excellentie zal toezeggen, dat hij bereid is tot de gevraagde publicatie, voor zoover deze van zijn toestemming afhankelijk is, mede te werken.

Behalve den zin, dien ik reeds aangehaald heb, heeft de Minister in zijn Memorie van Antwoord nog een tweetal zinnen geproduceerd, ter beantwoording van de vraag in het Voorloopig Verslag: welke naar 's-Ministers opvatting de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana is en op welke gronden die opvatting steunt. Op die vraag volgt de opmerking:

„Voor het geval de Minister mocht meenen, dat de bedoelde grens niet met zekerheid is aan te geven, zou men het op prijs stellen, indien de Minister de noodige maatregelen zou willen treffen ten einde tot een vaststelling van die grens te geraken."

Het antwoord van den Minister luidt:

„Voor zoover de ondergeteekende zich tot oordeelen bevoegd acht, gelooft hij, met den vorigen Minister van Koloniën, dat inderdaad de opvatting, dat de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsche gebied behoort, in de praktijk bevestiging vindt. Onder deze omstandigheden is er voor hem voorshands geene aanleiding deze aangelegenheid tot eene internationale quaestie te maken."

In dit antwoord houdt Zijn Excellentie niet één, maar drie slagen om den arm. Hij zegt niet, dat de grens zóó is, maar alleen dat een opvatting omtrent die grens „in de praktijk bevestiging vindt". Hij zegt bovendien niet dat hij dit weet, maar alleen, dat hij dit gelooft. En ten slotte houdt hij nog een derden slag om den arm, door te zeggen: „voor zoover de ondergeteekende zich tot oordeelen bevoegd acht".

Daarenboven is dit bijna-griezelig voorzichtige antwoord allesbehalve volledig. De grensquaestie betreft niet enkel de vraag of de rivier de Corantijn Nederlandsch gebied is, maar ook welke van de twee groote bronrivieren van de Corantijn het zuidelijk deel van Suriname's westgrens vormt.

Over dit deel en wel het belangrijkste deel van de quaestie bewaarde Zijn Excellentie een volslagen stilzwijgen".

Hier viel de heer Van Karnebeek, Minister van Buitenlandsche Zaken, den spreker in de rede, met deze opmerking:

„Die quaestie wordt in het Voorloopig Verslag niet bedoeld of zij is daar niet goed geformuleerd".

Waarop de heer IJzerman vervolgde:

„In het Voorloopig Verslag wordt een algemeen oordeel gevraagd over den loop van de grenzen.

Na dat onvolledige antwoord komt de Minister dan tot zijn conclusie: dat er onder deze omstandigheden voor hem voorshands geen aanleiding is, deze aangelegenheid tot een internationale quaestie te maken.

Verstaat men onder een internationale quaestie een internationale ruzie, dan is deze mededeeling overbodig. Niemand in deze Kamer verwacht of wenscht, dat ter wille van Suriname's westgrens de Nederlandsche Leeuw op zijn achterpooten zal gaan staan en zijn tanden zal laten zien aan den Britschen luipaard.

Maar verstaat men onder een internationale quaestie hier: een onzekerheid omtrent de grens tusschen twee landen en een meeningsverschil tusschen twee Regeeringen, dan behoeft in dit geval de internationale quaestie niet gemaakt te worden, want zij bestaat reeds sinds 1899 of 1900, en het gaat er dus alleen om, een internationale quaestie tot oplossing te brengen.

Over deze quaestie is de laatste jaren hier en in de Eerste Kamer herhaaldelijk en uitvoerig gesproken, en het lijkt me daarom overbodig, nogmaals uiteen te zetten, waarom de existentie van die quaestie niet questieus is.

Trouwens ik behoef dit ook daarom niet te doen, omdat die existentie reeds duidelijk blijkt uit 's Ministers eigen Memorie van Antwoord.

Want de onzekerheid omtrent Suriname's westgrens is zóó groot, dat zelfs Zijn Excellentie niet met zekerheid durft zeggen, hoe die grens loopt. Hij geeft zijn opvatting daaromtrent met het grootst mogelijke voorbehoud, als iets wat hij enkel maar gelooft, en dan alleen nog gelooft, voor zoover hij zich tot oordeelen bevoegd acht, zoodat zelfs dit geloof niet erg vaststaat.

Als er nu iemand in Nederland is, die goed moet weten en die natuurlijk ook goed weet, hoe de grenzen van het Rijk loopen en waar dus het buitenland begint, dan is dit toch wel de Minister van Buitenlandsche Zaken. De onzekerheid van dezen Minister maakt het dus zeker, dat in dit geval omtrent de grens wel een buitengewoon groote onzekerheid bestaat.

Nu heeft bij de behandeling van de vorige Surinaamsche begrooting Minister de Graaff, die op dit gebied zeer vindingrijk was, een nieuw motief aangevoerd voor het laten rusten van deze quaestie. En wel het feit, dat de voorzitter van het Kon. Aardrijkskundig Genootschap, dr. IJzerman, de meening heeft uitgesproken, dat niet de New River, maar de Coeroeni waarschijnlijk de voornaamste bronrivier van de Corantijn zou zijn en dat dus bij onderzoek zou blijken, dat Nederland geen aanspraak kan maken op het gebied tusschen de beide bronrivieren.

Maar dit kan alleen een motief zijn voor hen, die geen grensregeling, geen arbitrage wenschen dan indien bij voorbaat vaststaat, dat de beslissing ten gunste van Nederland zal uitvallen.

Dit lijkt me echter een zeer verkeerd standpunt.

Hoe die grens wordt vastgesteld, is voor Suriname geen levensquaestie, maar dàt zij wordt vastgesteld, is voor Suriname van groot belang.

Evengoed of beter dan een onzer weet Zijn Excellentie hoe gevaarlijk onzekerheid omtrent den loop van een grens en de hieruit ontstane geschillen kunnen worden, en hoe verstandig het dus is, dergelijke gevaren te voorkomen.

In Suriname, waar men direct met de zaak te maken heeft, heeft men dan ook herhaaldelijk op een definitieve regeling aangedrongen.

Nog dit jaar, 21 Februari ll., schreef de Gouverneur in zijn missive aan de Koloniale Staten, bij zijn terugkeer uit Holland, dat een dergelijke regeling dringend noodig was en dat er een einde diende te komen aan de bestaande onzekerheid.

Ik wil er ten slotte aan herinneren, hoe de bekende ster-correspondent van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, dr. van Blankensteyn. in een artikel in „Neerlandia" (Dec. 1923) in verband met deze quaestie het woord van een Poolsch Staatsman citeerde:

„Een land zonder grenzen is als een mensch zonder huid; het doet zich pijn waar het met anderen in aanraking komt",

en hoe hij zijn beschouwing over deze quaestie eindigde met op te merken:

„De geschiedenis heeft geleerd, dat groote Mogendheden ten opzichte van gebiedsvragen niet handelbaarder worden, als er in het betrokken gebied goud of edele steenen worden gevonden.

Wij zouden wenschen, dat deze lessen der geschiedenis niet vergeten werden."

Ik hoop met dr. van Blankensteyn, dat de Minister zich deze lessen der geschiedenis zal herinneren en dus deze quaestie niet „voorshands" zal laten rusten, en ik hoop ook, dat Zijn Excellentie zich eveneens zal herinne-

ren wat hij in § 1 van zijn Memorie van Antwoord over zijn mededeelzaamheid heeft gezegd en dat deze herinnering hem er toe zal bewegen om zijn medewerking te verleenen tot de publicatie van de bescheiden betreffende deze grensquaestie."

En wat was nu het antwoord van den Minister? Zie hier:

„Ik kom nu tot een andere quaestie, die door den heer IJzerman is besproken. Deze dacht blijkbaar, dat hij mij inderdaad kon betrappen op een geval van zeer gebrekkige mededeelzaamheid. Het geldt de aangelegenheid behandeld in paragraaf 5 van de Memorie van Antwoord, nl. de grensquaestie van Suriname. De geachte afgevaardigde heeft er over geklaagd dat dat antwoord zoo kort en zoo vaag was. Maar er is mij bij het aanhooren van dien geachten afgevaardigde gebleken, dat er een misverstand in het spel is. Er zijn, met betrekking tot Suriname, twee grensquaesties. De eene is de vraag, in hoeverre bij de Corantijn, de grensrivier tusschen Suriname en Britsch-Guyana, de dalweg of de linkeroever van de rivier de grens is; de andere is, welke is de bronrivier van de Corantijn, met andere woorden: aan wie komt toe de driehoek tusschen de New River en de Coetari Coeroeni? Dat zijn twee onderscheidene quaesties. Het grootste gedeelte van het betoog van den geachten afgevaardigde was gericht op de laatste quaestie, d.w.z. wat is de bronrivier, de New River of de Coetari Coeroeni. Leest men echter het Voorloopig Verslag, hinc illae lacrimae, dan ligt daar de bron van het misverstand. Zooals dat luidt kan de vraag niet anders begrepen worden dan dat zij betrekking had op de quaestie, of de dalweg, dan wel de linkeroever de grens is. Er wordt gezegd:

„Terwijl toch de heer de Marees van Swinderen zeer positief als zijn meening had uitgesproken, dat de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Coetari-Coeroeni, verklaarde de heer de Graaff, dat de linkeroever van de Corantijn de grenslijn uitmaakt en dus die rivier over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsche gebied behoort."

Dat is de eene grensquaestie en in den gedachtengang, dat deze bedoeld werd is het antwoord geconcipieerd.

Was de andere grensquaestie bedoeld geworden, dan had zeer zeker het Departement met dit antwoord zich van de zaak niet kunnen afmaken en zou de geachte spreker te recht aanmerking hebben kunnen maken. Nu echter niet. Ik stel er prijs op, dit te doen uitkomen, omdat ik den indruk heb, dat hier een misverstand in het spel is.

Wat betreft de quaestie van de New River en de Coeroeni-Coetari als bronrivier van de Corantijn, ik heb op het oogenblik niet de gegevens bij mij om daarop een antwoord te geven. Deze zeer ingewikkelde quaestie heeft herhaaldelijk een onderwerp van behandeling uitgemaakt met den Minister van Koloniën, ook naar aanleiding van vragen van den heer van Doorn, maar ik kan die quaestie niet beschouwen als aan de orde te zijn."

De heer IJzerman heeft niet gerepliceerd. De gelegenheid daartoe heeft op dien gedenkwaardigen avond ontbroken.

Is er ooit teleurstellender, bedroevender antwoord gege-

ven op een voortreffelijk betoog? Ik wil hopen dat Jhr. van Karnebeek, als hij een overdruk van dit artikel ontvangt, rustig de rede van den heer IJzerman zal lezen. Hij zal genieten van de heldere, geestige uiteenzetting, en als hij ook het klemmende betoog van den heer Drooglever Fortuyn, bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting (hierachter opgenomen) leest, dan is het niet onwaarschijnlijk dat zijn antwoord hem zelf niet zal bevredigen.

De Minister had de gegevens niet bij zich. Had men niet mogen verwachten dat Zijne Excellentie, ook zonder die gegevens bij zich te hebben, op de hoogte zou zijn, van deze in den treure in de Staten-Generaal behandelde, zijn departement rakende kwestie?

Maar er is meer: Tusschen 3 en 10 November was het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1926 verschenen. De kennisneming daarvan had den Minister kunnen doen weten welke kwestie aan de orde was.

„Deze zeer ingewikkelde quaestie"! N.l. die van de bronrivieren. Meent zijne Excellentie dat in ernst? Dan is het jammer dat niet uiteengezet is, waarin die ingewikkeldheid wel mag bestaan?

In een nutshell is de kwestie toch niet anders dan deze: de Corantijn is de grens, maar de eene onderzoeker zegt dat de Koetari-Koeroeni, de andere dat de New River de voortzetting van de Corantijn is. Wie heeft gelijk?

De ouderdom heeft de kwestie ietwat taai, maar niet ingewikkeld gemaakt.

Bij het opstellen van de Memorie van Antwoord had de Minister de gegevens wèl bij zich of hij had zich die kunnen doen voorleggen.

De poging van de Tweede Kamer om van het Departement van Buitenlandsche Zaken licht in deze zaak te verkrijgen is dus op een volkomen fiasco uitgeloopen.... tengevolge van een „misverstand".

Een misverstand in een kwestie, die reeds zoovele jaren in de Staten-Generaal wordt behandeld. Het is wel zeer droevig.

Hoe het ook zij, ook bij Buitenlandsche Zaken valt eeni-

ge vooruitgang te boeken, want terwijl Minister de Marees van Swinderen in 1913 had verklaard dat het „een uitgemaakte zaak" was en Minister Loudon in 1914 had verzekerd dat er geen grensgeschil bestond, zegt Minister van Karnebeek, dat hij die kwestie niet kan beschouwen als aan de orde te zijn. Het *bestaan* van de kwestie ontkent hij dus niet.

Alsof de Kamer van haar poging bij Buitenlandsche Zaken niet veel heil verwachtte, heeft zij ook den Minister van Koloniën aan den tand willen voelen. In het op 4 November 1925 vastgestelde Voorloopig Verslag betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1926 deed zij dit in de volgende woorden:

„*Grensquaestie.* Verscheidene leden gaven als hun gevoelen te kennen, dat na hetgeen bij de behandeling van de begrooting voor het loopende dienstjaar in de beide Kamers der Staten-Generaal over de grensquaestie is gezegd bezwaarlijk is vol te houden, dat er omtrent de westelijke grens van Suriname geen onzekerheid bestaat. Deze onzekerheid wordt in Suriname zelf als een moeilijkheid gevoeld. In een missive van den Gouverneur aan den voorzitter van de Koloniale Staten d.d. 21 Februari j.l. werd de meening uitgesproken, dat hieraan een einde dient te komen. In verband hier mede vroegen de leden, hier aan het woord, of de Regeering thans bereid is onverwijld met de Britsche Regeering in overleg te treden, ten einde na een gezamenlijk onderzoek tot een oplossing te geraken.

Gevraagd werd voorts, of de Regeering bereid is, ten einde de Kamer in de gelegenheid te stellen zich een oordeel over deze zaak te vormen, ter inzage te verstrekken:

1°. de briefwisseling, welke voorafgegaan is aan de opdracht-Schomburgk, zoowel die met onze Regeering als die tusschen de Gouverneurs van Britsch-Guyana en Suriname;

2°. de mededeeling van de Britsche Regeering aan de Nederlandsche Regeering van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie;

3°. de briefwisseling tusschen de beide genoemde Regeeringen na de uitspraak in 1899 van het Scheidsgerecht te Parijs in zake de grensregeling tusschen Britsch-Guyana en Venezuela, alsmede de nota's van het Gouvernement van Suriname over deze aangelegenheid."

Inmiddels was de ministerieële crisis ingetreden. Van daar dat de Memorie van Antwoord eerst bij brief van 18 Maart 1926 werd ingezonden. Zij luidde:

„*Grenskwestie.* De ondergeteekende heeft nog niet de gelegenheid gehad om zich een oordeel te vormen over de aangelegenheid, welke onder dit hoofd ter sprake is gebracht. Hij moge voor het tegenwoordige volstaan met te verwijzen naar de uitvoerige beschouwingen, welke Minister De

Graaff bij herhaling aan deze zaak heeft gewijd. Uit de beschouwingen blijkt onder meer, dat er in de praktijk — een praktijk van vele jaren — voor de westelijke grens van Suriname geen onzekerheid bestaat, waaraan een einde zou dienen te worden gemaakt. Ook moge er aan worden herinnerd, dat de Minister van Buitenlandsche Zaken nog zeer onlangs heeft verklaard van gevoelen te zijn, dat er geen aanleiding bestaat deze aangelegenheid tot eene internationale quaestie te maken.

Zoolang hij de stukken ter zake nog niet heeft kunnen bestudeeren moet de ondergeteekende bezwaar maken zich uit te spreken nopens het overleggen van een gedeelte dier stukken aan de Kamer".

Dit antwoord kan alleen een verklaring vinden in de omstandigheid dat de Minister „nog niet de gelegenheid (heeft) gehad om zich een oordeel te vormen". Had Zijne Excellentie toch kennis genomen van de beschouwingen van meer dan één Kamerlid, dan zou de verklaring dat er voor de westelijke grens van Suriname geen onzekerheid bestaat, waaraan een einde zou dienen te worden gemaakt, onmogelijk geweest zijn. De Minister heeft blijkbaar wèl kennis genomen van de beschouwingen van Minister de Graaff, maar niet van de scherpe kritiek daarop zoowel in de Eerste als in de Tweede Kamer.

Bij de openbare behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1926 in de Tweede Kamer op 28 April 1926 zeide de heer IJzerman het volgende:

„Ik wil de hoop uitspreken, dat tegen de volgende begrooting de Minister de gelegenheid zal hebben gehad, die hem blijkens de Memorie van Antwoord tot dusver heeft ontbroken, om zich een oordeel te vormen over de quaestie van Suriname's westgrens.

In de Memorie van Antwoord zegt Zijn Excellentie, dat hij bezwaar heeft tegen de in het Voorloopig Verslag door verscheidene leden gevraagde overlegging van eenige stukken betreffende de quaestie, zoolang hij de stukken nog niet zelf heeft kunnen bestudeeren. Blijkbaar stelt Zijn Excellentie er dus prijs op, de gelegenheid tot de bestudeering dier stukken eerst aan zich en pas daarna aan de Kamer te geven. Het zou onbeleefd zijn Zijn Excellentie te verzoeken, die volgorde om te keeren en zich zelf het laatst te bedienen. Ik zal me dus bepalen tot het verzoek, dat de Minister, zoodra hij zich een oordeel gevormd heeft, ook de Kamer de middelen zal verschaffen zich een eigen oordeel te vormen. Want hoeveel waarde de Kamer ook zal hechten aan het oordeel van Zijn Excellentie, zoo zal zij daarom toch geen afstand willen doen van de mogelijkheid, zelf de zaak te kunnen beoordeelen. Te minder zal zij dit willen, waar de ervaring reeds geleerd heeft, dat verschillende Ministers na bestudeering van dezelfde stukken zijn gekomen tot zeer verschillende conclusies, althans tot mededeelingen aan de Kamer, welke op belangrijke punten volslagen met elkaar in strijd zijn.

Waar Zijn Excellentie ons nog niet zijn eigen oordeel kon geven, heeft hij

toch alvast iets willen geven, n.l. een verwijzing naar wat Zijn Excellentie met een zekere ironie noemt „de uitvoerige beschouwingen, welke Minister de Graaff bij herhaling aan deze zaak heeft gewijd". Want het spreekt van zelf, dat het adjectief „uitvoerige" ironisch is bedoeld. Immers de beschouwingen, welke die Minister herhaaldelijk aan deze zaak heeft gewijd, waren in den regel juist het tegendeel van uitvoerig en vertoonden de beknoptheid van een antwoord, waarmee men zich met een Jantje-van-Leiden van een zaak wil afmaken. Niet herhaaldelijk, doch slechts éénmaal — in de Memorie van Antwoord bij de begrooting voor 1924 — heeft die Minister een beschouwing aan de zaak gewijd, die men desnoods, als men niet tegen eenige overdrijving opziet „uitvoerig" zou kunnen noemen. Maar ik meen destijds afdoende te hebben aangetoond, dat die minder beknopte beschouwing gevoeglijk betiteld kon worden met „Wahrheit und Dichtung", waarbij dan nog het woord Wahrheit minder mijn overtuiging weergaf dan wel uit overwegingen van parlementaire hoffelijkheid gebezigd werd.

Ik verwacht en vertrouw, dat Zijn Excellentie zich niet tevreden zal stellen met het ironiseeren van de beschouwingen van zijn voorganger, maar dat hij ons spoedig zelf een beschouwing over deze zaak zal weten te geven, die zoo helder en overtuigend is, dat niemand onzer zich gedrongen kan gevoelen nogmaals op deze quaestie terug te komen."

Gelukkig bleef het niet bij één spreker. Ook de heer Droogleever Fortuyn voerde het woord over deze grenskwestie. Zijne belangrijke uiteenzetting volge hier:

„Ik wensch een woord te spreken over de grensscheiding tusschen Suriname en Britsch-Guyana, een quaestie, welke in het Voorloopig Verslag is aangeroerd. Op de vraag van de Kamer om daaromtrent de noodige stukken over te leggen, is door den Minister geantwoord, dat hij er prijs op zou stellen, de zaak eerst te bestudeeren en daarna te overwegen, of die stukken aan de Kamer kunnen worden overgelegd. De Minister spreekt hier op een zoo behoedzame wijze, alsof gevraagd werd overlegging van prikkellectuur, waaromtrent de Minister vooraf zorgzaam moet nagaan, of de Kamer die lectuur wel zal kunnen verdragen.

De Minister eindigt zijn mededeelingen met de bewering, dat er in de practijk geen onzekerheid omtrent de westelijke grens van Suriname bestaat.

Als men de geschiedenis van deze zaak nagaat, komt men tot de overtuiging, dat de vraag, door de Kamer gedaan, alle reden van bestaan heeft.

Het zij mij vergund, tegenover de opvatting van den Minister te stellen de verschillende uitlatingen, die vroeger door opvolgende Regeeringen zijn gedaan ten aanzien van de quaestie, die volgens den Minister eigenlijk geen quaestie is. Er zijn nl. twee vragen, zooals ook bij de behandeling van de begrooting van Buitenlandsche Zaken is gebleken, ten aanzien van die grensquaestie.

Vaststaat dat de Korantijn de grens is tusschen Suriname en Britsch-Guyana, maar niet vaststaat, hoe de loop van die rivier is, of namelijk de voortzetting daarvan is de New River of de Koeroeni. Vaststaat, dat de Korantijn de grens is, maar niet of die rivier over de geheele breedte behoort aan Nederland of dat de grens wordt gevormd door den zoogenaamden dalweg.

Dit zijn de quaesties, die er feitelijk bestaan. En nu de uitlatingen van de Regeering in de verschillende jaren.

In 1899 heeft de Nederlandsche Regeering, na de uitspraak van het grensverschil tusschen Engeland en Venezuela over de grens tusschen Venezuela en Britsch-Guyana, aan de Engelsche Regeering medegedeeld, dat die uitspraak in geen enkel opzicht prejudiceerde ten aanzien van de rechten van Nederland, om de New River te beschouwen als de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana. In 1908, toen hier in de Kamer behandeld werd de goedkeuring van het in 1906 gesloten verdrag tusschen Nederland en Brazilië over de grens tusschen Suriname en Brazilië, werd op verzoek van de Kamer overgelegd een kaart van Suriname, en op die kaart was zoowel de grens tusschen Suriname en het Fransche gebied, waarover een geschil was dat later is opgelost door een beslissing van den Czaar van Rusland, als de grens tusschen Britsch-Guyana en Suriname aangeduid als niet vast te staan. En in de mededeelingen van de Regeering, zoowel van den Minister van Buitenlandsche Zaken, den heer Tets van Goudriaan, als van den Minister van Koloniën, den heer Fock, werd uitdrukkelijk gezegd, dat het tractaat tusschen Nederland en Brazilië niet vooruitliep op de regeling van de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana. In beide uitlatingen van de Nederlandsche Regeering dus de meening dat er een onzekerheid bestond ten aanzien van die grens.

In 1913 is intusschen door Minister de Marees van Swinderen het standpunt ingenomen, dat er ten aanzien van de grens geen enkele quaestie bestond, en hij ging zelfs zoo ver, te beweren, dat ten aanzien van de Korantijn de regel gold van het volkenrecht, wat hierop neerkomt, dat de dalweg de grens was tusschen Nederlandsch en Engelsch gebied en dus de halve rivier aan Engeland behoorde.

In 1924 nam Minister de Graaff en derde standpunt in, in tegenstelling met het standpunt van 1899 en 1908, waarbij de Nederlandsche Regeering zich op het standpunt stelde, dat de grens niet vaststaat, en in afwijking van het standpunt van Minister de Marees van Swinderen, verklaarde Minister de Graaff, dat wel is waar niet de New River, maar de Koetari-Koeroni de grens vormde tusschen Nederlandsch en Engelsch gebied, maar dat de Korantijn, en dus ook de Koeroenie over de volle breedte behoorde aan Nederland.

Wanneer men die drie uitlatingen van de Nederlandsche Regeering ziet, doet het wat zonderling aan in de Memorie van Antwoord te lezen, dat in de practijk ten aanzien van de grens geen onzekerheid bestaat. En wanneer men nu eens neemt, dat de verklaringen van Minister de Graaff juist zijn, zooals de Minister schijnt te meenen, dan moet men niet uit het oog verliezen, dat men ook dan nog niet kan zeggen, dat er geen quaestie bestaat, want die opvatting wordt niet gedeeld door de Engelsche autoriteiten. Immers, na de verklaring van Minister de Marees van Swinderen, werd in Britsch-Guyana een officieele kaart van Britsch-Guyana vastgesteld, waarbij toch de dalweg als grens werd aangegeven en dus de Korantijn als half Engelsch-half Nederlandsch gebied wordt voorgesteld.

Men volgt dus in de praktijk in Britsch-Guyana de voor Engeland meest gunstige opvatting, die door Minister de Marees van Swinderen in het jaar 1913 is verkondigd, maar door Minister de Graaff in 1924 is bestreden. Al deze feiten bijeengenomen toonen aan, dat — in strijd met hetgeen in de Memorie van Antwoord te kennen wordt gegeven — er niet alleen geen zekerheid bestaat over de westelijke grens van Suriname, maar dat zelfs van

de zijde der Nederlandsche Regeering de meest tegenstrijdige opvattingen achtereenvolgens zijn verkondigd. Het is dus van groot belang, dat de Minister zoo spoedig mogelijk zich een eigen meening omtrent deze zaak vormt, en daarna aan de Kamer de lezing van de stukken, waarvan de overlegging is gevraagd, niet onthoudt. Dat is ook daarom van belang, omdat, indien men zich stelt op het standpunt, dat dit vraagstuk in de practijk niet van zoo groote beteekenis is, men voorbijziet, dat op het oogenblik deze quaestie misschien zonder heel veel moeite nog te regelen is. Naar de ingekomen berichten, is men reeds eenigen tijd van Engelsche zijde bezig om in het betwiste gebied concessies uit te geven. Indien men nu daarnaast nog onopgelost heeft de quaestie van de nationaliteit van de rivier, namelijk of die tot haar volle breedte behoort tot Nederland, dan wel of de dalweg de grens is, zal men later, als die concessies tot ontwikkeling zijn gekomen, veel meer moeilijkheden krijgen om tot een behoorlijke oplossing van deze grensquaestie te komen dan op het oogenblik nog het geval is. Ik kom dus tot de conclusie, dat, in tegenstelling met hetgeen in de Memorie van Antwoord is opgemerkt, er hier een onzekerheid bestaat, en dat het van groot belang is, dat deze onzekerheid ten spoedigste wordt opgeheven, en in de tweede plaats, dat, als de Regeering de gelegenheid, die thans nog bestaat om deze quaestie te regelen, laat voorbijgaan en de zaak op de lange baan schuift, de kans bestaat op het ontstaan van verschillende belangen aan Engelsche zijde, welke een oplossing zeer kunnen bemoeilijken. Ik ben intusschen, na de welwillende houding, door den Minister ten aanzien van verschillende vragen in zake Nederlandsch-Indië aangenomen, overtuigd, dat hij tot de conclusie zal komen dat, hoe ook zijn antwoord moge zijn, hij aan de Kamer de lectuur van de stukken, welker overlegging is gevraagd noch behoeft, noch mag onthouden."

Het antwoord van den Minister was kort, zooals na de Memorie van Antwoord te verwachten was:

„De heer Droogleever Fortuyn heeft gesproken over de bekende grensquaestie tusschen Suriname en Britsch-Guyana. Die quaestie is mij van oudsher niet geheel vreemd, en voor zoover ik de zaak kan beoordeelen, ben ik geneigd mij te plaatsen op het standpunt, laatstelijk ingenomen door mijn voorganger, Minister de Graaff. Dit is echter slechts een voorloopige indruk, die, naar ik hoop, spoedig van meer blijvend karakter zal kunnen zijn. Voor zoover ik de stukken heb bestudeerd, die door de Kamer ter inzage zijn gevraagd, om zich over de zaak een juist oordeel te kunnen vormen, heb ik den indruk, dat het lectuur is, die zelfs aan het meest onschuldig lid dezer vergadering veilig in handen kan worden gegeven."

De Eerste Kamer heeft over de Surinaamsche begrooting voor 1926 geen Voorloopig Verslag uitgebracht, maar zich vergenoegd met een Eindverslag van een paar regels, gedagteekend 27 Mei 1926. In de vergadering van 9 Juni 1926 heeft de Eerste Kamer de begrooting zonder debat en zonder stemming aangenomen.

Het had er allen schijn van dat de zaak weer voor de

zooveelste maal zou doodbloeden, maar het kwam anders uit:

Onder dagteekening van 15 Juni 1926 zond de Minister van Koloniën den volgenden brief aan den Voorzitter van de Tweede Kamer:

„Ten vervolge op hetgeen ik in de vergadering der Kamer van 28 April jl. heb medegedeeld omtrent mijn standpunt ten aanzien van de westgrens van Suriname (*Handelingen* 1925—1926, bladz. 719, 2de kolom,) heb ik de eer U Hoogedelgestrenge hiernevens te doen toekomen de briefwisseling, waarnaar in het Voorloopig Verslag der Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1926 onder 1°. en 3°. was gevraagd. Ik teeken hierbij aan, dat eene mededeeling van de Britsche Regeering aan de Nederlandsche van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie, als aldaar sub 2°. bedoeld, niet is ontvangen.

Deze bescheiden worden onder inventaris overgelegd uitsluitend ter kennisneming van de leden."

Eindelijk, eindelijk, na jaren aandringen van de Staten Generaal!

De inventaris is niet gepubliceerd, zoodat ik niet weet welke stukken zijn overgelegd, maar ik twijfel niet of er zullen er bij zijn, waarvan de inhoud mij bekend is, omdat ik ze in Suriname in handen heb gehad, en dan waag ik het met den Minister van meening te verschillen dat zij zoo heel onschuldig zijn. Maar nu ligt de vraag voor de hand: waarom hebben vorige regeeringen zoo hardnekkig voorwendsels gezocht om de stukken niet over te leggen of te publiceeren?

„Prikkellectuur" zullen ze niet bevatten en zeker kunnen ze „zelfs aan het meest onschuldige lid" der Tweede Kamer in handen worden gegeven, maar als de heeren zich den tijd hebben gegund om de stukken aandachtig te lezen, zullen zij er toch alvast dit uit geleerd hebben, dat Schomburgk in 1843 *geen andere opdracht had en kon hebben* dan om de Corantijn, die toen in haar bovenloop geheel onbekend was, te exploreeren. Hij had geen grens *vast te stellen*. Dat was de taak van de beide regeeringen. Als de Minister kon goedvinden de meer dan 80 jaar oude briefwisseling — die toch reeds „geschiedenis" is — te publiceeren [1]) of aan *De West-Indische Gids* ter publicatie af te

[1]) Met het publiceeren is Engeland reeds voorgegaan. Zie den brief van het Foreign Office aan James Stephen Esq., op de volgende bladzijde.

staan, dan zou ik een en ander nader kunnen uiteenzetten.

Inmiddels wil ik er hier de aandacht op vestigen dat Schomburgk ten opzichte van de grenzen van Britsch Guiana met Venezuela [1]) en Brazilië dezelfde opdracht had als ten opzichte van de grens van Britsch Guiana en Suriname. Maar nòch Venezuela, nòch Brazilië is zoo onnoozel geweest te meenen dat Schomburgk *de grenzen had vastgesteld*. Die met Venezuela is eerst ± 60 jaren, die met Brazilië ± 64 jaren na de exploratie van Schomburgk, *bij arbitrage* vastgesteld. Alleen wij kunnen ons er op beroemen de beteekenis van de opdracht aan Schomburgk niet te hebben begrepen.

In mijn artikel „*De grenzen van Nederlandsch Guiana*" („*Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap*", December 1898, blz. 822/823, vestigde ik de aandacht op een *Parliamentary Paper*" van 11 Mei 1840, een brief, nl. door het Foreign Office op 18 Maart 1840 gericht tot James Stephen Esq. (onder-staatssecretaris voor de Koloniën), waarin, naar aanleiding van voorstellen van Henry Light, Gouverneur van Britsch Guiana, wordt medegedeeld

„that the course of proceeding which Lord Palmerston would suggest for the consideration of Lord John Russell is, that a map of Britsh Guiana should be made out according to the boundaries described by Mr. Schomburgk; that the said map should be accompanied by a memoir, describing in detail the natural features which define and constitute the boundaries in question; and that copies of that map and memoir should be delivered to the governments of Venezuela, of Brazil, and of the Netherlands, as a statement of the British claim. That in the meanwhile British commissioners should be sent to erect landmarks on the ground, in order to mark out by permanent erections the line of boundary so claimed by Great Britain. It would then rest with each of the three governments above mentioned to make any objection which they might have to bring forward against these boundaries, and to state the reasons upon which such objections might be founded, and Her Majestey's Government would then give such answers thereto as might appear proper and just".

Bij deze „course of proceeding" dus *geen sprake van gezamenlijke exploratie*!

---

[1]) Op een kaart behoorende bij de *Official History of the Discussion Between Venezuela and Great Britain on their Guiana Boundaries*, Atlanta, Ga. 1896, vind ik aangeteekend dat de Britsche Regeering tusschen de jaren 1839 en 1841 aan Robert Schomburgk de exploratie had opgedragen „without the knowledge or consent of Venezuela".

Uit de overgelegde stukken zullen de leden van de Tweede Kamer zich kunnen vergewissen of en in hoeverre bij de exploratie van de Corantijn door Schomburgk deze „course of proceeding" is gevolgd.

De Tweede Kamer heeft een gelukkig oogenblik gehad, toen zij overlegging verzocht van „de mededeeling van de Britsche Regeering aan de Nederlandsche Regeering van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie". De Minister verklaart dat die mededeeling *niet is ontvangen*. Dit is een verklaring *van het hoogste gewicht*! Ik neem aan dat het archief van Buitenlandsche Zaken grondig is doorzocht. *De Britsche Regeering heeft het dus aan het toeval overgelaten of onze Regeering van Schomburgk's uitkomsten iets zoude te weten komen*!

Hoe is deze houding van de Britsche Regeering te verklaren? Heeft zij, wetende hoe haastig en onvolledig de verkenningstocht van Schomburgk is geweest, gemeend dat de uitkomsten geen redelijke basis vormden voor een verdrag tot vaststelling van de grens?

Nòch in Suriname, nòch hier heeft men zich bekommerd om de reis van Schomburgk. Waarschijnlijk heeft men in Suriname niet eens geweten dat hij zijn reis had beëindigd. Maar inmiddels werd zijn onvolledige kaart tallooze malen in allerlei schalen gereproduceerd, waardoor langzamerhand de meening ontstond dat er werkelijk een grensregeling had plaats gevonden.

Toen in 1871 Barrington Brown de New River ontdekte en verklaarde dat deze, en niet de door Schomburgk afgevaren bronrivier, de voortzetting van de Corantijn vormde, had het op den weg gelegen van de Britsche Regeering om, op grond van de nu gebleken onzekerheid, aan onze Regeering voor te stellen om gezamenlijk het brongebied te exploreeren. Edoch, zooals ik reeds in een vorig artikel opmerkte, de ontdekking van Brown heeft waarschijnlijk de aandacht van het Foreign Office niet getrokken en onze Regeering heeft er niet van geweten vóór er uit Suriname op werd gewezen.

Trots wijlen Lord Salisbury's afwijzend gebaar, toen

onze Regeering protesteerde tegen de overschrijding van haar mandaat door de arbitrale rechtbank van Parijs in 1899, staat de zaak dus zooals ze was toen in 1843 aan Schomburgk de opdracht werd gegeven om de Corantijn te exploreeren. Tóen was men onbekend met den toestand in het brongebied; nú weet men er iets meer van, maar de uitkomsten der beide onderzoekers kloppen niet. Geen redeneering van wijlen Lord Salisbury kan daar iets aan veranderen.

Onzekerheid bestaat ook omtrent de vraag of de rivier in haar geheele breedte Nederlandsch gebied is,; maar om niet eeuwig aan het herhalen te blijven, zal ik hier volstaan met te verwijzen naar hetgeen ik daaromtrent mededeelde in mijne artikelen in de nummers van *De West-Indische Gids* van December 1922 (4e jaarg., blz. 409/410) en van December 1924 (6e jaarg., blz. 357). Alleen wil ik er bijvoegen dat deze kwestie meer dan eens de gemoederen in Demerary heeft warm gemaakt en dat wrijving vroeg of laat niet zal uitblijven. Die te voorkomen is wijs beleid!

Helderen de overgelegde stukken ook op hoe in 1913 de Procureur-Generaal aan de Koloniale Staten kon mededeelen, dat de grenskwestie reeds in 1903 was opgelost, en hoe in hetzelfde jaar de Minister van Buitenlandsche Zaken, Jhr. de Marees van Swinderen, kon verklaren dat het in overeenstemming met de Britsche Regeering *een uitgemaakte zaak* was, terwijl in 1924 Minister de Graaff verzekerde dat, na het antwoord van wijlen Lord Salisbury, opvolgende Regeeringen geen aanleiding hebben gehad om op deze aangelegenheid terug te komen?

Het wil mij voorkomen dat de Tweede Kamer na kennisneming der overgelegde stukken iets *moet* doen. In de eerste plaats aandringen op de publicatie der briefwisseling, om deze naast zich te hebben, wanneer een verdere stap zal worden gedaan, b.v. wanneer het komt tot een interpellatie, die m.i. niet kan uitblijven. Komt het daartoe, dan zal deze, dank zij de overgelegde stukken, onder gunstiger omstandigheden gehouden worden dan die aange-

vraagd door wijlen Jhr. Mr. van Doorn en welke op de agenda van 25 Juni 1914 stond, maar die niet gehouden is. (Zie *De West-Indische Gids,* 2e jaarg. (1920), blz. 350). Eenige maanden vroeger had de toenmalige Minister van Buitenlandsche Zaken, Jhr. Mr. Loudon, verklaard geen vrijheid te vinden om de overlegging der stukken te bevorderen.

Waartoe de interpellatie zal moeten leiden heb ik uiteengezet in mijn artikel in het Novembernummer 1925 (7de jaarg., blz. 344) van dit tijdschrift.

De Regeering dient de kwestie aan te vatten bij het punt waar zij, volgens de verklaring van Minister de Graaff, is blijven steken, n.l. bij het afwijzend gebaar van wijlen Lord Salisbury, dat niet op onbetwistbare gronden kan berusten. Schroom om met de kwestie bij de Britsche Regeering aan te komen mag men bij Jhr. van Karnebeek niet veronderstellen. Wordt de zaak in de juisten vorm aan de Britsche Regeering voorgelegd dan twijfel ik niet of onze Regeering zal een geopend oor vinden. Wij moeten het Foreign Office niet kopschuw maken door te spreken van „onze rechten om de New River als de grens te beschouwen". Wij moeten op den voorgrond plaatsen dat wij bereid zijn als de grens in de rivier den dalweg aan te nemen, voor zoover dit in een rivier van het karakter van de Corantijn mogelijk is, met dit voorbehoud — om een zee van moeilijkheden te voorkomen — dat de eilanden Nederlandsch gebied blijven, maar dat wij tegelijkertijd voorstellen omtrent de grens in het brongebied tot overeenstemming te komen na een gezamenlijke exploratie, die wij noodig achten, omdat de twee Engelsche onderzoekers, die het gebied hebben geëxploreerd, tot verschillende uitkomsten zijn gekomen. Wij moeten goed doen blijken dat het ons niet te doen is om den driehoek tusschen de beide bronrivieren, maar dat wij eindelijk een grensscheiding wenschen, om ook in de toekomst alle wrijving te voorkomen. Terecht zeide de heer IJzerman op 10 November 1925 in de Tweede Kamer: „Hoe die grens wordt vastgesteld, is voor Suriname geen levensquaestie, maar dàt zij wordt vastgesteld, is voor Suriname van groot belang".

Alle grenzen in de Guiana's staan nu vast behalve die tusschen Britsch- en Nederlandsch Guiana. [1]) De Britsche Regeering heeft zonder twijfel kennis genomen van de beschouwingen van Dr. IJzerman en van de uitspraak van het bestuur van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap en zal nu eerder dan vóór dien geneigd zijn tot een gezamenlijke exploratie, die misschien tot uitkomst zal hebben dat de kaart van Britsch Guiana, voor zooveel betreft het brongebied van de Corantijn, ongewijzigd zal blijven.

Van zekere — ik durf er niet bijvoegen: wel-ingelichte — zijde, werd mij de opmerking gemaakt, dat onze Regeering bezwaarlijk aan onzen Gezant in Engeland kan opdragen de zaak in te leiden, omdat deze dan zijne, als Minister van Buitenlandsche Zaken in 1913 afgelegde verklaring zou moeten inslikken, maar het spreekt van zelf dat zulke overwegingen geen gewicht in de schaal leggen. Een zuur gezicht van het Foreign Office, een mauvais quart d'heure, heeft Jhr. de Marees van Swinderen overigens dubbel en dwars verdiend voor zijn onbesuisde verklaring van 1913.

Volgens zijn hiervoren opgenomen Memorie van Antwoord acht Jhr. van Karnebeek zich in de kwestie van het bezit der rivier niet ten volle tot oordeelen bevoegd. Niettemin laat hij daarop volgen „dat er voor hem voorshands [2]) geene aanleiding (bestaat) deze aangelegenheid tot eene internationale quaestie te maken".

Ik beweer niet te veel wanneer ik zeg dat Jhr. van Karnebeek nog niet voldoende op de hoogte is van de kwestie der bronrivieren. Daarom doet het vreemd aan, dat hij, na de klemmende rede van den heer IJzerman te hebben aangehoord, tot de conclusie kon komen dat hij „die quaestie niet (kan) beschouwen als aan de orde te zijn".

Vijf en twintig jaren zijn de Staten-Generaal van mee-

---

[1]) En gedeeltelijk die tusschen Fransch- en Nederl. Guiana.

[2]) Alweer dit woord, dat in de beschouwingen van den heer de Graaff zoo irriteerend werkte, omdat de portée daarvan niet was te begrijpen. Bedoelt Jhr. van Karnebeek dat hij eerst de kwestie grondig wil bestudeeren?

ning dat de kwestie *wel* aan de orde is. Zegt dat voor Jhr. van Karnebeek niets? Waarop wacht hij? De diplomatieke machine werkt langzaam, maar aan alles komt een einde. Wie weet, ook aan het geduld van de Volksvertegenwoordiging?

Den Minister van Koloniën doe ik geen onrecht, wanneer ik meen, dat Zijne Excellentie nog niet wegwijs is geworden uit de verwarring door voorgangers in deze kwestie gesticht. Men mag van hem verwachten, dat hij tot een juist inzicht zal komen wanneer hij zich niet bepaalt tot kennisneming van de beschouwingen van den heer de Graaff, maar — in het licht van de aan de Tweede Kamer overgelegde stukken — ook aandacht wijdt aan hetgeen in de Staten-Generaal en daarbuiten tegen die beschouwingen is aangevoerd.

Door de overlegging der stukken aan de Tweede Kamer heeft Dr. Koningsberger reeds bewezen, dat hij zich niet gebonden acht door ongemotiveerde handelingen zijner voorgangers.

Als beide Ministers de zaak nader willen overwegen, zullen zij inzien, dat er geen enkele reden is om die niet onverwijld ter hand te nemen.

Moge het zoo zijn!

Toen Lawrence Sterne met zijn Tristram Shandy gevorderd was tot het 18de hoofdstuk van het 5de deel teekende hij door vijf wonderlijk kronkelende lijnen den loop van het verhaal in de voorafgaande deelen. Hij hoopte met de geschiedenis in een bijna rechte lijn te kunnen voortgaan.

De lust heeft mij bekropen om ook door een kronkelende lijn den loop van deze grenskwestie aanschouwelijk voor te stellen, maar ik heb daaraan niet toegegeven omdat mijn hoop nog maar flauw is, dat de geschiedenis in een bijna rechte lijn zal voortgaan.

Den Haag, Juli 1926.

WALTER E. ROTH

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN

Walter E. Roth is een vriendelijk man; een brief beantwoordt hij, en van een stukje drukwerk erkent hij de ontvangst; hij leest 't zelfs. „I am also extremely obliged to you for pointing out on the authority of de Goeje (for whose work I have a very high respect) that I am in error in believing that the Taruma (of our colony) and the Saloema (of yours) are identical. I will look up the reference at the earliest opportunity, and if satisfactory will make the necessary correction in my present M.S.S." Het briefje is geschreven uit Christianburg Magistrate's Office, Demerara river, waar deze geleerde, die van Britsch Guiana meer weet dan iemand anders, het ambt vervult van Stipendiary Magistrate in het Demerara River District; vóór dien tijd was hij Commissioner of the Pomeroon District (Britsch Guiana), nog vroeger Chief Protector of Aboriginals in Queensland; Royal Commissioner appointed to inquire into the condition of the natives of Western Australia. Iemand met een benijdbaar verleden. De Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte en een gelijksoortige vereeniging te Florence hebben hem tot correspondeerend lid benoemd. Van het Anthropological Institute of London is hij lid.

Roth heeft hard gewerkt. Ten Kate, die daarover veel beter kan oordeelen dan ik, schreef in zijn opstel over het straks te noemen *Arts, crafts and customs* (W.I.-Gids VII, 1925, 229): „Dit dikke boek van 745 bladzijden, verdeeld in 941 secties of paragraphen, met 183 platen en 341 afbeeldingen in den tekst, bevat zoo'n schat van gegevens — een waar embarras de richesse — dat de recensent nau-

welijks weet hoe en waar te beginnen en te eindigen. Wanneer Dr. Roth dit werk bescheidenlijk een „inleidende studie" noemt, van welken omvang zal dan de eigenlijke studie wel worden?"

Naar aanleiding van zijn verblijf in Australië verscheen *North Queensland Ethnography*; daarna, toen hij magistraat was geworden in Britsch Guiana, schreef hij: *Some technological notes from the Pomeroon District, British Guiana* (The Journ. of the Roy. Anthrop. Inst. of Gr. Britain and Ireland XXXIX, 1909; XL, 1910, XLI, 1911, XLII, 1912). Deze notes, met vele afbeeldingen, verklaren de techniek van weven en van vlechten.

Vervolgens *An Inquiry into the animism and folklore of the Guiana Indians* (30th Annual Report of the Bureau of American ethnology to the Secretary of the Smithsonian Instit. 1908—1909. Washington 1915). De voorrede is van Juni 1913 en daarin zegt de schrijver dat, toen hij zeven jaar vroeger de betrekking aanvaardde van „stipendiary magistrate, medical officer, and protector of Indians in this mosquitocursed district of the Pomeroon" hij het voornemen opvatte al zijn vrijen tijd — and there has been plenty of it — te besteden aan een ethnografische studie van de Indianen-stammen in Britsch Guiana. Naarmate het werk vorderde kwam hij tot het inzicht, dat het, tot goed begrijpen van dit onderwerp, noodig was het onderzoek uit te strekken tot de Indianen van Venezuela, van Suriname en van Cayenne. Daarna kwam hij tot de overtuiging, dat hij voor een behoorlijke studie van de Arowakken en de Karaïben, óók die van de nu nagenoeg uitgestorven Indianen van de Antillen moest ter hand nemen. Het is dan ook geen wonder, dat de lijst van de geraadpleegde boeken en opstellen drie en een halve bladzijde beslaat. Toch is de lijst niet volledig: dr. Benjamins, die over „An Inquiry" een artikeltje schreef in den W. I. Gids I, eerste dl. 242, wist „om maar eenige te noemen" nog verscheidene notabele schrijvers over Surinaamsche Indianen op te roepen.

Na dit boek verscheen *Richard Schomburgk's Travels in British Guiana*, 1840—1843. Translated and edited with

geographical and general indices, and route maps, by Walter E. Roth; Georgetown 1922—1923. Het is een werk in 2 deelen, met afbeeldingen en vele kaarten. Over den anderen broeder Schomburgk, Robert Hermann, vindt men een artikeltje in de W. I. Encyclopaedie; over beider arbeid in James Rodway's opstel *The Schomburgk's in Guiana* (Timehri, het te Georgetown verschijnende tijdschrift, III New Series, 1889). Roth schrijft dat hij niet begreep „how such a monumental, so interesting, and valuable a work had become forgotten as it were, and had never been done into English, since it deserves to rank with the highest works on South American travel and adventure". Alles komt teregt, ten slotte. Zelfs de Corantijn-kwestie, waaraan broeder Robert Hermann schuld heeft, door zijn onvoldoende opneming van de Corantijn.

De titel van het bijzonder dikke boek waarover Ten Kate klaagde en dat hij prees in hetzelfde artikel luidt *An introductory study of the arts, crafts and customs of the Guiana Indians* (38th Annual Report of the Bureau of American ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution 1916—1917. Washington 1924. In den aanvang van 1907 is de schrijver aan het boek begonnen; de voorrede, aan de Pomeroon geschreven, is van 1916; ze werd met enkele regels aangevuld aan de Demerara-rivier in 1921. Tusschen deze beide data liggen nog verscheidene tochten in het binnenland, een tweede bezoek aan de Rupununi en een reis langs den bovenloop van de Barima en de Barama. Toch zijn er maar enkelen die zijn naam kennen en van zijn werk hebben gehoord; want hij werd nooit gefilmd, is geen boxer van beteekenis, bouwt geen wagens voor het snelverkeer; eigenlijk voor de groote hoop die tegenwoordig le brevet de fanfaron uitdeelt een orang angin, zooals de Maleiers zeggen, een vent van niks.

Ook Roth behoort tot de onderzoekers die minder voldaan zijn naarmate zij dieper doordringen in de studie van het object. Hij schrijft „There is still a vast amount of field work to be undertaken, not only there, but in Surinam and Cayenne, and if haste be not made, the information which it is now possible to glean will probably be

lost for ever. The so-called opening up of the country for the trader, the rancher, the timber getter, the balata and the rubber bleeder, et hoc genus omne, may or may not exert a beneficial influence on the wellfare of the Creole, the Negro and the European; but for the aboriginal Indians it means ruin, degradation and disappearance." De gewone klacht. In dit licht beschouwd is groote uitvoerigheid geen ondeugd. Do it now, allicht zult ge een volgenden keer niet alles meer terugvinden.

Een boek uitsluitend voor geleerden is deze introductory study geenszins; als voorbeeld brengen we iets te voorschijn uit het hoofdstuk over de begroetingen, aanvangende met de mededeeling, dat het gepast is rumoer te maken of geluiden te doen hooren wanneer men iemands huis of nederzetting nadert, om niet als een stil naderende vijand te worden beschoten; waarop volgt een opsomming van die geluiden: vooral voldoet het slaan op de steunbeeren der groote boomen in de buurt; of de bezoekers fluiten signalen die van verre zijn te hooren. En het is niet ongewoon, dat uit deze geluiden tevens blijkt wie de bezoeker is, van welken stam. We naderen nu het passantenhuis, het vreemdelingen-verblijf waar gastheer en gast elkaar ontmoeten, koeltjes meestal, Indiaansch afgemeten. Een aardige gewoonte moet, volgens een bericht van 1834, zijn geweest het beschilderen en zalven van den vreemdeling door het vrouwvolk; in de Guiana's was dit een ruim verspreid gebruik „before distrust and suspicion were introduced by the conduct of the Europeans among these innocent people (nl. Arowakken langs de Corantijn). Bij het vertrek, „before leaving, a woman will paint him with roucou and also comb his hair"; dit bericht is van 1674; roucou is de kleurstof uit Bixa orellana, waarmede we nu boter verven tot prima roomboter, en ook kaas kleuren. Vele vermakelijke dingen kan men uit dit boek halen. Barrère (1743) schrijft over een „opening speech" in Cayenne en vertelt, dat de Indiaansche redenaar commences with a lot of preliminaries which sometimes have nothing to do with what he is going to say. Zoo was het eertijds en zoo is het gebleven.

Britsch Guiana kan zich beroemen op vele groote onderzoekers, de Schomburgk's, Im Thurn, Rodway, Harrison; aan de voortzetting dezer reeks werkt Walter E. Roth ijverig sedert vele jaren. Het land weet zijn geleerden langer vast te houden dan Suriname blijkt te kunnen doen, dat weinig blijvers had. Kappler, was een van hen; ook Cateau van Rosevelt, maar deze heeft weinig gepubliceerd; zijn kaart, waarop een groot aantal punten door sterrekundige waarnemingen was vastgelegd, zal steeds met eere worden genoemd. Britsch Guiana is ons vóór geweest in het geografisch, botanisch en geologisch, maar vooral in het ethnologisch onderzoek, en bij dit laatste denken we ook aan Everard F. Im Thurn en zijn in 1883 te Londen verschenen boek „Among the Indians of Guiana".

Er was achterstand bij ons en veel daarvan is ingehaald door het reizen en werken van Martin, Ten Kate, Van Cappelle, de zeven Suriname-expedities, de Penard's, Van Coll, De Goeje, Went, Pulle. Wie daarvan meer wil weten zal in het Encyclopaedie-artikel Onderzoekingstochten en onderzoek hulp vinden. En nu hebben wij de expeditie-Stahel naar het Wilhelmina-gebergte. Er gebeuren ginds soms rare dingen, die doen vragen of het bestuur te Paramaribo of in Den Haag dan heelemaal niet beseft wat de kolonie noodig heeft. Naast mij ligt *Neue Beiträge zur Flora Surinams IV*, herausgegeben von A. Pulle (Extrait du recueil des travaux botaniques néerlandais, XXII, 1925). Op de eerste bladzijde reeds worden we voorgesteld aan J. W. Gonggrijp „der von 1908 bis 1923 erst Förster, später Oberförster und zuletzt Chef des Forstwesens war." Prof. Pulle noemt hem een uitnemend kenner van het Surinaamsche oerwoud — desniettemin zou hij, nadat in 1911 het gouvernements-boschbeheer was opgeheven, maar zijn heengegaan, indien niet de gouverneur Fock hem had overgehaald om te blijven. Hij is gebleven tot 1923, werd toen o v e r g e p l a a t s t n a a r O o s t-I n d i ë! „Im Frühjahr 1923 verliess J. W. Gonggrijp nach 15-jähriger Dienstzeit die Kolonie, nach Ostindien mitnehmend einen Schatz an Erfahrung und

Kenntniss des Surinamischen Urwaldes, der in dieser Weise für Surinam verloren ging, und eine bedeutende Menge unvollendeter Arbeiten hinterlassend. Alle in Holland gemachten Versuche, um die Regierung vom Bedenklichen dieses Schrittes zu überzeugen, blieben leider fruchtlos." Wat het gevolg is geweest van dezen maatregel kan men op bladz. 332 van Pulle's geschrift lezen.

De entomoloog is nu ook weggesoberd. Zoo doet men in Suriname. Toen in 1917 de Encyclopaedie verscheen, waren er in Paramaribo geen trams en was er geen electrisch licht. En nu nog niet. „Een 20-tal jaren geleden werd er een proef genomen met een soort omnibus door muilezels getrokken, maar de straten bleken te slecht en de onderneming werd opgeheven". Wie aandachtig de geschiedenis van Suriname blijft volgen, zal telkens denken aan de soort omnibus met muilezels bespannen.

Wat dit alles met Walter E. Roth heeft te maken is ook mij niet duidelijk. Misschien zou hij met eenigen trots wijzen op het „Tropical research station", waar een staf van geleerden onder leiding van William Beebe het dierenleven der Britsche kolonie heeft bestudeerd. Maar dat is geïmporteerd moois, afkomstig van de New-York Zoological society. Het station ligt aan de Mazaruni en is in allen deele voortreffelijk ingericht. Van Beebe is *Tropical wild life* in British Guiana, en ook is van hem *Jungle peace*. Benjamins heeft erover geschreven in den W. I. Gids III, 310, „over een schattig boek". Hij las heel wat over reizen en onderzoekingen, „maar zelden is mij een boek over de tropennatuur, over het dieren- en plantenleven onder de oogen gekomen, dat mij van het begin tot het eind zoo heeft geboeid, zoo vastgehouden als dit kleine boekje". Wel vreemd, dat *Jungle peace* niet in het Hollandsch is vertaald. Dat „Tropical research station" kunnen we Britsch Guiana benijden, maar de oprichting was geen daad van de kolonie zelve, zooals de volledige geologische opneming is en het onderzoek naar de kracht die de watervallen ontwikkelen. In Suriname is het geologisch onderzoek niet tot een eind gebracht en de watervallen

heeft men alleen bekeken, en ervan verteld dat de schuimende massa met donderend geweld naar beneden stort — wat heelemaal niet vreemd is in een waterval.

Menschen die veel werk hebben, vinden, gemakkelijker dan anderen, tijd voor iets dat buiten hun lijn ligt. Zoo gaat het ook Roth, die toch stellig niet zoo heel jong meer is, en iederen dag op nieuw heeft te vechten met het vochtige tropische klimaat. Bij hem heeft zich ontwikkeld een genegenheid voor den West-Indischen Gids en telkens toont hij dat; vroeger beweerde hij geen Hollandsch te kunnen lezen, en moest hij door vrienden-hand doen vertalen wat hij niet begreep; maar nu is dat anders — hoe hij tot de kennis kwam weet ik niet; misschien vertelt hij later eens wat 't hem kostte om onze lang niet gemakkelijke taal te gaan begrijpen. *The Daily Chronicle* van Demerara schijnt zijn lijfkrant, en daarin geeft hij nu en dan vertalingen van opstellen in den W. I. Gids. Eenige nummers van de Engelsche courant liggen binnen mijn bereik. Jaren geleden is hij ermede begonnen: in het nummer van 19 Maart 1921 geeft hij een artikel met het opschrift „The West Indian Guide. Interesting comments on the British East Indian in Surinam''. De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat het artikel (van H. N. Hajary) oorspronkelijk heeft gestaan in het te Paramaribo verschijnende blad *De Surinamer* van 30 October 1920, waaruit de W. I. Gids van Januari 1921, met vermelding van de bron, het overnam. Het was niet de kortste weg, maar er was ook geen haast bij. Het stuk is goed vertaald; een enkele maal geeft een kleine afwijking, een bekoorlijke fout zou men haar kunnen noemen, eenige variatie. „Vergis ik mij niet, zoo staat er, dan zijn er in de Kolonie een goede 30.000 Britsch-Indiërs''. Vergissen, vergeten, dat is toch hetzelfde, denkt Roth, en hij vertaalt „I do not forget that we have some 30.000 British East Indians out here in Surinam''. Ongelukken zijn er niet gebeurd, zooals men ziet.

Kort daarna, in *The Daily Chronicle* van 25 Maart, heeft hij een vertaling gegeven van een artikel door E. Wong geschreven in *De West* van 29 October 1920, mede een blad

van Paramaribo; het heet Leerplicht-opvatting bij Britsch Indiërs en 't werd overgenomen in de reeds genoemde aflevering van den W. I. Gids. Een der onderwerpen die in dit opstel worden aangeraakt is het bezoeken der school door Britsch-Indische meisjes; de leerplicht spreekt van kinderen tusschen 7 en 12 jaar en maakt nergens uitzonderingen. „The British East Indians evidently consider the sending of their girls to school as detrimental to the manners and customs of their people."

Nogmaals in dezelfde courant, thans van 8 April 1921, heeft Roth over den inhoud van den W. I. Gids gesproken, die „maintains its reputation as the most readable periodical relative to the western Colonies". De Gids, niet gewoon zoo te worden in het zonnetje gezet, heeft gebloosd bij dezen lof. Eerst komt Mongo en de bauxiet ter sprake; dan „another very interesting paper" van Van Panhuys over de Indianen in Canada en in Suriname. „Zou het te veel gevraagd zijn, indien aan onze Regeering eens een verslag verzocht werd, hoe met de Indianen in Britsch-Guyana, in Venezuela en in Brazilië, in Honduras en wellicht ook in staten als Columbia, Ecuador, Peru en Bolivia is en wordt gehandeld." Wat een omslag denkt Roth; en vertaalt. „The suggestion is finally made that the Surinam executive should inquire for reports as to what is being done on behalf of the Indians in other South American countries which might serve to construct a model and serviceable guide as to how best to preserve the many simple-minded redskins entrusted to their care". En hij voegt daaraan toe: „We might suggest that they would find everything required in the Indian Protection Ordinances of their sister colony, British Guiana."

Ten slotte vermeld ik nog een vertaling van Roth uit den W. I. Gids van Mei 1923, bl. 45. Dr. Benjamins gaf daar een bespreking van het boek door Mrs. Cecil Clementi geschreven onder den titel *Through British Guiana to the summit of Roraima* (London 1920). Roth vond het artikel belangrijk genoeg om het in zijn geheel te vertalen in *The Daily Chronicle* van 15 Sept. 1923; en het is inderdaad een goed stuk, met noten die ophelderen. Op zijn beurt

heeft ook Roth nog een duit in het zakje gedaan (he put in his word as well). Ziehier: Benjamins schrijft „Roraima is in October 1842 door Robert en Richard Schomburgk ontdekt en voor het eerst beschreven en afgebeeld, maar niet tot den top beklommen. In 1878 trachtten Michael Mc Turk en J. W. Boddam Whetham den top te bereiken. Kort daarna deed C. F. Appun een vergeefsche poging. Evenzoo in 1883 een naturalist, Henry Whitely, die het een heel eind bracht. „It wood appear, laat Roth daarop volgen, that he got as far as the Waterfall. He lies buried at Annai on the Rupununi." Dan vervolgt Benjamins: „Ik herinner mij in Suriname een artikel gelezen te hebben van een zekeren Flint, getiteld *My ascent of Roraima*, hoewel het hem niet is gelukt den berg te beklimmen. In welk jaar en welk tijdschrift het is geweest, kan ik niet opsporen. Eerst op 18 December 1884 gelukte het Everard Im Thurn en Harry Perkins, na ontzaglijke inspanning, den hoogsten top te bereiken. Tot dien tijd had men Roraima voor onbeklimbaar gehouden. Zoo erg was 't niet, vindt Roth. „The feat can hardly be called formidable, because under date of 20th January 1918 Mr. Perkins wrote me, that „it was in no place difficult, nor I think dangerous, but very dirty, wet and stony". This was also my own experience in 1914 when my men made the ascent to the plateau on the very top, from the village at its base and back again, in one and the same day." Benjamins begon met te zeggen, dat Engelsche vrouwen in ondernemingsgeest en volhardingsvermogen soms niet onderdoen voor de mannen. Toegegeven; maar schrijven ze niet op een andere manier over hetgeen ze doen? Wat Perkins niet moeilijk en niet gevaarlijk noemde, vond Mrs. Clementi „dreadfully exhausting — in places more like tree climbing than mounteneering".

„Of er nadien meer reizen naar Roraima zijn gemaakt is mij niet bekend", vervolgt Benjamins. „Theodor Koch-Grünberg's boek *Vom Roraima* (which is really its proper name, vult Roth aan) *zum Orinoco*, enz., Berlin 1916, wettigt het vermoeden, dat hij dezen berg bezocht, zoo niet beklommen heeft. Ik heb het reisverhaal echter nog niet

te lezen kunnen krijgen." De aanteekening van Roth bij het voorafgaande luidt aldus: „Yes, he made the ascent. The mountain has also been climbed by visitors, scientific and otherwise from the Venezuelan and Brazilian side, some of whose names and addresses with short memoranda in one or two cases I saw in the possession of Jesus Christ, an Arekuna Indian, living, at the time of my visit, at a mountain hamlet about two days march to the S. E. of Roraima." Dat een in het Hollandsch geschreven aankondiging van een Engelsch boek in het Engelsch wordt vertaald, is stellig niet dikwijls gebeurd; en dat een ter zake kundig auteur die hier over choses vues hoort vertellen den Engelschen tekst toelicht — dat is zeker nog nooit voorgekomen. Er valt toch altijd wel iets komieks te ontdekken.... b.v. dat in Britsch Guiana de W. I. Gids meer de aandacht zou trekken dan elders.

* * *

„The call of the wild can never be stilled in me". Dus is hij weer erop uitgetrokken; en over dien jongsten tocht verscheen een beknopt bericht in *Christmas Tide* van 1925, een periodiek waarmede eenmaal per jaar „The Argosy" Company, lim. te Georgetown de bewoners van Britsch Guiana verblijdt.

Hetgeen hier volgt is een vertaling van het artikel — voor zoover mogelijk; want niet voor alle woorden heb ik Hollandsche gelijkwaardige kunnen vinden. Het opschrift luidt *A trip to the far Brazilian border*.

„Den 7den Januari van het loopende jaar (1925) kreeg ik verlof mijn distrikt te verlaten ten behoeve van een ethnologisch onderzoek bij de Indianen in het meest zuidelijke deel onzer kolonie; 't was een opdracht van het gouvernement der Ver. Staten. Ik moest een plaatsvervanger zoeken die als magistraat kon optreden, een hoop ruil-artikelen koopen, geschikte kleeding en schoenen aan schaffen, en alles zoo beknopt mogelijk verpakken; daarmede gingen tien dagen heen. De magere berichten over de Indianen die ik ging bezoeken maakten de keus van

artikelen waarmede ik hen gelukkig moest maken heel moeilijk; ik nam meer dan een halve ton mede (ruim 500 kilo) maar ten slotte bleek, dat ik met de helft had kunnen volstaan. De ondervinding van vroeger, op de bergen en de savanna's die rondom de Roraima liggen, had mij geleerd, dat zelfs zwaar bespijkerde schoenen 't in een paar weken afleggen, en daarom voorzag ik mij van een dozijn paar met rubberzolen. Eenige blikjes zouden me in 't leven moeten houden tot aan den zelfkant der beschaving; eenmaal daar overheen zou wat de Indianen eten wel goed genoeg zijn ook voor mij. De geheele lading vertrok een dag of vier vóór ik van Wismar afreisde.

Toen ik den 24sten (Januari) aan de Potaro-monding kwam, kreeg ik een plaatsje in de motorboot van Mr. Parker, en den volgenden dag bereikten we daarmede Waraputa, kampeerden daar aan den voet van de vallen; van dit punt uit heb ik de rots van 15 of 16 voet hoogte bezocht en bovenop den zoogenaamden indruk van een grooten menschen-voet, een speling der natuur die Schomburgk 't eerst heeft opgemerkt; de rotsen met de door hem ontdekte petroglyfen zijn op een afstand herkenbaar. Den 29sten waren we te Kurupukarri waar de weg voor het vee-transport de Essequebo snijdt. Hier begon ik een 60 mijls wandeling naar het dorp Annai, waar ik roeiers hoopte te vinden om hen naar den mond van de Rupununi te zenden, dien zij dan vóór de aankomst van mijn ruilgoed en andere bagage zouden hebben bereikt. Majoor Walker, die naar de Takutu ging was mijn reisgenoot; en ondanks een paar natte nachten zonder beschutting kwamen we in Wau-Weita, een Makusi-nederzetting, waar ik Sandy vond, een ouden vriend van den Wapishana-stam, en zijn Makusi-vrouw. Hoorende, dat ik op weg was naar de Taruma en de Waiwai — waar ze nooit waren geweest — besloten ze dadelijk mee te gaan, als captain en als kookster. Merkwaardig hoe gemakkelijk deze Indianen huis en kostgrond verlaten, en in dit geval stellig voor den tijd van ten minste vijf maanden. Voor ik in Annai kwam viel me een plant op die blijkbaar welig tierde langs den weg en die ik niet kende: zij bleek 't zoogenaamde

Venezuela-gras te zijn, een uitnemend voedergewas, dat Mr. Haines hier heeft ingevoerd.

Te Annai slaagde ik er in als bootslui aan te werven zes van de minst dronken en minst gedegenereerde Makusi en met hen voer ik stroomaf naar de pier van de heeren Garnett aan den Rupununi-mond, waar mijn barang juist was aangekomen. Een week later was ik in de Yupukari Anglican Mission, heel blij dat ik mijn pagaaiers kon ontslaan; er kwam geen eind aan den last dien ze mij gaven; een van hen was met de noorderzon en met zijn voorschot vertrokken, en al de anderen, met uitzondering van Sandy, hadden een dag verspeeld door zich te bedrinken op een avondpartijtje, zonder mijn verlof of mijn voorkennis. In het missie-station verraste de eerwaarde Mr. Hansford mij door zijn hartelijke ontvangst en zijn beminnelijke vrouw maakte een heerlijke jam-podding. Hier kon ik vier werkkrachten huren, waarvan drie oudere, vertrouwde menschen, die vijf, wat zeg ik, elf jaar geleden met mij hadden gesjouwd. Zij brachten mij naar de pier van Benjamin, maar 't ging lastig want de laatste drie dagen was de Essequebo snel gevallen, en telkens moesten we uit de boot en haar over zand en steenen sleepen. Hier bouwden we een stellage aan den rivier-oever; de goederen werden erop gelegd en afgedekt, de menschen afgedankt en de booten teruggezonden. Met vrachten op den rug moesten Sandy en ik en de twee (?) vrouwen naar het dorp Sandy Creek wandelen om dragers te werven. We hadden cassave om te eten en oogden begeerig naar schildpad-eieren op de zandbank in het rivierbed, drie mijlen lang voor we 't boschpad bereikten; maar we vonden niets; wel was 't seizoen al vergevorderd, maar de dieren waren blijkbaar nog niet aan 't leggen. We hadden een groot exemplaar van de mata-mata kunnen inrekenen, de afzichtelijkste der chelonae, maar het beest was taboe en dus moest 'k het ongedeerd laten schieten. Den volgenden dag stuitten we op Wapishana; in Manoel's farm in 't hartje van het bosch; hier genoot ik van cassave in heet peperwater; gepeperde dingen werken bij mij als een stimulans na de vermoeienis door inspannenden fysieken arbeid; thuis als toespijs monden ze mij niet.

Vroeg in den ochtend vertrokken we en omstreeks den middag kwamen we aan den rand van het bosch, waar de vreedzame savanne als een groen tapijt voor ons lag uitgespreid. En na nog enkele mijlen zag ik eindelijk de eerste van mijn oude bekenden terug die ik in elf jaren tijds niet had gezien, den berg Shiriri, beroemd door zijn vele legenden, maar ook door de wilde pisang die men zegt dat op den top groeit en de zout-afzettingen aan zijn voet. Des middags liepen we het Wapishana-dorp Sand Creek binnen, en zoo veranderd was 't plaatsje dat ik het nauwelijks herkende. Ik had in mijn geheugen een model tuinstad, en ik vond terug een achterbuurt in east-end. In plaats dat de huizen flink uit elkaar stonden, een vijftig of honderd of meer meters weg, waardoor dan toch de bewoners meer vrijigheid zouden hebben gekregen en tegelijk aan een netter leven zouden zijn gewend geworden; in plaats van het gewone, althans voor de Indianen gewone, eenigszins afgezonderde bestaan, waarin een ieder zich met zijn eigen zaken bemoeit, zonder gekijf met anderen — lagen de huizen slordig bij elkaar gepakt rond iets dat op een gemoderniseerden Chineeschen tempel geleek; en zoo was de gelegenheid geschapen voor een onbeperkte verspreiding van velerlei viezigheid en ziekte. Wat misschien nog erger is: iedereen draagt kleeren, zelfs het nog waggelende kind gaat gekleed; en deze kleeren dienen niet de zedigheid maar zijn een soort mimicry, want onder de Europeesche kleedij zit bij de mannen de roode lendendoek, bij de vrouwen het schortje van kralen. Talismans en toovermiddelen worden nog gedragen en gebruikt, en het vijlen van de snijtanden is nog in zwang. Ik moest hier dragers zien te krijgen om mijn goed af te halen aan de Benjamin-pier en het te brengen naar Wichabai, het balata-depôt, waar ik den 21sten Februari aankwam. Het dragers-bedrijf is hier een monopolie van de vrouwen, en men volgt een vast tarief, zooveel el katoentjes voor zooveel mijlen afstand.

Wichabai is een betrekkelijk nieuwe nederzetting, ongeveer vier mijlen ten noorden van Dadanawa, maar op den anderen oever van de Rupununi. Hier heeft Mr. John

Melville een wonderlijke menagerie: honden, varkens en hoenders, en veel jong goedje daarbij, alles in volmaakte vrijheid rondloopende. De eenige uitzondering was een exemplaar van den nogal zeldzamen aap met 'n wit aangezicht die zijn proeftijd doormaakte aan een koord. Verder waren de marmosets (een kleine aapsoort), papegaaien, powies, (Crax alector), spotvogels, trompetvogels (Psophia) en een ara (Sittace macao) zoo vrij om te komen en te gaan als ikzelf. Het laatstvermelde dier, een mooi, volwassen exemplaar van de roode variëteit eischt afzonderlijk vermelding, het was getraind door Mr. Turner van Dadanawa en verdeelde zijn tijd tusschen beide plaatsen; indien zijn baas eenige dagen de ronde ging doen over de nederzetting, dan vloog Master Robert naar Wichabai om in tijds aanwezig te zijn. Zijn groote bek en grijpteenen maakten mij eerst wat angstig, maar in een paar dagen waren we goede vrindjes. Riep ik hem, dan kwam hij op mijn schouder zitten en ging mede naar mijn bad in het meer; lag ik in mijn hangmat, dan kwam hij bij mij, ging op zijn rug liggen om te worden gekrauwd over zijn borst en in zijn oksels; onder het eten verlangde ook hij zijn portie. Wanneer hij niet sliep of at of me plaagde, zocht hij ruzie met de kippen, trachtte de apen in hun staart te bijten of vloog in een kring rond een troepje stinkvogels (Catharista atrata) die dan overal een goed heenkomen zochten. In zijn manier van doen was hij zoo zindelijk als een huiskat, wat hem jong was geleerd door hem zachtjes op den grond te duwen zoodra hij iets had misdaan.

Toen ik liep te snuffelen langs den buitenkant van Wichabai zag ik een vrouw zitten bij een groot raam waarop zij een katoenen hangmat weefde, en tot mijn verrassing herkende ik het zeldzame Atorai-type, aan den eenen kant zacht, aan den anderen ruw; en nog een bijzonderheid is, dat de hangmat wordt geweven met zes inslagdraden, en dat de scheringdraden door twee pedalen worden verdeeld, zoodat de inslagdraad er tusschendoor kan. Ik noteerde eenige technische wetenswaardigheden, maakte schetsen en bestelde een model. De vrouw van

Sandy en haar vriendin (deze blijkt de tweede vrouw te zijn van het vraagteeken) gingen terug, nadat zij waren betaald.

In 't begin van Maart bereikte ik Dadanawa, waar ik eenige dagen genoegelijk doorbracht met wachten op de dragers ,en waar ik de kennismaking hernieuwde met Robert, die middelerwijl huistoe was gevlogen. Toen de handelsartikelen waren aangekomen, stapte ik in zuidelijke richting naar Wawanawa, een dorp waar de sociale toestanden nog iets erger waren dan in Sandy Creek. De oude spreuk, dat geld de oorzaak is van alle kwaad, is hier bewaarheid. Ten gevolge van het betrekkelijk groote bedrag in geld dat de bewoners ontvangen voor hun balata, verwaarloozen zij hun grondjes, en verkwisten het geld, hoofdzakelijk aan kleeren. Men vertelde mij van een trouwpartij in de buurt waarbij onlangs de bruigom verscheen met een boord, een das, een pak van tussor en gele schoenen. Maar de kleeren nopen den drager niet tot zindelijkheid: gedurende mijn verblijf was het gebruik van zeep er nagenoeg onbekend, en de meesten der bewoners hadden ongedierte. De goede ouderwetsche krapa-olie is vervangen door patent-middelen. Ik had tien dozijn flesschen brillantine moeten meenemen en zes dozijn reukwatertjes in soorten — dat alles zou hier zijn weggevlogen. Drank was hier de groote vloek, en geen enkele vrouw, van aankomend meisje tot vrouw van middelbaren leeftijd was er zonder kleintje. Het dorpshoofd die tegelijk zoowat catecheet was, scheen mij de groote schavuit van den troep, en ik heb alle reden om te vermoeden dat hij inlandsche werkkrachten naar Brazilië uitvoert tegen zooveel per man. Een ander kwaad ding is het overwicht der negers, iets waartegen aan de grens weinig is te doen zonder eenigerlei politie-toezicht door patrouilles. Ik heb zelden Indianen in zoo korten tijd zien demoraliseeren.

Twee dagen reis verder zuidwaarts kwamen wij ten leste over de waterscheiding tusschen de Essequebo en de Rupununi, vanwaar ik een prachtig uitzicht had op de Parabara-savanne; den 13den Maart bereikte ik de landingsplaats in de boven-Kuyuwin; daar lagen 3 korjalen,

twee in behoorlijk goeden toestand, de derde vragend om afdoende herstelling, maar alle drie te klein voor mij, zooveel te meer voor mijn bagage, waarvan ik een aanzienlijk deel moest terugzenden naar Wawanawa. Ik zond daarom Taruma George en William Akawai, een Wapishana, in de grootste der booten stroomafwaarts naar de Essequebo; deze rivier naar boven volgend tot aan de Taruma-nederzetting, moesten zij daar de grootst mogelijke korjalen zien te krijgen; ze namen met zich mede een kist met vischhaken, messen en kapmessen, en twee blikjes zout, als een bewijs van vertrouwen, en als staal van hetgeen zou volgen. Gedurende de tien volgende dagen had ik al den tijd om in het distrikt eens rond te kijken, en toen zag ik een paar camudi van behoorlijke grootte, trapte bijna op een groote slang (coral-snake) die aan den anderen kant van een blok hout lag; en op 'n avond zette ik vischfuiken uit. Verder leerde ik een nieuw soort spring-vischhaak maken waarmee ik veel succes had bij haimara, en ook kreeg ik een nieuw aas voor pakoe (Myleus pacu, een zoetwatervisch). Toen ik op 'n avond beneden aan den steilen rivier-oever vischte kreeg ik plotseling in 't oog een onwerkelijke witte figuur, die een lepelaar bleek te zijn, met hetzelfde doel gekomen als ik. Er was hier evenveel wild als visch, powies en anamoes kwamen veel voor. Het omringende bosch was moerassig en vol pimpler-palmen (een Bactris-soort) zoodat 't geen genoegen was daarin te gaan wandelen.

Iederen dag werd ik angstiger over het wegblijven van George en Willem. Indien ze eens bestolen waren en vermoord om de messen! Ik trachtte die onaangename gedachten te verdrijven door een boot van boomschors te maken, maar het woud bezat geen daarvoor geschikte boomen; we probeerden 't met een lokus (Hymenaea courbaril) maar deze spleet bij het afnemen van den bast. Een tweede poging met een zelfde soort boom mislukte eveneens. Toen velden we een derden boom, fatsoeneerden hem tot een kano en hakten hem van binnen uit boven een zacht vuurtje; en toen barstte hij. Ten laatste slaagde ik toch en na een week was ik de gelukkige bezitter van een bruikbare korjaal van 18 voet lengte.

De eene dag volgde op den anderen en van de boodschappers geen geluid; en ik begon mijzelf te verwijten dat ik moreel verantwoordelijk was voor hetgeen hun zou zijn overkomen en dat ik de oorzaak was van hun dood. En om dit leed te verzetten, begon ik modellen te maken en schetsen van al het voor kortstondig gebruik bestemde vlechtwerk dat de Indianen zoo behendig weten te maken van de bladeren der ite (Mauritia)-, kokerit (Maximiliana)-, pimpler (Bactris)-, manicola (Euterpe)-, turu (Oenocarpus)- en andere palmen. Inmiddels werd mijn arme, oude captain Sandy met den dag slechter; de longen waren aangedaan en hij gaf bloed op, zoodat ik hem van alle diensten vrijstelde; en met hartzeer gaf ik hem zijn afscheidspenning. Het was mij bijgevolg een groote opluchting toen op den 16den April Taruma George en William aan de landingsplaats verschenen, vergezeld van drie groote booten en drie bootslui van Taruma. Den 19den vertrokken we, de Kuyuwin stroomafwaarts tot aan de Essequibo; het was, toen we daar kwamen, 26 April. Twee jongens waren er aan 't schieten met den boog op powies die tot de hokko-hoenders behooren, en ieder van hen schoot een vogel die 60 of 70 voet uit den grond in den boom zat; het was een merkwaardige prestatie, met bogen van meer dan 8 voet, die ik met moeite kon spannen; en ik ben geen klein kind in dit vak. Kleinere bogen gebruikt men om visch te schieten.

Nog vijf dagen de rivier op, en toen kreeg ik, den 30sten, het eerste kijkje op het Taruma-dorp Wannawantuk. De nederzetting ligt op den top van den gelijknamigen heuvel en bestaat uit twee groote huizen van het Wapishana-model. De heuvel zelf, een 300 voet hoog, ligt tegenover den rechteroever van de Essequibo, heeft aan iedere zijde een kreek, en loopt aan den achterkant af in een moeras, dus een plek die door natuurlijke verdedigingsmiddelen wordt beschermd, en nooit bij verrassing kan worden aangevallen. Op de landingsplaats aankomend, werd ik daar begroet door 40 of 50 Waiwais van beiderlei kunne, en dadelijk werden er handjes geschud — een wijze van begroeting die hun moet zijn geleerd door voorafgaande Euro-

peesche reizigers. Deze luidjes waren liefst vijf dagen komen reizen de rivier af van hun eigen dorp Duba-Kaiako om mij af te wachten; bij geruchte hadden zij vernomen, dat ik zout, vischhaken en bijlklingen had. Velen waren in gala, droegen den tooi van feestelijke gelegenheden, sommige mannen den hoofdband met vederen, twee vrouwen lijfjes met vederen en kralen. De manier waarop de mannen hun haar opmaken: saamgenomen in een bundel, die in een suikerbroodvormige tunnel van met verf en vederen versierde bladeren verdwijnt, geeft aan hun verschijning iets vrouwelijks.

Aan den voet van een heuvel zag ik een hier ongewonen toestel, een ladder met sporten, bestemd om het beklimmen van de steile helling te vergemakkelijken; de ladder was kunstig geconstrueerd, en tot steun stonden er bontgeverfde palen, aan weerskanten in den grond gedreven op afstanden van 10 of 12 voet. Naar boven klimmend telde ik tot aan het plateau 260 sporten, en er was alle gelegenheid om te piekeren over de handigheid waarmede de toestel was ineengezet. De bevolking van het dorp Taruma is, waarschijnlijk door influenza-vlagen, in aantal teruggeloopen van 60 of 70 tot 8, allen mannen, van wie 6 waiwai-vrouwen hebben gehuwd. Nadien hoorde ik, op mijn terugreis, dat in het Wapishana-dorp Baidanan een overschot is te vinden van dezen eenmaal zeer machtigen stam: drie mannen, zes vrouwen en drie kinden (een ♂ en twee ♀). Het schijnt mij zoo, dat er weinig twijfel kan bestaan, dat deze Taruma identiek zijn aan de Saloema of Saluma van Suriname, bij de Boschnegers bekend als Saluma-matti (kameraden, vrienden) en dus ook aan de Zurumata die Schomburgk noemt (hierover loopt Roth's briefje aan mij op de eerste bladz. vermeld, Sn.). De vroegere relaties van de Taruma met de Wapishana en de tegenwoordige met de Waiwai maken het ethnologisch bestudeeren van deze menschen nogal lastig.

Daar ik hun taal niet verstond, moest ik handeldrijven op inderdaad zeer primitieve manier, nl. door mijn kisten te openen, den inhoud uit te stallen op den grond en velerlei Indiaansche voorwerpen aan te wijzen die ik begeerde te

bezitten. 't Begon met een bijl, ingeruild tegen een lijfje van kralen en veeren, en toen ging 't van een leien dakje. Gedurende eenige lusteloosheid in den handel ging ik een huis binnen en wees de artikelen aan die mij aanstonden. Wat ik niet zag teekende ik uit in mijn schetsboek; de geheele maand die ik bij deze Indianen doorbracht onderhielden we ons door de taal van teekens en van potlood- of waterverf-schetsen. Dat ik het gebruik van teekens indertijd bestudeerde bij de inlanders van noord-Queensland — 30 jaar geleden heb ik daarover geschreven — kwam mij nu goed te pas; en ook nu weer klonk mij m'n eigen stem zóó raar, dat ik maar zelden een woord uitte. Ik was absoluut alleen met dit volkje, maar als gewoonlijk tevreden en gelukkig. Hier zag ik voor het eerst mannen hangmatten maken van een bijzonder patroon; ite, katoen en crowa waren de materialen, en op deze ontdekking volgden weer aanteekeningen en modellen. Jachthonden, een artikel waarvoor de Taruma bekend zijn, waren er in overvloed, rustende op verhoogingen vier voet boven den grond langs de binnenwanden der woningen; men zorgt goed voor hen zoolang ze valiede zijn, maar dan komen de dagen ook aan oude menschen bekend die niet langer nuttig zijn.

Dicht bij het dorp ligt een rots, een bijzonder soort rots die uit het rivierbed omhoog rijst, een steengroeve als men wil, want men slaat er stukken af en de vrouwen fatsoeneeren deze tot tanden voor de beroemde raspen, die door den handel een groote verspreiding krijgen. Deze steengroef is de eenige die wordt gebruikt, naar ik weet. Ik ken er een aan den Braziliaanschen kant, en een derde aan de Orinoco, die voor hetzelfde doel dient, maar of 't dezelfde soort gesteente is, zou ik niet durven zeggen.

Na een aangenaam 10 daagsch verblijf in Wannawantuk trok ik met de Waiwai naar hun dorp aan de Essequibo. Na vijf dagen hard pagaaien gedurende welken tocht we een of twee van de rivieren terugvonden die op de officieele kaart de Kassikityu en de Camoa heeten, kwamen we ten laatste aan de aardige kleine nederzetting mijner reisgenooten, Duba Kaiako Creek. Onderweg had ik kunnen opmerken

dat hun kano's van boomschors door een zeer eenvoudige verandering in de constructie, aan beide einden werden gesloten, waardoor ze zoo bruikbaar en betrouwbaar konden heeten als een korjaal, heel anders dan de exemplaren die men elders in de kolonie aantreft.

De Waiwai zijn een prettig, aardig volk, zindelijk, ijverig en gelukkig. Voor het eerst hoorde ik Indianen onder hun werk fluiten. De afstand die er ligt tusschen de plaatsen waar ze zijn weggekropen en de beschaving heeft hen tot dusver behoed voor de aanraking met den zendeling, den rancher en den balata-bleeder. Op hun moreel valt niets aan te merken en ik zag er geen drank gebruiken. Rooken was geen gewoonte. En wat het uiterlijk betreft, de meisjes zien er zoo glunder uit als men maar kan verlangen, herinneren door hun licht-rose snoetjes aan wat we thuis achterlieten. De lichte huidkleur van den stam zal misschien wel aanleiding zijn geweest den naam Waiwai te kiezen, want dat is Indiaansch voor tapioca. Het was in dit dorp dat ik een rond huis zag, een afwijking die nieuw voor mij was, en door middel van een zes voet hoog model dat een der mannen bereid was voor mij te maken, kon ik alles omtrent de constructie noteeren.

Een andere gebeurtenis van groot belang was het onderricht dat ik kreeg in het weven van een lendendoek met het fijnst denkbare katoen, een doek van zes Engelsche duimen breedte en evenveel voeten lengte. Maar door in te gaan op al de bijzonderheden der vele wonderbare zaken die ik zag, en leerde, en schetste of fotografeerde zou ik een manuscript berooven waaraan ik bezig ben en waarin de wetenschappelijke uitkomsten van het onderzoek zijn neergelegd; allicht gaan met het gereedmaken daarvan zes of acht maanden heen, misschien meer. Ik moet thans volstaan mede te deelen, dat op den terugtocht naar de Demerara — waar ik den 29sten Juli aankwam — ik had te kampen met sika's (zandvlooien) en er was weinig eten, zoodat ik 't moest doen met aap, leguaan, zwampvisch, en een enkelen keer met alligatorstaart; maar dit laatste was dan ook een traktatie. Hoe 't met de voeding gaat op zoo'n tocht blijkt hieruit, dat

ik 47 pond (ruim 21 kilo) in gewicht was afgevallen.

Dat was niet de eenige soesah, want vier dagen voor ik weer thuis was, bij het afvaren van de Haiowa Fålls, liet een schavuit van een roeier, met wien ik woorden had gehad toen hij weigerde te werken, de lijn schieten, zoodat de korjaal er vandoor ging, maar in tijds werd ze nog gestuit door een boomstam die dwars in de rivier lag. Zes maanden kreeg hij in Georgetown. Maar dit alles is van geen belang vergeleken met de aanwinst in technische kennis van primitieve kunst-uitingen, waardevolle bijzonderheden die nu zullen worden gepubliceerd; wanneer ik aanschouw alles wat ik heb medegebracht, ook de fraaie verzamelingen, dan denk ik niet meer aan de vele tegenheden en aan de verdrietige oogenblikken. Of ik nogmaals zou willen gaan? Natuurlijk; bij de eerste gelegenheid de beste, maar dan beter uitgerust. Het roepen van de wildernis zal ik altijd blijven hooren; en zoo kwam 't, dat toen ik afscheid nam van den ouden Sandy, dien ik stellig niet meer zal terugzien in zijn tegenwoordig samenstel, we overeenkwamen „later", in de toekomst samen te gaan visschen en jagen op de mooie jachtvelden aan gene zijde van de Taruma en de Waiwai."

* * *

Aldus eindigt het verhaal van Roth. In den tekst staan eenige niet fraai overgekomen lichtdrukken: lastdragende vrouwen van de Waiwai; vrouwen van de Waiwai die cassave bereiden; twee dandies bij de Waiwai; een Waiwai gezin; de ladder in het dorp Taruma; een jachthond der Taruma; het ronde huis der Waiwai. En buiten den tekst, veel beter afgedrukt: het raspen van de cassave; een man die Crowa-vezels bereidt; het varkensstaartje dat de Waiwai-mannen dragen; Waiwai-meisjes in feestkleed; een vrouw op de cassave-pers; mijn huis in het bosch; een kano van boomschors met gesloten uiteinden.

Voordien waren de Waiwai nog niet gefotografeerd.

Juli 1926.

BOEKBESPREKING

Niederländisch-Westindien. (Eine länderkundliche Skizze, mit 1 Karte im Anhang.) Von Otto Winkler, Zwickau, in Mitteilungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Leipzig 1923—1925. Leipzig Ferdinand Hirt & Sohn. 1926.

Een Surinaamschen neger, voor de zooveelste maal van oplichting verdacht, moest ik onlangs ambtelijk aan een verhoor onderwerpen. De meest onwaarschijnlijke verhalen, goeddeels zijn persoon en familie betreffende en daardoor ontoetsbaar, waren op een wijze, die aan elke tegenspraak den pas scheen te wil len afsnijden, gedaan, tot de man zeide, dat hij als „officier- deskundige-ingenieur" gouverneur Brantjes met de *Venezuela* naar Curaçao gebracht had, en door dezen toen op een gouvernementsbal genood was. Dit wekte in mij den lust zijn waarheidsliefde nog eenmaal te toetsen. Op mijn vraag, om eens iets van Curaçao te vertellen, kreeg ik te hooren, dat het bestaat uit twee deelen, groot- en klein-Curaçao, door water gescheiden; wanneer men van het eene deel naar het andere wil, maakt men gebruik van gouvernementsstoombooten, die ongeveer zes uur over de reis doen. Ook op Aruba was hij geweest, waar zijn oom bisschop eener zendingsgemeente was. Om daar van Curaçao te komen, nam hij in Willemstad den trein, die hem tot het tegenover Aruba gelegen gedeelte van het eiland bracht, en dan was het nog maar een half uurtje met de boot. Ik kreeg ook een staaltje van het Papiementsch te hooren, bestaande in een driemaal herhaald „comprendeer?" Van mijn antwoord: „Mi ta comprende bo masha bon, i mi ta bisa bo que bo no ta papia berdad", begreep hij natuurlijk niets. Behalve een poging om door een overbluffende houding zijn verhalen hun onwaarschijnlijk karakter te ontnemen, zag ik in zijn wijze van optreden een brutale speculatie op de onbekendheid in ons land met ons West-Indisch bezit.

Hieraan dacht ik, toen ik kennis nam van de bovenstaande studie van een vreemdeling in een Duitsch wetenschappelijk tijd-

schrift over onze beneden- en bovenwindsche eilanden, waartoe deze schets— ondanks den grootere verwachting opwekkenden titel — zich bepaalt. Het geheel bevat een beschrijving van land en volk van Curaçao als in Nederlandschen tekst niet bestaat. Van deze verhandeling, „eine mit wenigen Abänderungen versehene, im Kolonialgeographischen Seminar der Universität Leipzig entstandene Dissertation", zijn niet opgenomen het geschiedkundige gedeelte, het hoofdstuk over bestuur en rechtspleging en de bronnenopgaaf. Dat is wel jammer, omdat dit voor velen het meest belangwekkende zou geweest zijn. Waarschijnlijk zou uit de lijst van de geraadpleegde werken — het moeten er vele geweest zijn — blijken, dat vele der latere schrijvers niet geraadpleegd zijn; *de West-Indische gids* schijnt dr. Winkler niet bekend te zijn, aan schrijvers als Teenstra en Van Kol is te veel waarde toegekend.

Het opstel draagt geen dagteekening. De *Mitteilungen*, waarin het geplaatst is loopen van 1923 tot 1925. Waarschijnlijk is het van 1922 of 1923, alleen dan althans kunnen wij verontschuldigen, of liever: verklaren, dat geen latere gegevens dan van 1921 opgenomen zijn. Bij de snelle ontwikkeling van Curaçao in de laatste jaren kan daardoor het werk moeilijk „bij" genoemd worden. Om één ding te noemen: van de Lago Oil, die Aruba een nieuwe toekomst opent, geen woord.

Na een korte *Inleiding* volgt als tweede hoofdstuk een bespreking van *Het land* in acht onderdeelen.

Schrijvers beschouwing over de gunstige ligging van de eilanden tengevolge van de graving van het Panama-kanaal beantwoordt niet aan de feiten, als hij schrijft: „Von den zahlreichen Schiffen, die von fernher dem Hafen von Colon zustreben, wird immer ein Teil die Gewässer von St. Martin oder St. Eustatius passieren, um eine letzte Etappe auf der noch 2000 km. weiten Fahrt nach dem Panamakanal zu finden."

Van de benedenwindsche eilanden heeft dr. Winkler aan de hand der voor eenige jaren door de regeering uitgegeven topographische kaarten de oppervlakte gemeten en kwam daarbij tot de volgende cijfers: Curaçao 440, Aruba 180, Bonaire 275 vierkante K.M., juist tusschen de uiterste opgaven, die de West-Indische encyclopaedie vermeldt; waarom voor St. Eustatius en St. Martin geen berekening is gemaakt, blijkt niet.

De paragrafen over de morphologische en geologische gesteldheid vallen buiten mijn kennis, zij bevatten met die over flora en fauna tal van belangwekkende bijzonderheden.

Waarschijnlijk heeft de schrijver, die de Caraïben de oorspronkelijke bevolking noemt, geen kennis kunnen nemen van dr. De Josselin de Jongs onderzoekingen en beschouwingen en van Eeuwens, helaas nog onvoltooide, artikelenreeks over dit onderwerp in de *Amigoe di Curaçao* van 1923.

Schrijvers oordeel over den neger moge hier volgen: „In *sozialer* Hinsicht stellen die *Neger* die unterste Schicht der Bevölkerung dar. Von Natur träge und faul, treiben sich viele von ihnen seit der Emanzipation als Müsziggänger und Bettler in den Städten umher, andere wohnen auf dem Lande in armseligen Hütten, Sie arbeiten nur, wenn es ihnen gefällt, wenn sie der Hunger dazu treibt oder wenn die Entrichtung der auf ihnen lastenden Kopfsteuer sie dazu zwingt. Nur eine geringe Anzahl von ihnen ist arbeitsam und bestellt das ihnen überlassene Stück Land. Im allgemeinen vermag hier der Neger nicht selbständig zu arbeiten und tut es unter steter Aufsicht und Anleitung. Ihre moralischen Eigenschaften finden im allgemeinen keine günstige Beurteilung. Sie gelten als unverbesserliche Diebe und als verlogenes Gesindel. Ein unreinliches und zu sexuellen Ausschweifungen neigendes wesen kennzeichnet auszerdem ihren Charakter Im übrigen sind sie aber gutmütig und leutselig."

Het is niet te ontkennen, dat hier het algemeene oordeel wordt weergegeven, dat zich na de vrijmaking der slaven langzamerhand als *de* meening over de negers gevestigd heeft. Of het nog van kracht is? Ik voor mij geloof, dat voor een groot deel de traagheid en luiheid van den neger moet geweten worden aan de afwezigheid van geregelden arbeid en de onzekerheid van de doelmatigheid van veldarbeid. Hoe dr. Winkler zeggen kan, dat het werk op de plantages de beste bestaansmogelijkheid den neger biedt, is mij onbegrijpelijk. De Curaçaosche neger was als kustmatroos bij de K. W. I. M. al lang gezocht, en in de verschillende takken van nijverheid, die zich in de laatste vijftien jaren in de kolonie gevestigd hebben, voldoen zij goed. Trouwens, drie bladzijden verder zegt de schrijver zelf, dat in de haven blanken, kleurlingen en negers ijverig bezig zijn, om het uitgebreide verkeer meester te blijven.

Het oordeel over de kleurlingen: hun karakter maakt, dat zij niet geliefd zijn; zij streven naar ambtsbetrekkingen, eer en geld, is wel kort en krachtig maar zal toch kwalijk den toets van een nauwkeurig onderzoek, gesteld, dat dit mogelijk ware, kunnen doorstaan.

Er staan hier en daar kleine onjuistheden. over het Papiements

dat geen meervoudsvorm zou kennen; over de zoutwinning als belangrijke bron van bestaan voor de Curaçaoenaars; over de fosfaatuitvoer, die eerst weer in 1919 in de statistiek zou voorkomen; over het telegraafverkeer, waaraan de benedenwindsche eilanden over Paramaribo zouden deelnemen; over de ,,Koninklijke Hollandsche Maatschappij" in plaats van de „Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij."

Zoo doorgaande zou ik mij echter verliezen in een kritiek, die aan een beoordeeling van de waarde van het werk zeer zeker tekort zou doen. Toch kunnen de gemaakte opmerkingen ook daarin eenige waarde hebben, dat zij den schrijver doen blijken, dat in het moederland de West-Indische eilanden niet geheel onbekend zijn. En er zijn nu eenmaal in beschrijvingen van landen en volken dingen, die men alleen weten kan uit eigen aanschouwing.

Vermeld moet nog worden, dat van Curaçao, Aruba, St. Eustatius en Saba een kaart opgenomen is; bij de verhandeling in haar geheel behooren meer topografische en geologische kaarten.

Aan het slot maakt dr. Winkler ons bang voor Venezuela en voor de Vereenigde Staten. Hij voorspelt: „Die Zeit wird kommen, wo die niederländische Trikolore aus den westindischen Gewässern verschwunden sein wird und über die Inselflur der Antillen sowie den mittelamerikanischen Festlandsstreifen Unionisten nach Südamerika hineinströmen, um den Boden reif für nordamerikanische Pläne zu machen. Aan Curaçao en Nederland. van vandaag en van morgen sta het, om dit woord te logenstraffen.

F

BIBLIOGRAPHIE

Buiten. Geïllustreerd weekblad. 14 Augustus 1926. Een kleine kwelgeest van de Surinaamsche wildernis. [De Zandvloo]. door (Dr.) H. v(an) C(appelle).

Het Koloniaal Weekblad. 26 Augustus 1926. Uit de geschiedenis van Suriname. (Slot), door v. d. B.

Idem. 2 September 1926. Surinaamsche brieven IV.

Uit het geestenrijk van Suriname. Paramaribo 1926. XIV. Een kantamasoegeest uitgedreven. — XV. Obia en Obiaman. — XVI. Geesten rondom de wieg van het kind. — XVII. Het sterfhuis.

De Indische Verlofganger, 27 Augustus 1926. De geschiedenis van de koffiecultuur in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. (Met 3 afbeeldingen).

Neerlandia, September 1926. De voorstellen van den Ondernemersraad voor Suriname, door Mr. Dr. P. H. W. G. van der Helm.

De Gids. September 1926. Overvraagd, door Prof. Mr. D. van Blom. (Handelt over de nota van den Ondernemersraad voor Suriname).

Nederlandsch Zendingsjaarboek voor 1926/27. Uitgegeven door den Zendingsstudie-Raad te De Bilt. (Bevat een Overzicht van het Zendingswerk in Ned. Oost- en West-Indië en Gegevens betreffende den arbeid in Oost en West).

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1925. Paramaribo, 1926.

British Guiana. Administration reports for the year 1924. Georgetown-Demerara, 1926.

Report of the West Indian Conference. Presented to Parliament. June 1926. London 1926.

British Guiana. Bluebook 1925. Georgetown 1926.

In- en Uitvoer, 20 September 1926. De stand der Surinaamsche cultures. (Opgave van het Landbouwproefstation te Paramaribo).

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. Tweede Reeks. Dl. XLIII No. 5. September 1926. De expeditie naar het Wilhelminagebergte (Suriname) in 1926, door Dr. G. Stahel. II. (Met kaart en 3 figuren). — Bijlagen: *A*. Vegetatie der eilandjes in de versnellingen van den Maupé-dam. (3 M. hoog) door Dr. G. Stahel. — *B*. Andere ziekten dan malaria en anchylostomiasis bij de Saramaccaner Boschnegers aan den bovenloop van de Suriname-rivier, door H. C. van Ommeren. (Ook verschenen als Bulletin no. 83 van de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën).

Berichten uit de Heidenwereld, September-October 1926. Jaarverslag Suriname-Zending, door W. Burkhardt, Praeses. — De Paramakkanergemeente aan de Marowijne, door Br. G. Freytag, Oud-Zendeling. (Slot).

De nood van het Christelijk (Hernhutter)-onderwijs in Suriname. (z. j. en p.). Geïllustreerd.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, den 1 August 1926.

De Periskoop, 7 en 28 Augustus en 11 September 1926. Iets over onzen Caraïbischen pujai, door A. P. Penard.

Haagsch Maandblad, October 1926. Het Herstel van Suriname, door Mr. O. E. G. Graaf van Limburg Stirum.

Jakt-Och Fångstmetoder Bland Afrikanska Folk. Del II. Av Gerhard Lindblom. Stockholm 1926.

De Prins, 2 October 1926. Kiekjes van Curaçao: „Het residentiegebouw van den Gouverneur" en „Struisvogels in de Albertinafarm te Willemstad".

GOUVERNEUR CANTZ'LAAR EN DE BLOEDIGE GEBEURTENIS VAN 1 JUNI 1824

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

De verwijten, die Simons en Brusse in hun geschiedbeschrijvingen van Curaçao aan den gouverneur Cantz'laar doen, zijn, voorzoover zij de dubloenenzaak en het verzet der schutterij op 1 Augustus 1821 betreffen, overdreven. Ernstiger is het, wanneer Dahlhaus zich bij hen schijnt aan te sluiten, en met hen dien gouverneur aansprakelijk stelt voor de ernstige gebeurtenis van 1 Juni 1824, die een waarschijnlijk onschuldig slachtoffer eischte [1]. Deze beschuldiging is ten eenenmale ongegrond. Een onderzoek dat zich verder uitstrekt dan de bronnen, waarover Dahlhaus de beschikking had, toont dit onweerlegbaar aan.

Het verhaal van Brusse en Simons komt hierop neer: De priester Joachim doopte niettegenstaande het verbod een Jood (Joseph Alvares Correa), waarop de gouverneur door zijn adjudant, nadat Joachim aan de gerechtsdienaars geweigerd had, dit te doen, last gaf, de kerk te sluiten. De pastoor en vele leden zijner gemeente, die zich in de pastorie en op het plein om de kerk bevonden, boden hevigen tegenstand. Een militair detachement maakte zich meester van het binnenplein en loste eenige schoten, welk voorbeeld gevolgd werd door eenige agenten, waardoor een zekere Theodorus Lesire het leven verloor.

Wat zeggen hiervan nu de authentieke stukken?

De fiskaal had — zooals hij zelf aan den gouverneur schreef; door familieleden van Correa onderricht [2] — het

[1] Simons, *Beschrijving van het eiland Curaçao*; Brusse, *Curaçao en zijne bewoners*; Dahlhaus, *Een levensschets* (van Msg. Niewindt).

[2] Oud-archief, no. 314.

noodig geoordeeld, 28 Mei 1824 „Aan den Roomsch Catholyke Geestelyke, alhier dienst doende" schriftelijk te verzoeken, om, in afwachting van de komst van den door den Koning benoemden pastoor en kapelaan „tot voorkoming van alle wanorders en combustien geen andere dienst te verrigten als die nodig is tot stigting en behering dezer herderlose gemeente, en mitsdien dezelve by de tegenwoordige individuele leden der Kerk, en haare kinderen, in het doopen en toedienen der verdere Sacramenten, en alle verdere geestelyke vertroostingen te bepalen" [1]).

De la Olleria, zoo heette de priester, antwoordde den 31sten Mei met den volgenden brief volgens de in niet onberispelijk Hollandsch gestelde vertaling uit het Spaansch van den gouvernementstolk Ricardo.

„Op zyn tyd heb ik de geeerde missive van UwelEdele Gestrenge in dato 26: dezer ontvangen, waarin het U behaagd my te zeggen, dat er zich geen zwarigheid op doende ten einde, ik, als Pastoor van dezen geheiligde katolieksche kerk, in alle de uitoeffeningen myner ministerie voortvare, my alleenlyk aanzegt, om het Sacrament van den Doop aan den Iood en geloofs onderwyzeling Ioseph Alvares Correa die daar met de grootste waarheid naar haakt te suspendeeren.

In antwoord moet ik aan UwelEdele Gestrenge, met alle de eerbied, aan Uwen waardigheid Competerende, onder het oog brengen, dat ik in de post van Pastoor van de katolieksche zielen in deze heiligen kerk gecongregeerd, op den 16e November des voorledene Iaar getreden ben, door delegatie of magt van myn voorganger de Eerwaarde Vader kloosterling Pedro Hernandez. dat van deze delegatie en benoeming kennis is gegeven geworden door de kerkmeesters van gemelde heiligen kerk aan Zyne Excellentie den Heer Gouverneur van dit Eiland, en dat op het verkrygen van zyne goedkeuring deswegens,volgens Missive de dato 6 November 1823 N. 737. bezit genomen heb van myne Pastoralen ambt dewelke ik thans beklee, opvolgende de pligten derzelven volgens de Roomsche Ritis [ritus], zonder eenige de minste tegenspraak.

Ik kan in myne Ministerie in niets, in gebreken blyven aan de precepten van onzen heilige katolieksche Godsdienst; Eene der voornaamste en door dezelve aanbevolen, bestaat, in de Administratie van het Sacrament van den Doop van geloofs onderwyzelingen die zulks, (zooals den bedoelde perzoon) op eene behoorlyke wyze soliciteren, zonder dat ik uit aanzien van iemand hoegenaamd zulks kan uitstellen van het ogenblik af, dat ik den solicitant daartoe bevoegd acht, gelyk de tegenswoordige aspirant zulks reeds is, als wanneer het mynen pligt is hem dezelve dadelyk te administreeren, om aan de heiligen wet welke my zulks gebied te voldoen, zonder bezorgd te zyn dat in myn kerk eenige beweging zoude kunnen plaats nemen strekkende tot belemmering of beletzel in myne functien, schoon het uit de Missive van UwelEdele Gestrenge blykt dat UwelEdele Gestrenge eenige populaire commotie vooruit ziet. En daar de katolieksche Religie

[1]) Oud-archief, nrs. 314 en 717.

publiek op dit Eiland is, zal tot de waakzaamheid van UwelEdele Gestrenge behoren, zoodanige mesuren te nemen, als nodig zullen worden geoordeeld om welke wanorde het ook zy voor te komen — hetwelk ik ter kennisse van UwelEdele Gestrenge breng, verzoekende gelyk ik UwelEdele Gestrenge mits deze, met verschuldigde eerbied opregtheid en goede trouw verzoek, de goedheid te willen hebben van my te Excuseeren dat ik niet instemmen kan in de bemiddeling voorgesteld in UwelEdele Gestrenge geEerde missive; UwelEdele Gestrenge verzekerende in allen waarheid dat in welke andere zaak ook, waarin UwelEdele Gestrenge zich zal vervaardigen van my te occuperen, ik de grootste genoegen zal hebben om Uwen voorschriften te gehoorzamen en op te volgen.

De Here behoude UwelEdele Gestrenge voor veele Iaren."

Dit antwoord bracht den fiskaal tot een nieuwen brief, op 1 Mei, die 's middags om half twee, aan den geestelijke werd verzonden, waarin de fiskaal meedeelde, dat hij zich verplicht had gezien, diens brief ter kennis van den gouverneur te brengen [1]), „Uweerw: by deze inviterende en desnoods op Uweerw[s] verandwoordelykheid gelastende, met de bewuste toediening der doop niet voortegaan, voor dat Zyn Excellenties intentie deswegens en tenregarde van het regt *in 't algemeen* aan de Roomsch Catholyke Geestelyke thans zich hier te lande bevindende, ten opzigte hunner geestelyke functie al of niet toegekent, zal kenbaar geworden zijn [2])". — Bovendien verzocht de fiskaal den kerkmeester De Graaff „deze openbare doopsbediening te doen voorkomen en daarmede te supercederen tot de aankomst van de door Zijne Majesteit aangestelde Pastor en Kapelaan uit het Moederland, waarin geheel en al condecendeerde", zooals in den brief van 1 Juni 1824 aan den gouverneur te lezen is. Volgens mededeeling van den substituut-schout zou De la Olleria [3]) terstond na ontvangst van dezen brief met gesloten deuren de doopsbediening hebben doen plaats vinden [4]).

Men zal in dezen tijd niet anders zeggen, dan dat het recht aan de zijde van den priester was, dat zijn brief

[1]) Dit deed hij echter eerst den volgenden dag.

[2]) Oud-archief, no. 314 en 717. Het is dus niet juist om zonder meer te zeggen, zooals Niewindt doet in zijn brief, waarin hij van deze gebeurtenis verslag geeft, dat de pastoor van den fiskaal bevel ontving, om den Jood niet te doopen. Dahlhaus, t.a.p., bladz. 51. Niewindt had zijn inlichtingen weer van derden.

[3]) De fiskaal noemt hem hier: Eleria.

[4]) Oud-archief no. 717.

aan den fiskaal waardig was, en ook dat hij op zijn standpunt volkomen gelijk had niet met te voldoen aan de laatste „invitatie" van dien ambtenaar. Als De la Olleria werkelijk van plan is geweest de doopsbediening in het openbaar te doen plaats vinden, dan is het reeds als een toegeven van hem te beschouwen, dat hij deze ten slotte „met gesloten deuren" deed.

Op welk standpunt de fiskaal rechtens stond, blijkt uit dit gedeelte van zijn brief van 1 Juni aan den gouverneur, waarin hij meedeeling deed van het gebeurde:

„Hoezeer ik zeer wel weete dat de placaten van H.H.M. tegens de roomsche Geestelyken, monniken, nonnen, quesels en diergelijken, welke ook eenmaal alhier in observantie geweest zyn, na den jaare 1795, en speciaal na de aangenomene grondwet, moeten gerekent worden *in genere* vervallen te zyn, en art. 20 van 't Reglement op de regering dezer Kolonie, zulks ook schijnt te denoteren, is het evenwel niet tegen te spreken dat de situatie der Roomsch Catholyke gemeente op dit Eiland, en de staat der veelen haarer leden een meerdere en zelf uitgestrekte surveillance, over het gedrag der Geestelyken, vooral van vreemde zich hier ophoudende noodzakelyk maakt, die ligtelyk op een gelyk fundament als by deze missive van de kloosterling sub B ten regarde van zogenaamde Geestelyke verpligtingen gelegt, opinien zoude kunnen propageren nadelig voor de rust en goede order, indien hierin niet by tyds kragtdadig worde voorzien.

Uw Excellentie gelieve volgens hoogst deszelfs meer verligt oordeel te decideren of en in hoe verre de zin en mening, in de toelating van 30 Mey 1822, door deze *proselyt making* is geusurpeerd, en deze kloosterling *Joaquin de la Jlleria* hierover en meer speciaal noch over de non obtenperantie aan de hem door het officie fiscaal toegezondene surcherende bevelen, by missive van 31 Mey ll. vermeld correctie is meriterende *al* dan *niet*."

Heel sterk lijkt dit standpunt niet. Niettemin deelde de gouverneur het, die blijkens aanteekening in zijn journaal het gedrag van den priester onbestaanbaar noemde met de goede orde en handhaving der politie, en den Room-

schen geestelijke verklaarde „gesuspendeerd .... met insinuatie aan de kerkmeesters .... om niet te gedogen, dat die geestelijke of eenige andere, door ons niet geadmitteerd zijnde, eenige priesterlijke functien bij hunne gemeente waarneme." Tegelijkertijd werd den fiskaal verzocht te overwegen, of er termen waren tegen den priester te procedeeren, en indien niet, daarvan kennis te geven aan den gouverneur, die dan zou doen, wat hij dienstig en raadzaam zou oordeelen „voor de rust en goede orde en tot handhaving van het gezag der politie". [1])

Men ziet, dat in deze beschikking van den gouverneur met geen woord sprake is van een last om de kerk te sluiten, zooals Niewindt den gouverneur in de pen geeft [2]), en ook Simons en Brusse hem verwijten. En met de laatsten zijn de officieele bronnen het eens, dat juist de uitvoering van dezen maatregel der kerkmeesters de oorzaak van de wanordelijkheden van dien avond met haar noodlottige gevolgen geweest is. Ook als men den brief leest, door Dahlhaus afgedrukt, van de kerkmeesters De Graaf en Monsanto aan De la Olleria [3]), ziet men daarin duidelijk staan, dat de gouverneur hun meegedeeld heeft, den priester geschorst te hebben en hen verplicht te hebben, niet te veroorloven, dat De la Olleria noch een der andere geestelijken, niet geadmitteerd zijnde, [4]) de geestelijke diensten van den godsdienst uitoefene. Daaraan verbinden *kerkmeesters* het verzoek aan den pastoor om de pastorie te verlaten, *de kerk te sluiten* en hun de sleutels te sturen [5]).

[1]) Oud-archief no. 241. Vreemd genoeg komt de brief zelf niet voor in het register van uitgaande civiele binnenlandsche stukken, Oud-archief no. 362.

[2]) Dahlhaus, t. a. p., bladz. 51.

[3]) T. a. p., bldz. 52.

[4]) Het is onbegrijpelijk, dat Dahlhaus deze laatste drie woorden uit de Nederlandsche vertaling weglaat, daar ze vlak daarboven in het Spaansch „no siendo admitido por su Excellencia" wel staan. Deze woorden zijn daarom van zooveel beteekenis, omdat, zooals nog nader blijken zal, de gouverneur niet beter wist, of er was nog een priester, Nicholas Antonio Diaz, 13 Mei 1822 als tweede pastoor toegelaten. Zie Dahlhaus, t. a. p., bladz. 41, die het heengaan van Diaz ook niet vermeldt. Er was dus geen reden om de kerk te sluiten.

[5]) Deze brief is overgebracht door den aanspreker Laurent Delatry, die

Omtrent de verdere gebeurtenissen verhaalt de fiskaal in een brief van 3 Juni aan den gouverneur, dat De Graaff zich in den middag van den 1sten bij hem had gevoegd, meldende van den gouverneur order te hebben ontvangen, dat „de bekende Geestelyke .... de kerk en pastory moest verlaten", en zich beklagende, dat „men hem nu reeds van alles de schuld gaf", waardoor hij voor zijn persoon onaangenaamheden vreesde. Later op den dag was De Graaff bij den fiskaal op last van den gouverneur, voor het geval van verzet bij de uitvoering van des gouverneurs bevelen, zooals hij zeide, hulp komen vragen, waarop de fiskaal den schout en twee onderagenten had gelast zich ter beschikking van den kerkmeester te stellen die ook nog gezegd had, dat de pastoor binnen één uur de pastorie moest ontruimen.

Eerst kreeg de fiskaal toen rapport, „dat de pastoor gewillig was de pastory te verlaten, dan zeer kort daarop ontfing ik rapport van de St. Schout dat'er wel duizend menschen inmiddels op de been waren gekomen, en men de kerk niet naderen konde; en alles een oproerig aanzien verkreeg, zo dat ik dadelyk daarvan kennis deed geven aan de Hoofdwagt, waarvan dan ook een detachement na de overzijde gemarcheert is", dat volgens mededeeling van kapitein Dietz op last van den gouverneur had gereed gestaan. Om twee uur 's nachts was het lijk van Lesire op het fiskalaat gebracht [1]).

Van meer belang is het verslag van den substituut-schout Dittinger van 2 Juni, dat bij den brief aan den gouverneur in afschrift gevoegd is:

„Ik ondergeteekende St. Schout verklare by deze op den eed aan den lande gedaan. —

Dat ik gisteren omstreeks half zeven uur des avonds gelast werd door den WelEdele Gestr. Heer Raad fiscaal om my met de politie bedienden naar de Overzyde te begeven, ten einde aldaar, des nodig zynde, de kerkeraden van de Roomsch Catholyke gemeente de behulpzame hand te verlenen tot afweren van oploop als anderszins. —

Dat ik my vervoegt hebbende by den Heer D. De Graaff zynde eene der kerkeraden hem de my gegeven last bekend maakte, die my te kennen gaf,

daarover veel te verduren heeft gehad van de bevolking. Zie *Koloniaal Weekblad* 11 Febr. 1926.

[1]) Oud-archief, nrs. 314 en 717.

dat de Pastoor niet te huis zijnde, hy aan den Persoon van L. Latrie order gegeven had, om binnen de tyd van een uur de sleutel van de Pastory by hem te bezorgen, en dat de Priester dezelve binnen dien tyd moest ontruimen. —

Dat terwyl ik aldaar eenigen tyd vertoefd had, gemelde L. Latrie by den Heer De Graaff rapport bragt, dat in de Pastory en de Kerk meer dan duizend menschen zich verzameld hadden, en hy niet durfde wagen alleen binnen te gaan. —

Dat ik hierop een onderagent naar de stad zond om van dat alles aan den Raad fiscaal rapport te maaken, ten gevolge waarvan zich een detachement Militairen door my vergezeld naar gemelde pastory begaf. —

Dat ik in tegenwoordigheid van L. Latrie en gezegde detachement de menigte aansprak en vermaande tot vermyding van onaangename gevolgen de Pastory te verlaten; waarop my den persoon van *Constantien Naar* ten antwoord gaf: *„dat het kun kerk was, en zy er in blyven konden zo lang zy verkosen.* —

Dat ik hierop nogmaals hun ten goede vermaande, echter ziende dat zulks van geen effect was, velden de Militairen het geweer en verjaagde de menigte welke zich voor de plein verzameld hadden. —

Dat wy hierop dadelijk van alle kanten en hoeken met swermen van stenen gesmeten wordende en ziende dat zulks heviger wierd naar mate de omstanders met woorden vermaand wierden; loste de Militairen eenige schoten in de lugt; en nogthans het smyten niet ophoudende, gaf de korporaal van de detachement last om met scherp te schieten naar dien kant waar zulks van daan kwam.

Dat onderwyl de Priester uit de Pastory kwam en aan my vroeg of hy vry konde gaan, waarop ik hem zyde van ja, dat het genoeg was indien hy de Pastory verliet. —

Vervolgens aan den Raad fiscaal rapport gedaan zynde door den Stads Chirurgyn, over den persoon van Theod[s]. Lesire welke met een geweer schot dood geschoten was, wierd my door Zyn EdGestr: gelast het Lyk ter fiscalaat te transporteeren, het welk geschied is."

In het bijgevoegde visum repertum van den stadsgeneesheer A. H. E. Ph. Schuler verklaart deze in tegenwoordigheid van kapitein Van Raders „in het huis van de Roomsche Katolyk kerk of Pastori in de tweede verdieping in de gaanderij" onderzocht te hebben het lijk van Lesire en bevonden te hebben „het Cranium of Bekkeneel verbryssel, en de hersenen daaruit, veroorzaakt door een schot". Gewond was ook Aldersina slavin van Maria Ignasia Christiaan „met een geschote wond door en door aan de regter onderarm schuins door de articulatie van de Ellebog, veroorzaak door een geweer schot".

Er moet ook nog een verslag van den plaatselijken commandant zijn geweest doch dit heb ik in het Oud-archief niet aangetroffen.

Wel is er [1]) een brief van De la Olleria aan den gouverneur van 2 Juni, waarin deze schrijft, volgens de overzetting van Ricardo uit het Spaansch:

„Als Pastoor van deze Katolieke Kerk vind ik my in de noodzakelykheid ter superieure kennis van Uwe Excellentie te brengen de rampspoedige atentaat, hetwelk gister avond om acht uuren ter myne logis naast gemelde kerk heeft plaats gehad; op dat uur wierd my door Lorau de Latry eene missive van de kerkmeesters derzelve overhandigd, waarvan den inhoud luidende was als volgt: (volgt het bekende briefje van 1 Juni). Zoodra als ik dezelve ontving, en de lecture derzelve slechts geeindigd hebbende zonder my tyd van overdenking te geven, wierd ik overvallen met de schoten van geweren door de vengsters van de binnen plaats, waardoor Theodorus Leseau [2]) het leven verloor, een vrouw gewond, en de vryheid van den Tempel ter neder getrapt, dit geval veroorzaakte eenen volksbeweging dewelke my blootstelde, slagtoffer te worden, en indien het schandaal en wanorde, geen slegtere gevolgen gehad, zoo is men dit verschuldigd (veroorloof my het te zeggen) aan de voorzigtigheid waarmede ik my gedragen heb, nemende mynen toevlugt terstond naar een ander huis, trachtende aan Uwe Excellenties bevelen zoo als gezegd wierd in gemelde missive te voldoen, als mede om myn persoon in veiligheid te stellen, verlatende en my verwyderende van mynen Ministerie, tot den ontvangst, gelyk ik zulks verwacht, van uwer Excellenties nadere orders, —

De Here beware Uwe Excellentie voor vele Iaren".

Uit het verhoor op vraagpunten van De la Olleria [3]) voor Raden-commissarissen Specht en Meyer blijkt nog, dat hij omstreeks 8 uur, op bezoek zynde bij zekeren Mendisabel een verzoek van „Loran Latre" kreeg om hem een boodschap over te geven, hetgeen echter in de pastorie moest geschieden. Daar gekomen — de pastorie was toen nog niet omringd met een hoop volks, en een detachement militairen zei hij toen niet gezien te hebben — ontving hij den brief van de kerkmeesters. Meest vrouwen waren in de pastorie gekomen en een priester, Pablo de Caspe, aan wien hij het briefje ter lezing gaf. De la Olleria was toen in de kerk gegaan en had daar toen priesterlijke handelingen verricht. Hij ontkende, naar buiten gekomen, met den onderschout gesproken te hebben. Wel gaf hij toe, dat de geweerschoten niet zoo kort op het ontvangen van den brief gevolgd waren, en hield slechts vol, dat hij

[1]) Oud-archief, no. 214.
[2]) Zoo staat het inderdaad in den Spaanschen brief.
[3]) Oud-archief, no. 314.

nog geen half uur de brief had ontvangen toen hij door de geweerschoten verrast was [1]).

Den 3den Juni gaf de gouverneur naar aanleiding van des fiskaals brief van denzelfden dag een beschikking, die ook merkwaardig is, om de motiveering van zijn bevoegdheid tot ingrijpen. Van den priester werd daarin gezegd, dat hij had nagelaten „de welgezinde poging van de wettige autoriteiten des lands, ter voorkoming van ongeregeldheden, welke eene daad, hoe wettiglijk en geoorloofd dezelve ook moge wezen, zoude kunnen te weeg brengen, in zoo ver zulks voor hem mogelijk konde zijn, te ondersteunen." Voorts had hij de waarschuwing van den fiskaal in den wind geslagen „en met minachting behandeld.... door zonder ons welmeenen af te wachten, dat gene ten uitvoer te brengen waartegen hij gewaarschuwd en vermaand was; doch welk evenwel zoude hebben kunnen geschieden en ook zoude geschied zijn na dat de wettigheid daarvan aan ons ware gebleken, in welk geval wij niet zouden hebben nagelaten, des verzocht zijnde, den genen die door ons tot de uitoefening der functien van Roomsch Pastoor alhier was geadmitteerd, daarin te handhaven, bij aldien men ondernomen had hem in dezelve te storen". De pastoor werd ontslagen, omdat hij blijk gegeven had van zijn ongezindheid om met de wettige autoriteiten des lands tot het algemeene welzijn mede werkzaam te zijn, en „zelfs aanleiding gegeven tot de onaangename gevolgen welke zijne voorbarigheid, aan wederspannigheid grenzende, heeft te weeg gebragt."

De beschikking van den 1sten Juni, aldus gaat de gouverneur voort, aan de kerkmeesters toegezonden behelsde „eeniglijk de suspensie van den Pastoor", en die schorsing is gedaan „krachtens diezelfde magt welke wy op onze verantwoordelijkheid uitgeoefend hebben in de admissie van dien pastoor om de roomsch Catholyke gemeente op dit eiland niet herderloos te laten, niettegenstaande de aanschrijving van hooger hand bij ons toen reeds ontvangen om geene roomsch Catholijke geestelijken, in deze

[1]) Ook De Latry is nog gehoord, maar dit heeft niets nieuws opgeleverd.
[2]) Oud-archief, no. 241.

kolonie als vaste geestelijken te admitteren dan de zulke die kunnen aantoonen als zoodanig, met voorkennis van het Nederlandsch Gouvernement gezonden te zijn". [1])

En wat nu betreft het optreden van de gewapende macht en het sluiten van de kerk: het kerkbestuur had moeten weten hoe te werk te gaan, „om die suspensie gestand te doen", en in hoever het daartoe de sterke hand noodig had. De overheid is verplicht „de sterke hand te bieden aan alle publieke functionarissen in de uitoefening van dat gene hetwelk zij als hunnen pligt beschouwen". Daarom zouden de kerkmeesters verantwoordelijk gesteld worden „voor al het gene zij in het onderhavig geval, op naam en gezag van het Gouvernement mogten hebben bevolen en doen ten uitvoer brengen, dat echter in onze meer gemelde dispositie van den 1en dezer, no. 426 aan hen medegedeeld, niet is uitgedrukt" [2]). Maar ook voor het gesloten blijven van de kerk stelde de gouverneur de kerkmeesters aansprakelijk. „De diensten stonden stil zelfs op Pinksteren", schrijft Niewindt verontwaardigd. En terecht. Cantz'laar was het ook, toen op 1sten Pinksterdag, 6 Juni, kapitein Van Raders rapporteerde dat de korporaal die het detachement Roomsche militairen, dien morgen naar de kerk geleid had, meedeelde, dat zij de kerk gesloten hadden gevonden, en dat de koster desgevraagd gezegd had, „geene order tot het openzetten der kerke te hebben". Met een beroep op zijn taak volgens art. 20 van het Regeeringsreglement, „voor de rigtige uitoefening van den Godsdienst (te) waken", stelde de gouverneur de stukken in handen van den fiskaal, om te onderzoeken in hoever de gouverneur zou kunnen ingrijpen en zorgen „dat geene kerk willekeuriglijk worde gesloten gehouden, waardoor de gemeente van de Godsdienstoefening ontstoken blijft" [2]).

Tengevolge van deze opdracht hoorde de fiskaal den custos der R.K. kerk, Bartholomeus Senior. Diens verklaring van 10 Juni doet ook de vraag rijzen of het sluiten dan wel het gesloten blijven van de kerk als de oorzaak

[1]) Bedoeld is de reeds vermelde aanschrijving, van 11 Juli 1823.
[2]) Oud-archief, no. 241.

van de plaatsgehad hebbende ongeregeldheden moet worden beschouwd [1]). Men leest daarin nl., „dat in den avond van dingsdag den 1en Juny ll. de kerk door hem *naar gewoonte* nadat de Rosaria geeindigt en de gemeente uit de kerk was gegaan, omstreeks 7 uren is gesloten geworden. Over het gesloten blijven van de kerk verklaarde Senior, dat hij 2 Juni de sleutels van kerk en pastorie aan den kerkmeester De Graaff wilde geven, maar deze weigerde die aan te nemen, omdat hij geen orders gegeven had, de kerk en pastorie te sluiten. Hoe hij dit rijmde met het briefje aan De la Olleria is niet duidelijk. Den volgenden dag zou Senior op last van Monsanto de kerk op het gewone avonduur, 4 uur, geopend hebben, maar niemand was binnengekomen, waarop hij de kerk weer gesloten had uit vrees voor diefstal. Zaterdag voor Pinksteren had Senior Monsanto gevraagd, of hij de kerk openen moest, maar deze maakte zich ervan af, met te zeggen, dat hij niet de eenige kerkmeester was en stuurde hem naar den gouvernements-secretaris Prince. Deze antwoordde „dat hy de mis konde openen", en in kennis gesteld van dit antwoord, zond Monsanto hem naar De Graaff, die op zijn standpunt bleef staan. Daarop hield Senior de sleutels maar onder zich.

Er is ook een brief van den gouvernements-secretaris Prince aan den gouverneur van 11 Juni 1824 [2]), waarin deze schrijft, dat hij op 1 Juni 's avonds op Pietermaai De Graaff ontmoet had, die tevergeefs getracht had den gouverneur te spreken. De kerkmeester had toen gezegd, dat hij wegens de schorsing van De la Olleria „zeer angstig was, niet alleen voor zijne personele veiligheid, doordien men die suspencie aan hem zoude toewyten, maar wegens den invloed die de Spaansche Priesters in deze Kolonie op de Roomsche gemeente hadden, waardoor de gemeente zich tegen de suspensie van den Pastoor zoude

[1]) Oud-archief no. 314. Het lijkt mij gewenscht, dat ook het bekende Memoriaal van dezen custos Bartholomeus Senior, dat over deze gebeurtenissen wel niet zwijgen zal, en in het bezit der R. K. missie is, hierover wordt openbaar gemaakt.

[2]) Oud-archief, no. 314, verkeerdelijk gebonden in de brieven van December van dat jaar.

mogen verzetten, daarbij voegende dat als de Pastoor gesuspenseerd wordt, de kerk dan zoude moeten gesloten worden; Waarop ik aanmerkte geene noodzakelijkheid tot het sluiten der Kerke, om reden van des Pastoors suspensie in te zien, uithoofde dat het my wel bekend was, dat vroeger, wanneer de Pastoor afwezig was, de Godsdienstoefening in de roomsche kerk toch onafgebroken voortging." —

Dahlhaus deelt mee [1]), dat 11 Juni de kerk weer geopend is. Dat is echter niet gebeurd naar aanleiding van een request van Fournier, De Graaff en Monsanto aan den gouverneur, om de redenen te vragen voor de opschorting der heilige diensten, de suspensie van den pastoor en het verbod aan de overige geestelijken, die zich op het eiland bevonden, om de geestelijke diensten te verrichten. Zulk een adres wordt in het gouvernements-journaal [2]) niet vermeld en is bij de ingekomen rekwesten niet te vinden [3]). Wel is er een verzoekschrift tegen de kerkmeesters, dat de gouverneur in den Raad van politie bracht maar ter wille van een vormbezwaar daarbuiten behandeling moest blijven.

Eenige dagen later wendde zich de geestelijke Salvador Garcia Ortigosa ook namens Serafin de Sevilla en Benita de Villavitiosa tot den gouverneur met verzoek om hun werkzaamheden, waarin zij reeds zestien dagen „gesuspendeerd" waren, weer te mogen uitoefenen [4]). Dit verzoek werd door den gouverneur aanstonds met de grootste welwillendheid ontvangen. De gouvernements-secretaris werd door den gouverneur dadelijk persoonlijk naar de kerkmeesters gezonden om het verzoek over te brengen. Prince ontmoette Fournier, die met het plan instemde, en ging daarna door naar de priesters om hun des gouverneurs tevredenheid over hun ijver te kennen te geven, met betuiging, dat het hem „niet dan zeer aangenaam (kon) zijn in de gelegenheid te wezen om den Godsdienst

[1]) T.a.p., bladz. 53.
[2]) Oud-archief, no. 241.
[3]) Id., no. 297.
[4]) Oud-archief, no. 314.

te bevorderen." De priesters werden „provisioneel en tot wederopzeggings toegelaten" [1]). Den volgenden dag werd Nicolaas de Busto op zijn verzoek aan hen toegevoegd [2]), en omdat geen der priesters pastoor wilde zijn, werd als zoodanig benoemd Pablo de Caspe [3]), echter zonder bevoegdheid om priesters aan te stellen zonder voorafgaande toestemming van den gouverneur. Eenige dagen later weigerde de gouverneur toelating aan Domingo Maestre en Phelipe Sanchis, omdat ook vergeleken met vroeger, de gemeente nu „genoegzaam met gekwalificeerde Geestelijken .... voorzien" was. Op het desbetreffend verzoek van de Kerkmeesters teekende de gouverneur tevens aan: „kan er echter een goede reden bestaan om ook deze toe te laten, stel ik mij desnoods daartegen geen partij [4]). En inderdaad is de gouverneur nog in dezelfde maand op deze weigering teruggekomen.

Ook tot aanvulling van het college der kerkmeesters was het intusschen gekomen. Alexander Meggi en Johan M. Krapf werden aan den gouverneur daartoe voorgedragen, die zich ertoe bepaalde de benoeming „te houden voor informatie en daarin, voor zoo veel zulks noodig is, te berusten" [5]).

De la Olleria heeft op des gouverneurs bevel om het eiland te verlaten den 9den geantwoord. Hij verklaarde het zijn plicht als „Katholiek" en als leeraar van den godsdienst om gehoorzaam te zijn aan de bevelen van de wettige overheid, en vroeg een paspoort naar Puerto-Rico [6]).

[1]) De gouverneur zegt in den desbetreffenden brief uitdrukkelijk, dat alleen Olleria was geschorst en „niet zij .... noch anderen die door ons niet waren geadmitteerd".

[2]) Oud-archief no. 314.

[3]) In het doopboek teekende hij aan, dat hij net het ambt van tijdelijk pastoor zich belast had, omdat hij door pater Olleria bij diens vertrek in diens rechten gedelegeerd was. Dahlhaus, *t.a.p.*, blz. 45.

[4]) Oud-archief, no. 314.

[5]) De gouverneur stelde hen dus niet aan, zooals Dahlhaus, *t.a.p.*, bladz. 53 zegt. Zie Oud-archief, nrs. 241, 314.

[6]) De Spaansche brief is te vinden in Oud-archief no. 314. Op de vertaling van Ricardo is met de hand van den gouverneur aangeteekend: „dit is een zeer onduidelijk (translaat)". Op 13 Juni kreeg De la Olleria uitstel op zijn verzoek, „onder voorwendsel van geen genoegzame secure gelegenheid naar Porto Rico" gedaan.

Op 's Koningsverjaardag, 24 Augustus 1824, viel de onderschout Dittinger door een geweerschot van zekeren A. Rampelenberg. Dahlhaus en Brusse leggen verband tusschen dit misdrijf en Dittingers optreden in den avond van 1 Juni, ik heb echter niet de minste aanwijzing kunnen vinden, die aannemelijk maakt, dat dit verband op iets anders dan overlevering berust. Rampelenberg gaf op dat hij, meenende, dat zijn geweer ongeladen was geweest, schertsenderwijs op Dittinger aangelegd had. Deze had echter twee kogels in de borst. —

Als wij nu nog eens nagelezen hebben wat Brusse en Simons omtrent deze gebeurtenissen vermelden, dan zullen wij moeten bekennen, dat zij ook hier weer er maar op los gefantaseerd hebben, en Cantz'laar groot onrecht aangedaan hebben. Het sluiten van de kerk en de gevolgen daarvan is hem niet toe te rekenen. En wat Dahlhaus betreft, Cantz'laars optreden tegen De la Olleria is, in de lijst van plaats en tijd bezien niet vreemd [1]). Het geeft geen reden hem te verdenken van eenige vooringenomenheid tegen de Roomsche kerk. Integendeel hij was er aanstonds op uit om de herderloosheid der gemeente op te heffen, die in plaats van één vijf „geadmitteerde" geestelijken kreeg.

De kerkmeesters De Graaf en Monsanto hebben nog onaangename oogenblikken gehad over het geding dat de fiskaal hen dadelijk begon aan te doen over de sluiting van de kerk in naam van den gouverneur, die daartoe geen last gegeven had. Bij hun ontslag kort na Niewindtskomst trachtten zij eerst nog van de kerk borgstelling te verkrijgen voor de schade, die zij door dit proces konden lijden [2]).

In dit geding is nog eens zonneklaar gebleken, dat het sluiten van kerk en pastorie zelfs niet stilzwijgend in de „suspensie" van De la Olleria kon opgesloten liggen. De

---

[1]) Wel om heel wat minder werd ds. Bosch ter verantwoording geroepen nl. over onaangename woorden, die hij in zijn preek aan het adres van den kapitein der artillerie P. C. Simon zou gesproken hebben.

[2]) Gouvernements-journaal 9 Sept. 1824. Oud-archief, no. 241.

gouverneur meldde den fiskaal voor diens conclusie van repliek uitdrukkelijk, dat hij in den avond van 1 Juni 1825 den kerkmeester De Graaff „op geenerlei wijze .... gelast, aangeraden of te verstaan gegeven (had,) dat hij den Pastoor uit de Pastorie zouden zetten of de kerk sluiten zoude"; de gouverneur had gemeend, dat behalve de geschorste nog een geestelijke aanwezig was, nl. Antonio Dias, 30 Mei 1822 als assistent van den pastoor toegelaten, en daarmee zou het sluiten van de kerk moeilijk te rijmen zijn geweest. [1])

Een half jaar later volgde het vonnis tegen de kerkmeesters. Tegen Monsanto werd de eisch ontzegd, daar hij geheel onschuldig was aan het gebeurde, als zijnde hij bevoegd zijn medekerkmeester te gelooven. Ook De Graaff kwam er boven alle verwachting goed af. Hij werd schuldig geacht aan „overschrijding der bevelen van het Gouvernement". Voor niet bewezen werd gehouden, dat hij te kwader trouw zou hebben gehandeld; hij had verzuimd zich bekend te maken met de bedoeling der gouvernementsorders, en die, zelfs volgens de uitlegging door hem daaraan gegeven, op een onbezonnen wijze uitgevoerd. En wat de straf voor dit verzuim betreft, werd overwogen, dat de kosten, die deze procedures hem hadden veroorzaakt „óp zich zelve reeds eene genoegzame som belopen om als poene te worden opgelegd." Er werden soms wonderlijke vonnissen gestreken onder het oud-Hollandsche recht, maar dit was toch gelukkig ook het juridisch gevoel van den fiskaal te machtig, en de gouverneur vond het een zonderlinge straf, niet evenredig aan de schuld. Toch schijnt De Graaff er nog last genoeg van gehad te hebben. *De Curaçaosche courant* van 31 Mei 1828 bevat een brief van den Staatsraad Stratenus van 25 Oct. 1827 aan D. de Graaff, apotheker te Curaçao, in antwoord op diens verzoekschrift aan den Koning. Daarin wordt gezegd, dat de zaak, waarin 20 Mei 1825 vonnis is gewezen „geen onderwerp van onderzoek bij Zijne Majesteit worden kan; doch dat de blaam, welke de rekestrant veronderstelt, dat door

---

[1]) Gouvernements-journaal 12 October 1824. Oud-archief, id.

de bedoelde procedures op zijnen goeden naam is gekomen door het vonnis zelve, waarbij aan den fiscaal zijne eisch is ontzegd, ten eenenmale is weggenomen; zijnde wijder aan voornoemde Gouvernerneur onverlet gelaten, om, wanneer zulks kan te pas komen, den rekestrant van tijd tot tijd in zoodanige burgerlijke Commissiën te benoemen, als welke kunnen geacht worden hem in het oog zijner medeingezetenen, evenals vroeger, gunstig te doen voorkomen."

Amsterdam, 16 Juni 1926.

DE OPKOMST VAN CURAÇAO

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

§ 1. *Curaçao als wereldhaven*

„Evengoed als Singapore het middelpunt der kustvaart „van den omliggenden archipel en de grootste over- „scheephaven van Oost-Azië is geworden, zal het mogelijk „zijn *Curaçao* te maken tot *stapelplaats* van Columbia, „Venezuela en Haiti en tot *overscheephaven* voor alle groot „transatlantische lijnen."

Dit waren de woorden van den civiel ingenieur J. C. Loman in zijn lezing op 11 Mei 1908 in eene bijeenkomst van de groep Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond, welke lezing als uitgave No. 3 van die groep in druk werd verspreid onder den titel: De toekomst van Curaçao als Nederlandsche wereldhaven in West-Indië.

Er was toen nog geen sprake van vestiging van een der machtigste lichamen, welke het slapende Curaçao als een prins uit het tooversprookje uit zijn slaap zou doen ontwaken. De spreker dacht toen alleen aan de ontwikkeling van de schoone haven van Willemstad, in verband met de aanstaande opening van het Panamakanaal in 1914. En al is op dien grond de vooruitgang van Curaçao, naar de bespiegelingen van den geestdriftigen spreker met zijn vèrzienden blik niet tot stand gekomen, toch is grootendeels de opkomst van Curaçao te danken aan de *natuurlijke haven* van haar hoofdstad aan de Annabaai, welke, in verband met de *gunstige ligging* nabij het groote vasteland van Zuid-Amerika, voornamelijk Venezuela, de reden werd voor de Koninklijke Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Ned.-Indië, om zich op dat eiland te vestigen.

St. Eustatius, de vervallen grootheid de „golden rock", uit het verleden, Curaçao het eiland met een gouden toekomst!

§ 2. *Ligging van Curaçao*

Curaçao, groot ongeveer 550 K.M.², dat is ongeveer $^1/_5$ van de grootte van Noord-Holland, is gelegen tusschen de eilanden Aruba en Bonaire, op een afstand onderscheidelijk van 60 en 40 K.M. Het ligt op één lijn met Colon en Panama in de Caribische zee als hoofdeiland der 3 benedenwindsche Nederlandsche eilanden. Schepen van of langs Zuid-Amerika's Noord- en Oostkust en Zuid-Afrika, op weg naar het Panamakanaal moeten Curaçao voorbij varen. Het eiland ligt tegenover de havens van Columbia en Venezuela, waaruit altijd veel en kostbare lading wordt in- en uitgevoerd, doch welke havens niet alle voldoende diepte hebben voor groote schepen. Maracaibo, vlak over Curaçao heeft een haveningang van slechts enkele voeten diepte. De schepen zijn bovendien afhankelijk van het getij. Curaçao is dus, evenals Singapore voor Oost-Indië, de aangewezen stapelplaats voor de kustvaart op deze havens. Aan de noordzijde van de haven van Curaçao bevindt zich het Schottegat, een zeer grillig gevormde kom, met tal van eilandjes, inhammen en riffen, alsmede een ruime en diepe ankerplaats, zelfs voor de grootste zeeschepen.

§ 3. *Betrekkingen met Venezuela*

Eenmaal heeft wijlen President Castro de vaart van de Venezolaansche havens op Curaçao vernietigd. Dat was voor onze kolonie een zware slag. Castro's handelwijze veroorzaakte internationale verwikkelingen en was oorzaak, dat de diplomatieke betrekkingen met dit land werden verbroken. In 1908 moest onze scheepsmacht in de Caribische zee optreden (26 Nov.—23 Dec.). Er werden 2 aan Venezuela toebehoorende kustwachtersvaartuigen naar Curaçao opgebracht. Op 19 April werd het protocol, om

de diplomatieke betrekkingen met dat land te herstellen, geteekend. Venezuela heeft het belang van een bloeiend Curaçao begrepen. Als buitengewoon gezant en gevolmachtigd Minister is thans in Carácas gevestigd de heer W. G. E. d'Artillact Brill, terwijl 6 Nederlandsche Consuls ons land in Venezuela vertegenwoordigen.

§ 4. *Vestiging van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië*

Venezuela heeft, voornamelijk in de omstreken van Maracaibo, rijke petroleumbronnen. Verscheidene maatschappijen voor de winning der ruwe olie zijn in dat land opgericht. Twee hunner, de Carribean Petroleum Company en de Venezuela Oil Concessions Limited, exploiteert de bovengenoemde maatschappij, ook genoemd de Bataafsche. Een derde maatschappij, de Colon Development Company, welke nog niet werkt, behoort ook tot deze groep. De Bataafsche richtte in 1916 op: de Curaçaosche Petroleummaatschappij met een kapitaal van vier millioen gulden. Voor de verwerking van de in Venezuela gewonnen olie koos de maatschappij, voorzoover deze niet in het land zelve geplaatst kon worden, Curaçao uit. Groote bouwwerken waren noodig om de rijke hoeveelheid olie uit Venezuela te verwerken, o. m. een tankpark en een raffinaderij. Bovendien zou van Curaçao een bunkerstation worden gemaakt. Met groote doortastendheid werkte de maatschappij haar plannen uit en vergrootte haar kapitaal in 1919 tot zeven en een half millioen gulden. Op 9 Maart 1925 werd in Curaçao de acte van oprichting verleden van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, gevestigd te Willemstad, met een kapitaal van 30 millioen gulden. Zij heeft ten doel de uitoefening van het petroleumbedrijf in zijn vollen omvang en derhalve het opsporen en exploiteeren van petroleumbronnen en met petroleum verwante delfstoffen, de bereiding der daaruit te winnen producten, den handel in olie en de daaruit verkregen producten, het exploiteeren van olie-

raffinaderijen en voor alles, wat tot bereiking van dit doel nuttig of noodig is of daarmede in den ruimsten zin des woords verband houdt, hieronder begrepen het medewerken tot de oprichting van en/of het deelnemen in naamlooze of andere vennootschappen of ondernemingen die een soorgelijk of verwant doel hebben. De C. P. I. M. nam het geheele bedrijf, benevens al hare daar aan verbonden rechten en verplichtingen van de C. P. M over.

§ 5. *Aankoopen door de Bataafsche*

a. *Industrieterrein.* Een der eerste daden van de maatschappij was de aankoop van het verlaten schiereiland Asiento in het Schottegat over de St. Annabaai om haar fabrieken op te richten. Een blik op het eiland Asiento, zooals het zich eind 1924 vertoonde, na de groote ontplooiïng van het bedrijf, geeft bijgaande foto.

b. *Watervoorziening.* Behalve het genoemde eiland kocht de maatschappij van den heer Perret Gentil de groote, waterrijke landbouw- en veeteelt plantage „Groot St. Joris" voor *ƒ* 125 000, teneinde in de naaste toekomst over voldoende zoetwater te kunnen beschikken voor haar raffinaderij. Curaçao is een waterarm eiland. De regenval is zeer gering, zoodat voor een grootbedrijf als het onderhavige, watervoorziening van het grootste belang is. Tevens wordt de aandacht thans besteed aan het zooveel mogelijk vervangen van zoet- door zoutwater, voor koelingsdoeleinden. Dagelijks wordt door een pijpleiding ongeveer 700 ton water naar het emplacement gevoerd van plantage *Zapate.* Het waterreservoir aldaar kan 16 millioen L. water bergen. Door middel van Amerikaansche windmolens wordt dit reservoir uit 15 waterputten gevuld.

c. *Woningvraagstuk.* Naast het eiland Asiento ligt 't eilandje *Negropont.* Daarop zijn een aantal keurig gebouwde huizen verrezen voor technische beambten bestemd. De maatschappij heeft het welzijn harer employé's wel in het oog gehouden en gezorgd voor ontspanning. Een tennis- en golfbaan zijn aangelegd. Er is een goed

badhuis, terwijl voor het personeel een keurig clubhuis op 30 December 1922 is geopend, dat gelegenheid tot rust en ontspanning biedt.

In beginsel heeft de C. P. I. M. besloten voor al haar personeel geheele reeksen van moderne geriefelijke woningen te bouwen. Het woningvraagstuk van Curaçao zal tengevolge daarvan in de toekomst grootendeels worden opgelost, aangezien de huizennood in Curaçao zeer groot is en de overdrevenste huurprijzen worden geëischt. Ontzaglijke kosten zullen daarmede gemoeid zijn. De maatschappij heeft overvloed van bouwterrein te harer beschikking. Het geheele plateau van den berg van Schaarloo is haar eigendom en achter Motet op en tegen den berg van Otrabanda, heeft zij nog groote terreinen liggen.

§ 6. *Bouwwerken en vloot*

De belangrijkste werken welke bij de vestiging moesten worden uitgevoerd waren de bouw van een *tankpark*, een *raffinaderij*, een *droogdok*, een *smeeroliefabriek* en een *vloot*.

a. *Het tankpark*. De bouw van stalen tanks werd opgedragen aan de Delftsche Pletterij L.J . Enthoven & Co., welke bij contract eerst 41 stuks afleverde. Bij de volgende overeenkomst werden door de N.V. Swarttouws Constructiewerkplaatsen en Machinefabriek te Schiedam nog 100 tanks voltooid. De grootste tanks hebben 33 M. diameter bij 16 M. hoogte en een inhoud van 16 millioen Liter. De meeste zijn echter kleiner. Bedroeg de opslagruimte in tanks in 1919 nog slechts 80.000 M^3., in 1923 was deze aangegroeid tot 109.000 M^3. en in 1925 tot 548.000 M_8. Op 1 Januari 1926 was nog in aanbouw een opslagruimte groot 171.000 M^3. De maatschappij beschikt thans reeds over een opslagruimte, welke de grootste raffinaderij der wereld evenaardt. De fabrieken hebben bewezen goed en degelijk werk te kunnen leveren en hielden haar Nederlandschen naam hoog. Na het beëindigen van het contract kocht de C. P. I. M. de gebouwen, machdnes, hijschtoestellen en kranen en den geheelen voorraad pneumatische hamers. De „Isla" zal zelf nu zijn eigen tanks verder afbouwen.

b. *Raffinaderij.* De raffinaderij spreekt eveneens ten gunste van Nederlandsche ingenieurskunst. Duizenden werklieden vonden bij den bouw hun brood, zoowel Nederlandsche als Amerikaansche. De leiding van deze nationale onderneming was evenwel Nederlandsch. Een blik op de kraakinstallatie geeft een der foto's. Het systeem, waarnaar wordt gewerkt, is een patent in het bezit van de Koninklijke Shellgroep. De ruwe olie uit Venezuela wordt in Curaçao geraffineerd. De producten, welke thans kunnen worden verkregen zijn residu, petroleum, gasolie, gasoline, benzine, ruwe olie, smeerolie, dieselolie, machineolie en sedert korten tijd petroleumcokes, welke steenkolen vervangen en groote hitte geven. Op 21 Mel 1918 werd de raffinaderij in gebruik gesteld. Dat jaar werd aangevoerd 21.000 ton ruwe olie. De verkoop der producten had in Curaçao met goed gevolg plaats, zoodat in 1919 met uitvoer naar omliggende landen werd aangevangen. Had die behalve residu in 1919 nog slechts een waarde van ƒ 30000, in 1920 was het reeds gestegen tot ƒ 128.227. De residu-olie steeg van 1919 van 25.000 ton met een waarde van 700.000 tot bijna 95.000 ton in 1920 ter waarde van bijna 4 millioen gulden. In 1921 werd dagelijks 400 ton ruwe olie verwerkt, in Juli 1925 5500 ton en einde 1925: 6500 ton. De maatschappij verwerkt met haar moderne fabriek thans ongeveer 10.000 ton ruwe olie, nu de nieuwe trumblesplants op Asiento in gebruik zijn genomen. Werken tot verdere verhooging van het destillatie-vermogen, zoowel voor ruwe als voor zware destillaten, zijn in uitvoering.

c. *Droogdok.* Sedert 1883 bestonden er plannen in Curaçao om een vast droogdok te maken, doch zij kwamen nimmer tot uitvoering. Er is een dok in St. Thomas, Colon, Puerto Cabello en Trinidad, doch de C. P. M. heeft ten slotte ook dit vraagstuk, voor haar van groote beteekenis, opgelost. Het Koloniaal Gouvernement heeft haar in Augustus 1925 vergunning verleend tot het plaatsen van een droogdok in het Schottegat, ten W. van het schiereiland Asiento en ten O. van het eilandje Valentijn. De maatschappij zal vermoedelijk ook andere schepen

dan die van haar zelve toestaan daarvan gebruik te maken.

Het dok is gebouwd door de scheepsbouwwerf Nieuwe Waterweg te Schiedam. Het is 287′ 5½ lang, 76′ 6″ breed en 8′ 7″ hol, met een diepgang van ongeveer 3½′ en heeft een lichtvermogen van 3000 ton De sleepboot „Roode Zee" heeft het in Mei, geheel gemonteerd, over den 4200 mijl langen afstand naar Curaçao gesleept. Op 22 Juli is het Koningin-Wilhelminadok in Curaçao aangekomen.

c. *De vloot van de Curaçaosche Scheepvaartmaatschappij.* De eerste ruwe olie werd in houten lichters aangevoerd uit Venezuela, aangezien de uit Amerika bestelde ijzeren schepen in den oorlogstijd niet konden worden afgeleverd. In 1918 werd opgericht de *Curaçaosche Scheepvaartmaatschappij.* Deze maatschappij is een onderdeel van de C. P. I. en exploiteert thans 18 tankolieschepen, 25 sleepbooten en 1 vrachtboot. Na de houten lichters kwamen de tankschepen; de oudere booten, de z.g. monitors, werden geleidelijk uit de vaart genomen. De tankvloot is thans uitgebreid tot 18 schepen. Iederen morgen komen geregeld 4 olietankschepen met ruwe olie uit Maracaibo, Willemstad binnen. De reis heen en weer duurt 4 dagen. Er zijn dan 16 booten in de vaart. Elke 4 maanden gaat een schip dokken om te worden schoongemaakt. Vier der booten zijn voorzien van een draadlooze inrichting. De laatste tankboot, de „Maxima", groot 2300 ton, werd 5 Februari afgeleverd. Deze kwam uit Nederland, zoodat thans de geheele vloot kompleet afgebouwd en geleverd is. Aanvankelijk hadden deze onder Nederlandsche vlag varende schepen tal van vreemdelingen als gezagvoerders en officieren in dienst, hetgeen een grief was van de vereeniging van Nederlandsche gezagvoerders en stuurlieden ter koopvaardij. Geleidelijk werden de Engelschen en Russen door Nederlanders vervangen

d. Smeeroliefabriek. Binnenkort zal men op Asiento eegeheel nieuwe smeeroliefabriek in werking stellen en tevens zal worden aangevangen met den bouw van een complex z.g. cracking-installaties voor de fabricage van pressure-gasoline. Volgens den Gouverneur van Curaçao is de

fabriek met al haar nevenfabrieken langzamerhand een der grootste ter wereld geworden!

e. *Blik- en kistenfabriek.* Nog kan worden vermeld, dat de maatschappij een eigen blik- en kistenfabriek heeft, waar de noodige verpakkingsmiddelen worden vervaardigd, ook voor den uitvoer harer producten naar omliggende landen.

§ 7. *Bunkerstation en Toeristenhaven*

De vestiging van het petroleumbedrijf heeft Willemstad eveneens tot een bunkerstation, een aanloophaven gemaakt. De scheepvaartbeweging van de haven vertoont dan ook een ongekend beeld van leven en vertier. Met verschillende stoomvaartmaatschappijen zijn overeenkomsten aangegaan om stookolie als vloeibare brandstof te leveren. De K. W. I. M. moet het voornemen hebben om haar geheele vloot op Curaçao van stookolie te laten voorzien. De C. P. I. M. heeft thans een 7tal steigers, waar gelegenheid is voor groote stoomschepen om te bunkeren. Schepen van allerlei landen en nationaliteit doen thans Willemstad aan. Het verslag van Bestuur en Staat over 1924 (het laatst verschenen) vermeldt niet minder dan 36 landen van herkomst of van bestemming! Het is niet onaardig de bonte schakeering der landen voor het oog te laten voorbijgaan. Het waren: Nederland, Columbia, Denemarken, Dominica,, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Italië, Japan, Mexico, Noord-Amerika, Noorwegen, Panama, Spanje, Venezuela en Zweden. In 1924 deden 8 oorlogschepen en jachten van vreemde naties Curaçao aan. Wij lezen o.a. dat 2 Juni 1926 een glorierijke dag was in de havenbeweging van Willemstad, Alle beschikbare aanlegruimte was bezet en het moet voor de passagiers wel een schitterende aanblik zijn geweest en hun een grooten indruk hebben gegeven van de havenbeweging. Zonder de schepen van de C. S. M. lagen er 1 Noorsch, 1 Deensch, 4 Engelsche, 6 Duitsche, 1 Italiaansch, 6 Hollandsche en 3 Amerikaansche schepen met een gezamenlijken inhoud van 106.587 M^3., 20 stoom-sche-

pen van verschillende nationaliteit, behalve de Islavloot! Tal van stoomvaartlijnen nemen Curaçao in hun vaarplan op, zoodat we wel terecht mogen zeggen, dat Curaçao een Nederlandsche wereldhaven in West-Indië is, waar meer schepen en met meer tonnenmaat in 1925 binnenvielen dan in Amsterdam! Werden in 1919 nog slechts 12 schepen van brandstof voorzien, thans zal Curaçao zijn eenmaal gevestigden naam als bunkerstation wel behouden, zoolang stookolie als brandstof wordt gebruikt.

Duizenden toeristen bezoeken het eiland. In Maart dezes jaars alleen 7 booten met 2616 toeristen. Het behoeft geen betoog, dat zulks de stad niet weinig ten goede komt.

Ten gerieve van groote stoomschepen, die de haven niet kunnen of willen binnenloopen, heeft de C. P. I. M. terreinen aan de Carascasbaai in erfpacht gekregen. De havenverbetering, welke het Gouvernement geaarzeld heeft uit te voeren, heeft de C. S. M. met doortastendheid ter hand genomen.

§ 8. *Arbeiders*

Vanzelf hebben een groot aantal arbeiders bij de C. P. I. M. werk gevonden. Toch baarde de voorziening aan werklieden steeds zorg, vooral de laatste jaren, daar als gevolg van de uitvoering van vele nieuwe bouwwerken, de beschikking over een aanzienlijk grooter aantal arbeidskrachten werd vereischt. In het bedrijf waren werkzaam:

	Employees.	arbeiders.
1919	45	196
1920	53	989
1925	136	2435

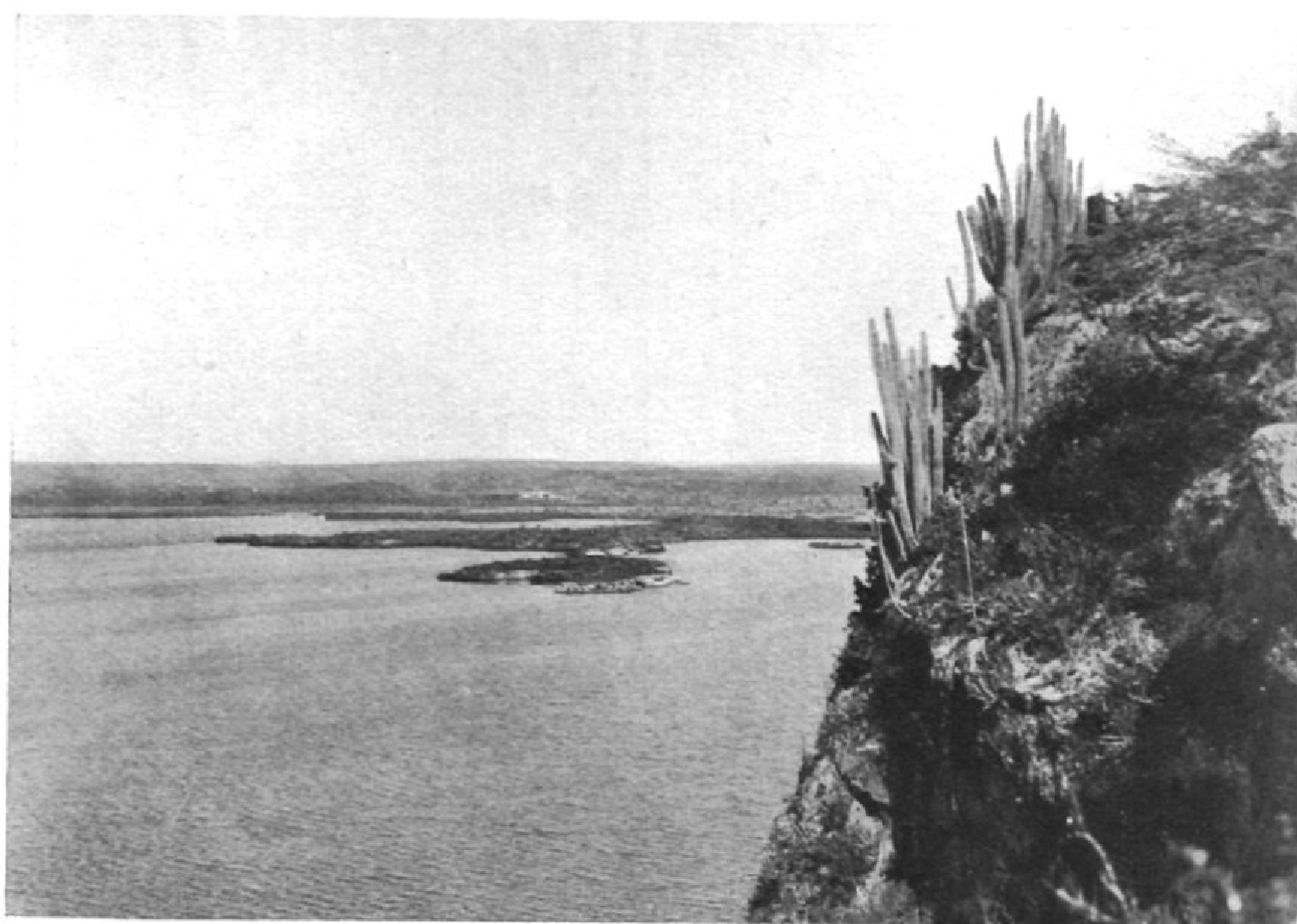
Op de eilanden Aruba en Bonaire werden werklieden aangeworven. Sinds het begin van 1926 hebben 800 werklieden van Bonaire op de „Isla" werk gevonden. Een groot aantal Curaçaoenaars was de laatste jaren naar Cuba getrokken, in verband met de suikercultuur aldaar. In korten tijd heeft de Gouverneur van Curaçao ongeveer 1000 Curaçaoenaars naar huis en hof doen terugkeeren. Curaçao haalt zijn schaapjes binnen! Ook van Suriname zijn de

laatste jaren tal van ambachtslieden weggetrokken, die bij de C. P. I. M. goed werk hebben gevonden. Zoo langzamerhand moet dit wel een paar honderd bedragen. Nog kan worden vermeld dat in 1924 — volgens het verslag van Bestuur en Staat — een som van rond ƒ 177.000.— 's maands aan fabrieksarbeiders en scheepsvolk wordt uitbetaald.

Slotwoord. Ik zou mijn taak als geëindigd kunnen beschouwen om den reusachtigen vooruitgang te beschrijven van ons eiland Curaçao, welke te danken is aan een der grootste Nederlandsche ondernemingen, die mij bereidwillig een aantal foto's afstond, welke dit artikel verluchten, ware het niet dat met een enkel woord dient te worden aangestipt dat de opbloei van onze Westindische Kolonie in de Caribische zee, tal van nieuwe industrieën deed ontstaan en uitbreiden als een noodzakelijk gevolg .Genoemd mogen worden de uitbreiding van „huisvlijt", de ijsfabriek en de cement-industrie, de vestiging van een Nederlandschen boekhandel — de firma Sluyter — van een stoomwasscherij en de totstandkoming van de verbinding met korten golfzender met Ned.-Indië over een afstand van 20.000 K.M. geleverd door de Ned. Seintoestellenfapriek te Hilversum.

Door het drukke scheepvaartverkeer zal niet kunnen uitblijven, dat Curaçao zal moeten voorzien in de proviandeering der vele booten met bevroren vleesch, vruchten, groenten, eieren en andere levensmiddelen, terwijl voorts de oprichting van een waterleiding en van een Departement voor den havendienst en het loodswezen noodzakelijk zal blijken.

Curaçao is niet te koop, ook niet voor Venezuela, dat bijna een halve eeuw daarnaar een bod deed!

1. EEN BROK CURACAO'SCH LANDSCHAP.

2. FABRIEK ISLA IN 1924.

STATISTIEKEN.

I

HAVENBEWEGING VAN CURAÇAO

Jaar	Aantal Stoomschepen	Inhoud in M^3 bruto	Aantal Zeilschepen	Inhoud in M^3 bruto
1912	410	2.503.499	1018	119.661
1913	415	2.829.601	1071	122.384
1914	383	2.697.972	1068	125.078
1915	332	2.111.083	1024	128.590
1916	314	1.992.645	1325	155.503
1917 [1])	317	1.030.114	1505	169.830
1918 [1])	248	0.680.753	1497	198.336
1919	384	2.142.310	1294	212.243
1920	578	3.560.578	1066	281.108
1921	890	3.958.829	1172	228.968
1922	1182	5.308.487	1241	169.952
1923	1480	7.467.413	1276	296.606
1924	1791	12.263.060	1384	383.246
1925	2129	18.746.137	1340	290.128

Tezamen 1925: 3469 schepen met een bruto inhoudsmaat van 19.036.165 of 6.723.023 bruto register ton.

[1]) Netto inhoudsmaat.

II

Ontvangen Loodsgelden

1913	*f* 34.461
1919	- 40.405
1920	- 55.748
1921	- 60.000
1922	- 75.142
1923	- 181.788
1924	- 179.762
1925	- 231.392

III

A. UITVOER VAN PETROLEUM-PRODUCTEN IN HOEVEELHEDEN

Artikel	Eenheid	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924
Olie-Residu	1000 K.G.	6015	24102	94874	167080	269421	435686	543087
Petroleum	L	—	22096	150748	5020424	12851422	6086671	3924966
Gas	1000 K.G.	—	—	—	—	1056	132	1490
Gasoline	L	—	140472	287734	4808730	15092786	17197028	30739554
Benzine	1000 L.	—	—	—	6013	—	—	1298
Ruwe Olie	1000 K.G.	—	—	—	—	—	69459	385868
Smeer-Olie	"	—	—	—	—	—	63576	12259128
Diesel-Olie	" L	—	—	—	—	—	—	269953

B. UITVOER VAN PETROLEUM-PRODUCTEN IN WAARDE

Artikel	Waarde in f.	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924
Olie-Residu		180524	701633	3907393	5333220	5523312	8596462	11285340
Petroleum		—	3397	35337	828470	1393438	648104	533385
Gas		—	—	—	—	35910	4721	67501
Gasoline		—	31243	92890	1553760	3294702	3844119	5383481
Benzine		—	—	—	1202581	—	—	—
Ruwe Olie		—	—	—	—	—	1278277	8764091
Smeer-Olie		—	—	—	—	—	7540	1322242
Diesel-Olie		—	—	—	—	—	—	8962
Machine-Olie								162269
		180524	736273	4035620	8918031	10247362	14379223	27527281

IV

DOORVOER VAN HET EILAND CURAÇAO IN 1000 K.G.

1914	55.259
1915	66.345
1916	67.647
1917	55.320
1918	45.343
1919	72.478
1920	61.796
1921	55.026
1922	67.723
1923	66.286
1924	76.090

V

UITVOER VAN HET EILAND CURAÇAO IN 1000 TALLEN GULDENS

1910	ƒ 371
1911	- 1781
1912	- 1656
1913	- 1627
1914	- 1541
1915	- 1810
1916	- 1841
1917	- 2290
1918	- 1897
1919	- 4195
1920	- 9880
1921	- 12.690
1922	- 13.826
1923	- 18.139
1924	- 31.625

VI

POSTERIJEN

	ontvangen van het buitenland	verzonden naar het buitenland
1920	134.446	28.249
1921	140.712	25.051
1922	150.280	26.078
1923	173.602	30.966
1924	165.971	55.510

VII

AANVOER VAN RUW OLIE IN CURAÇAO UIT VENEZUELA.

	K.G. TON	WAARDE
1921	207.656	ƒ 7.344.522
1922	292.311	- 8.884.747
1923	551.171	- 16.736.222
1924	1.165.385	- 29.691.133
1925	1.894.000	- 48.000.000 (ruw geschat naar de waarde van 1924).

VOORWAARDELIJKE VEROORDEELING

DOOR

MR. O. E. G. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM

Nu bij de behandeling van de begrooting voor 1925 (o. m. in het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs) wederom de hoop werd uitgesproken, dat het Surinaamsche Bestuur zal overgaan tot het treffen van maatregelen, opdat eindelijk de voorwaardelijke veroordeeling in de strafwetgeving zal worden opgenomen, moge over deze quaestie hieronder het een en ander worden gezegd.

Het verlangen naar dit instituut is alreede verschillende jaren geleden tot uiting gekomen. Reeds wordt daarover gesproken in het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs [1]) voor de Surinaamsche begrooting van 1917. Toen maakte slechts één lid, hoewel in principe voorstander, bezwaar tegen de invoering van het stelsel, omdat particuliere vereenigingen en stichtingen van hulp en steun aan veroordeelden benevens eenige vorm van reclasseering ontbraken. De andere leden waren voorstanders van het instituut wegens de gebrekkige inrichting der gevangenissen, waardoor het onmogelijk was, jeugdige personen aan den slechten invloed van verkeerde elementen te onttrekken, terwijl een hunner vermoedde, dat de kerkelijke besturen en particulieren wel zouden helpen en een ander wees op Britsch Guyana, waar b.v. een vereeniging als „Pro Juventute" evenmin bestond en toch het instituut der voorwaardelijke veroordeeling reeds geruimen tijd toepassing vond. Hieruit blijkt, dat men zich

[1]) 1916/17 no. 15 d.d. 28 Juli 1926, Handelingen der Koloniale Staten 1915/16 bijlage 46.

toen ter tijd dit instituut in hoofdzaak dacht als middel tot reclasseering van jeugdige delinquenten.

Een ruimer en meer algemeen standpunt wordt ingenomen door de Commissie van Rapporteurs voor de begrooting van 1927 [1]), die zich afvraagt, waarom de Procureur Generaal wel toezicht houdt op de naleving van voorwaarden, door den Gouverneur gesteld (voorwaardelijke invrijheidstelling), doch niet op die, door den Rechter gesteld (voorwaardelijke veroordeeling). Hier wordt niet scherp onderscheiden tusschen het verschillend karakter dezer beide instituten en niet goed verstaan de taak, welke het Openbaar Ministerie ten dezen heeft te vervullen. Deze taak toch bestaat — voor zoover hier van belang — in het tenuitvoerleggen van de straf. Daarmede is in het geval der toepassing van de voorwaardelijke invrijheidstelling reeds een aanvang gemaakt. Logisch is dus, dat het orgaan, met die tenuitvoerlegging belast, scherp toeziet, opdat deze terstond kan worden voortgezet, zoodra de voorwaarden, waaronder zij werd opgeschort, niet worden nageleefd. Bij de voorwaardelijke veroordeeling daarentegen is van tenuitvoerlegging nog geen sprake en komt het daartoe eerst na een onherroepelijke veroordeeling wegens een ander strafbaar feit. Automatisch neemt dus als het ware het Openbaar Ministerie kennis van het niet vervuld zijn der door den Rechter gestelde voorwaarden, waarna dan alsnog tot tenuitvoerlegging dier voorwaardelijk opgelegde straf wordt overgegaan.

Iets anders is de opmerking, welke werd gemaakt in de openbare vergadering der Koloniale Staten van 1 Juli 1925 bij de behandeling van de Verordening tot wijziging en aanvulling van het Wetboek van Strafrecht voor de Kolonie Suriname met betrekking tot de uitlokking [2]). Toen werd betreurd de intrekking van het ontwerp omtrent de voorwaardelijke veroordeeling en de aandacht gevestigd op den voogdijraad, die blijkens de Verordening op de geldboete en de voorwaardelijke invrijheidstelling toeziet op de naleving van de daarbij gestelde voorwaar-

[1]) Voorloopig Verslag d.d. 12 Augustus 1926.
[2]) Handelingen 1924/25 no. 24.

den. Men vroeg zich toen af, waarom dit door dien voogdijraad ook niet kon geschieden ten aanzien van de bij de voorwaardelijke veroordeeling gestelde voorwaarden. Deze vraag is alleszins gemotiveerd en hieraan zou zeker bij invoering van het instituut aandacht moeten worden geschonken.

Ook „De Surinamer" houdt zich in een tweetal artikelen onder het opschrift „Voorwaardelijke Veroordeeling" met deze quaestie bezig [1]) naar aanleiding van het besluit van het Koloniaal Bestuur, blijkens de begrootingsstukken voor 1926, om het ontwerp, dat deze materie regelde, terug te nemen en wel hoofdzakelijk wegens het ongunstig oordeel daarover in Oost-Indië. De schrijver dezer artikelen bespreekt in dit verband een citaat van Mr. Hijmans, hoofd van het gevangeniswezen aldaar, opgenomen in de Memorie van Antwoord van den Gouverneur tot die begrooting en stelt zich op het standpunt, dat eerst, wanneer mocht blijken, dat Indië en Suriname met betrekking tot deze quaestie in maatschappelijk opzicht gelijk te stellen zouden zijn, voorwaardelijke veroordeeling voor Suriname geen zin zou hebben op grond van de daartegen in Indië aangevoerde bezwaren. Volgens hem kunnen zij echter niet op één lijn worden gesteld en is de Surinaamsche bevolking voor de toepassing van dit instituut wel rijp, voor welke meening hij steun meent te vinden bij leden van de Koloniale Staten en de Balie. Deze opvatting grondt hij op een drietal argumenten.

Ten eerste acht hij de westersche begrippen en de westersche beschaving in Suriname voldoende doorgedrongen, dat het gros der bevolking begrip heeft van de bedoeling van het instituut.

Dan is hij niet bevreesd voor het verwijt van klassejustitie, wijl daarvoor de massa der bevolking te talrijk en te bont van samenstelling is.

Tenslotte zal volgens hem ook de reclasseering in Suriname gemakkelijk wezen, daar alles zich vrijwel op Pa-

---

[1]) Nrs. 21 en 22 van jaargang XXXIII d.d. 14 en 18 Maart 1926.

ramaribo concentreert en controle zeer wel mogelijk is.

Eenig optimisme is voorwaar in deze beschouwingen niet te miskennen, een optimisme echter, dat helaas behoort tot de oppervlakkige soort, welke de bezwaren, die men niet wil zien, wegredeneert, maar daarom voor een ernstige behandeling der quaestie weinig waarde heeft.

Het eerste argument is in zijn algemeenheid zeker niet juist. Met uitzondering der beste elementen onder de Europeanen, Britsch-Indiërs en Creolen zal eerder het gros der bevolking het instituut niet begrijpen en juist geneigd zijn tot de overtuiging, dat de overtreding nog zoo erg niet was en de dader daaraan geen schuld had, want anders zou de rechter hem toch wel hebben gestraft. Want dit is kenschetsend voor zelfs de meeste veroordeelden in Nederland en vermoedelijk wel overal in de wereld, dat een voorwaardelijk veroordeelde zoo moeilijk de gedachte is bij te brengen, dat hij inderdaad veroordeeld is. Hiervan zou menig reclasseeringsambtenaar treffende staaltjes kunnen vertellen!

Wat het tweede argument betreft, lijkt mij integendeel de kans op het verwijt van klassejustitie zeer groot, daar juist de bovengenoemde beste elementen voor de toepassing van dezen maatregel in aanmerking zullen komen, wijl zij alleen geacht kunnen worden, de bedoeling daarvan te verstaan.

Dat tenslotte de reclasseering in Suriname, in aanmerking genomen de mentaliteit der Creolen en der Aziaten, zoo eenvoudig verwezenlijkt zou kunnen worden, zal een kenner van de toestanden aldaar zeker niet durven beweren.

Ook bij de behandeling van het ontwerp in den Volksraad van Nederlandsch-Indië in 1925 werden o.a. als bezwaren naar voren gebracht, dat de bevolking het instituut niet zoude begrijpen en dat ongelijkmatige toepassing zou leiden tot het verwijt van klassejustitie. Van de zijde der voorstanders van de invoering van het stelsel in Oost-Indië wordt wel getracht, deze en eenige andere bezwaren te ontzenuwen, doch ook daar wordt twijfel

geuit, of de voorwaardelijke veroordeeling in de practijk wel tot haar recht zal komen. [1])

Het is dan ook volkomen begrijpelijk, dat het Surinaamsche Gouvernement tot de invoering van dit instituut niet wenscht over te gaan en zeer verstandig is het, dat op het voetspoor van de Nederlandsche Wet van 29 Juli 1925 S. 314 voor den Rechter de mogelijkheid is geschapen, in bepaalde gevallen de principale vrijheidsstraf te vervangen door een geldboete. Er kunnen zich inderdaad gevallen en omstandigheden voordoen, waarbij veroordeeling tot een vrijheidsstraf ongewenscht zou zijn. Dan is een dergelijke oplossing veel beter dan het ook in Europeesche landen vaak verwarring en verslapping veroorzakende instituut der voorwaardelijke veroordeeling.

In verband met de mogelijkheid van sterke toeneming van het aantal Javaansche inwoners in de kolonie tengevolge van de uitbreiding van ondernemingen volgens het plan van het request met nota van den Ondernemersraad voor Suriname, waardoor de bevolking van die kolonie binnen afzienbaren tijd voor het grootste gedeelte uit Javanen zal bestaan, is het geboden, rekening te houden met de bezwaren, welke tegen de invoering der voorwaardelijke veroordeeling ook in Nederlandsch-Indië zijn te berde gebracht en nu dat instituut aldaar toch is ingevoerd, althans eerst eens de werking daarvan aldaar af te wachten, alvorens nader te overwegen, of men daartoe ook in Suriname zal overgaan.

Bloemendaal, September 1926.

---

[1]) Zoo b.v. de medewerker van de „Perniagaän", die zich „Bebe" teekent in het nummer van 4 Januari 1926, besproken in „Koloniaal Weekblad" nrs. 32 en 33 van 12 en 19 Augustus 1926 in de rubriek „Uit de Inlandsche Pers". Ook het artikel van Mr. W. H. van Helsdingen, getiteld „Voorwaardelijke Veroordeeling" in „Indisch Tijdschrift van het Recht", Deel 123 aflevering 2, dat een belangwekkende studie over dit onderwerp levert, bevat niet een overtuigende weerlegging der hoofdbezwaren.

NOTE ON WORDS USED BY SOUTH AMERICAN INDIANS FOR BANANA

BY

THOMAS E. PENARD

In his "Comparative ethnographical studies" Dr. Erland Nordenskiöld [1]) has published a table of words used by various South American Indian tribes for the Plantain (*Musa paradisiaca*) and the Banana (*Musa sapientum*). He calls attention to the confusion arising from the failure of collectors of vocabularies to note the distinction between the two, and the consequent difficulty of making an accurate distributional map.

Lists of words are sometimes collected at great inconvenience, and it is not always practicable to go into minute details at the time; but where possible it is of the utmost importance to be explicit in the definitions. A traveler desiring the word for "tree" may point to a certain species, and thus receive, not the general term he is after, but the name of the particular tree to which he is pointing. Investigators seek to guard against errors of this nature, but the pitfalls are many, especially when cultivated or domestic species are involved.

Thus in tracing linguistic affinities it may appear from a comparison of general terms such as "tree" that no analogy exists, whereas if the names of recognized species or varieties were known a close agreement might be shown. I am led to this conclusion in comparing words for banana used by the Indians of Surinam with those of other tribes recorded in Nordenskiöld's list.

---

[1]) Deductions suggested by the geographical distribution of some post-Columbian words used by the Indians of S. America, Göteborg 1922.

The Arawaks and the Kaliñas (Caribs) of Surinam have the following names for the banana and its varieties:

Plantain (*Musa paradisiaca*), Ar. *platena* [1]) or *pratana*; Kal. *palulu* or *baruru*.
Banana (*Musa sapientum*), Ar. *manikinya*; Kal. *palulu* or *baruru*.
"Indian banana" (red variety), Ar. *madžosiro*; Kal. *pomele* or *bomere*.
"Apple banana", Ar. *tomorero*; Kal. *mutapere* or *mateli*.
"Plantain banana", Ar. *bara bararo*; Kal. *asibana*.
"Lady's finger", (dwarf variety), Ar. *palili*; Kal. *paliti*.

Platena is from the Spanish *plátano*; and *palulu* is the name of the native "wild banana" (*Heliconia Bihai*). These names were evidently given to the plantain in post-Columbian times.

The derivation of the general term *manikinya* is not known to me. I do not find any similar word in the list prepared by Nordenskiöld except *manekuma* which is cited from Schomburgk as a Macusi word. On the other hand *madžosiro*, the name of the red variety, is represented by *mátseru* of the Karútana, the "S.-Thomé-Banan" (ex Koch-Grünberg); *mátseru* of the Siusí, the small banana (ex Koch-Grünberg); *maséru* of the Baré, the small banana (ex Koch-Grünberg); and perhaps also *matsāte* of the Cuna-Cueva (ex Lehmann). In view of the fact that the name, in Surinam at least, is applied to the red variety, I venture to suggest that it originally came from the Portuguese *matizar*, "to vary the colors, to beautify", and the ending "*-eiro*" denoting tree as in *tamarindeiro*, tamarind tree.

Apparently the Kaliña word *pomere* was also based on the striking color of the red banana, from *po*, to be, and *mere* color; but its similarity to the Spanish *palmera*, the date palm, is very suggestive. The Arawak name for the "Apple banana", *tomorero*, also bears a strong resemblan-

[1]) Orthography in accordance with system in C. H. de Goeje's Etudes inguistiques Caraïbes, Amsterdam, 1909, p. 75.

ce to the Portuguese *tamareira*, the date palm. But if *pomere* and *tomorero* were derived from *palmera* and *tamarera* respectively, I am at a loss to account for their application to the banana unless the name was suggested to the Europeans by the clusters of fruit.

The name *bara bararo* is used today for the "plantain banana", closely allied to the "Gros. Michel" variety which was raised for export. It is probably from *bara*, the sea, and the word *banana*.

Paliti, the name of the dwarf variety, appears to have been derived from the Kaliña *pali*, grandchild.

The negroes, with whom the Indians are in close contact, call the banana *bakoeba*, a word of wide distribution in South America. It may seem strange that this name did not find its way into the language of the Surinam Indians; but the latter are very slow to adopt a foreign word when their own tongue already has one that is satisfactory. It would seem therefore that *palulu* and *manikinya* were already established when the name *bakoeba* came into common use among the negroes of Surinam.

Arlington, Mass., U. S. A.

MR. ABRAHAM VEREUL

DOOR

S. KALFF

Ofschoon mr. Abraham Vereul reeds als kind den Surinaamschen grond verliet en hij dien grond niet wederzag, zoo beschouwden de beoefenaars der fraaie letteren in de kolonie hem toch gaarne als een der hunnen, nu hij tegelijk geboren Surinamer en geboren dichter was. En van zijn kant onderhield hij levenslang de betrekking met dat genootschap der Surinaamsche Lettervrienden, tot welks buitenlandsche leden hij behoorde.

De staatsman en de dichter waren in hem vereenigd; ofschoon zijne plaats in de staatkundige geschiedenis van Nederland niet zeer vooruitspringend was, noch zijne plaats op den Nederlandschen Zangberg, zoo bleef hij toch in zijn geboorteland in beide kwaliteiten eene figuur *in the public eye*. Busken Huet meende zoowel de bloemrijkheid en weelderigheid van zijn stijl als de vroegrijpheid van zijn talent voor een deel te mogen toeschrijven aan zijne Westindische geboorte. In zijne studie over „Cornelis van Lennep en de zijnen" schreef hij:

„Mr. (Jacob) van Lennep telt hem mede onder de „bevallige dichters" die, te zamen met zijnen grootvader, leden waren van *Concordia et Libertate*. Zonder daarom de juistheid van deze kwalificatie regtstreeks te betwisten komt het my nogtans voor, dat Vereul meer redenaar dan dichter, en meer hartstogtelijk dan bevallig was. In '89 of '90, zelf nog pas twintig jaren oud, hield hij eene teugellooze, bijna zeide ik vervaarlijke lofrede op den vroeg gestorven Bellamy; een stuk waarin, naast veel opgewondens en schier onleesbaar gezwollens, een aantal volzinnen voorkomen, die den talentvollen stilist verraden".

Huet liet hem op 7 jarigen leeftijd uit Suriname in Nederland komen, doch andere bronnen vervroegden dat tijdstip tot op het vijfde, zelfs tot op het derde jaar, en in het laatste geval konden de indrukken van zijn geboorteland kwalijk als scherp en diepgaand beschouwd worden. Maar het Westindische bloed kon hem daarom wel jeuken en aan zijne zangen een gloed bijzetten, vreemd aan de „zonen der lauwe Westerstranden". In 1770 zag hij te Paramaribo het levenslicht en werd na zijne komst in Nederland — volgens Witsen Geysbeek in 1775 — te Gouda opgevoed. Daar bleek dat het dichtvuur hem reeds vroeg in de aderen speelde; op zijn 16de jaar kwam hij in de republiek der letteren te voorschijn met eene *Proeve van Poëtische Brieven*. Daarin, zoo getuigde de biograaf der dichters, „heerscht eene levendige verbeelding en eene juistheid en stoutheid van uitdrukking, die inderdaad iets goeds van den jeugdigen dichter deden verwachten". 't Was vooreerst als eene verpoozing van ledige uren aan te merken; zijne plaats in de openbare samenleving verkreeg hij, toen hij zijne studiën in de rechten voltooid, en zich als advokaat gevestigd had te Amsterdam. Hij was toen reeds toegetreden tot „de schare die Apollo dient, met min of meer succes"; anders zou, bij gelegenheid van zijne promotie tot meester in de rechten, Helmers hem niet een eerdicht gewijd hebben 't welk, in den bekenden gezwollen trant van dien dichter, hem in twaalf coupletten den wierook toezwaaide. Naar den geest des tijds was daarin een ruim gebruik gemaakt van de mythologische beeldspraak; er was sprake van Themis' heilig koor, Minerva's heiligdommen, Apollo's gunst, Mavors' velden, enz., terwijl het slot hem met eene niet geringe overschatting „den Cato van uw vaderland" noemde. Vereul moest destijds reeds ettelijke proeven van zijn dichttalent gegeven hebben, anders zou er geen aanleiding zijn geweest voor Helmers' couplet (met zinspeling op Cato's welsprekendheid):

o Gij, die 't eerst mijn hart de vriendschap kennen leerde,
Als ik dien reednaar schets, schets ik uw beeld, mijn vrind!
Vereul, wiens hart en deugd ik evenzeer waardeerde,
Als ik uw dichtkunst heb bemind.

Zoo kort hij ook in Suriname geleefd had, zoo levendig was het gevoel voor zijn geboorteland gebleven; althans, hij gevoelde zich gedrongen om zijn blik op de Surinaamsche toestanden te richten en zich op de kennis daarvan toe te leggen. Daaraan had hij waarschijnlijk te danken zijne benoeming tot directeur, daarna tot president van de Societeit van Suriname. Die Societeit, van het jaar 1682 dagteekenend, was toen reeds in hare nadagen. Vroeger aan drie participanten toebehoorend, nl. den gouverneur Aerssen van Sommelsdyk, de stad Amsterdam en de West-Ind. Compagnie, waren daarvan in Vereul's tijd nog twee overgebleven, daar de erven van Sommelsdyk hun aandeel voor 7 ton gouds aan de stad Amsterdam verkocht hadden. Doch in den loop des tijds was dit handelslichaam zoodanig in het achterschip geraakt, dat het niet meer bij machte was om aan zijne verplichtingen te voldoen, waarvan de voornaamste was de planters in de kolonie van de noodige arbeidskrachten te voorzien. Wegens dit economisch verval besloten in 1791 de Staten Generaal, ondanks het verzet van de leden uit Zeeland, het octrooi niet meer te verlengen; toen dit geëxpireerd was, werd in het revolutiejaar 1795 de Societeit ontbonden. En daarmee kwam aan Vereul's voorzitterschap van zelf een eind.

Evenwel bleef hij een man van beteekenis, en die zich ook weldra op staatkundig terrein zou doen gelden. Die beteekenis straalde eenigszins af op het Surinaamsche letterkundig genootschap, tot welks leden hij behoorde. De band tusschen hem en de Lettervrinden leidde er toe, dat men elkaar over en weer op rijm complimenteerde. Met dichterlijke pasmunt betaalde hij voor het hem aangeboden lidmaatschap, en dagteekende zijn vers: „Te Amsterdam, uit myn boekvertrek". Daarop volgde weer een „Antwoord" van het genootschap, waarin hij geprezen werd als een: „Die vlug bezield in de eerste vaag der jaaren — In uw nog jeugdig brein een grijze kennis voed". Die vlugge bezieling doelde van zelf op de eerstelingen zijner poëzie, toen hij pas zestien jaren telde. Sedert deelde hij van zijne dichterlijke gaven een overschotje mee aan het genootschappelijk tijdschrift, en men gevoelde zich te

Paramaribo vereerd zijn naam op een „gedistingueerde plaats" van de ledenlijst te mogen inschrijven.

Vereul was aanhanger der nieuwe begrippen en uit Frankrijk overgeplante theoriën, welke de omwenteling van het jaar 1795 hadden voorbereid. Hij betoonde zich een voorvechter van die *droits de l'homme*, die leuze van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, welke reeds lang vóór de verdrijving van het Oranjehuis zoo ijverig in het patriottisch Nederland werden verkondigd. In het openbaar gaf hij uiting aan die gevoelens, o.a. in de feestrede welke hij in de gehoorzaal van *Felix Meritis* uitsprak „Over de gelijkheid der menschen". Zijn levendig Westindisch temperament zette aan die redevoering gloed bij; 't was als gevoelde hij zich bij de behandeling van dat onderwerp bezield door Voltaire's regelen:

> Les mortels sont égaux; ce n'est pas la naissance,
> C'est la seule vertu qui fait la différence.

Het was hem zeker niet onbekend, dat diezelfde begrippen ook tot zijn Surinaamschen geboortegrond waren doorgedrongen, en de omwenteling in Nederland hare reactie in de kolonie had gevonden. Ook daar verguizing van het vorstenhuis en verheerlijking van het republikeinsche idee; ook daar — ofschoon niet ten volle algemeen — een *pereat!* voor den verdreven stadhouder en eene bewierooking van den Franschen bondgenoot. Op 31 Augustus 1795 werd te Paramaribo van het raadhuis met veel plechtigheid afgekondigd de alliantie tusschen Frankrijk en Nederland, gesloten op den 16 Mei van het eerste jaar der Bataafsche Vrijheid. De straten waren bevlagd, de schepen ter reede pavoiseerden, het kanon deed zijn stem hooren, aan het gouvernement werd een groot diner gegeven en in de loge *Concordia* een middagmaal voor een aanzienlijk getal „waare vaderlanders". Aan het dessert verscheen een drietal tempels, de Vrijheid Gelijkheid en Broederschap voorstellend, versierd met de Fransche en Nderlandsche vlaggen. Het feest werd opgeluisterd door een „keurig musycq", waarvoor de burger H. M. Wolff zijn korps muzikanten had afgestaan, terwijl de volgende heildronken werden ingesteld:

„De republicquen Frankrijk en de Vereenigde Nederlanden met derzelver vertegenwoordigers.

„Dankbaarheid aan de Fransche natie.

„Het dierbaar vaderland en deszelfs belangens.

„Deeze Colonie en alle derzelver brave weldenkende Inwoonders.

„De dood voor dwingelandy en tyranny en de vernietiging van het huis van Oranje met deszelfs aanhangers.

„Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap.

„Een bestendige vreede.

't Laatste had men eigenlijk nog het meest noodig. De ontstentenis daarvan zou men spoedig genoeg bemerken aan de verschijning van Britsche kapers. Intusschen mocht bij dit alliantiefeest ook de muze der dichtkunst niet ontbreken. Ware er tijd voor geweest, wellicht zou men Mr. Abraham Vereul bereid hebben gevonden tot een gelegenheidsvers; thans moest een ander van de Surinaamsche Lettervrinden, de burger A. Soulage Jr., die taak op zich nemen. Van hem was afkomstig de tekst van een feestlied, verdeeld in evenveel coupletten als er heildronken waren geweest, en dat gezongen werd op de aangename en opwekkende wijze van de *Marseillaise*. Het eerste van die zeven coupletten luidde:

Vereenigd met de Bloem der volken
Smaakt nu het vrije Nederland,
Verlost van smaad, geweld en dolken,
't Genot van eenen zachten band.
Geen tijd.moet die verbintnis breeken;
Elk dwingland zie die met ontzag,
De vuige heerschzucht moet verbleeken,
Op 't zien wat burgertrouw vermag.

En het laatste:

O dat de Godheid kon gehengen
Dat haast het gruwzaam oorlogswee,
Vermoeid door schuldloos bloed te plengen,
Vervat wierd door een blijde vree.
Dan zou het menschdom adem halen,
De koopvaart kreeg haar luister weer,
Dan zou de voorspoed zegepraalen
En sloeg het treffend onheil neer *).

*) De Navorscher XIX, 237.

Deze feestviering was zeker wel in den geest van mr. Vereul. Blijkbaar volgde hij met aandacht den voortgang der republikeinsche beweging in de kolonie, want van hem ging uit de voordracht bij het Voorloopig Bestuur om aan den gouverneur van Suriname, J. F. Friderici, eene tevredenheidsbetuiging te zenden voor zijne houding tegenover het drijven der stadhouderlijke partij.

Dit doelde op het optreden des gouverneurs tijdens de omwenteling in Nederland, In Maart 1795 was de vlucht van prins Willem V naar Engeland (18 Januari) in de kolonie nog niet bekend. Nog op den 8sten dier maand had men 's prinsen verjaardag, als gewoonlijk, met luister gevierd, Maar kort daarop werd de veranderde staat van zaken door directeuren der Societeit, onder welke Vereul, ter kennisse gebracht van den gouverneur en zijn raad. En in Mei d. a. v. ontving Friderici den bekenden brief van den uitgeweken stadhouder, gedagteekend uit het oord zijner ballingschap Kew, waarin hij de bewindvoerders der Nederlandsche koloniën uitnoodigde om in hun gewest de Engelsche troepen en schepen te admitteeren, uitgezonden om de koloniën tegen de aanvallen der Franschen te beschermen. Friderici was hevig Oranjegezind, maar het voorschrift van directeuren luidde, dat men de nieuwe orde van zaken had te erkennen en de Bataafsche Republiek als souverein moest beschouwen. De Koloniale Raad besloot eenparig om aan deze lastgeving te gehoorzamen, en derhalve aan de uitnoodiging van een voortvluchtigen stadhouder om de Engelschen als vrienden te beschouwen, geen gehoor te geven. 't Was zeer tegen den zin van de Oranjeklanten onder de burgerij, met den gouverneur vooraan, doch de last kwam van hoogerhand; men moest *hurler avec les loups*. De tevredenheidsbetuiging, door Vereul uitgelokt, gold dus eigenlijk meer den Raad dan den gouverneur. Dit kon intusschen niet beletten dat Suriname in 1799, overeenkomstig de aanschrijving van Willem V, door den Engelschen admiraal lord Hugh Seymour bij verdrag werd overgenomen, en 't gaf te denken dat de prinsgezinde gouverheur daarbij in zijne betrekking werd gehandhaafd. Ware hij een Kees geweest, de

Engelschen zouden allicht een aanhanger van de Oranje-dynastie in zijn plaats geschoven hebben. Het duurde tot den vrede van Amiens in 1802 alvorens Engeland de kolonie terug gaf, en toen werd Friderici geschorst.

De levensbeschrijver vermeldt dat Vereul tot het jaar 1795, toen hij de staatkundige loopbaan betrad, zich meer met den dienst der fraaie letteren en de beoefening der dichtkunst bezig hield dan met zijne rechtskundige praktijk. „Als dichter", schreef Witsen Geysbeek, „bezat hij ongetwijfeld uitstekende verdiensten boven velen zijner zoetvloeyende en tot in het oneindige beschavende tijdgenooten. In al zijne dichtstukken heerscht een hartverwarmend gevoel van liefde, godsvrucht, vriendschap, blakende zucht voor vaderland en vrijheid, deugd en regt". In 1789 had hij bij het Leidsche Dichtgenootschap een zilveren eerepenning behaald voor de prijsvraag over het onderwerp „De invloed van een vast geloof aan de Voorzienigheid", en in 't volgende jaar een gouden en een zilveren penning voor zijne verzen op „De lof der naarstigheid" en „De onschuld". De denkbeelden in dit laatste gedicht waren eenigszins overspannen en sentimenteel, zoo gaf de biograaf toe; maar het bevatte toch „uitmuntende schoonheden". Van Kampen oordeelde dat Vereul uit de school van Klopstock was; diens *Messias* had hem aangeblazen. Zijne losse gedichten werden meest afzonderlijk gedrukt, of verschenen in zijne *Kleine dichterlijke handschriften;* inzonderheid werd geroemd de daarin opgenomen „Triomfzang op de overwinning bij Chatham". Doch Suriname besloeg daarin eene geringe plaats; 't was alsof bij de klare visie van zijn geboorteland reeds verloren had.

Behalve dichter was Vereul ook acteur, ofschoon dan geen beroepsacteur. Hij was nl. acteerend lid van het Amsterdamsche tooneelgezelschap *Utile et Amusant,* gesticht door den dichter Pieter Pijpers, dat in de Utrechtsche Dwarsstraat zijn domicilie had. Hij schreef daarvoor zijn tooneelstuk „De zege der ouderliefde". Dit gezelschap beleefde zijn tijdperk van bloei, toen de vermaarde Andries Snoek hier zijne gastvoorstellingen gaf en ook actrices van

naam, verbonden aan den Amsterdamschen Stadsschouwburg, hier optraden. De tooneelkroniekschrijver Joh. Hilman getuigde: „Op dit tooneel werden meer dan eens Fransche opera's gegeven met zulk een bekwaamheid, dat het scheen alsof men in de groote opera te Parijs eene voorstelling bijwoonde." Doch de staatkundige partijschappen van die onrustige dagen gaven aan dit, en ook aan andere amateur-gezelschappen een knak, en eindelijk den doodsteek.

Behalve van *Utile et Amusant* was Vereul lid van de Bataafsche Maatsch. van Taal- en Dichtkunde. Met een zijner medeleden, Cornelis van Vollenhoven, begaf hij zich naar Den Haag om den raadpensionaris Schimmelpenninck het beschermheerschap van het genootschap aan te bieden; deze reismakker noemde hem „een man vol smaak, van den aangenaamsten omgang en zeer welbespraakt". Voorts was hij lid van het destijds zeer bekende genootschap *Concordia et Libertate*, te samen met Cornelis van Lennep, den grootvader van mr. Jacob van Lennep. Deze laatste, die aan Vereul dichterlijke bevalligheid had toegeschreven, getuigde in het Leven zijns grootvaders van dit genootschap: „'t Was het vereenigingspunt van alle fraaie geesten van dien tijd; daar vooral stelde men er zich een eer in het woord te mogen voeren, omdat men er zeker was een schaar van kundige en met smaak bedeelde toehoorders te vinden". Daarom maakte ook Vereul er een goed figuur; zijne redevoeringen in dat vergaderlokaal betroffen dergelijke onderwerpen als waarmede hij zijne prijsmedailles had behaald, of „letterhelden" die gelijk hij zelf de dichtkunst beoefend hadden. Twee van die redevoeringen verschenen in druk, op J. Dousa en J. Bellamy.

Zijne functie als voorzitter van de Societeit van Suriname was door de ontbinding van dat college geëindigd, doch meer in naam dan in de daad. Want de Societeit was vervangen door een Comité tot de zaken van de Coloniën en Bezittingen op de kust van Guinea en in Amerika, bestaande uit 21 leden, waarvan 7 voor den militairen staat, 7 voor het huishoudelijk bestuur en 7 voor de commerci-

eele zaken. En bij dit nieuwe college werd Vereul tot voorzitter benoemd; feitelijk bleef hij denzelfden presidentshamer hanteeren. Bij de eerste zitting, op 2 Nov. 1795, sprak hij hier o.a. de woorden:

„Donkere wolken hangen boven de loopbaan, welke ons heden ontsloten is. Het trotsche Engeland, welks oorlogskielen in groot getal de zeeën drukken, gelijk hunne misdaden de beide waerelddeelen; welks bloeddorstigheid door het bloed, dat reeds gestroomd heeft, schijnt aan te wakkeren, bedreigt ook de Westersche bezittingen des staats".

„Hierin," schreef Wolbers, „sprak hij in zooverre eene waarheid uit, dat werkelijk de Engelschen de Westindische bezittingen bedreigden. Reeds in Mei was er tijding gekomen dat Demerary zich bij capitulatie aan den Britschen vlootvoogd had overgegeven; die tijding werd sedert bevestigd. Van tijd tot tijd vertoonden zich Engelsche schepen aan de kust, maakten zich soms van Fransche, naar Suriname bestemde schepen meester en attaqueerden Indiaansche booten, die met levensmiddelen voor den post aan de Marowyne waren afgezonden".

De donkere wolken, waarvan Vereul gesproken had, verhinderden de Surinaamsche burgerij intusschen niet feest te vieren telkens wanneer er uit het moederland een belangrijk bericht kwam over de aansluiting tusschen de Fransche en de Bataafsche Republiek. Het alliantiefeest van 31 Augustus 1795, naar aanleiding van het tusschen belde landen gesloten verbond, werd vijf dagen later nog eens voortgezet ten huize van den burger, raad in den Hove, F. C. Stolkert, waar een „Patriottisch Diné" gegeven werd aan alle notabele burgers — het woord *citoyen* was toen bijster in zwang — voorstanders van de nieuwe orde van zaken, en aan de leden van het Genootschap, de Vrienden des Vaderlands en dezer Colonie. Westindië had toen zoo goed zijne zwarte muzikanten als Oost-indië zijne speeljongens; door de slaven van den gastheer werd aan het dessert ten gehoore gebracht „een zeer fraay Instrumentaal Musycq". En onder de reeks van 21 heildronken, welke bij deze gelegenheid werden ingesteld, werden

niet vergeten de voorzitter van het Voorloopig Bestuur (Nationale Vergadering) Pieter Paulus, de bevelhebber van het Fransche invasieleger, Pichegru, en de voorzitter van het Westindisch Comité, waarbij niet verzuimd werd er op te wijzen dat hij op den Surinaamschen grond geboren werd. 't Was de dertiende dronk, die uitgebracht werd op:

„De tegenwoordige welmeenende Representanten dezer Colonie en de waardige Abraham Vereul als een inboorling derzelve."

De overige conditiën golden: de eendrachtsbanden tusschen Frankrijk en Nederland, de herleving van koophandel en zeevaart, de „onverbreekelijke verknogtheid tusschen Nederland en Suriname als van Moeder en Dochter" de welvaart van den landbouw en „vernieling van 't Inlands Bosch-gespuis" ('t een ging niet zonder 't ander bedoelde men klaarblijkelijk), de opkomst van de naburige kolonies Cayenne en Demerary, de nagedachtenis van Amerikaansche, Fransche en Bataafsche vrijheidshelden, de bestuurders van Suriname en in 't bijzonder de gastheer, de spoedige komst uit Nederland van de verwachte commissie tot herstel der bestaande grieven, Vrede Vrijheid, Gelijkheid, en Broederschap over de geheele wereld, de verspreiding van alle nuttige waarheden tot de verklaring der vrijheid en rechten van den mensch — „bijzonder voor dit nog in 't duister zugtend gewest.

De Bataafsche en Surinaamsche schoonen werden in deze serie niet vergeten, en evenmin de nog in den aanvang des jaars bejubelde Oranjedynastie, maar op deze wijze:

„De eeuwige verdelging van het Oranjehuis in onze gewesten, onderwijs voor verblinden, de galg voor schelmen, eer en aanzien voor deugd en verdiensten".

Dit patriottische feestmaal werd gevolgd door eene danspartij onder begeleiding van slavenmuziek, voorts met het zingen van den jakobijnschen strijdzang, de *carmagnole.*

Aan Vereul werd vermoedelijk de voldoening niet onthouden van het bericht, dat hem in zijne kwaliteit van

voorzitter van het Westindisch Comité een officieele heildronk was gewijd. Als dichter zou zijn naam nauwlijks tot het nageslacht doordringen, maar de lof zijner tijdgenooten en zijne prijsmedailles konden hem genoeg zijn. Gedurende de Bataafsche Republiek en het koninkrijk Holland bleef hij openbaar persoon; hij was bij herhaling lid van de municipaliteit van Amsterdam. Toen daar, op het voorbeeld van Engeland, eene „Societeit voor walvischvangst en robbenslag op de Afrikaansche kust" werd opgericht, was hij een van de kommissarissen. Na de gedwongen abdicatie van koning Lodewijk Napoleon en de inlijving van Nederland bij Frankrijk, bekleedde hij een poos het ambt van maire van Amsterdam. Zijn geestdrift voor de Fransche „bevrijders" was toen onder het knellende Napoleontische juk bekoeld, evenals in zijn geboorteland de Surinaamsche citoyens reeds lang bekomen waren van den roes, die hen bij de alliantiefeesten van 1795 bevangen had. Maar 't herstel van de Oranje-dynastie zou hij nog beleven.

Hij stierf ambteloos te Amsterdam, den 27 Oct. 1817.

EEN WONDERLIJKE ONDERNEMING TEGEN PORTO-RICO [1]

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Den 20sten September 1822 liep de haven van Curaçao binnen de brik *Eendragt* met Hollandschen zeebrief ten name van schipper John Busk van St. Eustatius. Het bevel voerde de stuurman Sistare, die als reden van zijn binnenkomen opgaf, dat het vaartuig „zeer lek was, en drie voeten water in het hol (?) had, zoodat hetzelve geen zee konde bouwen". Of het waar is, dat, zooals Bosch meedeelt, de kapitein, wien onder beschuldiging, dat hij zonder reden Curaçao zou hebben aangedaan, het bevel was ontnomen, zich tot den fiskaal heeft gewend, heb ik niet bevestigd gevonden, maar zeker is, dat deze ambtenaar aanstonds vermoeden van valschheid der scheepspapieren kreeg, en een onderzoek instelde. Daarbij bleek, dat dit vermoeden gegrond was en nog veel meer.

Het schip, eigenlijk geheeten *Henry*, had buskruit en andere oorlogsbehoeften aan boord. Van eenige betrekking met de Amerikaansche brik *Mary*, die tegelijk de haven was binnengekomen, en levensmiddelen, zadels,

[1] Geen der zoogenaamde geschiedschrijvers van Curaçao doet mededeeling van deze onderneming, die meer dan een jaar lang de overheid aldaar, en tal van vreemde gouvernementen van West-Indië en in de Vereenigde Staten van Amerika bezig hield. Ds. Bosch geeft in een brief uit Curaçao in de Vaderlandsche Letteroefeningen van 1823 (bladz. 689—695) een bijdrage over *de mislukte expeditie tegen Portorico, 20 Sept. 1822*. *De Cur. Crt.* van 7 Dec. 1822 ontleent een en ander aan *the National Intelligencer* van 25 October van dat jaar Daarin wordt gesproken over „een geheimvolle onderneming", „een tweede Amelia Eiland onderneming", en gezegd: het geheel heeft het voorkomen eener speculatieve onderneming, stoutmoedig genoeg, maar verkeerd aangeraden en nog slechter uitgevoerd. „Van alle plannen eener staatkundige dwaling die ooit ondernomen zijn is dit zeker het wonderbaarste".

schoenen, medicijnen en ijzeren waren geladen had, bleek niet aanstonds, en de *Mary* vertrok weer na eenige dagen.

De schipper verklaarde nog, dat „de Lading behoorde tot eene geprojecteerde Expeditie volgens hooren zeggen naar Porto Rico", en de fiskaal vond daaronder eenige pakken gedrukte proclamaties, geteekend door Louis Caudray Holstein [1]) als President Geneneraal en chef, en gecontrasigneerd door B. Irvine als secretaris van staat van de republiek Bouqua [2]).

Kort daarop kreeg de gouverneur een Franschen brief van zes passagiers van de *Eendragt*, die meedeelden, dat, terwijl zij meerendeels als Fransche en Amerikaansche officieren vreedzaam leefden in de Vereenigde Staten, een agent tot hen kwam in New-York en Philadelphia met uitnoodiging deel te nemen aan een door het gouvernement van Columbia tegen de Spaansche bezittingen op touw gezetten tocht. Verlokt door de schoone aanbiedingen, hadden zij toegestemd en zich ingescheept naar Sint Thomas, waar zij nadere inlichtingen zouden ontvangen. Te St. Barthelemy waren zij overgegaan op de Hollandsche brik *Henry*, kapitein Sistard of Sistare. Van daar vertrokken was de kapitein na eenige uren varens van richting veranderd, als reden opgevende, dat hij vreesde schipbreuk te zullen lijden; eerst had hij gezegd naar La-Guayra te willen gaan maar een dag later noemde hij Curaçao, waar hij een goede ontvangst waarborgde, zijn boot zou herstellen, om hen dan naar St. Thomas te brengen. Zij beriepen zich er bij den gouverneur op, dat zij voor het tegenwoordige niet anders dan passagiers waren, daar zij de hun toegezegde orders nog niet ontvangen hadden.

Het aantal dezer „passagiers" is onzeker, Ds. Bosch spreekt van 68, waaronder Fransche, Duitsche en Amerikaansche officieren en eenige kadetten, gedeserteerd uit een artillerie-school in Noord-Amerika. De fiskaal schreef

---

[1]) In het gouverneurs journaal wordt als onderteekening genoemd Louis Vellaume Ducoudray. Deze naam komt ook voor in een brief van Antigua in de *Avondpost* van 19 Nov. 1822. In den regel heet hij Ducoudray Holstein.

[2]) Bojica zegt Ds. Bosch.

aan den gouverneur over de bovenvermelde klacht van 49 personen, wanneer echter uitgemaakt wordt wie vertrekken mogen, zijn dit er 27 tegenover 6, die blijven moeten. Zij, die verlof kregen om te vertrekken, mochten niet meer in de kolonie terugkeeren [1]). Onder verdenking bleven met Ducoudray Holstein, die dadelijk in hechtenis was genomen: Sistare, Vogel, Irvine, René of Jeannet [2]) en Reat, supercargo van de *Mary*.

Van Ducoudray Holstein deelt Ds. Bosch eenige bijzonderheden mee, die ten deele bevestiging vinden in een brief van het bestuur van Porto-Rico aan den gouverneur van Curaçao. Hij zou iemand geweest zijn van Duitsche afkomst, die eerst in Franschen dienst in Spanje gevochten had, en later aan de zijde der Onafhankelijken in Mexico. Daarna was hij naar Noord-Amerika gegaan en vervolgens generaal-majoor van Bolivar geworden. Over dezen werd hij ontevreden en vestigde zich eerst op Curaçao en daarna te Port au Prince als muziekmeester [3]).

Op eerstgenoemd eiland teruggekeerd, schreef hij een werk over den oorlog in Zuid-Amerika en gaf Spaansche les. Op St. Thomas zou hij met Vogel het plan voor de expeditie van Noord-Amerika uit beraamd hebben. Intusschen was hij 64 jaar geworden, „een grootspreker" zegt Bosch, die ook weet mee te deelen, dat de uitrusting bestond uit 700 geweren, 2 veldstukken, sabels, pistolen, kruit enz., geschat op een waarde van 200.000 daalders, die later in Portoricosche voortbrengselen moest worden vergoed. Op Haïti zouden 800 negers gereed gestaan heb-

[1]) Als aantal deelnemers aan de expeditie ontleent *de Cur. crt.* aan *the National Intelligencer* van 1 Nov. 1822 het cijfer 2200, waarvan 900 uit New-York, Philadelphia en Baltimore. Een brief van het bestuur van Porto Rico aan den gouverneur van Curaçao spreekt van 500 onderofficieren en soldaten, uitgezeild uit verschillende plaatsen in negen vaartuigen, die zich te St. Bartholomé zouden vereenigen en nog 200 man van daar, van St. Kruis en van St. Thomas mee zouden nemen.

[2]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 29 October 1925.

[3]) Volgens den aangehaalden brief uit Porto-Rico had Bolivar hem de verdediging van Boca Chica en Carthagena opgedragen, welke forten de Spanjaarden veroverden. Beladen met de haat van den Bevrijder was hij naar Curaçao gegaan, om door het geven van les op de piano en in het Fransch in zijn onderhoud te voorzien. In het begin van 1822 was hij van Curaçao vertrokken, zonder dat men wist waarheen hij was gegaan.

ben om te helpen, maar de gouverneur van Porto-Rico, Latorre, was gewaarschuwd door den Spaanschen gezant in N. Amerika en had alles voor de ontvangst in gereedheid gebracht. Na de mislukking van den tocht liet hij verschillende personen, verdacht van verstandhouding met de leiders, ter dood brengen, en onder hen een aanzienlijke ingezetene Dubois. Tot zoover Ds. Bosch.

Dat Ducoudray Holstein vroeger op Curaçao geweest is, staat wel vast. Er werden op hem gevonden afschriften van brieven aan ingezetenen. Daaronder was ook een brief aan Boyé [1]) van 1 September 1822, waarin hij dien er aan herinnerde, dat hij, Boyé, hem vroeger verklaard had, wel eenige honderden mannen te kunnen verschaffen. G. Curiel en A. Matthey werden genoemd als personen, die voor de noodige fondsen zouden zorgen. De ontdekking van dezen brief kostte Boyé zijn betrekking als officier van wapenen en kleeding der schutterij.

Behalve Ducoudray werden ook Irvine en Vogel in hechtenis gesteld.

De moeilijkheid was, wat met deze vreemdelingen moest gedaan worden? voor welk misdrijf en op welke wijze konden zij in rechte betrokken worden? De Raadfiskaal gaf den gouverneur deze rechtskundige inlichting: „Alle vreemdelingen van delicten beschuldigd en geconvinceert zonder regard van Domicilie worden geoordeeld ter plaatse hunner apprehensie en waar dezelve gevonden worden, volgens de Regel *Ubi te invenio ibi te judico*". Het is niet de vraag „of tegen Spanje, of wel tegen een andere Mogendheid een strafbare misdaad, door de Gedetineerden en cohaerenten is getenteert of ten uitvoer gebragt maar *alleenlijk*, of de beraamde Expeditie, *al* of *niet* op gezag van eenig Gouvernement of ostenabel (?) Gouvernement, dat het *Jus Belligerandi* heeft of *vere* of *quasi* possideert, is gemotiveert' [2]): en zo het negative plaats vind,

[1]) Zie *De West-Indische Gids* Juli 1926, blz. 102. en *Het Koloniaal Weekblad* van 8 Juli 1926.

[2]) Eenige weken tevoren had de fiskaal als zijn vermoeden te kennen gegeven, „dat deze Expeditie door pariculiere Personen in Philadelphia en N^{w} York bij name genoemd met voorkennis van Leden van 't Gouverne-

de daders als openbare rustverstoorders en zeerovers behooren gestraft te worden; waarover dat Regtbank allesins competent is". Daar Spaansch grondgebied niet aangevallen is, zou een andere Rechtbank ook niet bevoegd zijn.

Deze laatste opmerking zag meer bijzonder op een verzoek van den gouverneur van Porto-Rico, waarin gevraagd was Ducoudray Holstein „met de chefs en geëmployeerden" tot zijn beschikking te stellen, waarop Cantz'laar dan ook afwijzend beschikte.

Eenige weken later kwam er een brief van den kapitein ter zee der Vereenigde Staten van Amerika en oudste officier in West-Indië R. F. Spence a.b. van het schip *Cyana* ten gunste van Irvine, die als burger van de Vereenigde Staten „zonder misdrijf of schuld" zou zijn gedetineerd. De gouverneur antwoordde, dat de Rechtbank, die zijn verzekerde bewaring bevolen had, over Irvine zou rechten, en dat het politiek gezag daarin niet kon tusschenbeiden komen. Hij voegde er aan toe, dat Irvine niet als burger der Vereenigde Staten was aangehouden maar „als een zich noemende staatsbeambte eener Republiek van Boiiqua, welke tot de Vereenigde Staten voormeld niet behoort". Spence gaf echter niet dadelijk kamp, en vroeg of Irvine dan schuldig was aan eenige misdaad of overtreding der wetten van Holland of van Curaçao. Dit was voor den gouverneur aanleiding opening van zaken te geven zonder zich langer achter de rechterlijke macht te verschuilen: Irvine staat in betrekking tot de expeditie tegen Porto-Rico. In een door hem erkenden brief laat hij zich aldus uit: „Tossingat sea, where it is inconvenient to write, I will not trouble You with *mij* concerns or mij reasons for joining mijself to this corps. You will rejoice with me at the prospective melioration of *all* the colonies in the new world and agree that the sooner they are snatched from the dominions and usage of Europe the better. — While the flame spreads of the continent why should not a spark of the same republican fire put some of the Is-

ment in N[d]. America is bekostigd en het Columbiaansch Gouvernement daarvan kennis draagt en de Kommissie van Generaal en Chef van Coudray de Holstein schoon niet in zijne handen echter existeert".

lands in a glow". Dit heeft aanleiding gegeven tot zijn gevangenneming, „dewelke ingevolge de wetten in deze kolonie geschied is, — zijne inzigten zoo verderflijk en gevaarlijk voor alle volksplantingen die van wettig en erkende mogendheden afhangen en aan dewelke dezelve gewaarborgd zijn; en zijne medepligtigheid in eene gewapende expeditie ondernomen buiten eenig wettig of quasi wettig gezag, om dat er geen bewijs dienaangaande is overgelegd of vertoond, stellen hem voor als iemand die de rust en veiligheid van gevestigde maatschappijen bedreigt en als een openbaren rustverstoorder en vrijbuiter, die, volgens het volkeren regt, strafbaar is bij eenige mogendheid, in welker magt hij mogt zijn geraakt, zonder aanmerking of de onderneming al of niet tegen dezelve of tegen een andere is gerigt geweest. Op deze gronden dan wordt de persoon van B. Irvine voor de regtbank alhier te regt gesteld; en zijne teregtstelling geschiedt met in achtneming van de wetten dezer landen volgens welke hij regtvaardig zal behandeld worden".

Spence drong hierna niet langer aan.

Ook de gouverneur van Martinique had tevergeefs aangedrongen op uitlevering van eenige geboren Franschen, en de gouverneur-generaal der Deensche Antillen had zich ook om inlichtingen tot Cantz'laar gewend. In zijn antwoorden stelde deze herhaaldelijk vast, dat de president van Haïti buiten de onderneming stond, want dat Ducoudray Holstein de slavernij wilde behouden. Van Spaansche en Fransche zijde was nl. opgemerkt, dat Boyer, de Haytiaansche president, het eigenlijke hoofd der onderneming zou.zijn.

Het was Ducoudray Holstein en den zijnen dus niet gelukt in de oogen van het politiek gezag hun „commissie" waar te maken. En dit niettegenstaande zij namen noemden als Morphy, agent van Columbia, met wien zij te Philadelfia in aanraking waren gekomen, generaal Torris, ook al een Columbiaansch agent, en kolonel Duane of Duwane, van wien zij nog op Curaçao brieven uit La Guayra verwachtten. Uit de verhooren blijkt nog, dat een zekere Thomas Walton in Philadelfia het geld, begroot op

350.000 patienjes, gegeven had. Aan de in Noord-Amerika aangeworvenen was geen geld, maar waren landerijen beloofd. De eigenlijke organisatie van den tocht zou op St. Thomas geschieden door een „militaire commissie" uit Columbia. Ducoudray Holstein weigerde nadrukkelijk de notabelen op Porto-Rico te noemen, die met den tocht in verbinding stonden, toen hem dit verzocht werd naar aanleiding van een brief van den kapitein-generaal van Porto-Rico aan den gouverneur van Curaçao met de vraag, of ook „eenige ontaarde Spanjaarden" in het plan begrepen waren.

Nadat intusschen de *Eendragt* en de lading was verkocht, waarbij de gouverneur als voorwaarde had gesteld, dat de wapenen door de koopers van het eiland vervoerd moesten worden, en tot zoolang in 's Rijks magazijnen bewaard blijven, begon het geding tegen de drie gedetineerden: Ducoudray Holstein, Irvine en Vogel.

Slechts de eisch van de fiskaal is uit de geraadpleegde stukken bekend geworden. Mr. Elsevier achtte hen alle drie schuldig aan „geadsimileerde zeeroovery" en vorderde mitsdien in de zitting van den Raad van Justitie van 16 Januari 1823:

tegen L. V. Ducoudray Holstein: verbranding zijner geteekende proclamatiën en appellen door beulshanden, hetzelve onder den Galg geplaatst aantezien; voorts geregt met het zwaard over het hoofd en altoos durend confinement ter zoodanige plaate als door den gouverneur zal worden bepaald; op eigene kosten;

tegen B. Irvine: expositie met den strop om den hals onder den Galg en confinement voor dertig Jaren als bij eerstgenoemde gezegd is; en daarna eeuwig durend bannissement van dit en onderhoorige eilanden op straffe des doods;

tegen C. F. Vogel: bannissement ten eeuwigen dage op lijfstraffe als boven

„met verdere condemnatie van allen in de kosten en misen van Justitie; alles onverminderd zoodanige mindere of meerdere straffe als de Raad in goede Justitie zal vermeenen te behooren".

Een maand later, 11 Februari, volgde het vonnis. Vogel

werd vrijgesproken, Ducoudray Holstein en Irvine werden veroordeeld wegens hoogverraad, een voor den tegenwoordigen tijd wel heel vreemd verschil met des fiskaals eisch. De gronden, waarop de uitspraak rustte, verplaatst ons echter duidelijk in de eigenaardigheden der rechtsbedeeling van ruim een eeuw geleden. Men leest daar:

„dat de facta door deze gedetineerden beleede en geconfesseerd zo en gelyk by de sententie vermeld, in zich behelze een misdaad tegen het regt der volken, allome justiciabel —

2°. dat de invasie van het territoir van eenig Souverain door persoonen, geen regt van oorlog voeren hebbende, of tegen dien Souverein bezittende, tegen denzelven is *Hoogverraad.*

3°. Dat echter andere Souvereinen schoon het regt bezittende om zich in plaats van den meer byzonder beledigde Souverein te stellen, egter niet in deszelfs verpligting treden om dat regt ten volle te vervolgen. —"

De straf van Ducoudray Holstein was in overeenstemming met den eisch, welke ten aanzien van Irvine „gemitigeerd" werd in dien zin, dat de plaatsing onder de galg met den strop kwam te vervallen. Vogel werd „in politieke custodie" gehouden, tot er gelegenheid was, om hem te laten vertrekken.

Ducoudray Holstein vroeg eerst gratie, maar teekende later evenals Irvine hooger beroep aan, dat door den Raad van Justitie werd toegestaan. Nu moesten de appellanten naar Holland gezonden worden, en in afwachting daarvan bleven zij in hechtenis .Het opmaken der stukken vorderde geruimen tijd.

In den avond van 23 Maart bleek Irvine ontvlucht uit zijn gevangenis op het fiskalaat. Een der ijzers aan den noordkant was geforceerd en er waren aanwijzingen, dat de ontvluchte zich aan een touw naar beneden moest hebben gelaten. Aanstonds legde de gouverneur beslag op alle havens, baaien en kusten met verbod aan alle vaartuigen om uit te varen. Leger, schutterij, landstorm en zeemacht werden in beweging gezet om den vluchteling te vatten. Een verbod om hem schuilplaats te verleenen werd uitge-

vaardigd, en een belooning uitgeloofd voor hem, die Irvine zou uitleveren of inlichtingen zou verschaffen omtrent zijn schuilplaats.

Intusschen had de fiskaal bij een onderzoek van de gevangenis eenige verscheurde beschreven papieren gevonden, die een briefwisseling inhielden tusschen Irvine en zijn procureur Ricardo. Deze laatste werd daarop aangehouden en bekende de hand in de ontvluchting te hebben gehad. Behalve de gevonden papiertjes was nog een aanwijzing tegen Ricardo het touw, waarvan Irvine blijkbaar gebruik had gemaakt bij zijn ontvluchting. Een zekere Rampelenberg herkende dit touw als een, dat hij eenigen tijd geleden aan Ricardo had verkocht. Op aanwijzing van Ricardo werd Irvine aangehouden ten huize van Rafael Diego Merida, een Columbiaansch agent, die betuigde niet te weten, wien hij op verzoek van Ricardo herbergzaamheid verleend had. Hem liet men met rust, maar Ricardo niet. Deze betuigde, onder de bekoring van Irvine gekomen te zijn, en daardoor zonder eenig geldelijk voordeel ertoe gekomen te zijn, hem bij zijn ontvluchting bij te staan. Het Hof van justitie veroordeelde hem tot 14 dagen besloten hechtenis „ter zooveel mogelijk decente plaats als hem door den Raad-Fiscaal zoude worden aangewezen." Daar op het fiskalaat zulk een plaats niet te vinden was, werd hem onder persoonlijke borgstelling, groot 500 pesos, van D. Trois en J. Dovale een woning op Pietermaai aangewezen onder bewaking van een agent van politie of dienaar der justitie. De gouverneur schorste hem in al zijn openbare betrekkingen, als gouvernements- en particuliere translateur en interpreteur, procureur, officier en auditeur van de schutterij. Als procureur werd hij spoedig weer hersteld uit overweging, dat dit in het belang was van de rechtzoekenden, die aan hem hun belang hadden toevertrouwd.

Irvine was natuurlijk weer in hechtenis gesteld.

Eindelijk kon einde October 1823 de reis naar Holland vastgesteld worden. Ducoudray Holstein en Irvine zouden met het oorlogsschip *Zwaluw* opgezonden worden.

Doch een week, nadat aldus besloten was, kwam er een

brief van den Minister van Koloniën met de mededeeling dat de gevangenen niet moesten worden opgezonden en niets geschieden moest wat hun toestand eenigermate ten goede of ten kwade zou kunnen veranderen.

Den 19den Februari 1824 kreeg de gouverneur een Koninklijk besluit van 22 October 1823, waarbij werden buiten effect gesteld de gevoerde procedures en het uitgesproken vonnis tegen L. V. du Coudray Holstein en B. Irvine met verbod aan den Raad van civiele en crimineele justitie en den Raad-fiskaal dezes eilands om daaraan eenig verder gevolg te geven; voorts werd de gouverneur gelast om de beide veroordeelde personen bij de eerste gelegenheid en ten allerspoedigste uit de kolonie te doen vertrekken met verbod om immer in het Koninkrijk der Nederlanden of in eenige van deszelfs volksplantingen te mogen binnenkomen.

Hoewel de redenen dezer onverwachte koninklijke inmenging, gegrond op 's Konings opperbestuur over de koloniën, niet werden vermeld, was Cantz'laar er de man niet naar om met de uitvoering te aarzelen. Daar beiden zonder geld waren, werd de fiskaal gemachtigd, om op 's Lands kosten overtocht voor Irvine en voor Ducoudray Holstein en vrouw te nemen. De eerste schreef nog een brief aan den gouverneur, waarin hij weigerde te vertrekken, vóór het hem aangedaan ongelijk hersteld was, maar de brief werd niet aangenomen. Zelfs afschrift hunner gedingstukken en van het Koninklijk besluit konden zij niet krijgen.

Twee dagen later, 23 Februari 1824, vertrok Irvine met de Nederlandsche golet *Juliana* naar La Guayra. Ducoudray Holstein verzocht, met zijn vrouw naar New-York te mogen gaan; zij vertrokken daarheen den 10den Maart. Van hen werd niets meer vernomen. Vogel zond nog den gouverneur een eisch tot schadevergoeding van een honderd vijftig duizend gulden, waarvan hij wel niet veel ooit zal hebben gezien.

Amsterdam, Juni 1926.

SCHETSJES UIT ALBINA

DOOR

HARALD SCHÜTZ

REGEN

De droogte had het land geslagen. Toen verdorde het jonge gras onder haar koortsheete hand, de mais liet zijn lange blaren hangen en de groene sawahs stierven van dorst. De klei spleet in steenharde brokken, het zand werd mul en stoffig.

Elken morgen ging de zon vol doodelijken glans op, zij brandde zich een weg door de flikkerende lucht. Schrijnend priemden haar gloeiheete stralen neer op 't droge, stervensmoede land en 's avonds vlamde het Westen in laaienden gloed. Wijde tintelende sterrenluchten praalden 's nachts, weken aan weken achtereen.

De droogte drukte zwaar. Loom lastte zij op de dieren en worgde zij de menschen. Zij blies met heeten adem de wolken 's middags uit elkaar en ademde lange rookwolken uit verre boschbranden over de rivier. Zij woelde met haar vingers in 't stof op straat en gooide de grijze mulle vlagen op daken en boomen.

Lang heerschte zij, en overwinnelijk —

Toen kwam de gezegende dag, die water bracht. Die gezegende dag!

Witte stapelwolken brouwden aan den overkant van de rivier. Zij klampten zich aan elkaar vast en bouwden een muur, een muur van witte en grauwe klompen. Haar fundament was hecht, van zwart grijs lood.

Nog blies de droogte uit volle longen, maar die ballen hielden elkaar stevig vast. Af en toe scheurde er een los en rende in wilden vlucht over den hemel.

Toen gaf de droogte het op en staakte haar blazen.

Wat een stille, blijde roerloosheid. De slanke palmen bogen hun kruin en wachtten; de amandelboomen strekten wijd hun breede armen uit. De Encalyptusblaren dribbelden vol verwachting en fluisterden: „Regen, regen, regen."

Zal hij komen? Vandaag? Nu?

Ja hij kwam, rijk, zegen brengende, overvloedig.

Waar komen al die wolkjes vandaan, waar waart gij zegendragers? Honderd komen en nog meer. Als een strijdleger rukken zij op en vallen de blanke zon aan. Hoog, hemelhoog welft de grijze looden muur.

De rivier legt haar lichte fonkelkleed af en ligt zandkleurig te wachten. Daar steekt het leger de bazuin. Ha! springen de golven op van vreugde, ze klappen in de handen, dat het schuim spat. De boomen schudden groetend hun kruin, het stof en de dorre blaren vliegen vooruit als herauten van den machtigen koning.

Dof ruischt het in de verte als of een geweldig gordijn wordt neergelaten. Nu dreunt het als ver verwijderd voetengeschuivel van duizend dringende drommen. Dichter bij komt het, steeds dichter bij. Crescendo, crescendo!

Dra slaat en bonkt de regen neer. Het dreunt en het plast, het klettert op daken en bladen, op heggen en weg. Doeken van water en waden van regen storten en striemen in dolwilden val.

Wijd dreunend rolt een holle donder van Oost naar West. Schelle schichten flitsen over 't firmament. Ongebreideld raast het water en stroomt in wilde beken over de straat. Het gutst uit de overvolle dakgoten en stroomt in gele golven door de riolen. Grijs is de lucht van water.

In een half uur is alles voorbij. Vlekkeloos straalt de zon en spiegelt in duizend af lekende droppels. De blauwe lucht lacht uit de overstroomde erven en snelwegvlietende plassen. Het natte zand wasemt vochtige dampen uit, en haastige menschjes stappen voorzichtig over de modderige straat.

DE BOOTEN

Als de booten op de rivier konden vertellen!....

Daar liggen dicht opeengedrongen de lange Djoeka-booten naast elkaar met hunne speelsch opgeheven punten. Een afdakje van palmblaren welft over hun rug. Traag deinen zij heen en weer en trekken loom aan hunne verankering.

Van lange tochten zouden zij vertellen, de rivier op. O, wat hebben zij het moeilijk, als de groote, zware vrachten hen diep in 't water drukken. Zij schudden en sidderen als zij tegen de stroomversnellingen opgeboomd worden. Hun lange lijf trilt onder de wild rollende golven.

Maar dan, wat springen en dansen zij op den tocht naar beneden. „Ha, dat zoudt gij niet denken, dat wij plompe zware booten zoo door 't water konden razen! Ja, dan zijn onze vrachten klein en licht, maar kostbaar, dan dragen wij balata, dan brengen wij goud. Geel, fel blinkend goud".

Zoo liggen de groote Djoeka-booten te genieten, en zij wentelen hun logge buiken in 't kalme water.

De Indianen-booten zijn klein en sierlijk. Zij hebben een hooge punt van voren en liggen achter diep in 't water. Zij zijn slank en vlug, maar liggen stevig op 't water. Dat moet ook.

Want als zij vertellen konden, zij zouden u verhalen van tochten, waar u niets meer voor uw leven zoudt willen geven. Als de rivier in woede raast. dan is zij machtig en gevaarlijk. Wee de boot, die dan niet sterk is, wee de boot, die een onkundige bestuurt. De dolle golven slaan haar te pletter, het schuimende water slingert haar tegen een doodelijk rotsblok.

De Indianen-booten, hebben allen geworsteld om hun leven.

Nu wiegen zij zachtjes in den lauwen avond, hier twee, daar een verstopt in een groen omzoomde kreek.

De booten kunnen u vertellen van vischvangst in maandoorstraalde nachten, wanneer zij zweefden door 't

zilvergrijze roerlooze water, waarop de lichten van de uitgezette netten dreven.

Zij kunnen u ook vertellen van veel overtreding. Zij kunnen u zeggen van stille heimelijke smokkeltochten, waar de mannen met hijgenden adem roeiden en met brandende oogen loerden naar de ondoordringbare bosschen aan de oever.

De booten worden bewaakt, de booten worden gestolen. Komt een déporté door den nacht. Hoe hij over de rivier gekomen is, ik weet het niet. Nu zoekt hij een boot, een sterke, vlugge boot. Zijn vrijheid, zijn leven hangt af van de boot. Hij zoekt een boot, die hem over de zee kan brengen. Hij vraagt niet naar prijs, naar recht, naar eigenaar. Stil als een slang kruipt hij langs de kreek. Een scherpe snee, en 't boschtouw laat de boot los.

Er is bloed gestroomd om de booten. De stemmen hijgen schor door 't duister: „Laat los, laat los! Ik wil leven!" — De deportés hebben vlijmscherpe dolken.

De booten worden verdedigd. Daar zoekt een Indiaan zijn gestolen boot, zijn nieuwe, groote, sterke boot. Twee vreemdelingen ziet hij op zijn grond. „Sta!" schreeuwt hij, en tegelijkertijd schiet hij er een neer.

Daar wordt gevochten om de booten, in 't duister der oneindige bosschen.

Het treurigste verhaal kan de vlet van de gouvernementsbarkas doen. Zij lag gemeerd aan den steiger, vlak bij de wacht. Zwart was de nacht gevallen, toen heeft men haar gestolen.

Dat was een kerel die dat dorst, dat was een man!

Hij heeft de lange tocht gedaan de rivier af. Hij heeft de woeste zee aan de Tijgerbank getrotseerd, hij heeft 80 mijlen ver gezwalkt, langs de branding. Het was een held of een door wanhoop krankzinnige.

Aan de Suriname-mond heeft men de vlet gevonden, na langen tijd. — Zij was vastgestrengeld in Mangrove wortels. Die daarin lag was een lijk. Stierf hij aan uitputting, had de zon zijn merg verdord, of hebben honger en dorst hem gedood?

TE WATER

Een donkere avond. Somber drukt 't zware zwart van den hemel op 't water. Wat sprankelende sterren vallen weg in 't diepe onbegrensde niets. De lichten van St. Laurent flikkeren onrustig over de rivier, een boschbrand gloeit ver weg achter 't dreigende silhouet van den anderen oever.

Hol klaagt de wind in lauwe stooten over 't zwarte water, rustelooze golven rollen tegen den oever, bijten schuimend in 't zand en trekken zuigend weer terug.

De enkele straatlantarens hijgen in de windvlagen.

Verwaaide stemmen van in 't duister verloren wandelaars vermengen zich met 't ratelende geluid der opgezwiepte palmblaren. Een nachtkrekel snerpt.

Daar siddert over 't water een kreet, flauw, ver weg. Nog een, nog een. Hoog galmend snijdt hij door de lucht.

Help! Help!

Het duister draagt hem door de straat in de huizen. Die haast onhoorbare schreeuw snijdt door de traag keuvelende gesprekken, zwiept de menschen op straat.

Help! Help!

Een boot vol water, een boot vergaat!

Men haast en rept zich onder de boomen. In de schaduw holt 't gekrioel langs den oever.

Galmende schreeuwen huilen over 't water. Waar? „Hou vast," „we komen."

„Help, help," giert 't verre roepen uit 't zwart.

Lantarens zwaaien in den nacht, ademlooze angstige stemmen roepen: „Wie is het? Waar?"

Twee, drie Djoeka-korjalen knersen van den oever. Op den steiger haasten de lantarens heen en weer. In 't angstige donker vlekken hier en daar wat witte pakken, stemmen slaan door elkaar en gillen:

„Hou vast! Hou vast!"

Eindelijk slaat de motorboot haar dreunende maat, de fluit snerpt door 't geroes heen.

„Waar? Er is niets meer te hooren!"

Daar glijdt een boot als een zwarte dansende streep

door 't water. Daar nog een, wat lichte vlekken er in. Ze komen naar den wal, ze komen.

„Gered!"

Een dichte drom balt zich samen aan de landingsplaats.

Onder de zwaaiende palmen, langs den steil afvallenden oever verdringt zich 't volk. Drie Djoekas klimmen naar boven. Hun machtige schouders glimmen als gepolijsd steen onder de onrustige lantarens. Twee mannen in druipnatte kleeren strompelen op 't land.

De politie wringt zich tusschen de menschen door: „Wat is er?"

„Twee menschen", „boot volgeloopen", „een kleine jongen mee."

De moeder, oude gezette vrouw, komt uit haar winkeltje toesnellen: „Mijn God, mijn God."

De Djoeka's staan er bij. Een beetje spottend kijken zij naar hen, die in 't water gelegen hebben. Voor hen bestaat er geen gevaar op deze rivier. Bij zulk weer omslaan?

„God heeft je bewaard, ja zoo is het." God zij dank."

De groote drom dribbelt met de geredden mee; de motor van de barkas knalt dood; de stemmen vervloeien.

Onzalig buldert de lauwe wind en gejaagd springen de golven tegen de oevers op. De korjalen schudden steunend aan hunne verankering.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN ST. EUSTATIUS

DOOR

S. KALFF

Vóór dat de Nederlanders op St. Eustatius kwamen was het eiland reeds bezocht door Engelsche en Fransche zeevaarders. Nog eerder door Indianen, ofschoon daarover geene historische zekerheid bestaat. Maar zij vormden de inheemsche bevolking, zoowel van de „wilde kust" van Guinea als van de eilanden in de Caraïbische Zee, en een oude put, bekend onder den naam van „Indian well" zou aan hen dien naam ontleend hebben.

Het eiland was ook bekend onder den naam van Statia, bij de Franschen onder dien van St. Eustache; op de kaart van Joh. de Laet werd het aangeduid als Stacio en in den tekst zijner beschrijving als St. Estasio. De komst van Engelschen en Franschen viel tusschen de jaren 1625 en 1629, maar zij bleven er niet. Want het eiland (dat volgens sommigen door Columbus op zijn tweede reis in 1493 ontdekt zou zijn) lokte niet tot kolonisatie. Het vertoonde zich onbewoond, onvruchtbaar en verstoken van drinkwater.

Eerst in 1632 vestigden zich hier Zeeuwsche kolonisten die den dorren bodem vruchtbaar maakten en er tabak, suiker en katoen verbouwden. Zij „prospereerden" er; in 1665 was de bevolking reeds aangegroeid tot 1600 zielen die leefden onder het bestuur van „patroons". Als eerste kommandeur, in 1639, wordt Pierre Gardyn genoemd. Eenige „voortrekkers" onder de kolonisten vestigden zich op het naburige Saba; beide eilanden stonden tot de West-indische Compagnie in een andere verhouding dan b.v. Curaçao, en werden eerder als een soort van leen beschouwd. De welvaart werd nog het meest door den han-

del aangebracht, doch zou grooter geweest zijn wanneer die niet belemmerd was geweest door de voortdurende krakeelen tusschen de patroons.

Sedert 1664 zou de geschiedenis van het eiland gedurig van bestuurswisseling gewagen, van eene opeenvolging van krijgsgebeurtenissen, van verovering en ontzet. Tusschen Engelschen, Franschen en Hollanders ging St. Eustatius jaren lang als een speelpenning van de eene in de andere hand over. 't Begon in dat jaar met de verovering door de Engelschen onder Holmes. In 1665 schreef de vice directeur van Curaçao aan bewindhebbers der W.-I. Comp. dat de Engelschen „met vier à vyff hondert man St. Estatius sonder eenigh tegenweer met acort (bij accoord) hadden in possessie becomen maer daernaer het acort niet gehouden en d'inwoonders alle uytgeplondert en soo naackt en berooyt op het eylant St. Marten aen landt gesett en op voorsz. eylant St. Estatius een nieuwen Engelsen gouverneur met Engelse inwoonders van de naest gelegene eylanden in plaats van de Duytse inwoonders daerop gebraght, en voorts geresolveert waaren die andere naer bygelegene eylanden meede in te neemen, en voort laetste dit eylant Curaçao; en genoeghsaem gelyck als met eenen eet geswooren die Hollanders gants ende int geheel uyt dese West Indies te doen ruymen."

Te voren was de vloot van admiraal de Ruyter op komst geweest, en dien hadden de Engelschen niet afgewacht. Hij verscheen ook hier als de kampioen van een kleine maar strijdbare zeemogendheid; van een land dat gelijk de Engelsche geschiedschrijver Macaulay het uitdrukte," gave us a king and many a good trashing." Over deze episode van Bestevaer's zeemansloopbaan schreef zijn biograaf Gerard Brandt:

„Het eiland Sint Eustache, tusschen Sint Christoffel en Saba geleegen wordt ook onder de Karibes of Antilles getelt staande onder 't oppergebied der Heeren Staaten der vereenigde Nederlanden, die den Heer Pieter van Ree en zyne medestanderen, voortreffelyke kooplieden te Vlissingen, den eigendom van dien toestonden, dewijl ze daar een volksplanting van Zeeuwen en Hollanders hadden op-

gerecht. Op dit eiland vond men alles in rep en roere want de Zeeuwen, die hier 't bewind hadden, de Hollandsche scheepen ziende, meenden dat het Engelsche waaren en dat ze 't op hen gemunt hadden. Men stelde hier terstond ordre om zooveel boonen op te koopen als men kon bekoomen. De Heer de Ruiter voer zelf met eenig gezelschap aan land en bevond dit eiland 't welk maar vijf mijlen in zijnen omring groot was, slecht van vruchten voorzien en zeer droog, want men had daar in vier maanden geen regen gehad. D'opperbevelhebber van 't eiland Pieter Adriaanszoon en zijne Raaden vertoonden te dier tijd aan den Heer de Ruiter en zijnen Krijgsraad, dat ze zich gantsch zonder buskruit bevonden en daagelijks den aanval der Engelschen te verwachten hadden, verzoekende met eenig kruid uit de vloot geholpen te worden. Hierop werd goedgevonden hen 700 pont tegen 50 gulden 't hondert over te doen, om zich tegen d'Engelschen te konnen verweeren. Dit geschiedde op een wisselbrief, bij den Heer Ree te Vlissingen te betaalen. Enz."

De vloot had hier nog een van die orkanen te doorstaan waarvoor de Caraïbische Zee berucht was. Men had gebrek aan leeftocht, en daarin kon een eiland met zoo weinig hulpbronnen niet voorzien. Van daar dat de Ruyter besloot zijn tocht voort te zetten naar Terra Nova (Newfoundland), tevens om daar den vijand op te zoeken. Tevoren liet hij nog een zestal prijsgemaakte Britsche vaartuigen aan den wal van St. Eustatius verkoopen, en het teekende eenigszins de productie van het eiland dat de koopprijs in katoen en suiker betaald werd. Eerst na zijn vertrek kwamen de Engelschen opzetten, en toen waren die 700 pond buskruid niet bij machte om het veege eiland te redden. Evenwel bleef de Brit niet lang in 't bezit van zijn buit, want hij werd op zijn beurt door de Franschen verdreven. En deze hielden het eiland in hun bezit of onder hunne protectie totdat het bij den vrede van Breda in 1667 weder aan Nederland kwam en de verdreven kolonisten terugkeerden.

Vijf jaren slechts duurde dit herstel. Toen in 1672 de Republiek met Frankrijk in oorlog geraakte moest St.

Eustatius zich aan eene Fransche vloot overgeven, doch werd in 't volgend jaar door de admiralen Binckes en Evertsen heroverd. 't Ontzet duurde niet lang; thans waren 't de Engelschen, die zich van het eiland meester maakten, en ze behielden het totdat het in 1674 bij den vrede van Westminster werd teruggegeven. 't Was eene poovere bezitting (waarvan het eigendomsrecht in 1683 aan de W. I. Comp. was overgegaan) doch het eiland was gunstig voor de scheepvaart gelegen; het bezat in de Oranjebaai een ruime natuurlijke haven en bood uit een strategisch oogpunt een voordeelig soutien in deze wateren. Van daar dat drie zeevarende mogendheden elkaar dit punt betwistten. 't Eerst kwamen nu weer de Franschen opdagen; de kommandeur Schorer moest het hun in 1690 overgeven, doch zij werden spoedig door de Engelschen verdrongen, die er tot 1696 stand hielden. Toen gelastte de regeering van den koning -stadhouder WillemIII om deze „begroeide rots" aan Nederland terug te geven. Daarna werden de drie bovenwindsche eilanden onder het beheer der W. I. Comp. gebracht. Doch de onrust der tijden hield er de welvaart tegen; wanneer er al geen openbare oorlog in deze wateren werd gevoerd, dan heerschte er toch de kaapvaart. En die kaapvaart kende geen vaderland, geen bevriende volken; alleen overmacht. De Caraïbische Zee was het wijde pekelveld waar de befaamde flibustiërs hunne strooptochten hielden, de koopvaarders enterden, de kustplaatsen plunderden en de eilanden brandschatten, Engelsche Fransche en Spaansche kapers gingen hier om de winst „craeybecken"; de toestand op deze verontruste zee zou nog lang blijven gelijk de dichter dien voorstelde in zijn vers op een:

> Nomadenstam der zee, dle zich op 't grensloos diep,
> En niet in 't ruige woud een bloedig.jachtveld schiep
> En, tuk op bloed en buit, de rijkgeladen schepen,
> Waarin het siddrend West zijn schatten weg zag slepen
> Naar Spanjes plonderkust, vervolgde langs het zout,
> Gelijk des jagers boog den wilden stier in 't woud [1]).

Ook de handel van St. Eustatius had van deze kapers, vooral de Engelsche kapers, veel te lijden. Volgens lijsten,

[1]) H. A. Meyer. De Boekanier.

die in 1758 door Amsterdamsche kooplieden werden opgemaakt, gingen in dat jaar veertien voor dit eiland bestemde schepen verloren, met ladingen die te samen eene waarde van bijna twee millioen gld. vertegenwoordigden.

Doch op het laatst van de 18de eeuw brak er een oorlog uit, welke aan deze bevolking groot voordeel bracht; volgens het spreekwoord: 't is een slechte wind, die niemand iets goeds aanblaast. Gedurende den onafhankelijkheidskrijg, dien de in opstand gekomen koloniën in Noord-Amerika tegen het Engelsche moederland voerden, beleefde St. Eustatius een tijd van ongekenden voorspoed, en die nimmer zou terugkeeren. Het eiland werd toen, hoofdzakelijk tengevolge van de gunstige ligging, een rendezvous voor vreemde schepen, een stapel- en transitohaven voor den handel tusschen de jonge Amerikaansche republiek en de zeevarende volken van Europa. Engelsche fabrikaten, langs een omweg herwaarts gevoerd, en Fransch buskruit werden er verruild tegen Amerikaansche tabak en ruwe katoen. De handelswaar werd er grootendeels aangebracht door Hollandsche kooplieden, vaak in commissie voor Fransche huizen. St. Eustatius heette toen „the magazine for all the nations on the earth". Allerlei goederen, die een land in z'n opkomst noodig had, werden van daar naar Amerikaansche havens gevoerd, niet het minst geschut, wapenen en ammunitie, welke men daar noodig had om den strijd tegen de Britsche „rooineks" vol te houden. Een groot deel van die oorlogsbehoeften werd verscheept te Amsterdam; verscheidene Amsterdamsche regenten waren bij deze met het volkenrecht in strijd zijnden handel betrokken. De voorraad goederen was vaak zoo groot, dat daarmee een dubbele rij van reusachtige pakhuizen werd gevuld, grootendeels opgemetseld met de uitmuntende tras, welke een van de natuurlijke voortbrengselen van het eiland was en waarvoor het in geheel West-Indië bekendheid had. Nog heden ten dage herinneren de bouwvallen dier pakhuizen aan deze voorbijgegane handelsgrootheid. Zelfs konden ze den voorraad niet bergen, de goederen lagen op het strand langs de reede opgestapeld. Het eiland werd door schepen

van alle volken bezocht, zoodat er dikwijls 6 tot 700 handelsvaartuigen voor anker lagen.

Het eiland zelf produceerde toen ook verscheidene koloniale handelsgoederen. Reeds op eene kaart van het jaar 1740 stonden 80 plantages vermeld, waar ongeveer 5000 negers werkten en waar meest suiker, indigo, tabak, koffie en katoen verbouwd werden. In 1780 werden duizende kilo's van die producten uitgevoerd, zoomede cacao, peper, huiden, schildpad, verfhout en rum. Doch den doorslag gaf de handel, feitelijk de smokkelhandel. In de jaren 1778 en 1779 werd het eiland door meer dan 3000 schepen bezocht. St. Eustatius heette toen in den mond van winstgrage kooplieden „the Golden Rock", of ook „the Diamond Rock" [1]).

In Engeland keerde de nationale verontwaardiging zich tegen eene zg. bevriende natie, die aldus een oproerig wingewest ondersteunde. In het Parlement werd gesproken van een zeerooversnest, dat St. Eustatius heette, en waarvan men zich, hetzij 't oorlogs- of vredestijd was, zoo spoedig mogelijk moest meester maken. Het werd gezegd dat de oorlog in Amerika reeds geëindigd zou zijn, wanneer die niet uit dezen haard gevoed werd. Ja, uitte zich een der honorabele sprekers, „indien St. Eustatius vóór drie jaren in zee ware verzonken. dan hadden wij reeds met George Washington afgerekend!"

De Britsche gezant in Den Haag, Yorke, ontving dan ook van zijne regeering den last om bij de Staten Generaal te protesteeren tegen de voor Engeland zoo nadeelige handelsmouvementen, welke in eene Nederlandsche kolonie hun steunpunt hadden, terwijl de Britsche kruisers ijverig jacht maakten op schepen met contrabande aan boord. Er werden zooveel van deze smokkelvaartuigen op gebracht, dat de assurantiepremie op de Amsterdamsche Beurs destijds van 20 tot 30 pct. steeg. Voor de Britsche zeelieden was dit een voordeelige vaart, want er werd veel

[1]) Vele bijzonderheden over dezen tijd zijn te vinden in de „Depèches" van Thulemeyer 1763—1788, in de bewerking van Robert Fruin, ingeleid en aangevuld door H. T. Colenbrander, Amsterdam 1912. (Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, derde serie, No. 39).

prijsgeld verdiend, en zooals Byron in zijn *Don Juan* het uitdrukte:

> Sweet is revenge, especially to women,
> Pillage to soldiers, prize-money to seamen

Doch de smokkelhandel verminderde daarom niet. Het werd gezegd dat er, alleen reeds op het buskruit, zooveel verdiend werd (soms meer dan 120 pct.) dat men nog winst kon maken wanneer er van drie schepen twee door de Engelschen werden opgebracht. De Staten Generaal verboden dezen met het volkenrecht strijdigen handel, zonder dat dit verbod iets uitwerkte. De reeders van dien tijd waren 't blijkbaar eens met dien scheepseigenaar uit de dagen van prins Maurits, welke Zijne Hoogheid onbevangen verklaarde dat hij om winst zijne schepen zelfs naar de hel zou zenden. al moest hij er zijne zeilen bij schroeien. Het Britsche protest werkte voorshands slechts zooveel uit, dat de gouverneur Heyligers teruggeroepen werd [1]). Heyligers werd vervangen door Joh. de Graeff, en 't was den Engelschen geen geringe ergernis dat deze op 16 Nov. 1776 voor 't eerst een officieel saluut liet brengen aan de Dertien Strepen, de vlag onder welke hunne opgestane koloniën zich vereenigd hadden. Dit saluut gold het Amerikaansche schip *Andrea Doria*, dat krijgsbehoeften kwam halen voor het leger van Washington. De gezagvoerder, kapt. Robinson, bood den gouverneur een afschrift aan van de Amerikaansche onafhankelijkheidsverklaring, waarbij deze de opmerking maakte dat zijne landgenooten voor dezelfde zaak der vrijheid streden als waarvoor Nederland in 1567 de wapenen had opgevat tegen Spanje. Tevens voor het recht om zich aan onwettige belastingen te onttrekken. Hij gaf toen den last om uit de kanonnen van het fort Oranje het saluut te brengen; een feit, dat door de Amerikaansche pers met erkentelijkheid werd herdacht. Het portret van de Graeff kwam sedert in de vergaderzaal van het Kapitool te Con-

[1]) Deze was later gehuwd met Catharina Elisabeth Rungé, weduwe van mr. Joan Seba Marcus, die tijdens den inval van admiraal Rodney van het eiland verdreven werd en in 1784 te Amsterdam overleed. *Navorscher*, 1890, blz. 14.

cord (New Hampshire) te hangen. Intusschen werd de gouverneur voor deze zaak ter zijner verantwoording naar Nederland geroepen, en verklaarde toen — „les excuses sont faits pour s'en servir" — dat hij niet bedoeld had de onafhankelijkheid der Vereenigde Staten te erkennen, maar de *Andrea Doria* slechts als koopvaardijschip gesalueerd had, en dat met twee schoten minder dan het schip zelf gelost had [1]).

De ongekende welvaart op St. Eustatius vóór het jaar 1780 bracht een snellen aanwas van bewoners mee. Het bevolkingscijfer werd toen op 20.000, zelfs op 25.000 zielen geschat; doch dit cijfer was geenszins authentiek, en in elk geval waren een groot aantal slaven daaronder begrepen. Allerlei nationaliteiten werden toen onder de blanke fortuinzoekers gevonden, o.a. Grieken en Turken. Ook Engelschen waren er tamelijk ruim vertegenwoordigd; goede kooplui, maar slechte patriotten, die niet schroomden hun voordeel te doen contrarie het belang van hun vaderland.

Nauwelijks was in 1780 de oorlog tusschen Engeland en Nederland uitgebroken, of St. Eustatius was het eerste mikpunt. De Britsche autoriteiten op Barbados ontvingen den last terstond een aanslag op het eiland te ondernemen; eene vloot van 16 linieschepen onder bevel van admiraal Sir George Bridges Rodney, en vergezeld van eenige fregatten, bombardeergaljoten en kleinere vaartuigen, zette koers naar het eiland. Den 3 Febr. 1781 kwam men daar voor de reê, en vond geringen tegenstand. Er lag slechts een enkel Nederlandsch oorlogsschip, de *Mars*, van 36 stukken en bemand met 250 koppen onder bevel van F. S. graaf van Bylandt. Deze was met de oorlogsverklaring nog niet bekend en meende dat de Engelsche schepen zouden voorbijvaren, of dat ze 't gemunt hadden op voor Amerika bestemde smokkelschepen. Men hielp hem spoedig uit den droom met de kennisgave van den staat van oorlog, en den eisch zijn schip over te geven.

[1]) Zie het artikel van Mr. B. de Gaay Fortman: „*Eene bladzijde uit de geschiedenis van St. Eustatius*", in *De West-Indische Gids*,," tweede jaargang (Maart 1921),, blz. 558—572.

Van Bylandt weigerde, waarop een vuurgevecht volgde. Maar dit duurde niet lang, want de strijd was te ongelijk, en weldra moest de *Mars* de vlag strijken. Daarmee was ook het pleit beslecht; 150 koopvaarders vielen den Engelschen in handen, en doordien zij de voorzorg namen om de Hollandsche vlag van het fort te laten waaien, werd dit aantal met nog 17 misleide vaartuigen vermeerderd. Alle handelswaar in de pakhuizen en op het strand werd buit verklaard; evenzoo al het gereede geld. De waarde van het verbeurd verklaarde geld en goed bedroeg meer dan 3 millioen. De Amerikaansche kooplui en zeelieden, ten getale van ongeveer 2000, werden als krijgsgevangenen naar Engeland gezonden; de overigen, Franschen, Engelschen, Joden, Nederlanders die Amsterdamsche huizen vertegenwoordigden, moesten het eiland ontruimen. Have en erf werden verwoest en geplunderd; het archief werd door de overwinnaars als privaat gebruikt, waardoor het grootste gedeelte van de bescheiden reddeloos verloren ging. Het geweld aan lijf en goed gepleegd herinnerde aan de verhalen van de strooptochten der oude Noormannen; het werd ook in het Britsche parlement gebrandmerkt door een zoo welsprekenden redenaar als Edmund Burke. In zijn „Aanteekeningen" schreef kapt. van Bylandt:

„Aan land was het naar gesteld; alle de goederen, aan de baay leggende, wierden afgescheept, de pakhuysen waren verzegeld en een ieder moest klagen over de brutaliteit en knevelarijen van den kolonel Cockburne, Quartiermeester-Generaal en hebbende het vertrouwen van den Generaal Vaughan (bevelhebber van het Engelsche krijgsvolk). Dezen Cockburne zijn gedrag was zóó dat ik geen zijner landslieden, zoowel militairen als anderen, nog gesproken heb, die hem niet vervloekten als een schandvlek voor de Natie" [1]).

De admiraal Rodney, die overigens gestrenge en bepaalde bevelen had gekregen, werd in de levensberichten geenszins afgeschilderd als een hardvochtig en onmeedoogend bevelhebber, zoodat de schuld voor het op St. Eusta-

[1]) De Jonge. *Gesch. Ned. Zeewezen.* V, blz. 521.

tius gepleegde vandalisme wellicht terugviel op Cockburne, maar hij duldde het althans. De geschiedenis van dezen historischen plundertocht, waarbij de Engelschen in roofzucht en geweldpleging bij de beruchte flibustiërs niet achterstonden, zou o.a beschreven worden in een ten jare 1781 te Amsterdam verschenen geïllustreerd geschrift getiteld *Engelsche Tieranny*[1]). Ook werd daarvan melding gemaakt in een treurdicht onderteekend W. V. O. Caspersz., dat in hetzelfde jaar verscheen onder den titel *Traanen van een gryzen Hollander gestort om de naare toestand van zijn land veroorzaakt door de schandelijke overwinning der Engelschen in de West Indiën.*

De groote voorraad der buitgemaakte goederen werd gedeeltelijk naar de naburige Engelsche eilanden gezonden, gedeeltelijk naar Engeland, terwijl het overschot in 't openbaar werd verkocht. Vooral de Denen van St. Thomas traden als koopers op, doch van daar vonden die goe, deren toch wel weer hun weg naar Amerika. En de bezending voor Engeland kwam daar nimmer aan, want ze werd onderschept door den Franschen admiraal de la Motte Piquet, die zich bij deze gelegenheid van 23 rijk geladen koopvaarders meester maakte. De roover werd op zijn beurt beroofd.

Aan deze tragedie zat een tweede vast; op den buil zou nog een puist komen. Rodney had bij zijn komst voor St. Eustatius vernomen, dat een paar dagen te voren een Hollandsche retourvloot van daar vertrokken was onder geleide van een oorlogschip, dat eveneens *Mars* heette, onder bevel van den schout-bij-nacht Willem Crull (of Krul). 't Was een schip van 60 stukken; de kommandant was heer van Burgst, onder Prinsenhage, en had het land reeds 33 jaren gediend. Aanstonds zond de Britsche admiraal drie schepen van zijn vloot af om dit konvooi te achterhalen. 't Waren de *Monarch* met 78 stukken en 600

[1]) Gedurende den wereldoorlog 1914—1918 werden nadrukken van dit boekje in massa verspreid en als propaganda middel tegen Engeland gebruikt. De teekeningen zijn van C. Brouwer. Zie over dezen herdruk „*Het Boek*", tweede reeks van het Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen. (Martinus Nijhoff, den Haag), 14e jg, No. 6—7, Juni-Juli 1925, blz. 247—249.

man, de *Panther* met 60 stukken en 450 man, en een kleiner schip, de *Sibille,* met 28 stukken en 200 man. Deze vormden derhalve eene aanzienlijke overmacht tegenover de *Mars,* die ook veel minder geschut aan boord had. Crull was evenmin als v. Bylandt, bekend met het uitbreken van den oorlog. Hij verkeerde in het denkbeeld dat de Engelsche schepen, die hem opzeilden, zijn vaartuig wilden praaien, en had daarom in 't vooruitzicht den Britschen bevelhebber bij zich aan boord te zien, zijn uniform groot tenue aangetrokken. Volgens het verhaal van een zijner officieren wandelde hij, toen de Engelsche schepen in 't zicht kwamen, ongekleed, in witte jas en op pantoffels, op het halfdek. De bewegingen der vreemde schepen duidden er spoedig op, dat er onweêr aan de lucht was. Een daarvan naderde dichtbij, zóó dat men 't den Hollander te verstaan kon geven bij te draaien en de vlag te strijken. Dit werd door Crull geweigerd, en aanstonds ont wikkelde zich het vuurgevecht.

Het was al dadelijk een nadeel voor de *Mars,* dat de onderste batterij, waar juist de zwaarste stukken stonden, door 't overhellen van het schip onbruikbaar werd. De trompen dompelden zich in zee, men moest tegen het binnendringend water de geschutpoorten sluiten. Daar het gevecht op korten afstand gevoerd werd, had bij den ongelijken strijd de *Mars* weldra belangrijke schade; er vielen dooden en gewonden. Door zijn uniform deed Crull zich door de Engelsche scherpschutters opmerken; het gevecht had nog geen half uur geduurd of een musketkogel trof hem in den schouder. Evenwel bleef hij op zijn post, en het bevel voeren. Doch niet lang meer, want kort daarop trof een tweede kogel hem in de borst, en ditmaal was het schot doodelijk. Stervend hoorde men hem nog zeggen tegen den Franschen officier der zeesoldaten, die hem opving: „Dites au capitaine qu'il baisse le pavillon!" Blijkbaar wenschte hij het verder bloedvergieten voor een verloren zaak te voorkomen.

Ofschoon het schip toen reeds nagenoeg reddeloos was geschoten, werd na zijn dood door zijn opvolger, kapt. v. Halen, het gevecht nog eenigen tijd doortgezet. Toen deze

eindelijk de vlag streek, was de *Mars* zoodanig gehavend dat de Engelschen het schip op sleeptouw moesten nemen. Met dien prijs en met de 23 gekonvoyeerde koopvaarders, waarvan er slechts één ontsnapte, keerde men naar St. Eustatius terug. Daar werd het lijk van den gesneuvelden schout-bij-nacht plechtig ter aarde besteld. Men overdekte de kist met de Prinsenvlag, en legde kruiselings daarover degen en scheede. Alle Engelsche kapiteins sloten zich bij den rouwstoet aan, terwijl van de *Mars* en van het fort Oranje 60 minuutschoten gelost werden. De kist werd onder militaire eerbewijzen bijgezet in den grafkelder der kommandeurs van het eiland op het Gereformeerde kerkhof. In het vaderland verwekte dit sneuvelen eene deelneming en eene bewondering, die zich uitten in verscheidene eerdichten, o.a. van Bilderdijk. Het wapenfeit werd bezongen door Le Francq van Berkhey in zijn *Zeetriumph*, en door A. Loosjes in de vijf zangen van zijn vers *St. Eustatius genomen en herwonnen*. Ter eere van zijne nagedachtenis werd een penning geslagen (afgebeeld en beschreven bij van Loon) die aan de voorzijde zijn borstbeeld vertoonde, aan de keerzijde het zeegevecht waarin hij sneuvelde, met zijn wapenschild en maritieme attributen. Het omschrift luidde: *Vi inferior non virtute* (zwakker in macht, niet in moed) zoomede: *Pugnans occubuit* (strydende gesneuveld) 4 Febr. 1781. Het onderschrift van zijn portret door Heinsius doelde nog op de omstandigheid dat Crull, in zijn onwetendheid van den oorlog, zich niet bij tijds tot tegenweer gereed had gemaakt, en meende in de Engelschen eerder vrienden dan vijanden te zullen vinden. Het vers luidde:

> Hoe duur staat u, o Krull, der Britten trouweloosheid!
> Van vreêbreuk onbewust, ziet ge u te wreed misleid,
> Gij staat gereed om hen te groeten als uw vrinden,
> En dat vertrouwen stelt u bloot
> Voor 't mikken van 't gevloekte lood,
> En doet u in de plaats van vrinden moorders vinden.

Admiraal Rodney had bij zijn vertrek wel eene Engelsche bezetting onder bevel van kolonel Cockburne op het eiland achtergelaten, maar dit verhinderde niet dat het

nog in 't zelfde jaar weer voor den Brit verloren ging. De gouverneur van Martinique maakte met 400 Franschen zich van dezen steeds betwisten insulairen post weer meester. Deze gouverneur, markies de Bouillé, overrompelde het fort en deed de Engelschen het veld ruimen; doch vond slechts ledige pakhuizen, verwoeste plantages en eene verarmde bevolking. Echter bracht hij nog ettelijke geldsommen, aan de inwoners ontweldigd, uit de Britsche zakken te voorschijn en gaf ze aan de eigenaars terug. Doch voor de kooplieden, die hier den handel gedreven hadden en voor de eilandbewoners waren de verliezen van dien aard geweest, dat de vroegere welvaart niet terugkeerde. St. Eustatius herstelde zich niet meer van den slag; te minder omdat, na de erkenning van de onafhankelijkheid der Vereenigde Staten, de aanleiding tot den clandestienen handel verviel. Na den inval van admiraal Rodney verminderde de bevolking snel; vijf jaren daarna waren er van de 20.000 zielen nog 7600 over, waarvan 4000 slaven. Uit een staathuishoudkundig oogpunt zou het eiland in de rij der Nederlandsche koloniën achteraan komen en als eene verdorde provincie gerekend worden.

Ook Saba en St. Martin, door de Engelschen tegelijk met St. Eustatius geplunderd, waren door de Franschen bezet. Eerst in 1784 bij den vrede van Parijs kwamen de drie eilanden aan de W. I. Compagnie terug, doch toen had de handel zich ook reeds verplaatst naar St. Thomas en St. Bartholomé. En die Compagnie zelve, reeds in 1674 ontbonden, daarna gereconstrueerd, ging in 1791 aan schulden en wanbeheer te gronde; waarop over de Westindische en Afrikaansche bezittingen een nieuw bestuur werd aangesteld onder den naam van Raad van Koloniën.

't Zou intusschen niet voor 't laatst zijn dat de „speelpenning'' St. Eustatius van bezitter verwisselde. In de oorlogen der 17de eeuw was de vesting Rynberg (Rheinberg) zoo dikwijls van de eene hand in de andere overgegaan, dat de ruwe soldatenscherts van Spaansche soudeniers daarvoor den naam van *putana della guerra* had uitgevonden. Zulk eene *putana* was St. Eustatius onder de koloniën. In 1801 kwam het nog eens weer in Engelsch be-

zit, hetgeen ditmaal voor de bewoners was aan te merken als eene verlossing. Nl. als eene verlossing van het juk der Franschen. De Bataafsche Republiek was onder den druk geraakt van de Fransche „bevrijders", al meer en meer, totdat onder het koningschap van Lodewijk Napoleon Nederland tot een vasalstaat van Frankrijk werd. En deze bondgenooten der Patriotten legden niet alleen het moederland zware schattingen op, maar ook zijne koloniën. Een Fransche gouverneur eischte van de bevolking van St. Eustatius eene maandelijksche bijdrage van 8000 Spaansche daalders (ƒ 30.000) met nog de kosten voor onderhoud voor het garnizoen en de defensiewerken. Die gedwongen storting verarmde de inwoners geheel, zoodat in 1801 de Fransche commissaris Cotten verplicht was met eene contributie van ƒ 1000 genoegen te nemen. Meer liet zich niet uit den buidel van *ci-devant* kapitalisten persen. Duizende bewoners verlieten toen het eiland, in weerwil van de zware straffen door de Franschen op deze emigratie gesteld. 't Liet zich voorzien dat, bij het slinkend bevolkingscijfer, ook die poovere bijdrage van ƒ 1000 eerlang verdwijnen zou. De bot was hier vergald; op 16 April 1801 werd het eiland door de Franschen ontruimd, en daarop door de Engelschen in bezit genomen. Het telde toen nog 2500 inwoners, waarvan eene belangrijke percentage op rekening van het slaven-element kwam. En uit een economisch oogpunt kon men St. Eustatius bij een afgekloven been vergelijken.

Het gezag der Britten, die hier voorwaar *en pays de connaissance* kwamen, duurde slechts een jaar. In 1802 werd de vrede van Amiens gesloten, waardoor het eiland aan Nederland werd teruggegeven; doch doordien de Republiek door Napoleon in den oorlog tegen Engeland werd meegesleept kon dit land, op 21 Febr. 1810, er zich op nieuw van meester maken. Deze herhaalde perioden van Engelsche heerschappij droegen er gewis veel toe bij dat het Engelsch de taal des lands werd. Voor de bevolking, die zich in Oranjestad (Boven- en Benedendorp) samentrok, geschiedde de rechtspraak volgens de Hollandsche wet, maar die wet was in het Engelsch vertaald, zoodat men 't

gebeuren zag dat Nederlandsche onderdanen in eene Nederlandsche kolonie een tolk moesten meebrengen. Op de scholen gaven gouvernements-onderwijzers hun onderricht in 't Engelsch, eerst later in 1907, werd daar ook het, Hollandsch gehoord. Het godsdienstonderwijs ging uit van Engelsche zendelingen, tot de kerk der Methodisten behoorende. In 1842 schreef G. v. Lennep Coster dat, indien van het kommandeurshuis niet de Hollandsche vlag woei en de Hollandsche wet er van kracht was, men zich niet anders zou kunnen voorstellen dan dat St. Eustatius tot de Engelsche koloniën behoorde. Slechts enkele ambtenaren en ingezetenen spraken nog Hollandsch. Een gezaghebber van het eiland, G. J. van Grol, liet zich in eene openbare voordracht aldus uit:

„Dat Engelsch de algemeen gekende taal werd, behoeft niet te verwonderen. De voortdurende aanraking met de „onverdraechelyke natie" als opgedrongen vriend, mededinger of vijand, de vestiging van hare landslieden en van vreemden vóór den gulden tijd, het samenstroomen uit alle oorden van kooplieden in dien tijd, de meer en meer veldwinnende invloed van het Engelsche volk in de West-Indies, de verbinding met de vrijheidlievende Amerikanen, dit alles moest de kennis der Engelsche taal wel tot een eersten eisch maken. Doch dat billijkte toch niet de verwaarloozing der Nederlandsche taal, met name na 1816, in eene Nederlandsche Kolonie!"

In dat jaar 1816, toen ook de koloniën in Oost-Indië door Engeland werden teruggegeven, kwam St. Eustatius weder onder de Hollandsche vlag. En ditmaal (*Deo volente*) voor de laatste maal. Doch de voorspoed keerde daarmee niet terug, de toestand bleef kwijnend. Door de inkrimping van den handel met Noord-Amerika, door het verdringen van de zeil- door stoomschepen en andere oorzaken geraakte de tusschenhandel in verval, daarna ook de groothandel. De suikercultuur gaf nog aan vele handen arbeid, maar weldra deed de beetwortelsuiker de rietsuiker eene doodelijke concurrentie aan. Door de afschaffing van de slavernij werd de toestand nog zooveel zorgelijker; menige plantage kwam toen braak te liggen. Tot het jaar

1830 kon nog in de eigen uitgaven voorzien worden; na dien tijd zou het eiland, dat in 1779 aan de Westindische Comp. eene bate van 42 mille opbracht, op de kurk van het subsidie blijven drijven.

VELERLEI HOUT VAN SURINAME

Dr. J. Ph. Pfeiffer. *De houtsoorten van Suriname; I, met 23 afb. en een atlas met platen.* Uitg. Kol. Inst. 1926.

Aan den ingenieur van den rijkswaterstaat G. J. van den Broek is van hoogerhand opgedragen een bezoek te brengen aan Suriname, en in 1917 heeft hij een verslag ingediend bij den minister van Koloniën als gevolg van dat bezoek, een verslag dat „Bevordering van den afzet van Surinaamsch hout in Nederland" tot opschrift heeft en de wenschelijkheid betoogt van een studie der eigenschappen van 't Surinaamsche hout. Hij stelde in 't licht hoe de onvolkomenheid der kennis op dit gebied een hinderpaal was (de beeldspraak past hier) voor het ontstaan van een gezonden handel in dit hout, en hij raadde daarom den minister een commissie bijeen te roepen *om deze studie te ondernemen.* Vier jaar later was de commissie er, zestien man sterk; maar nu ontbrak een deskundige. Sommigen zullen 't misschien vreemd vinden.... zestien commissie-leden die de studie van iets gaan ondernemen en na hun installatie de studie opdragen aan een 17de lid dat verstand bleek te hebben van het onderwerp.

Dr. Pfeiffer was destijds technoloog aan het boschproefstation te Buitenzorg; op den titel van het boek wordt hij genoemd hoofdassistent aan het laboratorium voor technische botanie te Delft en privaat-docent aan de technische hoogeschool aldaar. „Onder leiding van de commissie" — zijzelve zegt het — werkte de deskundige van het gezelschap hier te lande. Sedert 1911 heeft hij de bijzonderheden in de struktuur van het hout, die men met behulp van een scherp mes en een goede handlens kan waarnemen, gebruikt voor de herkenning van tropische houtsoorten; en in 1917 verscheen zijn boek „De waarde van wetenschappelijk onderzoek voor de vaststelling van technische eigenschappen van hout". Met hem was het klassieke college van Heeren Zeventien voltallig.

In het eerste hoofdstuk leeren we iets over het ontstaan van het hout, zijn voornaamste elementen en de daaruit opgebouwde weefsels; in het tweede wordt uitvoerig beschreven de toege-

paste methode van houtbeschrijving na een onderzoek met zakmes en handlens. Daar de methode nog nieuw en weinig toegepast is, de volgorde in de identificatie-kenmerken zooals zij in de determinatie-tabellen werd gebezigd, nogal afwijkt van de gebruikelijke, werd het noodzakelijk de gronden waarop zij berust nader toe te lichten; dit geschiedt in het derde hoofdstuk. Deze determinatie-tabellen vindt men in het vierde hoofdstuk; in het vijfde de beschrijving der houtsoorten naar de families gerangschikt. Van elke familie wordt, na opmerkingen over haar economische belangrijkheid met betrekking tot bosch-exploitatie en houthandel in Suriname, een bespreking gegeven van de kenmerken die het hout van de onderzochte soorten gemeen heeft, soms een samenvattende beschrijving daarvan. Totaal werden ruim 500 houtmonsters onderzocht, behoorende tot ongeveer 180 soorten en 32 familiën; maar van eenige soorten was onvoldoend betrouwbaar materiaal voorhanden, zoodat deze buiten de beschrijving vielen.

Wij krijgen dus eerst de opmerkingen over den bouw van het loofhout, vervolgens de praktische methode van onderzoek met mes en lens, waarbij eerst wordt nagegaan welke kenmerken zonder lens zijn waar te nemen, het soortelijk gewicht, de kleur, de glans, draad en nerf, hardheid, smaak en reuk, zoomede de brandbaarheid. Nadien wordt des lezers aandacht gevraagd voor de groeiringen, de houtvaten, het vezelweefsel, de mergstralen en het strengparenchym.

De waardeering van de sterkte, duurzaamheid en de waarde als bouwmateriaal in het algemeen, werd kortheidshalve volgens een klassen-indeeling aangegeven. Voor deze indeeling is gebruik gemaakt van een dergelijke die indertijd door den schrijver was opgesteld voor de Nederlandsch Oost-Indische houtsoorten, en die later ook in hoofdzaak door het proefstation van het boschwezen te Buitenzorg werd overgenomen. De houtsoorten die in de duurzaamheids-klasse I, II en III vallen, behooren in de tropen bij voortdurende aanraking met den vochtigen grond minstens 8, 5 en 3 jaar goed te blijven; in gunstiger conditie langer en veel langer. Het hout dat in de klassen IV en V valt wordt onder dezelfde omstandigheden snel onbruikbaar.

Dr. Pfeiffer geeft het volgende lijstje:

Klasse I Teak (Djati), Bruinhart.
„ I—II Simaloer Ressak [1]), Bolletrie, Locus.

[1]) Dit zal Shorea glauca zijn, die op Simaloer door de Javasche boschexploitatie-maatschappij wordt gekapt.

Klasse	II	Acacia, Jeneverbes, Purperhart, Basralocus.
„	II—III	Notenhout, Kopie, Mora.
„	III	Eiken, Amer. Grenen, Slangenhout.
„	III—IV	Grenen, Iepen, Krappa.
„	IV	Esschen, Vuren.
„	IV—V	Beuken, Wilgen, Grof dennenhout.
„	V	Elzenhout, en het spinthout der meeste Europ. houtsoorten.

Van vele houtsoorten werden fotografische afbeeldingen gemaakt. Zij geven het kopsvlak hout te zien met opvallend licht bij een tienvoudige vergrooting door de handlens en zijn in een afzonderlijken atlas bij het boek gevoegd. Wie alleen het atlasje bij toeval in handen krijgt, dus zonder het boek, denkt in een catalogus van de nieuwste fantasiestoffen te bladeren; bijna alle zijn stalen van bijzondere schoonheid in de teekening, prachtige patronen voor de textiel-nijverheid. Ook mikrofotografische afbeeldingen van het damast-staal van goede Perzische zwaarden vertoonen even fraaie teekeningen.

Bij de Moraceae begint de beschrijving der houtsoorten, dat is op bladzijde 146; en op bladz. 460 eindigt zij bij de Rubiaceae. Daarmede is de zaak echter niet ten einde; we bedoelen niet het register en de literatuur-lijst die achteraan komen, maar het vervolg van dit eerste deel, het tweede deel, bevattende de uitkomsten van een onderzoek naar de technische eigenschappen van 28 der voornaamste houtsoorten van Suriname.

Dat bruinhart in de eerste klasse wordt vermeld, strookt met den lof in de W.-I. Encyclopaedie: „het wordt wel voor het beste Surinaamsche hout gehouden". Van bolletrie wordt terzelfder plaatse het hout niet genoemd. Locus (Lokus, Hymenaea) heet geschikt als timmerhout en als meubelhout, Purperhart (witte) voor bruggenbouw, en de roode soort roemt de Encyclopaedie als een sterk en veerkrachtig hout door wagenmakers en werktuigkundigen, vroeger ook door molenmakers gebruikt. Basralocus wordt bouwhout genoemd. Kopi vinden we beschreven als hout dat zeer veel wordt gebruikt, vooral voor buitenbeslagen en beschotten, ook wel voor meubels, in 't bijzonder tafels. Het hout van Mora, zoo lezen we, wordt voornamelijk voor dwarsliggers gebruikt en voor den scheepsbouw wordt het zeer aanbevolen. Slangenhout (Mimosa guianensis Aubl.?) werd in vroeger jaren gebezigd voor het maken van meubelen, inzonderheid kleerkasten. Krappa (krapa) = Surinaamsch mahonie-hout, wordt een zeer

goed bouw- en meubelhout genoemd. Groote afwijkingen toont deze waardeering van verschillenden kant geenszins.

In het Encyclopaedie-artikel *Bosch* van A. H. Berkhout wordt van Demerara groenhart (Nectandra guyanensis Meissn) gezegd, dat het hout bestand is tegen paalworm. Pfeiffer (bl. 175) spreekt dit pertinent tegen. „De reputatie van geheel bestand te zijn tegen de aantasting door paalworm, is, althans voor Centraal-Amerika, vrij wel geheel verloren gegaan". Hij noemt ook Suriname, waar het hout 't niet uithield tegen dezen vijand. „Het echte paalwormbestendige Manbarklak-hout, schrijf Pfeiffer, is afkomstig van enkele Eschweilera- en misschien ook van enkele Lecythis-soorten." Het is, zegt hij verder, een zeer zware, buitengewoon harde houtsoort; sterk en taai; zij splijt echter gemakkelijk in diverse richtingen, heeft een hoog gehalte aan kiezelzuurkorrels, is daardoor moeilijk te bewerken, omdat het gereedschap terstond bot wordt. Het is, was althans, de gewone klacht over het „prachtige" hout. Ligt 't aan het hout of aan het gereedschap? Verscheidene meubelmakers beweerden een twintig jaar geleden, dat zij dit stugge hout niet konden bewerken.

De Surinaamsche timmerlui en schrijnwerkers hebben geen last daarmede, evenmin als de houtkappers, Boschnegers en anderen, klagen dat het hout der boomen die zij vellen te hard is voor hun bijlen. Het verslag der Saramacca-expeditie door A. J. van Stockum (Leiden 1904) raakt het onderwerp aan. Op bladz. 89 v. van den overdruk lezen we: „Voortdurend hooren wij hier het doffe geraas veroorzaakt door het storten van de zware boomen, die ginds door de arbeiders geveld worden en het nog lang daarna aanhoudend gerommel en gekraak waarmede zij langs de steile helling naar beneden zeulen. Tegen den avond naar huis gaande, zien wij dan ook dat de mannen zich dapper hebben geweerd. Een groote ruimte op den voorgrond is reeds van bosch ontdaan en tusschen de achterstaande boomen door begint reeds licht te schemeren.

„Een leelijke zaak is echter dat de bijlen, die ik uit Holland heb medegenomen, niet bestand blijken tegen de hardheid van het Surinaamsche hout. Hoewel zij mij verkocht werden als „beste extra harde blauwe" bijlen, hebben zij door dezen éénen dag werk al zooveel geleden dat zij zoo goed als onbruikbaar zijn geworden.

„Ik geef daarom aan Pimpel (dat is een der arbeiders) de opdracht om morgen ochtend vroeg naar beneden te gaan, met mijn kleine korjaal naar Warnakomopponafaja te varen en te trachten van de bevolking eenige goede Amerikaansche bijlen, zooals er in elk boschnegerdorp voorhanden zijn, te koopen....

Dinsdag 9 December. „Terwijl ik verder werk aan het Oostelijk panorama, wordt het kappen aan de Zuidhelling, zoo goed en zoo kwaad als het gaat met de botte en geschaarde bijlen voortgezet"....

Blz. 91. „De arbeiders kunnen niet anders doen dan met de houwers de dunne stammetjes van het onderbosch vellen, want de bijlen zijn nu volkomen waardeloos geworden"....

Vrijdag 12 December (blz. 92):

„In het kamp gekomen vind ik daar Pimpel, die van zijn tochtje naar Warnakomopponafaja is teruggekeerd. Hij heeft twee bijlen meegebracht à raison van ƒ 2 per stuk; meer kon hij er niet machtig worden, omdat bijna de geheele bevolking van huis was om de begrafenis van een inwoner van Pakka Pakka bij te wonen" . .

Blz. 93. Zaterdag 13 December. „Met de nieuwe bijlen wordt nu met kracht gewerkt aan het vellen van het bosch dat in het Zuid-Westen den Emmaketen verborgen houdt. Zonder ophouden klinken de bijlslagen en de eene statige reus na den anderen neigt den fieren kroon en stort krakend en ratelend in de diepte. De mannen hebben pleizier in dit werk, ofschoon het zeker de zwaarste arbeid is, die hun kan worden opgelegd" . .

De vraag is dus of 't niet aan het gereedschap ligt, dat eenige soorten van Surinaamsch hout lastig zijn om te bewerken. Pimpel moest „goede Amerikaansche bijlen" zien te krijgen; maar komt niet ook thans het gereedschap dat we in ons land gebruiken uit Amerika en uit Engeland, nadat we langen tijd Duitsch fabrikaat hebben gebruikt?

De literatuurlijst is zeer uitvoerig (107 nummers); in het artikel „Hout en houthandel" in de West-Indische Encyclopaedie komen verscheidene titels voor, die hier niet zijn genoemd. Ook de Encyclopaedie zelve is niet genoemd.

Volgens de Nota van wijzigingen van de Surinaamsche begrooting voor 1927 is dr. Pfeiffer naar Suriname vertrokken, waar hij 1½ jaar zal blijven. Surinaamsche couranten vertellen, dat hij daar is aangekomen.

* * *

In *De West* van 29 October vonden we eenige mededeelingen van dr. Pfeiffer over Mora-dwarsliggers voor de Zuid-Afrikaansche Spoorwegen. Hij is naar Zuid-Afrika gegaan in hoofdzaak om een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van een geregelden invoer van Mora-liggers en hij heeft de keuring bijgewoond eener proefzending van 12000 stuks die de firma Ker-

sten per bark Asalea van Suriname naar Afrika had verscheept. De Spoorweg-autoriteiten te Kaapstad en Johannesburg hadden veel belangstelling voor deze soort dwarsliggers en hoopten in de toekomst kontrakten van verscheidene honderdduizenden stuks te kunnen afsluiten. Over de dwarsliggers uit Br. Guayana was men niet tevreden: zij voldeden niet aan de eischen; maar ook de Surinaamsche waren niet alle voortreffelijk: ongeveer de helft werd aangenomen als eerste klasse liggers voor de hoofdlijnen der spoorwegen geschikt, terwijl de geheele partij in deze klasse had moeten vallen; voor de inferieure werd minder betaald.

Dr. Pfeiffer noemt de uitkomst onbevredigend; finantieel leverde de proefzending geen voordeel op voor den exporteur, maar daarnaast is het resultaat teleurstellend als men bedenkt, dat deze liggers door een speciale commissie in Suriname werden gekeurd en door die Commissie reeds ruim drieduizend liggers waren afgekeurd". Later is gebleken, dat liggers zijn verscheept die wel gemerkt maar niet gekeurd waren; vele hadden gebreken, hartscheuren en rottingsplekken, die niet gedurende de reis konden zijn ontstaan.

De eigenschappen van het Mora-hout acht dr. Pfeiffer voldoende voor materiaal dat een behoorlijken levensduur moet hebben. Wil het bedrijf loonend zijn dan is 't noodzakelijk dat uitsluitend eerste klasse dwarsliggers worden gezonden. Een bezoek aan het exploitatie-terrein aan de Saramacca gaf hem de overtugiing, dat bij een oordeelkundige behandeling van met zorg uitgezochte stukken een loonend bedrijf misschien mogelijk zal zijn. „Het voornemen bestaat om over eenigen tijd — indien de productie van prima dwarsliggers volgens de verbeterde werkwijze economisch mogelijk mocht blijken — een tweede bezending dwarsliggers, iets grooter dan de vorige naar Zuid-Afrika te sturen, welke dan door mij persoonlijk zal worden gekeurd. Deze dwarsliggers zullen dan gelden als normaal monster voor het daarop te sluiten grooter kontrakt."

Mag men ook een dwarsligger met Nieuwjaar iets goeds toe wenschen? Dan: best wishes and many happy returns.

SN.

BOEKBESPREKING

W. R. VOULLAIRE. *Land, Leute und Missionsleben in Suriname. Missionsbuchhandlung, Herrnhut 1925.*

Als men dit boekje doorleest, komt men onwillekeurig onder den indruk van de eenvoudige, zich niet op den voorgrond dringende vroomheid, waarmede het geschreven is, en van het vertrouwen in het slagen, in weerwil van allerlei tijdelijke tegenspoeden, van het werk, dat de Hernnhutter Zending in Suriname zich heeft ten doel gesteld. En ook van de practische wijze, waarop dat werk nu reeds gedurende bijna twee eeuwen is voortgezet, steeds zich aanpassende aan de vaak zoo ontmoedigende omstandigheden, waaronder het moest gedaan worden. Er wordt inderdaad in alle stilte door de Moravische Broedergemeente goed werk in Suriname verricht, waarvan het hoogst eigenaardige dit is, dat, terwijl de uit Herrnhut gezonden missionarissen voor het overgroote deel van Duitsche afkomst zijn en zij door hun innig samenleven met de bevolking deze door en door kennen en daardoor een ontzaglijken invloed op haar hebben; een invloed, die zich niet beperkt tot de stad Paramaribo en hare naaste omgeving, maar zich uitstrekt tot diep in het boschland, — het toch aan hen in de eerste plaats is te danken, dat Suriname Nederlandsch gebleven is. Ongetwijfeld heeft daartoe het onderwijs, het openbare, zoowel als het bijzondere ook veel bijgedragen, maar, toen in 1863 de slaven vrij verklaard werden en een hoogst onzekere toekomst voor Suriname lag, onzeker ook in dien zin, dat het niet te voorzien was welke richting de duizenden vrijverklaarden zouden uitgaan, toen was het onderwijs nog slechts in zijn eerste ontwikkeling, maar toen hadden de Moravische Broeders reeds een ontzaglijken invloed op de slavenbevolking verkregen, een invloed, die aangewend werd, om door en te zamen met kerstening en beschaving der geëmancipeerden, dezen eerbied voor het Nederlandsche gezag in te boezemen.

Hoe dat kon, wordt duidelijk na lezing van dat deel van het boekje, dat in het bijzonder de geschiedenis der Moravische zen-

ding behandelt; voor het begin en de verdere voortzetting daarvan geven de in 1920 onder den titel „Die Mission der Brüdergemeine in Surinam und Berbice" door den vroegeren Praeses der Missie F. Staehelin uitgegeven brieven, naar aanleiding waarvan in 1921 in dit tijdschrift de artikelen over de zending der Broedergemeente van den Heer Weiss verschenen, waardevolle inlichtingen; het hier besproken boekje, waarvan de voorrede zegt: „Es erhebt weder den Anspruch, ein eigentliches Geschichtswerk zu sein, noch den anderen, eine lükenlose Darstellung zu bieten", worden de eerste pogingen der Hernnhutters, met de Indianen eerst in Suriname en kort daarna ook in Berbice aanraking te verkrijgen, slechts zeer overzichtelijk behandeld.

Van het werk der zendelingen onder de slavenbevolking en de boschnegers, de wegloopers en hunne nakomelingen, verhaalt de 2e periode, die een overzicht geeft van de ontwikkeling tusschen de jaren 1754 en 1863, het jaar van de emancipatie. Met enkele woorden wordt daarin ook vermeld de grondvesting van de firma C. Kersten & Co., die, in den loop der jaren van een kleine handelszaak, in 1768 gesticht, zich ontwikkeld heeft tot de uitgebreide instelling van heden. Aanvankelijk een geheel vormende met de zending, bleek het door de uitbreiding die èn sociale bemoeiïngen, der zending èn de handelszaken verkregen, wenschelijk in 1900 de beide takken van werkzaamheid te scheiden, zoodat thans naast elkander werken de zending en de zakenafdeeling, welke laatste, behalve uitstekend beheerde winkels, ook een verzekeringsfonds voor het personeel, een kindertehuis te Saron dicht bij de stad, een leerlingentehuis voor opleiding van jeugdig inlandsch personeel en dergelijke nuttige instellingen beheert. Hoe zending en zaken elkander wederkeerig steunen, hoe de eerste door allerlei instellingen, niet in de laatste plaats door hare scholen, tracht een goeden geest onder de bevolking aan te kweeken en hoe de laatste door arbeidsgelegenheid te verschaffen en door hare financieele werkzaamheid de middelen voor de zending verschaft, daarvan geeft het boekje eenigen indruk; hun, die niet in de gelegenheid zijn, door eigen aanschouwing kennis te nemen van het belangrijk werk, dat de Moravische zending op godsdienstig, maatschappelijk en economisch gebied in onze kolonie verricht, zij de lezing van het werkje, dat met eenige aardige illustraties verlucht is, ten zeerste aanbevolen; het zal hun een blik doen slaan in de kleine, doch door de samenvloeiïng van zoovele rassen zoo ingewikkelde Surinaamsche samenleving.

Enkele opmerkingen, die vooral het geschiedkundig gedeelte be-

treffen, mogen na deze aanbeveling van het werkje hier nog plaats vinden; mocht een nieuwe uitgave ervan noodig zijn, dan zou wijziging van het hieronder aangegevene het ten goede komen.

Vooreerst lijkt eene aanduiding van Amerigo Vespucci als „Spanischer Abenteurer" wel een weinig geringschattend, daargelaten nog, dat het adjectief onjuist is. Verder zal Maréchal (blz. 21) wel Marshall gespeld moeten worden. Aardig, tusschen haakjes, is hier de opmerking, die de schrijver maakt bij de tabaksbouw, die èn Marshall èn de Noailly schijnen beproefd te hebben en die in Suriname toch maar niet recht wil lukken: „Jeder rühmt sein Erzeugnis, aber wenn 's ans verkaufen geht, dann gibt 's böse Entäuschungen". Dat is trouwens met nog wel andere Surinaamsche producten, dan alleen tabak, het geval.

De voorstelling, dat door de kolonisten van Lord Willoughby Paramaribo gesticht zou zijn en dat de naam der stad ontleend zou zijn aan diens titel Graaf van Parham, die ook bij Wolbers en Thomson te vinden is, is gebleken onjuist te zijn. Het ware beter geweest, dit maar geheel onvermeld te laten; reeds in 1613 toch was op de plaats ongeveer van het tegenwoordige fort Zeelandia een soort factorij, die met den naam Pamarbo wordt aangeduid. De voornaamste nederzetting in Willoughby's tijd was Thorarica en bij den aanval van Crijnssen in 1667 was het fort Zeelandia pas in aanbouw en nog niet geheel voltooid, wat de inneming ervan zeer vergemakkelijkte. Ook enkele mededeelingen omtrent de Joden komen ons voor, niet geheel juist te zijn. Over „Ausnahmegesetze" (blz. 22) hebben de Joden zich zelden te beklagen gehad; integendeel, in de geheele Surinaamsche geschiedenis krijgt men juist den indruk, dat de Joodsche gemeenschap daar een buitengewoon bevoorrechte positie innam, bevoorrecht, vergeleken met wat men in dezelfde tijden in andere landen waarneemt. Bovendien wekt het boekje den indruk, dat de eerste Joden eerst in den tijd van het beheer van Willoughby kwamen, dus na 1650, terwijl vrij zeker reeds in 1639 Joodsche kolonisten in Suriname aanwezig waren, zij het ook in gering aantal.

Bij de „innerpolitische Kampf" in de 18e eeuw (blz. 24) hebben wij bij lezing een vraagteeken geplaatst. Was het optreden der „Cabale" wel een verschijnsel, dat met binnenlandsche politiek iets te maken had? Was het niet veeleer het intrigeeren van een heerschzuchtige vrouw, die het niet verkroppen kon, na driemaal Gouverneurs-gemalin geweest te zijn, in hare positie van dubbele predikants-weduwe op haar ouden dag veel aan invloed ingeboet te hebben? Die zich in haar strijd tegen den, in beschaving ver bo-

ven zijne Surinaamsche omgeving staanden, Gouverneur Mauricius bediende van andere intriganten, waaronder ook wel enkele Joden waren, maar toch niet zooveel, dat gezegd moet worden, dat de invloedrijke Israelieten achter de schermen het heft in handen hadden. Van binnenlandsche politiek hebben die Surinaamsche scheldpartijen en lastercampagnes uit dien tijd al zeer weinig.

Of de cacao in 1684 of '85 uit Brazilië is ingevoerd, is nog twijfelachtig. Misschien heeft François van Aerssen eenige gecultiveerde jonge boompjes of zaden van een tocht in het Orinoco-gebied medegebracht, misschien ook zijn die van Trinidad verkregen. Cacao echter groeit wild of verwilderd in het Zuidelijk gedeelte der kolonie; het is dus ook zeer wel mogelijk, dat de cacaocultuur zich op geheel andere wijze ontwikkeld heeft. En dat de producten van den landbouw „den Europäischen Märkten zugeführt" werden, is onjuist; hierbij had vermeld dienen te worden, dat zij alleen naar het moederland, eigenlijk haast uitsluitend naar Amsterdam werden gevoerd, om vandaar verder verzonden te worden. Vrijhandel bestond toen voor Suriname nog niet.

De periode op het einde van de 18e eeuw, de z.g. Fransche tijd is wel wat heel kort behandeld en bevat daardoor eenige onjuistheden. Niet eerst in 1795, maar reeds in 1792 was Suriname aan de uitsluitende bemoeiingen van de Geoctroyeerde Sociteit onttrokken door de overname van de bezittingen en schulden der W. I. C. door de Republiek. En dat in 1802 de kolonie weer aan Nederland terugkwam, is juist, mits erbij gevoegd wordt, dat van 1804 tot 1816 zij wederom Engelsch werd en eerst in het laatste jaar definitief weer aan het Koninkrijk der Nederlanden kwam.

Bij het onderdeel, dat kort den tegenwoordigen toestand bespreekt, hebben wij hier en daar een vraagteeken geplaatst. Zoo bij de mededeeling, dat na de emancipatie de negers „jedem radikal-sozialistischen Einflusze in die Arme" gedreven werden en bij den strijd om gelijkstelling met de blanken „ihre Waffen vielfach aus den sozialistischen Kampfesgepflogenheiten in Europa holten". Aan dien socialistischen invloed in Suriname gelooven wij voorloopig nog niet zoo sterk; juister schijnt ons, wat de schrijver verderop zegt: „Es fehlt in Suriname ein einheitliches Entwickelungsideal, weil es kein einheitliches Volk gibt, keine einheitliche Volksgemeinschaft, kein gemeinschaftliches Staatsinteresse".

Het tweede gedeelte van het boekje, dat over de zending in de 18e eeuw, hare ontwikkeling en uitbreiding tot het tegenwoordige handelt, laten wij onbesproken; het verdient aandachtige lezing door allen, die iets meer van Suriname willen weten, dan er gewoon-

lijk in Europa en in het bijzonder in ons eigen land van bekend is. Degene, die meer dan oppervlakkig met de ingewikkelde Surinaamsche samenleving kennis maakte, zal ongetwijfeld met groote instemming de beschouwingen van den schrijver volgen, als hij de moeilijkheden en teleurstellingen vermeldt, die de zending ondervindt bij het vormen van predikanten in het land zelf. Deze zijn niet alleen waar voor het gebied, waarop de schrijver zich hierbij beweegt, maar doen haar invloed gelden op de geheele Surinaamsche samenleving.

Zooals boven gezegd werd, aandachtige lezing wordt ieder aanbevolen, die in Suriname belangstelt; het werkje is het ten volle waard.

Augustus 1926.

C. K. KESLER.

BOEKBESPREKING

Dr. G. LINDBLOM. *Einige Details in der Ornamentik der Buschneger Surinams.* Riksmuseet Etnografiska Avdelning. Smärre Meddelanden. Stockholm 1926.

Een uitvoerige studie van Dr. G. Lindblom over de beschaving van de Surinaamsche Boschnegers werd besproken in den zesden jaargang van de W. I. Gids, blz. 419—426. Thans verschijnt van hem een kort geschrift met 24 afbeeldingen, houdende voorbeelden van Westafrikaansche ornamenten, die hij in de verzameling van boschnegervoorwerpen van A. Klinkovström, welke zich in het Rijksmuseum te Stockholm bevindt, heeft teruggevonden.

Enkele woorden over de techniek der versieringen maken duidelijk dat Dr. L. met die van de tatoeage geen rekening heeft gehouden. Hij behandelt den cirkel [1]) als embleem van de koningen van Dahomé en symbool van den god der wijsheid in dat land, wel een groot contrast met de uitlegging, die recensent van Boschnegers nopens twee cirkel-ornamenten ontving. Deze zouden namelijk onderscheidenlijk beteekenen: het zijvlak van een kéké-hoedoe(houten spindel om kuitbanden te vervaardigen) en den rand van een ketel, van boven gezien. — Wat het bestaan van een tweede en hoogere beteekenis niettemin niet uitsluit. —

Voorts de slakkenspiraal. Dit ornament ontstaat, zooals Dr. L. zelf zegt, uit een samengerolde slang; o.i. ware het daarom beter van „slangenornament" te spreken. De naam „Schneckenspiral" leidt op een verkeerd spoor.

Ook bespreekt hij het in de verzameling K. veel voorkomende vogelmotief, dat in Benin, Kamerun, aan de Goudkust en in Fransch Congo niet zeldzaam is.

Het op het punt van vergelijking met Westafrikaansche orna-

---

[1]) Op blz. 4 schrijft Lindblom: „Kreisförmige Ornamente trifft man auch an der oberen Guineaküste mit Hinterland, obgleich sie dort nicht mit einem Zirkel ausgeführt sind".... en verder: „Selbst wenn also der Zirkel an der Guineaküste nicht in Gebrauch ist".... Maar de figuren 6 en 7 (uit Togo en Benin) zijn ongetwijfeld met den passer gemaakt.

menten baanbrekende geschrift, dat opwekt tot verdere studie van Boschnegerornamenten, eindigt met de alleszins juiste opmerking, dat de stoffelijke beschaving van de Boschnegers, hunne (heidensche) godsdienst en tooverij zooveel overeenkomst met W. Afrika toonen, dat ook in hunne kunst vermoedelijk nog vele soortgelijke overeenkomsten zullen kunnen worden opgespoord.

L. C. VAN PANHUYS.

BIBLIOGRAPHIE

Hambly (W. D.). The history of tattoing and its significance; with some account of other forms of corporal marking. London 1925.

British Association for the advancement of science. Report of the ninety-third meeting. Southampton, 19–5 August 26—September 2. Londons1926. W. H. Hambly. The distribution of tattoing and its anthropological significance.

Swiat. Poolsch weekblad. Warschau, 14 September 1926. Nederlandsch nummer (geïllustreerd). Nederlandsche Koloniên. door, G. J. Staal.

Een licht in het duister. Uitgave van: „De Neger Vereeniging" in Suriname. Paramaribo 1926..

Naar de Tibiti, door E. Essed, B. Sc. Edinb. Overdruk uit „De Periskoop". Paramaribo 1926.

Uit het geestenrijk van Suriname. XVIII. Een reisje door het land der geesten. — XIX. Bezoek bij den oom van Fiddi. — XX. Slot. Paramaribo. 1926.

Journal de la Société des Américanistes de Paris. Nouvelle Série, Tome XVII. Paris 1926.

Economisch-Statistische Berichten, 20 October 1926. Stand der cultures en uitvoer gedurende het tweede kwartaal 1926 in Suriname.

Idem, 3 November 1926. Het rekest van den Ondernemersraad voor Suriname, door S. Beck.

Idem. 8 December 1926, Suriname in het Centrum van veler belangstelling, door Mr. Dr. C. F. Schoch.

Verslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over het jaar 1925. Curaçao 1926.

La vie d'Italia e deill' America Latina. Rivista mensile del tovring clvb Italiano. Ottobre 1926. — G. J. Staal, La Guiana olandese. (Geïll.).

Koninklijke West-Indische Maildienst. Amsterdam. Wintervacantie in de tropen. Barbados, Trinidad, Venezuela, Curaçao, Columbia, Panama en Costa Rica. (Geïll.).

Tijdschrift voor economische Geographie, 15 October 1926. Koloniale Geschiedenis door Dr. H. T. Colenbrander. Deel I en II, besproken door Mr. J. C. Kielstra.

Stemmen uit Bethesda. XXXII. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschen gesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H. M. de Koningin-Moeder. 1926. (Geïll.).

Het Koloniaal Weekblad, 4 November 1926. Gelijkstelling van Akten, door C. K. Kesler.

Idem. 11 November 1926. De geschiedenis der bovenwindsche eilanden, door Mr. B. de Gaay Fortman.

Idem. 18 en 25 November, 2, 9 en 16 December 1926. De nooden van Curaçao.

Nederlandsch Zendingsblad. November 1926. Per zeilschip van Suriname naar Nederland; door Zr. Dohler (†).

De Periskoop, Algemeen Weekblad voor Suriname, 16 en 23 October 1826. Iets over onzen Caraïbischen pujai. (Slot.).

The lesser Antilles, by William Morris Davis, Hon. D. Sc., Ph. D. Published by the American Geographical Society of New York, 1926. (Rijk geïllustreerd).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië. 24 Juli 1926. De zware droogte in Suriname. Een nationale ramp, door W. H. J. Liems en W, C. Clasener (oproep om steun).

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname, Paramaribo den 1 September 1926..

Minyak. Officieel orgaan van de Vereeniging van Geëmployeerden bij de Petroleum-Industrie in Ned.-Indië. Augustus 1926. Curaçao, door U. Driebergen. (Beschrijving van klimaat, bevolking enz., met kaartjes en foto's).

De Indische Culturen. 15 Augustus 1926. Vraagstukken en vooruitzichten in West-Indië. Een lezing van Prof. Mr. J. C. Kielstra. (Gehouden te Rotterdam).

De Indische Mercuur, 15 September 1926. Onderzoek van Surinaamsch hout. Een belangrijke publicatie; uitzending van Dr. Pfeiffer als adviseur naar Suriname.

Idem, 29 September 1926. Voorziening in den nood van Suriname. (Bespreking van rekest en nota van den Ondernemersraad voor Suriname).

De Indische Post. 18 September 1926. De ontwikkeling van Suriname.

United Empire. September 1926. The hinterland railways of British Guiana, by J. E. Strickland.

Beschouwingen naar aanleiding van een studiereis naar Suriname, door Mr. J. H. van Laer. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1926.

Rapport over Suriname. Uitgebracht aan de Vereeniging van Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland. door W. de Cock Buning, 1926. (Uitgever en plaats van uitgave niet vermeld).

Handelsberichten (niet-ambtelijk gedeelte: De Nederlandsche Mercuur). 18 November 1926. Het Surinaamsche creolenvraagstuk, door H. H. A. van Gybland Oosterhoff.

Verhandelingen van het Geol.-Mijnbouwk. Genootsch. voor Nederland en Koloniën. Geol. Serie. Deel VII, 4e Stuk (1926). A contribution to the knowledge of the geological formation of the Coppename Valley (Dutch Guyana), by E. Essed.

Licht. Populair wetenschappelijke uitgave. (W. de Haan, Utrecht, A. No. 7 (1926). Suriname, door S, da Silva (Geïllustreerd).

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. Tweede reeks dl. XLIII No. 6. November 1926. De Expeditie naar het Wilhelminagebergte (Suriname) in 1926. door Dr. G. Stahel, III. — Bijlage. Mededeelingen van den geoloog, R. IJzerman. — (Ook verschenen als Bulletin no. 84 van de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën).

Handelingen van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden en levensberichten harer afgestorven medeleden. 1925—1926. Leiden, 1526. Levensbericht van Jacques Henry Abendanon, 1852—1925, door H. D. H. Bosboom.

The Board of Trade Journal, London, 28 October 1926. Dutch Guiana. A country awaiting development.

Berichten uit de Heidenwereld, November-December 1926. Reisindrukken, door Zendingsdirector H. Steinberg. — Geloofsversterking, door Zendeling F. Petersen (†).

Beknopt overzicht van de Aardrijkskunde van Suriname, door Julius W. Lobato en J. Abarbanel. (Met kaart), 6e druk. Paramaribo 1926.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. December 1926. Apostolisch Vicariaat van Suriname. Land en Volk. — Stand der Katholieke Missie van Suriname op 31 December 1925.

Pharmaceutisch Weekblad, 1926 no. 43. Onderzoek van in Suriname gewonnen Perubalsum, door L. van Itallie e. a.

Onderzoekingen over de monddeelen der Thysanoptera. Akademisch proefschrift (Utrecht) door A. Reyne, Utrecht 1926.

Danish-Dutch Archaeological expedition to the Antilles 1922—1923. Het huidige Negerhollandsch (teksten en woordenlijst) door J. P. B. de Josselin de Jong. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Afdeeling Letterkunde, Nieuwe reeks, deel XXVI. Amsterdam 1926.

* * *

VERBETERING: In de afl. van Dec. 1925, blz. 362 regel 5 en 6 van boven moeten vervallen de woorden „een blik op de kraakinstallatie geeft een der foto's."

ZEVENTIENDE-EEUWSCHE CONCURRENTEN DER NEDERLANDERS IN DE WEST

DOOR

C. K. KESLER

De 17e eeuw is wel de eeuw der handelscompagnieën, der vereenigingen van kooplieden, die met meer of minder vredelievende bedoelingen hunne schepen uitzonden naar Oost en West, die handelswegen openden, waarlangs de producten van Azië en Amerika in Europa belandden, wegen, die voor een niet onbelangrijk deel samenkwamen in de Caraibische Zee, de Middellandsche Zee van de Nieuwe Wereld. Engeland en Frankrijk wedijverden daar met de Nederlanders om er vasten voet te krijgen en nu en dan komen naast de favorieten in den grooten wedstrijd ook minder bekende kampioenen hun deel van den buit opeischen, Zweden, Denemarken, Brandenburg en zelfs Koerland. En wel eigenaardig en kenmerkend voor de buitengewone plaats, die de Republiek in dien wedstrijd der natiën innam, is het, dat bijna steeds de hand van den eenen of anderen Hollandschen koopman of Hollandsche combinatie na te speuren is in wat andere mogendheden ondernamen. De terugkeer van Houtman in 1597 en de daarop gevolgde rijzing van den peperprijs op de Londensche markt gaf aanleiding tot de samenkomst der Londensche kooplieden, aan wier samenwerking op 31 December 1600 de Engelsche Oostindische Compagnie haar oorsprong te danken had. Meer directe invloed op den gang der gebeurtenissen op handelsgebied van de Hollanders was in Frankrijk en elders op te merken. Balthasar de Moucheron, in de Republiek failliet gegaan, wijkt uit naar Frankrijk en wijst in 1597 den Franschen gezant De Buzanval op het voordeel van een

Fransche Compagnie voor den kolonialen handel; Isaäc Lemaire, door Oldenbarnevelt smadelijk onder de „Libertijnen en Mennonisten" geclassificeerd en overhoop liggende met bewindhebbers der O. I. C., wordt door Jeannin zonder groote moeite overgehaald, met de Fransche regeering in betrekking te treden en nadat door de tegen standers van den Advocaat, François van Aerssen en het lid van den Hoogen Raad, François Francken de aandacht van Hendrik IV opnieuw op deze zaak gevestigd is komt in 1606 het voorstel van Frankrijk tot stichting van eene Westindische Compagnie, waarvoor in de Republiek zelf Usselinx onvermoeid propaganda maakte, met Hollandsch kapitaal en steun van Frankrijk.

Dat was in het laatst der 16e en het begin der 17e eeuw. Toen in den loop der tijden Engeland en Frankrijk hun eigen wegen gevonden hadden, wegen, die maar al te vaak die der Hollanders op hinderlijke wijze kruisten, zocht en vond het Hollandsche initiatief een bemoeiingssfeer in het Noorden en Oosten van Europa. Willem Usselinx tracht, nadat zijne plannen in de Republiek schipbreuk geleden hadden, Gustaaf Adolf te bewegen tot handelsondernemingen, jammer genoeg voor den vasthoudenden organisator, op een voor den Zwedenkoning hoogst ongelegen tijdstip, n.l. omstreeks diens inmenging in den 30-jarigen oorlog. Nog wat later, in het laatste kwartaal der eeuw, vinden wij den Middelburgschen koopman Benjamin Raule onvermoeid bezig, om den Grooten Keurvorst belang in te boezemen voor den kolonialen handel, aanvankelijk niet zonder succes. En zoo strekt zich de Hollandsche bedrijvigheid in dien tijd uit naar Oost en West, naar Zuid en Noord. Maar toch was het voor den Nederlandschen handel vooral in het Westen nog eene periode van zoeken en tasten, van nu dit en dan weer dat probeeren, om direct of indirect den goud- en zilverstroom, die in de vorige eeuw naar Spanje vloeide, zijn weg naar de opstandige gewesten aan de Noordzee te doen nemen. Maar dat trachtten ook Engeland en Frankrijk te doen, vandaar de onophoudelijke conflicten in West-Indië, waar in de 17e eeuw haast con-

stant een oorlogstoestand heerschte en waar voor een goed deel onze Engelsche oorlogen uitgevochten werden.

Engeland was reeds vroeg begonnen met pogingen om in het Spaansch-Portugeesche handelsgebied binnen te dringen. Wel had in 1493 de bul van Paus Alexander VI de nieuw ontdekte streken uitsluitend aan de beide Katholieke mogendheden toegewezen, wel hadden deze in het volgende jaar de verdeeling gecorrigeerd bij het verdrag van Tordesillas, maar de Protestantsche mogendheden, in de eerste plaats Engeland stoorden zich aan Pauselijke beslissingen niet bijster veel. Eerst zien wij vrijbuiters, als Drake, Hawkins en anderen, wien het voornamelijk om buit te doen was, avontuurlijke rooftochten in het Spaansch-Portugeesche gebied ondernemen, en edelen, als Sir Humphrey Gilbert en Sir Walter Raleigh onvoldoend voorbereide pogingen wagen, om koloniën op het vasteland te stichten, of het legendarische Dorado te vinden, tochten, die wel den Britschen naam geducht maakten over de geheele wereld, maar die toch nog niet leidden tot blijvende vestiging van een overzeesch Engelsch gebied. De tijd daarvoor kwam eerst, toen kooplieden zich er met ernst op begonnen toe te leggen en toen kwamen deze vanzelf in conflict met de Hollanders, die ongeveer terzelfder tijd een gelijk doel begonnen na te streven. De London and Plymouth Company, opgericht in 1606, stelde zich ten doel, het vestigen van koloniën aan de Amerikaansche kust, waarbij die tusschen 45° en 38° N.B. door Londensche en die tusschen 34° en 31° door kooplieden van Plymouth zouden geëxploiteerd worden. Maar, zooals bekend is, daarbij bleef het niet. Op grond van de omstandigheid, de eerste natie geweest te zijn, wier banier op het Amerikaansche vastgeplant was, daar John Cabot in dienst van Hendrik VII op 24 Januari 1497, dus nog vóór Columbus, het Amerikaansche continent bereikt had, eischte Engeland dit geheel voor zich op. Lastige concurrenten moesten dus vandaar verdreven worden en de lastigste concurrent was gedurende de geheele 17e eeuw onze Republiek. Er waren er wel in Engeland, die verkondigden, dat men in handelsaangele-

genheden Holland tot voorbeeld diende te nemen, maar velen dachten anders. Een dergenen, die de eerste meening toegedaan waren, was Sir Josiah Child, zoon van een koopman, die het tot Mayor van Portsmouth en Algemeen Voorzitter van de Oostindische Compagnie wist te brengen en die in 1678 tot Baronet verheven werd. Hij stelde zijnen landgenooten „the wise Dutch" tot voorbeeld, van wie hij in 1665 in zijn „New Discourse of Trade" o.a. verklaarde „The Dutch are taking away our trade". Heel nauw nam hij het niet met de middelen, waardoor die geroofde handel weer tot Engeland zou kunnen terug keeren. In Indië had hij de vrije hand, vooral zoolang zijn oudere broeder daar militair commandant was. Toen echter diens opvolger erop wees, dat het bestuur meer in overeenstemming met de wetten des lands diende gevoerd te worden, schreef Sir Josiah verachtelijk: „The Laws of England are a heap of nonsense compiled bij a few ignorant gentlemen, who hardly know how to make laws for the good government of their own families, much less for the regulating of companies and foreign commerce." Voor de Acte van Navigatie had hij echter wel respect, want in hetzelfde werk, waarin hij klaagt over de vermindering van den handel door de lastige Hollandsche mededinging spreekt hij over handel onverbrekelijk aan het Koninkrijk verbonden door „the benevolence of Divine Providence and our Act of Navigation". Nog een eeuw later leefde in Engeland het besef, dat *de* concurrent voor den Britschen handel onze Republiek was. In zijn hoofdwerk „Inquiry into the nature and the causes of the wealth of nations", dat in 1776 verscheen, dus toen Engeland de Republiek reeds vrijwel boven het hoofd gewassen was, schrijft Adam Smith o.a.: „National animosity at that particular time aimed at the very same object which the most deliberate wisdom would have recommended; the diminution of the naval power of Holland, the only naval power which could endanger the security of England".

Aan pogingen om de Hollandsche macht in de West grondig uit te roeien, met die van andere concurrenten in

dezelfde moeite erbij, ontbrak het dan ook vooral tijdens de regeering van Karel II niet. Inlichtingen omtrent de koloniën werden in dien tijd aan de regeering verschaft door een „Committee of the Privy Council", dat door Willem III werd omgezet in een „Board of Trade". Op hoe hoogen prijs men toen in Engeland de Westindische kolonien stelde, blijkt wel uit uitdrukkingen in rapporten, als „that rare pearl of the King's Crown", waarmede Barbados werd aangeduid, en „one of the most hopeful of all the Plantations in the West", wat omtrent Jamaica gezegd werd.Maar toch, al werd er voortdurend gestreden en al wies in de 18e eeuw de Britsche zeemacht ons bedenkelijk over het hoofd, wat wij eenmaal in deWest hebben bezet hebben wij in hoofdzaak vastgehouden. In hoofdzaak, want Suriname, Curaçao en de andere eilanden zijn nog Hollandsch al hebben ook zij bij tijden Britsche overheersching gekend, maar Nieuw-Nederland, Tobago en de koloniën Essequibo, Demerara en Berbice hebben wij niet kunnen behouden.

De tweede gevaarlijke concurrent was Frankrijk, mededinger, zoowel van Holland, als van Engeland, maar even als onze Britsche overburen, de Republiek als de gevaarlijkste macht beschouwende, waarom de vijandschap zich vooral tegen haar keerde. Naar twee zijden had de Republiek zich dus te verdedigen en, als een der vijandige machten toevallig buiten den strijd bleef, keek zij toch belangstellend toe, hoe het met de macht der Hollandsche kooplieden afliep. De 17e eeuw is de tijd der handelscompagnieën, de tijd ook vooral van het mercantilisme en van Colbert. In zijn langen diensttijd van 1661 tot 1683 was hij rusteloos bezig Frankrijk tot een fabrieksstaat te maken. Fabrieken hadden grondstoffen noodig, die zij zoo goedkoop mogelijk moesten verkrijgen om ze duur, als bewerkte producten aan het buitenland te kunnen leveren. Waren die grondstoffen niet in Frankrijk zelf te vinden, dan konden koloniën ze goedkoop verschaffen; vestiging en uitbreiding van het koloniale bezit was dus een factor voor het verkrijgen van een gunstige betalingsbalans. Moest daartoe oorlog gevoerd worden,

dan desnoods oorlog, want handel en oorlog verschilde volgens Colbert alleen in methode, niet in finaal doel. Dat doel was de grootheid van Frankrijk en die grootheid van Frankrijk bleek het best uit het verval der naburen. waaronder alweer volgens Colbert de Republiek alles behalve de minste was. Dat blijkt o.a uit zijn schrijven aan den Franschen gezant in den Haag, waarin hij uiteenzette dat naar zijne meening de zeehandel van Europa onder de mogendheden verdeeld diende te worden naar verhouding van hare macht, de grootte harer bevolking en de lengte van de kustlijn. Die verdeeling was niet in orde, want van de 25.000 schepen, die aan den handel deelnamen, voeren er 14 à 15.000 onder de vlag der Republiek, waarom de wensch van den Koning was, dat het aandeel van Frankrijk meer evenredig aan zijne grootheid zou worden. De uitbreiding van den Franschen handel moest dus geschieden ten koste van die der Republiek, uitbreiding der koloniën zou eveneens dienen te geschieden ten koste van ons koloniaal bezit, vooral in het Westen. Toch, al is er hard genoeg gestreden, bepaald gevaarlijk is Frankrijk in West-Indië niet voor ons geweest. Dat kwam o.a. hierdoor, dat de belangen van Frankrijk vooral te vinden waren op het vastland van Noord-Amerika, in Canada waar Samuel de Champlain in 1608 Quebec stichtte en in de Mississippi-vlakte, die in bezit genomen werd voornamelijk door Robert de le Salle tusschen 1679 en 1687, het latere Louisiana, dat in den Zevenjarigen Zeeoorlog aan Engeland verloren ging. In West-Indië hadden de Franschen zich reeds spoedig gevestigd op Martinique, St. Vincent, Grenada en St. Lucia, terwijl heftig gestreden werd o.a. in 1677 om het bezit van Tobago en van het Oostelijk gedeelte van Guyana met de Hollanders, terwijl enkele alleenstaande pogingen gedaan werden om andere bezittingen te vermeesteren, pogingen, die niet zoozeer d blijvende bezetting ervan, als wel het behalen van buit en het afbreuk doen aan de vijanden beoogden. Zulke pogingen waren b.v. de mislukte rooftocht van D'Estrées in 1676, waarbij een groot gedeelte van de Fransche vloot op het Aves-Rif te gronde ging, de eveneens mislukte

tocht van Du Casse in 1689, die op bevel van den Markies de Seignelay, zoon van Colbert en destijds Minister van Marine in Frankrijk, uitvoer, om Suriname te verwoesten en de maar al te goed gelukte raid van Jacques Cassard in 1712 en '13 door West-Indië waarbij Suriname, Essequibo en Curaçao gebrandschat werden, Dat was echter de laatste maal, dat Frankrijk ernstig gevaar voor ons opleverde; de veranderde houding ten opzichte van die mogendheid na den vrede van Utrecht deed ook in de West haar invloed gelden. Bovendien was in 1683 Colbert gestorven en leverde het geheele apparaat van handelscompagnieën, die door zijn invloed ontstaan waren, aan de Fransche schatkist niet zulke buitengewone baten op. Als men nagaat, dat in eene zelfde periode van 11 jaar in het begin der 18e eeuw, toen de O. I. C gemiddeld 40 % dividend uitkeerde, de gelijknamige Fransche een verlies van 6½ millioen livres te boeken had, dan is het niet te verwonderen, dat de belangstelling der Fransche kooplieden voor kostbare ondernemingen in de West ook niet bijster groot meer was.

Dat waren onze voornaa msteconcurrenten, enkele mindere goden kwamen hier nog bij en wel in de eerste plaats Brandenburg, dat echter niet zoozeer in de West, als wel in het gebied der W. I. C. in Afrika, dat tijdens het bestuur van Joan Maurits van Nassau in Brazilië ten behoeve van den slavenhandel bezet was, n.l. de kust van Guinea, eenigen tijd werkte. In Brandenburg had reeds tijdens den 30-jarigen oorlog de Keurvorst George Wilhelm, zwager van Gustaaf Adolf, plannen gemaakt, tot deelneming aan den overzeeschen handel, die in andere landen zooveel welvaart verspreidde. Het bleef echter voorloopig bij plannen; eerst onder zijn zoon, Frederik Wilhelm, den Grooten Keurvorst, zouden deze tot uitvoering komen. Verschillende omstandigheden werkten daartoe mede. Vooreerst was Brandenburg ten gevolge van den 30-jarigen oorlog opgetreden als een der concurrenten van Zweden aan de Oostzee, verder had Frederik Wilhelm door zijn verblijf aan het hof van Frederik Hendrik, waarvan zijn huwelijk met diens dochter Louise

Henriëtte het gevolg was, met eigen oogen den voorspoed in de Republiek door landbouw, veeteelt en handel kunnen waarnemen, zoodat het niet te verwonderen was, dat hij deze als voorbeeld voor zijn eigen achterlijk land steeds voor oogen had. Brandenburg werd ook tijdens zijn bewind een der toevluchtsoorden voor allen, die om politieke of religieuse redenen hun vaderland moesten verlaten en die immigratie werd door den keurvorst zooveel mogelijk begunstigd. Voor groote ondernemingen, als in Holland bestonden, was echter kapitaal noodig en dat was in Brandenburg niet, maar in de Republiek wel. Vandaar de pogingen na 1648 tot nauwere alliantie met deze en het voorstel tot eene geldleening, waarvoor als onderpand de te Pillau in Pruisen geheven rechten werden aangeboden. De ervaringen met vroegere leeningen aan den Keurvorst maakten echter de Staten-Generaal niet zeer bereid, hierop in te gaan. Toch gaf Frederik Wilhelm zijne pogingen, om Brandenburg tot eene zeemogendheid te maken, nit zoo gauw op, waarin hij alweer gesteund werd door ontevreden Hollandsche kooplieden. Vooreerst stelde de koopman Gysel van Lier in 1658, ten einde de O. I. C., met welker bewindhebbers hij moeilijkheden had, te dwarsboomen, samenwerking met Spanje en Oostenrijk voor, waarvan echter niet veel terecht kwam. Verder kwam echter de zaak van den Brandenburgschen handel, toen zich in Berlijn vestigde de Middelburgsche koopman Benjamin Raule, die voor zijne eigen veiligheid het grondgebied der Republiek had moeten verlaten. De houding van Brandenburg tijdens onzen oorlog van 1672 maakte het wenschelijk, ten einde de Zweden met succes te kunnen bestrijden, eene zeemacht te scheppen, waarvoor Raule zijne diensten aanbood. In 1676 werd deze daarom benoemd tot Directeur-Generaal der Brandenburgsche zeemacht, die onder commado van zijn broeder Jacob Raule op de Oostzee zou opereeren. Veel heeft die vloot niet uitgericht; zijne lauweren bevocht de Keurvorst zelf te land in den slag bij Fehrbellin in 1675 en toen in 1679 de vrede te St.-Germain aan den oorlog een einde maakte, wist Raule te bewerken, dat de vloot nu voor handelsdoeleinden zou gebruikt worden.

De tijd scheen daarvoor ook wel rijp te zijn. In Duitschland begon men meer en meer tot het inzicht te komen, dat de handel wellicht de door den noodlottigen 30-jarige oorlog verwoeste welvaart weer zou kunnen herstellen. De beginselen van het mercantilisme vonden ook daar weerklank en o.a. de econoom Johann Joachim Becker wees op het voorbeeld van Holland, dat in weerwil van zware oorlogen door handel en zeevaart welvarend geworden was. Zijn voornaamste werk, dat den wijdloopigen titel draagt „Politische Discurs von den eigentlichen Ursachen Auf- und Abnehmens der Städte, Länder und Republiken in specie wie ein Land volkreich und nahrhaft zu machen". prijst als middel om daartoe te geraken den groothandel en het koloniseeren van overzeesche gewesten aan. Omtrent de voorspoedige naburen vindt men in het werk de opmerking, dat hun welvaart o.a. aan het bezit van koloniën te danken is; die dient Duitschland zich dus ook te verschaffen en de Duitschers behoorden geen vrees voor de zee te betoonen. „Man sehe Holland an", zoo roept hij uit, „wie es reich ist und wie reicher es noch täglich wird, so nimmermehr geschehen würde, wenn es das Meer so fürchten thäte, wie unsere hochdeutsche Nation". En verder roept hij zijnen landgenooten toe: „Wohlan dann, tapfere Deutsche, machet, dasz man in der Mappe neben Neuspaniën, Neufrankreich Neuengland auch das künftige Neudeutschland finde".

In Brandenburg was Raule daartoe reeds aan het werk; Becker zelf trachtte nu den Keurvorst van Beieren te interesseeren voor eene kolonie in Essequibo met Hollandsche hulp, eene vrijwel onbegonnen onderneming, gelet op de ligging van Beieren en de Zeeuwsche belangstelling voor dat gewest, en waarvan dan ook niets terecht kwam. Ook de Keurvorst Johann Philip van Mainz werd door niemand minder dan Colbert aangemoedigd tot kolonisatieproeven in Guyana, die echter ook op niets uitliepen. De Brandenburgsche werkzaamheid leidde echter tot eenig succes. In 1680 werd Raule hoofd van den Keurvorstelijken Raad van Handel en Zeevaart, die te Koningsbergen gevestigd werd en die het zijne ertoe heeft

bijgedragen, dat een Brandenburgsche Afrikaansche Handelscompagnie, eveneens te Koningsbergen gevestigd, gesticht werd, met een kapitaal van 50.000 Rd., waarvan de Keurvorst 8.000 Md., de Kroonprins 2.000 Rd. en Raule zelf 24.000 Rd. fourneerde. De rest kwam van verschillende Hollandsche kooplieden. Doel der Compagnie was het handeldrijven, vooral in slaven in Opper-Guinea en Angola en ter beveiliging der kooplieden werd op St. Thomas in de Golf van Guinea het fort Groszfriedrichsburg gesticht. De zaken gingen echter alles behalve schitterend. Met hand en tand verzette de W. I. C. zich tegen deze zeer ongewenschte concurrentie in den slavenhandel en het bleek al zeer spoedig, dat het kapitaal voor krachtige ondernemingen ontoereikend was, terwijl bovendien Koningsbergen niet practisch voor den hoofdzetel bleek te zijn. Daarom werd in 1683 de Compagnie naar Emden verplaatst en hoewel nu de Oostfriesche steden, van oudsher concurrenten der Hollanders en ook de Keurvorst van Keulen nog voor 24.000 Rd. deelnamen, lukte toch de Brandenburgsche onderneming niet, waarbij nog kwam, dat Raule alles behalve algemeen vertrouwen in zijn nieuwe vaderland genoot. Na den dood van den Grooten Keurvorst gingen de zaken dan ook meer en meer achteruit; diens zoon, Pruisens eerste koning, toonde slechts matige belangstelling voor het zeewezen en zijn zoon Friedrich Wilhelm had wel belangstelling voor allerlei andere zaken, maar was een verklaard tegenstander van het streven, Pruisen tot eene zeemogendheid te maken. „Ich habe das Commerzien-Wesen jedesmal und von aller Zeit her als eine Chimère angesehen", verklaarde hij. De zaken der Afrikaansche Compagnie werden dan ook gelikwideerd en het fort Groszfriedrichsburg in 1717 aan de Hollanders verkocht en hierna was het voor meer dan een eeuw uit met dergelijke pogingen, om Duitschland tot eene zeemogendheid temaken.

Met de Brandenburgsche handels-en kolonisatie-pogingen stonden die van Koerland eenigszins in verband. Hamelberg vermeldt, dat toen in 1654 het eiland Tobago door Becquard in bezit genomen was voor de Heeren

Lampsins, de patroons van De Ruyter, daar ook eene kolonie van Koerlanders zich vestigde. Ook al ongenoode en ongewenschte gasten in het gebied der W. I. C., die echter met eene zekere hardnekkigheid getracht hebben, zich gedurende een vijftigtal jaren ongeveer op het eiland te handhaven, ook al werd in 1662 Cornelis Lampsins door Lodewijk XIV plechtig tot Baron van Tobago verheven. Evenals Pruisen was Koerland na het verval van de Duitsche Orde een leen van Polen geworden. Terwijl echter het eerste door het handig manoeuvreeren van den Grooten Kuervorst in den oorlog tegen Karel X Gustaaf van Zweden onafhankelijk werd van Polen, was dit met Koerland niet het geval. De landdrost Gotthard Kettler had wel in 1561 den titel van hertog aangenomen, maar de macht van zijn huis bleef toch zeer beperkt door de leenverhouding tot Polen en door de groote macht van den Koerlandschen adel. Hertog Jacob van Koerland, de tijdgenoot van den Grooten Keurvorst, met wiens zuster Louise Charlotte hij gehuwd was, streefde dezelfde idealen na als zijn zwager, n.l. zijn land te maken tot een machtige zeemogendheid. Bovengenoemde oorzaken brachten mede, dat hij nog minder succes daarmede had dan deze. Wel trachtte hij fabrieksnijverheid in Koerland te vestigen en deed eene poging Koerlandsche koloniën in Gambia en op Tobago te stichten met het onvermijdelijk gevolg, dat hij hierdoor in conflict kwam met de Hollanders en De Zeeuwen, later ook met Frankrijk en Engeland, al had ook Karel II aanvankelijk de Koerlandsche kolonisatie, althans met woorden, gesteund. Tegen het einde der 17e eeuw werden dan ook verdere pogingen met betrekking tot kolonisatie opgegeven, terwijl ten slotte Koerland zelf door het huwelijk van den laatsten afstammeling uit het huis Kettler, Friedrich Wilhelm, met de Grootvorstin Anna van Rusland, toen deze czarina werd, vanzelf langzamerhand bij Rusland werd ingelijfd.

Eindelijk deden ook Denemarken en Zweden zwakke pogingen, om zich in het gebied der W. I. C. te vestigen, Denemarken met eenig, Zweden met gering en althans zeer tijdelijk succes. Wat Denemarken betreft, daar even-

als elders, waren reeds vroeg Hollandscne invloeden sterk werkzaam, reeds voor er sprake was van Oost- en Westindischen handel. De rumoerige Deensche koning Christiaan II, onder wiens regeering Zweden zich in 1520 van de Unie van Kalmar losscheurde, stond, zooals bekend is, sterk onder den invloed van de Amsterdamsche burgervrouw Syberich Willemsdochter [1]), meer bekend als Sigbrit Moer en hare beeldschoone dochter, de ongelukkige Düveke. Door Sigbrits steun kreeg de koopmansstand sterken invloed in Denemarken, werd de macht van den adel besnoeid, de belangstelling van den koning gewekt voor Hollandsche ondernemingsgeest en zijn aandacht gevestigd op den rijkdom van Antwerpen, den opkomeden bloei van Amsterdam. Omgekeerd bestond er ook in Holland groote belangstelling voor Denemarken in verband met den Sonttol, waardoor de winstgevende handel op de Oostzee zoozeer kon bemoeilijkt worden. Christiaan IV, de voorvechter van het Protestantisme in twee tijdperken van den 30-jarigen oorlog was het, die trachtte met het voorbeeld van Holland zijn voordeel te doen. In 1616 kwam door zijn toedoen een Deensche Oostindische Compagnie te Kopenhagen tot stand naast de daar bestaande Groenlandsche en IJslandsche Compagnieën en onder de regeering van zijn kleinzoon Christiaan V werd daarnaast nog opgericht een Westindische Compagnie in 1671. Deze bezette in West-Indië St. Thomas, en St. John, die tot het eerste deel van onze eeuw in handen der Denen zijn gebleven en toen met het in 1733 van de Franschen gekochte St.-Croix aan de Vereenigde Staten werden overgedaan. Vijandige conflicten van ernstigen aard tusschen de Hollandsche en de Deensche Westindische Compagnie zijn niet voorgekomen, trouwens daartoe was de macht der Denen in de West-Indiën ook te gering.

Anders was het met de Zweden. Ook daar was de Hollandsche invloed zeer duidelijk, op industrie-gebied die van Lodewijk de Geer in samenwerking met Trip, op

[1]) Zie A. N. T. Fabius. Sigbritte Willemsz., eene Amsterdamsche vrouw in het Noorden. Met portret van Christiaan II (Verslag v. h. Kon. Oudheidk. Genootschap 1903).

handelsgebied in de eerste plaats die van Willem Usselinx. Toen deze laatste zijne plannen met betrekking tot eene W. I. C. in Holland had zien mislukken, althans in zooverre, dat de Compagnie, die in 1621 tot stand kwam, geenszins aan zijne idealen beantwoordde en hij bovendien het grootste deel van zijn fortuin verloren had, wendde hij zich tot Zweden om te trachten, daar tot stand te brengen, wat hem in Holland mislukt was. Ook daar echter liep het hem niet mede. In 1630 besloot Gustaaf Adolf daadwerkelijk op te treden in den 30-jarigen oorlog, waardoor zijn aandacht door geheel andere zaken dan door handelsondernemingen inbeslag genomen werd. Toch kwam in 1627 de Zweedsche Zuidzee-Compagnie tot stand. Na den slag bij Lützen, waar de Zwedenkoning sneuvelde, zette de kanselier Axel Oxenstiërna, die in zijne jonge jaren in Holland gestudeerd had, de zaken in Zweden in den geest van zijn gesneuvelden meester voort. In 1638 vestigden Zweedsche kolonisten zich aan de Delaware in de onmiddellijke nabijheid van Nieuw-Nederland. Toen dit na het slappe bestuur van de eerste gouverneurs onder het bewind van den doortastenden Petrus Stuyvesant kwam, begreep deze een einde aan de concurreerende Zweedsche kolonie, die te eeniger tijd gevaarlijk zou kunnen worden, te moeten maken. Met machtiging van de W. I. C. veroverde hij haar in 1655, waarna zij onder het beheer kwam van de kamer van Amsterdam, die het gebied verder trachtte te ontwikkelen en er eene nederzetting Nieuwer-Amstel vestigde. Tegelijk met de inbezitneming van Nieuw-Nederland in 1664 door Robert Nicolls ging ook de vroegere Zweedsche kolonie in Engelsche handen over. Nicolls zond er zijn onderbevelhebber Robert Carr heen, die op hardhandige wijze het Britsche bestuur regelde en de Zweden, die in zoo korten tijd tweemaal van meester veranderd waren, op ruwe wijze het verlies hunner onafhankelijkheid deed gevoelen. Waren zoo dus voor de Hollandsche kolonisatie twee belangrijke gebieden op het vastland van Amerika verloren gegaan, Brazilië in 1661 en Nieuw-Nederland in 1664, in den 2en Engelschen oorlog wist zij in ruil daarvoor toch

weer vasten voet daar te krijgen door de verovering in 1667 van Suriname een der vele monumenten van Hollandschen ondernemingsgeest en Hollandsche veerkracht in dagen van tegenspoed uit vroegere eeuwen.

Nieuwer-Amstel, Juli 1926.

IS APHRA BEHN IN SURINAME GEWEEST? MET NOG IETS OVER DE SCHRIJFSTER

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

De schrijfster, wier naam hierboven staat, is voor de lezers van dit tijdschrift geen onbekende. Van haar beroemden, in 1688 te Londen verschenen en in vele talen vertaalden [1]) roman „*Oroonoko or the Royal Slave*", werd in den eersten jaargang van „*De West-Indische Gids*" een vertaling gegeven, voorafgegaan door een „*aanteekening betreffende dc schrijfster*", benevens haar portret naar de schilderij van Sir Peter Lely, een Nederlander van geboorte, die eigenlijk Pieter van der Faes heette en in 1641 met Willem van Oranje naar Engeland was gegaan. Bovendien verscheen in „*De West-Indische Gids*" van Februari 1921 (2e jaargang) een artikel onder het hoofd „*Nog eens Aphra Behn*".

Hoewel een van Engelands beroemdste schrijfsters is er van haar leven feitelijk weinig met zekerheid bekend. In 1696 [2]) d. i. 7 jaren na haar dood, verscheen een uitgave van hare „*Histories and Novels*", voorafgegaan door een „*History of the Life and Memoirs of Mrs. Aphra Behn,*

[1]) Onlangs kwam ik in het bezit van een in 1745 te Amsterdam uitgegeven Fransche vertaling of, juister, bewerking, in 2 deeltjes: „*Oronoko, traduit de l'Anglois de Madame Behn*". De naam van den vertaler is niet vermeld, noch die van den uitgever. De uitgave is geschied „*Aux dépens de la Compagnie*". Niet de West-Indische Compagnie, maar — zooals in dien tijd veel voorkwam — de schuilnaam van een uitgever, die zich niet wilde noemen. De vertaler heeft „pour plaire à Paris" aan de vertaling „un habit François" gegeven, zooals hij in het voorwoord verklaart. Dat wil zeggen dat hij van het verhaal iets geheel anders maakt.

[2]) „*The Bibliographers Manual of English literature*" by William, Thomas Lownder, London 1865, deel I, vermeldt geen uitgave van de „*Histories and Novels*" van 1696, maar wel van 1698, 1718, 1722, 1735 „with Life by Gildon".

written by one of the Fair Sex". Daarin heette het dat Aphra Behn in 1640 was geboren „of a good family in the city of Canterbury, in Kent; her paternal name was Johnson". Door zijn relatie tot Lord Willoughby kreeg Johnson den post van luitenant-generaal van vele eilanden in West-Indië en van Suriname, toen een Britsche kolonie. Hij vertrok naar Suriname, maar stierf op reis. Zijn gezin zette de reis voort en vertoefde eenigen tijd in Suriname.

Dit verhaal is overgegaan in alle oudere, en ook nieuwere, Engelsche en buitenlandsche [1]) Encyclopedieën en biographische woordenboeken en is waarschijnlijk ontleend aan de volgende mededeeling in „*Oroonoko*":

„Het stond vast dat mijn verblijf in dat land maar kort zou zijn, omdat mijn vader op zee stierf en nooit in het bezit van de eereplaats geraakte, die men voor hem had bestemd (welke Luitenant-Generaal van zes-en-dertig eilanden benevens het vasteland van Suriname was) noch van de voordeelen, welke hij gehoopt had daardoor te zullen oogsten: zoodat wij, ofschoon wij genoodzaakt waren onze reis te vervolgen, niet van plan waren op die plaats te blijven". („*De West-Indische Gids*", Eerste jg., Febr. 1920, blz. 349).

Den naam van haar vader noemt zij in het geheele verhaal niet, waartoe ook geen aanleiding bestond.

Het bovenstaande gold in Engeland algemeen voor juist, tot Edmund Gosse, in „*Athenaeum*" van 6 September 1884, blz. 304, met de mededeeling voor den dag kwam dat — volgens een aanteekening in een folio volume dateerende van omstreeks 1695, de M. S. gedichten bevattende van Anne, Countess of Winchilsea — Aphra Behn te Wye, in Kent, geboren was en dat haar vader *barbier* was geweest [2]).

Men zat toen met dien barbier-luitenant-generaal blijk-

[1]) Zoo schrijft het „*Allgemeiner Gelehrten-Lexicon*", herausgegeben von Christian Gottlieb Jócher, Leipzig 1750, Erster Theil, blz. 915: „Behn (Aplara), eine Englische Poetin, war eines Edelmanns Johnson Tochter, und wurde in Ihrer Jugend nach Surinam gebracht"....

„*Brockhaus' Konversations-Lexikon*", veertiende uitgave, 1898, laat haar in Suriname „bei ihrer Mutter" opgroeien en neemt dus aan dat zij er zeer jong heengegaan is.

[2]) Zijn er in Wye geen gildenboeken bewaard gebleven waarin ware na te sporen, nu men weet wanneer de „barbier" daar gewoond heeft?

baar verlegen. In de „*Dictionary of National Bigoraphy*" edited by Leslie Stephen, Vol. IV, London 1885, wordt de barbier in het artikel „*Behn, Afra, Aphra, Aphara or Ayfara*", van de hand van Edmund Gosse, weggemoffeld. Het heet nu:

„A relative whom she called her father was nominated by Lord Willoughby, to the post of lieutenant-general of Surinam, which was then an English possession. He went out to the West Indies with his whole family when Aphra was still a child. The father died on the outward voyage, but the family settled in the best house in the colony, a charming residence called St. John's Hill"...

Hetzelfde verhaal geeft: „*The Encyclopaedia Britannica*". Vol. III, 1910.

In de „*Chronological History of the discovery and settlement of Guiana 1493—1668*", by James Rodway, F. L. S., & Thomas Watt), [1] Georgetown, Demerara, 1888, wordt het volgende verhaald:

„Lord *Willoughby* having been released from the Tower with permission to proceed to Surinam, deputed a relation of his named *Johnson* as Governor of that Colony and also to look after his Lord's interests in the West Indies. Taking with him his wife and children, and also an adopted daughter named *Afra or Aphra Johnson*, he sailed for Surinam towards the end of this [2]) or the beginning of the following year. He did not, however, live to reach his Government, but fell sick and died on the voyage. His widow and the children proceeded to Surinam where they remained for two or three years, living on one of Lord *Willoughby's* plantations [3]), which was under the manegement of Mr. Trefry, who acted as Estate Attorney for the Lord Proprietor".

Ernest A. Baker, die in 1905 „*The Novels of Mrs. Aphra Behn*" uitgaf, wist ook al geen weg met den vaderbarbier en diens beroemde dochter:

[1]) Een uiterst zeldzaam geworden boekje. Op een vraag waar het te koop was, antwoordde Rodway mij: „not procurable. The publisher failed & the stock was sold as waste paper. Except a few in private hands, none exist".

[2]) In margine staat 1658.

[3]) St. John's Hill, waar de schrijfster zegt gewoond te hebben, behoorde aan Robert Harley, niet aan Lord Willoughby. De schrijvers geven geen bron aan voor den duur van het verblijf. Harley was een vriend van Willoughby, maar geraakte later bij dezen in ongenade. Zie het hierachter genoemde boek van Harlow, blz. 189, noot 1.

„Whoever the friend or relative was with whom she went to Surinam, there is little reason to believe that he was her father".

Nu vertelt de schrijfster dat zij in Suriname was met haar moeder, zuster en broeder. Men zou dan moeten aannemen, òf dat de „friend or relative" alle vier heeft medegenomen, òf dat de schrijfster de vrouw van den „relative" moeder en diens kinderen broeder en zuster noemde.

Dat zij naar Suriname gegaan is „when she was still a child", klopt niet met het verhaal. Zij was in Suriname — aangenomen dat zij er geweest is — onder het bestuur van William Byam, die van 1657—1667 gouverneur was. Daar zij in 1640 was geboren moet zij *ten minste* 17 jaren zijn geweest, toen zij er heen ging.

Toen Edmund Gosse de aanteekening van Lady Winchilsea had gevonden, verzocht hij Rev. J. H. Dixon, vicaris van Wye, om de kerkregisters na te zien. Deze berichtte, dat Aphra en haar broeder Peter 10 Juli 1640 te Wye waren gedoopt als kinderen van John en Amy Johnson, maar vermeldde niet dat Johnson barbier was geweest. Dezelfde naam dus als in bovengenoemde „*Life and Memoirs*" van 1696.

In 1915 verschenen „*The Works of Aphra Behn*", edited by Montague Summers, die een „*Memoir of Mrs. Behn*" liet voorafgaan. Daarin schrijft hij:

„Ayfara, or Aphara (Aphra), Amis or Amies, was baptised together with her brother Peter in the Parish Church of SS. Gregory and Martin, Wye, 10 July, 1640, presumably by Ambrose Richmore, curate of Wye at that date. Up to this time Aphra's maiden-name has been stated to be Johnson, and she is asserted to have been the daughter of a barber, John Johnson. That the name was not Johnson (an ancient error) is certain from the baptismal register, wherein, moreover, the „Quality, Trade or Profession" is left blank"....

En in een noot teekent Summers aan:

„The Vicar of Wye, the Rev. Edgar Lambert, in answer to my inquiries courteously writes: „„In company with Mr. C. S. Orwin, whose book *The History of Wye Church and College*, has just been

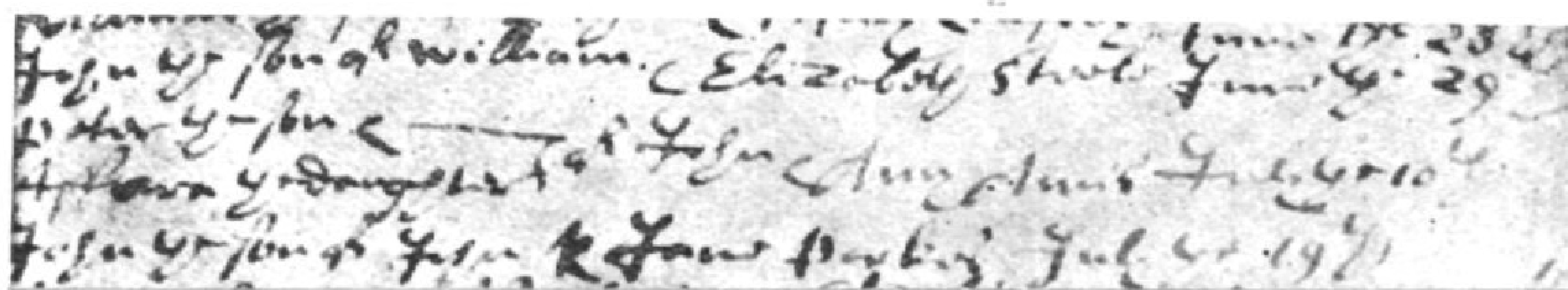
published, I have closely examined the register and find no mention of „Johnson", nor of the fact that Aphara Amis' father was a „barber".

Hoe nu? Beide vicarissen hebben toch in hetzelfde kerkregister nagespeurd; de een leest daarin dat de naam van den vader John Johnson, de ander dat die John Amis was. Deze voegt er uitdrukkelijk bij dat de naam Johnson niet is vermeld.

Het lag dus voor de hand, den tegenwoordigen vicaris om inlichtingen te vragen, waarbij Mr. P. N. van Eyck te Londen zijne bemiddeling verleende. Deze Vicaris — Rev. F. W. R. Metcalf — was zoo goed een nauwkeurig afschrift — een „transliteration" noemt hij het — te geven van de inschrijving in het kerkregister.

Hij die de inschrijving heeft gedaan was geen calligraaf en de ongewone voornaam schijnt hem in twijfel te hebben gebracht. Rev. Metcalf merkt op: „It is very awkward to make out". Het register is bijna drie eeuwen oud!

Daarom leek het mij wenschelijk — ten einde aan allen twijfel een einde te maken — de inschrijving in het doopregister te fotographeeren. De Vicaris was zoo vriendelijk dit te laten doen. De inderdaad moeilijk te ontcijferen foto volgt hier:

De inschrijving luidt dus:

Peter ye Son and } of John & Amy Amis
Aphara ye Daughter } July ye 10th
Van het jaar 1640 n.l.

Uit de inschrijving blijkt niet waarom Summers den familienaam als „Amis or Amies" opgeeft [1]). Zijn opmerking dat „the Quality, Trade or Profession is left blank" zou doen denken dat het register ruimte voor deze rubrieken bevat, wat echter niet het geval is.

[1]) De familienamen van de vrouwen zijn in het register niet opgegeven.

In elk geval blijkt dat Reverend Dixon in 1884 verkeerd gelezen heeft toen hij meende dat er John en Amy Johnson stond.

Feitelijk is er geen andere aanwijzing dat het ingeschreven meisje de latere schrijfster is dan de ongewone voornaam.

Aphra Amis is dus in Wye gedoopt, maar dit sluit de mogelijkheid niet uit dat zij, zooals de „*Life and Memoirs*" van 1696 mededeelt, in Canterbury werd geboren. De familie kan daarna naar Wye verhuisd zijn. De omstandigheid dat beide kinderen op denzelfden dag gedoopt zijn, wijst in die richting. Of waren Peter en Aphra tweelingen? Behalve haar tooneelstukken, romans en novellen heeft de schrijfster veel vraagteekens nagelaten.

Zou haar meisjesnaam misschien op haar grafzerk in the Cloisters van Westminster Abbey staan? Op mijn verzoek heeft mevrouw Nelly van Eyck te Londen de zeer uitgesleten inscriptie overgeschreven:

„Mrs Aphra Behn
Deyd April 16
A. D. 1689
Here lies a Proof that Wit can never be Defence
enough against Mortality."

De *s* van Mrs. is bijna geheel uitgesleten; evenzoo het woord Proof.

Niet alleen met haar vader's naam is in den loop der jaren gesold. Ook met haar graf. Montague Summers schrijft:

„Aphra now appears on Mrs. Behn's gravestone, and is the accepted form. This is however, in all probability the third inscription. *The Antiquities of Westminster* (1711) quoting the inscription, gives Aphara [1]). Sometime in the eighteenth century a certain Thomas Waine restored the inscription and added to the two lines two more:—

Great Poetess, O thy stupendous lays.
The world admires and the Muses praise.

The name was then Aphara. The *Biogr. Brit.*, whilst insisting

[1]) Dit is een misverstand van Summers: In „*The Antiquities*" staat Apharra.

on Aphara as correct and citing the stone as evidence, non the less prints Apharra"....

Summers vermeldt niet dat de beide in de 18e eeuw toegevoegde versregels niet meer op de zerk zijn te vinden.

In „*The marriage, baptismal, and burial registers of the collegiate church or abbey of St. Peter, Westminster*", Edited and annotated by Joseph Lemuel Chester, London 1876, blz. 223, lees ik:

„1689. April 20. Mrs. Astrea [1]) Behn (Cloisters). The unofficial register gives the same Christian name, but that of *Aphara* was placed on the stone which covers her remains in the East Cloister, which has been recently recut".

Maar op het graf staat nu Aphra, niet Aphara. Het grafschrift moet dus nog eens „recut" zijn. En te oordeelen naar den toestand waarin de steen, die in de vloer van de Abdy ligt, thans verkeert, zal binnen niet al te langen tijd, op nieuw bijslijpen en uitbeitelen noodig zijn.

Chester neemt het Bisschop Sprat, den toenmaligen Deken van Westminster, kwalijk dat hij de bijzetting in de Abdij heeft toegestaan!

Summers vertelt verder in zijn „Memoir":

„Aphra Amis, then, was born early in July 1640, at Wye, Kent. When she was of a tender age the Amis family left England for Surinam; her father, who seems to have been a relative of Francis, Lord Willoughby of Parham, sometime administrator of several British colonies in the West Indies, having been promised a post of some importance in these dependencies. John Amis died in the voyage out, but his widow and children necessarily continued their journey, and upon their arrival were accomodated at St. John's Hill, one of the best houses in the district".

Dit is weer het verhaal dat Aphra Behn in „Oroonoko" geeft. Alleen spreekt Summers niet van een post van luitenant generaal over zes en dertig eilanden plus Suriname maar van „a post of some importance".

Het is opmerkelijk dat geen der Engelsche schrijvers getracht heeft na te speuren of John Amis werkelijk door

[1]) Astraea was de schuilnaam, waaronder sommige harer werken zijn verschenen.

Willoughby of een ander tot een belangrijken post in Suriname is benoemd.

Tot dusver was er alleen verschil van meening over den naam, en over de vraag of zij met haar vader dan wel met een „relative" naar Suriname was gegaan. Maar in 1913 verschenen van de hand van een Amerikaanschen letterkundige, Prof. Dr. Ernest Bernbaum (Harvard), twee geschriften: „*Mrs. Behn's Oroonoko*", en „*Mrs. Behn's Biography a Fiction*". Het eerstgenoemde geschrift was verschenen in „*Anniversary Papers by colleagues and pupils of George Lyman Kittredge*", Boston and London, het tweede in „*Publications of the Modern Language Association of America, edited by William Guild Howard,*" vol. XXVIII, no. 3 (Sept. 1913). In het tweede hier genoemde geschrift verklaart Prof. Bernbaum, in het eerste geschrift te hebben aangetoond

„that Mrs. Behn in Oroonoko deliberately and circumstantially lied. No relation of hers was appointed lieutenant-general of Surinam; her description of the colony was stolen from George Warren's *Impartial Description of Surinam*; and the events in which she says she participated were imaginary".

Montague Summers heeft, zooals te verwachten was, de conclusies van Prof. Bernbaum bestreden. Hij had zich daarbij niet moeten bepalen tot de bloote verzekering dat Aphra Behn's vader „was probably of good old stock". Veel indruk schijnt Bernbaum's scherpe aanval op Aphra Behn in Engeland niet te hebben gemaakt. In zijn in 1923 verscheenen boek „*English Colonies in Guiana and on the Amazon 1604—1668*" — zie de vertaling van het hoofdstuk over Suriname in „*De West-Indische Gids*" van Mei/Juni 1926, blz. 2 — schrijft James A. Williamson:

„Ten slotte is Suriname tooneel van handeling in de eerste door een vrouw in het Engelsch geschreven roman. Mevrouw Aphra Behn was de dochter van John Johnson, een barbier [1]). Zij ging met een familielid naar Suriname, bracht daar eenige jaren door en keerde vervolgens terug, om met een in Londen woonachtig Nederlander in het huwelijk te treden. Haar roman *Oroonoko, of de Koninklijke Slaaf*, is, al zijn haar oordeelvellingen over personen

[1]) Die barbier blijkt een taai leven te hebben.

ter wille van haar verhaal gekleurd, een echte bron voor het maatschappelijk leven in de kolonie'.

Williamson heeft blijkbaar geen kennis genomen van Prof. Bernbaum's betoog. Van haar verblijf in Suriname is hij zoozeer overtuigd dat hij bij de beschrijving van een ruzie tusschen den Gouverneur Byam en den kolonist Sanford uitroept: „Jammer dat Mevrouw Behn niet aanwezig was om van dit tooneel een vollediger beschrijving te geven". („*West-Indische Gids*" l. c. blz. 21).

Ik meende dat het betoog van Prof. Bernbaum meer aandacht verdiende dan er in Engeland aan gewijd is. In mijn hiervoren genoemd artikel „*Nog eens: Aphra Behn*" heb ik daarom de argumenten van Prof. Bernbaum nader bekeken. Ik heb niet kunnen bewijzen dat zij wèl in Suriname geweest is, maar ik meen dat het mij gelukt is aan te toonen dat Prof. Bernbaum niet heeft bewezen dat zij er *niet* geweest is.

Een zijner krachtigste argumenten is het volgende:

....„I may add that no hint of any appointment to replace Byam appears in the colonial papers of the period".

Ook Williamson die alle „colonial papers" uit dien tijd heeft nageplozen, en al de gouverneurs opnoemt, die de kolonie sedert hare stichting, tot 1667 hebben bestuurd, maakt geen melding van een dergelijke benoeming.

Maar Bernbaum vervolgt:

„Yet if Mrs. Behn's father was not sent to Surinam, (als Gouverneur) the only reason she gives for being there disappears. Furthermore, if she was not the daughter of the future governor, why was she assigned „„the best house in the country""?

Ik merkte hiertegen op:

„Gold de benoeming misschien een minder hoogen post — b.v. de benoeming tot beheerder van de plantage St. John's Hill — en heeft men hier te doen met een van de gewone overdrijvingen van de schrijfster? Is dit zoo, dan is het niet te verwonderen dat de „colonial papers" van die dagen daarvan geen melding maken. Dat een zoodanige benoeming ooit aan het licht zal komen is weinig waarschijnlijk, tenzij uit familiepapieren van de betrokken families een of ander geschrift mocht opduiken, dat licht verschaft". (l. c., blz. 537).

En ik voegde er bij: „b.v. de familie Harley". Sir Robert Harley was n.l. — zooals hiervoren reeds gezegd is — de eigenaar van St. John's Hill, waar de schrijfster zegt met haar moeder en zuster te hebben gelogeerd.

Waarom ik nu de vraag herhaal, aan het hoofd van dit artikel geplaatst?

Onlangs kwam mij een allerbelangrijkst boek in handen: *Colonising Expeditions to the West Indies and Guiana. 1623—1667*", edited by V. T. Harlow, B. A., B. Litt., F. R. Hist. S. London, printed for the Hakluyt Society MCMXXV, met een portret van Francis Lord Willoughby, naar een prent van Sanvoort. Schilder onbekend.

Onder de „letters to Sir Robert Harley from the stewards of his plantations in Surinam. (1663—4)", vond ik er een geschreven door Willi. Yearworth, gedateerd „Morgoname [1]) this 27th of Jaunarey 1663 in Surranam Riuer".

Ik zal den in een eigenaardig Engelsch geschreven brief hier niet overschrijven. Maar na allerlei mededeelingen over plantageaangelegenheden werd ik zeer getroffen door het volgende bericht, dat ik cursiveer: „*The Ladeyes that are heare liue att St. Johnes hill*". Met de Ladies kunnen niet bedoeld zijn alle Ladies, die toen ter tijd in Suriname waren. Het aantal Engelsche families in de kolonie was reeds vrij groot [2]). De mededeeling sloeg ongetwijfeld op bepaalde Ladies, in welke de geadresseerde belangstelde, en ik kan den indruk niet van mij afzetten dat men hier te doen heeft met het antwoord op een vraag, wat

[1]) Deze plantage, gelegen aan den rechteroever van de Surinamerivier, komt voor op de aan Willem Mogge toegeschreven kaart van Suriname van 1677, door F. E. Baron Mulert gereproduceerd in het „*Tijdschrift v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap*", 2e serie, dl. XXX 1913, afl. I. Ook op een vroegere uitgave van 1671, aanwezig in 's Rijks Archief en op de kaart van A. Maars, in Herlin's „*Beschrijvinge van de volkplantinge Zuriname*" Leeuwarden 1718. Op latere kaarten heb ik den naam niet teruggevonden.

[2]) Dit blijkt uit de lijsten van de Engelschen, die na de verovering van Suriname door Crynssen in 1667, de kolonie verlieten. Zie „*The migration from Surinam to Jamaica*, By Frank Cundall, in „*Timehri, the Journal of the Royal Agricultural and Commercial Society of British Guiana*", September 1919, blz. 145—172 en „*De bewoners van Suriname in 1673*", door F. E. Baron Mulert in „De Navorscher", 66e jg. afl. 10. (1917) blz. 401—406.

dan ook zou verklaren waarom de naam van de Ladies niet is genoemd.

Als hiervoren gezegd, vertelt Aphra Behn in „*Oroonoko*" dat zij met haar moeder en zuster op St. John's Hill heeft gewoond. Zij zegt niet hoe lang en noemt in het geheele verhaal geen enkelen datum. Maar zooals ik in mijn boven genoemd artikel heb aangetoond is het waarschijnlijk dat de schrijfster, zoo zij er geweest is, vóór het einde van 1664 de kolonie heeft verlaten. De brief van Yearworth is van 27 Januari 1663. Zooals hiervoren blijkt meenen enkele schrijvers — evenwel zonder daarvoor bewijzen aan te voeren — dat Aphra Behn verscheiden jaren in Suriname is geweest. Is de onderstelling te gewaagd dat met de Ladies op Jt. John's Hill zij en haar moeder en zuster bedoeld zijn?

Na de lezing van Yearworth's brief heb ik mij gehaast „*The Manuscripts of his Grace the Duke of Portland preserved at Welbeck Abbey*". Vol. III. 1894, zijnde de „fourteenth report, appendix, part III, [1]) uitgegeven door de „Historical Manuscripts Commission" door te zoeken. Dit deel is bijna geheel gewijd aan de familie Harley in de zeventiende eeuw. Ik had gehoopt daarin den brief te zullen vinden, die de vraag bevatte, waarop ik meende dat Yearworth een antwoord had gegeven.

Het was een teleurstelling. Wel vond ik op blz. 280 een uittreksel uit Yearworth's brief — „The ladies that are here live at Saint John's Hill"—maar een brief van Robert Harley uit Barbados, waar hij toen „chanceller" was [2]) vond ik niet.

In de „Report" vind ik herhaaldelijk melding gemaakt van brieven uit Suriname aan Robert Harley, waarvan slechts de korte inhoud is aangegeven.

Ook van brieven van Byam, die gouverneur van Suri-

---

[1]) Aanwezig in de Kon. Bibliotheek.

[2]) Zijne correspondenten wisten blijkbaar niet waar hij in dien tijd was. Ik vind uit dien tijd brieven aan hem geadresseerd naar „Barbados or Surinam", „Barbados" en „Surinam". In een brief van de Earl of Clarendon van 24 December 1663 lees ik: „I expected from you after your voyage to Surrenham (Surinam), some description of that colony" .... Maar het blijkt niet of en wanneer de reis heeft plaats gevonden.

name was in den tijd dat Aphra Behn zegt daar geweest te zijn.

Omtrent een brief van William Gwilt to his father, Thomas Gwilt, at Brampton, (blz. 287) vind ik aangeteekend:

„1664, July 27. Surinam — Enquiring after all his familiy, and informing them that he was on Sir Robert Harley's plantation at Saint John's Hill, with only one negro for a companion".

Heeft Aphra met haar moeder en zuster op deze plantage gelogeerd, dan waren zij er in Juli 1664 niet meer.

Daar, zooals ik zeide, van vele brieven slechts de korte inhoud is aangegeven, wendde ik mij tot den heer Richard W. Goulding (Welbeck Abbey, waar de „Portland papers" zich bevinden) met verzoek te willen nagaan of vroegere of latere brieven naar of van Suriname de namen der bedoelde „Ladies" vermelden. Zijn antwoord was:

....„I have, however, looked through the letters written to and by Sir Robert Harley with reference to Surinam and Barbadoes, but the only reference to St. John's Hill is that which you quote".

De uitkomst van het onderzoek is dus zeer mager. De vraag of Aphra Behn in Suriname is geweest blijft onopgelost. Meer dan een geringe waarschijnlijkheid, dat de Ladies op St. John's Hill de latere schrijfster en haar moeder en zuster waren, is er niet.

Engeland zit vol goed geconserveerde familiepapieren en de studie van de oude geschiedenis der Britsche koloniën in West-Indië en Guiana is in den laatsten tijd ernstig ter hand genomen, zoo als o. m. blijkt uit de hiervoren genoemde geschriften van James A. Williamson en V. T. Harlow.

Was haar vader werkelijk tot Gouverneur van Suriname benoemd, wat zeer te betwijfelen is, dan kan dat niet anders zijn geschied dan door Lord Willoughby. Bestaan er papieren van de familie Willoughby?

Zal eenmaal ook deze kwestie, die reeds zoolang de letterkundigen bezig houdt, tot klaarheid worden gebracht?

Den Haag, Juli 1926.

DE NEDERLANDSCHE REGEERING TEGENOVER DE KOLONIE SURINAME IN 1816

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Het in den Zesden Jaargang van de W. I. Gids op blz. 290—321 opgenomen artikel: „De Gouverneur-Generaal Willem Benjamin van Panhuys" berust hoofdzakelijk op de daarin besproken uitvoerige Memorie tot reorganisatie der Kolonie Suriname en op de naar alle waarschijnlijkheid in 1816 uit Suriname naar Nederland gezonden afschriften van het zoogenaamde Gouvernements journaal, op den inhoud dus van bescheiden van den landvoogd zelf afkomstig.

Nadat het aangehaalde artikel het licht had gezien heeft de samensteller gelegenheid gevonden om onderzoek te doen naar de brieven die de Nederlandsche Regeering, in dit geval de Directeur-Generaal van Koophandel en Koloniën, de Staatsraad Goldberg, aan den Surinaamschen Gouverneur-Generaal heeft toegezonden. Daartoe heeft hij, uit een op het Rijksarchief aanwezig register, waarin korte inhoudsopgaven voorkomen van de officieele brieven sinds 1815 door Hoofden van het Departement van Koophandel en Koloniën, of van Koloniën aan Gouverneurs van Suriname gericht, die nummers uitgezocht welke hem van belang voorkwamen om te zien hoe het gebiedsdeel, het eerste jaar na de teruggave door Engeland, is bestuurd of geregeerd geworden. De uitkomst van dat onderzoek, waarbij hij voor de rustige raadpleging en bestudeering van de stukken, — hetzij met veel dankbaarheid erkend —, de grootst mogelijke welwillendheid heeft ondervonden van de zijde van het Rijksarchief en het Ministerie van Koloniën, volgt hieronder.

Wat heeft de Directeur-Generaal Goldberg zich voorgesteld na de teruggaaf van de Kolonie te doen? Heeft hij gedacht: Wij zenden daarheen een bijzonderen vriend van den Koning, die jaren lang in Suriname heeft doorgebracht, aan wien op grond van zijn antecedenten en van de door hem ingezonden (reeds geciteerde) memorie de bekwaamheid kan worden toegekend de Kolonie uit haar verval op te richten? Het is mogelijk, maar die waardeerende gedachte heeft dan niet belet, dat van het begin af den Gouverneur-Generaal op belangrijke punten werd voorgeschreven hoe te handelen, zelfs voor hij nog in zijne nieuwe hoedanigheid voet op den Surinaamschen bodem had gezet. Plannen maken? het was den Landvoogd toegestaan, maar hem in de gelegenheid stellen die plannen te volbrengen daaromtrent behield de Moederlandsche Regeering zich hare geheel vrije beslissing voor. Dat de Directeur-Generaal — die in een van zijn eerste brieven (v. 13 Dec. 1815, no. 3853) schrijft: „de kolonie Suriname en de verdere W. I. eilanden (was dit een slip of the pen, en bedoelde hij: de verder dan Suriname gelegen W. I. eilanden?) — er prijs op stelde zoo goed mogelijk van de toestanden in de Kolonie op de hoogte te worden gebracht, wie zou het laken? [1]) Maar de wijze waarop de vraag werd gedaan was in hooge mate onhandig en bracht dan ook den G.G. — het is reeds in het aangehaalde artikel vermeld, zie aldaar blz. 304 — tot een soort wanhoop. Verder blijkt, dat tusschen 23 Juli en 7 Augustus 1816, in antwoord op belangrijke en urgente voorstellen van den Landvoogd, niet minder dan zesmaal door den Directeur-Generaal werd te kennen gegeven, dat 's Gouverneurs gegevens niet voldoende waren (om de zaak door hem, Direct. Gen., te laten beoordeelen). De wijze waarop aan den opvolger van V. P., Mr. C. R. Vaillant, bij schrijven van 7 October 1816 werd medegedeeld, dat er nimmer sprake

[1]) De Engelsche Minister Lord Castlereagh sprak op 12 Juni 1814 in het Lagerhuis van de *eilanden* Berbice, Demerary en Essequebo, Publicatiën, zie hieronder, blz. LX. Beide hoogwaardigheidsbekleeders gaven elkander dus op dit punt niets toe.

van zou mogen zijn, dat de Kolonie, op hoedanige wijze dan ook, eenige ondersteuning van het Moederland zou mogen genieten, zou wellicht v. P., ware hij in leven gebleven, na het voorafgaande tot heengaan hebben genoopt. Deze zoo straks weer te geven, hoogst belangrijke brief toont wel aan, dat Koning Willem I op de verhouding tusschen Directeur-Generaal en Gouverneur-Generaal veel invloed heeft gehad.

Het valt den onderzoeker op, dat de ministerieële brieven, hoewel de G.G. eerst op 26 Februari 1816 het bestuur over Suriname van Generaal Bonham overnam, met een brief van 16 November 1815 aanvangen. Uit een missive van 3 December 1815 blijkt, dat de naar zijn bestemming vertrekkende Gouverneur-Generaal o.a. vanuit Vlissingen, en ook toen het fregat „de Euridice" zich nog ter hoogte van Blankenberge bevond, met den Directeur-Generaal brieven heeft gewisseld. Een brief van den D. G. aan den G.G. van 24 Nov. 1815 kon echter niet voor den 22sten Januari 1816 uit Nederland worden verzonden. Het nieuws van v. P.'s overlijden, op 17 Juli 1816, bereikte het Ministerie van Koloniën eerst dan 28sten September, zoodat na den sterfdag nog een aantal officieële brieven uit het Moederland aan den G. G. v. P. werden gezonden. Om te zien welk gevolg aan voorstellen van v. P. zijn gegeven, hebben wij ministeriëele brieven aan den waarnemenden Gouverneur, Mr. Vaillant, tot en met v. 3 Nov. 1817, no. 7814 geraadpleegd.

De eerste belangrijke brief van den D. G. Goldberg (v. 16 Nov. 1815, no. 3210) bevat een Memorie van voorziening, behelzende verscheidene onderwerpen: „nopens welker volbrenging in de Kolonie Suriname de nadere „consideratiën van den G.G. zullen vereischt worden". De memorie behandelt de volgende onderwerpen: 1. Het leveren van slaven voor den openbaren dienst; 2. Intrekking van de opgaven voor de quotisatie bij de Kassen tegen de wegloopers; den G.G. werd verzocht naar een aequivalent te zoeken en de intrekking mogelijk te maken van de belasting op winsten en inkomsten der ingezetenen

welke (zoo schreef de Dir. Gen.) veel misnoegen heeft verwekt; 3. Militair toezicht door inspecties; 4. Inning van belastingen, onderzoek naar de mogelijkheid om het aantal kantoren en ontvangers te verminderen; 5. Bevredigde Boschnegers „men zij onverzoenlijk tegen de „gerebelleerde negers van het vrijkorps", die zich nabij de Aucaner-Boschnegers hebben gevestigd.

Een brief van 24 Nov. d. a. v. (no. 3418) bevat de gewraakte duizend en één vragen om van de toestanden in Suriname op de hoogte te komen. Het schijnt, dat de steller van dien brief, de D. G. zelf dan wel, naar meer waarschijnlijk is, een van zijn ambtenaren, de vragen uit een of ander handboek voor staatkundige aardrijkskunde heeft overgeschreven. Er zijn verscheidene vragen bij, die men tot op heden niet, of nog in lang niet volledig dan wel eerst in deze eeuw, en dan nog maar naar schatting ,heeft kunnen beantwoorden. Zoo wordt geïnformeerd naar het aantal en de woonplaatsen van de Indianen; naar het getal inwoners en hunnen landaard — hoewel, naar in het algemeen uit andere brieven blijkt, de G. G. voor uitgaven b.v. voor een volkstelling allerminst gelden tot zijne beschikking had —; naar den stand van de beschaving en de opvoeding; eene beschrijving wordt verlangd van den graad van beschaving welke iedere klasse van inwoners bereikt heeft. Nopens de houtsoorten en de nuttige planten worden zeer uitvoerige vragen gedaan, waarop men, ook thans, nauwelijks of niet antwoord zou kunnen geven.

De D. G. kwam, na het antwoord van den G.G., — die zich onbekwaam had verklaard om de vragen in den eersten tijd te kunnen laten nagaan en in afwachting daarvan had verwezen naar een vroeger uit Suriname verstrekt antwoord op vraagpunten van Lord Dundas — bij schrijven van 24 Augustus 1816 (no. 5086) op de zaak terug, met de mededeeling, dat genoemde verwijzing niet voldoende was en intusschen gaarne opgaven zouden worden ontvangen van alle „plantagestations", van de producten, enz. Onnoodig hier aan te geven hoe de D. G., door den brief anders in te kleeden, zich dezen voor hem

en voor den G.G. niet aangenamen loop der zaak had kunnen besparen.

Den 13den December 1815 (no. 3853) schreef de D. G. aan den G. G. dat volgens bericht van Z. M.'s ambassadeur aan het Hof te Londen (Fagel) van 8 Dec. t. v., Z. K. H. de Prins Regent van Engeland de vereischte bevelen had gegeven om de Kol. Suriname en (zooals gezegd) de „verdere" W. I. eilanden die onder het Nederlandsche Gouvernement terugkeeren, in het bezit van Zijne Majesteit te stellen, en hoewel ik wel kan veronderstellen, dat deze bekendmaking aan U ten overvloede geschiedt.... (enz.).

Uit dezen brief, die den 22sten Januari naar Suriname werd gezonden, omdat zich voor dien tijd geen geschikte scheepsgelegenheid schijnt te hebben voorgedaan, en die dus te laat in de kolonie is aangekomen om den G.G. bij zijne onderhandelingen met Generaal Bonham van dienst te kunnen zijn, blijkt dat men in het Moederland niet voorzien had dat bij de teruggaaf van de Kolonie ter plaatse moeilijkheden hadden kunnen plaats vinden.

Dat Generaal Bonham van 16 Januari 1816 tot 15 Februari d. a. v. zich tegen de teruggaaf van de kolonie verzette, hebben wij in ons aangehaald artikel aangetoond (blz. 309—316). Het is nu wel duidelijk, dat de Britsche Regeering met het geven van de vereischte bevelen aan Generaal B. tot het laatste oogenblik gewacht heeft. Waarom? Wij meenen dat de gedragslijn van de Britsche Regeering verklaarbaar kan zijn — en ook te billijken — indien men zich de gebeurtenissen in Europa in 1815 indenkt en daartoe van de toen gevoerde briefwisselingen tusschen regeeringspersonen van verschillende landen kennis neemt door raadpleging van het 7de deel, Vestiging van het Koninkrijk 1813—1815, van 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840, in opdracht van den Minister van Binnenl. Zaken uitgegeven door Dr. H. T. Colenbrander. Men zal daarin vinden hoe een Nederlandsch Minister van Buitenlandsche Zaken zich heftig tegen het afstaan van Nederlandsche Koloniën aan Engeland verzette; hoe de Nederlandsch Gezant te Lon-

den daarentegen een ander standpunt innam en o.a. betoogde, dat Engeland ons, die zwak en ellendig waren, op de been heeft geholpen, terwijl hij er tegen waarschuwde (Publicatiën, blz. 640; de bladzijden die wij hier citeeren betreffen het genoemde 7de deel), dat wij te hooge eischen aan Engeland zouden stellen. Hij achtte het verdriet en de gevoeligheid van Lord Castlereagh over de voortdurende klachten en pretensies van Nederlandsche zijde gegrond (P. blz. 619, 640—644, 844); noemde het ter zake met Engeland gesloten tractaat: „plus avantageux et „plus honorable pour ma patrie et la maison d'Orange „qu'aucun traité depuis la paix de Munster" (blz. 845) en merkte elders, zijne medewerking aan hetzelfde verdrag bedoelend op: „J'en suis très glorieux". Zooals met andere koloniën het geval was, hebben Suriname [1]) evenals Curaçao (blz. 417) het lot ondergaan als „betaalmiddel" bij de gevoerde onderhandelingen in aanmerking te zijn gebracht, al is het voor beide gebiedsdeelen niet tot afstand gekomen. Engeland had de waarde van de Fransche, Nederlandsche en Deensche Koloniën in Amerika laten schatten [2]). Het werd noodzakelijk geacht aan Zweden, dat zijne aanspraken op Guadeloupe had opgegeven (blz. 615) eene vergoeding toe te kennen; aanvankelijk wilde Engeland daartoe Berbice, dan wel een millioen pond sterling, later de kolonie Suriname bestemmen [3]). Aan Holland zouden de Oostenrijksche Nederlanden worden toegevoegd — zooals ook werkelijk is geschied — en aldus zou Nederland, naar men verwachtte een van de bloeiendste en welvarendste rijken worden van Europa, doch op België rustte een Oostenrijksche schuld (blz. 733); ook Pruissen — waarmede veel moeite werd ondervonden door onwettige inbezitnemingen (blz. 718), schijnt

---

[1]) General View of the present state of the conquered W. India Colonies. Bijlage van een brief van Lord Castlereagh aan Lord Liverpool van 6 Februari 1814 (blz. 50).

[2]) De waarde van Suriname werd op 11.729.000 pond sterling gesteld.

[3]) Brief van Lord Castlereagh aan Lord Clancarty van 30 Juli 1814 (blz. 167). Brief van den Zweedschen Minister van Buitenlandsche Zaken, Wetterstedt, aan den Zweedschen Gezant te Londen, Rehausen, van 13 Juni 1814, enz. (Blz. LII, LVII).

nog een geldelijke vergoeding te hebben geeischt (blz. 842). Er zat aan de geldelijke regeling (Rusland was mede met een vordering verschenen wegens in 1799 verleende hulp) heel wat vast. Mogelijk heeft de Britsche Regeering, onzeker of zulk eene regeling niet alleen in theorie maar ook in de toepassing, op eene ook voor Engeland bevredigende wijze zou uitvallen, het bevel tot daadwerkelijke teruggaaf van Suriname zoo lang mogelijk uitgesteld.

De eerste brief van Gouverneur-Generaal van Panhuys uit Paramaribo, van 26 Januari 1816 (no. 1) heeft ongeveer 5 April d. a. v. den Directeur-Generaal Goldberg bereikt. Zoowel ten aanzien van een door den G. G. ingeroepen Koninklijke beslissing aangaande de uitgifte van gronden door de laatste twee Engelsche Gouverneurs, als van een verbod tegen geheime commerciëele firma's ontving hij van den D. G. ten antwoord, dat de door hem verstrekte gegevens onvoldoende waren. Ook ten aanzien van de terugkeer van slavenjongens uit Barbados (vergelijk blz. 305 van het meermalen aangehaalde artikel in de W. I. Gids) achtte de D. G. de door den G. G. verstrekte gegevens niet stellig genoeg; nopens het voorstel om onbruikbaar geworden papieren geld te verbranden luidde het antwoord weder: Uwe gegevens zijn onvoldoende (verbalen van 23 Juli 1816, nos. 4406; 3, 7, 8 en 9). Het is eigenaardig in een brief van meer dan een jaar later, van den D. G. aan den waarnemenden Gouverneur dd. 20 Augustus 1817, no. 5953 te lezen, dat in de verbranding van het papieren geld wordt *berust*: het gevolg, dat men het Surinaamsche Bestuur in deze betrekkelijk onbelangrijke aangelegenheid de handen wilde binden, is dus geweest, dat dat Bestuur zelf de knoop heeft doorgehakt.

Over een voorstel, door den G. G. bij missive van 21 Mei 1816, no. 6 gedaan om, ten einde ingezetenen van Suriname in „derzelver tegenwoordigen vervallen staat tegemoet te komen", de vergunning aan Noord-Amerikanen verleend, zoover uit te breiden, dat aan hen de invoer van gezouten vleesch en spek werd toegestaan, voorts om een kustvaart in te stellen naar de Fransche eilanden, naar Cay-

enne, Para en Buenos Aires voor invoer van Fransche en Portugeesche wijnen, oliën en soortgelijke artikelen, werden (v. 7 Augustus 1816, no. 4716/10) nadere inlichtingen gevraagd. Geschiedde dit onder invloed des Konings, die gaarne alles zelf wilde regelen, die naar het verhaal luidt, over de toevallig door hem teAmsterdam waargenomen ontscheping door een Amerikaansch schip van Oostindische koffie zijn ontevredenheid betuigde? In een ander voorstel van den G. G., tot blijvende tractementsverhooging van ambtenaren, wilde de D. G. niet treden; wel beval hij duurtetoeslag aan en daarover vroeg hij 's Gouverneurs „consideratiën.."

Aangenaam was het den D. G. te vernemen dat de G. G. (artikel, blz.305 en 306) van oordeel was, dat tengevolge van te nemen maatregelen alle uitgaven (met eenig voorbehoud) zouden kunnen worden bestreden. Maar hoezeer het Moederland voor kleeding, voor vivres van de troepen, voor de arsenalen, voor de magazijnen van oorlog en voor materialen in het hospitaal zou zorgen, zoo mocht zulks niet anders plaats hebben (deze woorden zouden voor den intusschen overleden G. G. een groote teleurstelling zijn geweest, daar zij hem de hoop op betaling door de Kolonie van alle uitgaven zouden hebben ontnomen) dan voor rekening van de Kolonie, die zou moeten „rembourseeren". Nieuwe belastingen zouden niet mogen worden geheven alvorens een financieel plan in het Moederland zou zijn ontvangen. (V. 20 Aug. 1816, no. 4986/1).

De schrik was echter de Nederlandsche Regeering om het hart geslagen. Hoe nu? Daar had een nieuwbenoemde Landvoogd van Suriname in uitzicht gesteld, dat de Kolonie zelve hare uitgaven zou kunnen bestrijden, mits het Moederland een op zich zelf toch niet zoo heel kostbaren steun verleende en mits men zorgde (door niet op de tractementen te beknibbelen) dat onkunde, en gebrek aan plaatselijke kennis en ondervinding op de „pecuniëele uitgaven" geen invloed konden uitoefenen (artikel, blz. 306). Niets daarvan. Geen cent mocht de Kolonie aan het Moederland kosten. (De waarnemende Gouverneur, die eenigszins „op de proef" schijnt te hebben gediend en door den

D. G. niet bijzonder werd gewaardeerd, schijnt zich zonder protest bij het standpunt der Regeering te hebben aangesloten; wellicht begreep hij, dat tegenover de Koninklijke lastgeving, zie verder, geen protest zou baten).

Den 7den October 1816 werd nog eens duidelijk de wil van de Ned. Regeering: Suriname mag aan het Moederland niets kosten, aan den waarnemenden Gouverneur medegedeeld. Het desbetreffende verbaal (no. 6052/2) luidt verkort:

Nader gelezen hebbende eene Missive van den Gouverneur-Generaal ad interim van de Kolonie Suriname van den 10 Augustus J. L. no. 6, voorkomende bij verbaal van den 30 der gepasseerde Maand no. 5856, houdende communicatie, dat hij voor de kosten van het Transport van Mevrouw van Panhuys, dat voor den Majoor Lemmers die naar den generalen staf terugkeert en voor twee bedienden.... (enz.). — En in aanmerking nemende, dat door de uitgezonden vivres.... (enz.) in dat gedeelte der behoefte voor de troepen nagenoeg voor een geheel Jaar is voorzien.... (enz.) en dat door hetgeen verder nog voor den winter staat te worden uitgezonden, zoo in vivres als in kleedingstukken de voormelde kolonie van alles behoorlijk zal zijn verzorgd

Heeft goedgevonden en verstaan:

Aan den G. G. a. i. dienaangaande te doen afgaan de navolgende Missive.

Aan.... (enz.).... ik vertrouw, dat door hetgeen nu werkelijk bij UWEd. Gestr. zal ontvangen zijn, de verkoop der Promessen, welke aan den Heer van Panhuys zijn medegegeven, zal kunnen zijn geëviteerd; want niets meer kan in staat zijn om 's Konings goedkeuring te erlangen, dan de verzekering dat 's Rijks Kas in het Moederland op alle mogelijke wijze worde gemenageerd.

Ook moeten de uitzendingen welke van hier gedaan worden, volgens de uitdrukkelijke begeerte van Z. M. niet anders dan als voorschotten aan de Kolonie worden geconsidereerd, die ter eeniger tijd zullen moeten worden gerembourseerd.

In dat Systema schreef ik dan ook bij mijn missive van den 7 September J. L. no. 10 aan den Heer Van Panhuys.... (enz). over den aankoop van meel van de Noordamerikanen, ten einde te kunnen nagaan, of het voor de Koloniale kas meer voordeelig zijn zoude, zich dat belangrijk artikel langs dien weg aan te schaffen, dan wel bij voortduring uit het Moederland te laten komen (wellicht ook voor vleesch, spek en rijst).... (enz.).

In allen gevalle (wij cursiveeren) *is het de volstrekte wil van Z. M.*

dat de Kolonie Suriname nimmer ten laste van 's rijks kas besta, en hetzij dan dat de benoodigdheden van hier gezonden worden, hetzij dat dezelve in de Kolonie worden aangeschaft, altoos zal de Koloniale Kas voor de voldoening moeten zorgen.

UWE.G. zal het gewigt van deze *stellige begeerte* (id.) van Z. M. penetreeren en alzoo overtuigd zijn, dat het mij ten uitersten aangenaam zijn zal, hoogstdezelve te kunnen berichten dat hieraan stiptelijk worde voldaan.

De Staatsraad, Directeur Generaal vd.

Het komt ons voor dat hier de zuinigheid de wijsheid heeft bedrogen.

Van de brieven noemen wij nu nog slechts een van 2 September 1816, no. 5261, waarin de D. G. zoowel een moratorium, als de koersbepaling van het papieren geld weigert (artikel, blz. 305). Twee brieven met een tusschenpoos van twee dagen (17 en 19 Maart 1817, nos. 1924 en 2048/15), houden onderscheidenlijk eene goedkeuring en eene ontevredenheidsbetuiging voor Mr. Vaillant in.

Wij vestigen er de aandacht op, dat het sedert eenige jaren mogelijk is geworden voor tijdvakken van bestuur van Surinaamsche Gouverneurs na 1816, zooals nu ten aanzien van den Gouverneur-Generaal van Panhuys is gedaan, zoowel de door de landvoogden verzonden brieven in de „Gouvernements journalen" als (daartegenover) met behulp van op het Rijksarchief aanwezige registers,de hetzelfde tijdvak betreffende ministeriëele brieven, welke thans tot en met 1850 op het Rijksarchief aanwezig zijn, op te zoeken en te raadplegen, waardoor in vele gevallen een nieuw licht op totnogtoe weinig of niet bekende gedeelten van de Surinaamsche geschiedenis zal worden geworpen en wellicht belangrijke bijdragen zullen kunnen worden samengesteld tot het verstaan van de gedachten en van de oorzaken van maatregelen in schijnbaar niet ver van ons afliggende en toch in menig opzicht nog weinig begrepen tijden. Moge dan, vrij naar het woord van Prof. Blok, deze nog aan te vatten studie in ruimen kring in Suriname aanwakkeren tot echte vaderlandsliefde, tot inniger gehechtheid aan den geboortegrond en aan het maatschappelijk verband te midden waarvan men is opgegroeid.

SCHETSJES UIT ALBINA

DOOR

HARALD SCHÜTZ

ROOVERS

Dat was een nacht naar hun zin, dik als moddersop. Vuile wolken sleepten over de rivier en pruttelden een fijne motregen door 't donker.

De twee dreven op hun vlot van kurkhout over 't water. Een betere nacht zouden zij zich niet wenschen voor hun slag; ze boften toch maar.

Voor drie dagen waren ze er van door gegaan, boven bij Ile Portal, waren aan den Hollandschen kant gekomen in een Indianenkamp. Daar waren ze een dag gebleven, hadden een kruik kwak gekocht. Geld hadden ze immers genoeg. Hun tabak en lucifers, zout en wat suiker zaten in een blikken bus, stevig waterdicht verpakt. Een pannetje om te koken hadden ze, wat koffie en nu dreven ze op de zwarte lange rollers.

Hun vlotje deinde schokkend met het water mee, af en toe brak er een onstuimiger golf spelend overheen.

Ze waren nat, doornat. Maar dat gaf niets: Als ze van nacht de boot konden krijgen, waren ze klaar. Met valwater zouden zij zoo ver mogelijk afdrijven, tot het licht werd. Tegen den morgen zouden ze ergens een inham opzoeken, hun boot onder water verstoppen en dan 's nachts weer verder gaan. Als 't een beetje meeliep, waren ze morgen nacht Galibi voorbij en aan de Tijgerbank. Daar hadden ze kennissen, die hen verder zouden helpen langs de kust....

Als ze de boot maar eerst hadden!

Ze kenden ze alle hier op de rivier, van de sloep van

Galibi af tot 't kleinste Indianen bootje, dat 's morgens in St. Laurent kwam om groente te koopen. Maar die van Rangoon was de beste. Hij vischte daarmee op zee, breed, hooge punt, wanehout, lag als een eend op 't wildste water.

Dagen lang, onder 't lossen op den steiger, hadden ze geloerd, wanneer hij terug zou keeren van zee. En nu, vier dagen geleden, was hij gekomen, een ton met levende visch aan boord. Ze wisten precies, waar hij zijn kamp had, hoe hij zijn boot verborg.

Stommerik, dacht dat hij ze voor hen verstoppen kon, voor hen! Als zij wat wilden hebben, dacht je, dat je 't voor hen verstoppen kon? Dat collier dan, dat ze in Nice in een brandkast gesloten hadden — gunst zoo maar, zonder moeite hadden ze 't gekregen. Als zij wat wilden....

De boomen, zwarte schaduwmassa, dreven langs hen heen — die groote Mauritiuspalm daar moesten ze hebben. De rivier ademde in onrustige benauwdheid, met klotsend golfgespatter tegen 't oeverbosch. Zwijgend boomden zij voort — stil —

Links valt een zware schaduwgrot open, dieper zwart dan 't boom-donker. De bladzware takken treuren laag hangend in de weeë nacht. Achter 't portaal van knoestige stammen een lichter grijs met een glimmend puntje boven op de zandige oever, smeulend muskietenvuurtje, dat traag doodbrandt.

Holle windvlagen schudden de blaaren — een krekel krast — stil —

Het vlot schuift onder een stronk, buiten aan de rivier. Jean glijdt in 't water, diep, tot aan 't middel, 't is vloed. Hij schuift vooruit, langzaam, langzaam — is verloren in 't zwart. De andere wacht, houdt zich vast aan een tak, op en neer schudt 't vlot, de wateren spoelen er overheen. Hij wacht, klaar om af te stooten.

Daar — in 't duister — doemt wat op, Jean komt terug.... zonder boot, verrek!

„Je moet helpen", hijgt hij. De andere glijdt mee in 't water tot aan 't middel — verloren in 't donker.

Een nachtgier vliegt fluitend over de boomen.

Jean bukt — daar in 't water, tastend met de handen voelen ze de boot. Ze duiken dieper, zware brokken steen liggen op haar bodem. Jean trekt Iwans hand naar de boeg, wijst hem een ketting. Iwan tast er langs, schakel voor schakel, voelt het hangslot, waarmee de boot geklonken is aan een boom.

Ze beginnen te werken, koortsig, snijden met hun dolken de knie los, waaraan de ketting vast zit. Onder water, het plonst bij elke onvoorzichtige beweging — stil — stil toch.

Komt die schuit dan nooit los? — Eindelijk, en nu vlug de steenen eruit gooien — voorzichtig. Daar loopt toch geen hond?

Ze schuiven de boot naar buiten, keeren haar half om, dat 't water eruit kan loopen, zacht.

In de verte komt een regenbui aanruischen.... Ze zijn buiten, de half leege boot binden ze aan hun vlot, weg, weg!

Het valwater neemt hen mee, dicht onder de takken der boomen. Nader komt het regen geschuivel, scherper ruischt het, plotseling klettert een wilde bui neer.

Rangoon wordt wakker door 't getrommel van den regen. „Net een nacht voor déportés", denkt hij, „laat ik naar mijn boot kijken". Hij schiet zijn duffelsche jas aan, zet z'n breede, gevlochten regenhoed op en strompelt naar de landingsplaats.

Water gutst onder zijn hoed — koud, nat voelt hij van de ketting het hangslot. Goddank alles in orde. Hij wil al naar huis, trekt toevallig aan de ketting — daar — daar de ketting is los, de boot, waar is....

„Help! Help! Déporté! Mijn boot, mijn groote boot!"

Een gestommel van ontwaken in de hutten, hondengeblaf, vloeken, schreeuwen.

Daar buiten, onder de zware takken in een stortregen, roeien twee menschen om hun leven.

NUMMER 467.

Wat was er toch met hem dien morgen? Maakte de ijle

lucht hem zoo, of kwam het door dat zielige vlindertje, dat op zijn brits verdwaald was?

Dezelfde roffel had hem nu toch al drie jaar lang gewekt; het was als elken anderen dag, hetzelfde loome opstaan, hetzelfde vluchtig-zich-wasschen; dezelfde cipier — blauwe pet, blauw geschoren bakkes — die lodderig stond te kijken, hoe nummer 476 zijn koffie ontving en zijn magere sneedjes brood.

Het was alles hetzelfde, en toch er zat iets in de lucht, iets, dat hij niet wist, prikkelend, opwindend.

Met een schop aan den schouder zeulde hij in de ellendige kudde mee — het grafdelvers-convooi.

Elken dag maakten zij graven, eindelooze graven. Heden graven en morgen weer graven, niets anders dan graven maakten zij, graven in 't roodgele zand.

De cipier zat op een grafzerk cigaretten te rooken; hij deed niets dan rooken, den heelen dag, altijd rookte hij.

476 stond in de kuil, naast hem in 't geelroode gat stond 318; zij groeven.

Vochtige klodders zand smeten zij neer, die zich ophoopten tot een gelige wal op 't bedauwde gras. Een sterke lucht van gedolven aarde omgaf hen, een frissche geur van gras in den ochtend.

O, daar kwam het weer — dat verre, dat onbegrijpelijke, dat herinnerde. Het vulde hem kriebelend, dat hij zich rekte, dat hij met forscher zwaai de zware vrachten neerkwakte.

Het was de lucht, de aardgeur, het was dat dauwnatte gras, neen, dat boompje ginds bij het hek, dat aan een kerk deed denken.

Hij zag — over de graven heen — een weide — een tarweveld. Hij rook de rijpe geur. En hij — gebukt, te spitten stond de bruine meeïge klonters. Naast hem de erwten bloeiden en droeg de tuinboon vrucht. Boonen rankten aan lange staken, en hoog, hoog trokken als witte kruiden schoone wolken heen. Bruine zeilen zweefden langzaam en daarachter grijze koppen, verre lichte duinen — en de zee — de zee.

O mijn Holland....

Om elf uur schuifelde de troep terug naar 't kamp door de razende zon. Het was de kwelling van elken dag, dat zich heenslepen door de vallende en terug geketste zonschichten. 476 kon niet meer, zijn gezicht was geel als leer, zijn knieën knikten bij 't meegesleurd worden door 't rhythme van den troep. Sinds hij in 't Legioen die zonnesteek had gehad, kon hij niet meer tegen de zon. En elken dag, elken dag moest hij er weer doorheen, hoelang nog? Was er dan geen vergeven, nooit?

Toen — aan een kruising van den weg, onder een boom, waar sprankelende zonglimpjes vielen, slank, recht, blank stond zij. Hij zag haar even maar. Hij, het nummer, de ellendige zag haar, die schooner was dan alles, dan al die meiden, die wijven, die hier rondliepen. Een zonvlok viel op haar blonde haar, dat het gouden blonk bij haar roode, roode wangen.

En zij lachte — maar haar lach stierf weg, toen zij hen zag en huiverend sprak zij tot wie bij haar stonden: „Och, die armen!"

Als een vrouw alleen dat zeggen kan.

Haar stem woei naar hem toe, het dacht hem zoeter dan wat hij ooit gehoord nog had — het was — het was zijn eigen taal, Zijn taal, die zij thuis gesproken, die hij gesproken, had, toen hij mensch nog was.

Hij werd duizelig, de zonnestralen schoten met zwarte flitsen door zijn brein. Ademloos bleef hij staan, greep in de lucht. Hij draaide zich om en die hongerige, verziekte stakkert sperde zijn doffe oogen open en staarde naar haar.

Door een floers heen zag hij blauwe zaligmakende oogen, menschenoogen — erbarmen.

De cipier stoof woedend op hem af. „Vooruit kreng"! Nummer 476 greep zijn schop, schouderde hem en slofte met de troep mee, zoo als elken dag. Grijze ellende omving hem.

VRIJ

Toen Gaston elf jaar bagno kreeg met vijftien jaar ver-

banning, was hij klaar met 't leven. Hij had niet gedacht, dat hij het leven ginder in die koorts- en zonnehel elf jaar zou rekken, elf volle jaren.

En nu was het gisteren gebeurd. Gisteren 10 Mei, 's morgens om 9 uur, was hij vrij gekomen, ontslagen. Ze hadden hem op straat gezet: „Zoek nu zelf je kost maar". Dat was gisteren gebeurd, 10 Mei, om 9 uur. Hij begreep er niets van.

Nu zat hij te hurken aan de hooge roze gevangenismuur, waar altijd de aasgieren hokten. De zwarte poort van dik ijzer ging open en dicht — ze gingen en kwamen. Jean met de houten poot strompelde eruit — een holderende vrachtkar reed dreunend langs de straat. Hij zat met toeë oogen, verbrijzeld stuk ellende, gele handen, grauwe oogen, miserabel hoopje mensch.

Hongerig sufte hij — toen hij in de verte een geluid hoorde, dat hij kende: wijfelend klikken van houten zolen, schuifelend neerzetten van bloote voeten op gloeiend zand — 't zwijgende rhythme van marcheerende gestraften.

Hij keek op — door half geloken oogen herkende hij zijn troep. 't Valsche loeder van een Siamees vooraan, de kromme suffert uit Bretagne — op zijn plaats Raoul, die vervloekte Raoul met zijn rood haar.

Nu kwamen ze terug uit de zagerij, 't vette varken van een cipier — bah — wat zweette die weer. Ze zwenkten af van de straat, stonden voor de gevangenispoort om gefouilleerd te worden, in front, recht tegenover Gaston. Hij zag hen in de walgelijke tronies, drek, drek was 't allemaal, zooals hij ook. Hij hoorde bij dien drek.

Twee en een half jaar had hij nu naast Brançon met de gebroken neus gelegen, elken dag naast hem geloopen. En nu kijkt dat kreng of die hem niet kent, recht vooruit staart die. „Ha, zie je me dan niet? Hier Gaston, die voor jou een mes gesmokkeld heeft? Ik ben het, hier, vrij!"

De kerels keken naar de poort, ze hadden hem al vergeten, ze dachten aan niets, aan niets dan aan 't vreten dat op hen wachtte — die Gaston kon verrekken, als zij maar vreten hadden.

O, hij had honger! Eten moest hij, jasses wat een honger. Hij had werk gezocht — gister den heelen dag, alles afgesjouwd, niets. Die beesten hier gunden hem ook geen brok brood. Op de steiger wilde hij meehelpen een boot lossen. Daar hadden ze hem met een spaak op zijn test geslagen: wat wil je hier, zwijn?

De nacht had hij tegen een schutting aan geslapen, vandaag weer werk gezocht — niets — niets — geen pakje te dragen, geen beerput te leegen — niets.

Daarvoor tel je de weken in 't kamp, daarvoor hoop je, wacht je — om als een hond op straat gejaagd te worden, om miserabel te verrekken.

En die daar — die — met hem waren ze geweest in 't strafkamp, met hem in 't kamp des zwijgens — maar zij kenden hem niet meer — zij dachten alleen maar: soep — zij zouden vreten — hun buik vullen — en hij —

Gaston sprong op en trad in 't gelid: Hier, ik hoor er bij, laat mij erin — ik wil eten.

De dikke cipier hield hem tegen: „Stil vent, je bent vrij, vrij, begrijp je dat niet?"

Twee van die ellendelingen lachten over hem, de anderen drongen overschillig door de poort. Hij drong mee stootend met de beenige elleboogen. Ik wil erin — Eten.

Hij worstelde en stompte, er ontstond een oploopje. „Laat mij er door", brulde hij, erdoor zeg ik, erdoor."

De cipier trad hem in de weg, wilde hem bedaren. „Opzij!" en met woeste kracht stompte hij, met zijn knokelige vuist den oppasser in de spekkige bakkes.

Een revolverloop schitterde in de lucht, sloeg met volle kracht op Gaston's schedel, dat hij kreunend ineen zonk.

„Vooruit mannen, naar de barak."

De zwarte deur viel bonsend dicht, Gaston als een hoop vuil lag roerloos in 't zand. De cipier met zijn mouw veegde het zweet van zijn gezicht, toen ging hij kalm den dokter opbellen.

THRIPS

ADRIAAN REYNE. *Onderzoekingen over de monddeelen der Thysanoptera.* Proefschrift ter verkrijging van den graad van doctor in de wis- en natuurkunde aan de Rijks-Universiteit te Utrecht, December 1926.

„Het materiaal voor dit onderzoek is grootendeels in Suriname verzameld," zegt de schrijver in den aanvang. Vandaar deze aankondiging in den West-Indischen Gids. Reyne is gouvernements-entomoloog geweest in Suriname, en vandaar weggesoberd, zooals dat thans heet, toen het gezag het nut van dit ambt niet vermocht te beseffen. In 1921 schreef hij over de cacaothrips (*Heliothrips rubrocinctus* Giard. in het Bulletin van het Surinaamsche departement van landbouw. Thysanoptera zijn uiterst kleine insekten, en nog veel kleiner zijn hunne monddeelen waartoe Reyne zich voelde aangetrokken. De mondkegel, die de voornaamste der te onderzoeken deelen bevat, is bij de Terebrantia (de primitiefste der beide sub-orden) niet grooter dan 150 μ, met welke Grieksche letter mu een duizendste millimeter wordt aangeduid; de kop der embryo's is ongeveer 100 μ.

In de groep van stekende en zuigende insecten, zooals de Rhynchota en Diptera, wier monddeelen zóó ver van het oorspronkelijk type zijn afgeweken dat hun morfologische interpretatie groote moeilijkheden oplevert, behooren zeker de Thysanoptera tot de minst gespecialiseerden wat hun monddeelen betreft. Zij bezitten bv. nog beide tasterparen (maxillaire en labiale) wat bij de overige insekten dezer groep, uitgezonderd de Pulicidae, niet het geval is. Daarom brachten Straus-Durckheim en Burmeister hen tot de Orthoptera (rechtvleugeligen) en sommige systematici plaatsen hen nog heden in die orde. Met het oog daarop leek het den schrijver nuttig om den bouw en de ontwikkeling van kop en monddeelen bij deze karakteristieke insekten-orde nauwgezet na te gaan, nu hij in de gelegenheid was veel materiaal te verzamelen. Hij vertelt dan wat hij heeft verricht om den bouw

van kop en monddeelen der Thysanoptera zooveel mogelijk op te helderen en te kunnen vergelijken met dien van primitieve Pterygota als de Orthoptera en termieten; beklaagt zich daarbij dat men, door de zeer geringe afmetingen der objekten, de kopzenuwen alleen kan volgen wanneer ze in het vlak der coupe verloopen, wat alleen bij zeer gunstig getroffen sneden mogelijk en bij bochtige zenuwen in het geheel niet te verkrijgen is; klaagt mede over het beperkt materiaal van *Dinothrips sumatrensis* Bagn, het eenige object dat door zijn groote afmetingen zich voor zenuw-onderzoek goed leent.

Wat de Terebrantia betreft bestond het meteriaal in hoofdzaak uit larven, poppen en imago's (geheel ontwikkelde insekten) van *Heliothrips* (*Selenothrips*) *rubrocintus* Giard. en *Heliothrips haemorrhoidalis* Bouché var. angustior Priesn. Ook *Frankliniella insularis* Franklin en *Corynothrips stenopterus* Williams werden ter vergelijking gebruikt. De ontwikkeling en biologie van *Selenothrips*, die op de bladeren van cacao en tal van andere planten algemeen voorkomt, heeft Reyne in de bovengenoemde publicatie beschreven. *Heliothrips* wordt in Europa en in Noord-Amerika vaak in warme kassen aangetroffen, komt in Suriname op tal van wilde planten voor en is op koffie en andere kultuurplanten te vinden. *Frankliniella*, een zeer algemeen verspreide bloemthrips, is in grooten getale te vinden in de bloemen van *Erythrina glauca*, een schaduwboom bij de koffie- en cacao-kultuur; *Corynothrips* is dikwijls op de bladeren der cassave te zien.

Voor de Tubulifera bestond het materiaal uit larven, poppen en imago's van een *Gynaikothrips* die in bladgallen van *Casearia* sp. leeft en ook op *Casearia*-bladeren zonder gallen is te kweeken. Verder werden onderzocht de imago's van *Ploeothrips* (*Hoplandothrips*) *reyni* Priesn. welke „op den hoedenpalm (Carludovica) leven": bedoeld wordt de palm van wiens blad men in Suriname en op Curaçao stroohoeden vlecht, die Panama-hoeden heeten.

Dat dit boek van meer dan honderd bladzijden, uitsluitend over de monddeelen dezer onbehoorlijk kleine insekten zich niet leent voor een kort overzicht, zal de lezer wel begrijpen. Op eene inleiding volgt een beschrijving van het materiaal en de methoden van onderzoeken; daarna geeft de schr. een historisch overzicht, brengt ons dan nader tot het kopkapsel, een woord dat tot misverstaan kan aanleiding geven, maar waarmede hier wordt bedoeld de chitineuze omhulling van den kop zonder de aanhangsels; tot het labrum, de mandibel, de maxilli, labium en hypopharynx, de pharynx, de werking der monddeelen, en de kop-

zenuwen. De „samenvatting" die na deze elf hoofdstukken komt aanschrijden, is voor hen bestemd die alleen tijd hebben voor een overzichtelijk eind-resumé. Buitengewoon fraai zijn de 88 teekeningen op vijf platen, alle met het Abbesche apparaat vervaardigd; de vergrootingen zijn bepaald met behulp van een objektmikrometer; uitvoerig is de beschrijving der teekeningen.

* * *

De schrijver van het artikeltje over de Thysanoptera in de W.-I. Encyclopaedie (1914—17) noemde deze orde van insekten met onvolkomen gedaante-verwisseling de blaaspootigen. „Zij bezitten, zoo lezen we daar, zuigende monddeelen, pooten waarvan de tarsen in een uitstulpbaar blaasje eindigen en meestal twee paar smalle, vliezige vleugels met een lange franje langs den rand. Deze zeer kleine, smalle diertjes leven van sappen van allerlei planten. Door hunne groote menigte kunnen sommige soorten schadelijk worden. Bekend is *Heliothrips rubrocinctus* (= *Physopus rubrocinctus*) de Thrips der cacao.

Dit diertje is vooral daarom schadelijk, omdat het een der oorzaken is dat de boomen de bladeren verliezen en zelfs geheel bladerloos worden; in dezen toestand der boomen worden de vruchten door een schimmel aangetast, de *Diplodia cacaocola*, welke de instervings-ziekte en het bruinrot veroorzaken; gezonde vruchten worden door deze schimmel niet aangetast."

In verband met het bovenstaande is 't van belang te lezen wat Reyne in het tiende hoofdstuk mededeelt over de werking der monddeelen, bepaaldelijk over het zuigen van Selenothrips.

SN.

BIBLIOGRAPHIE

De Periskoop, 20 November 1926. Lijst van voorwerpen die door het Gouvernement van Suriname in 1912 zijn opgezonden aan het Rijksmuseum te Amsterdam, afkomstig van het opgeheven Departement der onbeheerde Boedels en Weezen. Door Fred. Oudschans Dentz. — De ontdekking van het Pujai-geheim. Caraibische legende, door A. P. Penard.

Idem, 27 November 1926. De Weeskamer in Suriname.

De Navorscher, 1926 blz. 231—232. Lijst der burger-officieren van Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

De Opbouw, 15 December 1926. Geen halfwerk voor Suriname, door W. de Cock Buning.

De Indische Mercuur, 29 December 1926. Rozenhout-exploitatie in Suriname. — Het request ter opheffing van Suriname.

Idem, 12 Januari 1927. De houtsoorten van Suriname, door Dr. J. Ph. Pfeiffer, besproken door H. H. Janssonius.

Heeft Suriname een toekomst? Rede gehouden door Mr. J. J. W. Eckhout voor het Indisch Genootschap op 10 December 1926.

Economisch-Statistische Berichten, 5 Januari 1927. Stand der cultures en uitvoer gedurende het derde kwartaal 1926 in Suriname.

Het Koloniaal Weekblad, 6 Januari 1927. Een halve stap in de goede richting, door C. K. Kesler.

Idem, 20 Januari 1927. Gelijkstelling van akten, door Frater Vigelius Vinken.

Dalmeyer's Volks-Universiteit. Week van 2—9 en van 24—30 Januari 1927. Suriname Cursus onder leiding van G. J. Staal, Oud-Gouverneur van Suriname. I. Land, bevolking en geschiedenis. (Wordt vervolgd).

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap Tweede reeks. Dl. XLIV no. 1, Januari 1927. De expeditie naar het Wilhelmina-gebergte (Suriname) in 1926, IV. (Met 2 schetskaarten, een panorama en figuren). I. Verslag der expeditie, door Dr. G. Stahel. — II. Mededeelingen van den geoloog, R. IJzerman. (Ook verschenen als Bulletin no. 85 van de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën).

Onder Genootschapszaken: mededeeling van Dr. J. W. IJzerman over de rivieren van Suriname. — Kort verslag van de voordracht op 13 Novem ber 1926 gehouden door Prof. Ir. J. A. Grutterink over „De gezondmaking van de Surinaamsche Maatschappij.".—

Landbouw proefstation in Suriname. Circulaire no. 10. Schadelijke insecten in de katoen en hunne bestrijding, door Dr. D. S. Fernandes.

Zeitschrift der Deutschen Geologischen Gesellschaft. Band 78, Jahrgang 1926. Abhandlungen No. 3. Der geologische Bau und die Phosphatlager des östlichen Curaçao. (Vortrag, gehalten in der Sitzung am 1 Juni 1925). Von Hernn K. Keilhack in Berlin-Wilnersdorf. (Hierzu Tafel IX und 2 Textabbildungen). Zie ook Bibliographic W. I. Gids, Juli 1926 blz. 149.

Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut, Amsterdam 1926. C. Lekkerkerker. Indië's jonge kracht. Eenige der nieuwste gegevens omtrent de koloniale huishouding van Nederlandsch Oost-Indië, Suriname en Curaçao. Economisch-statistisch jaarboekje. Zesde uitgave.

Handelsberichten, niet ambtelijk gedeelte: De Nederlandsche Mercuur, 13 Januari 1927. Het Suriname-vraagstuk in een nieuw stadium, door Mr. J. J. W. Eckhout.

W. D. Hambly. Origins of education among primitive deoples. London, Macmillan & Co. 1926.

Mythen en sagen uit West-Indië, door Dr. H. van Cappelle. Geïllustreerd door Willem Backer. Zutphen W. J. Thieme & Cie 1926.

Indisch Genootschap. Vergadering van 10 December 1926. Lezing van Mr. J. J. W. Eckhout: Heeft Suriname een toekomst?

DE STICHTING VAN DE CURAÇAOSCHE BANK

DOOR

J. VAN ETTINGER

§ *1. De oprichting van eene circulatiebank voor Curaçao*

Evenals de andere Nederlandsche koloniën viel ook Curaçao in den Napoleontischen tijd in handen der Engelschen (1807). Nadat het Weener Congres had uitgemaakt, dat de West-Indische koloniën — voor zoover de eilanden in de Caraïbische Zee betreft — aan Nederland zouden worden teruggegeven, kon tot de overneming van Curaçao worden overgegaan (Februari 1816).

Gunstig was de toestand van de kolonie niet. Onder het Engelsche tusschenbestuur was de eertijds zoo bloeiende handel òf verloopen òf verplaatst naar de Deensche Antillen (St. Thomas). De economische vooruitzichten waren allesbehalve rooskleurig.

De Nederlandsche bestuurders trachtten eene verandering ten goede te bewerken. Zij beproefden den handel te doen herleven, voerden nieuwe munten aan en wisten eindelijk gedaan te krijgen dat de Nederlandsche Muntwet van 1816 (Nederlandsch Staatsblad no. 50) ook op Curaçao werd ingevoerd (Koninklijk besluit van 10 Mei 1826, P.B.h.b. no. 104). Alles mislukte: de handel bleef de haven van Willemstad mijden; de wet van Gresham deed zich duchtig gevoelen, zoodat de aangevoerde Nederlandsche munt afvloeide en de vreemde munt in circulatie bleef. Door de passieve betalingsbalans waren de wisselkoersen hoog, wat weder buitengewone duurte in de kolonie ten gevolge had.

Slechts één middel was er naar het oordeel van Elout, Minister van Koloniën, Marine en Nationale Nijverheid

(1824—1829), dat zou kunnen leiden tot verbetering van het muntwezen door invoering van een nieuw ruilmiddel, tot opwekking van den handel door verstrekking van credieten en tot het verkrijgen van eene actieve betalingsbalans. Dit middel was het oprichten in de kolonie van eene circulatiebank. In allerlei richting zocht Minister Elout zijn plan te verwezenlijken. Was in Nederlandsch-Indië zij het ook met steun van de Regeering in 1827 door particulieren de compagnieschap „De Javasche Bank" opgericht (Indisch Staatsblad no. 111), in het kapitaalarme Curaçao viel daaraan niet te denken. Allereerst werd beproefd andere lichamen over te halen om èn op Curaçao èn in Suriname bijbanken te vestigen, welke bevoegd zouden zijn bankbiljetten uit te geven.

Het eerst wendde Minister Elout zich tot de in 1814 opgerichte Nederlandsche Bank. Aan deze instelling werden voor Curaçao dezelfde bevoegdheden in uitzicht gesteld, welke zij in het moederland bezat, zelfs nog ruimere. Zij zou tegen vergoeding kunnen optreden als kassier van de koloniale gouvernementen en de daaraan ondergeschikte lichamen en instellingen. Mocht haar kapitaal (ƒ 10.000.000.—) niet groot genoeg zijn om mede in de behoeften van de koloniën te voorzien, dan zou van Regeeringswege kapitaal verschaft worden tegen eene rente van 5 %. Bleef de winst over een bepaald jaar beneden 5 %, dan zou het ontbrekende verhaald worden op de winst van volgende jaren. Op de eilanden Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba zouden — zoo noodig — agentschappen opgericht kunnen worden [1]).

De Directie van De Nederlandsche Bank draalde niet

---

[1]) Hetzelfde denkbeeld, het optreden van De Nederlandsche Bank als circulatiebank in West-Indië, is ook verkondigd door Mr. Dr. G. J. Fabius in een artikel „De Curaçaosche Bank" (opgenomen in de (Nederlandsche) Economist van 1913, (zie bladz. 843 v.v.)) en in zijn werk „Het Bankwezen in Nederlandsch West-Indië", 1917 (vgl. bladz. 35 v.v., 41 v.v. en 47 v.v.). Of Mr. Fabius het eerste plan-Elout en de briefwisseling met De Nederlandsche Bank heeft gekend, kan uit zijne geschriften niet opgemaakt worden. Oogenschijnlijk zou men meenen, dat hij zich bepaald heeft tot de studie van Publicatiebladen, Koloniale Verslagen en Handelingen van den Kolonialen Raad. Van eene verdere bronnenstudie blijkt uit zijne geschriften niet.

met te antwoorden. In de eerste plaats verklaarde zij, dat haar kapitaal — sedert 1819 ƒ 10.000.000.— te klein was om haar werkingsfeer tot West-Indië uit te strekken. Voorts wees zij er op, dat De Nederlandsche Bank uitsluitend gevestigd was te Amsterdam en van eene uitbreiding tot de „provincie" had moeten afzien, omdat hare organisatie daarvoor nog niet krachtig genoeg was. (Eerst in 1838 werd eene Bijbank te Rotterdam verplicht gesteld en correspondenten in de hoofdsteden der provinciën; niet vóór 1863 werd aan de Bank de verplichting opgelegd agentschappen te vestigen, in elke provincie minstens één, en voorts correspondentschappen). De Directie kwam dan ook tot de slotsom, dat zij het vereerend aanbod van Minister Elout moest afwijzen.

Na den ongunstigen afloop van deze onderhandelingen wendde de Regeering zich met hetzelfde aanbod tot de Algemeene Nederlandsche Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt te Brussel — de nog bestaande „Société Générale", die onder de Duitsche overheersching in den wereldoorlog een paar jaren het recht had bankbiljetten uit te geven — welke instelling van 1821—1830 naast De Nederlandsche Bank als circulatiebank is opgetreden. De Maatschappij, alvorens op het aanbod in te gaan, verzocht op tal van punten inlichtingen, o. a. hoe de stand van den koophandel in de West-Indische bezittingen was; op welke gronden men van toevoeging van kapitaal aan die gewesten uitbreiding van handel en nijverheid kon verwachten; hoe de verhouding van den handel tot het moederland was; op welk bedrag het in genoemde bezittingen circuleerend kapitaal geraamd werd; of dit kapitaal alleen uit specie dan ook wel uit andere geldswaarden bestond; welke munten in meergenoemde streken gangbaar waren en hoe de verhouding daarvan was tot het moederland; welk handelsvertrouwen er werd aangetroffen; of het Gouvernement het voornemen had het muntstelsel der koloniën eerlang te wijzigen; of tusschen de koloniën onderling nog verrekening moest plaats hebben; of jaarlijks uit de kolonie geld naar het moederland overgebracht moest worden of omgekeerd.

Waarschijnlijk is Minister Elout voor de beantwoording van deze reeks van vragen teruggedeinsd en heeft hij van verdere behandeling dezer aangelegenheid afgezien. De Brusselsche Maatschappij belastte zich trouwens in 1827 met het voorzien van den geldsomloop in Suriname van papieren betaalmiddelen. Zij voerde in die kolonie voor ƒ 2.000.000.— aan hare bankbiljetten in en had zoodoende de Regeering reeds in een ander deel van de West-Indische bezittingen belangrijke diensten bewezen.

Of ook aan de Nederlandsche Handel-Maatschappij gevraagd is de stichting van banken op Curaçao en te Paramaribo op zich te nemen — wat sterk aangeraden werd door Mr. J. Bondt, advocaat te Amsterdam, die op verzoek des Konings over deze aangelegenheid werd geraadpleegd — is mij niet gebleken. Mr. Bondt, de advocaat-consulent van De Nederlandsche Bank, gaf trouwens boven het inroepen van den steun van de Nederlandsche Handel-Maatschappij zelf de voorkeur aan de oprichting van de meergenoemde banken door de Regeering.

Toen dan ook de pogingen, om een der beide Nederlandsche circulatiebanken voor de zaak te interesseeren, mislukt waren, besloot de Regeering zelf de zaak ter hand te nemen. Ten einde het stelsel van bestuur in de West-Indische bezittingen op vasten voet te brengen werd als Commissaris-Generaal benoemd de Generaal-Majoor J. van den Bosch, toentertijd administrateur van de zaken der Nationale Militie en Schutterijen. Van den Bosch had een eervolle militaire loopbaan in Oost-Indië achter den rug en had in den tijd van de Bataafsche Republiek en de omwenteling van 1813 naam gemaakt als kundig hoofdofficier. Daar ook de geheele financieele en comptabele organisatie hervormd moest worden en Van den Bosch geen financieele specialiteit was, werd aan hem — behalve een paar ondergeschikte ambtenaren — als financieel hoofdambtenaar, speciaal voor Curaçao, toegevoegd de gewezen Hoofdinspecteur der Directe Belastingen A. H. Guljé.

Van den Bosch had geen voldoende kennis van den economischen toestand van de Nederlandsch-West-In-

dische bezittingen, noch van bank- en muntwezen in het algemeen. Hij liet zich evenwel door anderen voorlichten, in het bijzonder door de firmanten van het bekende bankiershuis Vlaer en Kol te Utrecht. Dit huis was reeds eerder opgetreden als geldschieter voor de in 1818 door Van den Bosch opgerichte Maatschappij van Weldadigheid.

De Commissaris-Generaal zette mondeling en schriftelijk zijne plannen aan den Koning uiteen. Hij had het denkbeeld opgevat *f* 400.000.— aan bankpapier in de kolonie Curaçao in omloop te brengen. Als dekking zou dienst doen een bedrag van *f* 200.000.— aan specie. Van het bedrag van *f* 400.000.— zou de helft gebezigd worden voor den aanleg van vestingwerken, geraamd op *f* 160.000.- en voor het tekort op de koloniale begrooting ad ± *f* 40.000.—. De andere helft zou tegen eene rentevergoeding van 5 % op hypotheek of tegen beleening worden uitgegeven. Als gevolg hiervan zou de hooge rentevoet in de kolonie, welke tegen de 10 % bedroeg, aanmerkelijk dalen, terwijl voor den handel verschillende kapitalen beschikbaar kwamen. Het laatste was vooral van belang in verband met het voornemen om van Curaçao een vrijhaven te maken. Ieder, die zijne biljetten op daartoe bij verordening aan te wijzen plaatsen ter inruiling aanbood, zou specie daarvoor in de plaats bekomen. Deze specie zou worden genomen uit de koloniale kas of indien deze daarvoor niet toereikend zou zijn, uit de reservekas (de zooeven genoemde *f* 200.000.—). Eenmaal ingewisseld werden de biljetten niet meer in omloop gebracht. De biljetten werden gewaarborgd door de *f* 200.000.— aan specie en de inkomsten der kolonie. Van den Bosch rekende op groote uitbreiding van den handel, waardoor aan de biljetten groote behoefte zou bestaan als waardevast ruilmiddel en inwisseling uitzondering zou zijn. Mocht uitbreiding van het bedrag aan biljetten wenschelijk zijn, dan zou opnieuw specie moeten worden aangevoerd.

Het zwakke punt in het plan van Van den Bosch was de liquiditeit of liever het gemis aan liquiditeit. Het besteden van de helft van de biljetten aan vestingwerken, enz. het vastleggen van de andere helft in hypotheken,

deed voorzien, dat bij een minder gunstigen economischen toestand de hoeveelheid ruilmiddelen te groot zou zijn en dat een streven naar inwisseling zou ontstaan. Als gevolg daarvan zou de reservekas, het hoofdbolwerk, al spoedig grootendeels slechts gevuld zijn met ingetrokken biljetten.

Bij Koninklijk besluit van 12 October 1827 werd bevolen, dat ƒ 400.000.— aan biljetten in coupures van ƒ ½ tot ƒ 100.— naar Curaçao zouden worden uitgezonden. Het kapitaal moest ten deele op hypotheek worden gezet tegen eene rente van 5 %, ten deele besteed worden voor vestingbouw en huishoudelijke uitgaven der kolonie. De biljetten zouden op vertoon tegen specie inwisselbaar zijn en in de koloniale kassen in betaling worden aangenomen. Tot dekking zou dienen eene som van ƒ 200.000.— aan specie uitgezonden naar Curaçao ingevolge Koninklijk besluit van 12 October 1827, no. 98, benevens alle inkomsten van de kolonie.

Alle maatregelen nopens het in omloop brengen der biljetten en de aanwending van het bankbiljettenkapitaal werden aan den Commissaris-Generaal overgelaten, terwijl deze tevens gemachtigd werd zoo noodig een bank op Curaçao te stichten, waaraan de ƒ 400.000.— aan biljetten en de ƒ 200.000.— aan specie tot grondslag zouden strekken.

Ten einde generaal Van den Bosch zoo goed mogelijk in staat te stellen het besproken onderdeel van zijne zending te vervullen, werden hem door Minister Elout in afschrift toegezonden de over de oprichting van een bank op Curaçao gewisselde brieven, benevens de stukken over de stichting van De Javasche Bank.

Naar aanleiding van een en ander heeft Van den Bosch zijne denkbeelden aangaande den economischen toestand en het geldwezen in eene Memorie aan Minister Elout neergelegd. In hoofdzaak geldt deze Memorie Suriname. Curaçao komt slechts nu en dan ter sprake.

Van den Bosch bespreekt eerst de oorzaken van de wegvloeiing in de West-Indische koloniën van de metalen munt en de depreciatie van het papieren geld. Hij komt

tot de slotsom, dat de oorzaak van een en ander evenals in Oost-Indië schuilt in de kapitaaldrainage. Als middelen gaf de schrijver aan bevordering van de productie, invoering van doelmatige belastingen en oprichting van eene bankinstelling, welke het geld voor depreciatie zou behoeden. Bedoelde instelling zou eene Gouvernementsbank moeten zijn, die tot versterking van haar reservefonds uit de koloniale kas jaarlijks *f* 150.000.— zou ontvangen. De bank zou in Europa over een kapitaal van *f* 3.000.000.— moeten beschikken, waarvan aanvankelijk slechts 1 à 2 millioen gebruikt zou worden. De bankiers Vlaer en Kol te Utrecht wilden voor de ontworpen bank het kapitaal verschaffen, mits het koloniaal bestuur, onder garantie van den Koning, beloofde zich voor rente (5 %) en aflossing (5 %) borg te zullen stellen. De bank zou op de bankiers wissels op 3 maanden zicht afgeven, fondsbezorging was hiervoor niet noodig. Het Brusselsche papieren geld zou ingetrokken worden voor nieuwe biljetten. Tegen inlevering van biljetten zou de Bank wissels op Nederland verkrijgbaar stellen. De ingeleverde biljetten zouden als hypotheek op plantages uitgezet worden ,ten einde daarvoor stoommachines aan te schaffen of in den landbouw verbeteringen aan te brengen. Daar het in de bedoeling lag om ondanks de verplichte rentebetaling en aflossing het zoover te brengen, dat de bijdrage uit de Koloniale kas van *f* 150.000.— zou gebruikt worden als fonds van waarborg tot goedmaking van schaden door de Bank geleden en voorts tot ontwikkeling van de industrie in de kolonie, zou het voor afgegeven wissels ontvangen geld dadelijk weer in omloop worden gebracht en de hoeveelheid circulatiemiddelen niet afnemen. Eene dergelijke bank zou volgens de meening van Van den Bosch sterk genoeg worden om behalve voor Suriname ook voor de overige West-Indische bezittingen te fungeeren.

Ook in dit plan van Van den Bosch was de liquiditeit geheel uit het oog verloren. De activa van de bank zouden toch in hoofdzaak belegd worden in hypotheken op langen termijn.

Van de oprichting van eene algemeene West-Indische Bank zou echter niets komen. In December 1827 kwam Van den Bosch te Curaçao aan, waar hij bij Publicatie van 6 Februari 1828 (P.B.h.b.no. 119) de Curaçaosche Bank, eene zuivere Gouvernementsinstelling, oprichtte. 28 April 1828 bereikte hij Paramaribo en nam het bestuur van den Gouverneur-Generaal A. de Veer over. 1 Augustus 1828 vertrok hij weder naar 't moederland, Onder zijn opvolger Gouverneur-Generaal P. R. Cantzlaar (1828—1831) werd in 1829 te Paramaribo de Particuliere West-Indische Bank opgericht (K. B. van 30 December 1828, G.B. 1829, no. 2). Deze Bank was in tegenstelling met hare benaming eene zuivere Gouvernementsinstelling. De door Van den Bosch in zijne Memorie ontwikkelde beginselen lagen aan het oprichtingsbesluit ten grondslag. De biljetten der Bank zouden door geheel West-Indië bij de koloniale kassen als wettig betaalmiddel worden aangenomen. Met toestemming van den Minister van Marine en Koloniën zou de Bank te Curaçao als eene bijbank van die te Paramaribo kunnen worden aangewezen. De bankbiljetten van de eerste instelling zouden tegen biljetten van de tweede worden ingewisseld. De Directie van de Curaçaosche Bank te Willemstad zou door de Hoofddirectie te Paramaribo gemachtigd kunnen worden tot een bepaald bedrag aan wissels op Nederland af te geven. Dezelfde machtiging kon ook worden verstrekt aan de besturen van de eilanden St. Eustatius en St. Martin, waar eveneens bankbiljetten in omloop zouden worden gebracht.

Van bovenvermelde uitbreiding van de werkingssfeer van de Particuliere West-Indische Bank tot de West-Indische eilanden is nimmer iets gekomen, daar deze instelling reeds in 1831 hare werkzaamheden vrijwel stopzette. De Curaçaosche Bank heeft steeds een zelfstandig bestaan geleid.

§ 2. *Het 1ste Reglement van de Curaçaosche Bank.*

Zooals reeds hiervoor is aangestipt, had de zending van

den Commissaris-Generaal Van den Bosch de bedoeling voor de Nederlandsch-West-Indische bezittingen een nieuw tijdperk in te luiden. Hij bracht eene nieuwe staatkundige indeeling, verhief Curaçao tot een vrijhaven, voerde ter ontlasting van den handel een nieuw belastingstelsel in (voornamelijk eene grondbelasting tot 1 % van de waarde) en stichtte zoowel te Willemstad als te Paramaribo circulatiebanken. Hoe kort de duur van zijn verblijf in de West ook was, Van den Bosch deed er zich reeds kennen als de geniale organisator, de bekwame bestuurder, die later èn in Oost-Indië èn in het moederland zich ten volle zou ontplooien.

Het 1ste Reglement van de Curaçaosche Bank is krachtens de bovenvermelde algemeene Koninklijke machtiging vastgesteld bij besluit van den Commissaris-Generaal van 6 Februari 1828 (P.B.h.b. no. 119) en werd voor het eerst hier te lande openbaar gemaakt als bijlage van het Koloniaal Verslag over 1849 (Gedrukte Stukken, Zitting 1851—1852 — XXVIII, bijlage A, no 5).

Uit den considerans van het besluit blijkt, dat op last van den Koning eene som van ƒ 400.000.— in de kolonie in omloop zou worden gebracht tot aanmoediging en begunstiging van den handel en tot vermeerdering van het circuleerend kapitaal. Ter bereiking van dit doel zou eene Bank worden opgericht, welke de som van ƒ 400.000.– in bankbiljetten in omloop zou mogen brengen. Deze biljetten zouden te allen tijde bij de Bank in gouden of zilveren specie inwisselbaar zijn.

Het kapitaal (het z.g. primitief fonds) zou bestaan uit ƒ 400.000.— aan bankbiljetten, het reservefonds uit ƒ 200.000.— aan specie (de bovenvermelde zending uit Nederland).

De bankbiljetten zouden tegen hunne nominale waarde bij alle Rijkskantoren en publieke administratiën op Curaçao in betaling worden aangenomen voor verschuldigde belastingen, betalingen van allerlei aard en voor de Gouvernementswissels op het Moederland. Zij zouden dagelijks — Zon- en feestdagen uitgezonderd — bij de Directie der Bank tegen de volle waarde verwisseld kunnen

worden in zilveren of andere wettig gangbaar verklaarde munt. De bankbiljetten werden gewaarborgd door het reservefonds ad *f* 200.000.—, de door de Bank in pand genomen goederen en zoo noodig door een deel van de Gouvernementsinkomsten, ten slotte nog door den Gouverneur-Generaal der West-Indische bezittingen op machtiging des Konings. Wanneer ter bevordering van den handel en de welvaart verhooging van de bankbiljettenemissie noodig zou zijn, mocht dit slechts geschieden met goedkeuring des Konings en nadat de helft van het toegevoegde bedrag aan bankbiljetten in het reservefonds der Bank zou zijn gestort.

De operatiën zouden aanvankelijk bestaan in het beleenen van koopmanschappen en later kunnen worden uitgebreid tot beleenen van (resp. hypotheek geven op) onroerende, onbezwaarde eigendommen, goud en zilver; het disconteeren van wisselbrieven, mits voorzien van twee behoorlijke endossementen van als solvabel bekend staande kooplieden of handelshuizen; het ontvangen van gelden van het Gouvernement in rekening-courant en het betalen van assignatiën of quitantiën, door het Gouvernement afgegeven.

Ter voorkoming van benadeeling van handeldrijvende ingezetenen werd aan de Bank verboden het drijven van handel, het koopen van Nederlandsche of buitenlandsche effecten, het deelnemen in ondernemingen van handel, scheepvaart, nijverheid, landbouw, visscherij, enz.

Ingezetenen van Curaçao konden zich de voortdurende beschikking over een bepaald kapitaal bij de Bank verzekeren door: $\frac{1}{8}$ van dat kapitaal bij de Bank te deponeeren of wel $\frac{1}{6}$ van dat kapitaal te verbinden in onroerende, onbezwaarde eigendommen, hypotheekbrieven of ongemunt goud of zilver. Voorts moesten zij 5 % rente over het besproken kapitaal betalen. Uitkeering van de geheele of gedeeltelijke som zou geschieden, nadat een toereikend onderpand was gegeven: onroerende goederen, hypotheekbrieven, droge of natte koopwaren. Op de drie eerstgenoemde goederen werd twee derde der waarde geschoten, op de laatste de helft. De drie

eerstgenoemde goederen mochten zes maanden tot onderpand strekken, de laatste slechts drie maanden. Verlenging was echter mogelijk, indien bleek, dat het geleende kapitaal werkelijk in den handel werd gebezigd en de verbonden goederen voldoende zekerheid aanboden.

De interest van de beleeningen werd op 5 ten honderd bepaald. In geval de personen, die eene beleening hadden gesloten, nalatig bleven in het nakomen hunner verplichtingen, zou de Directie der Bank de goederen in het openbaar kunnen doen verkoopen.

De Directie der Bank zou bestaan uit een permanenten President en 2 leden. Aan hen zou worden toegevoegd een vaste secretaris en het noodige personeel. De wijze, waarop de Directie hare werkzaamheden zou verrichten, zou bij een afzonderlijk reglement worden geregeld.

Aan het eind van elk boekjaar zou de balans worden opgemaakt en overgelegd aan den Raad van Politie, die ze na onderzoek met zijne beschouwingen zou doorzenden aan den Gouverneur-Generaal te Paramaribo. Indien de laatste de balans accoord bevond en goedkeurde, werd de Directie voor haar beheer gedechargeerd.

Op denzelfden dag als het Reglement voor de Bank werd ook het bijzondere Reglement (of Instructie) ter regeling van de werkzaamheden der Directie vastgesteld. Uit deze in het dagboek van Van den Bosch opgenomen instructie blijkt het volgende:

De Directeur der Kolonie zou permanent President zijn. De beide Directieleden zouden worden gekozen uit de voorname kooplieden, voor de eerste maal door den Commissaris-Generaal op voordracht van den Directeur en in het vervolg door den Gouverneur-Generaal onder goedkeuring des Konings. Voor de uitbreiding van de werkzaamheden tot hypotheek geven op onroerende goederen en disconteeren van wissels was de machtiging van den Gouverneur-Generaal noodig. Voor beleening zou aanvankelijk gebezigd worden een bedrag van ƒ 200.000.— benevens de door de beleeners vooruit gestorte gelden. Uit voerige voorschriften worden gegeven voor de beleenin-

gen: taxatie, acte van beleening, opzegging, parate executie.

De verwisseling van de bankbiljetten zou geschieden door den Secretaris, die daartoe steeds de beschikking zou hebben over ƒ 15.000.— aan specie uit de „reservekas" De aldus verkregen bankbiljetten moest hij in bedoelde kas deponeeren. De Secretaris moest een borgtocht stellen van ƒ 15.000.—. Iedere week was hij verplicht een staat op te maken van de bankbiljettenkas en de specie- of reservekas.

Uitdrukkelijk werd de Directie verboden meer bankbiljetten aan het Koloniaal bestuur af te geven dan de waarde van de door dat bestuur bij de Bank gestorte specie bedroeg. Zonder uitdrukkelijke toestemming van den Gouverneur-Generaal mocht de Directie geen grootere som dan ƒ 200.000.— voor beleening aanwenden.

Door het eerste voorschrift trachtte Van den Bosch de onafhankelijkheid van de Bank van het bestuur der Kolonie te verzekeren. De vereeniging in één persoon van de waardigheden van Directeur der kolonie en President der Bank was voor de onafhankelijkheid van de instelling evenwel verre van gunstig.

Alle maanden moest door de Directie een staat van den stand der boeken worden opgemaakt en een afschrift daarvan gezonden aan den Gouverneur-Generaal.

De instructie kon op voordracht van de Bankdirectie door den Gouverneur-Generaal tijdelijk worden gewijzigd.

Uit het vorenstaande blijkt, dat in tegenstelling met de volgens de in de Memorie van Van den Bosch ontwikkelde denkbeelden gestichte Particuliere Bank voor West-Indië, die een *cultuurbank* was, de Curaçaosche Bank bestemd was als *handelsbank* op te treden. Bij de beschouwing van beide banken dient men wel in het oog te houden dat ze geen naamlooze vennootschappen met Directie, Commissarissen, vergadering van aandeelhouders, balans en winst- en verliesrekening, enz. waren, zooals men die tegenwoordig kent. Beide waren gesticht als zuivere „Gouvernementsinstellingen".

Werd van de gelegenheid tot inwisseling van de bankbiljetten bij de Curaçaosche Bank veelvuldig gebruik gemaakt, dan zou de specie- of reservekas ten slotte alleen bankbiljetten bevatten. Eene eigenlijke reserve in den tegenwoordigen zin van het woord vormde bedoelde kas dus niet. Voorts trekt de aandacht de zeer omslachtige wijze van het sluiten van beleeningen, die de gegadigden noodzaakte, zich de mogelijkheid van opneming van sommen te verzekeren door deponeering van een bepaald bedrag of verbinden van goederen met rentebetaling, terwijl bij de latere opname van gelden nogmaals onderpand moest worden gegeven. Ten slotte moge er nog op worden gewezen dat in het Bankreglement de rente, welke *aanvankelijk* voor beleeningen zou worden geheven, bepaald was t.w. 5 %. Er werd echter niet aangegeven, hoe de rente kon worden gewijzigd. Zoolang dan ook het 1ste Reglement van de Bank van kracht bleef, is nimmer de eens bepaalde rente veranderd, zelfs niet in voor de kolonie zeer gunstige of ongunstige jaren. Dit uit den aard der zaak voor een bankbedrijf fnuikend gemis aan soepelheid zou zich spoedig wreken.

De Instructie is aanvankelijk geheim gebleven. Eerst in 1839 zijn in het algemeen belang en ten nutte van de koloniale autoriteiten verschillende bepalingen er uit door den gezaghebber R. F. baron van Raders (1836—1845) bekend gemaakt (P. B.h.b. no. 223). Deze bepalingen hadden slechts betrekking op de beleening van goederen.

Ruim 2 jaren na de oprichting van de Curaçaosche Bank bracht de afscheiding van België den economischen toestand van het moederland tot in de veertiger jaren toe aan het wankelen. Als gevolg hiervan heeft de Curaçaosche Bank hare gestie jaren lang moeten beperken. Eerst na 1860 kon zij langzamerhand hare verrichtingen weer uitbreiden.

Al spoedig nadat de Bank hare operatiën had aangevangen bleek het, dat met beleening van koopmansgoederen weinig te verdienen was. De handel was vrijwel verloopen en de nog aanwezige kooplieden wilden liever

hunne goederen ter beschikking hebben dan ze te beleenen. De handel stelde daarom meer prijs op disconto-crediet; genoegzaam gegoede endossanten waren evenwel moeilijk te vinden. Dat de bankbiljetten niet grif ingang vonden, blijkt wel daaruit, dat slechts de coupures van *f* 5.— tot *f* 50.— in omloop werden gebracht. Van den Bosch had evenwel biljetten van *f* 0.50 tot *f* 100.— laten drukken en medegebracht. De Bank kwam er zoo van zelf toe om steun te verstrekken aan de grondeigenaren en had zich na een paar jaar reeds geheel vastgewerkt in hypotheken, eene zeer illiquide soort van belegging, welke door circulatiebanken òf geheel moet worden vermeden òf slechts in geringe mate toegepast mag worden.

Door den handel van Curaçao met de omliggende landen en de omstandigheid, dat de bankbiljetten der Curaçaosche Bank buiten de kolonie niet geldig waren, ontstond voortdurende vraag naar verwisseling van biljetten tegen specie. Zoodoende bevatte de reservekas der Bank al spoedig grootendeels biljetten, terwijl de specie wegvloeide. Het verschijnsel der specieafvloeiing is, totdat de wereldoorlog uitvoerverboden bracht, zoowel in Suriname als op Curaçao waargenomen. Feitelijk zat dus de Curaçaosche Bank na een paar jaar bestaan te hebben aan den grond. De waarnemend Directeur van Curaçao, Bonaire en Aruba, Jhr. Mr. I. J. Rammelman Elsevier (1828—1832) stelde dan ook in zijn verslag van den toestand in Curaçao gedurende het jaar 1830 aan den Gouverneur-Generaal der West-Indische bezittingen voor, de bankbiljetten der Curaçaosche Bank *oninwisselbaar* te verklaren. De Directie van de Bank had zelf reeds bij schrijven van 26 April 1830 aan den Gouverneur-Generaal de volgende middelen ter verbetering van den monetairen toestand in overweging gegeven, òf toezending van specie waarop het woord „Curaçao" gestempeld was, òf verbod van uitvoer van specie. Eene bespreking van de ter zake getroffen maatregelen zou echter thans te ver voeren.

AMSTERDAMSCHE BANKIERS EN DE WEST IN DE 18e EEUW

DOOR

C. K. KESLER

Na den vrede van Utrecht in 1713 begint onze vaderlandsche geschiedenis een geheel anderen aanblik te vertoonen dan in voorafgaande tijdperken. Terwijl de geschiedenis van de 17e eeuw doet denken aan een bruisenden stroom, die opzijde dringt, wat hem in den weg komt, wekt die van de 18e de voorstelling op van dienzelfden stroom, die het vlakke land bereikt heeft en kalm voortvloeit, niet om de zee te bereiken, maar om in den Franschen tijd dood te loopen in een poel, waaruit geen uitweg mogelijk scheen. Meer dan een eeuw had de Republiek zich ingespannen, eerst om een plaats in te nemen te midden der mogendheden van Europa, daarna om die te behouden en om de veroverde positie te verbeteren. Haast boven hare krachten was die inspanning tijdens den negenjarigen en den Spaanschen successie-oorlog geweest; nu meende zij recht te hebben op rust, meende de nakomeling den tijd gekomen, om te genieten van wat de voorvaderen in harden strijd veroverd hadden. Bloei van den handel was en bleef de voornaamste zorg van den Nederlandschen koopman, weldra niet meer in de eerste plaats de goederenhandel waarmede wel geen fabelachtige, maar toch vrij zekere winsten te behalen waren, maar vooral de geldhandel, die sneller tot rijkdom, maar ook vaak tot geheelen ondergang voerde. In de 17e eeuw waren de zonen en kleinzonen van de winkeliers van het begin der eeuw opgeklommen tot groothandelaars, die belangen hadden in Oost en West, hadden zich ook toegang weten te verschaffen tot de kringen der magistratuur. Zich daar

te handhaven en een waardige plaats blijvend in te nemen, eischte rijkdom, maakte het ook wenschelijk, maatregelen te nemen, om te zorgen, dat de eenmaal ingenomen plaats in handel en bestuur voor de nakomelingschap behouden kon blijven. Vandaar de zucht tot speculatie, die den eenmaal zoo voorzichtigen koopman aangreep, de pracht en weelde der huizen en hofsteden, vandaar ook de contracten van correspondentie, waardoor het bekleeden van voordeelige ambten aan enkele families gewaarborgd bleef.

Het uitblijven van groote oorlogen gedurende het eerste gedeelte der eeuw schiep weldra een ongekenden toestand van welvaart in de Republiek en vooral te Amsterdam was een groote ruimte van geld, waarvoor op velerlei wijze belegging gezocht werd. Spoedig zag men Amsterdamsche bankiers optreden als geldschieters van vorsten en kwistig kapitalen te hunner beschikkking stellen. Ook voor de West, vooral voor Suriname was op ruime schaal geld ter beschikking en ook hier waren het vooral Amsterdamsche bankiers, die het verschaften. Amsterdam toch was het in de eerste plaats, dat belang had bij de zaken der Westindiche Compagnie en van de Geoctrooieerde Societeit. Iedere familie, die een of meer leden in de vroedschap had, had er ook wel, die of Bewindhebber der Compagnie of Directeur der Societeit waren, of was althans betrokken in de zaken, die door een der beide handelslichamen gedaan werden. Zoo werd feitelijk Suriname in de 18e eeuw een kolonie van Amsterdam en het werd dat vooral, toen in 1770 Burgemeesters ertoe overgingen, van Simon Boas, gemachtigde van den Baron van Aerssen, diens aandeel in de kolonie voor *f* 700.000 over te nemen. In 1751 nam de stad voor een bedrag van *f* 30.000 deel in de hierna vermelde leening-Deutz ten behoeve van Surinaamsche plantages en in 1778 werd door Gecommitteerden der Stad in de Societeit van Suriname een voorstel aan Burgemeesters gedaan, haar nu rechtstreeks voor dit doel gelden te doen voorschieten. De zaken gingen in Suriname toen echter al minder goed, waarom het voorstel niet in de Vroedschap ter bespreking gebracht werd,

want Burgemeesters vonden de zaak „van te verren uytsigt en veel te gevaerlyk om te worden g'amplecteert, hoezeer dat Burgem[n] anderszins genegen waren en ook het intrest van deze stad was, om de Colonie in haer verlegenheyt te hulp te komen." De vrij gunstige omstandigheden, die in de West gedurende het midden van de 18e eeuw heerschten, maakten echter aanvankelijk het Amsterdansche kapitaal willig, daar belegging te zoeken. De inval van Cassard in 1712 met de onmiddellijke schade van de brandschatting en de veel erger vermeerdering van het aantal der Marrons die zij tengevolge had, had de kolonie op den rand van den ondergang gebracht. Kostbare boschtochten en militaire expedities werden daardoor telkens noodzakelijk. Nadat het echter gelukt was in de jaren 1749, '61 en '62 met verschillende groepen der wegloopers een soort vredesverdrag te sluiten, trad een tijdperk van binnenlandschen vrede in. Bovendien begon de koffiecultuur rijke baten op te leveren. Nadat tusschen de jaren 1711 en '13 de eerste proeven genomen waren, waarna in 1718 de eerste zending van boonen Directeuren der Societeit bereikte, bewoog de productie zich gedure nde bijna de geheele 18e eeuw in stijgende lijn, om in 1790 het maximum van 15 millioen pond te bereiken. Naast de koffie verschaften ook suiker, katoen en andere producten ruime voordeelen. Die gunstige stand van zaken, tijdelijke rust in het binnenland, gepaard met voordeelige oogstjaren, maakte, dat de plantage-eigenaars hun bezit belangrijk in waarde zagen stijgen en er met eenig vertrouwen toe konden overgaan, meer geld in de plantages te steken. Het daarvoor noodige kapitaal werd met kwistige hand verstrekt door Amsterdamsche bankiers, in de eerste plaats door den burgemeester Willem Gideon Deutz.

Deze was sedert 1719 hoofd der aanzienlijke firma Jean Deutz en Soon en W. G. Deutz, wier zaken in dit tijdperk gedirigeerd werden door Willem Gideon en zijn neef Jean Deutz van Assendelft. Het geslacht Deutz, dat een hoogst belangrijke rol gespeeld heeft in de geschiedenis van de haute finance van Amsterdam in de 18e eeuw, was vermoedelijk uit Keulen afkomstig en wel uit de voorstad,

32

waaraan het zijn naam ontleende. Reeds in het laatst der 16e eeuw kwamen daar leden der familie voor, die zitting hadden in den raad dier stad .In het laatst der 16e eeuw vestigde een hunner, Johann Deutz, zich als koopman in Oostindische waren te Amsterdam, waar hij huwde met Elizabeth Coymans, dochter van Balthasar Coymans, het hoofd der firma Balthasar Coymans en Broeders, die door hunne familie- en andere relaties met de firma's Trip en De Geer en o.a. door hunne bemoeiingen met den slavenhandel een vooraanstaande positie in de Amsterdamsche handelswereld innamen. Dat blijkt uit hunne rekeningen met de Wisselbank, dat blijkt ook uit de vorstelijke huizen, die de Coymans en de Deutzen op de Keizers- en de Heerengracht voor zich lieten bouwen. Vooral het huis Coymans was beroemd, even beroemd haast als het vermaarde Trippenhuis. Het eerste, het bekende huis met de hoofden, vindt men in 1662 beschreven als „het overgroote, vermaarde huys van de Koymans, een huys gelijck een kerck int aanzien; hierin zijn heerlijke groote zalen met kostelijke schilderijen en andere vercierselen verciert". Het royale koopmanshuis op de Heerengracht, het huis met de marmeren kolommen, was door erfenis van moederszijde in het geslacht Deutz gekomen, en werd kort geleden door den Heer Van Aalst, President der Nederlandsche Handelmaatschappij aan de stad Amsterdam ten geschenke aangeboden, als officieele woning voor den burgemeester. Vorstelijke woningen waren dat, vorstelijk ook in dien zin, dat de bewoners in staat waren regeerende vorsten en vorstinnen binnen hare muren te ontvangen. Zoo logeerde in 1638 Amalia van Solms ten huize van Elias Trip, toen zij Maria de Medici bij haar bezoek aan Amsterdam vergezelde.

Willem Gideon Deutz kreeg, toen hij als hoofd der firma optrad, zaken te beheeren, waarvan de draden zich uitspanden over een belangrijk deel van Europa en breidde deze nog belangrijk uit door zijne bemoeiingen met de West. De grondslag voor de Europeesche bekendheid van de firma werd gelegd door den zoon van den stichter van den Amsterdamschen tak, Jean Deutz, die vrijwel de vol-

ledige controle wist te verkrijgen over den handel in kwikzilver. Door zijne moeder Elizabeth Coymans met Amsterdamsche handelskringen in aanraking, verkreeg hij door zijn huwelijk met Geertruida Bicker nauwe relaties met de magistratuur. Geertruida Bicker toch was eene dochter van Mr. Jan Bicker, wiens andere dochter Wendela gehuwd was met den Raadpensionaris Johan de Witt. Deze had groot vertrouwen in zijn zwager Deutz en raadpleegde hem vaak in financieele aangelegenheden. Aan den anderen kant was deze verwantschap voor den bankier en handelsman Deutz weer voordeeliig. In 1664 toch sloot hij een contract met de Keizerlijke regeering, waarbij hij den titel verkreeg van Keizerlijk Factoor voor het kwikzilver. Daardoor werd het monopolie van den handel in dit artikel voor een groot deel te Amsterdam gevestigd, voor een ander deel ging het over Venetië. De kwikzilvermijnen van Idria in Stiermarken waren n.l. Oostenrijksch Rijksdomein en konden belangrijke baten opleveren, wanneer de handel in het product goed georganiseerd was, daar o.a. voor de goud- en zilverwinning in de Spaansche koloniën in Zuid-Amerika en Mexico veel vraag daarnaar was. Naast het huis Deutz werd een Venetiaansche firma als factoor aangesteld, terwijl een Weensch huis met de exploitatie der mijnen belast werd. Doordat Deutz van de Venetianen hun geheelen voorraad overnam, had hij tot het begin der 18e eeuw feitelijk den alleenhandel in kwikzilver in handen, wat belangrijke baten opleverde, o.a. doordat Jean Deutz door bemiddeling van Johan de Witt die voor deze transactie zijn invloed op den Spaanschen gezant aanwendde, in 1664 een opdracht kreeg voor de levering van 2000 vaatjes per jaar, ter waarde van ƒ 500.000 voor de zilvermijnen in Mexico. De betrekkingen met de Keizerlijke regeering, op deze wijze begonnen, breidden zich voortdurend uit, vooral toen W. G. Deutz en zijn neef Mr. Jean Deutz van Assendelft de zaken der firma bestuurden. De Keizerlijke regeering, die o.a. door de oorlogen met de Turken met chronisch geldgebrek te kampen had, maakte gretig gebruik van de gelegenheid, die de relaties met het huis Deutz haar aanboden, om

leeningen in Holland geplaatst te krijgen. Aanvankelijk werden als onderpand daarvoor de opbrengsten van de kwikzilvermijnen, later ook die van de kopermijnen in Hongarije gebruikt. Geleidelijk werden de voorgeschotnbedragen grooter en onder directie van W. G. Deutz werden leeningen van eenige millioenen gesloten o.a. op de inkomsten uit Bohemen en Silezië. De laatste daarvan kwam in 1736 tot stand door bemiddeling van den Utrechtschen bankier Tiberius Beeldsnijder Matroos. In 1741 werd echter Silezië door Frederik den Grooten veroverd, die uit den aard der zaak niet genegen was, de vordering van het huis Deutz te erkennen. Daardoor bleven $\frac{1}{8}$ van de Silezische leeningen en die op Bohemen onafgelost.

Dat was een zware slag voor het bankiershuis, waarbij nog kwamen tegenspoeden, ondervonden met leeningen ten behoeve van Suriname. De ruimte van geld in Amsterdam kwam deze kolonie zeer te stade. Geld was in Suriname steeds schaarsch geweest, reeds van het begin der Hollandsche periode af. Vooral sukkelde men er steeds mede, dat gemunt geld even snel wegvloeide, als het in omloop gebracht werd. Reeds de Gouverneur Heinsius had in het laatst der 17e eeuw noodmunten laten slaan, die de waarde hadden van 1, 2 of 4 pond suiker, tegen een stuiver per pond. Dit werd echter door de Staten-Generaal verboden en in den tijd van den Gouverneur Van Aerssen stonden reeds 24 stuivers Sur. gelijk met 20 stuivers Ned. De Gouverneur Crommelin nam ten slotte in 1761 zijn toevlucht tot het uitgeven van het z.g. kaartengeld en toen eenmaal de eerste stap op den weg van deze schijnbare versterking der koloniale geldmiddelen gezet was, werden in volgende jaren telkens grootere reeksen kaarten in omloop gebracht. Geld, in welken vorm dan ook, was dus uiterst welkom in Suriname. Daar was inmiddels in den loop der 18e eeuw , vergeleken bij den oorspronkelijken toestand, in het beheer der plantages een belangrijke wijziging gekomen. Deze waren voor het grootste gedeelte in handen van Nederlandsche, vooral Amsterdamsche eigenaars gekomen, die hun tropisch bezit door de z.g. administrateurs lieten besturen. Het bleek later, dat

op de eerlijkheid van velen dezer lieden nogal wat was af te dingen en, dat de kapitalen, die nu naar Suriname begonnen te vloeien, vaak voor heel andere doeleinden aangewend werden, dan voor verbetering en uitbreiding der plantages. Vele daarvan waren reeds met hypotheek bezwaard en het nu ontvangen geld werd door de administrateurs gebruikt om zich uit de handen der particuliere geldschieters, die niet goedkoop waren, te verlossen. Indirect had dit natuurlijk de zake ten goede kunnen komen, als overigens de verkregen gelden juist beheerd waren geworden en Deutz, die zelf van zijne bemoeiingen betrekkelijk weinig voordeel had, beoogde een dergelijke conversie dan ook blijkbaar, want in de voorwaarden der negotitatie werd uitdrukkelijk vastgesteld dat „deze onderneminge geschiedde om de planters van haare zwaare interessen te ontheffen."

De eerste leening of negotiatie kwam door bemiddeling van W. G. Deutz in Mei 1753 tot stand, nadat gedurende de twee voorafgaande jaren de onderhandelingen met de stad Amsterdam en met de Geoctrooieerde Societeit erover gevoerd waren. Zij bedroeg *f* 1.000.000, welk bedrag beschikbaar gesteld werd voor 1e hypotheken op plantages tegen 6 % met als maximum bedrag voor iederen belanghebbende $\frac{5}{8}$ van de geschatte waarde van het onderpand. Zooals later zal blijken, werd van deze laatste bepaling ten nadeele van de geldschieters in het Moederland door de Directeuren van de negotiaties wel eens afgeweken. Verder werd al spoedig met de schatting der waarde van de plantages op ergerlijke wijze door de schatters of priseurs geknoeid en eindelijk werd het beschikbaar gestelde geld veelal niet gebruikt ten nutte der plantages, maar door de administrateurs aan allerlei weelde verspild. Het aanvankelijk gefourneerde kapitaal van *f* 1.000.000 werd inmiddels, daar deze misbruijken eerst later aan het licht kwamen, geleidelijk opgevoerd tot het viervoudige van dat bedrag. Deze financieele operaties, in verband met de ondervonden tegenslagen met de Oostenrijksche leeningen, gingen ten slotte de krachten van het huis Deutz te boven. Bij den dood van W. G. Deutz in 1757 bleken zijne

zaken „in geëmbrouilleerde Staat" te verkeeren, ofschoon hij bij zijn leven geschat werd op een voor dien tijd kolossaal inkomen van ƒ 22 à 24.000 per jaar. Tot den desolaten boedel behoorde een vordering op Surinaamsche plantages van ƒ 900.000. Deze vordering werd voor ƒ 400.000 overgenomen door de Amsterdamsche firma Jan en Theodoor van Marselis.

Daardoor werden de belangen van het huis Marselis in de West, die toch reeds aanzienlijk waren, nog uitgebreid. De oudste firmant, Jan was door zijn huwelijk met Maria Rijnbrandina Agnes Buteux belanghebbende geworden in de plantage Aurora met 126 slaven, die deze geërfd had van haar vader Dr. P. Buteux. In 1771 werd deze plantage geveild en voor ƒ 200.000 opgehouden. Bovendien was de firma Van Marselis in 1746 aangesteld als Representante van Z.H. den Prins-Erfstadhouder Willem IV als opperbevelhebber en Gouverneur-Generaal der W.I.C. Door de overneming der vordering op Surinaamsche plantages werd de firma nu de voornaamste importeur in Amsterdam van Westindische suiker en koffie, evenals het Huis Deutz dat vroeger geweest was. De beide firmanten waren in dien tijd de bovengenoemde Jan en zijn jongere broeder Dirk, die zijn naam verfranscht had tot Theodoor en „door de bank de Franse heer Marselis genaampt werd". Voorschieten van geld op vaste goederen was reeds een oud bedrijf der firma geweest. Een eeuw vroeger toch, reeds in 1657, had de koopman Gabriel Marselis belangrijke bedragen aan Christiaan IV van Denemarken voorgeschoten, als hypotheek op landgoederen in Kallandsborg, een voortzetting trouwens van vroegere relaties met den Deenschen koning. De firma die oorspronkelijk in Hamburg gevestigd was en daar optrad als Commissaris en Resident van den koning van Denemarken, had ook een vertakking in Rusland, te Toela gevestigd. Dit Russische filiaal leverde in 1644 ijzer en geschut aan Denemarken, evenals Louis de Geer dat aan Zweden deed. Zelfs had de firma zich in 1638 met oogluikende toestemming van het Staatsbestuur bezig gehouden met levering van kruit aan de Spanjaarden in de

Zuidelijke Nederlanden. Wegens de bewezen diensten was het geslacht door den Deenschen koning in 1673 in den adelstand verheven en voerde sedert het adellijke Van voor den familienaam.

De overgenomen vordering op de Surinaamsche plantages gaf de firma nu aanleiding te trachten, den financieelen toestand daar te verbeteren. In 1764 werd, ten einde in het vervolg knoeierijen met de schatting van de waarde van plantages en huizen te voorkomen, van het Hof van Politie een nieuwe instructie voor de priseurs verkregen en debiteuren, die achterstallig waren in het betalen van rente en aflossing, zagen hunne plantages onder sequestratie gesteld. Voorloopig was echter de willigheid van het Amsterdamsche kapitaal, om zich met Suriname in te laten, voorbij. Later werden wel onder andere voorwaarden de negotiaties nog uitgebreid, maar na den dood van W. G. Deutz was het tijdelijk met den goudstroom uit. Het sluiten van den vrede na het einde van den zevenjarigen oorlog maakte een algemeene afrekening van onderlinge vorderingen noodzakelijk. De belangrijke speculatie in wissels gedurende voorafgaande jaren, de uitgifte van veel papiergeld zonder voldoende dekking in verschillende landen en het verzwakken van de munt o.a. in Pruisen en Zweden, al deze oorzaken werkten samen om in 1763 de beruchte crisis op de Amsterdamsche beurs te veroorzaken. Door de groote vraag waren er wissels verhandeld tegen 15 maal het nominale bedrag; deze moesten nu afgerekend worden en het eerste gevolg daarvan en van andere oorzaken was het faillissement van het bankiershuis. De Neuville met een passief van ƒ3.000.000. In zijn val sleepte dit vijftig andere firma's mede. De gevolgen van dien krach bleven voor Suriname niet uit. Het geld verdween daar even spoedig, als het gekomen was en wie nog wat hadden weten te redden, trachtte zich schadeloos te stellen door het uitleenen aan minder begunstigden tegen woekkerrente. In 1761 reeds was weliswaar het nemen van een hoogere rente dan 8 % verboden, maar er waren altijd wel middelen te vinden, om een dergelijke bepaling te ontduiken.

Nadat de Amsterdamsche beurs de gevolgen van de crisis van 1763 te boven gekomen was en gedurende eenige jaren meer normale toestanden begonnen te heerschen, hernieuwde zich, zij het ook in mindere mate, dan te voren, de belangstelling van Amsterdamsche bankiers voor de West. De firma Jan en Theodoor van Marselis breidde geleidelijk het bedrag der gesloten negotiatiën uit en belangrijke bedragen werden onder hare directie voorgeschoten op plantages en andere vaste goederen. In de jaren 1772 en '73 verstrekte zij o.a. hypotheken op de plantage Hamburg, Clevia, de Goede Verwachting, Klein Pérou, Vlaardingen, Catharinenburg, Onverwagt en op een twaalftal woonhuizen te Paramaribo. De hypotheken van het jaar 1773 bedroegen te zamen *f* 800.000 à $5\frac{1}{2}$ %. Ook andere bankiers begonnen zich weldra met dergelijke zaken bezig te houden, b.v. de firma Harman en de Poll & Co, Adolf Jan Heshuysen & Co te Haarlem en Amsterdam en het huis Hope & Co. te Amsterdam. Voor een goed deel is de oorzaak van de hernieuwde belangstelling dezer bankiers in de West, in het bijzonder voor Suriname, weer te vinden in hunne betrekkingen tot de W.I.C. of de Geoctrooieerde Societeit. Zoo was b.v. Mr. Harman Hendrik van de Poll in 1727 Directeur der Societeit, terwijl zijn kleinzoon, Mr. G. W. van de Poll van 1786—'88 de betrekking van Secretaris der Kolonie Suriname te Amsterdam bekleedde. In 1749 stichtte de zoon van den bovengenoemden Mr. H. H. van de Poll het bankiershuis Harman van de Poll & Co., dat in de jaren 1765, '69 en '87 belangrijke sommen ten dienste der koloniën Suriname en Berbice voorschoot. In dien tijd werden dergelijke negotiatiën vaak door letters aangeduid; die van 1765 en 1769 b.v. waren respectievelijk bekend, als Lett. A. en Lett. C. Veel genoegen en voordeel beleefde ook dit huis niet aan deze financieele operatiën: zelfs had een der firmanten er den bijnaam, Letter A., waaronder hij op de beurs bekend was, aan te danken. Dit was de kleinzoon van Mr. H. H. van de Poll, die o.a. in 1758 als woordvoerder optrad van een deputatie van 41 kooplieden uit Dordrecht, Rotterdam, Amsterdam en het Noorderkwar-

tier, die bij de Prinses-Gouvernante aandrongen op betere bescherming der koopvaarders tegen de Engelschen. Omtrent zijn bijnaam Letter A verhaalt Mr. Jacob van Lennep: „Hij was Directeur van zekere negotiatie, die den naam van Letter A dragende, gevestigd was op plantages in Suriname en afgegeven 1 Maart 1766. Ongelukkig was de zaak voor de aandeelhouders alles behalve voordeelig, wat aanleiding gaf, dat zij uit wrevel den bedoelden bijnaam aan den Directeur gaven." De hier bedoelde negotiatie was groot ƒ 2.417.000 à 6 % en werd verstrekt op 21 plantages in Suriname te zamen geschat op een waarde van ƒ 4.024.756. Wie geld wilde hebben, had zich te vervoegen bij het Hof van Politie, dat eerst de bezittingen der aanvragers deed schatten, waarna een zeker bedrag ter beschikking gesteld werd. De geldschieter kreeg daarvan 2½ % provisie, terwijl de planters de verplichting op zich namen hunne producten uitsluitend aan hem te consigneeren. Gouverneur en Raden kregen het recht, zoo de planters hunne producten elders ten verkoop aanboden, deze in beslag te nemen ten behoeve van het fonds. In 1774 bracht de verkoop van koffie, suiker, katoen en cacao op ƒ 100.285, doch in het volgende jaar belangrijk minder door de daling der prijzen van de producten, terwijl bovendien in hetzelfde jaar de plantages Montpellier en Montauban door de Marrons werden geplunderd. Hierbij kwam nog een schrale koffieoogst in 1775. Hoewel het regel was, dat op plantages niet meer, dan ⅝ der geschatte waarde als hypotheek gegeven werd, (soms werd voor oude gronden slechts de helft gegeven) hadden Directeuren der negotiatie in de gunstige jaren dit bedrag soms overschreden en waren tot ⅔ der geschatte waarde gegaan. Door bepaalde kunstgrepen in de boekhouding wisten zij nu zichzelf voor schade te vrijwaren, door haar op de aandeelhouders af te wentelen, wat onder deze een te verklaren ontstemming verwekte. Toch genoot het huis Van de Poll in handelskringen een groot vertrouwen, wat o.a. blijkt uit de omstandigheid, dat dezelfde Mr. Jan van de Poll, waarvan hierboven sprake was, met Adriaan Hope en Jacques Teysset in 1773

belast werd met de liquidatie van het faillissement van het huis Clifford & Zoon.

Faillissementen van vooraanstaande huizen met al de treurige gevolgen, die deze nasleepten, kwamen in die tijden nogal eens voor en naast andere oorzaken, waren vaak speculaties in Westindische waarden daarvan de schuld. Deze laatste waren soms aan vrij sterke schommelingen op de beurs onderhevig en geruchten omtrent plundering van plantages door de Marrons werden door speculanten wel opzettelijk verspreid om, wanneer het hun wenschelijk leek, de waarde der aandeelen in eene negotiatie te doen dalen. Daarbij werd door de bezitters daarvan soms wel 40 % verlies geleden. Zoo ging in 1781 de firma Jan en Christiaan van Tarelink, waarvan een der firmanten deel genomen had in een Surinaamsche negotiatie failliet en vindt men in het Grootmemoriaal van Amsterdam aangeteekend „dat zij beiden van nu af aan en voor altoos renuntieeren van hunne ambten en bedieningen, die zij in de stad bekleeden en diensvolgens verzogt (hebben), dat hunne naamen voortaan uit het Heeren Boekje en uit de Lijst der Regeeringe mogte uytgelaten worden, hetwelk door H. G. E. A. aan dezelve is geaccordeert." Ook het huis Barth. van den Santheuvel & Zoon te Amsterdam geraakte door de Westindische zaken in moeilijkheden. De stichter daarvan, was afkomstig uit Dordrecht, waar hij handelde op de West en de Levant. In 1718 vestigde hij zich te Amsterdam, huwde met Gosewina Maria Momber, werd in 1724 benoemd tot Directeur van den Levantschen handel en hield zich in zijn nieuwe woonplaats vooral met bankierszaken bezig, o.a. met negotiatiën ten dienste van plantages in Suriname, Essequebo en Demerara. Hierop zullen de zaken van zijn schoonvader wel van invloeed geweest zijn; deze toch Hendrik Momber was een bekend makelaar in Oost- en Westindische actiën te Amsterdam. In 1759 werd een zoon, Barth. van den Santheuvel Jr. in de zaken opgenomen en deze werd, evenals zijn vader geweest was, in 1763 tot Directeur van den Levantschen handel benoemd. Het is bekend, dat in het laatst der 18e eeuw de pers zich met

staatkundige en financieele aangelegenheden begon te bemoeien en zich daarbij nogal eens op persoonlijk terrein begaf, waarbij zij voor onware voorstellingen van zaken niet al te bevreesd was. Vooral in tijden van heftige politieke troebelen regende het schotschriften, o.a. in 1787; toen door den inval der Pruisen de Oranjepartij voor korten tijd weer zegevierde, de patriottische regenten bij menigte van het kussen raakten en door aanhangers der tegenpartij vervangen werden. Een dezer was de Amsterdamsche koopman Everard Adriaan van Muiden, die met Christiaan van Tarelink commissaris van eene in 1776 tot standgekomen plantageleening geweest was. Van Muiden was mismaakt en schijnt niet onberispelijk van gedrag geweest te zijn. Desniettegenstaande werd hij bij de omkeering in 1787 door Prins Willem V aangesteld als Bewindhebber der O.I.C. In pamphletten uit die dagen wordt op onbarmhartige wijze zijn doopceel gelicht en komt hij voor onder den vriendelijken bijnaam van „de kurketrekker." De firma Van den Santheuvel ondervond de welwillendheid van de pers reeds in 1740. In de Leidsche Courant verscheen toen n.l. eene oproeping van schuldeischers in den faillieten boedel van de Wed. Kemena en Van den Santheuvel, de naam, waaronder de firma destijds handelde, om zich voor den 1en September van dat jaar te Amsterdam aan te melden. Van den Santheuvel, die geenszins failliet was, loofde een premie van ƒ 3000.— uit om den steller der oproeping te ontdekken en aan de justitie over te leveren. Het schijnt echter, dat deze niet opgespoord werd; hoe het zij, zeker is het, dat de zaken der firma toen nog niet wankel stonden, want in 1746 verrekende zij nog een bedrag van ƒ 1.110.000 met de Amsterdamsche Wisselbank. De relaties met de West brachten de zaken echter in de war. In de jaren 1770 en 1775 schoot het huis Van den Santheuvel & Zoon belangrijke sommen voor op plantages in Suriname, o. a. op Mariënburg en in 1772 ƒ 500.000 op gronden in Essequebo en Demerara. Deze laatste hypotheken vooral leverden schade op; rente en aflossing bleven uit en daarom verzocht Barth. van den Santheuvel Jr. in 1775 aan de Sta-

ten-Generaal „sauf-conduit" om hem in staat te stellen, orde op de zaken te gaan stellen en zich ertegen te beveiligen, dat hij in de West in moeilijkheden geraakte. Zijn crediteuren verzetten zich er echter tegen, dat hij zich uit de Republiek verwijderde en dienden een contra-request in, met verzoek, het gevraagde vrijgeleide te weigeren. Na tusschenkomst van Burgemeesters van Amsterdam, werd dit echter toch verleend en in 1777 vestigde Van den Santheuvel zich in de West „ter verrigting zijner affaires". Hoewel hij zijn burgerschap van Amsterdam had wenschen te behouden, werd dit hem door Burgemeesters na zijne vestiging in de tropen opgezegd.

Behalve de genoemde interesseerden zich in dien tijd nog verschillende andere bankiershuizen voor de West, niet alleen voor de Nederlandsche, maar ook voor de Deensche en Engelsche bezittingen. Hierboven werd reeds genoemd het huis Adolf Jan Heshuysen & Co., dat te Haarlem gevestigd was en een bijkantoor te Amsterdam had. In 1776 waren de firmanten Adolf Jan, Frans Jacob, en Floris Visscher Heshuysen. De tweede begaf zich voor de behartiging der zaken persoonlijk naar de West en stierf op zijn terugreis van Curaçao in 1792. De eerstgenoemde, het eigenlijke hoofd der firma, was in 1764 gehuwd met Lucia Hope, die behoorde tot de schatrijke familie, waarvan verschillende leden tot de Westindische koloniën in betrekking stonden. Het bankiershuis Hope & Co., dat een tijdlang de eerste plaats in de Europeesche financieele wereld innam, waarvan het in den Franschen tijd door Rothschild verdrongen werd, verschafte vooral geld ten dienste van planters op de Deensche eilanden, later ook op enkele Engelsche. Het eerste kwam voort uit de betrekkingen, die sedert 1752 tusschen de firma en de Courantbank te Kopenhagen bestonden, het laatste vindt een gereede verklaring in den oorsprong der familie, die van Engelsche afkomst was.

Hoewel die geen Amsterdammer en ook geen bankier was, moge hier tevens vermeld worden als geldschieter voor Westindische plantages de Middelburgsche burgemeester Mr. Kornelis van den Helm Boddaert die o.a. in

de jaren 1768 en 1772 negotiatiën ten behoeve van plantages in de koloniën Essequebo en Demerary tot stand bracht. Deze behoorde tot de Middelburgsche kooplieden- en regenten-familie Boddaert, waarvan verschillende leden bewindhebbers van de Oost- en Westindische Compagnieën geweest zijn en had bij zijn familienaam dien van zijne grootmoeder Cornelia van den Helm aangenomen. Terwijl men in Amsterdam vooral belangstelling voor Suriname toonde, had men in Zeeland in de eerste plaats oog voor Essequebo, Demerary en Berbice. Zelfs eischten de Zeeuwen op grond van eerste vestiging aldaar voor zich het recht van alleenhandel op die koloniën op, wat hun echter steeds door den Raad van X bestreden werd en tot eindelooze geschillen aanleiding gaf. Deze werden in 1771 door een uitspraak van den Stadhouder beslecht en in hetzelfde jaar werd in Zeeland opgericht de Societeit ter Navigatie op Essequebo, waarvan Van den Helm Boddaert president was. Deze vennootschap kon echter op weinig succes bogen. Ook het tot standkomen der negotiatiën liep niet zoo vlot van stapel. Wel nam de stad Middelburg in die van 1768 deel voor een bedrag van ƒ 50.000, maar het gelukte niet, het geheele kapitaal van ƒ 300.000 alleen in Zeeland geplaatst te krijgen. Daarom werd de hulp van een Haagsch en van een Utrechtsch bankiershuis ingeroepen en ook van de firma Heshuysen te Amsterdam en Haarlem. Zonder medewerking van Amsterdammers kon men het blijkbaar in zulke zaken niet stellen.

Het gezamenlijk bedrag der negotiatiën wordt verschillend opgegeven, wat niet te verwonderen is, daar volstrekt niet alles omtrent die zaken bekend is. Zeer aanzienlijk is het echter zeer zeker geweest, want er zijn er meer dan honderd bekend en wellicht zijn er meer gesloten. Eenig denkbeeld omtrent de grootte van het bedrag verkrijgt men, als men nagaat, dat de voornaamste bankiershuizen in Holland, Zeeland en Utrecht erin betrokken waren. Telkens komt men in de stukken, die op negotiatiën betrekking hebben, namen tegen, bekend in de Amsterdamsche en de Surinaamsche geschiedenis. Van

de laatste moge b.v. genoemd worden Salomon Duplessis, die in 1777 als commissaris voor een leening optrad, ten laste van Frederik Cornelis Stolkert. Ook een enkele Rotterdammer komt onder de geldschieters voor, n.l. Ferrand Whaley Hudig, wiens Westindische zaken in een vroegeren jaargang van dit tijdschrift naar aanleiding van een geschrift van zijn kleinzoon door Dr. Benjamins besproken werden. De Raadpensionaris Van de Spiegel berekende in 1782 het opgespaarde kapitaal in de Republiek op een milliard, waarvan volgens zijne berekening 140 millioen geplaatst was in leeningen op Westindische plantages; andere opgaven spreken van 50 à 60 millioen alleen voor Suriname. Maar de ervaringen van Nederlandsche financiers met de West waren van zoodanigen aard geweest, dat na het herstel van onze onafhankelijkheid, in weerwil van de pogingen van Koning Willem I tot opheffing van de noodlijdende koloniën in Amerika, de belangstelling zich voor meer dan een eeuw bijna uitsluitend op de Oost richtte. Wat van de 18e-eeuwsche financieele operaties overbleef, waren vrijwel waardelooze obligaties, die evenals Fransche assignaten en dergelijke stukken nog wel in sommige families onder de vergeelde papieren bewaard worden. Zeer lang heeft de afwikkeling van vele der zaken geduurd. Eigenaardig is het wel, dat de oudst bekende leening, die van Deutz, het langst in stand gebleven is. In 1866 werden daarvan de oorspronkelijke stukken à ƒ 26.— ingetrokken, waarbij een bewijs werd uitgereikt, luidende: „Houder dezes is geregtigd tot $\frac{\text{een}}{2409}$ aandeel in het saldo van hetgeen bij de finale likwidatie van het fonds van eigendom, gesproten uit de negotiatie in den jare 1752 opgerigt door wijlen W. G. Deutz zal blijken te bestaan.'' Deze bewijzen waren gedagteekend Amsterdam, den 31sten Mei 1866 en droegen de handteekening J. en Th. van Marselis, Directeuren. In 1904 was dat saldo nog niet verdeeld en bedroeg toen ongeveer ƒ 12.000.

Onwillekeurig komt in deze dagen de vraag op, of thans in de 20ste eeuw na een eeuw van onthouding, het Nederlandsche kapitaal zich opnieuw voor de West zal

gaan interesseeren en den draad der historie weer zal gaan voortspinnen, die op het einde van de 18e werd losgelaten. En voor Nederland, dat op koloniaal gebied een reputatie te verliezen heeft, èn voor Suriname in het bijzonder, waar nog zooveel tot stand gebracht zou kunnen worden, is dat ten zeerste te hopen.

Voor Nederland in de eerste plaats. Want, was Suriname sedert 1770 vooral een Amsterdamsche, bij het herstel onzer onafhankelijkheid werd het een Nederlandsche kolonie. En sedert de laatste grondwetsherziening is zelfs het woord kolonie verdwenen en zijn Oost en West inherente gebiedsdeelen van Grooter-Nederland geworden. Voor het weder opvatten van de draad der historie, voor het opnieuw toonen van belangstelling voor het wonderschoone, maar zoo diep-verwaarloosde Suriname schijnt thans het psychologische moment gekomen. Daar ginds zetelt een Gouverneur, verre nazaat van den 17e eeuwschen empire-builder Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck, die niet aflaat van pogingen, om Suriname uit zijn verval op te heffen. Hier te lande worden in woord en gegeschrift die pogingen met nadruk ondersteund.

Met betrekking tot de Oost schreef Coen reeds in de 17e eeuw zijn overbekende woorden: „Dispereert niet, want daer can in Indien wat groots verricht worden". Dat kon, als men maar zijn raad volgde door te zenden „sonder ophouden meenichte van volck, schepen, gelt en alderley nootlyckheden." En krachtig wees hij op onbekendheid met Indië en op verkeerd inzicht in het moederland als de voornaamste vijanden van vooruitgang der op te bouwen kolonie door te klagen over „d'onwetendheyt en onbedachtheyt, die onder UE. regneert en de verstandigen overstempt". Hij had hetzelfde voor Suriname in onze eeuw kunnen schrijven. Ook daar kan wat groots verricht worden, niet te eeniger tijd, niet over tientallen van jaren, maar nu en in de allernaaste toekomst. De Amerikaansche adverteerder voegt aan zijne annonce nog al eens toe de aansporing: „Do it now". Dat zegt de Ondernemersraad in het bekende rapport eveneens. Niet morgen, niet over 25 jaar, maar nu is het tijd met het verleden te bre-

ken en Suriname weer opnieuw op te bouwen. Nu nog kan Indië uit zijn bevolkingsoverschot werkkrachten verschaffen, nu schijnt het Indische kapitaal genegen te doen wat in de 18e eeuw het Amsterdamsche trachtte te verrichten.

Wie weet tegenwoordig nog wat van Suriname in Amsterdam? Hier in Amsterdam waar, in weerwil van geleden verliezen toch voor een deel de prachtige koopmanshuizen op Keizers- en Heerengracht opgebouwd zijn met het goud uit de West. Wie weet thans hier, dat daarginds in den bodem nog schatten liggen, die aan het licht gebracht kunnen worden, als kapitaal en arbeid zich daarvoor wilden inspannen. „D'onwetendheyt en onbedachtheyt", waaronder in Coens tijd Indië gebukt ging, drukken nog steeds zwaar op Suriname.

„Heeft Suriname een toekomst?" vroeg op 10 December 1926 Mr. J. W. Eekhout, Oud-Gouvernements-Secretaris, in zijn rede voor het Indisch Genootschap te 's-Gravenhage. Een verleden heeft het zeker, een verleden van tegenslagen en mislukte proefnemingen, een verleden, waarmede gebroken dient te worden, om de toekomst beter te doen zijn. Dat verleden werd o.a. beheerscht door overwegingen van meer of minder rentabiliteit der door Amsterdamsche bankiers verschafte kapitalen; in het verleden bleef daardoor de belangstelling voor Suriname opgesloten binnen de muren van Amsterdamsche kantoren. De toekomst moge brengen een algemeene belangstelling zich uitende in daden niet alleen hier te Amsterdam, maar in geheel Nederland aan deze en aan gene zijde van den Oceaan.

December 1926.

De gegevens vòor dit opstel zijn voornamelijk ontleend aan:

G. J. Fabius. Het Bankwezen in Nederl. West-Indië. — Instituut voor Economische Geschriften. II.

Johan E. Elias. De Vroedschap van Amsterdam, 1578—1795.

Dr. W. W. van der Meulen. Westindische Plantageleeningen. — Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap. 25e deel.

IETS OVER PETER STUYVESANT

DOOR

S. KALFF

Ofschoon de figuur van Stijfkoppige Piet — gelijk de burgers van Nieuw Amsterdam hem plachten te noemen — hare meeste beteekenis heeft als de laatste Hollandsche gouverneur van de voormalige kolonie Nieuw Nederland, zoo blijft ze mede opmerkelijk in de geschiedenis der Westindische koloniën. Hamelberg noemde hem zelfs „de meest bekende figuur uit de geschiedenis van Curaçao."

Toen hij in 1643 het bestuur over het eiland aanvaardde, was dit nog geen tiental jaren in Nederlandsch bezit; nl. sedert Johannes van Walbeeck Curaçao in 1634 op de Spanjaarden vermeesterd had. Zijn voorganger was de scheepskapitein Jacob Pietersz Tolck; zijn titel, die van directeur. De toestanden waren nog niet bezonken, het gezag der W. I. Compagnie over dit steunpunt in de Caraïbische Zee nog niet bevestigd, en men had er werk de kapers van de kust te houden. In hetzelfde jaar zijner aanstelling door de Kamer Zeeland schreef Stuyvesant aan bewindhebbers „dat eenige negocianten de Wilde Cust seer onvry maecken ende d'Indianen door gewelt en overlast, 't welcke haer aengedaen wort, van de genegentheyt t'onswaerts heel affkeerigh maecken, alsmede dat van d'eylanden veel toebacq onder den naem van Eustatio geremitteert wort, ende noch dat verscheyde schepen van deze landen, haere waeren aen de eylanden gelost hebbende, met Engelsche commissie ende vlagge bevaeren de Custe van Africa om negros, die sy wederom elders vermangelen."

Hoewel van een *kaufmännisch* standpunt Curaçao als

een lastpost gold, begeerde de Comp. zich hier toch te handhaven dewijl zij het eiland beschouwde als een steunpunt voor haren handel in deze wateren en als een bolwerk tegen de vijanden van den Staat. De meeste Indianen, die het eiland bewoonden, en ook de Spanjaarden, waren bij de verovering naar Coro op den vasten wal gezonden; Hollandsche kolonisten hadden er zich allengs gevestigd en op den tropischen landbouw zich toegelegd. Voor hen toonde Stuyvesant zich een autokratisch meester. Hij duldde geen ander gezag naast het zijne en stoorde zich weinig aan de meening van raadsleden, die hem door de Comp. toegevoegd waren. In zijne opvattingen omtrent de hem toekomende autoriteit ging hij zoo ver, dat hij hooger beroep tegen de door hem gestreken vonnissen als hoogverraad beschouwde, en de theorie verkondigde, dat hij, evenals de prins-stadhouder in de Republiek, boven de wet stond. Er kwamen dan ook meermalen bij Heeren Negentienen als bewindhebbers der Comp. en bij de Staten-Generaal klachten in over zijne arbitraire handelingen. Doch geen zijner vijanden kon hem ooit ten laste leggen dat hij in zijne openbare handelingen eigen voordeel of belang beoogde, en de ernstige toon zijner brieven getuigde hoezeer het belang der kolonie en het welzijn der burgerij bij hem steeds op den voorgrond stonden.

Zelf had hij weinig vertrouwen in de toekomst van Curaçao en was van oordeel dat men deze improductieve bezitting zoodra mogelijk behoorde te verlaten. Doch nu dit geenszins het gevoelen was van de Staten-Generaal en deze aan de W. I. Comp. zelfs een buitengewoon subsidie ten behoeve van het eiland verleend hadden, was het zijn zaak geworden om althans zooveel mogelijk de uitgaven te verminderen en naar bezuiniging te streven. Hij stelde de Comp. daarom voor om er niet meer aan ten koste te leggen dan strikt noodzakelijk was en tevens Curaçao met de onderhoorige eilanden tot één kolonie te vereenigen met eene andere bezitting der Comp., nl. Nieuw-Nederland.

Hier lieten de vooruitzichten zich beter aanzien, en 't

was door de voortdurende emigratie uit het moederland een zooveel volkrijker gewest geworden dan de Bovenwindsche en de Benedenwindsche eilanden ooit worden konden. „Hier," schreef de auteur van een lateren tijd, „had de kolonist zoo min met een half tropisch, als met een tropisch klimaat te strijden. Hier kon hij leven en werken als in zijn eigen land. Hier eene nieuwe nederlandsche maatschappij aanleggen, nederlandsch van zeden en taal. Ook liet de toekomst zich niet ongunstig aanzien" [1]. Stuyvesant diende over de vereeniging van beide bezittingen der Comp. eene uitvoerige memorie in bij bewindhebbers, en was in de gelegenheid zijne denkbeelden persoonlijk toe te lichten doordien hij in 1644 in Nederland geneeskundige hulp moest zoeken voor eene hem toegebrachte kwetsuur. Hij had nl., bij eene poging om de Spanjaarden van St. Martin te verdrijven, in de actie een zijner beenen verloren. De Engelsche geschiedschrijver Wilson vermeldde, dat hij naar Holland ging „for the final amputation of a part of his right leg". Volgens anderen zou dit reeds op Curaçao geschied zijn; er bestond daar eene traditie dat het afgezette been begraven was op de begraafplaats bij Monte Verde, nog bekend onder den naam van Stuyvesant's kerkhof. Zooveel is zeker dat hij sedert een houten been droeg, en luidens de voorstelling van den Amerikaanschen kroniekschrijver, Washington Irving in zijne *History of New-York,* was hij trotsch op dat kunstbeen, meer dan op al zijne andere ledematen te samen. Het was „gallantly enchased and relieved with silver devices"; hetgeen het praatje in de wereld bracht, dat de directeur op een zilveren been rondliep.

Intusschen werden zijne voorstellen in Nederland goedgekeurd, Nieuw Nederland met Curaçao, Aruba en Bonaire tot ééne kolonie vereenigd en Stuyvesant tot bestuurder aangesteld met den titel van directeur-generaal. 't Parool was: bezuinigen, want hierover was men 't eens dat „om de eylanden te mainteneeren in maniere als het tot nog toe was gerekent, sulcx de Comp. te swaer zou

[1] Busken Huet, Land van Rembrand. II. 198.

vallen." De Staten-Generaal hechtten in 1646 hunne goedkeuring aan deze benoeming, aan den vooravond van Stuyvesant's terugkeer naar zijn post. Hunne resolutie luidde, dat de aanstelling hem zou gegeven worden „sonder resumptie ten regarde dat voorn. Directeur seer haestich is met zyn vertreck". Hij legde dan ook op denzelfden dag zijner benoeming den gebruikelijken eed af. Toch duurde het nog ongeveer vier maanden alvorens hij Nederland verliet, hetgeen wellicht in verband stond met de uitrusting der vier schepen, waarmee hij onder zeil ging. Deze voerden tevens eenige troepen over en nieuwe kolonisten. 't Eerst bereikte hij Curaçao, waar hij Lucas Rodenburgh als vice-directeur achterliet; den 11 Mei 1647 kwam hij op het eiland Manhattan in Nieuw Nederland.

Tijdens zijn verblijf in Holland had hij de noodwendigheid betoogd om het fort op Curaçao en de vier forten in Nieuw Nederland van voldoende bezetting te voorzien, doch het voorstel daaromtrent was bescheiden genoeg: voor Curaçao 12 militairen onder een kommandant „van cleyne gagie". Gecommitteerden uit het college van bewindhebbers kwamen tevens in 1650 tot het advies:

„Alsoo bevonden wort dat het eylant Curaçao lange jaeren niet als tot laste vande Comp. is geweest, sonder eenich proffyt daer uyt getrocken te hebben, soo comt by ons in consideratie offt niet alsoo goet soude wesen by de Heeren van de Hooge Regeringe te versoecken hetselve eylant te verlaeten, doch soo sulcx niet conde vallen, soude het onses oordeels best wesen elckeen te permitteeren op dit eylant coloniën te planten, het lant aen elckeen sonder eenige recognitiën uyt te doen deelen, oock toe te staen dat een ygelyck soude mogen stockvishout hacken op recognitien van de Caribische-vaarders, dat alle menschen van deese natie vermogen vant selve eylant te haelen sooveel paerden en sout alse sullen geraden achten, mits dat se noch paerden nochte sout nergens anders sullen mogen brengen als in Nieu Nederlant."

Voorts wilde men trachten het schraalbevolkte eiland aan meer ingezetenen te helpen en opperde daarvoor het denkbeeld om uit de aalmoezeniers- en weeshuizen 3 à 400

jeugdige coloniërs te lichten, jongens en meisjes van 10 tot 15 jaren, „doch met haer bewillinge". Zulk een manier om koloniën te „peupleeren" was destijds geenszins ongewoon; 't was eveneens op het midden der 17de eeuw dat men de jonge Kaapkolonie voorzien had van „zuivere deugdzame en eerzame vrouwspersonen", afkomstig uit de weeshuizen van Amsterdam, Rotterdam en andere steden, en gezonden aan den kommandeur Jan van Riebeek, ter distributie. 't Mocht aangenomen worden dat ook deze stammoeders van Kaapsche Boeren derwaarts vertrokken „met haer bewillinge"; er waren zoowel aan de Kaap als in de andere Hollandsche koloniën reeds te veel personen, die er tegen hun wil gebracht waren. Nl. de zg. lijfeigenen, *alias* slaven; en op Curaçao was 't een van Stuyvesant's voornaamste besognes om de belangen der Comp. in dit opzicht voor te staan. Zoo groot achtte men in Nederland dit belang van den slaveninvoer en den slavenhandel, dat men rekende zonder deze bron van inkomsten niet te kunnen bestaan. In een tijd waarin het nationaal geweten voor de misdaad der slavernij als 't ware toegeschroeid was, schroomde men niet te verklaren „dat de negotie principalyck op Guinea en Angola (beide bekende slavenmarkten) is de ziele der Companye en hoe met aftreckinge ofte verminderinge van deselve de ruïne der Comp. wert veroorsaeckt."

Voor dien slavenhandel was Curaçao gunstig gelegen. Men besloot het eiland te bestemmen „tot beneficeringe van den slaefschen handel;" het moest een groot slavendepot worden. Aan de zg. commissievaarders, *alias* slavenhalers, werd toegekend ten einde hun ijver op de slavenjacht te prikkelen eene premie van *f* 150 voor een gezonden slaaf of slavin tusschen de 15 en 35 jaren, bij aflevering aan den directeur op Curaçao. Voor kinderen beneden 15 jaren en personen van 35 tot 50 jaren werd wel hetzelfde bedrag uitgekeerd, doch „drye voor twee te leveren". Alle opgekochte en alle buitgemaakte slaven moesten derwaarts opgezonden worden. Het eiland moest ook voorzien in de behoefte aan slaven in de zusterkolonie Nieuw Nederland; in 1659 werden door den vice-directeur

Beck, den opvolger van Rodenburgh, vijf slaven derwaarts gezonden onder het volgende cognossement:

„Ik, Jan Pietersen, schipper naast God van myn schip genaamd *Spheramundi*, thans zeilklaar liggende in de haven van Curaçao, om met den eersten goeden wind, dien God verleenen zal, te zeilen naar Nieuw Nederland, alwaar mijne ontlading zal zijn, beken onder den overloop van mijn voormeld schip van Frans Bruyn ontvangen te hebben 5 koppen negers, waarvan eene meid, alles droog en wel geconditionneerd en gemerkt met het volgende merk W. Al hetgeen ik beloof te leveren, zoo God mij behouden reis verleent, aan den EdelAchtbaren directeur-generaal Pieter Stuyvesant of diens gemachtigden, mits ,mij betalende als vracht op voorzegde goederen, enz."

De vermelding „droog en wel geconditionneerd" duidde er op, dat geen onderscheid gemaakt werd tusschen negers en stukgoederen, en de W. dat hunne huid voorzien werd van een merk evenals bij „ganz gewöhnliches Vieh Gottes". Met de Spanjaarden sloot de Comp. een contract voor de levering van slaven voor hunne koloniën in Zuid-Amerika, en ook de Engelsche bezittingen in de Caraïbische Zee waren voor hun zwart werkvolk vaak aangewezen op het slavenkwartier op Curaçao. Een gouverneur van Jamaica verklaarde, dat de Hollanders op dit „cursed little barren island" 1500 tot 2000 slaven in depot hadden. Langen tijd bleef het een centrum voor den Westindischen slavenhandel, die groote winsten afwierp; aanzienlijke bedragen werden uit deze onzuivere bron jaarlijks naar Nederland overgemaakt. Er werd dan ook niet meer van gerept om het eiland te ontruimen, noch om het aan de particuliere nijverheid over te laten. Ofschoon de Comp. zich bij deze voordeelige negotie weinig aan de zaken van den landbouw gelegen liet liggen, zoo gebruikte men de gouvernementsslaven niet zelden voor de weinige cultures, welke 'in de 17de eeuw op Curaçao en de naburige eilanden gedreven werden. Zoo zond Stuyvesant in 1660 uit Nieuw Amsterdam eenige Esopus-Indianen, welke hem gedurende de Indianenoorlogen in Nieuw Nederland in handen waren gevallen, als bannelin-

gen naar Curaçao en Bonaire, ten einde daar te samen met de Comp.-slaven den grond te bewerken. De geschiedschrijver Brodhead teekende daarbij aan: „In this severe measure Stuyvesant followed the example of Massachusetts in 1637. But the red men never forgot their exiled brothers; and before long the Dutch settlers at Esopus bitterly atoned for the conduct of their provincial chief."

Dit doelde op de houding, welke de Indianen tegen de Hollanders aannamen, toen voor dezen het Engelsche gevaar steeds meer naderbij kwam. Bij acte van 3 Nov. 1650 had het Britsche parlement aan alle vreemde natiën den handel op de Engelsche Westindische eilanden verboden. Engelsche kapers werden uitgerust, en doorkruisten de Caraïbische Zee. Hollandsche schepen werden in volle zee aangehouden,en wanneer zij lading aan boord hadden waarvan verondersteld kon worden, dat ze van een Engelsche bezitting afkomstig, of daarvoor bestemd was, dan werden zulke vaartuigen prijsverklaard en opgebracht. Stuyvesant trachtte steeds den handel der Comp. te bevorderen door betrekkingen met vreemde havens aan te knoopen, voor welk doel hij zich somtijds op reis begaf. Zoo vertrok hij met dat doel in 1654 naar Barbados waar echter juist het bevel van Cromwell ontvangen was 't welk den handel met vreemde natiën verbood. Eveneens was het aan de vijandige staatkunde van den Protector te wijten, dat er beslag werd gelegd op acht Hollandsche schepen, die in de haven van Barbados waren aangekomen. Vruchteloos trachtte Stuyvesant dit beslag te doen opheffen; hij moest onverrichterzake naar het Manhattan-eiland terugkeeren. In andere vreemde havens was hij voorspoediger en zijn streven tot uitbreiding van den Nederlandschen handel in Amerika had over het algemeen een goeden uitslag. De opbloei van dien handel was aanleiding dat de immigratie van kolonisten steeds toenam; onder zijn bestuur steeg het bevolkingscijfer van Nieuw Nederland tot 10.000 zielen. De kroniekschrijver (Hamelberg) getuigde: „Het laat bijna geen twijfel over of de grondslagen van de groote welvaart, waarin zich

later Nieuw Nederland als Engelsche kolonie mocht verheugen, werden door Stuyvesant gelegd."

De staatkundige toestand der volkplanting was intusschen benard genoeg door de grensgeschillen met Zweden en Engelschen, wier bezittingen aan de Nederlandsche grensden, en door de aanvallen der Indianen, die niet gezind waren om hun erfelijken grond aan de blanke indringers prijs te geven. De kolonie werd somtijds ernstig bedreigd, doordien schepen en troepen uit Nederland achterwege bleven. Aldus in 1644, toen de volkplanting alleen door onverwachte hulp uit Curaçao uit den nood gered werd. Er waren daar 130 militairen aangekomen afkomstig van de garnizoenen in Brazilië en die te Willemsstad op scheepsgelegenheid wachtten om naar het vaderland terug te keeren. Stuyvesant zond hen op eigen gezag met het schip de *Blauwe Haen* naar het bedreigde Manhattan, waar zij als redders uit den nood ontvangen werden en de krijgskans deden keeren. Eenige jaren later werden de rollen verwisseld; toen hielp Nieuw Nederland de zusterkolonie uit den nood, die niet ver van hongersnood was. Ondanks dat ook op Manhattan de levensmiddelen schaarsch waren en ondanks het heftig protest van den kolonialen raad zond Stuyvesant een scheepje met proviand naar Curaçao, om de bewoners te bevrijden van den „afgrijselyken honger". Doch zulke arbitraire maatregelen brachten den cholerieken directeur-generaal niet zelden in botsing met de burgerij, en de hoogloopende geschillen tusschen de coloniers en Stijfkoppige Piet gaven aan de eersten soms aanleiding om hun recht bij bewindhebbers in 't vaerland te zoeken. Men wilde hem wel kwijt raken, desnoods op dezelfde manier als zijn voorganger Willem Kieft, die ter zake van zijne onrechtmatige handelingen uit zijn ambt ontzet was geworden. In eene remonstrantie van de burgerij aan bewindhebbers van 1649 kwam o. a. voor:

„Kieft seyde sellfs, en liet oock door andere seggen, hier te wesen als Souverain ende gelyck de Prins in Nederlandt. Dese jegenwoordige Directeur doet oock hetselffde, want in het weygeren van appèl was hy mede thuys. Hy

disputeert oock seer geerne dese wet: de Prins is boven de wet, en appliceert dat soo vrymoedich op syn eygen persoon, dat het syn selven schaamt.

„Van sijn eerste comste tot noch toe is sijn manier in het gerechte geweest een van beyde partijen met cracht te dryven tot disputeeren en voort te setten, niet gelyck een rechter betaemt, maer als een sorchvuldige voorspraeke, hetwelck oock een groot misnoegen aen ydereen gegeven heeft, en bij sommige soo veer gaet ende oock soo veel te wege gebracht heeft, dat veele geen saeken voor het gerecht derven brengen soo se niet wel off tamelyck met den directeur staen. Want die hem tegens heeft, heeft soo veel als son en maen tegen, behalven dat hy sooveel (door hem) selffs gestelde en verobligeerde Raden heeft. Soo stelt hy noch dickwils sijn advys schriftelick, en dat soo largo en ampel dat het eenige sijde beslaet, en dan is sijn woort daer neffens: „Monsieurs, dit is mijn advys, offer ymant daer wat tegen wilde, die spreekt." Soo der dan ymant op staende voet — dat niet wel te doen is — wat tegen heeft, al is hij schoon wel gefondeert, soo ontbrant sijn E. terstont in toorn en maeckt sulcke gebaeren dat het vervaerlyck is, ja schelt de Raden dickwils uyt voor dit en dat, met leelycke woorden, die beter op de vismarct souden passen als in den Raedt, en als alles uytgestaen is, wil sijn E. doch niet rusten voor dat hy syn wil heeft."

Remonstranten brachten ook in herinnering hoe Stuyvesant geweigerd had om, volgens den wensch der burgers, zijn voorganger Kieft in staat van beschuldiging te stellen, zeggende: „die boerenreekels souden in toecomende mijn oock soo trachten te bruyen, maer ick sal het nu wel soo maken dat sij haer buyck in toecomende vol sullen hebben!" Tegen den burger Cornelis Molijn had hij gezegd: „Indien ik wiste, Molijn, dat gij onse sententie soudt divulgeren off voor Haer Hoog Mogenden brengen, ick soude u terstont aen den hoogsten boom in Nieu Nederlandt doen ophangen." En in een geschil over den prijs van crakis (huiden van Caracas) liet hij zich uit tegenover den predikant op Curaçao: „Dominé Johannes,

ick meende dat ick eerlycke schippers mede gebracht hadde, maer ick bevinde dat ick eene party dieven mede gebracht hebbe."

Op dergelijke remonstranties ontving Stuyvesant wel den last zich te verantwoorden, doch veelal hielpen ze den ontevredenen „niet een myt". Bewindhebbers berispten den directeur-generaal, maar handhaafden hem; waarschijnlijk omdat ze te rade gingen met het feit, dat onder zijn bestuur de kolonie zichtbaar in bloei vooruitging.

Intusschen bleef de schaduw van den Britschen Union Jack als een dreigende wolk boven de Nederlandsche bezittingen zweven. Juist die bloei was den Brit een lokaas. De Engelsche kapers zochten hun buit niet alleen in volle zee, maar waagden zich ook aan strooptochten te land, zooals in 1651 en 1654 op de onverdedigde eilanden Aruba en Bonaire. Zij maakten zich daar meester van partijen zout en stokvischhout, van slaven, paarden, kanonnen, scheepstuig, enz. Gevallen van zeeroof en mishandeling van Nederlandsche onderdanen kwamen gedurig voor, en Stuyvesant bezat niet de middelen om zich daartegen te verweren. De gouverneurs van Jamaica en Barbados dienden bij de regeering in Engeland het voorstel in „to dispossess the Dutch from Curaçao and other plantations." Dit plan kwam ook tot uitvoering ten aanzien van Saba en St. Eustatius; men wilde de Hollanders in deze streken geheel uitdrijven. In 1666 zeilde eene vloot met 600 boekaniers van Jamaica, met het doel om zich meester te maken van Curaçao en onderhoorige eilanden, doch de oneenigheden, die onder hen rezen, waren oorzaak dat deze vloot zich verspreidde en elke aanvoerder op eigen avontuur ter kaapvaart ging. Alleen daaraan dankte het eiland zijn behoud, want hoewel het fort *Amsterdam* bezet kon worden met een gelijke macht als de vijand telde, zoo had volgens het gevoelen van den directeur Matthias Beck het eiland zich toch moeten overgeven door gebrek aan leeftocht en drinkwater, wanneer het door eene vijandelijke flotille nauw ingesloten werd.

De aanhoudende grensgeschillen met de aan Nieuw Nederland palende Britsche volkplantingen trachtte Stuy-

vesant bij te leggen door persoonlijke besprekingen. Op eene vergadering van Engelsche kolonisten, eerst te Hartfort, daarna te Nieuw Amsterdam, werd de grensscheiding voorloopig geregeld, en wel ten nadeele van de W. I. Compagnie. Doch inmiddels brak in 1652 de Eerste Engelsche oorlog uit, hetgeen de oorzaak was, dat de bekrachtiging van deze overeenkomst door de wederzijdsche regeeringen achterwege bleef. Daarna weigerden de Engelschen het bezitrecht der Nederlanders te erkennen op grond dat zij .... geen patent van den koning van Engeland bezaten. Het uitbreken van den Tweeden Engelschen oorlog besliste over het lot van Nieuw Nederland. Eenige goed bewapende Britsche oorlogsschepen onder bevel van den kolonel Richard Nicolls verschenen voor Nieuw Amsterdam; de volkplanting werd door hen opgeëischt. De leden van den Raad verlangden dat de proclamatie van den Engelschen vlootvoogd aan de burgerij zou worden kenbaar gemaakt, hetgeen Stuyvesant weigerde dewijl hij dit uitsluitend als eene bestuurszaak beschouwde. Het geschil hierover liep zoo hoog, dat de oploopende man in woede ontstak. Volgens Washington Irving scheurde hij den brief van Nicolls in flarden, welke hij den dichtst bij hem gezeten burgemeester in het gezicht wierp, sloeg op de facie van een tweede zijn pijp stuk en smeet een derde zijn kwispeldoor naar 't hoofd, waarna hij de vergadering verliet. Vooreerst hoorde men niets meer van hem, dan het klotsen van zijn houten been. Hij had het den Franschen tooneeldichter kunnen nazeggen: „C'est ainsi qu'en partant je vous fais mes adieux!"

Intusschen was met deze scène het vraagstuk der overgave niet tot eene oplossing gebracht. De burgerij vreesde dat, wanneer de Engelschen tot den aanval overgingen, plundering en doodslag de gevolgen zouden zijn. Men bestormde „stiffnecked Peter" derhalve met vertoogen om de verklaring der overgave te onderteekenen. Immers stond hij voor een verloren spel, daar de stad niet in een voldoend weerbaren toestand verkeerde en de vijandelijke krijgsmacht de bezetting van het fort overtrof. Nog weigerde de hardnekkige directeur; totdat de predikant,

Ds. Megapolensis, zijne stem bij die van de misnoegde burgerij voegde. Deze bracht den bijbelvasten gouverneur in herinnering den tekst uit Lukas XIV vers 31 en 32, waar geschreven stond:

„Of wat Koning, gaande naar den krijg om tegen een anderen Koning te slaan, zit niet eerst neder en beraadslaagt of hij magtig is met tienduizend te ontmoeten dengenen, die met twintigduizend tegen hem komt?

„Anderzins zendt hij gezanten uit, terwijl diegene nog verre is, en begeert hetgeen tot vrede dient."

Voor het woord van den apostel zwichtte Piet. In arren moede onderteekende hij de capitulatie, en legde ook in handen van den Engelschen gouverneur den eed van trouw af. 't Moest wel, of men had hem voor 't minst de kolonie uitgezet waar hij met zijn gezin op zijn eigen „bouwerij" (de Bowery van New York) reeds zoovele jaren leefde. De naam Nieuw Amsterdam maakte sedert plaats voor dien van New York; de zijden vlag met de driekleur vóór zijn huis, die daar geheschen was bij gelegenheid dat de nederzetting in 1653 den officiëelen naam van Nieuw Amsterdam had verkregen, werd neergehaald voor den Union Jack, en later door een van de Engelsche ladies voor beddesprei gebruikt.

Op den 8 Sept. 1664 was deze overgave geschied, en Stuyvesant werd naar Nederland opgeroepen om zich daarover te verantwoorden. 't Viel hem niet moeilijk, nu de schuld van het verlies der kolonie in hoofdzaak terugviel op de W. I. Comp. en de Staten-Generaal. Aan vertoogen om tijdig voor de doode en levende strijdkrachten te zorgen, had het niet ontbroken, doch men had deze volkplanting, evenals het „verzuimd Brasil", verwaarloosd. Ware Nieuw Amsterdam genoegzaam versterkt geweest, gewis zou Piet, die zijn rechterbeen in den dienst der Comp. verloren had, er ook zijn linker aan gewaagd hebben.

In 1668 keerde hij uit Nederland naar het Manhattaneiland terug, en bleef sedert op zijne bouwerij wonen. Hij mocht het niet meer beleven, dat in 1673 het voormalige Nieuw Nederland heroverd werd door Cornelis Evertsen,

den kloeken Zeeuwschen admiraal, die op de vraag der Engelschen naar zijne kwaliteit enkel op zijn vlag wees, en op een tweede vraag naar zijn lastbrief het bescheid gaf: dat die in de tromp van het kanon stak. Nadat hij zijn eskader vereenigd had met dat van Jacob Binkes moest New York zich spoedig overgeven, „tot onbeschryfelijke vreugde," schreef v. Kampen, „der Nederlandsche bewoners, die zekerlijk nog de groote meerderheid uitmaakten.' Alleen, men verheugde zich te vroeg en had buiten de diplomatie gerekend, want bij den vrede van Westminster in 1674 keerde de volkplanting weder in het bezit der Engelschen terug.

Peter Stuyvesant stierf in 1672 op zijne „bouwerij", welke op een paar mijlen afstands gelegen was van het toenmalige New York. De vreemde geschiedschrijver, Washington Irving, gaf hem grooter lof dan zijn eigen vaderland hem waardig keurde, waar hij hem beschreef als „a valiant soldier, a loyal subject, an upright governor and an honest Dutchman". Op de plaats, waar eenmaal zijne woning stond, verrees later de Ned. Herv. Kerk, en nadat deze door brand verwoest was St. Marks Episcopal Church. Op zijn praalgraf in die kerk werd enkel zijn naam en de datum van zijn overlijden gebeiteld, maar niet het grafschrift, 't welk de predikant Hendrick Selijns aan zijne nagedachtenis wijdde, luidende:
„Stuyft niet te seer in 't sant, want daar leyt Stuyvesant."

Zijn borstbeeld, geschenk van koningin Wilhelmina, werd geplaatst in den tuin der kerk, dicht bij den familiegrafkelder die zijn stoffelijk overschot ontving, en later nog 82 van zijne nakomelingen. Een der laatsten was Miss Catherine E. S. Stuyvesant, wier lijk hier in 1924 werd bijgezet en die in rechte lijn van den laatsten Hollandschen gouverneur van Nieuw Nederland afstamde. In 1903 werd ter zijner eer door de *Association of Holland Dames* tot welke de Vanderbilts, Astors, Havemeyers, Roosevelts, Stuyvesant Fishes, en andere New Yorksche magnaten behoorden, een geschilderd kerkraam geplaatst in de kerk in de Stuyvesantstraat. Het stelde den directeur-generaal voor in meer dan levensgrootte, het zwaard

in de eene en den bijbel in de andere hand. Onzeker is 't of de kunstenaar, ter wille van de historische getrouwheid, aan deze figuur ook het met zilver beslagen houten been gaf, waarmee de opvliegende man luidens 'n enkele bron de leden van den Raad, de „boerenreekels", van de trappen van het Raadhuis geschopt zou hebben. Zijn naam bleef ook nog verbonden aan den „Stuyvesant Peartree", een ouden pereboom in 1647 uit Holland overgebracht, staande of gestaan hebbende te New York op den hoek van 3d Avenue en 13th Street.

Zooveel zou gezegd mogen worden dat de verschillende Amerikaansche auteurs, die zich met de oude geschiedenis van New York bezig hielden, over deze historische figuur meer aan het licht hebben gebracht, en de lijnen van zijn levensbeeld scherper hebben afgeteekend, dan de geschiedschrijvers der Nederlandsche koloniën ooit deden. En vooral over de periode van zijn bestuur tusschen de jaren 1643 en 1647, waarin hij nog alleen directeur van het eiland Curaçao was, zouden de Nederlandsche archieven in moederland en wingewest wellicht nog belangrijke bijzonderheden kunnen verschaffen.

BIBLIOGRAPHIE

Der deutsche Kulturpionier. Jahrgang 1925/1926. Nr. 3 und 4. Die Landwirtschaft in Surinam. (Natürliche Grundlagen, Entwickelung und Betriebsformen) von Dr. H. Friedmann. Mit Illustrationen.

Minyak. Orgaan van de Vereeniging van Geëmployeerden bij de Petroleum-Industrie in Nederlandsch-Indië, VIe jaarg. No. 2. 1926. Het tienjarig bestaan der petroleumindustrie op Curaçao, door F. Oudschanz Dentz.

Tom-Tom, by John W. Vandercook, New York, Harper, 1926.

Buiten. Geïllustreerd Weekblad, 6 November 1926. Uit Siam, het land van den wittèn olifant, door H. v(an) C(appelle).

Zuid-Zuid-West, Albert Helman (pseudoniem van Lou Lichtveld. Surinamer van geboorte). De Gemeenschap, 1926.

A History of Barbados 1625—1685, by Vincent T. Harlow, M. A., B. Litt. Oxford, at the Clarendon Press. 1926.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, 1 October en 1 November 1926.

Het Koloniaal Weekblad, 4 Februari 1927. Gelijkstelling van akten, door C. K. Kesler.

Idem, 17 Febr. 1927. Twee deelen van Tropisch Nederland (Suriname en de Molukken) vergeleken door P. Cool, Dirig. Offic. v. gezondheid.

De Groene Amsterdammer, 25 Januari 1927. Exploratie van Suriname, door C. K. Kesler.

Dalmeijer's Volks-Universiteit. Week van 7—13 Februari 1927. Suriname. Cursus onder leiding van G. J. Staal, Oud-Gouverneur van Suriname. Staatsinrichting.

Idem. Week van 21—27 Februari 1927. III. Rechtsbedeeling.

Berichten uit de Heidenwereld, Januari-Februari 1927. Reisindrukken II door Zendingsdirector H. Steinberg. — Ontvangst van Inspecteur Steinberg te Ganzee. — Mededeelingen.

Neerlandia, Februari 1927. Het Nederlanderschap in Suriname. — Spellingeenheid en Taalverdeeldheid, door C. K. Kesler.

Vragen des Tijds. Februari 1927. Indrukken van Suriname, door Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff.

De Macedoniër. Januari 1927. Overzicht van het Zendingswerk in Nederlandsch Oost en West-Indië (October 1926), door J. Rauws.

Johannes King der Buschland-Prophet. Ein Lebensbild aus der Mission der Brüdergemeine in Suriname. Nach seinen eigenen Aufzeichnungen dargestellt von Gottfried A. Freytag, Missionar in R. Verlag der Missionsbuchhandlung Herrnhut. 1927. (Geïll.).

Nederzetting van Boschnegers in Suriname, in opdracht van de Hernhutter Zending geteekend door Th. Göhl. C. Kersten & Co. Paramaribo. 1927. (Knipprenten voor de jeugd).

De Planter. Orgaan der Vakvereeniging voor Assistenten in Deli. 17 Januari 1927. De katoen-cultuur in Suriname, door Fränkel.

DE WAARDEERING VAN VOLTZ ALS PIONIER VOOR SURINAME

DOOR

K. MARTIN

Eenigen tijd geleden schreef E. Essed eene verhandeling over Suriname (V). Daarin wordt in den beginne gewag gemaakt van de brieven, die Voltz aan Staring heeft geschreven en waarvan ik een uittreksel publiceerde, voor zooverre dit voor de geologie van belang was (I, blz. 143 en 178—188). Daarna zegt de schrijver, dat de collectie van Voltz: „could not be examined so as to serve any real purpose", en verder:

„Prof. Martin, however, wishing to reconstruct a geological map of this part of the colony on the basis of the aforementioned letters, wisely tried to make sure that he had rightly interpreted the meaning of the relative indications in these letters and therefore had sixteen samples collected by Mr. W. L. Loth, gouvernement landsurveyor, from spots infered from the geographical descriptions of Voltz."

De hier bedoelde gesteenten werden door W. Bergt onderzocht, die zijne bevindingen in eene belangrijke verhandeling neerlegde (III), en Essed geeft hieruit een reeks van citaten. Daarna gaat hij voort:

„In the following pages I shall try to conclusively prove that Martin and Bergt were wrong in basing such a strong opinion on the results of the microscopic examination of only 16 rockspecimens collected over a distance of 65 Kilometers and to place this opinion against that of Voltz, who had travelled through the country and has seen the rocks in their mutual relations on the spot."

„It will give me great pleasure if this sketch.... will lead to the restoration of Voltz into the place he really deserves...."

De hier aangehaalde woorden van Essed bevatten zoo opvallende onjuistheden, dat ik, hoe ongaarne ook, genoodzaakt ben hierop te antwoorden [1]). Helaas moet ik hierbij eenigszins uitwijden.

Bij de bewerking der resultaten van eenen onderzoekingstocht, die ik met Dr. H. D. Benjamins en W. L. Loth langs de Suriname-rivier had ondernomen, stiet ik op de oudere nasporingen van Voltz, en in verband met de literatuur wees ik op de groote moeilijkheden, die deze te overwinnen had: „Aber trotzdem legte der energische Mann, welcher als Opfer seiner Pflichttreue kurz vor der beabsichtigten Rückkehr nach Europa in Paramaribo starb, eine ausgedehnte geognostische Sammlung an, welche sich noch heutigen Tages im Leidener Museum befindet." Bij de gesteentemonsters waren: „nur dürftige Etiketten"; maar ik hoopte destijds nog op: „spätere Bearbeitung der Voltz'schen Sammlung" (I, blz. 142 en 179). De toestand der collectie was in ieder geval beter dan door Essed werd aangenomen.

Nadat ik erin geslaagd was, de brieven van Voltz op te sporen en hieruit na omvangrijken arbeid alles samen te stellen, wat voor de geologische kennis der kolonie van belang was, heb ik ook de gesteentemonsters van Voltz bestudeerd. Hoeverre zich deze studie heeft uitgestrekt, kan ik mij niet meer herinneren; intusschen hoopte ik: „von den Forschungen des verdienten Reisenden bewahrt zu haben, was noch zu bewahren möglich war" (I, blz. 179; blz. 191, Anmerkg. 2. en blz. 196, Anmerkg. 4).

Gelijktijdig heb ik getracht, een geognostische overzichtskaart van Suriname samen te stellen, op de schaal van 1 : 1.600.000, waarbij ik als begeleidenden tekst schreef: „Aanteekeningen bij eene geognostische over-

[1]) In de „Verhandelingen van het Geologisch-Mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en Koloniën" kon dit niet geschieden, omdat de Redactie-Commissie op het standpunt staat, dat debat, al is het zakelijk, niet kan worden toegestaan.

zichtskaart van Suriname" (II). Deze kaart was niet in mijn reisbericht opgenomen, omdat ik meende: „dat het gepaster zoude wezen, die kaart afzonderlijk uit te geven, omdat daarin vele onderzoekingen van anderen waren opgenomen, die ik niet onder mijne resultaten wilde doen verdwijnen". (II, blz. 444).

Aangezien de genoemde kaart in het jaar 1888 is verschenen, terwijl Loth de boven aangehaalde 16 gesteenten pas in het jaar 1894 heeft verzameld en Bergt zijn onderzoek in 1902 publiceerde, zoo blijkt hieruit onmiddellijk het volmaakt ongemotiveerde der onderstelling van Essed, dat de bedoelde gesteenten voor de controle der opgaven van Voltz moesten dienen en dat ik op grond der mikroskopische onderzoekingen van deze monsters de opvattingen van Voltz meende te kunnen weerleggen. Ik heb die in 't geheel niet weerlegd.

In den tekst, die de kaart vergezelde, wordt nog uitdrukkelijk er op gewezen, dat de opgaven, die op de *Coppename* betrekking hebben, uitsluitend op Voltz steunen en beneden de *Raleigh-vallen* is in overeenstemming hiermede een uitgestrekt gebied als: „Diabaas en Groensteen (in den geest van Voltz)" in kaart gebracht. Wanneer dus Essed in het begin zijner verhandeling zegt, dat Voltz de streek onderzocht heeft: „as it now appears to me fairly accurately", zoo bevindt hij zich daarmede in volmaakt bevredigende overeenstemming met mijne voorstelling.

Boven de *Raleigh-vallen* verheft zich een voor Suriname vrij aanzienlijke berg, die op mijne kaart onder voorbehoud tot de cretaceïsche formatie is gerekend. Zooals in den tekst is gezegd, bestond omtrent den ouderdom groote onzekerheid [1]; ikzelf kende deze streek niet. Nu weten wij, dat de genoemde hoogte uit graniet is opgebouwd (IV, kaart en blz. 156 v. d. overdruk). Voltz had den berg als eerste Europeaan gezien en ik gaf aan dezen op de kaart den naam van *Voltzberg*, zooals in den tekst gezegd is: „ter herinnering aan den ijverigen en ongelukki-

[1]) De redenen, die tot de onderstelling hebben geleid, dat hier een cretaceïsche vorming zou voorkomen, zijn elders ontwikkeld (I, blz. 210).

gen pionier van het wetenschappelijk onderzoek in Suriname" (II, blz. 451). De naam heeft zich, zooals bekend, burgerrecht verworven en wordt nu op de topographische kaarten aangetroffen.

Tien jaren na de publicatie mijner geognostische overzichtskaart, nadat ik al lang met andere onderzoekingen bezig was, zond ik de bovengenoemde gesteenten van de *Coppename* voor studie aan W. Bergt in Dresden. Mijn vroegere reisgenoot Loth had de monsters geheel zelfstandig bijeengebracht en de vindplaatsen zeer nauwkeurig op een kaart aangegeven, die Bergt publiceerde (III, plaat II).

Deze plaatste nu, den rivierloop volgende, zijne eigen determinatien naast de opgaven, die van Voltz voor de overeenkomstige vindplaatsen bekend waren, en zeide: „Eine Vergleichung der beiden Reihen ergiebt s c h e i n b a r [1]) nur eine geringe Ubereinstimmung" (III, blz. 102). Maar de schrijver wees er uitdrukkelijk op, dat de vindplaatsen op grond van de Voltz'sche brieven niet heel nauwkeurig konden worden vastgesteld [2]), terwijl deze verre uit elkaar zijn gelegen en men moet veronderstellen, dat bij de gesteenten: „eine Mannigfaltigkeit und ein Wechsel besteht, der d u r c h s o w e n i g e B e o b a c h t u n g e n u n d B e l e g s t ü c k e n a t ü r l i c h n i c h t d a r g e s t e l l t w e r d e n k a n n" [1]) Bergt heeft dus juist v e r m e d e n, wat aan hem door Essed wordt verweten.

Bergt deelde nu de door hem onderzochte gesteenten in drie groepen, waarvan de eerste rotsen bevat, die zóó zeer van de determinatiën van Voltz afwijken, dat deze hierop in 't geheel geen betrekking kunnen hebben: „Eine irrtümliche Bestimmung von Voltz kann hier nicht vorliegen". Bij de tweede groep bestaat een bevredigende overeenstemming met Voltz; de derde bevat gesteenten, die Bergt als vertegenwoordigers van de „Grünsteine" van Voltz beschouwt.

---

[1]) door mij gespatieerd.

[2]) Zie hiervoor ook I, blz. 183 ff. en blz. 191, aanteekening 2; buitendien Essed blz. 336.

Nu had ik zelf vroeger verondersteld, wat volgens de gegevens van Essed blijkt juist te wezen: „dass die „Grünsteine" von Voltz in erster Linie[1]) zu den Diabasen gehören" (I blz. 196, aanteekening 4 en II); maar onder het door Bergt onderzochte materiaal ontbraken gesteenten, die dit konden bevestigen. Daarom kwam deze tot de gevolgtrekking: „Entgegen der Annahme von Martin löst sich so der Voltz'sche Begriff „Grünstein" in Gesteine auf, die, wie bereits oben angedeutet wurde, weder mit Diabas und Verwandten noch geologisch und petrographisch irgend etwas miteinander zu tun haben."

Het is inderdaad een eigenaardig toeval, dat in de verzameling van Loth geen diabaas aanwezig was, en de onjuist gebleken onderstelling van Bergt betreffende dit gesteente wordt hierdoor volmaakt verklaarbaar; maar er bestaat geen aanleiding te betwijfelen, dat de rotssoorten, die Bergt tot de „Grünsteine" rekende, ook werkelijk hiertoe behooren. Het gaat bij de geheele kwestie — en dat is de *kern* der zaak — alléén om de verklaring van het verouderde begrip „Grünstein" van Voltz. Wat heeft Voltz onder dezen naam samengevat? Een vraag, die heel moeilijk is te beantwoorden [2]).

De benaming „Grünstein" is, zooals bekend, reeds sedert langen tijd waardeloos geworden, maar, zooals Bergt uitdrukkelijk zegt: „Voltz, dessen Mitteilungen aus den funfziger Jahren des vorigen Jahrhunderts stammen.... kann aus dem Gesagten selbstverständlich nicht der geringste Vorwurf[1]) erwachsen" (III, blz. 104).

Volgens Essed bestaat in de oudere geologische literatuur over het dal van de *Coppename* verwarring, terwijl het beter ware geweest van onvolledige kennis te spreken, die nu door den schrijver belangrijk is aangevuld. Ik heb echter gemeend door deze regelen eene verwarring te moeten voorkomen.

[1]) Door mij gespatieerd.
[2]) Zie ook I, blz. 196, aanteekening 4.

Een eerherstel van Voltz, wiens verdiensten Essed vermoedelijk alléén uit mijne eerste mededeelingen hieromtrent heeft leeren kennen — mijne geognostische overzichtskaart en de bijbehoorende tekst zijn hem blijkbaar onbekend gebleven — was zeker overbodig; want aan deze verdiensten is niet te kort gedaan. Ze zijn integendeel in ieder opzicht gewaardeerd, zooals duidelijk blijkt uit hetgeen hier is medegedeeld, terwijl iedereen zich daarvan nog verder kan overtuigen, wanneer hij de hieronder genoemde oudere literatuur ter hand wil nemen.

LITERATUUR

I. 1888. K. Martin. Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien und darauf gegründete Studien, II Geologie.

II. 1888. K. Martin. Aanteekeningen bij eene geognostische overzichtskaart van Suriname — Tijdsch. v. h. Nederl. Aardrijkskdg. Genootschap, Verslagen en Aardrijkskdg. Mededeelingen, blz. 444.

III. 1902. W. Bergt. Zur Geologie des Coppename- und Nickerietales in Surinam (Holländisch-Guyana)-Sammlungen d. Geol. Reichs Museums in Leiden Ser. I, Bd. II, blz. 93.

IV. 1902. L. A. Bakhuis. Verslag der Coppename-expeditie — Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardrijkskdg. Genootschap.

V. 1926. E. Essed. A contribution to the knowledge of the geological formation of the Coppename valley (Dutch Guyana) — Verhandelingen Geol. Mijnbouwkdg. Genootsch. v. Nederland en Koloniën, Deel VII, blz. 329.

Leiden, 20 Februari 1927

ARUBA'S VERLATEN GOUDVELDEN

DOOR

P. REGINALDUS DELLAERT O. P.

Wat de geschiedenis van den grooten ontdekker van Amerika, Cristóbal Colón, en van zijn nakomers, voor ons Westerlingen, zoo aantrekkelijk maakt, zoo sprookjesachtig, is wel zeker hun rusteloos, koortsachtig, verwachtingsvol zoeken naar het goudland, „El Dorado", dat, volgens een koppige overlevering, liggen moest ergens tusschen de machtige Zuid-Amerikaansche bergen of in de onmetelijke boschvlakten langs de geheimzinnige, breede stroomen en rivieren. Dat goudland is nooit gevonden; niettemin blijft de herinnering daaraan onwillekeurig doorwerken in onzen geest en telkens als wij van goudmijnen of van goudvelden hooren, komt er over ons als een huivering voor het geheimzinnige en het sprookjesachtige van een paradijs. En zoo kon het gebeuren, dat bij mijn eerste bezoek aan Aruba's verlaten goudvelden, ik de diepe mijn-schacht inkeek met 'n zekeren eerbied en schroom als zou ik daar beneden schatten zien en 'n hoekje van 'n wonderland!

Goud is een magisch woord voor 'n mensch! Aruba's verlaten goudstreek heb ik dan ook doorkruist in 'n zekere stemming van verwachting en melancholie. Juist als 'n opgraver midden in de ruïnen van 'n grootsche oude stad vol verwachting is voor hetgeen hij nog vinden zal, maar toch ook ietmat melancholisch door hetgeen hij ziet dat verloren is. Ruïnen treffen ons meer dan de volle pracht van weleer juist door de scherpe tegenstelling van hetgeen nu is, met wat wij phantaseeren dat was. De namen der oude Arubiaansche goudvelden: *Bushiribána, Matavidíri, Maravrél, Miralamár* klinken dan ook in mijn ooren als sprookjeswoorden.

De geschiedenis van het goud op het eiland Aruba is wel niet bijzonder oud. Naar verluidt is het eerste goud gevonden in 1824. Dus juist 'n goede eeuw geleden, en wel alluviaal goud in de waterloopen (*rooinan*, volgens de landstaal), die in den regentijd de rotsen afschuren en zoo het goud neerleggen in kleinere of grootere stukjes, in de zonderlinge beddinkjes dicht bij de zee. Later werd het goud gedolven uit het kwartsgesteente, waarin het voorkomt, in fijne verdeeling, stofjes, adertjes of blaadjes en zoo kreeg men langzamerhand de kwartsgangen of de goudmijnen onder den grond in de rotsen. Soms echter werden er toch betrekkelijk groote goudkorrels gevonden (*pepita's*); zoo bevond zich vroeger nog in 't Leidsche museum 'n afgietsel van 'n stuk, 'n klomp die 6.415 Nederlandsche ponden zwaar woog. Van 1824 tot 1832 dreef het gouvernement zelf de goudontginning, daarna werd de gouddelving voor een ieder vrijgesteld tot in 't jaar 1854, toen concessie werd verleend aan den heer L. J. de Jong in den Haag. Daar deze heer aan zijn verplichtingen niet voldeed, werd de gouddelving eerst weer vrijgesteld, daarna opnieuw verleend aan particulieren; en na verschillende overgangen van den eenen concessionaris op den andere werden eindelijk in 1872 de goudvelden afgestaan aan de *Aruba Island Gold Mining Cy* (nominaal kapitaal £ 500.000) die ze bewerkte tot 1900, waarna ze weer overgingen tot 1908 op de *Aruba Gold Mining Cy*. Op 1 Dec. 1908 echter begon 'n nieuwe maatschappij opnieuw de ontginning nl. de *Aruba Goud Maatschappij* en deze heeft voor het eerst het bedrijf winstgevend weten te maken ('t eerste jaar 'n uitkeering van 25 % dividend, in 1910 van 50 %). Helaas is ook deze nieuwe maatschappij al ontbonden! Ze heeft nog doorgewerkt tot in de eerste jaren van den grooten oorlog; bij gebrek aan sommige buitenlandsche grondstoffen om de grondertsen te zuiveren of te smelten heeft ze toen het bedrijf moeten stilzetten en nu is het ondoenlijk dit bedrijf weer in gang te krijgen, met eenige hoop op winst, wegens de enorme schade aan gebouwen en machines, die totaal onbruikbaar geworden zijn door den jarenlangen stilstand.

En nu heerscht over de mijnvelden 'n doodsche stilte; de oude goudsmelterij van *Bushiribána* in 't Noorden. de nieuwste van *Baláshi* in 't Zuiden staan te verbrokkelen en te verroesten onder de vernietigende werking der tropische zon; de mijnschachten van *Miralamár, Matavidíri, Calabás, Westpunt* e. a. met hunne reusachtige metaalkleurige ertshoopen verdwijnen onder de wilde cactus, doornen en voortsluipende woekerplanten. Nog eenigen tijd en men zal het Arubiaansche goudland moeten zoeken!

Als men het kleine Oranjestad — de hoofdplaats van 't eiland — aan den Oostkant verlaat, ziet men al gauw aan 't einde der vlakte ver in 't Noord-Oosten, zich afteekenen tegen de donker blauwe lucht, 'n hooge grijze bergrug met eenige toppen. Dat zijn de bergen van 't Arubiaansche goudland *Bushiribána*. De weg loopt er recht op aan — in zijn streven naar 't goud, kent de mensch geen omwegen —. Deze mooie, 10 K.M. lange baan naar 'n verlaten uithoek van 't eiland, is hoogstwaarschijnlijk aangelegd door de goudzoekers zelf, om zoo gauw mogelijk de goudproducten naar de stad te verslepen of vandaar uit de benoodigdheden voor 't smelten te bekomen.

Weldra vallen op ons de schaduwen der hooge bergwanden van den „*Ceroe Cristal*" en den „*Ceroe Plat*," die goudbergen zijn; dat bemerk ik reeds door de hoopen uit de mijngangen gedolven kwarts die overal op de hellingen tot boven toe verspreid liggen. Vlug passeeren we de rooi *Maraviel* — de wonderrooi — aan den voet dier bergen. Onder 'n spiegeltje helder water van haar zandige bedding blinkt veel bergkristal, Vol ongeduld laat ik den jongen, die met mij is, gauw paard en rijtuigje vastbinden aan 'n Watapanaboom (Dividivi-boom) en weg ben ik, de „*Ceroe Cristal*" op, naar den dichtst bijzijnden kwartshoop! En daar is 't gebeurd — zooals ik gezegd heb — dat ik voor 't eerst van mijn leven in 'n goudmijnschacht gekeken heb en wel met 'n zekeren eerbied en schroom! Ik zag geen schatten, ook geen Paradijs, maar 'n diepen put met verder beneden de zwarte opening van 'n gang, die de rots inliep; aan het groenachtige, roodgeaderde, met witte en zwarte vlek-

ken bestippelde gesteente der wanden waren de sporen der hakbijlen van 't dynamiet nog goed zichtbaar. „*Ceroe Cristal*" is doorzeefd van zulke putten en ik kon ook de verleiding niet weerstaan ze alle te bezichtigen, tot boven toe.... Maar wat nog meer trok, was de oude goudsmelterij van *Bushiribána*, die iets verder op, dichter bij zee, op 'n eenzaam kalkrotsplateau, haar ruïne-romp zwart omlijnde tegen de heldere lucht!

Daarheen!

De weg loopt langzaam-glooiend op, tot boven het lage plateau, tegen welks Noordwand de branding buldert, en waar bovenuit, van tijd tot tijd, wolken schuim vliegen in machtelooze woede. Daar vóór mij duikt op, zwart en ellendig, als de overblijfselen van 'n kleine afgebrande stad, de oude vervallen goudsmelterij van *Bushiribána*! De geweldige brokken muren van basaltblokken van het hoofdgebouw lijken de verwoeste kanteelen en gescheurde torens van een zwartgeblakerde Rijnburcht; een onheilspellende sprookjesruïne, woest en eenzaam op de rotsen, boven de bulderende zee .... Om het hoofdgebouw verspreid liggen de ingevallen nevengebouwen, allen zonder dak, deuren en ramen met afgebrokkelde of gescheurde muren; door de gapingen heen gluren als skeletten totaal verwoeste ijzeren gevaarten, vlechtwerk, schijven en buizen. Kleine rails verbinden nog sommige gebouwen; ik stoot tegen 't eenige overgebleven spoorwagentje en de afvallende stukken verwaaien tot stof. Op zij ligt 'n reusachtige hoop fijngemalen kwartsgesteente van paarse kleur: het goudzand! Domineerend boven al deze kleinere nevengebouwen uit, verheft zich somber en dreigend, de zwarte hoofdruïne, de eigenlijke smelterij; ze is geheel uit zware basaltblokken opgetrokken, zeer stevig en zeer hoog; een klein gedeelte van den Zuidkant is nog geheel gaaf en ongeschonden, blijkbaar 'n paar vuurovens, maar bijna geheel de rest is vervallen, ingestort of gespleten. Als men dan ook langs de nog goed geconserveerde basalttrap aan den Oostkant, de ruïne binnenstijgt, verliest men zich plots in eene geweldige open binnenruimte, gedeeltelijk volgestort met enorme puinbrokken der drei-

gende buitenmuren, wier uitgekerfde bovenrand in den gloed der ondergaande zon staat ingesneden als in.... Goud. Langs het puin naar boven bereikt men 'n terras, waarna een diepte gaapt, waarin vroeger waarschijnlijk een smeltoven ingepast heeft; beneden in het bruine kleizand, gebroken basaltsteenen.... Nieuwsgierig heb ik alles bekeken en onderzocht, trap op, trap af, over de breede muren. door 'n gang, over basaltblokken, beneden, boven, op zij ....

Peinzend loop ik weer langs den paarskleurigen zandhoop, over de verwoeste rails, langs blokken muren, ijzeren geraamten en afgeschilferd ijzerwerk en blijf op eenigen afstand, dicht bij de zee, staan kijken naar dat machtige basaltgevaarte, dat krachtig vlekt in den zonnegloed.

Ver in 't brandende Westen, kleuren de toppen der goudbergen rood. Aan mijn voeten werpen zich die golven in bulderend bruisen tegen de druipende klippen en rommelen als verre donder in de zeegrotten onder mij, terwijl de gillende zeewind vlagen schuim heenkletst over het kalksteenplateau; het eenige geluid in deze woeste, dorre en drukkende eenzame plaats.

De goudvelden van *Bushiribána* lijken mij 'n verloren Paradijs; die goudruïne staat daar vóór mij als 'n gebroken ideaal en de dieproode avondgloed om haar heen is het symbool der gloeiende liefde waarmee men zijn idealen blijft beminnen, ook al zijn ze gebroken voor altijd. Tergend zingt de blijde branding haar onafgebroken zegelied over de geleden nederlaag. De zucht naar het goud immers heeft veel gelijkenis met de zucht naar het ideaal, naar het geluk, naar de liefde. *Bushiribána* herinnert mij eraan, dat hier op aarde ons ideaal bijna nooit bereikt wordt, maar meestal gebroken, zoo niet verwoest.

Oude goudruïne van *Bushiribána*, gij hebt mij veel geleerd!

Van hieruit leidt 'n weg recht naar 't Zuiden tot de mijnschachten van *Miralamár*; in zijn geheele lengte volgt hij het groene schilderachtige bergland van Aruba's Oostkust, langs de goudbergen *Matavidiri*, den hoogen *Ariekok* en de reuzensteenen van *Ayo*, beroemd om hunne

oude Indiaansche opschriften. (Ze worden genoemd: „*Piédra scirbí*", d.i. beschreven steenen). Deze baan is nu stil en eenzaam, en hier en daar zelfs bijna dichtgegroeid door wild gewas, maar vroeger — misschien 'n 15 jaar geleden — was het een drukke verkeersweg; gedurig kwam men dan benden ezels tegen, allen aan beide kanten geladen met zakken gouderts, bestemd voor den zuidelijker gelegen goudmolen van *Baláshi*. Immers de twee laatste Arubiaansche goudmaatschappijen, en vooral de laatste, hadden op tamelijk groote schaal 'n bijzonder systeem bij de goudontginning toegepast, het z.g. tributers-systeem. *Tributer* is 'n Engelsch woord en beteekent schattingplichtige, hier in dit geval best te vertalen door particulier, of klein-ontginner. Tributer was dan iemand,die voor eigen rekening op concessie-terreinen der Compagnie, — dat 'n groot gedeelte van Aruba besloeg — het gouderts dolf en dit naar den molen van *Baláshi* bracht met ezeltjes, waar hij dan de ertsen uitbetaald kreeg volgens het goudgehalte. Van *Westpunt* af over *Alta Bista, Calabás, Ceroe Cristal, Matanstin* tot *Ariekok, Miralamár,* d.i. van de Westkust, over heel het Noorden, tot en met 'n gedeelte der Oostkust, ziet men dan ook overal de sporen der particuliere mijnontginning; tot zelfs verder de Arubiaansche hoogvlakte uit, bij de kerk van Santa Cruz.

Over dezen verlaten weg zijn dus heel wat goudkorrels getransporteerd!

Eindelijk tamelijk ver in 't Zuiden al, zwenken wij, bij een tweesprong naar 't Oosten,de bergen in, om *Miralamár* te bereiken, dat vrij hoog ligt. De mijnschachten zelf zijn geboord in een hoog dal, dat gevormd wordt door de zachtglooiende groene hellingen van regelmatige breede bergruggen; doch de plaats ontleent haar naam (*Miralamár:* de zee zien; vrij vertaald: *zeezicht*) aan den heuvel bij den ingang van 't dal, op wiens top nu de troostelooze ruïne staat van het weleer prachtige woonhuis van den Engelschen opzichter der goudmijnen, en van waaruit men een betooverend, schitterend uitzicht geniet op de blauwe Caraïbische zee. Van dit goudveld is ook niet veel meer over dan hooge kegelvormige ertshoopen, naast de

diepe schachten, hier en daar verroeste ijzeren geraamten, ingevallen woonhuizen en fabrieksgebouwen en steenen terrassen, alles overwoekerd door den wilden groei van cactus en doornen. Maar de aanblik is niet zoo troosteloos als te *Bushiribána* en ook niet zoo evocatief, daar de omtrek tamelijk begroeid is en dus meer leven toont; niettemin ligt ook over *Miralamár* de sluier van sprookjesachtige geheimzinnigheid aan verlaten goudvelden eigen; die ruïne op den hoogen top, van zee uit zichtbaar en ook ver in 't land, is 'n treurige herinnering aan den gouden tijd. *Miralamár* verlatende, langs den weg naar *Baláshi*, recht naar 't Westen toe, zie ik nog langen tijd die brokken muren, dreigend boven de omringende heuvelen uitsteken.

Baláshi, die de laatste goudsmelterij is geweest der laatste Arubiaansche Goud-Maatschappij, is op 'n 8. K.M. afstand van *Miralamár* gelegen, aan de Zuidkust aan de boorden van 't Spaansche Lagoen. Van ver lijkt ze wel 'n klein stadje met haar hoogen molen, vele nevengebouwen en ambtenaarswoningen. Uiterlijk staat alles daar nog, zooals op den dag dat ze verlaten werd; de kegelvormige ertshoop en de groote hoeveelheden paarskleurig goudzand, dicht bij 't water, konden zelfs 't vermoeden wekken dat het nu schafftijd is en 't werk maar even stil staat. Doch naderbij gekomen, bemerkt men al gauw dat bijna alle gebouwen op vallen staan en dat zoogoed als alle werktuigen totaal verroest zijn; rust roest en die rust heeft hier kapitalen verslonden. De smelterij was zeer modern ingericht; het fabrieksterrein is dan ook 'n doolhof van machinerie: — hier 5 tot 6 geweldige vuurovens, 'n hooge pletmolen, dáár 'n smeltoven, reusachtige zuiveringskuipen, buisleidingen en kleine spoorrails op hooge houten bruggen van de pletterij naar de zuiveringsbakken enz; dit alles is nu bijna onbruikbaar, 't was zelfs 'n waagtoer over de bruggen te loopen.

Met 'n klein beetje verbeelding is 't smeltingsproces nog goed na te gaan.... Wat een bedrijvigheid moet het dan geweest zijn op deze eenzame plaats bij 't Spaansche Lagoen, als de molen plette, de bakken gevuld werden en

de spoorwagentjes op en neer rammelden over de hooge bruggen, onder den zwarten rook der ovens, terwijl van al de bergwegen in den omtrek de troepen ezels afdaalden, geladen met zakken gouderts! Verlaten en eenzaam ligt nu de goudsmelterij zich te spiegelen in het blauwe Lagoen, als droomende 'n gouden droom uit lang vervlogen tijden, toen al de schatten der Arubiaansche goudvelden tot haar stroomden....

Met Baláshi eindigt de geschiedenis van 't goud op Aruba.

Of alles weer eens in nieuwe pracht herrijzen zal? Wie weet? Of al die bergen om mij heen, met hunne mooie namen, opnieuw hun schatten zullen ontsluiten? Wie weet!? Doch voorloopig zal 't wel zoo blijven, zooals 't nu is en zullen de Arubiaansche goudvelden blijven sluimeren onder den tropischen zonnegloed.

Zoo zat ik te peinzen toen ik van *Baláshi* wegreed, langs de steile rotsmuren van *Rooi Francés*. Iets verder verbreedt zich het uitzicht en loopt nu de weg door de vlakte langs de zee naar Oranjestad toe, ons punt van uitgang.

Goud is 'n magisch woord voor den mensch. Nog lang zal mij dan ook heugen die zwerftocht door de verlaten goudvelden van 't eiland Aruba, dien kostbaren parel, verborgen in de glanzende blauwe Caraïbische zee.

Curaçao

DE LEPRA, HAAR VOORKOMEN, VERSPREIDING EN BESTRIJDING, IN 'T BIJZONDER IN SURINAME

DOOR

T. MAY

I

Reeds 't groote aantal namen wijst op de groote verspreiding en den ouderdom van deze ziekte. Maar ook door dat groot getal namen heeft sedert lang een haast hopelooze verwarring geheerscht. Als de bakermat van de lepra wordt vrij algemeen Egypte beschouwd; vast staat, dat reeds ongeveer 2000 jaren vóór onze jaartelling de lepra aldaar bekend was en genoemd werd „Elephantiasis".

Van Egypte uit kwam ze in Europa, eerst in Griekenland en daarna in Italië, alwaar de ziekte is gebracht door de uit Egypte terugkeerende legers van Pompejus. De Grieksche schrijvers gebruikten den naam „Elephantiasis" voor deze ziekte, vandaar dan ook bekend als „Elephantiasis graecorum".

Door Arabische schrijvers werd deze ziekte beschreven en daar in hun land reeds een kwaal voorkwam, die „Elephantiasis" heette en bestond in opzwelling vnl. van de onderste ledematen, noemden zij deze ziekte „Lepra". Deze benaming is tot heden de meest gebruikt een duidt, evenals de Grieksche naam, de herkomst aan, nl. „Lepra Arabum". Tot zoover ging het nog, maar de grootste verwarring ontstond, toen de Grieken het woord „lepra" gebruikten voor schilferende huidziekten, die met „lepra" niets gemeen hadden. Een duidelijke beschrijving van de Lepra werd eerst in de eerste eeuw onzer jaartelling door

Aretaeus van Capadocië geleverd en daarna schreven in 1847 Danielssen en Boeck een moderne klinische verhandeling in hun beroemd werk „Traité de la Spedalsked".

Het groote aantal namen wijst niet alleen op den ouderdom van deze ziekte, maar toont ook, dat vrijwel alle landen zijn aangetast geweest, onverschillig in welke luchtstreek gelegen.

Zoo zien wij reeds in den Bijbel (Leviticus 13-3 en verder) de Lepra onder den naam „Saraat" beschreven, wel is waar naar alle waarschijnlijkheid met andere huidziekten verward, maar uit de hygiënische maatregelen blijkt, dat deze ziekte hieronder begrepen was. Verder zijn de namen „Spedalsked (Noorsch), Melaatschheid (Hollandsch) Sakit-besaar (Maleisch), Gudòk (Javaansch), Mal de San Lazaro (Spaansch), Mal rouge de Cayenne of Kakobé [1]) (Fransch)" het bewijs, dat vrijwel geen ras is vrij gebleven van dezen geesel der menschheid. Ook de vele prenten, voorstellende tafereelen uit het oude testament, handelende over deze ziekte, wijzen op het lange bestaan.

De grootste verspreiding van de „Lepra" in Europa begon na de kruistochten, als gevolg van het verkeer met de Oostersche volken en de slechte hygiënische toestanden, die in de legers heerschten.

AETIOLOGIE OF LEER DER OORZAKEN

Evenals bij vele andere ziekten is er langen tijd felle strijd geweest over het ontstaan van de Lepra. Zoo is er beweerd, dat deze ziekte alleen voorkomt in tropische en koude luchtstreken; maar hiertegen pleit, dat heden ten dage nog de Lepra wordt aangetroffen in Portugal, Spanje, Frankrijk, enz. Ook is de meening verkondigd, dat drinkwater met een hoog zoutgehalte en gebrek aan kalkzouten de oorzaak van deze ziekte zou zijn. Dan is er de z.g. vischtheorie van Hutchinson, volgens welke 't eten van visch, vooral gezouten bedorven visch, aanleiding

[1]) Waarschijnlijk hiervan afgeleid 't Surinaamsche „Kokobe", dat in hoofdzaak gebruikt wordt voor de „Lepra mutilans".

was tot het ontstaan, hetgeen hij weer grondde op het veel voorkomen van deze ziekte aan kuststreken.

Het is hier de plaats om even terug te komen op het treefgeloof in de kolonie. Zooals ik in het blad „Suriname" 6 April 1923 No. 28 vermeldde, is 't geloof aan „treef" niet typisch Surinaamsch.

In de Encyclopaedie van Nederlandsch-West-Indië leest men: „Vooropgesteld zij, dat het geloof aan treef, hoewel misschien niet in zijn tegenwoordigen vorm, met de negers uit Afrika gekomen is. Is de zaak Afrikaansch, de naam is in Suriname ontstaan uit 't Hebreeuwsche woord Tereefa (verboden spijs, Amsterdamsch joodsch dialect: Treife). Hoogstwaarschijnlijk is de treef een overblijfsel van totemisme, vertroebeld door elementen, die er in het nieuwe vaderland der uit Afrika aangevoerde negers bijgekomen zijn."

M.i. is het vreemd, dat een *Afrikaansch* geloof een naam draagt afgeleid van een *Hebreeuwsch* woord, dat hetzelfde begrip aangeeft nl. „verboden". Is 't niet eerder aan te nemen, dat (z. a. we later zullen zien) de slaven (negers) met de Israëlieten hier uit Brazilië aangekomen, de „Treife", van hun meester hebben overgenomen, waarom men dan ook in den Negerengelschen naam nog duidelijk 't Hebreeuwsche woord terugvindt. Daarom is volgens mij 't Surinaamsche begrip „treef" geheel onafhankelijk van het Afrikaansche totemisme maar ontstaan uit het Hebreeuwsche „Tereefa" en overgenomen door de slaven van hunne meesters. Immers de eerste slaven kwamen alhier aan met de uit Brazilië verdreven Portugeesche Israëlieten(1644), dus lang vóór de officieele invoering van slaven. En we weten, dat de Israëlieten verschillende „Treife" hebben, welke „Treife" tot heden nog in navolging van de Joden in Suriname onder den middenstand geëerbiedigd worden. Bij de Israëlieten is volgens hun geloof o. a. verboden ongeschubte visch te eten.

En met dit volk kwamen slaven uit, menschen dus die zich te regelen hadden naar hun meesters. Door de aanwezigheid van deze Israëlieten met hunne slaven is dan ook ontstaan het onderscheid tusschen „bakra en negré-

visie", terwijl de blanke-niet-Israëliet nooit er aan gedacht heeft zoo'n onderscheid te maken.

Ook vergete men niet, dat in dat deel van de kolonie, waar geen Israëlieten gevestigd waren, z.a. Coronie en Nickerie de „treef" ook niet bekend was. In deze plaatsen woonden in dien tijd vooral Engelschen, w.o. vele Schotten.

Daarom is 't geen verder in de Encyclopaedie staat: „Opmerkelijk, dat er volgens Landré in Suriname negerstammen waren, die geen treef hadden", niet zoo opmerkelijk, wanneer men in het oog houdt, dat hoogstwaarschijnlijk hun meesters geen treef kenden.

Ik vestig voorts hier de aandacht erop, dat er geen sprake kan zijn van neger s t a m m e n in Suriname daar volgens bovengenoemde Encyclopaedie de slaven verkocht werden op publieke veilingen en slechts in enkele gevallen de mannen van de vrouwen niet werden gescheiden. Hierbij komt nog, dat bedongen was, dat aangevoerd moesten worden $\frac{2}{3}$ mannen tegen $\frac{1}{3}$ vrouwen. En onder deze omstandigheden is het mij een raadsel hoe in 't midden van de 19de eeuw sprake kan zijn van negerstammen in de kolonie.

Nog verdient vermelding hetgeen W. ten Rhyne aangeeft in zijn in 1687 verschenen werk als aetiologisch moment, nl. „de vleeschelijke gemeenschap tusschen man en vrouw, ten tyde van haar vloeynge". Ook vermeldt hij dat zeevisch, vooral zonder schubben nadeeliger is dan riviervisch.

In Suriname is Dr. Ch. Landré, in 't midden van de 19de eeuw tot het besluit gekomen dat de lepra alleen door contagium wordt verspreid. Deze meening werd door zijn zoon Ch. Drognat Landré in 1867 in een proefschrift verdedigd, getiteld „De lepra verbreidt zich noch door spontane ontwikkeling, noch door hereditaire voortplanting, slechts door contagium."

Deze meening is van grooter beteekenis dan oppervlakkig schijnt. Landré, de oude, toch was aanvankelijk een besliste aanhanger van de leer der erfelijkheid en eerst toen hij in deze overtuiging zijn kinde-

ren met melaatschen vrij liet omgaan, met het gevolg dat een of twee door deze ziekte werden aangetast, werd hij de aanhanger van de leer der contagiositeit [1]).

In 1871 werd door Armauer Hansen de leprabacil ontdekt, maar eerst door Neisser nauwkeuriger bestudeerd. Deze bacil werd in alle landen en bij alle vormen van de lepra gevonden en alleen bij deze ziekte.

De leprabacil komt overal in 't lichaam van den patiënt voor, maar hoofdzakelijk in de knobbels, de slijmvliezen, de verdikte zenuwen. Voorts is de bacil gevonden in 't secreet van den neus, in speeksel, sputum, melk, zweet en de afgestooten huidschilvers. Ook in bloedvaten zijn de bacillen aangetroffen, zoowel vrij als in witte bloedlichamen en endotheelcellen. In 't bloed van de gezonde huid komt de bacil niet voor, maar gedurende de acute koortsaanvallen, waarbij een uitzaaiing plaats vindt, wordt ze zoowel vrij als in roode en witte bloedlichamen aangetroffen.

Was hiermede bewezen, dat deze door Armauer Hansen gevonden bacil de verwekker is van de lepra? Neen, immers om daarvoor onbetwist te worden aangezien, moet hij aan de volgende eischen voldoen: 1°. Hij moet in alle gevallen van de ziekte voorkomen en niet bij een andere ziekte; 2°. Hij moet buiten 't lichaam kunnen gekweekt worden; 3°. De cultuur van den verwekker moet dezelfde ziekte bij andere individuen veroorzaken.

En voldoet deze bacil aan deze voorwaarden? Slechts aan de 1e, want zooals reeds tevoren gezegd, in alle gevallen komt ze voor en niet bij andere ziekten. Aan de 2de eisch voldoet hij niet, daar 't niet gelukt is de bacil in reincultuur te verkrijgen, ook niet naast andere bacteriën. Wel zijn er eenige onderzoekers, zooals Clegg en Duval, die beweren de bacil te hebben gekweekt, maar hiertegen bestaan er zeer ernstige bezwaren. Evenmin als 't gelukt is om de bacil te kweeken, evenmin heeft men de

---

[1]) In dit verband is het interessant te lezen het in 1866 in de Guldens-editie verschenen romantisch verhaal *„De Manja", Familietafereel uit het Surinaamsche volksleven*, door C. van Schaick.

ziekte kunstmatig kunnen verwekken. Het bekende geval van Arning is toch op 't laatst gebleken niet steekhoudend te zijn, èn wat betreft de familierelaties èn 't land van de proefneming. De verschillende proeven, die verder met dit doel zijn genomen, hebben geen van alle tot volstrekt positieve resultaten geleid. Toch zijn er eenige onderzoekers, die beweren er in geslaagd te zijn de ziekte over te enten, z. a. Marchoux op de chimpansee; allen voegen echter hier aan toe „niet volkomen".

M. i. is deze mislukking dan ook 'n versterking van de meening van velen, dat de overdracht voornamelijk door insecten geschiedt. Wij kunnen daarom dan ook niet anders zeggen dan: Hoogstwaarschijnlijk of met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid is de door Armauer Hansen ontdekte bacil de verwekker van de lepra. Maar hiermede is ook alles gezegd, want behalve van 't bestaan van deze bacil, weten we verder niets.

Daargelaten de strijd, die er geweest is tusschen Unnak en Neisser en Hansen of de bacil intra- of extra-cellulair voorkomt, welke strijd werd beslist, doordat bleek dat beide gevallen mogelijk zijn, is er nog verschil van meening over den naam van dezen bacil.

Waar zoowel de tuberculose-bacil als de lepra-bacil zich op dezelfde wijze kleurt en het verschil hoofdzakelijk bestaat in het voorkomen van de laatste bij wijze van sigarenbundeltjes, van de eerste bij enkele, daar meenen Danielssen en Rake 't recht te hebben ze, zoo niet identisch, dan toch aan elkaar verwant te mogen beschouwen.

Hoe geschiedt nu de overdracht der ziekte? Vast staat, dat de ziekte van mensch op mensch wordt overgedragen, direct of indirect. Zooals tevoren gezegd komt de bacil voor in de verschillende se- en excreten en daardoor kan elk voorwerp dienen als medium voor 't overbrengen van de lepra, z.a. handdoeken, kleeren, eet- en drinkgerei.

Wel wordt betwijfeld of de bacil een zoodanig weerstandsvermogen bezit om buiten het lichaam van den mensch gedurende langen tijd in leven te blijven; uit enkele gevallen blijkt 't m. i. dat dit wel het geval is; alleen

weten we niet onder welke omstandigheden dit plaats vindt. Zoo verhaalt Lorand van 'n soldaat, die van 'n lepreus, die lijdende was aan ulcera aan de onderbeenen, de kleeren kocht en gebruikte, met gevolg, dat hij lepreus werd.

Ook is het nog niet uitgemaakt of de lepra-bacil alvorens in het menschelijk lichaam te dringen, zekere ontwikkelingsstadia in den bodem of in een of anderen tusschenwaard doormaakt, zooals Geill aanneemt.

Zoo ontdekte W. M. Geyl in vele gevallen een lepreuse primaire aandoening aan de voeten van blootsvoetsloopenden.

Steun hiervoor kan ook gevonden worden waar Ten Rhyne zegt, dat eenden, die zich ophielden op de plaats, waar aan etterende beenzweeren lijdende lepreuzen werden verbonden, deze eenden, vooral na een regenbui, wanneer de pooten in aanraking kwamen met de afgescheiden purulente vochten, geïnfecteerd werden, zoodat de huid der pooten verwoest werd en vele der dieren stierven. Ook Wynke nam analoge gevallen waar bij kippen, muizen en andere dieren in de leprozerie aanwezig.

„Wij kunnen ons echter niet van de opmerking onthouden, dat zoo in die gevallen werkelijk lepra had bestaan, de inoculatieproeven op dieren toch niet *altijd* een negatief resultaat zouden hebben opgeleverd," voegt Broes van Dort hieraan toe.

Even moeten wij nog hier eenige besmettingswijzen, die aangenomen worden, vermelden:

Door George Sticker is aangetoond, dat de leprabacil in ongeveer 85 % in 't neusslijm van de patienten voorkomt en wordt dan ook door hem aangenomen, dat de primaire haard in den neus moet gezocht worden [1]).

Hiertegenover staat, dat gebleken is, dat bij personen bij wie geen symptomen van de ziekte aanwezig waren, in de milt en de lever de bacillen konden worden aange-

---

[1]) Deze theorie heeft thans haar langsten tijd gediend, nu door den geneeskundigen staf van de Culian Leper Colony is uitgemaakt, dat de leprabacil, althans bij jonge kinderen, het eerst de huid aantast en dat de neusaandoening secundair is.

toond, zoodat een besmetting langs het spijsverteringskanaal moet worden aangenomen.

Ook is door Kitasato in het neusslijm van oogenschijnlijk gezonde vrouwen van lepreuzen de leprabacil gegevonden; mogelijkheid bestaat dan zeker ook dat deze vrouwen evenals bij typhus als bacillendragers moeten beschouwd worden.

In den laatsten tijd is door den leproloog-tropenarts L. Rogers de theorie verkondigd, dat zooals bij tuberculose de luchtwegen als ingangspoort moeten worden beschouwd van de infectie, de lepra in hoofdzaak door de huid wordt ingebracht. In zijn uitgebreide studie maakte hij vergelijkingen tusschen deze twee bacillen en kwam tot het resultaat, dat in landen met hooge temperatuur en zwaren regenval de lepra sterk voorkomt. Volgens Rogers zou de leprabacil, die moeielijk buiten het menschelijk lichaam *schijnt* [1]) te kunnen leven, onder deze omstandigheden in staat gesteld worden gedurende korten tijd op het menschelijk lichaam te gedijen, een van de voorwaarden van zijn theorie van de infectie door de huid. Verder wijst hij (Rogers) er op, dat in landen met hooge temperatuur en zwaren regenval veel bloedzuigende insecten voorkomen, de tweede voorwaarde van zijn theorie.

Wanneer nu iemand gebeten of gestoken wordt door zulk een insect, is het natuurlijk gevolg, dat hij die plaats en omgeving krabt, waardoor de op de huid aanwezige bacillen in de huid gebracht worden. Hierbij werkt dan nog mee, de transpiratie, waardoor de huid als 't ware week gemaakt wordt.

Volgens zijne onderzoekingen komt de lepra in landen met gematigd klimaat ook wel voor, maar hoogstens tot een maximum van 5 $^{\circ}/_{\circ\circ}$ bv. IJsland 1.1 $^{\circ}/_{\circ\circ}$, Noord Korea en Japan 1.94 $^{\circ}/_{\circ\circ}$, Noorwegen (in de jaren van zware infectie) 1.91 $^{\circ}/_{\circ\circ}$. In landen daarentegen met hooge temperatuur en zwaren regenval is het percentage aanmerkelijk hooger, b.v. Fransch-Guyana 11 $^{\circ}/_{\circ\circ}$, Hollandsch-Guyana 25 $^{\circ}/_{\circ\circ}$, de ivoorkust 60 $^{\circ}/_{\circ\circ}$, Kameroen

---

[1]) Curisveering van mij.

20 °/oo en een deel van Belgisch-Congo zelfs 200 °/oo. Volgens Rogers komt in tropische landen met geringen regenval en droog klimaat de lepra weinig voor.

Onderzoekingen zijn er in verband met deze theorie gedaan. Er werden verschillende bloedzuigende insecten onderzocht; sommige waren speciaal gevoed op lepralijders en andere toevallig gevonden in het bed van lepralijders of op de lepralijders zelf. De uitkomsten waren deze:

soort insect	aantal waarnemers	methode gevolgd	aantal insecten	% positief
vlooien	3	gevoed op lepralijders	108	3 %
		gevangen op lepralijders	18	5½ %
wandluizen	4	gevoed op lepralijders	302	9 %
		gevangen op lepralijders of i/d. bedden	588	1 % [1]
muskieten	3	gevoed op lepralijders	631	0.6 %
	1 (noc)	gevoed op lepralijders	150	50 %

Bij bloedzuigende insecten, zoowel gekweekt op lepralijders als toevallig gevonden op dezen of in hun bedden waren er, die leprabacillen hadden. Alle tegenwerpingen vervallen tegenover dit feit en waar aangenomen wordt de mogelijkheid van besmetting op deze wijze, maar tegelijkertijd aan toegevoegd wordt dat in de praktijk zulke gevallen tot de uitzonderingen behooren, zonder dat hiervoor 't bewijs wordt geleverd, is deze uitspraak wel te bestrijden, vooral waar wij niets afweten van de biologie van den leprabacil.

Veel pleit ervoor, dat dikwijls de overdracht geschiedt door insecten; en wat wordt aangevoerd ten voordeele van de theorie der overdracht door intiem contact, kan men evenzeer doen strekken ter verklaring van de overdracht door insecten.

---

[1]) Het groote aantal wandluizen, gevangen op lepralijders of in hunne bedden, doet mij onwillekeurig denken aan het Surinaamsche volksgeloof, dat degene, die dikwijls door deze insecten gebeten wordt of in wiens bed veel wandluizen gevonden worden, verdacht wordt te lijden aan lepra.

M. i. pleiten deze argumenten in sterkere mate voor de insectentheorie. Door iedereen wordt aangenomen, dat de lepra, hoewel de hoogere standen niet sparende, het meest voorkomt in den werkmansstand, maar vooral onder onzindelijke in groot aantal in bekrompen ruimten levende menschen. In één woord: de lepra is een sociale ziekte, een ziekte van de armoede. In zulke ruimten zullen toch eerder vlooien, wandluizen, enz. worden aangetroffen.

Dat de ziekte door streng isolement verdwijnt valt niet te ontkennen. Over het algemeen neemt het aantal ziekten af naar mate de hygiëne voortschrijdt en in het isolement ligt opgesloten: verbetering van hygiënische toestanden met als logisch gevolg vermindering en verdwijning van de ziekte. Daarom moet m.i. naast het direct contact in hooge mate rekening gehouden worden met de kans op besmetting door insecten.

Er is volgens de theorie van Rogers op twee wijzen kans van besmetting: 1°. leprabacillen op de een of andere wijze op de huid aanwezig, beet van een insect, krabben van de gestoken of gebeten plaats en omgeving, waardoor invoering van de reeds aanwezige bacillen in de huid; 2°. steken of beten van een insect, waarin de bacil, waardoor directe invoer in de huid.

(*Wordt vervolgd*)

KEUZE EN OPLEIDING VAN NAAR WEST-INDIË UIT TE ZENDEN RECHTERLIJKE EN BESTUURSAMBTENAREN

DOOR

MR. F. G. SCHALKWIJK

oud-Rechter in Curaçao en Suriname

Niet alleen Oost-Indië beleeft een merkwaardigen opbloei, ook in ons West-Indië ontwaakt nieuw leven. De Doornroosjes Curaçao en Aruba zijn wakker gekust door den Petroleumkoning, en, indien de plannen van den „Ondernemersraad" in vervulling gaan, staat ook voor Suriname, met een alsdan overwegende Javanenbevolking, nog een goede toekomst open. Zal, zoo rijst de vraag, het kleine Westindische ambtenarencorps opgewassen zijn tegen een zooveel ruimere bestuurstaak?

Het verschil in keuze, voorbereiding en leven tusschen den hoogeren ambtenaar voor Oost- en dien voor West-Indië is treffend, ja bijna stuitend. Aan de geestelijke uitrusting van den eersten wordt alle zorg besteed. In eene Academiestad wordt hem door de beste krachten kennis bijgebracht van taal, recht, zeden, economie en geschiedenis van de volken, waaronder hij arbeiden zal. Indonesië is groot: door verplaatsing leert hij heel een Archipel kennen, geleidelijk slagen hij en zijn gezin erin zich aan te passen aan een nieuwe, tropische omgeving. Is hij ziek, er is gelegenheid in het land zelf om op zijn verhaal te komen. Zijn loopbaan is, onder normale omstandigheden, een regelmatige, hij weet, dat hij zich over zijn toekomst niet ongerust behoeft te maken en dat het einde komt met een behoorlijk pensioen.

Hoe anders vergaat het den Westindischen ambtenaar. Van eenige opleiding of voorbereiding voor de hoogere

ambten is geen sprake. Ontstaat in West-Indië een vacature, de afdeeling West-Indië van het Departement van Koloniën plaatst een advertentie en wacht af, wat zich bij geval opdoet.

Het aantal gegadigden is als regel gering, vogels van diverse pluimage, sommigen aangetrokken door positieverbetering, het meerendeel avontuurlijken van aard, die het goede oogenblik verzuimd, of de gelegenheid gemist hebben vroeger een werkkring in Oost-Indië te verwerven en wien nu althans de weg naar West-Indië nog openstaat, enkelen gedreven door zuivere belangstelling voor de West en door overwegingen, welke Multatuli blij deden zijn, dat Lebak arm was.

Blijkt het den sollicitanten meestal al spoedig, dat de uitzendingsvoorwaarden, van naderbij beschouwd, niet meevallen, het Departement doet zijnerzijds de steeds terugkomende ervaring op, dat onder de gegadigden niet alles timmerhout is. Een dikwijls langdurig en onverkwikkelijk loven en bieden tusschen Departement en sollicitant begint. Salaris en uitrustingskosten worden, als het moet, met dikwijls zooveel afgunst verwekkende extratoelagen verhoogd, door toezeggingen voor herplaatsing in Hollandschen dienst na afloop van het verband wordt, zoo noodig, het ambt nog smakelijker gemaakt. De uitverkoren sollicitant, de onzekerheid beu, of wel tenslotte te ver door onderhandelingen gebonden dan dat hij nog terug kan, bezwijkt ten lange leste, laat zich benoemen, vertrekt.

Het verblijf in West-Indië valt het gezin niet mee. Kan de man, meestal al wat ouder, het klimaat bij hard werken al verdragen, de vrouw doet het zelden, het onderwijs van de kinderen sluit als regel niet aan. Opvattingen omtrent rassenverschillen zijn den nieuwkomers geheel vreemd. Op de Benedenwindsche Curaçaosche eilanden brengt het Papiamento — het Negerspaansch — hem onbekend, doch in den omvang algemeen gebruikt, hem van de wijs. Op de Bovenwindsche Eilanden werkt het Engelsch in administratie en rechtspraak in den beginne verwarrend. Al wordt in Suriname Hollandsch gebezigd tot

in den kleinen burgerstand toe, wie het Negerengelsch niet kent, blijft vreemd tegenover zijn omgeving. De Britsch-Indiër en Javaan, met eigen taal en zeden, geven eveneens sterk het gevoel vreemd te staan tegenover een bevolking, waarover men niettemin gezag moet uitoefenen.

Ook overigens beantwoordt het land niet aan de meestal aan Oostindische toestanden ontleende voorstellingen eener tropische maatschappij.

In plaats van eene omgeving, waarin hij als Hollander krachtens nationaliteit, kleur en intellect gemakkelijk een eerste plaats inneemt, vindt hij in den kring, waarin hij zal hebben te leven, een kleine, doch uitgelezen inheemsche blanke bevolking, meest van ouder tot ouder daar gevestigde Joodsche en Hollandsche families, een plaatselijke aristocratie, die hem de baas is in locale kennis altijd, in wereldwijsheid en ruimte van middelen, dikwijls, en die het hem, den Hollander, den „macamba" in Curaçao, den „bakra" in Suriname, d. i. den vreemdeling, den vijand, niet onduidelijk doet gevoelen, dat het haar niet ongevallig zou zijn, indien hij de beste en hoogst bezoldigde ambten, die hij thans komt waarnemen, en die zij, naar zij meent, even goed behartigen kan, dan ook aan haar overliet.

Een door onwennigheid geprikkelde stemming onder het Hollandsche ambtenarencorps is een vruchtbaar veld voor moeilijkheden en conflicten, voor ontijdige uitbarstingen van verborgen lichaams- en zielsgebreken. Komt het einde door ontslag of afkeuring al niet voor het verstrijken van den tijd der uitzending-meestal vijf jaren-dan is het toch bij het ambtenaarsgezin een hangen naar het einde, terwijl juist dan, wanneer de uitgezondene wat gaat wennen aan klimaat en omgeving en het Bestuur volle waar voor zijn geld zal krijgen, dikwijls de bange vraag, welke toekomst hem in Holland wachten zal, reeds haar schaduw vooruitwerpt en vruchtbaar werken verhindert. Ingeval van ernstige ziekte is de gelegenheid om in een koelere luchtstreek wat bij te komen praktisch zoo goed als uitgesloten.

Nog is met de terugkeer in Holland de lijdensweg niet ten einde, wanneer hem alsdan dikwijls blijkt, dat de toezeggingen van het Departement, bij het solliciteeren zoo gul gedaan, door verloop van tijd en wegens veranderde omstandigheden sterk in waarde verminderd zijn en dat hem, in plaats van waardeering voor zijn pioniersmoed, zonder welken een koloniale mogendheid niet bestaan kan, overal, ook in ambtelijke kringen, wantrouwen wacht, omdat hij het aangedurfd heeft een werkkring te zoeken in een gebiedsdeel, waarvan men de ligging op de kaart, nu ja, eigenlijk niet al te best weet. Het strijden moe, laat de eenmaal zoo stoutmoedige avonturier zich benoemen in een betrekking, waarvoor hij vroeger de neus zou hebben opgehaald.

Er is in West-Indië weer een verloren Hollandsche reputatie meer te boeken en als straks in de vacature opnieuw wordt voorzien, begint met den opvolger een nieuwe opvoering van het spel der Westindische teleurstellingen. Al heb ik zelf in vele opzichten vriendelijker herinneringen aan een zesjarig verblijf in Curaçao en Suriname, waar, naast veel bezwaren, toch ook zooveel goeds is, wat ik hier schets is een ervaring van leed, die ik als te algemeen leerde kennen, om niet de vraag te stellen, of voor de reputatie van Holland in West-Indië en van West-Indië in Holland, de tijd niet gekomen is om dit stuk nu eindelijk eens van het Koloniale repertoire af te voeren.

De tegenstelling tusschen het Oostindisch en Westindisch bestuurscorps als van een goed toegerust beroepscorps en één van toegewijde, intelligente dilettanten, vindt grootendeels haren grond in een verschil van structuur in beide gebiedsdeelen. Is in Oost-Indië de Hollander in de eerste plaats heerscher over onderworpen rassen, met eigen taal, recht en zeden, in West-Indië, waar volksplantingen zich hebben ontwikkeld uit elementen van ons eigen land, met oorspronkelijk geringe afwijkingen in taal en opvattingen, heeft zijn bestuurstaak zich aanvankelijk kunnen beperken tot het geven van leiding bij de toepassing van aan die van het Moederland meestal gelijkvormige wetten, eene zachte voogdij, waarvan het

denkbaar is, dat de kolonist, de Surinamer, de Curaçaoenaar, zich op den duur zou kunnen ontrekken, ware het niet, dat in den loop der tijden daar gegroeide en verscherpte klassen- en rassentegenstellingen, welke het éene volksdeel bij het andere verdacht doet zijn, een bestuur uit „kinderen van het land" alleen, in werkelijkheid onmogelijk maakt. Op dit punt is niet veel veranderd. Indien thans echter een hervorming van het Westindische bestuurscorps overwogen zal moeten worden in de richting van grootere geschooldheid en betere voorbereiding voor zijn taak, zal dit vooral dienen te geschieden op grond van de gewijzigde, in belang sterk stijgende positie, welke voor West-Indië in de toekomst besloten ligt.

Curaçao is alreeds tot een wereldhaven gegroeid, Aruba is eveneens in de belangstelling voor petroleumbewerking getrokken, Suriname's positie en structuur is sterk aan het veranderen door de vestiging van vreemd kapitaal en de opkomst van den aan taal en zeden vasthoudenden Britsch-Indiër, terwijl, indien de bovengenoemde plannen van den Ondernemersraad slagen, naast het vreemde, het Oostindische kapitaal, en naast den Britsch-Indiër de Javaan een belangrijke plaats gaat innemen, waardoor het, misschien een groote, in ieder geval een belangwekkende toekomst tegemoet gaat, waarin voor West-Indië evenmin als voor Oost-Indië bestuursdilettantisme nog langer op zijn plaats zal zijn.

Hervorming kan in tweeërlei richting geschieden.

Ter zijde gelaten voor het oogenblik de hieronder nader te bespreken vraag, waarin de meer speciale technische bedrevenheid van den Westindischen ambtenaar moet bestaan, zal in de eerste plaats moeten worden beslist, of met behoud van het bestaande stelsel deze vorming zal worden medegegeven aan van Holland uit te detacheeren dilettant-ambtenaren, dan wel of voor West-Indië eveneens zal worden dienstbaar gemaakt een georganiseerd, geschoold bestuurscorps, waarvoor dan op het oogenblik, praktisch gesproken, alleen maar het Oostindisch ambtenaarscorps in aanmerking komt, een stelsel noch nieuw van gedachte, noch onbekend in de toepassing. Laatstelijk

werd het met een enkel woord door den Heer de Cock Buning bepleit [1]), terwijl nadat in de behoefte aan kader in de Westindische krijgsmacht vanuit Oost-Indië werd voorzien, daaronder de Militair-Geneeskundige Dienst begrepen, welke het leidend en zeer gewaardeerde personeel levert voor het Militair Hospitaal te Paramaribo, een gelukkig geslaagde praktijk hier den weg gedeeltelijk al gewezen heeft. Doch het krachtigste argument tot uitbouw van deze praktijk, ligt in beschikking welk Suriname daardoor krijgt over behoorlijk geschoolde en voor het bestuur over Javanen opgeleide krachten voor het werk dat noodig wordt om de immigratie van Javanen op groote schaal, naar de plannen van den Ondernemersraad tot een goed einde te brengen. Daartegenover is, dunkt mij, geen enkel deugdelijk argument voor het behoud van het bestaande stelsel aan te voeren.

Veel duurder behoeft bij wat overleg in het heen- en weer zenden der ambtenaren, de uitbreiding van de bestuursbemoeiïng van het Oostindische corps niet te zijn. Het argument, dat de ervaring met Oostindische krachten voor West-Indië gebezigd, niet altijd gelukkig is uitgevallen, acht ik evenmin sterk, als dat voor behoud van het bestaande stelsel op grond dat nu en vroeger zoowel Hollanders als inheemsche krachten in rechterlijke macht en bestuur dikwijls uitnemende diensten bewijzen. Wat ik bepleit en ook de Heer de Cock Buning waarschijnlijk bedoelt, is niet de aanwending van individueele, uit Oost-Indië afkomstige krachten, als bijv. gepensionneerden, doch het systematisch dienstbaar maken van het geheele Oostindische bestuurscorps en zijn actief dienende leden aan West-Indië.

Wat West-Indië behoeft, is de beschikking over beroepsambtenaren, die geleerd hebben in een corps te dienen, die, wetend, dat hun verblijf daar slechts tijdelijk is, en dat bevordering naar vaste regels geschiedt, onver-

---

[1]) W. de Cock Buning, Rapport over Suriname, blz. 26: „men make meer gebruik van de opgeleide en ervaren krachten uit het Oost-Indische ambtenaarscorps."

schilliger en rustiger staan tegenover intrigues, ambtenaren, die zonder zorgen voor de toekomst kalm hun plicht volbrengen. Hierin in de eerste plaats moet de hervorming haar kracht vinden.

Tot welke catagorieën van ambtenaren behoort zij zich uit te strekken? Er bestaat geen reden de Gouverneurs uit te zonderen.

Indien, zooals ik mij voorstel, dat in de toekomst geschieden zal, een ervaren Resident of Assistent-Resident steeds op zijn tijd en naar vaste regelen tot Gouverneur van Suriname of Curaçao wordt benoemd, zal dit aan de rust en de continuiteit in het bestuur ten goede komen.

Voorts komt bijna de geheele rechterlijke magistratuur voor recruteering uit het Oostindische corps in aanmerking, behalve wellicht dat in het Hof van Justitie van Curaçao één of twee plaatsen benevens het ambt van Procureur-Generaal aan ingezetenen kan worden voorbehouden en het ambt van President van het Hof in Suriname aan een meer blijvend element. In Suriname bestaat overigens één der grootste voordeelen van het nieuwe stelsel in de waarneming van het ambt van Districtscommissaris en dat van Agent-Generaal voor de Immigratie door ambtenaren van het Oostindische B.B., een werkkring geheel liggende in de lijn hunner ervaring. Voorts komen voor detacheering uit het Oostindische corps als regel in aanmerking: de Gouvernementssecretarissen, de hoofden van verschillende Departementen van Bestuur, als die betreffende den Geneeskundigen Dienst, Openbare Werken, Finantiën, Onderwijs; daarnevens de hoogere belastingambtenaren; voor Suriname in het bijzonder de Beheerder der Koloniale Vaartuigen, voor Curaçao de Gezaghebber der Bovenwindsche Eilanden. De detacheering zou nog in aantrekkelijkheid winnen, indien deze geschiedde met mogelijkheid van verplaatsing tusschen Suriname en Curaçao [1]).

[1]) Zelfs onder het huidige stelsel zou hiermede reeds begonnen kunnen worden. De tijd van uitzending zou op die wijze verlengd kunnen worden waardoor de „bedrijfskosten" op den ambtenaar minder zouden komen te drukken. Het ambt zou aantrekkelijker worden, de bruikbaarheid van den ambtenaar verhoogd.

Thans rest alleen de bespreking van de vraag, in hoeverre de detacheering in West-Indië voor de Oostindische ambtenaren bijzondere voorbereiding eischt.

Voor *Curaçao* mag men aannemen, dat de Hollandsche ambtenaar zich bij de uitoefening van zijn ambt op de Bovenwindsche Eilanden, hetzij als Gezaghebber, hetzij als Lid van het Hof van Justitie, in den aanvang althans zich wel redden kan met zijn door zelfstudie wat opgefrischt schoolengelsch. Voor de Benedenwindsche Eilanden echter, is bekendheid met het Papiamento, dat, naar ik reeds opmerkte, niet als het Negerengelsch in Suriname alleen door de volksklasse, doch tot in de hoogste kringen en op de bureaux als omgangstaal gebezigd wordt, wenschelijk.

Thans is bij de behandeling van de meeste creolen-zaken voor den Hollandschen rechter, een tolk onontbeerlijk. Het maakt hem klein en afhankelijk van zijn lager personeel. Hij leert het volk niet kennen, het volk hem niet. Ook de hoogere administratieve ambtenaren zullen wijs doen niet naar Curaçao uit te gaan zonder van het Negerspaansch eenigermate op de hoogte te zijn. Aan het Departement van Koloniën zal het niet moeilijk vallen te 's-Gravenhage een geschikte kracht te vinden om hun die kennis bij wijze van voorbereiding bij te brengen.

Voor *Suriname* is kennis van het Negerengelsch, dat onder het volk gesproken wordt en bovendien in het verkeer tusschen den creool en de Britsch Indiërs en Javanen de rol speelt van een soort esperanto, zoowel voor den rechter als voor de meeste administratieve ambtenaren zeer gewenscht. Het maakt hem meer dan tot dusverre, onafhankelijk van zijn omgeving, leert hem door eigen ooren te hooren.

Van meer belang is echter bekendheid met den Britsch-Indiër en den Javaan, hun taal, zeden en opvattingen. Ook op dit punt is het moeilijk geen satyre te schrijven over het dilettantisme in Suriname's bestuur. De Britsch-Indiër is thans bijna meer dan een halve eeuw in de Kolonie, hij maakt van de geheele bevolking ongeveer een vierde gedeelte uit. Niettemin staan Bestuur en bevol-

king tegenover zijn taal en zeden volkomen vreemd. Dit is uit een politiek oogpunt vooral gevaarlijk. De nationale stroomingen uit het land van zijn afkomst, werken, zoo zegt men, ook in op den Surinaamschen afstammeling. Doch hoe en in welke richting? Is de Britsch-Indiër met ons bestuur, met onze rechtspraak tevreden? Hoe reageert hij op de Nederlandsche wet? Wij weten het eigenlijk niet. De Britsch-Indiër staat sterk op zijn recht: hij is daardoor voor den bestuursambtenaar zoowel als voor den rechter in Suriname de hoofdfiguur. Contact is echter slechts mogelijk met behulp van tolken. Zijn wij er zeker van, dat ook bij de ook in Suriname tusschen Hindoe's en Mahomedanen bestaande vijandige gezindheid, dit element den tolken bij het verleenen hunner tusschenkomst onbewust geen parten spelen kan? Meer dan elders is hier tolkenrechtspraak voor den conscientieusen rechter onbevredigend [1]).

Wat den Javaan betreft, ook zijn taal en zeden zijn voor Bestuur zoowel als voor de bevolking een gesloten boek. Als bestuursobject is hij gemakkelijk, te gemakkelijk vaak, bij de tolken bestaat minder reden eenzijdigheid te vermoeden. Doch als contractant is hij een waardevol bezit; onrechtvaardige beslissingen te zijnen opzichte kunnen economisch zoowel als politiek de meest ernstige gevolgen na zich sleepen.

Zelfs de plantageopzichters weten zich als regel slechts gebrekkig voor den Javaanschen arbeider verstaanbaar te maken. Hoeveel gevallen van „desertie", van „onwil om te werken" voor den rechter aangebracht, zijn wellicht het gevolg van slecht verstaan en half begrijpen?

[1]) Om door een daad te getuigen van mijn ernstige meening, dat er in Suriname gebroken moet worden met het stelsel van onverschilligheid en onkunde aangaande den Britsch-Indiër, heb ik den uitnemenden kenner van diens taal en zeden, den Hernhutter-Missionaris Rev. R. Karsten daar aangezocht en bereid gevonden eene eenvoudige, ook voor zelfstudie geschikte Hollandsch-Hindi grammatica samen te stellen, benevens een, wat ik zou willen noemen „Handboek over den Surinaamschen Britsch-Indiër." Ofschoon aan de uitgave van dergelijke geschriftjes, waarvoor uitteraard slechts een beperkt debiet te verwachten is, finantieele bezwaren verbonden zijn, bestaat er uitzicht met steun van belangstellenden daarin op den duur toch te slagen.

Naar „adat" wordt in Suriname niet gevraagd, het Nederlandsche recht is voor ieder hetzelfde, aan verschillende behandeling van verschillende bevolkingsgroepen heeft de wetgever van 1868 niet gedacht, kòn dat ook niet doen. Kan dit zoo blijven, wanneer Suriname een overwegend Javanenland wordt? Aan zulke zeer gewichtige punten zullen op Javanen ingestelde Oostindische ambtenaren uitteraard meer aandacht geven, en op die wijze voor een deel nog aan den Javaan in Suriname kunnen goed maken, wat door onkunde bedorven is. Voor hun volledige technische voorbereiding voor het werk in Suriname zal dan alleen nog noodig zijn kennis van den Britsch-Indiër, zijn taal en zeden. Als leervak voor hunne opleiding zal deze kennis op den duur bij het onderwijs niet mogen ontbreken. Bij wijze van overgang zal voor den thans dienenden Oostindischen ambtenaar een verblijf van enkele maanden, bij het passeeren in Nederland wellicht voldoende zijn om zich die kennis althans bij benadering eigen te maken. Ik heb reden aan te nemen, dat o.a. aan de Leidsche Universiteit bij de betreffende faculteit belangstelling zal worden gevonden voor een praktischen cursus in Britsch-Indische talen. Daarmede zou, in samenwerking met het Departement van Koloniën reeds een stap in de goede richting worden gedaan. Ik dring hierop met kracht aan, desnoods reeds voor de op den bestaanden voet uit te zenden ambtenaren. De Regeering kan bovendien door het geven van een toelage zooals in Oost-Indië voor minder gekende Indonesische talen geschiedt, die studie aanmoedigen.

Dit alles echter betreft de uitvoering der voorgestelde hervorming. Deze zal geen bezwaar ontmoeten, indien maar eenmaal het beginsel is aanvaard, dat ook bij den opbouw van West-Indië, in bestuur en rechtspraak het beste nog niet goed genoeg is.

Heemstede, Februari 1927

DE NAAM ANTILLEN

DOOR

C. K. KESLER

Dat in eenig voorhistorisch tijdperk een landverbinding tusschen Amerika, Europa en Afrika heeft bestaan, schijnt niet aan redelijken twijfel onderhevig te zijn. Gevonden fossielen maken het haast zeker. Omtrent de wijze, waarop in lang vervlogen tijden de Nieuwe Wereld van de Oude gescheiden werd, is men echter nog niet in het reine. Een deel der geleerde wereld neemt een sterke daling van den tegenwoordigen bodem van den Atlantischen Oceaan aan, waardoor uitgestrekte land oppervlakten door de wateren overdekt werden, een ander veronderstelt een beweging van de beide continenten, waardoor deze zich geleidelijk van elkaar verwijderden. De eerste zienswijze is reeds overoud. In de Grieksche Oudheid geloofde men al aan het verzonken vastland, waarvan slechts de hoogste bergtoppen als eilanden boven de golven zouden uitsteken. Plato vermeldt reeds het groote eiland Atlantis ten W. van den Atlas buiten de Zuilen van Herakles. En talrijke middeleeuwsche verhalen spreken van, in den Atlantischen Oceaan liggende, groote eilanden.

Arabische zeelieden zouden de z.g. Schapen-eilanden bezocht, landverhuizers uit Wales een ver land in het Westen bevolkt hebben. Talrijk zijn ook de klooster-legenden, die van zulke onbekende landen en eilanden gewag maken. Een daarvan verhaalt van zeven bisschoppen, die vluchtende voor de Muzelmannen, op een groot eiland aankwamen, waar zij met hunne volgelingen zeven steden stichtten. De, in vele talen overgezette en misschien in Ierland ontstane legende van Sint Brandaan vermeldt,

hoe deze heilige langen tijd op den Noordelijken Oceaan omzwierf en ten slotte naar zijn land terugkeerde. Daar stelde hij zijne avonturen te boek, legde het handschrift op het altaar van de H. Maagd en stierf kort daarna. Uitgevaren, om het aardsche paradijs te zoeken, dat men veronderstelde te liggen ver in het Westen op een onbekend eiland, vond hij vele nog nooit bezochte landen met de wonderlijkste schepselen. Een andere legende spreekt van een groot eiland, niet ver van de Westkust van Ierland, dat Brazilië genoemd wordt. En eindelijk verhalen de Saga's van IJsland van de tochten der Noren omstreeks het jaar 1000 naar het Westen, waarbij zij Vinland bereikten. De laatste hebben een historischen grondslag; de andere legenden zullen wel geheel of voor het allergrootste deel op fantasie berusten.

Toch was in de 15e eeuw de overtuiging sterk, dat ver in het Westen eilanden of een onbekend vastland zouden liggen. De ontdekkingen der Portugeezen langs de Westkust van Afrika gaven haar een zekeren steun. Aan die hypothetische eilanden gaf men den naam van *Antilha's*. Volgens sommigen is dit woord aan het Arabisch ontleend; anderen zien er een samenstelling in van twee Portugeesche woorden. Onder Antilha's verstonden de Portugeezen *eilanden aan de overzijde*, of *eilanden aan den horizon*. Zoozeer was men van het bestaan daarvan overtuigd, dat in 1486 een Portugeesch edelman, Fernam Dalmos, heer van Teirceira, door João II beleend werd met Antilha, mits hij dat binnen twee jaar ontdekte. In de daarop betrekking hebbende oorkonde wordt het gebied aangeduid als een groot eiland, of eilanden, of een vastlandskust.

Tochten ter ontdekking van die veronderstelde landen werden in de 15e eeuw herhaaldelijk ondernomen. De Portugeezen zochten vooral naar het Antilha, dat op een kaart van Toscanelli voorkomt in den Zuidelijken Atlantischen Oceaan, terwijl Engelsche zeevaarders van Bristol trachtten het eiland Brazilië op te sporen. Jaren achtereen gingen daartoe telkens expedities van Dingle-Bay aan de Z.W.-kust van Ierland in zee. Noch Brazilië, noch An-

tilha werden echter gevonden. Betrouwbare verslagen omtrent het verloop dezer tochten en omtrent den gevolgden koers zijn tot dusver niet gevonden. Een zeer waarschijnlijke veronderstelling ter verklaring van het feit, dat niet toen reeds Amerika ontdekt werd, is, dat de schepen vermoedelijk zig-zag over den Oceaan kruisten, zonder ooit ver genoeg naar het Westen te gaan, om land in het gezicht te krijgen. Columbus, die vastbesloten Westwaarts koerste, bereikte weliswaar niet, wat hij verwachtte, de Oostkust van Azië, maar vond de langgezochte Antilha's, de tegenwoordige Antillen.

UIT DE PERS

Geesten in Paramaribo. — „Het onderwijs verheldert de geesten der menschen en naarmate dit geschiedt, wordt het geloof aan de geestenwereld minder. Maar dit proces gaat heel langzaam. Dit geldt niet alleen voor Suriname, dit geldt voor alle landen. Het bijgeloof is nog lang niet uitgeroeid, maar wij mogen al tevreden zijn als wij zien, dat het opkomend geslacht op dit gebied reeds heel andere begrippen heeft dan de ouderen van dagen.

Die ouderen, zij zullen het bijgeloof tot hun graf mededragen.

Hoevelen zijn er niet, die tot heden voor geen geld bepaalde punten der stad zouden durven passeeren bij nacht. Punten, waar, volgens oude overlevering, geesten schuilen, die op bepaalde tijden, natuurlijk altijd des nachts, te voorschijn komen.

Zeer bekend is bijvoorbeeld de Jorka (geest) die schuilt onder Frowein-kokro. Dit is de koker die zich bevindt in de Zwartenhovenbrugstraat nabij het achtererf van de drukkerij Heyde. Volgens sommigen houdt daar des nachts een officier te paard de wacht. Een bruine officier. Men weet zelfs, dat hij behoort tot de schutterij. Maar de oude Seymonson, zaliger nagedachtenis — die dezen geest gezien en gesproken heeft — verklaart, dat het geen ruiter te paard is, maar een mensch met paardepooten. Op een nacht, toen hij als agent van politie de ronde deed, ontmoette hij bij gemelden koker een rijzige figuur, die op hem toetrad, met het verzoek om wat vuur. De agent, niets kwaads vermoedend, meende, dat de ander zijn sigaar wilde opsteken. Hij streek een lucifer aan en zag toen — tot zijn grooten schrik — iemand voor zich staan op paardevoeten. Het gevolg van deze ontmoeting was, dat de agent zich spoedig . . . . uit de voeten maakte.

Van het Kerkplein is bekend, dat daar des nachts een blanke rondrijdt op een witten schimmel.

Aardiger is de legende betreffende de Wagenwegstraat. Op de plaats waar vroeger het wachthuisje stond van de brandweer, komen, volgens de legende, des nachts een wit varken met twaalf biggetjes te voorschijn. Dat zijn werkelijk heel gemoedelijke vertegenwoordigers van de geestenwereld.

Ernstiger is de zaak in de Gravenstraat. Ter plaatse waar vroeger de oude kraamzaal stond (waar nu de Hendrikschool is) ziet men des nachts — altijd op hetzelfde uur, tusschen twee en drie — een formeele Anitri Beri (Herrnhutter begrafenis).

En wie des nachts de Viottenbrug passeert bij Charlesburg en dan een grooten witten hond ziet, wachte zich wel dit dier toe te spreken, want in deze gedaante vertoont zich, volgens de legende, de geest van deze plaats.

In de Rust en Vredestraat bij de Limesgracht waart tot den huidigen dag een vrouw rond, in blauw gewaad, met een bundel op het hoofd. Het is

nog niet zoo lang geleden, dat twee agenten, die zich in deze buurt verdekt hadden opgesteld, midden in den nacht een vrouw onhoorbaar zagen naderen. Op een gegeven oogenblik stond de gedaante stil. Het was, of zij onraad had bemerkt. Zij keerde zich om en de agenten — thans overtuigd, dat zij met een dievegge te doen hadden — liepen haar na. De gedaante versnelde den pas. De agenten deden hetzelfde. Het werd een wilde jacht en op het oogenblik, dat de agenten meenden de vrouw te zullen grijpen, verdween zij plotseling. De beambten doorzochten de geheele omgeving, tot zelfs de trenzen, doch konden geen spoor ontdekken. Terwijl zij nog aan het zoeken waren, kwam een bekende voorbij. Zij vertelden hem hun wedervaren, waarop hun vriend in luid lachen uitbarstte. Gij kunt lang zoeken, verklaarde hij. Wat gij achtervolgd hebt, de vrouw in het blauw, met een bundel op het hoofd, dat is de gedaante van den geest, die steeds in deze buurt rondzwerft!

Doch niet ieder heeft het geluk — of ongeluk — om geesten te kunnen zien! De personen aan wie dit beschoren is, worden aangeduid met de naam „sakka-pikien" oftewel tweelingen [1]).

Dat bij al deze verhalen de verbeelding een groote rol speelt, spreekt vanzelf. Al die zoogenaamde bovennatuurlijke zaken, vinden gewoonlijk op de meest natuurlijke wijze een verklaring, als men den moed heeft om tot de kern door te dringen. Zoo bijvoorbeeld gebeurde het op een regenachtigen avond, dat twee vrouwen bij de Bokkobrug aan de Zwartenhovenbrugstraat plotseling een geest zagen. Zij namen gillende de vlucht, doch werden door den geest teruggeroepen, die zich ontpopte als een inspecteur van politie, die wegens het slechte weder een kapmantel had omgedaan. Had de inspecteur de vluchtelingen niet toegesproken, zij zouden gezworen hebben een slechte verschijning te hebben gezien"....

De West, 28 Januari 1926

---

[1]) Niet juist. *Sakka pikien* zijn kinderen die geheel of voor een groot deel in de eivliezen geboren worden. Zie *Encycl. v. Nederl. West-Indie*, bl. 617.
RED. W. I. GIDS

BIBLIOGRAPHIE

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, 70e Jrg. 1926, Tweede helft no. 25. Dr. B. H. van der Hoog. Ingewands-aandoeningen en drinkwatervoorziening op Curaçao.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Februari 1927. Expeditie naar de Boven-Kutari. (Interview van Prof. Stahel, ontleend aan „De Surinamer").

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap Tweede reeks, Dl. XLIV no. 2. Maart 1927. De expeditie naar het Wilhelmina-gebergte (Suriname) in 1926, V (Met 2 kaarten, een plan en een afbeelding).

I. Verslag der expeditie, Dr. G. Stahel.
II. Mededeeling omtrent het April-transport, J. Kremer.
III. Mededeelingen van den geoloog, R. IJzerman.
IV. Verslag van den zoöloog, Dr. D. S. Fernandes.
V. Verkenning van het Bakhuis-gebergte, B. Kuiperbak.
VI. Verslag van den geneesheer, H. C. van Ommeren. Naschrift. Redactie.
Kaarten: Kaart van den trek van het Rivierkamp naar Top 1200 en kaartje van Suriname.

Overzichtskaart (door de Redactie) van de reiswegen der expeditie. Schaal 1 : 600.000. (Het geheele verslag ook verschenen als Bulletin no. 86 van de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën).

Neerlandia, Maart 1927. Suriname en de rijksgedachte, door van Gybland Oosterhoff.

De Indische Verlofgangers, 11 Maart 1927. Suriname 260 jaren Nederlandsch, door Fr. Oudschans Dentz.

Die Niederländische Sprache, von Prof. M. J. van der Meer. Frankfurt am Main, 1927.

Tijdschrift voor Economische Geographie, Maart 1927. Suriname's herstel, door N. W. C. Brouwer.

Dalmeyer's-Volksuniversiteit, week van 7—13, 14—20 en 21—27 Maart 1927. Suriname. Cursus onder leiding van G. J. Staal, Oud Gouverneur van Suriname. IV. Het landbouwbedrijf. V. De boschbedrijven.

De Periskoop, Algemeen Weekblad voor Suriname. 12, 19 en 26 Februari 1927. De schouwburghistorie van Suriname, door S. H. A.(zijnman).

Een deel der taak van Nederland in Suriname, door Tj. Pyttersen, 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1927.

De Economist, Maart 1927. Nieuwe mogelijkheden voor Suriname, door Prof. Mr. J. C. Kielstra.

Het Zendingsblad, Maart 1927. De Hindoes in Suriname, door R. Karsten (Met ill.).

Het Koloniaal Weekblad, 17 Maart 1927. Suriname en Venezuela, door W. R. Menkman.

